SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0046

BIBLIOGRAFISCH VERSLAG
BIBLIOGRAPHIC RECORD

MOEDERNEGATIEF OPSLAGNUMMER:
MASTER NEGATIVE STORAGE NUMBER: MM69L-00003

Wilsen, F.W.

Lain dooeloe, lain sakarang, of voorheen en thans : schetsen uit Oost-Indië / door F. C. Wilsen. - Amsterdam : R.C. Meijer, 1868-1869. - 2 dl. ; 22 cm

Signatuur van origineel / Shelf number of original copy:
M cc 41

Signatuur microvorm / Shelf number microform:
M META 0046

Filmsoort / *Size of film* :	**16 mm**
Beeldplaatsing / *Image placement* :	**COMIC / IIB**
Reductie moederfilm / *Reduction master film* :	21 : 1
Startdatum verfilming / *Date filming began* :	22-5- **2000**
Camera-operateur / *Camera operator* :	C. CUDOE

BIBLIOTHEEK KITLV
0073 9472
084 678 437

LAIN DOOELOE, LAIN SAKARANG.

OF

VOORHEEN EN THANS.

CC
41

LAIN DOOELOE, LAIN SAKARANG,

OF

VOORHEEN EN THANS.

SCHETSEN UIT OOST-INDIË.

DOOR

F. C. WILSEN.

EERSTE DEEL.

AMSTERDAM,
de Firma R. C. MEIJER,
Kalverstraat, E. 246.
1868.

KONINKLIJK INSTITUUT
voor
TAAL-LAND- EN VOLKENKUNDE
van
NEDERLANDSCH-INDIË

GEDRUKT BIJ DE ROEVER-KRÖLER-BAKELS.

Aan den Lezer!

Wat ik in den vreemde heb opgemerkt, ondervonden en gedacht, dat vindt gij hier getrouw wedergegeven.

Niet alles is van dien aard, als ge het misschien het liefste zoudet gehoord hebben — maar het is waar en het vloeit uit mijne ziel.

De Schrijver.

DOOELOE. — VOORHEEN.

1840 tot 1846.

SUMATRA.

INLEIDING.

Er was een tijd in welken men het in Holland nog niet voor noodzakelijk achtte, om daar jonge mannen, voor den civielen dienst in Oost-Indië, te doen opleiden.

Wel is waar had men in dit gezegende land ook nog geene akademies, op welke aan de jongelui de vier-en-vijftig wetenschappen, met behulp van den neurenberger trechter, ingegoten werden, zoo als het in onze gezegende dagen, met zulk bijzonder goed gevolg geschiedt, maar men behoefde ze toch niet door den tamboer op den publieken weg te doen oproepen, zoo als het in den tijd van de kompagnie gebeurde.

Er kwamen van tijd tot tijd neefjes, schoonbroertjes en goede bekenden van den eenen of anderen ambtenaar of daar gevestigden handelaar uit, die op een der vele bureaux, te *Batavia*, geplaatst en voor de contrôle of eene andere betrekking opgeleid werden.

Een ieder deed zijn best om niet naar de buitenbezittingen gezonden te worden, want Java was, even als nu, het neusje van den zalm.

Vooral verzette men zich tegen eene plaatsing op de Westkust van Sumatra, in de wandeling de Kust genoemd, waar de kolonel MICHIELS, als gouverneur, den schepter zwaaide.

Vrijwillig ging nooit iemand daarheen, of het moest met eene zeer voordeelige bevordering kunnen geschieden.

Men reserveerde zich dan, in ieder geval, eene spoedige terugplaatsing op het neusje van den zalm, op Java.

Zoo kwam het dat het gouvernement van de *Westkust* steeds gebrek lijden moest aan goede ambtenaren, en op alle aanvragen het antwoord kreeg, zich maar te behelpen met hetgeen men had of krijgen kon.

Daar men niet veel had, moest men dus wel, door den nood gedwongen, zien wat men konde krijgen, en dit was, in de meeste gevallen, bedroefd weinig.

Daar van eene europeesche bevolking geene spraak was, moest men zijne oogen werpen op de europeesche militairen, en uit deze zijne kleine ambtenaren, posthouders en opzieners kiezen.

In enkele gevallen behoefde men geen berouw te hebben, en zijn, uit sommige van deze sergeant-majoors of fouriers, flinke *Comodores* opgegroeid, maar in andere en de meeste gevallen had men verdriet en last van deze zonen van Mars, die, of door hunne verregaande domheid, of door hun slecht gedrag ons prestige zeer veel nadeel toebragten.

Herhaalde klagten van den gouverneur MICHIELS vermurwden voor eenen enkelen keer het hart van het hoofdbestuur te *Batavia*, en dan kreeg hij een of twee klerkjes of komiesjes, van een van de bureaux, die men, om de eene of andere reden, gaarne wilde kwijt zijn, of die zoo in de beeren zaten, dat zij het als eene uitkomst beschouwden maar van Batavia te kunnen wegkomen.

Veel goeds kreeg MICHIELS dus niet. Hij wist dit trouwens reeds uit ondervinding Maar wat wilde hij in dit geval doen? Hij moest zich maar behelpen en zien wat van die heertjes te maken was.

Met het oog hierop had hij een zeer praktiesch stelsel van opvoeding ontworpen, dat hoofdzakelijk het opdoen van ondervinding beoogde Kwam een nieuweling naar *Padang*, dan bekeek hij den man goed van alle zijden en zond hem, in de meeste gevallen, onmiddelijk ver naar de binnenlanden, maar zelden en alleen in de hoogste noodzakelijkheid, plaatste hij er een op zijn eigen bureau.

Daar *Sumatra*, toen der tijd, nog in den regel administratieve kinderschoenen aan de voeten had, en klaarblijkelijk aan de engelsche ziekte leed, werd in alle takken van bestuur nog zeer veel geprobeerd en gedokterd, en deed ieder landsdienaar zoo veel en zoo weinig goed of kwaad, als hij, ten gevolge van opvoeding of persoonlijke neiging, doen kon

Een jong ambtenaar had dus, in de meeste gevallen, eenen grooten en onbeperkten werkkring voor zich, en was in de gelegenheid alles, wat hij bij moeder de vrouw, of op school geleerd had, in toepassing te brengen.

In een land dat voor het grootste gedeelte nog woest lag en met oorspronkelijk woud bedekt was, waar alleen voetpaden door de moeijelijkste landstreken heen liepen, en het volk in vijandig tegenover elkander staande partijen verdeeld was, daar was, voor een ondernemend jong mensch, veel te doen.

Afleiding had hij zoo weinig, dat hij al zijnen tijd, dag en nacht, aan den dienst van het land kon wijden.

Maar ik zal den lezer in de gelegenheid stellen, eenen van deze heeren meer van nabij te leeren kennen. Zijne brieven geven een getrouw beeld van de toenmalige toestanden en van de menschen die daar toen regeerden en geregeerd werden.

1e BRIEF.

Dirk Voortman aan Pieter Blijfman, te Batavia.

Padang-pandjang, den 10en *April* 1840.

Waarde PIET!

Volgens regt moest ik je eigenlijk niet schrijven, maar je eenvoudig in je eigen vet laten smoren, want jij bl... sche vent, hebt mij van de financiën weggeknikkerd naar dit hondenland. Maar gij waart voor mij, met uitzondering van dezen weinig vriendschappelijken streek, steeds een goed kameraad, en derhalve wil ik mijne belofte gestand houden en je schrijven hoe ik het maak.

Ik bevind mij op dit oogenblik in de padangsche bovenlanden, respektievelijk aan het einde van de *kloof*, op een plateau aan den voet van den vuurspuwenden berg *Merapie*. Tegenover mijne nederige bamboezen hut ligt een klein fort, waarin op dit oogenblik een koninklijk nederlandsche eerste luitenant het bevel voert en de hollandsche vlag waait. Maar ik heb nog niet lang het genoegen mij in dit uitstekend gezelschap te verheugen. Sedert mijn driemaandig verblijf op de Pestkust, op jelui bureau schrijft men, zeer ten onregte: *Westkust*, is dit eventjes mijne derde standplaats, en nog ben ik niet tot de overtuiging gekomen dat ze mij hier gerust zullen laten staan, of zitten. Mijn

boeltje ligt derhalve nog, voor het grootste gedeelte, in de koffers ingepakt, om, als het de witte mieren met rust laten, bij het eerste signaal van hooger hand, of beter gezegd van hooger mond, wederom naar eene andere standplaats gesleept te kunnen worden. De wandelende jood is een rentenier tegen mij.

Maar laat mij met het begin aanvangen.

Den derden Januarij stapte ik, voor het gastvrije hôtel van den Heer CHEVALIER, aan wal — neen PIET, in het water.

De sloep, waarmede wij namelijk van de brik, *De twee Gezusters*, gekomen waren, bleef, vlak bij het logement, op eene zandbank zitten, zoo dat wij genoodzaakt waren, door het water heen, een goed onderkomen te zoeken.

Mijne entrée op *Sumatras* kust, bezorgde mij echter niet alleen natte voeten, maar ook een nat pak, zonder voorbeeld. Laat mij echter hierover zwijgen, en hoor verder.

Reeds daags na mijne behouden aankomst maakte ik mijne opwachting bij den gouverneur MICHIELS. Ik gooide mij in een nieuw, zwart pak, trok een paar keurige, witte glacé handschoenen aan, nam mijnen gibus, digt gevouwen, onder den arm, en ging aldus opgedirkt eerst eene officieele visite bij den Heer VAN DER LINDEN, den sekretaris en linker hand van den gouverneur, afleggen.

Hij sprak geen woord, maar bragt mij onmiddelijk bij den gouverneur zelven.

Toen ik aan dezen voorgesteld werd, liep hij in de voorgalerij van zijn woonhuis (tusschen twee haakjes een onaanzienlijk hok) op en neder. Hij had, in zijn uiterlijk, niets gouverneurachtigs, maar geleek, met zijn wit buisje en dito broek, veel op DORIS, den knecht van den kruidenier in de Lange Pooten te 's Hage.

„Hoe lang in Indië?" vroeg hij, zonder mij aantezien.

„Vier maanden, kolonel," antwoordde ik.

„Waar gediend?"

„Bij de financiën," kolonel.

„Spreekt u maleisch?"

„Een beetje, kolonel, maar ik zal mij moeite geven om „het zoo spoedig mogelijk aanteleeren."

„Hm... Hebt u eenige kennis van de *hadats*?[1] vroeg hij mij, en bleef eensklaps vlak voor mijnen neus staan, mij met een paar oogen aankijkende als een tijger of een arend, ik geloof zoo wat gemêleerd, want hij had grijze oogen.

„*Hadats*?... vroeg ik, min of meer bedremmeld — ik wist, op mijn eerewoord, niet wat hij met dit woord bedoelde.

De *Hadats*?... ik trok een gezigt als een vraagteeken en liet mijne blikken over alle voorwerpen, in en buiten het huis, rondwaren.

„De *Hadats* bedoelt u?"

„Ja, de *Hadats;* hebt u nooit iets van de *Hadats* gehoord?" vroeg hij, en trok een gezigt als of hij wilde zeggen:

„Wat 'n komkommers menschen, tien voor 'n dubbeltje, „neem ze maar weg!"

Ik begreep dat ik iets moest zeggen en antwoordde, in plaats van mijne onkunde rondweg te bekennen: „Dat ik nog *nooit iets van dit volk had gehoord.*"

„Hm," mompelde hij, vertrok eensklaps zijn gezigt tot eene vreeselijke grijns, knikte nog even tegen VAN DER LINDEN, en zeide, met naauwelijks hoorbare stem... „*naar „Singkel*"

Hierop vertrok hij zonder mij verder met een blik te verwaardigen, en liet mij over aan VAN DER LINDEN en... aan mij zelven.

De eerstgenoemde wenkte mij dat ik hem naar zijn bureau moest volgen, en voegde mij onder weg toe, dat ik het wel wat beter had kunnen treffen, hoezeer ik het, van eenen anderen kant beschouwd, toch weder uitmuntend trof, daar reeds des anderen daags het oorlogschip *Pilades*, van *Padang* naar *Singkel*, onder zeil moest gaan.

[1] De afstamming, de gebruiken in de wetgeving, huishouding enz.

Op zijn bureau verwaardigde hij zich mij nog eenige vragen te doen omtrent de staatsbladen, het burgerlijke wetboek en God weet wat voor abstrakte wetenschappen, waarop ik niet veel meer kon antwoorden, als dat ik, op het instituut te B... wel is waar een afgedried... boel heb moeten leeren, waaronder voornamelijk romeinsche en grieksche geschiedenis — maar geen staathuishoudkunde of policiereglementen.

„Natuurlijk" antwoordde hij...

„Dus ge laat uw boeltje nog van daag of morgen och„tend vroeg naar de ree brengen, en gaat morgen och„tend zelf aan boord. Ge treft het werkelijk zeer gelukkig, „want niet alleen behoeft ge niet lang in het logement te „blijven liggen, maar ge zijt ook niet verpligt u een rijpaard „aanteschaffen, dat ge in ieder geval had moeten doen, „wanneer ge door den gouverneur in de bovenlanden „waart geplaatst geworden. Laat u maar uwe ophouding „van betaling hier. De boel zal wel teregt komen. Gelukkige reis, als ik u niet weerzie."

En hiermede verwijderde hij zich en liet mij alleen staan.

Ik had van deze officieele receptie voor 's hands genoeg en marcheerde terug naar het logement.

„*Naar Singkel*?" riep een van de daar logerende zeeofficieren. „Maak dan maar onmiddelijk je testament, man!

„In Holland is, in den winter, *Hellevoetsluis* het beroerd„ste nest voor eenen zeeman, en *Singkel*, in Indie, is... „voor eenen landrot als gij zijt... in den zomer, begrijp je „mij? in den zomer, nog een beetje beroerder; vooral als

„je zoo goed wilt zijn uwes oog op de bijzondere omstan-„digheid te vestigen, dat het, in dit apenland, kontinueel „zomer is — Ik weet niet of je mij begrijpt?"

Ik zuchtte en gevoelde mij niet op mijn gemak.

„En," vervolgde de zeeman, „wilt gij het in u gestelde „vertrouwen regtvaardigen en de propositie aannemen?"

„Mij blijft in geen geval een andere weg over," antwoordde ik en zag hem vragend aan.

„Dat is te zeggen, als je niet op je achterpooten gaat „staan. Je bent nog een groentje, zooals ik merk, laat „je niet lijmen, pas op je tellen, de rest moet je zelf we-„ten. Ik voor mijn persoon, ga voor dezen keer niet meê „naar *Singkel*, ofschoon ik de eer heb op Z. M. schoener-„brik *Pilades* te dienen. Ik bedank er voor; eens op *Singkel* „en nooit weer! Ik ben ziek, word jij ook ziek en klaar „ben je."...

Maar hoe verleidelijk zijne raadgevingen ook waren, ik gevoelde toch weinig lust om mij daarnaar te gedragen De hoofdbeweegreden lag in den stand van mijne financiën. Ik bezat aan comptanten niet veel meer dan tien gulden, die ik, hoogst waarschijnlijk, in het logement moest betalen. Van een nemen van voorschot op traktement kon hoegenaamd geene spraak zijn, daar ik reeds te *Batavia*, voor mijn vertrek, zoo als gij weet, van deze menschlievende vergunning gebruik gemaakt had, om mijne beeren te kunnen betalen; van het aankoopen van een rijpaard of het lange vertoeven in een logement konde derhalve insgelijks geene spraak zijn Ja, ik moest het, in zeker opzigt, als een waar geluk beschouwen op eene zoo goedkoope wijze naar de plaats van mijne bestemming te kunnen komen.

Om kort te gaan, ik bleef mij houden aan mijn besluit, dronk des avonds eenen stevigen grog, en deed mij en mijne bagage, den dag daaropvolgende, met eene gouvernementsboot naar den *Pilades* brengen.

Van *Padang* had ik, als het ware, niets gezien en nu nog weet ik er niet meer van te vertellen dan wat ik je reeds verteld heb.

Na eene alleronaangenaamste reis van drie weken, ge durende welken tijd wij tegen den noord-westenwind — die niet voor de poets is — moesten opkruissen, kwam ik te *Singkel* aan.

Hij wien het grootsche denkbeeld het eerst in het hoofd is gekomen om op deze plek zijne tent op te slaan, verdient tot belooning de vergunning te erlangen om gedurende zijn geheele leven er te blijven wonen.

Ellendiger nest dan dit, kan in de geheele wereld niet bestaan; dat durf ik gerust te zeggen. Het is niets als moeras en bosch, zand en water en vice versa. Daarbij heb je hier geen huizen, maar hokken, en geen andere huisdieren dan muskieten, zoo groot dat ze u de glazen kapot maken als ze daarop gaan zitten De kaailui [1] houden in de moerassen, de haaijen in de zee en de heeren tijgers in het bosch geregelde zamenkomsten, en beletten je om verder dan tien passen te loopen. Het is om gek te worden.

Maar, vriend, dat is, of laat mij met zekeren troost zeggen, dat was nog niet alles, want de menschen, welke ik daar heb aangetroffen, waren toevallig ook niet veel beter dan de verscheurende dieren; grof, onwetend en voor het grootste deel, aan den drank verslaafd.

Ieder trok des avonds zijn stevig muskietenvest aan, dat wil zeggen, dronk zoo veel jenever grog, dat hij des nachts door de beten der muskieten niet uit de zoete rust gestoord konde worden.

Na eene maand onder deze hottentotten te hebben doorgebragt, werd ik ziek, en hield het de dokter voor doelmatig mij onmiddelijk naar eene plaats in het gebergte te

[1] Krokodillen.

doen over brengen. Dat was echter eene kunst, op eene plaats waar men geene bergen had.

Maar daarop wist mijn chef spoedig raad Hij deed mij op de kruispraauw [1] brengen en verder, over zee, tot naar *Priaman*. Geene kleinigheid, als gij bedenkt dat ik op dit kleine vaartuig naauwelijks genoegzame ruimte had om te kunnen liggen. — Maar de mensch kan onbegrijpelijk veel verdragen en zoo kwam ik, na eene zeer voorspoedige reis van zes dagen, te *Priaman* aan.

Maar, en nog eenmaal maar, ik was half dood en verheugde mij reeds in het troostrijke vooruitzigt spoedig, met extra post, te zullen uitsnijden. Wel is waar werd ik in eenen draagstoel naar het gebergte gedragen, in eene pondoppe geduwd en aan mijne overpeinzingen overgelaten — maar dit hielp vooreerst niet veel meer dan om mij eene wat koelere lucht te doen inademen Langzamerhand kwam ik echter zoo verre bij, dat ik mij weder in het leven verheugde, en tot de overtuiging kwam, dat de witte mieren in eenen van mijne koffers gekomen waren, en mijnen uniformjas met toebehooren opgegeten hadden.

Verbeeld je nu eenen *contrôleur zonder tenue*. Ik weet niet, *Piet*, of gij reeds op de ware, officiele hoogte zijt, dat wil zeggen, of gij reeds doordrongen zijt van... van den spiritus ambtenarensis.., of beter gezegd van den officielen kosmos; begrijp je? Laat mij u de zaak nog duidelijker maken. Neem het beste boek, een van onze klassieke werken, en zet het oningebonden op je boekenrek naast eene nulliteit, die echter in prachtig marokijnleder, met goud op snêe, is ingebonden, en laat een troep schooljongens eene keuze doen. — Zij zullen natuurlijk onmiddelijk naar het goud kijken en daarbij hunne keuze bepalen.

Even zoo gaat het hier, ons europeanen, met de maleijers Wij moeten goud of zilver op ons lijf hebben, schitterend voor den dag komen, hun met onze kleeding, paarden, ameublement enz. de oogen verblinden, weet je, zoo als wij dat noemden een afgedried... bluf slaan, om het volk een hoog idee van onzen weergaloozen rijkdom te geven.

[1] Een klein gouvernementsschip, door inlanders bemand.

Op eene andere manier pak je ze niet in. Kleed je als een kruidenier, en ze zullen niets voor u doen en je uitlagchen — maar kom in een pak met goud bezet voor den dag, maak een leven als een oordeel, en zij zullen alles voor je doen. »Alleen schooijers zijn bescheiden," zegt HEINE; »begrijp je?"

Zie, beste PIET, daarom vooral hinderde mij het geval van de witte mieren en mijn mooije pak Ik moet nu, voor 'shands met mijn schutterspakje, dat ik te *Singkel* heb doen verstellen, voor den dag komen, tot ik eene andere tenue van Batavia heb gekregen.

Doe mij derhalve het genoegen en ga maar dadelijk naar den franschen kleerenfrik, en bestel een nieuw contrôleurspak voor mij. dat hij mij onmiddelijk naar Padang moet zenden, adres CHEVALIER. Ik zal het wel krijgen.

Doch het wordt tijd dat ik mijn verhaal afbreek; laat mij u dus met weinige woorden het einde van het lied voorzingen.

Na eene volle maand in de pondoppe van den assistentresident van *Priaman* vertoefd te hebben, kreeg ik mijne overplaatsing naar herwaarts, en nu zit ik hier in een hok, te slecht voor een goed noord hollandsch varken.

Over den aard van mijnen werkkring schrijf ik je later. Zie maar dat ik mijnen tenuejas krijg en doe nog eene muts met eenen zilveren band, zoo als het is voorgeschreven, er bijvoegen. Over de betaling later... enfin, dat komt teregt.

Wees gegroet en doe iets van u hooren.

Steeds enz.

P. S. Zend mij wat tandpoeder en een beetje scheerzeep, van uwen chinees, je weet wel...

2e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Padang-pandjang, den 18en *April* 1840.

Waarde PIET!

Ik begin mij hier een beetje op mijn gemak te gevoelen. Dit neemt echter niet weg dat ik het allerberoerdst vind.

Omtrent mijne behuizing heb ik je reeds, in het algemeen, een idee gegeven, verneem nu ook de bijzonderheden.

Het is een gebouw van dertig voeten in het vierkant, geheel en al uit bamboes gevlochten, en met eene soort van lang gras, alang-alang genoemd, gedekt. Deuren en vensters zijn om te schuiven, maar niet, zooals bij ons in Holland, waar men deze naar omhoog schuift, maar met eene zijdelingsche schuiving, of uit het midden af, van eene der beide zijden, naar de tegenovergestelde zijde.

Klopt dus iemand aan uwe gesloten deur, dan gaat ge midden achter deze staan, schuift met beide handen de deurvleugels op zijde, steekt uwen kop tusschen de opening door en vraagt:

„Wat belieft u, mijnheer?" Ge behoeft den persoon die zich bij u aanmeldt niet meer van het interieur van uwe woning te laten zien, dan het exterieur van u zelven. En dit is hier, vooral bij mijn huis, zeer goed, daar ik het

voor 'shands niet gaarne zoude willen hebben, dat iemand zag — hoe arm ik ben.

Mijn geheele ameublement bestaat uit niets meer dan een onbepaald getal balie-balies. Ik weet niet of gij dit meubel kent? Het heeft veel van eene stellaadje, waarop onze keukenmeid te *Batavia* de afgewasschen borden tot afdrooging plaatste.

Op eene van deze *balie-balies* lig ik te slapen, op een andere ligt mijn goed, eene derde dient mij tot etenstafel, enz. enz. In plaats van stoelen moet ik mij met jeneverkisten behelpen. Gelukkig dat deze in overvloed te verkrijgen zijn, anders weet ik niet waarop ik zoude moeten gaan zitten, wilde ik mijne koffers niet exponeren.

Daar ik mij niet verheugen kan in het bezit van eene astraallamp, heeft mijn jongen, ALIEP, een door en door ingenieuse kerel, volgens zijne vinding eene hanglamp geconstrueerd. Ik wou dat gij dit meesterstuk kondet zien en bewonderen.

Gijlieden te *Batavia* moest maar eens hier komen kijken. Of nog beter, zoo een heertje uit den *Haag*, die, gedurende zijn halve leven, van de Hoog-naar de Veen-en Wagenstraat wandelt, moest ineens door eenen toovenaar opgenomen en naar *Singkel* of in mijn hok alhier gebragt worden; hij zoude het besterven.

Maar, om terug te komen op mijne lamp; je moet dan weten dat deze uit een gewoon waterglas bestaat, dat in een geraamte van ijzerdraad bevestigd zit, hier en daar met rottan verbonden. In de plaats van den glazen bol heeft ALIEP, uit eenen ouden witten hoed van mij, een deksel zamengesteld, dat in het beschaafde Europa zijn weerga niet heeft; dat wil iets zeggen, PIET.

Wel is waar belet deze machine iedere zijdelingsche verspreiding van het licht, hetgeen echter ten gevolge heeft, dat het, met eene zooveel grootere intensiteit, naar boven

en beneden geworpen wordt. En dit, beste PIET, mag, bij den effektieven stand van mijn ameublement, eerder als eene goede dan als eene slechte hoedanigheid beschouwd worden.

Voor het overige hangen nog twee groote hertshoorns aan den wand en heb ik mij voorgenomen later, bij gelegenheid, een jagtgeweer, kruid-en jagthoorn daaraan op te hangen.

Gij zult mij, in geen geval, het verwijt kunnen doen, dat ik mij te weelderig heb doen inrigten, en ik moet u de verzekering geven, dat ik op dit oogenblik ook niet in staat ben, om mij eene grootere weelde te veroorlooven.

Ik moet nu nog mijn kantoor beschrijven. Ieder ambtenaar moet een kantoor hebben en een archief, dat begrijp je. Mijn kantoor is, met mijne nederige woning vergeleken, een prachtstuk. Niet alleen dat het zich op eene tafel met lokketkast mag verhovaardigen, maar het is ook van eenen stoel voorzien. Beiden zijn echter niet op mijnen mest gegroeid, maar behooren aan den lande.

Naast deze pronkstukken staat een ontzettend groote, lompe en zware houten kist, die van een vervaarlijk groot slot voorzien is. In deze kist bevindt zich de kas van het civiele bestuur, daar ter plaatse. Toen mij mijn voorganger den sleutel van 's lands geldzak overhandigde, liep mij eene koude rilling over den rug. Dit moet u niet verwonderen, PIET. Er zijn dingen in de wereld, die op ons steeds, en vooral bij een eerste ontmoeting, eenen buitengewonen indruk maken.

Als jongen konde ik geene roede en geen paar sporen zonder rilling bezigtigen, deze van verlangen om ze te bezitten, eerstgenoemde uit vrees, voortspruitende uit de daar mede in verband staande herinnering.

Ontmoette ik later eenen van onze leeraars, of den nachtwacht, dan gevoelde ik steeds eenen steek in mijne linker zijde, daar beiden, in mijne verbeelding, hoogst gewigtige personaadjes waren.

Nadat ik eenige maanden bij de financiën in een tal van cijfers gewormd en honderd duizenden opgeteld had, als waren het nietswaardige speldenkoppen, wordt mij op een goeden dag, met een air, als gold het niets minder dan den schat van Monte Christo, eenen sleutel in de hand gegeven, met de lakonieke aanwijzing: //Hier hebt u den sleutel van de civiele kas!"

Geen wonder, wanneer zich op dit oogenblik al de lange sommen van de financiën voor mijne verbeelding presenteerden en mij met hunne specifieke zwaarte op het hart vielen.

Ik moest wel een beetje beven, toen ik slot en deksel van de kist opende en mijne blikken nieuwsgierig in het sanctum sanctorium liet vallen.

Maar mijn hart kromp ineen, toen ik, in plaats van glinsterende goud en zilverstukken, niets ontdekte als eene zwarte blikken trommel en, wie beschrijft mijnen schrik, eenige ijzeren kettingen ...

//In de trommel zit de aap," waarschuwde mij mijn voorganger, //en hier is het kasboek." Tegelijkertijd haalde hij een dun boeksken voor den dag, deed het open en wees met den vinger op eene van de weinige daarin voorkomende hieroglyphen.

//Er moeten nog, volgens kasrekening, driehonderd gul-//den en twintig centen in kas zijn. U zult echter zien, //wanneer u namelijk verkiest in de trommel te kijken," hiermede opende hij de kas in de kas — //dat er niet meer //in zitten dan een gulden of tien; het *overige wordt door //de geanexeerde bons gerepresenteerd.* Kijk s. v. p. eens goed //na, of de boel in orde is of niet, want ik wil niets meer //met dien duitenwinkel te doen hebben."

Hiermede duwde hij mij een bundeltje papiertjes in de hand en ging op eene van mijne beide jeneverkisten zitten.

Tamelijk teleurgesteld, met betrekking tot het te vinden goud en zilvergeld, keek ik verlegen naar het kasmemoriaal en de coupons, en vroeg, in mijne onschuld, wat ik met deze laatste moest beginnen.

„Ja, manneke," riep hij mij lagchende toe," dat is in „ieder geval uwe zaak Als ik in uwe plaats was, zoude ik „ze wederom in de trommel stoppen en ze zoo lang bewa„ren, tot dat ze de respectieve eigenaren kwamen opeischen."

„Opeischen?" vroeg ik, en keek hem verwonderd aan.

„Denk je dat ik je wil in den nek zien? De duivel haal „al dat jonge en geleerde volk. Daar zitten ze dag en „nacht in de boeken, en als ze eene miserable kas van een „gulden of tien moeten overnemen, weten ze er geen raad „mee — Lees maar op, de boel is in orde, JAN VERSIGNI „is een oud gediende, moet je weten, Ik heb, als sergeant„majoor, nooit eene aanmerking van den betaalmeester ge„had en ik verzeker u, dat er in den militairen dienst wat „meer te cijferen is als bij die bedonderde civiele adminis„tratie, met koeliebons en zoutkorreltjes. Geef hier den pa„pierenwinkel en schrijf op."

Dit gezegd hebbende rukte hij mij de bons uit de hand, vouwde ze uit elkaar en dikteerde mij verscheidene posten. Het bleek mij onmiddelijk dat hij het geld, dat in kas zijn moest, voor voorschotten aan de onderhebbende hoofden en oppassers had uitbetaald, en dat, na optelling van deze posten, precies zoo veel in kas was als er in zijn moest... ja... wanneer de bons goed waren en de eigenaren daarvan niet, voor den vervaldag, kwamen te sterven.

Na eenig gescharrel van weerskanten, onderteekende ik het kasboek en de staten van den inventaris, waarin ook eenige ijzeren kettingen en halsringen van overleden ballingen, aangeteekend stonden.

„U moet deze stukken, en over het algemeen alles wat „van ijzer is, goed wegbergen, want als ge dit bij geval niet

„doet, wordt u alles ontstolen; reden waarom ik deze pre„ciosen in de geldkist stop."

„Ziezoo," vervolgde hij zijne vermaning en wierp de pen weg, „ik ben er af. Ga nu je gang en pas op dat ze „je niet bedonderen. U zult hier een paar kranige heeren... „ik wil niet zeggen gaauwdieven, leeren kennen, zekeren „TOEWANGKO [1] ELLO en een ander, die minder zwart „van vel is. Ik wil niet zeggen dat hij steelt; maar dat „hij rijst verkoopt en sterken drank, dat weet ik en kan ik „met eenen eed bevestigen. Hij is de oorzaak dat mij de „resident heeft doen verplaatsen; de duivel hale hem.

Onder dergelijke gesprekken had de overgave en overname tusschen ons beiden plaats. Naauwelijks was dit gedaan of hij had geene rust meer, steeg te paard en vertrok, mij met de groote geldkist en den overigen papperassenboel, zoo als hij de civiele administratie noemde, alleen latende.

Ik was nu *posthouder* en *commodore* op *Padang-pandjang*, tevens *kashouder-contrôleur* over de zout- en koffijpakhuizen, en begon voor mij zelven eenig respekt te krijgen. Wel is waar bevonden zich maar tien gulden in kas; — dat was echter een tijdelijke ziektetoestand, die spoedig veranderen moest, zoodra het aangevraagde geld gezonden werd.

Niettemin stopte ik den sleutel van de ledige geldkist in eenen van mijne koffers en sliep met het zalige bewustzijn in, voor het eerst in mijn leven eenig officieel gezag in handen te hebben, en dus niet alleen de vertegenwoordiger te mogen heeten van den landvoogd over deze gewesten, maar tevens ook die van Zijne Majesteit, den Koning der Nederlanden. Ik droomde ook allerraarste dingen, waaronder ik het bekende vaderlandsche liedeken noteer, t. w.

„En wat zal de koning blij zijn
Als die weet hoe blij dat wij zijn."

[1] *Toewangko*, Heer. Titel van een distriktshoofd, dat meestal ook priester is. *Ello*, fraai.

Lach maar, PIET. Maar neem het mij niet kwalijk als ik u, van mijnen kant, niet alleen uitlach, maar ook diep beklaag.

Is hier ook niet alles couleur de rose, op jelui bureau, bij de financiën, is het honderd malen beroerder. Ik zegen het oogenblik waarop ik dit vervelende bureau heb vaarwel gezegd, want, openhartig gesproken, hoe miserabel het hier ook zij, ben ik toch nog liever de baas in het ellendigste nest, dan de knecht in den cijferwinkel op het groote huis [1] te *Batavia*.

Wanneer ik hiermede iets gezegd heb, dat JULIUS CAESAR ook, op zijnen tijd, moet gezegd hebben, dan zal u dit alleen het bewijs leveren, dat de menschen, onder dezelfde omstandigheden, ook hetzelfde denken, zeggen en doen. Wij moeten derhalve ons oordeel opschorten, wanneer wij dit opmerken en de menschen te meer achten, wegens hunne overeenkomst met de groote mannen uit den ouden tijd.

Wees derhalve zoo goed en denk bij gelegenheid aan het boven door CAESAR gezegde en ook aan mij, die hetzelfde gezegd heb.

Groet de zuster van VAN DER PALM. Ik word melankoliek als ik aan dat goede mensch denk. Jammer dat ze wat loensch kijkt; maar dat staat haar, onder zekere omstandigheden, zoo kwaad niet. Dus, doe haar de groeten, mogelijk kunt gij een vlokje haar van haar voor mij bekomen. Ik zoude het in het medaillon van mijne horlogieketting kunnen zetten. Zeg haar maar dat ik veel aan haar denk.

Spoedig meer van uw..

p. s. *den* 20^en^ *April* 1840.

Dat ziet er goed uit. Zoo even komt mijn voorganger weerom en brengt mij eenen brief van den resident, het

[1] Groote huis. Het aanzienlijke gebouw, waarin zich een groot gedeelte van de gouvernements bureaux bevinden.

heugelijke nieuws van mijne overplaatsing naar *Fort de Kock* behelzende.

Ik gevoelde mij hier reeds eenigzins op mijn gemak, had kennis met den militairen kommandant aangeknoopt, uitstapjes gemaakt in het aan mijn toezigt toevertrouwde gewest, eene groote ronde tafel en twee rottanstoelen gekocht — en nu moet ik er wederom van door.

Dat treft ongelukkig. Maar wat kan ik er tegen doen? Gelukkig dat ik geen groot huishouden heb, met vrouw en kind. Dus morgen vertrek ik en dan schrijf ik je mijnen volgenden uit de hoofdplaats van de *Padangsche bovenlanden*. Ik ben zeer benieuwd den resident te leeren kennen. Ook bevindt zich daar een groot garnizoen met een stuk of twaalf officieren. Er moet ook een logement zijn en een biljard, waarover ik, reeds op *Singkel*, heb hooren spreken.

Vaarwel!

De Uwe.

3e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Fort de Kock, den 10en *Mei* 1840.

Waarde PIET!

De tijding van de gebeurtenissen in de padangsche bovenlanden, de opstand van onzen vroeger zoo getrouwen bondgenoot, den regent van *Batiepo*, zult gijlieden te *Batavia* reeds gehoord hebben. Ik bercep mij derhalve op de officiele stukken en geef u alleen berigt van al hetgeen met mij gebeurd is. Want ook ik, beste PIET, heb er mijn deel van gehad en heb medegespeeld in het groote drama. Gelukkig ben ik er met het leven afgekomen, maar ook met niet veel meer. Hoor, sta verstomd en beklaag mij.

Zoo als ik u in mijn laatste schrijven heb medegedeeld, werd ik, na op *Padang-pandjang* nog geen drie weken geweest te zijn, overplaatst naar *Fort de Kock*. Enfin, ik pakte mijn boeltje wederom in, niet te vergeten de ronde tafel met de twee rottanstoelen, overhandigde aan mijnen opvolger en gewezen voorganger den sleutel van de geldkist, met het saldo van twee gulden vijftig centen, en ging er van door.

O, PIET, wat is het hier mooi! Op den zadel, tusschen

de beide vulkanen *Merapi* en *Singalang*, liggen een paar kleine meertjes, in wier nabijheid men een overheerlijk gezigt heeft op de landen *Batiepo*, ten zuiden, en het *Agamsche*, ten noorden. Overal ziet gij uitgestrekte woonplaatsen, koffijtuinen en rijstvelden, overal vlijtige en slim uitziende menschen. Het is hier een waar paradijs, en, bij eene hoogte van ten minste drieduizend vijfhonderd voeten boven de zee, reeds gevoelig koud. Jongen wat een landje voor onze goede hollanders! Maar hierover op eenen anderen keer. Ik maakte den afstand van vijftien palen [1] in vijf uren, dus maar drie in het uur, dat men, flink doorstappende, zeer goed doen kan.

Als eerstbeginnende in de edele rijkunst ben ik er nog goed afgekomen en bevond ik mij, daags daarop, geheel op mijn gemak. Ik durf dus zonder jokken te zeggen, dat ik er doorheen ben en met ulieden kan mêe doen, al heb ik niet zooveel geld voor rijlessen verknoeid als een van u allen.

Te *Fort de Kock* vond ik een huis dat, wel is waar ook van bamboe, maar toch veel beter was, dan het door mij bewoonde hok van Padang-pandjang. Ik had tevens in het woonhuis mijn bureau voor de brievenposterij.

Daar ik, van eenen anderen ambtenaar, een paar bamboezen banken met rood katoen bekleed en drie stoelen ter leen ontving, en zelf in het bezit was van eene ronde tafel en twee stoelen, zoo was ik dadelijk perfekt ingespannen. Voeg nog hierbij een klein staand kantoorlampje en, aan den wand, eene reeks van prenten uit den Charivari, die ik te *Singkel* gekocht en met kwistige hand, tegen alle wanden had doen aanplakken — dan, beste PIET, zal het u niet bevreemden, dat ik met zekeren trots in mijne voorgalerij op en neder

[1] Op Sumatra à 1850 ellen.

liep, mij met het gezellig uitziende huisje verheugde en plannen maakte voor de toekomst.

Maar ziedaar, wat gebeurt er! Op zekeren mogen, de post van *Matoea* was juist aangekomen, zoo tusschen zes en zeven uur, terwijl ik bezig ben de brievenpaketten te arrangeren, hoor ik opeens een vervaarlijk geschreeuw en zie gelijktijdig de vrouw van mijnen buurman, den kommies, met hare drie kinderen de deur van mijn tuintje voorbijloopen. Zij was in groot négligé, met loshangende haren, droeg een kind op haren arm en had het tweede aan de hand, terwijl het middelste door eene dienstmeid gedragen werd.

„Vlucht, mijnheer V...! Vlucht, er is opstand, wij wor„den allen vermoord! Het huis van den resident staat „reeds in brand!"

Ik liep naar buiten en bleef van ontsteltenis als vastgeworteld staan, want werkelijk stond het groote, uit planken gebouwde, uitgestrekte huis van den resident, dat zoo wat tweehonderd passen van het mijne verwijderd was, in lichtelaaije vlammen, terwijl hoopen van gewapende maleijers voor hetzelve rondliepen en een oorverdoovend geschreeuw maakten Daar was geen oogenblik tijds te verliezen. Zonder terug te keeren naar mijn huis, nam ik het grootste kind van mijne buurvrouw op mijne armen en liep met haar en de meid, zoo gaauw wij maar konden loopen, naar het *Fort*. Op onzen weg ontmoetten wij nog een paar officieren en klerken, allen maar half gekleed, die, even als wij weinige oogenblikken te voren door de verschrikkelijke tijding verrast en onmiddelijk naar het *Fort* op weg gegaan waren.

Wij bereikten nog bij tijds de poort van de kleine vesting. Daar was reeds alles in rep en roer; de artilleristen stonden op de bastions de stukken te laden, de afrikaansche infanterie was langs de borstweering verdeeld en de

overste en militaire kommandant NEUHAUS zat in de voorgalerij van eene officierswoning, en had, in presentie van een paar officieren, zoo het scheen, juist van eenen gouvernementsoppasser of postlooper, die voor hem op den grond hurkte, een belangrijk rapport ontvangen.

„Ja Heeren, de zaak is *trang* [1], *Batiepo* is in opstand, hij die met ons voor *Bondjol* is geweest, die, door het gouvernement, tot regent werd verheven, is tegen ons in aantogt. Wie weet wat, terwijl wij hier spreken, gebeurt of reeds gebeurd is.

„Kapitein ***, laat u de poort sluiten, niemand mag meer naar buiten en geen mensch naar binnen gelaten worden, tenzij dat hij bij ons als vriend te boek staat.

Laat ons eens zien wat de kanailje verder zal doen."

Wij allen volgden hem naar het bastion, van waaruit men het gezigt had op het brandende residentiehuis. Maar hiermede hadden zich de opstandelingen niet tevreden gesteld. Reeds sloegen de vlammen uit alle gouvernements- en partikuliere huizen en de razende hoop stond en hurkte met honderden, op den *bazar* (het marktplein) en vergastte zich in het gezigt van den krakenden en brandenden bamboezen winkel.

Ik dacht aan mijne ronde tafel, mijn bed, mijn gouden horlogie, dat ik naast mij op de tafel had laten liggen, toen mij de buurvrouw, met hare schreeuwende kinderen, naar buiten riep, en aan mijne overige bagage. Alles ging in rook op en ik bezat op het oogenblik niets als wat ik aan mijn lijf had. Maar zie, daar wordt een van de stukken met kartetsen geladen, en spoedig daarop ontlaadt zich het metalen monster en werpt eene hagelbui van ijzeren pillen onder de brandstichters.

Als de bliksem vlogen de schoften uit elkaar, en, alvo-

[1] Helder.

rens het stuk voor den tweeden keer konde geladen worden, was er ook geen sterveling meer te zien.

Wel is waar deed het schot in het geheel geene uitwerking... maar het had, in ieder geval, toch het gevolg dat de oproerlingen op eene eerbiedige distancie van ons verwijderd bleven.

Intusschen deed de overste alles om aan ons, civiele ambtenaren, en vooral aan de gevluchte dames, het verblijf in het kleine fort, zoo dragelijk mogelijk te maken. Wij mannen ontvingen ieder een geweer en amunitie, ten einde, bij gelegenheid, daarmede van dienst te kunnen zijn. Aan de vrouwen en kinderen werd eene kamer aangewezen, en zij ontvingen, even als wij en de officieren en soldaten, hunne rantsoenen rijst — veel meer was er niet. Het zag er derhalve bedroefd uit.

Nu wisten wij in het geheel niet hoe de vork aan den steel zat. Wel had de eene postlooper gerapporteerd dat hij met zijnen kameraad, op een paal of acht van *Fort de Kock*, door eenen hoop gewapende maleijers was aangevallen geworden, waarbij de laastgenoemde het leven had ingeschoten en hij, met teruglating van den brievenzak, ontsnapte; — maar verder wist men niets, als wat men met eigen oogen aanschouwde, — dat het volk in opstand was, en dat het menschen uit *Batipo* waren, die op het oogenblik de etablissementen in brand hadden gestoken. Men herkende hen aan de hoofddoeken.

Maar, zult gij vragen, waar zat dan de resident, en hoe konde zoo iets gebeuren, zonder dat men hiervan vroeger eenige tijding had gekregen; want onder de maleijers is er altijd ten minste een die den boel verraadt...

Maar de resident was juist, sedert een paar dagen, op inspectiereis naar *Priaman* gegaan, en de sekretaris, even als de militaire kommandant, welke geen inzigt hadden in de politieke drijfveren van den eerstgenoemde, waren zoo

verrast door het gebeurde, en zoo weinig op de hoogte van hetgeen er omging, dat zij den slag wel zagen vallen, maar met zekerheid niet konden zeggen vanwaar hij gekomen was.

Dit alles helderde zich echter in den loop van den dag op. Eenige maleische hoofden kwamen in het fort en door deze kwam men te weten, dat de regent van *Batiepo* en zijn neef PAMOENTJA, aan het hoofd van een paar duizend gewapende maleijers, over *Padang-pandjang*, naar herwaarts gekomen waren en op hunnen weg alles omvergehaa'd of in brand gestoken hadden wat aan het gouvernement toebehoorde of door hetzelve was opgerigt. Zoo moeten zij alle bruggen in *Agam* [1] afgebrand hebben, zoodat men te paard daar niet konde doorkomen.

Wel is waar had de overste naar alle zijden, en ook aan den gouverneur, naar *Padang*, berigt gezonden van het gebeurde, en tevens ook om hulp verzocht; maar wie verzekerde hem dat de expressen niet of met den vijand heulden of door hem opgevangen en nedergestoken werden. Een oorlog met de maleijers is geheel iets anders dan een oorlog met europeanen. Verraad en het lokken in hinderlagen spelen bij hen de hoofdrol, en even als degene die in de klaauwen van den tijger valt, maar onmiddelijk zijn testament moet maken, zoo heeft ook de ongelukkige europeaan op geene genade te hopen, wanneer hij gevangen genomen wordt door de maleijers. In ieder geval was onze positie zeer hagchelijk.

Tegen den avond kwam de resident in het fort. Hij was maar van eenen oppasser vergezeld, zonder schoenen en doodaf. Hij had dag en nacht doorgereden, zijn paard onder weg dood moeten laten liggen en, bij het doorwaden van eenen bergstroom, zijne schoenen verloren. Vervolgens was hij op bloote voeten verder geloopen, steeds gejaagd door de

[1] Naam van de provincie waarin Fort de Kock ligt.

vreeselijkste gewaarwordingen. Wel ontmoette hij onder weg enkele maleijers, maar deze ontweken hem. Overal was men dus reeds bekend met het gebeurde in *Batiepo*.

Op den bazar, achter de nog rookende ruïne van zijn huis komende, vond hij eenen troep maleijers. Zij lieten hem ongemoeid zijnen weg vervolgen, niettegenstaande zij hem herkenden en hij hun eenige bittere woorden van verwijt toeriep.

Spoedig na zijne komst vertoonden zich nog eenige hoofden, en werd eene conferentie gehouden, omtrent hetgeen men te doen had. Maar terwijl dit plaats vond, hoorden wij n de verte de signaalhorens der ambonezen uit *Payacombo*. In den tijd van nog geen negen uren, hadden deze den afstand van zesentwintig palen afgelegd, en onder weg nog even met een troepje opstandelingen geklopt.

Met grooten jubel werden zij door de onze verwelkomd. Nu waren wij geborgen. Ook de maleische hoofden begrepen dat wij nu niet zoo hopeloos zaten, als daar even, en toonden zich onmiddelijk bereid om de verlangde vivers tegaan opsnorren. Voor geld doen die heidensche mohamedanen alles, even als de joden van Amsterdam.

Wees zoo goed, PIET en vertel het niet verder, want... je weet.. men kan daarmede verduiveld tegen de lamp loopen.

Om kort te gaan verwijs ik u naar de *Javasche Courant*. Deze zal waarschijnlijk vertellen, dat de overste, met bijna de geheele beschikbare magt, naar *Padang-pandjang* oprukte en zich daar, met de colonne van den uit *Padang* gekomen kapitein BERNHARD, vereenigde; dat men vervolgens naar het hoofdkwartier van den vijand oprukte en den kampong *Goenong* van de noordzijde bestormde, terwijl dit de overste VAN ZWIETEN van de zuidzijde deed. Deze en de kampong *Batiepo* werden door onze dappere troepen spoedig genomen en in brand gestoken. Hiermede was de opstand, aan

de bron, onderdrukt en vielen spoedig hierop de regent van *Batiepo* en diens neef PAMOENTJA, in onze handen. Zij moesten ze beiden maar dadelijk ophangen!

Dit laatste zeggen de meeste officieren en er is wel eenige reden voor. Maar men moet zoo spoedig niet den staf breken over de handelingen van menschen, alvorens men hunne verdediging heeft aangehoord. En waarin bestaat deze?

Zie, PIET, het spijt mij dat ik hier wederom op eene zeer zwarte stip in onze indische geschiedenis stoot. Hoor en oordeel!

Men had aan den regent van *Batiepo*, die, tijdens den oorlog tegen de *Padris* [1], voor *Bondjol*, met zijne *doeblangs* [2] en overige troepen uitstekende diensten had bewezen, de belofte gedaan, om hem, na den gelukkigen afloop van den oorlog, tot geestelijk opperhoofd van de padangsche bovenlanden te maken. In plaats hiervan werd hij alleen tot regent benoemd.

Nu weet ik niet wie hem de belofte gedaan heeft, en zoude men zelfs kunnen betwijfelen dat zij gedaan is, wanneer hij bij zijne gevangenneming niet beweerd had, dat hij, enkel om deze reden, de wapens had opgenomen. Hij wilde het gouvernement dwingen om zijne belofte aan hem gestand te houden, tot het verkrijgen van zijn goed regt geraken, verder niets.

Voor zoo ver zoude men hem ten minste eenigen schijn van regt kunnen toekennen, vooral wanneer men overweegt, dat hij zich, hoewel te vergeefs, verscheiden malen in het belang van deze zaak aan den gouverneur MICHIELS had gewend.

Maar wat maakt de perkara [3] voor hem hopeloos?

[1] Eene secte der regtzinnige mohamedanen.
[2] Voorvechters
[3] Proces.

Het vele, door zijne partij vergoten bloed. Zij hebben een heelen boel moorden op hun geweten, waaronder twee zieke officieren, die zij tusschen fort *de Kock* en *Padang-pandjang*, wreedaardig om het leven hebben gebragt. Wel moet hij beweren, hiervan niets te weten, maar dat neemt niet weg dat het niet geschied ware, wanneer hij te *Batiepo* stil was blijven zitten.

Ik beloof u je al de gevallen van moed te verhalen, die bij de onze gedurende dezen opstand hebben plaats gehad. Gij zult daaruit het gevolg kunnen trekken, dat onze natie nog steeds den ouden roem handhaaft.

Om nu nog eventjes op mijzelven terug te komen, kan ik u de verzekering geven, dat ik zoo arm ben als Job. Wat een geluk, kerel, dat mijne nieuwe tenue nog niet aangekomen was; die zoude denzelfden weg ten hemel zijn gevaren als mijne overige garderobe.

Wij allen hebben nu, op last van den resident, een lijstje moeten opmaken van al hetgeen wij bij de brandstichting verloren hebben. Ik heb dit volgens mijn geweten gedaan, maar ook geenen cent minder. Laat die kerels maar betalen; als ieder twee gulden koper geeft, kan ik mij, voor mijn eigen aandeel, een nieuw gouden horlogie en eene brillante ronde tafel koopen.

Piet, ik verlang zoo onbeschrijfelijk naar Koo van der Palm!! Laat haar eens, maar op eene fijne manier, merken, dat de wetenschap er een loopje op weet, om menschen die loens kijken op den goeden weg te helpen Ik verwed mijn hoofd dat haar gebrek zeer goed te herstellen is.

Wij hebben hier eenen dokter, een joodje uit Hamburg, maar eenen verd... knappen vent, die beweert, dat eene vrouw die loens kijkt veel gemakkelijker te opereren is dan een man die in hetzelfde geval verkeert. Wel is waar, stelt hij als voorwaarde dat zij reeds getrouwd moet wezen, maar dat schijnt alleen eene aardigheid van hem te zijn.

Dus probeer het; zij is slim genoeg, om niet te begrijpen welke avances zij daardoor in de wereld moet maken. Dan, maar ook alleen dan, wanneer hare beide oogen in staat zijn zullen op eene fatsoenlijke wijze, het te aanschouwen voorwerp, in eenen even grooten hoek gelijktijdig te ontmoeten... dan, Piet, kom ik haar mijn arm contrôleurs hart aanbieden.

Gij zult echter begrijpen, dat het eene beleeding van de godin der liefde zijn zoude, wanneer ik eene loenskijkende Venus tot mijne huisvrouw wilde verheffen.

Wees nu tevreden met dezen langen brief en denk, wanneer gij eene carambole op den rooden maakt, aan mij en mijne desasters.

Groet Koo, vraag haar een vlokje haar voor mij... en denk aan mijne contrôleurs tenue!

Steeds de uwe.

4e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Fort de Kock, den 10en *Junij* 1840.

Waarde PIET!

Zoo een klein opstootertje is bepaald zoo kwaad niet. De heeren opstandelingen zullen hoogst waarschijnlijk het tegendeel beweren, maar ik en wij europeanen in het algemeen, hebben voor zoo ver ons eigen korpus er niet meê gemoeid was, er evenveel baat bij als wij verlies moesten lijden. Ieder van ons ontvangt, als schadevergoeding, de door hem opgegevene som en een nieuw hôtel. In ieder geval kan dit besluit voor de meeste van ons niet anders dan zeer voordeelig zijn, want de meeste huizen waren reeds zeer bouwvallig.

Reeds zijn de heeren *brandals* [1] druk aan het werk. Ge hebt geen begrip van de hier heerschende bedrijvigheid. De menschen loopen als de mieren onder elkaar. Daar wordt hout, bamboes, touwwerk en *idjoe* [2] aangesleept; hier zijn ze aan het zagen van planken, daar aan het zamenstellen van dakstoelen of aan het timmeren van deuren en vensters; het is een leven als in Egypte, toen de joden aan

[1] Opstandelingen.

[2] De vezel van den sagoboom.

de piramiden knutselden. Ik kan mij zoo eene komedie, als b. v. van den torenbouw van Babel, perfekt goed voorstellen. Hier hebben wij dit in het klein. Maar daar het ook op eene betrekkelijk kleinere ruimte plaats heeft, en voor de acteurs insgelijks eene gedwongene fraaijigheid is, zoo zal het daar niet veel anders hebben uitgezien.

Enfin, met mijn huis gaat het perfekt vooruit. Als het zoo doorgaat is het over eene week of twee kant en klaar. Ik heb te *Padang* eenige meubels besteld en de noodzakelijkste kleeren doen maken. Tot dat deze zullen zijn aangekomen moet ik mij nog in mijn geïmproviseerd europeesch aziatisch kostuum behelpen. Ik logeer in een der huizen van de *Laras* hoofden, op den bazar, en kom mij voor als *A* of *Eneas*, de vlugteling uit *Troja*, die genoodzaakt was van de eene grieksche stad naar de andere te trekken, tot dat hij eindelijk te *Latium* een tehuis vond.

O, PIET, waar zal mijn *Latium* zijn? Nu reeds spreekt de resident er over, dat het voor mij beter ware wanneer ik op mij zelven stond. Dat moet in zijne officiele taal beteekenen, 'gij zijt reeds veel te lang op *Fort de Kock* geweest, ventje, en moet er maar weer gaauw vandaan.'

Het kan mij ook niet schelen als ik maar mijn eigen baas ben. Maar dan wilde ik wel een of twee jaartjes op een en hetzelfde postje blijven zitten.

Er zal voor ons veel te doen wezen, want zoo korten tijd de opstand ook geduurd heeft, zoo betrekkelijk groote schade heeft hij aangerigt. De stomme rekels hebben namelijk daar, waar niets te verbranden viel, alle koffijboompjes in de gouvernements koffijtuinen vlak boven den grond afgekapt. Daar de tuinen reeds een jaar of drie oud waren, lijdt het gouvernement hierdoor een niet te herstellen verlies; want de boomen beginnen, zoo als gij

[1] Distriktshoofden.

mogelijk weet — (Ik verwed mijn nieuwe huis dat gij er niets van weet) — reeds op hun derde jaar vruchten te dragen.

Dit is echter alleen eene kwestie van tijd. Over drie jaren zullen wij wederom de oude tuinen, op de gewezen hoogte, en een groot getal nieuwe er bij hebben. Want, ik verzeker u, PIET, zij zullen er voor moeten werken dat zij groen worden, en het korte pretje zal hun heugen. Als ik nu iets te kommanderen had, dan deed ik hun meteen ook maar betalen. Betere gelegenheid komt niet meer, en later zal men berouw hebben dat men het niet gedaan heeft. De maleijer betaalt namelijk in het geheel niets aan den souverein; noch landrenten, noch grondbelasting, noch hoofdgeld of iets anders. Daarvoor moet hij echter ook alles voor niets verrigten wat dienstig is voor het welzijn van den lande. Hij werkt aan de groote wegen, bouwt pakhuizen, woningen voor de europesche ambtenaren, bruggen enz. en plant koffij, daar, waar het hem wordt aangewezen, waarvoor hij echter later betaling ontvangt.

Nu het gouvernement van de winst verstoken is, welke uit den verkoop van dit produkt had moeten voortvloeijen, had men hen maar moeten doen betalen. Zij zijn rijk genoeg, dat verzeker ik je. Ge moet maar de vrouwen, bij feestelijke gelegenheden, voor den dag zien komen, met al dat fijne goud. Waar zij het vandaan halen weet de goede God, maar zij bezitten het, en daar zij ons boeltje verbrand hebben, is hen niet meer dan billijk, dat zij het ook betalen.

O, PIET, ik moest maar iets te zeggen hebben!

Wij staan op een van die keerpunten in de geschiedenis van *Sumatra*, wanneer een man van talent en energie veel goeds kan doen. Het is wederom door verscheiden voorbeelden gebleken.

Daar hebt gij onzen resident zelven. Hij begaf zich stoutmoedig midden onder de opstandelingen en ofschoon zij reeds bloed vergoten hadden en dus wisten, dat zij, na

korten of langen tijd, daarvoor gestraft zouden worden, zoo dat het op een paar moorden meer of minder niet aankwam,... lieten zij hem toch loopen. Zijn moed imponeerde hen. Neem dan nog den terugtogt uit het fort *Goegoe malintang* [1] door de bosschen en over de steile bergen heen, naar de kloof, en u zult moeten bekennen dat ambtenaren en officieren door den besten geest bezield zijn. Het hapert hier alleen aan de impulsie van boven.

Voor een paar dagen heb ik hier den civielen gezaghebber DE BRUIN ontmoet. Hij verhaalde een voorval uit zijn eigen leven, dat mij zeer interessant voorkomt. Ik zal het u, in 's mans eigen manier van spreken, oververtellen.

Op den voorgrond moet gij stellen, dat hij een mensch is zonder opvoeding, en vroeger bij de inlandsche *barisans* te paard als opperwachtmeester gediend heeft.

Wat een enkel man door zijne wilskracht doen kan.
Verhaal van den civielen gezaghebber DE BRUIN, *naverteld door mij.*

Zooals gij allen weet, was ik civiele gezaghebber van *Matoea* en de *Danaoe-districten*.

Op eenen goeden morgen ging ik met mijnen schrijver, ALAM-POETI [2] en eenen oppasser op de jagt. Nergens heb ik zoo veel varkens gezien als in de bergen van *Matoea*. De maleijers durfden niets meer te planten, uit vrees dat het hun door de wilde zwijnen, binnen en buiten de aarde, zoude opgevreten worden. Ik deed derhalve mijn best om hen daarvan te verlossen en ging dikwijls op de jagt. Had ik zoo'n beest geschoten, dan was er niets mede te beginnen. Het mogt echter niet blijven liggen, maar moest er-

[1] Goegoe, heuveltje; malintang, over of in den weg liggend.

[2] de witte arend.

gens begraven worden, om niet, na de uitvaart, nog meer kwaad te stichten dan toen het nog in leven was. Dit tusschen twee haakjes.

Op genoemden morgen viel een zware nevel en belette ons iets te zien, zoodat ik reeds besloten had om maar weer naar huis te gaan. Doch op eens hoorde ik mij bij mijnen naam roepen.

„*Toewan Commandore! toewan*" [1] ! Niet wetende vanwaar de angstige stem kwam, riep ik luide! „*Di sini*" [2], kom maar hier! en spoedig hierop ontwaarde ik eene oude, maleische vrouw, welke in den looppas uit den nevel op mij kwam toeloopen. Zij viel vlak voor mij op hare knien, omvatte mijne voeten en riep in het maleisch: „Ontvlugt heer, er is opstand en de *brandals* hebben reeds fort de Kock afgeloopen. Ontvlugt, er is geen tijd te verliezen, want, terwijl wij hier spreken, zijn zij waarschijnlijk reeds op *Matoea*.

Dat was eene heugelijke tijding! Ik keek verwonderd op en mijn goede ALAM-POETI werd, met zijne bruine tronie, zoo wit als een doek.

Eenige vragen, door ons beiden tot haar gerigt, overtuigden ons dat er iets van aan moest zijn. Ik bedankte haar voor de kommunikatie, bestelde haar, bij gelegenheid, bij mij in huis en gelastte aan mijne beide volgelingen om onmiddelijk met mij terug te keeren. Maar ALAM-POETI wilde hiervan niets hooren en bezwoer mij bij hoog en laag dit niet te doen, daar hij dan voor niets zoude kunnen instaan. Zijne landslui zeer goed kennende, begreep hij dat zij mij, in het geval dat de beweging reeds tot *Matoea* doorgedrongen was, in geen geval zouden sparen, en drong

[1] Heer Commodore! Heer!

[2] Hier.

hij derhalve aan dat ik onmiddelijk op weg moest gaan naar eene onzer zeehavens, *Tikoe* of *Priaman*.

Dit zoude, wel is waar, ten opzigte van mijn behoud zeer goed geweest zijn, maar wederom zeer slecht met het oog op mijne betrekking als gouvernementsambtenaar en hoofd van dit gewest. Ook vermeende ik op goede gronden te moeten twijfelen, wanneer werkelijk oproerige bewegingen hadden plaats gehad, of deze zoo spoedig tot *Matoea* hadden kunnen overslaan, zonder dat ik er iets van had vernomen.

In het fort, te *Matoea*, lag namelijk kapitein NEUMAN, en deze had zeker zijne stukken reeds doen hooren, als in de nabijheid van zijn etablissement iets gebeurd was. Ik nam dus een kort besluit en sneed alle verdere discussie daarmede af, dat ik mijn geweer op den schouder wierp en op een drafje er van door ging in de rigting van *Matoea*.

ALAM-POETI en de oppas volgden mij op de hielen, en het zag er koddig uit, om de witte kleeren van den eerstgenoemde, die een priester was, in den optrekkenden nevel te zien fladderen.

Ofschoon ik een vervaarlijk gat in mijn linkerbeen heb, dat mij in gewone omstandigheden noodzaakt met eenen stok te loopen, was ik toch spoedig mijne beide satellieten verre vooruit, en verwonderde ik mij over den ouden, krommen lansknecht DE BRUIN, die, op zijne oude dagen, nog zoo flink konde loopen. Maar de mensch kent zijne krachten niet, en eerst het gevaar leert ze hem kennen. In betrekkelijk korten tijd hadden wij het heuveltje bereikt dat men voorbij moet wanneer men naar Manindjoe wil. Naauwelijks waren wij boven, of de nevel trok op en voor onze voeten vertoonde zich het plateau van *Matoea*, met de beide gouvernementsetablissementen. Van beiden wapperde de hollandsche vlag.

Komaan, ALAM-POETI, vooruit! Doch deze had zich met een oor op de aarde gelegd en wenkte mij toe om nog te wachten. Ik volgde zijn voorbeeld en... het bloed dreigde mij het hart te doen springen... ik hoorde een dof geluid... de stemmen van vele, vele menschen.

Het is op den *bazar*, heer, sprak ALAM-POETI met gesmoorde stem, en wees met de regter hand naar de mij bekende rigting. "Ga niet naar huis, heer, ik zal u naar *Praman* brengen."

Wat? riep ik verontwaardigd uit, ontvlugten? Neen, manneke, dan ken je mij niet. Ik, mijn ouden goeden vriend NEUMAN in den steek laten? Nooit ALAM, pak je biezen, ik ga naar mijn huis, ga gij op kondschap uit en breng mij spoedig nader berigt. Het zal jou schade niet zijn, ALAM-POETI, dat beloof ik je, en als gij mij getrouw ter zijde blijft, zal ik er voor zorgen dat gij toewangko [1] wordt. En dit gezegd hebbende vlogen wij heen, ieder naar zijne bestemming, dat wil zeggen, ik naar het fort, hij naar den *bazar*.

Ik vond kapitein NEUMAN druk bezig; alles was in rep en roer, tot de meiden toe. Stukken werden geladen, patronen uitgegeven, voetangels vervaardigd en zoo voorts.

Hij had, door een expresse uit fort *de Kock*, tijding gekregen van den opstand in *Batepo* en van de baldadigheden, daar en elders gepleegd, en wilde de gebeurtenissen moedig afwachten Ik drukte hem de hand en beloofde hem dit insgelijks te willen doen en, in het geval deze het dringend mogten gebieden mij, met mijn gezin, onder zijne bescherming te stellen.

Hierop verliet ik hem en spoedde ik mij naar mijn huis, dat een goede tweehonderd ellen daarvan verwijderd is.

Hei la, dat zag er daar goed uit! Mijne koffers stonden

[1] Distriktshoofd.

gepakt, de paarden waren gezadeld en huilende liepen mij mijne beide beenen [1] te gemoet, terwijl alle oppassers en bedienden tot den sprong ter ontsnapping gereed waren.

Ik stapte het huis in, naar mijn kantoor, nam mijne groote hondenzweep van den wand, ging daarmede aan den trap staan en vroeg, heel bedaard, wie den last gegeven had tot verhuizing. Geen antwoord.

"Naar binnen met den geheelen winkel, de paarden terug "op stal! De eerste die een woord tegenspreekt krijgt eene "rammeling, zoo mooi als hij ze nog nooit heeft gehad. "Dat neemt echter niet weg, dat ik het aan een ieder "van jelui vrij laat om heen te gaan; je zult er pleizier "van hebben. Marsch, naar binnen, huilend volk!"

Schoorvoetende werd aan mijnen last gevolg gegeven, en er keerde zigtbaar moed en vertrouwen in hen terug, daar zij mij, zoo als altijd fluitende en zingende de galerij zagen doorhuppelen.

Maar het was, om den donder, geene zaak om er mede te spelen. Het gemor op den *bazar* werd, van minuut tot minuut, sterker en, door de boomen van mijnen tuin heen, konde ik zien hoe de menigte steeds grooter werd en alles, even als de mieren, onder elkander liep.

ALAM-POETI kwam tegen den middig eerst weerom Hij had, om dit te kunnen doen zonder opgemerkt te worden, eenen grooten omweg moeten maken. Zijn rapport klonk geenzins geruststellend De poppen waren aan het dansen en het distriktshoofd, TOEWANGKO-PANDJANG, zijn eigen oom, stond aan het hoofd van het ballet. Hij was op dit oogenblik aan het opium schuiven en had gezworen, om mij

[1] de Bruin had twee vrouwen, waarvan de eene zijne links aangetrouwde was de andere zijn ziek been oppaste. Hij noemde ze, zijne beide beenen.

eene visite te komen brengen en met mij *bitjara* [1] te houden om er zich van dood te lachen.

„Die schoft!" riep ik uit.

Nu was deze TOEWANGKO-PANDJANG een gansch miserabele kerel, hanenvechter, opiumschuiver en liefhebber van alle mogelijke spirituosas, die altijd achter de vrouwen zat en in dienst voor niets deugde. Ik beloofde aan ALAM-POETI dat hij, in zijns ooms plaats, tot *Toewangko* zoude benoemd worden, mits hij mij getrouw ter zijde bleef staan. Hij beloofde het en hij heeft zijn woord gehouden — maar niet uit verknochtheid aan ons en onze principen, maar uit haat tegen zijnen oom en uit eigenbelang; dat kunt gij berijpen! Maar men moet met alle winden kunnen zeilen, derhalve sprak ik voor den avond een plan met hem af, dat, hoe avontuurlijk het ook op het eerste abord mogt schijnen, mij vooral daarom toelachte, omdat nog eenig vertoon daarbij moest plaats hebben. —

In ieder geval had ik het vaste besluit genomen, op den mij toevertrouwden post te blijven, des noods ook daarop te sneven.

„Bravo! riepen wij, en DE BRUIN, die intusschen opgestaan was, huppelde met zijn krom been door de kamer en vervolgde zijn verhaal.

De dag was verduiveld lang, of kwam mij voor het te zijn. Maar eindelijk werd het donker en liet ik al mijne lampen opsteken en deuren en vensters van het voorhuis openen. Ik zelf laadde alle geweren en verdeelde ze onder mijne oppassers en bedienden, terwijl ik mij in mijne tenue wierp en gewapend met mijnen dikken rottan, met ALAM-POETI, de voorgaanderij op en nederliep.

Ik had niets gedronken en bevond mij toch in eenen zeer opgewonden toestand, ja pakte somtijds mijnen rottan en

[1] Zamenspraak, bespreking.

gevoelde grooten lust om er dan eenen of anderen goeden vriend ter deegen mede af te rossen.

Mogelijk is alles maar een blind alarm geweest, dacht ik, en wil zich ALAM den schijn geven, als meende hij het goed met ons.

Mogelijk willen de kleine hoofden niet meêdoen.

Mogelijk is TOEWANGKO-PADJANG bang — of — is hij dronken...

Maar hoor, wat is dat?.. ALAM-POETI luisterde... „Daar komen ze aan!"

Hebt ge wel eens in uw leven eenen *banjer* hooren aankomen! Ge weet wel wat men onder dit woord verstaat! Een banjer is de watermassa, die eenen bergstroom, bij of na eenen flinken stortregen, als het ware eensklaps doet rijzen. Men kan hem reeds uit de verte hooren aankomen en veeltijds ook zien. Met een vreeselijk geweld stort hij uit de bergkloven in de vlakte, alles wat hij op zijnen weg ontmoet omverrukkende, en met zich medevoerende.

Hiermede scheen mij het geluid te vergelijken dat ik onverwachts hoorde. Diep en zwaar rolden de golven van honderde stemmen in mijn oor, van tijd tot tijd afgebroken door een doordringend, schelklinkend gezang, dat der voorvechters namelijk... Ik kende deze uitbarstingen der opgewonden volksmenigte, en de gevolgen welke zoo dikwijls uit deze voortvloeiden.

Nog was het tijd, nog konde ik door eene achterdeur ontsnappen... Daar kwam de banjer nader en nader en eindelijk voor mijn huis. Omgeven van eenen hoop voorvechters verscheen de TOEWANGKO in zijne grootheid. Met wankelende schreden liep hij over het plein, den trap op, en stond eensklaps op een paar passen afstands voor mij. Ik staakte mijne wandeling met ALAM-POETI en vroeg hem, op dezelfde wijze als ik steeds gewoon was te doen:

„Wat moet je, TOEWANGKO?" Mij zoo zorgeloos en weer-

loos voor zich ziende, hernam hij wederom de courage welke hem bijna in den steek had gelaten, en met de grootste brutaliteit van de wereld vroeg hij op zijne beurt, in het laagste maleisch, aan mij:

„En wat moet jij nog hier? Weet je niet dat jou vrienden, te *fort de Kock*, als honden zijn doodgeslagen."

Terwijl hij dit zeide volvoerde ALAM-POETI de door mij met hem afgesproken manoeuver, die daarin bestond, dat hij hem van achteren naderde om hem te begroeten.

Toen TOEWANGKO-PANDJANG zich even omkeerde, hief ik, met de snelheid van den bliksem, mijnen zwaren rottan op en deed dien met al de kracht die ik bezat en met zulk een geweld op zijnen schedel nederdalen, dat hij, als van eene onzigtbare hand ter neder geveld, ter aarde stortte. Op hetzelfde oogenblik sprongen mijne oppassers en bedienden uit de kamers. Eenige legden de geweren op de buiten het huis loerende voorvechters aan, andere sleepten met ALAM-POETI den TOEWAGKO in eene zijkamer en zetteden zijne voeten in het blok, terwijl ik, eene brandende lont in de hoog opgerigte hand houdende, voor de deur sprong en met donderende stem uitriep.

„Stilte! dat niemand zich verroere! De TOEWANGKO is „mijn gevangene. Zoodra een van ulieden nadertreedt, steek „ik deze brandende lont in het daar achter mij staande „vaatje kruid en laat ik ulieden in de lucht vliegen. „Gaat naar huis!"

„Bravo! DE BRUIN! riepen wij als uit eenen mond."

Wilt gij mij gelooven, wanneer ik u de verzekering geef, dat ze, zonder een woord te spreken, regtsomkeerd maakten, er van door gingen, als honden die met koud water begoten worden, en niet meer terugkwamen — dat geen eene hand zich verhief om den in het blok zittenden en kermenden TOEWANGKO te helpen, ja niet een woord tot zijne verontschuldiging of voorspraak, van de

lippen vloeiden van hen die met hem gekomen waren om te strijden.

Zoudt ge wel willen gelooven dat de in het blok zittende *Toewangko* kermde als een kind, en bij hoog en laag zwoer dat hij het zoo boos niet gemeend had, en dat hij de grootste vriend was van het gouvernement, van de europeanen en bij uitstek van mij, zijnen goeden commodore . . . die schurk! Maar hij snapte mij niet. Ik liet hem maar lamenteren en kermen naar hartelust, ging met een geladen geweer in de hand naast hem op eenen stoel zitten, en bleef daar zitten gedurende den geheelen nacht.

Had ik maar eenen stap achteruit gedaan, mij tot eene woordenwisseling met hen ingelaten en aan de kanailjes den tijd gegeven om tot de volkomen zekerheid van mijnen hulpeloozen toestand te geraken, dan ware ik weg geweest met al de mijnen, met mijn eigendom, de gouvernementsgebouwen enz. enz. Met de snelheid des bliksems moest hen de slag treffen en als eene geweldige, stoutmoedige en tevens niet genoeg te vreezen godheid, moest ik mij voor hunne oogen vertoonen of de pot had een gat en ik was naar de maan!

„Het was een goede bluf van u, DE BRUIN" zeide een van ons. — „Laat het een bluf geweest zijn! Maar ik heb hem, in ieder geval, niet uit moedwil of zucht naar roem geslagen, maar met overleg en op grond van mijne kennis van het volkskarakter, van het karakter van hunen *Toewangko* en van den goeden of kwaden reuk in welken ik bij hen stond. Ik weet wel dat ik mij met mijn volk en de gelden van het gouvernement onder de hoede van het fort had kunnen begeven, en dit werd mij ook reeds door den resident onder den neus gewreven; maar, kerels, dat stiet mij tegen de borst. Ik wilde weten hoe zwaar ik woog, weetje, mij zelven in de verknijping brengen en zien hoe ik mij eruit redden zou."

„Jongen, jongen, DE BRUIN! het had slecht met u kun„nen afloopen."

„En wat dan?" vroeg hij, en keek met vonkelende oogen in de rondte. „Wat dan," repliceerde een der contrôleurs. „Zij hadden u tot een fricandeau kunnen hakken!"

„*Barangkali* [1] antwoordde de kromme. Maar ik verzeker u, dat hun die grap duur te staan ware gekomen; want het vaatje met kruid en de brandende lont waren, hoe blufferig zij er ook in uwe oogen mogen uitzien, om den donder geen bluf, maar stonden, bij wijze van dessert, op de tafel. Of denkt gij dat ik bang was? Ik dacht aan onzen VAN SPEIJK en was klaar om het anker te laten vallen.

„Maar," vervolgde hij, en krabde zich achter de ooren, „daar waren wel oogenblikken waarin ik mij zelven vroeg, of ik wel het regt had mij, in dit geval, het leven te benemen, weetje... en .. men werpt niet zoo ligt eenen ouden rok weg, alvorens men weet dat er een nieuwe te krijgen is, of een die even goed zit als de oude. — Doch om kort te gaan, zij lieten zich verschalken, rukten uit en kwamen niet weêrom.

Des anderen daags, zoo wat tegen den middag, kregen wij goede tijding uit *Fort de Kock*. Ik had den *Toewangko-pandjang* reeds naar het fort doen brengen en ALAM-POETI in zijne plaats tot distriktshoofd benoemd. En zoo liep het opstotertje bij mij af.

Ik verzeker u echter dat ik mij doodmoede en afgejakkerd van geest ter rust legde, en den geheelen nacht door, met de *brandals* te doen had, die mij gepakt en in duizend stukken gesneden hadden, welke ik, op mijn beurt, in kleine botervaatjes pakte, waarop ik met groote letters schreef: *varkensvleesch*.

[1] ligt mogelijk.

Wij lachten over deze grap en hiermede was DE BRUINS verhaal ten einde.

Ziet gij, PIET, zulke menschen hebben wij op *Sumatra*. Gij zult het, hoop ik, met mij eens zijn dat DE BRUIN zich flink heeft gehouden, en ik verzeker u, dat hij door en door de man is om in kritieke omstandigheden eene rol te spelen. Maar zulke menschen zijn niet overal te vinden en worden alleen door de omstandigheden gevormd.

Nog steeds wacht ik op antwoord van u. Mijnen eersten brief zult gij nu welligt reeds in handen hebben. Ik hoop dus, binnen drie maanden, eenige tijding van u te ontvangen!

Groet Koo van mij. Het is hier geen land voor europeesche vrouwen, dat begrijp ik nu beter dan in den beginne. En toch! Wat denk je als ik haar eens schreef?

Herinner u aan mijne raadgeving met betrekking tot haar loens kijken. Als gij eenige wetenschappelijke werken over bouwkunde tegenkomt, koop ze maar voor mij en zend ze. Ik heb zoo een idee dat ik ze noodig zal hebben.

Vaarwel!

De Uwe

5e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Matoea den 10en *Julij* 1840.

Waarde PIET!

Ik ben niet haatdragend, ook niet wraakzuchtig, dat zult gij uit dezen brief kunnen opmerken. Want ofschoon ge mij, gedurende mijn verblijf op de westkust, nog met geen eenen brief vereerd hebt, is dit reeds de vierde dien gij van mij zult ontvangen. Ik doe u geen verwijt, daar ik niet zonder grond vermoed, dat eene bijzondere reden de oorzaak van uw zwijgen moet zijn.

Dus ter zake. Ik zit op dit oogenblik op *Matoea*, dezelfde plaats waar het voorval heeft plaats gehad, dat ik u in mijnen laatsten brief heb medegedeeld. De resident heeft mij de stelligste verzekering gegeven, dat ik gedurende den tijd van een jaar niet zal overgeplaatst worden. Dus ik heb, als het ware, een t' huis gevonden, en ik zal mij hier zoo lekker als mogelijk maken. Maar er is hier eene massa te doen. Ik kan van 's morgens tot 's avonds geene rust nemen, want een contrôleur op Sumatra is niet zoo als bij ulieden op Java, alleen voor de kulturen en eenige kleine bijbaantjes, maar voor alles. Hij dient, behalve zijne administratie, ook eene menigte bedrijven, kunsten en weten-

schappen te verstaan, die in Europa door even zoo vele personen uitgeoefend worden.

Zoo had ik nooit kunnen droomen, dat ik nog eens mijn eigen groenteboer zoude moeten worden. Als ik salade of kool wil eten, dien ik beiden eerst te planten, want van koopen is geene spraak.

Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Ik heb in mijn leven wel, voor eenen enkelen keer, salade in en buiten den schotel gezien; ik verbeeld mij ook eens, tusschen Voorburg en Rijswijk, eene saladeplantage te hebben opgemerkt, maar keek toch zeer vreemd op, toen ik van eenen vriend een pakje met zaad voor kropsla ontving, met de welgemeende en hoogwijze opmerking, niet te vergeten om de salade op zijnen tijd te binden, en wel na de zaadbeddingen te kijken.

Ik moest mij derhalve eerst goed op de hoogte van de saladekultuur doen brengen, alvorens met het aanplanten te kunnen beginnen.

Wilt gij wel gelooven dat ik van de koffijkultuur even weinig verstand en toch in last heb om eenige nieuwe koffijtuinen, onder de meest voordeelige voorwaarden, aan te leggen. Wel word ik door ALAM-POETI op de beste wijze ondersteund, maar het is voor mij toch zeer vernederend om mij door iemand te moeten laten leiden, die, door mij geleid dient te worden.

Even zoo gaat het mij bij het aanleggen van nieuwe wegen en het bouwen van bruggen. Ik heb wel een flaauw idee van de hoedanigheid van eenen goeden weg, of van het uitzien van eene brug, doch om maar dadelijk zelf eene nieuwe brug op papier of van de aanwezige materialen te kunnen ontwerpen, daartoe mankeert het mij, zoo als van zelf spreekt, aan de benoodigde opleiding.

Het is wel zonderling dat ik hier, waar ik de baas ben van wien alle bevelen uitgaan, maar ook de baas op wien

alle oogen gevestigd zijn, de vader der jonge, de oudere broeder van de oudste menschen, dat ik hier, in de meeste gevallen, eerder van hen kan leeren, dan dat zij dit van mij kunnen doen.

Zoo maken zij bruggen, graven zij waterleidingen, zonder dat ik meer te doen heb dan alleen den last hiervoor te geven. Even zoo is het bij het aanleggen van wegen.

Zoodra ALAM-POETI wist dat ik eenen nieuwen weg van *Matoea* naar *Manindjoe* wilde projecteren die tot het vervoer van de koffij, door paarden, geschikt moest zijn, ging hij met een paar dozijn menschen op reis, naar het moeijelijkste gedeelde van het terrein, en had, toen ik twee dagen daarna inspektie ging maken, reeds de rigting van den weg door hooge bamboezen afgebakend.

Het zijn ingenieuse menschen, en, in ieder geval, volkomen geschikt voor eene hoogere opleiding.

Ik ben overtuigd dat in vroegeren tijd de *Hindoes* hun leermeesters zijn geweest. Er moeten verscheidenen overblijfsels uit den ouden tijd gevonden worden, waaronder ook inscriptiën. Hier, op *Matoea*, vond ik reeds het een en ander, waaronder eene hoogst interessante soort van grafsteenen. Deze zijn uit eene zeer fijnkorrelige soort van trachiet, uit één stuk, vervaardigd en hebben eene hoogte van zes tot achttien voet, en beneden aan den grond eene breedte en dikte van twee voet, welke echter naar boven toe een weinig vermindert. Naar den vorm te oordeelen zoude ik hen met het lange, aan het boveneinde een weinig omgebogen blad van eene lelie vergelijken. De maleijers noemen deze steenen *Medjen*, maar weten niets verder er van te zeggen, dan dat ze langen tijd daar gestaan hebben.

Om nu terug te komen op mijnen werkkring, zoo vind ik dezen in hooge mate eigenaardig. Ik kom mij dikwijls voorn als het groote zegel op het pasbureau, of bij de financien.

Geen pas is geldig wanneer het zegel niet daarop gedrukt is, geene ordonnantie wordt bij de rekenkamer gevalideerd, die niet voorzien is van dit roode en lompe circonflex. Ook ik dien, of door mondelijke of door schriftelijke goedkeuring, mijn zegel op eene zaak te drukken alvorens men deze ten uitvoer brengt, ja, wat nog sterker is, bij een regterlijk onderzoek, en de daarop volgende uitspraak van het vonnis, zit ik in de *Bidjara*, luister naar den *Poenghoeloe*, welke het geval ontleedt, en moet mijn *fiat-justitia* uitspreken, alvorens de uitspraak van de maleische regters geldigheid bezit.

Dus, zoo als gezegd, ik kom mij voor als het groote zegel op uw kantoor. Zelf niets van de geheele zaak begrijpende, ben ik het toch die een gezegde, een besluit, bekrachtigt.

Ik zal mij met alle mogelijke vlijt er op toeleggen om een goed inzigt in hunne *Hadats* te krijgen. Begrijpt gij nu met welk doel mij de kolonel vroeg of ik de *Hadats* verstond. Ik hield deze voor een wild volk, even als de *Battaks*. Wat moet hij van mij gedacht hebben? Zeker was mijne overplaatsing naar *Singkel* een gevolg van mijne betoonde onwetendheid.

Het is hier een overheerlijk land.

Mijn barometer wijst, tegen een uur of tien des morgens, tusschen de 67 en 68 duim aan. Volgens mijne berekening ligt dus *Matoea* zoo wat over de drie duizend voet boven de zee. Eene hoogte van belang. Er groeit hier, om zoo te zeggen, alles: europeesche groenten, aardappelen en druiven, zoo mooi als je ze bij ons hebt. Gisteren bragt mij mijn jongen op een bord, een paar trossen. Ik wist niet wat ik zag en daar ik op mijn eigen erf geenen wijnstok ontmoet, en nog nooit gehoord had dat ze op *Sumatra* groeiden, begreep ik van de surprise niets.

Verbeeld u echter mijne verbazing, toen ik het volgende verhaal vernam.

Mijn voorganger, DE BRUIN, had van elders eenige wijnstokken ontvangen en in zijnen tuin doen planten. Vier maanden daarna hingen de druiven er reeds aan, en eene maand daaropvolgende besnoeide hij de stokken en plantte hij op nieuw de afgesneden ranken.

Een paar van deze gaf hij aan den *Toewangko*, die ze bij zijn huis deed planten en een ander paar escamoteerde een oppasser naar zijne woning en stopte ze, achter den paardenstal, even in den grond. Daar waren ze, zonder de minste oppassing opgegroeid, en de mij aangeboden druiven bewezen ten volle dat het geene leugen was.

Onder zulke omstandigheden, mijn waarde PIET, zoude men, hoogst waarschijnlijk, verscheidene van onze europeesche vruchten en kultuurplanten kunnen aankweeken, en konden europeesche kolonisten wel aarden.

Een vette, onuitputtelijke grond, een overheerlijk klimaat, hout in overvloed, wild van verscheidene soorten, mijn God, kerel, men kan zich geen beter land denken. Ten overvloede konde men een gedeelte van de dun gezaaide bevolking doen verhuizen en dan eene flinke kolonie in de plaats vestigen.

Dat zoude ik, als gouverneur-generaal, in ieder geval proberen, en als het van uit het moederland niet ging, zoude ik in de weeshuizen van *Java* of van *Holland*, mijne rekruten, onder beide seksen, doen aanwerven. Ik wed, dat er volk genoeg te krijgen ware. Maar je moet niet met vijftig of honderd man komen. Neen, met ten minste vijfhonderd paar te gelijk Het moeten menschen zijn die niets te verliezen hebben, maar alles te winnen, die getrouwd of van plan zijnde dit te doen, zekeren waarborg opleveren voor hunne soliditeit. Begrijpt gij dit, PIET!?

Het ontbreekt mij aan tijd om u mijn plan in zijn geheel voor te stellen ; bij gelegenheid zal ik dit echter doen, en dan zal ik ook den resident er mede bekend maken. Helpt

het niet, dan doet het toch ook geen kwaad. Ik kan in geen geval zoo rustig zitten, of niets als romans lezen. Voor een enkelen keer verlang ik wel een beetje naar een of twee goede vrienden, om mijn hart lucht te geven, want de mensch is niet geschapen om alleen te blijven leven. Bij dit verlangen voegt zich gewoonlijk ook een ander, dat naar eene levensgezellin. Deze zijn echter zoo weinig hier te vinden, als sneeuwganzen — permiteer mij deze ongegepermiteerde vergelijking. Maar om eene vrouw moet men naar *Batavia* of naar *Europa* teruggaan, of men moet ze doen uitkomen even als men provisien doet uitkomen. Ik heb mij nu in het hoofd gezet dat Koo eene vrouw voor mij zoude zijn, ja, wat meer is, dat zij van mij houdt. Zoodra deze brief aan u klaar is, trek ik mijne stoute schoenen aan en schrijf ik haar eenen brief. Ik behoef haar juist niet onmiddelijk ten huwelijk te vragen. Maar als ik met iemand, dien ik gaarne mag lijden, niet kan praten, dan schrijf ik. Het hoofd zal er niet meê gemoeid zijn.

O, had ik vleugelen!

Daar ik deze echter alleen in mijne fantasie bezit, moet ik mij getroosten te wachten totdat ze zullen zijn uitgevonden.

Vaarwel!

De Uwe.

6e BRIEF.

Piet blijfman aan Dirk Voortman.

Koeningan, den 5en *September* 1840.

Mijn waarde SNOEK!

Eindelijk vind ik eenigen tijd voor onze correspondentie. Uwe klagten, hoe regtmatig zij ook zijn, moeten echter verstommen wanneer ik u mededeel dat ik niet meer bij de financien werkzaam ben, maar mij goed en wel als contrôleur in de residentie *Cheribon*, en respectievelijk te *Koeningan*, bevind.

Hoe gij uw *Matoea* ook roemen moogt, het verdwijnt in de schaduw van *Koeningan*.

Verlang geene beschrijving, want ik heb er op dit oogenblik geenen tijd voor Later, als de aanslag is afgeloopen en de koffij is afgevoerd, vind ik welligt eenigen tijd om u meer van nabij daarmede bekend te maken Genoeg dat het een paradijs is, en het mij *Batavia*, met zijne bonte en vrolijke kringen, spoedig deed vergeten

Ik wil nu uwe drie of vier brieven in eens beantwoorden, en begin met u vooreerst een standje te maken, om dat je van *Batavia* zijt vertrokken zonder van zekere dame afscheid genomen te hebben. Deze onhandigheid moet je zoo spoedig mogelijk zien goed te maken, door u te verontschuldigen. Zij

is eene zeer lieve meid, heeft een fijngevoelig hart, eene brillante opvoeding en veel talent voor muziek. Jammer dat zij scheel kijkt!

Ik beaam, wat dit betreft, uwe meening.

Hoogst verblijdend is het voorzeker dat de wetenschap, zoo als gij zegt, een loopje erop heeft gevonden, om loens of scheelziende personen op den goeden weg te helpen. Ik ben niet in de gelegenheid geweest om mij van zulk een geval zelf te overtuigen, maar ik ben er toch zeker van, daar mij doctor T. dezelfde verklaring gegeven heeft als gij.

Ik heb de mama van Koo op deze zaak oplettend gemaakt en geloof, niet zonder grond, te kunnen aannemen, dat Koo zelve dit denkbeeld met graagte heeft in overweging genomen. Natuurlijk is zij de persoon die het meest hierbij geïnteresseerd is. Het zoude mij voor haar veel genoegen doen; wat de menschen ook van geestige begaafdheid, zielenadel, zacht en edel karakter enz., enz., zeggen mogen, — een meisje dat scheel of maar loens kijkt, is eene slechte medicijn voor het hart!

Het zoude mij dan ook, ten opzigte van uwe goede voornemens, een waarborg zijn dat hiermede uw levensgeluk verzekerd werd.

Gij zult natuurlijk vragen hoe het kwam, dat ik zoo spoedig uwe voetsporen gevolgd en contrôleur geworden ben. Ik zal u maar zuiveren wijn inschenken. Lang voor dat gij het voornemen hadt opgevat om bij de contrôle te gaan, had ik er om gevraagd. Daar ik echter voor elken mededinger bevreesd was, hield ik het voor ulieden geheim. Ook had ik geenen zin om in de buitenbezittingen geplaatst te worden, maar had het stoute plan opgevat eene plaatsing bij het kader op *Java* te bekomen.

Op de Westkust mankeerden vele contrôleurs; maar daar wilde, zoo als ge weet, niemand heengaan; of dit met

of zonder reden geschiedde, zult gij perfekt kunnen vertellen, want uw verblijf op *Singkel*, de surprise op *Fort de Kock*, en meer van deze aardigheden, veroorloven u uit ondervinding meê te praten

De omstandigheden noodzaakten u, om eene plaatsing op *Sumatra* te verzoeken. Naauwelijks waart gij geëmbarkeerd of ik vroeg eene plaatsing, als contrôleur op *Java* Hiervoor willende in aanmerking komen, moest ik mij aan een examen onderwerpen, en natuurlijk tot dit doel aan het hengsten gaan. Mijne betrekking tot den sekretaris van den direkteur der kulturen, ge weet hij is een neef van mijne mama, bragt mij spoedig in kennis met de heeren examinatoren, en, na eene maand studerens, legde ik een brillant examen af, bij welke gelegenheid een stuk of acht klerkjes, altemaal kleurlingen, gelukkig zoo radikaal doorvielen, dat zij zoo spoedig niet wederom zullen komen. Reeds veertien dagen daarna bekwam ik mijne aanstelling als contrôleur en teveus mijne plaatsing in de residentie *Cheribon* te *Koeningan*.

Even als gij viel ik pardoes in eenen tooverkring van vreemde werkzaamheden. De handen stonden mij in het begin wat verkeerd, ik leerde echter spoedig van den regent en de opzieners zoo veel dat ik mij sterk maak, over eene maand of zes, even zoo veel van de zaken te weten als een oudgediende. Zonder twijfel heb ik het veel beter getroffen dan gij, en sta ik ook, wat het financieele betreft, veel beter.

Ik trek namelijk van de koffij 10 centen, dat wil zeggen: van alle koffij die door de javanen reeds geplant is, krijg ik 10 Cts.; voor degene die door hen, onder mijn bestuur, geplant en ingeoogst wordt 6 centen op den afgevoerden pikol.

Ik vind dit zeer royaal en er zijn contrôleurs die in het jaar *zesduizend gulden, boven hun inkomen*, verdienen.

Hetzelfde heeft bij de suiker-, indigo-, thee- en kaneelkultuur plaats.

In hoe ver het gouvernement het regt heeft om aan ons, die de koffij niet geplant hebben, een gedeelte van de opbrengst, als vergoeding voor de bij het aanplanten enz. gehad hebbende moeite — lees niet zorg — uittekeeren — in plaats van het aan den planter zelven uit te betalen, wil ik niet onderzoeken — genoeg, wanneer ik u de verzekering geef, dat ik het in dank zal aannemen en ten goede besteden.

Er bestaat te *Batavia* eene zeer praktische inrigting, ik bedoel de bank. Al het geld dat ik van de procenten ontvang gaat onmiddelijk daarheen. Als ik op die wijze niet meer dan tweeduizend guiden in het jaar verdien, geeft dit over twintig jaren, dat wil zeggen, juist op het tijdstip dat ik mijn pensioen zal verdiend hebben, reeds *veertigduizend* gulden. Ge kunt echter, met de verhooging bij de bevordering in rang en de interest op de interest, gerust nog eens zoo veel aannemen, zoo dat ik dan, als ik mijn bijtje erbij kan nederleggen, een man in bonus moet zijn.

Van dit standpunt uit wil ik mijne levenswijze besturen en mijn huis inrigten Van trouwen zal vooreerst niets komen, omdat ik dit afhankelijk maak van mijn *onzuiver* inkomen, dat wil zeggen, van mijn traktement zonder de procenten. Kan ik echter een meisje met veel geld krijgen, dan neem ik het.

Op deze wijze heb ik mij mijne toekomst voorgeschreven, en kan ik met een zeker gevoel van zelfvertrouwen, en op grond van de gegevens, zeggen dat ik *over twintig jaren een rijk man zijn moet.* Verder strekken zich mijne plannen *nog niet* uit

Als iedereen zoo deed zouden er niet zoo vele ongelukkige familiën gevonden worden.

Maar om nog eens terug te komen op Koo, geef ik u in overweging om, als je nog niet te ver met uwe beloften

met haar gegaan zijt, liever nog zoo lang te wachten totdat de operatie met haar eene oog heeft plaats gehad. Het zoude dan welligt kunnen gebeuren dat je eene vrouw kreegt, die, in plaats van geheel regtziende, blind is geworden. Dus haast je langzaam. Adio!

Uw oprechte Vriend.

P. S. Ik heb u geen tandpoeder gezonden, daar dit zeer gemakkelijk door u, of door eenen van uwe vele gedienstige geesten, kan bereid worden, en het u dan geenen cent kost. Neem hiertoe een stuk rooden steen, en laat dit met een stuk kaneel of een paar kruidnagelen goed fijn wrijven; dit geeft een perfekt tandpoeder. Ook is het niet kwaad wanneer ge de asch van uwe cigaren bewaart of eenvoudig fijngestoten houtskolen neemt.

Zeep konde ik bij onzen chinees niet bekomen, en boeken daarom niet aankoopen, omdat ik, bij ontvangst van uwen laatsten brief, reeds te *Koeningan* zat. Ik heb echter uw schrijven aan vriend HEIN gezonden, die, geloof ik, naar *Padang* overgeplaatst is.

Nog eens, vaarwel!

7e BRIEF.

Luitenant H. I. Heimes te Batavia, aan Dirk Voortman.

Matoea, den 10den *October* 1840.

Amice!

Denk niet dat gij alleen zoo gelukkig zijt u in de sumatrasche zon te mogen koesteren. Ook ik behoor tot de uitverkoren schare van praetorianen, die bestemd zijn den zegen van de beschaving alom te verspreiden.

Prepareer dus de *sumatranen* op mijne komst. Ik kom echter niet aan het hoofd van eene colonne van geleerden, zoo als NAPOLEON de eerste, tijdens den inval in Egypte, met DENON en consorten is gekomen, maar moederziel alleen.

Mogelijk zendt het militaire departement nog een of twee ballingen mede, welke of zoo diep in de beeren zitten dat ze uit de voeten van de schuldeischers moeten gebragt worden, of tot die ongelukkige wezens behooren die nog eens bij het beleg van Schiedam zullen moeten sneuvelen; maar deze heeren gaan mij niets aan. Ik kom met eene hoogst interessante missie, namelijk voor eene topographische opneming. Bij den laatsten opstand in *Batiepo* bleek het aan onze officieren, dat zij dikwijls niet wisten waar zij zich bevonden. Er bestaan, als het ware, hoege-

naamd geene kaarten van *Sumatra* Dit kan niet langer, met de handen in den schoot, aangezien worden. Men moet toch, in ieder geval, het een en ander van een zoo uitgestrekt land, als *Sumatra* is, weten, en hiertoe dient men vooreerst kaarten te hebben Maar, ofschoon de regering dit zeer goed begreep, had zij toch gaarne van de groote kosten willen afzijn, die, voor een wetenschappelijk werk, in ieder geval vereischt worden. Liefst had men alles voor niets gehad. Toen echter geen uitweg meer overbleef nam men eindelijk het besluit. Maar ziedaar, nu konde men geen geschikt mensch vinden, welke, voor dit doel, of zoo als zij te *Batavia* zeggen, voor dit klimaat, extra vervaard gd was.

Een gelukkig toeval bragt mij toen ter tijd juist naar Indië, en tevens ook onmiddelijk in konflikt met het militaire departement. Ik was namelijk, als officier van den generalen staf, uit de nederlandsche armee overgeplaatst bij den algemeenen staf van het leger in Oost-Indië. Hier aangekomen zijnde, wilde men mij bij een van de administratieve bureaux aanstellen, waar de hoogste vereischte van het individu daarin bestond, dat het eene fraaije hand schreef, goed konde optellen en de algemeene orders op zijn duimpje kende.

Vroeg b. v de kolonel, chef van den staf: mijnheer, herinnert ge u ook de algemeene order nopens het inleveren van onbruikbare vuursteenen? — dan moest ge de eene hand voor de oogen houden, met de andere uwe lippen in den vorm van den tuit van een melkpannetje zamentrekken, en, na eene halve minuut peinzens, antwoorden:

„Kolonel, als ik mij niet vergis, staat die bepaling in de algemeene orders van 1837, dato vijftien December, paragraaf 45."

Dat ik voor zulk eene betrekking, uit den aard van

mijne opvoeding, te Breda, niet deugde, begreep ik onmiddelijk. En kon ook de routine voor zulk een werk allengskens verkregen worden, dan konde dit niet in de eerste drie maanden geschieden; dit moest mij dus, gedurende den leertijd, gelijkstellen met iederen soldaat of onder-officier aan het bureau, die reeds eenige routine bezat, en tevens aanleiding geven, tot hoogst verdrietige en kwetsende vergelijkingen, die niet te vermijden waren.

Ik vergde derhalve, dat mij een werkkring aangewezen werd, zoo als dit in Nederland, bij den generalen staf, gebruikelijk was. In een land, waar nog alle bouwstoffen als ruw materiaal alom verspreid lagen, was, voor een talentvol officier, werk genoeg, en ze hadden God moeten danken, dat hij mij te hunner beschikking had gesteld.

Men luisterde, had het land, wilde van mijne voorstellen en van mij zelven niets weten, ja ging zoo ver mij te dreigen, dat ik, of mijne pretentiën moest laten varen en op een van de bureaux, bij de stamboeken der soldaten (o ja!) gaan werken, of terug keeren moest naar Nederland.

Toen de strijd het hevigste was en ik op het punt stond hun mijnen degen voor de voeten te werpen, vroeg de gouverneur-generaal bij het militaire departement eenen officier aan, die eene kaart van *Sumatra's Westkust* en eenen anderen, die er eene van *Borneo* konde vervaardigen.

De aanvraag was niet zeer duidelijk; maar zij kwam in ieder geval van pas. De chef van den staf liet het aan mij over, welke van beide landen ik wilde opmeten en in kaart brengen.

Ik koos Sumatra.

Gij zult mij derhalve, over eenigen tijd, op de Westkust zien verschijnen, gewapend met eene groote menigte teekenpapier in de kleur der onschuld, benevens de benoodigde meet-instrumenten. Ik zal vooreerst eene reis door de binnenlanden doen, om mij een beetje te kunnen orien-

teren, en vervolgens mijn hoofdkwartier in eene gezonde luchtstreek, in de binnenlanden, opslaan. — Vooreerst zal ik zoo tamelijk alleen staan, daar bij de beperkte werkkracht, waarover men beschikken kan, niemand, en het allerminst een officier, kan gemist worden. Ik geloof echter dat ik een helpend wezen, in de gedaante van eenen korporaal van het korps sappeurs en mineurs, zal krijgen, die op dit oogenblik nog bezig is op het topographische bureau der genie-direktie, afteekeningen te vervaardigen van de gebruikelijke instrumenten bij het boren van eene artesische put.

Dus, beste jongen, ik kom; het zal daar zoo slecht niet zijn, als de ballingen zeggen. Uwe brieven aan PIET doen mij dit vermoeden.

Van dezen gesproken, moet ik u nog mededeelen dat ik hem dikwijls in het huis van de VAN DER PALMS ontmoet heb. Daar moet iets gaande zijn, want de oude lui waren, voor een paar dagen, in het oog vallend opgewonden. Ook Koo was niet zoo vrolijk als weleer. Enfin, wij zullen wel nader over haar spreken. Ik vrees voor u, dat PIET niet zonder bijbedoelingen dit huis met zijne bezoeken vereert. Ik houd hem voor eenen gluiperd... hij bevalt mij niet.

Wees intusschen hartelijk van mij gegroet en verwacht mij in uw Tusculum, te *Matoea*.

De Uwe... enz.

8e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Batavia den 20sten *Maart* 1842.

Amice!

Morgen vertrekt een schip naar *Padang* en over tien of veertien dagen volg ik.

Ja, vriend, die zaak staat vast.

Reeds ben ik van eene instructie, van instrumenten en teekenbehoeften voorzien, reeds zijn mijne legioenen uitgerust, ik bedoel hiermede den korporaal van het korps sappeurs en mineurs (welk een weidsche titel!), reeds maak ik mijne afscheidsvisites en niets zoude mij nog een oogenblik hier, in de konningin van het oosten, terughouden, ware niet de rekenkamer geschapen om als een struikelblok te gaan liggen op mijnen weg naar *Padang*.

Nu wil ik, ter eere van dit volumineuse ligchaam, gaarne gelooven, dat niet al zijne leden zoo onbescheiden zijn; maar dat er een paar dikke, koppige rakkers mede belast zijn, is zeker. Met een taai geduld werpen zij mij alle mogelijke hinderpalen in den weg, en had mij de groote wereldziel niet eene zoo gelukkige, hagedissenachtige konstitutie gegeven, dan zoude ik reeds lang uit mijn vel zijn gesprongen, om deze zanikers met eenen flinken rottan eens ter dege te gaan doorranselen.

Het is niets als eene kwestie van geld, en ofschoon zij zelven daarbij geen voordeel hebben, behandelen zij deze zaak met eene zoo kleingeestige naauwgezetheid van geweten, dat het wel den schijn heeft als werden zij door een hooger wezen geïnspireerd.

Houd daarbij nog in het oog, dat ik door de directie der genie, op eene alles behalve royale wijze, van instrumenten voorzien ben; dat men mij op Sumatra onder de orders van den chef van den staf, daar ter plaatse, wilde stellen, en ge zult begrijpen dat mijne positie, van den beginne af, zeer onaangenaam *dreigde te worden*. Met moeite mogt het mij gelukken om het laatste, dreigende onweder van mijn hoofd af te wenden. Ik blijf dus mijn eigen baas en zal niets te doen hebben met de clique van de vechtersbazen van *Padang*. Met vele moeite heb ik nog eenige gegevens, zoo als oude kaarten en noticiën, over Sumatra kunnen verkrijgen. Men houdt alles achter de schermen verborgen, niet in het belang van het gouvernement, maar uit kleingeestige vrees en dikwijls uit verregaande domheid. Dit laatste geval beleef ik in volle maat.

Men meent dat ik geene kaarten van *Sumatra* noodig heb, daar ik belast ben met het vervaardigen van nieuwe en men wilde mij, in den beginne, niet de minste inzigten verleenen in de reeds bestaande bescheiden. Toen ik eindelijk alle bezwaren overwonnen had, vond ik bijna niets als prullen, allerellendigste kladden, en enkele wegopnemingen. Eene hoogst belangrijke uitzondering hierop maken de stukken, welke mij door den vice-admiraal en de kommandanten van Z. M. zeemagt welwillend zijn afgestaan.

Maar ik vrees dat ik u met mijne zaken, welke niet uwe zaken zijn, op den duur zal vervelen; daarom basta hierover. PIET heeft mij verzocht om eenige wetenschappelijke werken voor u mede te nemen. Ik heb eenen schat

van boeken bij mij, en gij kunt deze onmiddelijk ter beschikking verkrijgen.

Batavia zoude mij op den duur niet bevallen. Ik spreek niet van de zamenleving onder de burgers en den handelsstand, die ik niet heb leeren kennen, maar alleen van de gouvernementsdienaren welke den toon aangeven. Onder het jongere geslacht wordt te veel gedronken en de oudjes babbelen steeds over den goeden ouden tijd en hunne heldendaden, bij dag en bij nacht. Ook valt mij het stelsel van nepotismus zeer tegen.

Batavia is vol van een geval dat noch aan onze europesche dames, noch aan onze heeren tot veel eer verstrekt.

De luitenant der infanterie BUIS was met eene in Indië geboren dame getrouwd en woonde met deze bij hare moeder, eene weduwe, maar eene europesche vrouw. Hij bezat een groot huis en vele slaven, waaronder ook eene jonge slavin, die hoogst waarschijnlijk, wegens hare bekoorlijkheid, even zoo door de beide dames gehaat als door den heer luitenant gaarne gezien werd. In hoe verre dit laatste het geval moge geweest zijn weet men niet, maar alleen, dat de beide eerstgenoemde reden moeten gehad hebben om zich op de arme slavin te wreken

ALIDA kwam, op eenen goeden dag, bij den resident aangeloopen en vertoonde dezen, onder eenen vloed van tranen, hare borst, van welke de tepels waren afgesneden. Deze heldendaad had de oude moeder van mevrouw BUIS, onder ijzingwekkende omstandigheden, verrigt. De resident zond de slavin, ter verpleging, naar het hospitaal, en schreef eenen brief aan den luitenant, waarin hij hem van het gebeurde kennis gaf, en den welgeneemden raad er bijvoegde, dat hij moest toezien dat dergelijke gevallen van onmenschelijkheid niet meer in zijn huis konden plaats grijpen, daar hij anders in de noodzakelijkheid zoude gebragt worden hem voor den raad van justicie te dagvaarden.

De heer Buis nam dezen brief, in plaats van den resident voor zijne toegevendheid te bedanken, zeer kwalijk op, en schreef een brutaal antwoord, waarin hij beweerde, dat de zaak met de slavin den resident niet aanging.

Dezen brief ontving de laatstgenoemde juist op een tijdstip dat de president van den raad van justicie bij hem was, die, na zich nopens alles goed te hebben ingelicht, onmiddelijk eene akte van beschuldiging tegen den heer luitenant en diens schoonmoeder deed indienen.

De Heer Buis werd tot twee maanden detentie en de proceskosten veroordeeld, nam echter hiermede geen genoegen en teekende appel aan bij het hooge geregtshof.

Daar verstond men echter geen gekscheren, maar voegde bij de twee maanden er nog twee.

Men kan niet ontkennen dat de heer Buis een zeer mal figuur heeft gemaakt, en dat het tijd wordt de slavenwinkel te gaan opdoeken.

Ik ben gisteren op receptie bij domine B. geweest. Gelukkige kerel Niet alleen dat hij een traktement van duizend gulden in de maand heeft, maar hij ontvangt nog voor ieder kind dat hij... neen, dat zijne vrouw krijgt, vijftig gulden vermeerdering van vast inkomen, totdat de kinderen achttien jaren oud zijn. Is dat niet sterk?

Waarom nu juist de geestelijke heeren zoo milddadig moeten bedeeld worden, is mij ten eenen male een raadsel. Is het wegens hun veel werk? De onderwijzer heeft veel meer te doen en wordt miserabel betaald. Wegens hunne geestelijke hoedanigheid? Dat is juist eene reden om hun niet veel wereldsch schijngeluk te doen geworden... „Want," zegt niet Bertram, de duivel, in Robert le diable, zeer duidelijk:

„Alle geluk is maar een hersenschim!"

Maar vriendje, ge moet maar bij hen komen. De fijnste wijnen, de beste cigaren en alles, in het huis, puik puik. Bovendien wordt hun, niet door de smalle, maar wel degelijk door de vette gemeente, bij iedere buitengewone gelegenheid, eene offerande gebragt. Laat iemand een kind doopen, dan zendt hij aan domine een voorwerp van zilver of goud, of een verlakt prulletje uit Japan, soms ook een kistje fijne thee voor Z. W. E. huisvrouw. Hij krijgt altijds iets, en men kan, in ieder geval, het spreekwoord in toepassing brengen: *„Wanneer het al niet stortregent, dan druppelt het toch."*

Het is somtijds allerakeligst om hen over de ongelukkige ouders en het lieve wicht te hooren wawelen. Wanneer zij maar eenen vinger uitsteken, dan geschiedt het steeds in naam van hem, die de zon doet schijnen over allen en die met al zijne engelen niet begrijpen kan, waarom juist domine, voor ieder kind uit zijn atelier, eene gratificatie moet krijgen, terwijl de arme menschen nog beknord worden, wanneer ze te veel in de kinderen komen.

O tempore, o mores!

Alles voor de eer... of voor de dubbeltjes.

Waarom moet ik mij, voor mijn luitenants traktement, zoo afsloven en heb ik nu de grootste moeite om voor mijne commissie, eenig geld vlot te krijgen, terwijl zoo een steek, voor ieder reisje dat hij doet, eenen schat van reis- en verblijfkosten ontvangt?. enz.

Maar laat mij niet ondankbaar zijn; in ieder geval behoef ik in mijne betrekking niet te veinzen, ik ga regt door zee, en hoop mijne kinderen, zonder gratificatie, van stapel te krijgen.

Maak kwartier voor mij, beste Snoek. Ik hoop je spoedig aan mijn hart te drukken.

a rivadersi!

9e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Padang, den 11en *Mei* 1841.

Amice!

Het is door de goden besloten, dat ik mijne intrede in de indische gewesten, met de wapens in de hand en hardnekkig strijdende, moet doen. Even als het te *Batavia* geschied is, legt men mij hier allerlei hinderpalen in den weg en verlangt, als eerste voorwaarde, dat ik mij, alvorens op het terrein te gaan, onder de orders zal stellen van het hier gevestigd gouvernement, dat met andere woorden beteekent, onder de orders van den kapitein VAN DER HART.

Niettegenstaande mij, van *Batavia* uit, volle vrijheid gelaten is, om te handelen naar omstandigheden, en mijn beter inzigt niet afhankelijk te maken van den wil van wien ook, wil men hier niets daarvan weten en vermeent men juist, uit die eene zinsnede de gevolgtrekking te mogen afleiden, dat mij de omstandigheden gebieden, mij te stellen ter beschikking van hen die hier de eerste viool spelen. Volgaarne zoude ik dit willen doen, wanneer ik niet onmiddelijk gezien had, dat het niet te doen is om het stuk, dat gespeeld wordt,

maar alleen om de kwestie, *wie de eerste viool zal spelen.* Ga heen, neem op, werk als een hond, laat u zelfs door de maleijers doodslaan, wij zullen u in niets hinderen, ja wij beloven u bij voorbaat, u geheel alleen (zonder hulp) te laten sjouwen, mits gij ons als uwe *lastgevers* beschouwen wilt.

Zie, beste PIET, onder deze preludiën begint mijn werk. Ik lijd reeds aan de eerste verschijnselen van de overheerschingskoorts. Mijne troepen, ik bedoel den korporaal van het korps sappeurs en mineurs, werken reeds voor de eerste viool.

In plaats dat men mij met hem naar de binnenlanden laat vertrekken, houdt men mij hier op met de overheerschingskwestie en gebruikt mijnen aide tot het kopiëren van alle mogelijke prullen van kaartjes en schetsjes.

Ik heb derhalve mijn plan gemaakt, om, wat zij ook mogen zeggen, over acht dagen op reis te gaan, mij te *fort de Kock*, bij den resident STEINMETZ te presenteren, en door tusschenkomst van dezen kundigen ambtenaar, den eersten steen te gaan leggen aan mijn gebouw. Mijnen aide laat ik in hunne magt, mogen zij hem uitzuigen naar genoegen. Dus, over een dag of veertien ben ik bij u op *Matoea*, en hoop ik daar mijn hoofdkwartier te kunnen opslaan.

Padang is een allerliefste plaats, leunt, als het ware, aan het gebergte, dat met den Apenberg in zee valt, is door vele breede wegen doorsneden, en geniet, met zijne sterke bevolking, eene uitmuntende lucht, steeds ververscht of door de koele zee of door de van het hooge, oostelijke gebergte afstroomende landwinden. Men woont hier in houten huizen, die, een voet of vier boven den grond, op palen gebouwd zijn.

Ik heb hier prachtige exemplaren van vrouwen gezien gedeeltelijk van het kaukasisch-engelsche, gedeeltelijk van

het polinesisch-niassische ras afstammende. Beide munten uit door de sierlijkheid van hare vormen, de fijne snede van de physionomie en de gitzwarte haren en oogen. Als bijzonder kenner van het schoone, van welken aard het ook zijn moge, heb ik mijne voornaamste oplettendheid, aan de studie van de laatste species toegewijd en zal ik hoogst waarschijnlijk de proef nemen, in hoe ver men in staat is eene ervan in de berglanden over te planten.

Wees dus op deze surprise voorbereid. Eene tweede en ook eene derde breng ik mede in mijnen javaanschen bediende, RAKSA genaamd en in den hond, SMOUS.

Eerstgenoemde is in zijnen aard het grootste origineel. Oud, lang en mager, stijf als een stokvisch, zeer stil en bedaard, kan hij, op ieder uur van den dag, en waar het ook zijn moge, eten of slapen.

Hij is mijn *factotum*, want hij spreekt, bij zijne beide moedertalen, het maleisch en soendaneesch, ook een beetje hollandsch, waardoor hij voor mij, die hoegenaamd geen talent bezit tot het aanleeren van eene vreemde taal, bijzondere waarde heeft. Daar hij buitendien alle mogelijke ambachten uitoefent en doodeerlijk is, mag ik hem wel in eere houden en als eene surprise beschouwen.

SMOUS is de derde in het verbond. Ik onthoud mij u nadere bijzonderheden over zijn talent — neen verstand mede te deelen; ge zult hem zien en verstomd staan over hetgeen dit dier kan doen.

Den 2 *Junij* 1841.

De kogel is door de kerk. Ik heb mij op mijne order beroepen, een vreeselijk spektakel gehad met den generaal MICHIELS, ben geheel en al met diens adjudant overhoop geraakt, heb den onderintendant tot tegenstander gekregen en met den chef van den staf een onderhoud onder vier

oogen geprovoceerd, dat van zijnen kant met de verklaring eindigde, *dat ik aan hem zoude denken.*

Het onmiddelijke gevolg van deze scènes was, *N°. een*, eene aanschrijving van den gouverneur, waarin mij medegedeeld werd, dat men geene maleische werklieden ter beschikking van mij en mijn personeel konde afgeven, mij echter tien inlandsche sappeurs zouden toegevoegd worden. Verder schreef mij, *N°. twee*, de onderintendant, dat ik de voor mij en mijn personeel benoodigde gelden, om de drie maanden, te *Padang*, moest aanvragen, terwijl ik, *N°. drie*, van den staf een kattenbelletje ontving, dat, in weinige woorden, voor de hulp van mijnen aide bedankte, en mij tevens instrueerde dat deze, zoodra hij op het terrein werkzaam gesteld was, *vijfenveertig centen per dag aan werkgeld* zoude ontvangen.

Dit laatste was voor mij het meest grievende en beleedigende bijvoegsel. Wel was de steek niet regtstreeks op mij zelven gerigt en trof hij mijnen helpenden geest, maar, door aan dezen dezelfde toelaag toe te kennen als aan eenen gewonen metselaar of timmerman, degradeerde men mijnen arbeid reeds, alvorens ik er mede begonnen was.

Toen ik hem deze onaangename tijding mededeelde, beloofde hij mij, zoo te zullen opmeten en teekenen, dat men te Batavia de hand van zelf dieper in den geldzak steken zoude, als men eens zijn werk ter bezigtiging voor zich had.

En zoo sta ik, ofschoon vol moed en zelfvertrouwen, toch met een bang voorgevoel, aan de poort van den voormuur tot den tempel des roems. Maar even zoo weinig kans als een slecht gewapend soldaat heeft, om zijnen vijand te overwinnen, even weinig zal ik in staat zijn, met de weinige en onvoldoende hulpmiddelen, een zoo gewigtig werk naar den eisch te verrigten, omdat ik overal, waar ik moest geholpen worden, niets anders vind dan tegenstand.

O, gelukkige domine! Gij ontvangt, voor ieder uwer spruiten, vijftig gulden in de maand ... waarom kan ik, voor mijnen eenigen helper, niet dezelfde som verkrijgen! Ik vraag haar niet voor den tijd van achttien — maar voor drie of vier jaren.

Dus tot over veertien dagen. Vaarwel, en denk niet dat ik altijd aan het pruttelen ben.

De Uwe.

10e BRIEF.

Koo van der Palm aan Dirk Voortman te Matoea.

Batavia den 12en *Januarij* 1841.

Geachte Vriend!

Ik weet niet of het niet beter ware, wanneer ik uwen brief, zonder antwoord daarop te geven, eenvoudig, op zijde gelegd had.

Geene tijding, goede tijding, zoude u echter in den waan gebragt hebben, dat ik uwe gevoelens deelde en een antwoord, ten minste voor 's hands, niet noodig was. Papa wilde echter volstrekt hebben, dat ik zoude antwoorden, het aan mij overlatende, in welken zin ik dit wilde doen.

Ik kom dus, zonder lange inleiding, onmiddelijk op de zaak zelve.

Ge vraagt mij, wat ik zoude zeggen als ge om mijne hand kwaamt vragen? wanneer... ik mij vroeger aan eene geneeskundige operatie had willen onderwerpen. Ge stelt, als het ware, deze vraag op den voorgrond en maakt gene ervan afhankelijk, of, kort en bondig gesproken, vraagt ge: *Wilt ge u laten opereren, dan vraag ik u tot mijne vrouw? Doet ge dit echter niet, dan kunt gij, voor mijn part, ongetrouwd blijven.*

Is het niet zoo?

In de propositie, om mij te laten opereren, opdat ge in staat gesteld kunt worden mij tot uwe vrouw te nemen, ligt tevens ook de verzekering, dat ge mij, in mijne tegenwoordige hoedanigheid... niet wenscht te bezitten.

En waarin bestaat nu het struikelblok dat u mijn bezit minder wenschelijk doet voorkomen, dan wanneer het niet bestond. Is het eene geestelijke hoedanigheid, een trek in mijn karakter, die u tegenstaat? Ik geloof dit niet, want gijzelf heb mij hieromtrent zoo dikwijls de vleijendste verzekeringen gegeven, wij eene witte duif met blaauwe kousen noemende.

Hoe dikwijls heb ik deze duif — uwe fantasie duif, benijd — benijd, omdat zij, even als andere dieren...

Of vergis ik mij? Zijn er dieren die loens zien? Ik geloof het niet. Dus, te dezen opzigte, hebben zij iets boven ons vooruit. En dit is een geluk voor hen, want er zijn b. v. tot nu toe, nog geene dokters onder de ezels, maar zeker vele ezels onder de dokters.

Ik kom dus op uwe propositie, om mij aan eenen van deze laatsten toe te vertrouwen. Zijt ge verzekerd, dat de operatie naar wensch zal afloopen, en kan niet juist daaruit een nieuwe bron van lijden voor mij voortvloeijen?

Zoo gewenscht dus een goede uitslag voor mij wezen moet, even zoo zeer moet ik eene mislukking vreezen; want deze zoude mij mijnen ongelukkigen toestand nog meer doen gevoelen, dan dit nu het geval is.

Het is voor een meisje van gevoel en beschaving voorzeker zeer grievend, te moeten zien hoe zoo vele andere van hare kunne, die noch het een noch het ander bezitten en ook niet kunnen bogen op aardsche goederen, door jonge mannen ten huwelijk gevraagd worden — terwijl zij moet blijven zitten, en zal blijven zitten. Men zoude, in de meeste gevallen, kunnen vragen: Wat is het, dat uwe keuze heeft geleid? Wees verzekerd, dat het dan alleen

het uiterlijke was; eene sierlijke figuur, een rond gezigtje of een paar zwarte oogen.

Maar ik raak van mijn thema af. Ik wilde u alleen over mijnen toestand onderhouden en nu spreek ik over anderen.

In geen geval ware uw stap, om eene vrouw te huwen, die, zoo als ik, een zoo storend gebrek heeft, te verantwoorden, tenzij, dat ge aan een gelijk euvel zoudt mank gaan. Dit is echter niet het geval.

Ik raad u derhalve welmeenend, af te zien van het plan om mij tot uwe vrouw te nemen. Eene vrouw die de grootste bekoorlijkheid mist, die voortspruit uit een paar gezonde oogen, is geene vrouw welke eenen man op den duur kan bekoren. Ieder vergelijk met eene van hare medezusters, zal tot haar nadeel moeten uitvallen. Wat het gevolg hiervan zijn moet behoef ik u niet te zeggen. Liever dus dan mijnen voet op een vaartuig te willen zetten dat niet in staat is, mij, met mijne last, over den stroom des levens te dragen, heb ik het besluit genomen om aan het strand te blijven staan en mij te vergenoegen in den aanblik van hen, welke met volle zeilen er langs heen glijden.

Wees hartelijk gegroet en gedenk uwer ongelukkige vriendin.

Koo v. d. Palm.

IIe BRIEF.

Dirk Voortman aan Koo van der Palm.

Matoea, Mei 1841.

Beste Koo!

Neen, gij kunt op de barre kust niet blijven staan en u vergenoegen met de gelukkige paren van het strand te zien afvaren. Ook voor u heeft de lente hare bloemen, het leven zijne bekoorlijkheden.

Uwe drogredenen houden, voor het forum van het gezonde verstand, geenen stand. Waarom zoude men, om maar iets te noemen, steeds te voet willen loopen, om dat voor eenen enkelen keer door de onhandigheid van eenen koetsier, het voertuig omvergeworpen wordt en een van de passagiers hierbij zijn leven verliest.

Er bestaan zoo vele voorbeelden, dat het gebrek waaraan gij lijdt door de hand van eenen kundigen geneesheer volkomen verwijderd werd, dat derhalve een enkel geval van mislukken niet in aanmerking kan komen.

Als uw opregte vriend en een man, die, in de hoedanigheid van vrijer, voor u staat, herhaal ik mijnen welgemeenden raad en roep ik u toe: Vertrouw op de kunde van doctor T. en laat u opereren.

Er kan hier in geen geval spraak zijn van eene verergering, maar, ten hoogste van een stationair blijven van uwen toestand.

Zoo onwaarschijnlijk dit, onder de mij bekende voorwaarden, ook plaats vinden kan, neem ik toch aan, dat het kon

gebeuren, en voor dit geval, omdat ik voorbereid ben, verandert het niets in mijn voornemen.

Ik herhaal dus mijn verzoek om uwe hand.

Het zijn niet die bekoorlijkheden, welke enkel en alleen de zinnen streelen, ter wille waarvan ik u tot mijne vrouw wensch te hebben, maar alleenlijk de aanvalligheden van uwen geest, uw verstand en hart, uwe deugd.

Beklagenswaardig is de man, wiens keuze door andere drijfveren bestuurd wordt.

En hiermede heb ik u het pogramma medegedeeld, volgens hetwelk ik mijn ministerie denk te aanvaarden.

Overleg niet lang, vraag niemand om raad, maar handel uit eigene ingeving. Zegt u eene zekere stem in uw eigen hart niets, dan zijn de raadgevingen van anderen eerder te wantrouwen dan te vertrouwen.

Ik appelleer op uw hart alleen, en op dit vertrouwende, verwacht ik spoedig antwoord

Uw opregte vriend.

P. S.

De post is gelukkig nog niet weg en daar ik juist nog den tijd heb, zult ge mij dit post scriptum wel vergeven.

Ik heb namelijk een verzoek aan u te doen, dat ge mij moet toestaan, wat er ook met ons beiden moge gebeuren.

Dit verzoek is voor u niet moeijelijk na te komen.

Ik verzoek u om mij dikwijls te schrijven, wat er ook moge voorvallen.

Wilt gij mij dit beloven?

Ook ik zal u schrijven en u mededeelen wat ik heb gedacht en wat mij is overkomen.

Trouwt een van ons beiden,... dan kan de correspondentie ophouden. Niet waar?

Denk aan mijn verzoek, Koo Antwoord mij zonder schroom.

Nog eens,

Steeds de uwe.

12e BRIEF.

Luitenant H. J. Heimes aan een lid van de 2de Kamer, te Delft.

Matoea den 10den *October* 1842.

Amice!

Wij hollanders zijn zonderlinge menschen. Wij zijn ontzaggelijk rijk, weten dit, maar maken van onze rijkdommen geen gebruik. Ik bedoel met deze rijkdommen, niet slechts de schatten aan klinkende kapitalen, welke te Amsterdam en elders in ons vaderland opgehoopt zijn, maar de schatten aan land in *Azië*.

Ik heb tot nu toe alleen een klein gedeelte van deze eilandenwereld leeren kennen, en, hoe oppervlakkig dit ook konde geschieden, de overtuiging verkregen, *dat wij schatrijk zijn.*

Ja, vriend, *wij zijn onuitputtelijk rijk, maar maken er geen gebruik van.*

Laat mij u vooreerst op *Sumatra* wijzen, deze parel bij uitnemendheid. Tot welk nut strekt het ons? Wat hebben wij er aan?

Het gaat ons daarmede even als iemand die, omdat hij niet wijs is, zijne schatten in eene kist bewaart, en geen

ander nut er van trekt, dan het genot te weten dat hij ze heeft.

Ook wij vergasten ons er mede al de eilanden op te tellen, welke ons toebehooren, zonder dat wij er iets meer van weten dan dat zij rijke eilanden zijn, maar ons niets opbrengen.

Ik vraag derhalve nog eens, *wat hebben wij er aan?*

Ik bezit niets als mijn degen en mijn gezond verstand, maar, als gij mij deze vraag voldoende kunt beantwoorden kunt gij beiden krijgen en ik benoem u tot professor in de staathuishoudkunde te *Breda*, op den koop toe.

Nu is niets gemakkelijker dan een afkeurend oordeel te vellen. Het is voorts ook de vraag of ik de eerste ben, die dit gedaan heeft, doch dat zal stellig wel niet het geval zijn, of onze landslui moesten, zonder uitzondering, stommelingen zijn.

Derhalve wil ik, zonder verder te onderzoeken wat men er over gedacht heeft (*gedaan heeft men niets*), mijne denkbeelden eens uiteenzetten over wat men doen moest, om er iets van de trekken of er iets aan te hebben.

Men moet Sumatra koloniseren, en perceelsgewijze verkoopen.

Alvorens men echter hiertoe overga, dient men met de maleische bevolking in onderhandeling te treden omtrent die landstreken, welke men verhuren of verkoopen wil, en tevens te constateren, dat hunzelven vrijstaat aangewezen gronden te verhuren of te verkoopen.

Men moet niet tot den verkoop van gronden overgaan, alvorens men met zekerheid weet, dat men het *regt heeft* dit te doen.

Ik zeg dit, omdat hier de gewoonte bestaat, dat zekere familiën, die maar een of twee vruchtboomen in de wildernis kennen, ook aanspraak maken op het geheele land, waarin deze staan. Deze aanspraken dienen dus afgekocht te worden, want zij zijn het, die later tot schromelijke gevolgen aanleiding konden geven.

Daar ik op eene europesche kolonisatie reken, zoo heb ik voor deze ook alleen landen op het oog, die ten minste drieduizend voet boven de zee liggen. Ik bedoel hiermede het plateau van *Batiepo* en *Padang-pandjang*, van *Matoea*, *Poea-datar*, *Alahan-pandjang* enz., in het algemeen geene streken, die rondom de grootste bergen, of ten minste op hunne zadels liggen. De kolonisten zijn daar in staat alle mogelijke groenten en aardappelen voor eigen gebruik te kweeken en zich met de koffij-kultuur bezig te houden. Aldus zouden vele honderde familiën, die in Nederland op eene ellendige wijze, van den eenen dag op den anderen leven, een goed bestaan vinden.

Zie eens naar *Amerika!* Zie den stroom van landverhuizers, die iedere maand uit de zeehavens van *Duitschland* daarheen stroomen. *Amerika* heeft bijna zijn geheele bestaan, zijne nijverheid en intelligentie aan de vreemdelingen te danken, en maar enkele gevallen van teleurstelling komen onder deze duizenden voor, wanneer ook bijna altijd meer de persoon dan de zaak de schuld er van draagt.

Ook uit *Nederland* begeven zich velen naar deze gewesten en gaan daardoor voor ons verloren.

Hoe is het toch mogelijk, dat zoo iets kan plaats hebben? Weet je wat *Pruissen* met *Sumatra* zoude doen?

Er bestaat geene reden om maar voor een oogenblik te twijfelen of het *iets zoude doen*, dat voor het volk van groot *nut zoude zijn*.

Wij, de kolonisateurs bij uitnemendheid, *hebben geen kolonisten!*

De landhuurders in de vorstenlanden, zijn, voor het grootste gedeelte, niets als suiker- en indigo barons, zoo als ook hunne kollegaas, in het zuiden van den noordamerikaanschen vrijstaat, zijn. Het zijn heeren. Maar deze heeren moeten wij hier niet hebben. Wij moeten hier boeren en kleine pachters hebben, menschen die hunnen

grond zelven bebouwen, hunne koffijplantaadjes zelven onderhouden, totdat zij in staat zijn er knechts op na te houden, die, of uit het europesche of uit het maleische of chinesche element, te verkrijgen zijn.

Wel hoor ik de permanente kommissie van tegenstand onmiddelijk roepen:

„Wij hebben geene europeanen in *Indië* noodig, en vooral „niet op *Sumatra*. De *maleijer is geen javaan*, hij zal geen „vrede houden, er zullen spektakel, opstand, moord en „doodslag komen, even zoo als op *Borneo* bij de kolen„mijnen.

„De staat zal zijn geld wegsmijten. Duizend moeijelijk„heden zullen uit dezen toestand geboren worden en een „volk, dat op dit oogenblik stil en rustig is, zijne velden „bebouwt en voor ons alle jaren meer koffij produceert, „zal, ten gevolge van de nieuwigheid, de onophoudelijke „haspelarij met de kolonisten, opstaan, de koffijtuinen ver„nielen en ons wegjagen.

„*Geene europeanen*! en buitendien, zij *zijn niet geschikt* „*voor Indië*."

Al deze redeneringen vloeijen voort, of uit vrees, of uit onkunde, ook, en niet het minste, uit eene epidemische afwezigheid van speculatiegeest.

Het is waar dat de maleijers niet zoo gedwee zijn als de javanen, want zij hebben nooit, zoo als deze, onder een autokratisch bestuur gestaan, dat hen knevelde en tot slaven maakte. [1]

Ontneem hun daarom, van den beginne af, alle reden om tot opstand te komen, bepaal de onderlinge grenzen, door eene kommissie uit hun midden, behandel hen niet slechter dan de europeanen, zie toe dat regt geschiede,

[1] Maar sedert het jaar 1846, dus over een tijdvak van meer den twintig Jaren heeft hij vrede gehouden.

bij alle mogelijke overtredingen van de wettelijke bepalingen, en het moest zeer onnatuurlijk toegaan, wanneer de kolonisatie niet zoude kunnen slagen.

Ik heb, tot het verkrijgen van kolonisten, nog verder mijne oogen laten vallen op de verscheidene, in Indië aanwezige, weeshuizen. Honderden van jongens en meisjes worden daarin verzorgd en niet allen vinden een bestaan, op eenen tijd dat men ze niet langer meer wenschte te houden. Welnu, maak hen tot kolonisten! Wijs hun eenen streek aan waar zij zich kunnen nederzetten. Laat hun een jaar of twee op zich zelven staan en geef hun dan vrouwen. Neem hiertoe wederom meisjes uit de weeshuizen, of anderen, die zich daarvoor aanbieden. De kinderen, welke uit deze wettige huwelijken zullen geboren worden, zullen u voor deze inrigting danken.

Deze kolonien moeten, op de wijze van de grensregimenten in Oostenrijk, ingerigt en bestuurd worden Alle mannelijke individuen zijn niet alleen landbouwers, maar ook soldaten; dus niet alleen ter kolonisatie, maar tevens ook ter bewaking en verdediging van hun land, te gebruiken Voor dit laatste behoort de kolonist geene verdere opleiding te genieten, dan een jager, die zijn hertebeest of zwijn weet te schieten. Men diene hem voor alle onnoodige soldaterij te vrijwaren en zijnen tijd, geheel en al, te zijner beschikking te laten.

[1] Op dit oogenblik reeds wil het gouvernement voor de weeshuizen niet dat meer doen, wat het vroeger gedaan heeft, en het onderhoud ervan aan de maatschappij zelve overlaten, ja het beschikte zelfs afwijzend, op eene aanvraag van de direktie van het Djatiegesticht, (1867) om geen procenten te moeten betalen, op eene gehoudene loterij. Het waren zes duizend gulden, die men in het weeshuis zeer goed hadde kunnen gebruiken.

Ik wil hiermede alleen constateren, dat men zich, zooveel mogelijk, van alle lastige en onvruchtbare uitgaven wil ontslaan, maar bij iedere zaak, die door partikulieren ondernomen wordt, wil winnen, onverschillig of dezen daarbij winnen of verliezen.

Welnu, maak deze weezen tot landbouwers, tot kolonisten. Leg hiermede het fondament tot een vrij geslacht dat uwe belangen behartigt, en voor u lasten opbrengt.

Ik onthoud mij van eene meer gedetailleerde ontvouwing van dit denkbeeld, maar ik zal spoedig hierop terugkomen. Wel is waar, zal men, bij het lezen van dit ontwerp, onmiddelijk naar een voorbeeld omzien, en vermeenen dat dit niet te vinden is. Maar ik verwijs, te dezen opzigte, *naar de associatiën der Chinezen*, op *Borneo* en *Banka*. Hier zijn het tin-, daar goud- en diamantmijnen die, door de zonen van het hemelsche rijk, ontgonnen worden Wel zijn het aziaten, welke daar werken, maar zij werken goed en met voordeel. Het zoude toch allerellendigst zijn wanneer onze landslieden, onder gelijke voorwaarden, niet even goed zouden kunnen slagen. En deze voorwaarden zijn vlijt en zuinigheid. Onze maatschappij heeft geen ander ideaal, dan dat der *sociale zamenleving*, waarin ieder individu op gelijke regten aanspraak heeft en gelijke voordeelen geniet. Zonder hierin te ver te willen gaan, kan men hierop bouwen.

Daar het gouvernement niet gaarne eenen staat in den staat zoude willen dulden, en dus — eene maatschappij, die zich eene dergelijke kolonisatie ten doel stelde, niet zoude toelaten, moest het zelf de leiding er van in handen nemen. Proeven in het klein, zoude ik onmiddelijk afkeuren [1].

En zoo, waarde vriend, heb ik u, voor een klein uurtje met mijn denkbeeld bezig gehouden. Ik houd er veel van mij met dergelijke plannen onledig te houden. Het land en het volk door en door kennende, mag men het mij niet ten kwade duiden, wanneer ik mij daarmede bezig houd. Ik weet wel dat men deze plannenmakerij, zoo als men

[1] Als monsters zoude men, voor een groot gedeelte, de *arbeiders-vereenigingen* in *Engeland* en *Duitschland* kunnen nemen. Wat deze door associatie gewonnen hebben, ligt voor de hand.

dit noemt, in zekere kringen afkeurt, maar zij dienen toch gemaakt te worden, wanneer men uit het eene of andere dilemma wenscht te geraken.

Arme menschen en weeskinderen hebt ge overal in overvloed. Ge kunt ze niet allen naar *Ommerschans* en *Veenhuizen* zenden; zend ze dus naar *Indië*.

Wat kunnen u een paar millioenen schelen, wanneer het er op aankomt, het lot van zoo velen te verbeteren en u voor uzelven ruime inkomsten, voor de toekomst, te verschaffen. Ge behoeft niet, bij iedere aanvraag om woeste gronden, die een europeaan tot u rigt, *hartkloppingen* te krijgen en aan opstand te denken. Een landbouwend volk is wars van ieder krawal en opstand, of ge moest het als honden willen behandelen. Maar hoe onzekerder, aan de eene zijde, de inkomsten van een individu zijn, hoe eerder het tot opstand genegen is, des te moeijelijker zult gij ook een volk tot opstand kunnen overhalen, dat de vruchten geniet van zijnen arbeid, met een woord, dat iets heeft!

En hiermede voor heden basta.

13e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

10 *November* 1842

Amice!

De resident der padangsche bovenlanden is een kundig en vooruitstrevend man, die tevens met veel belangstelling naar mijne opmerkingen luistert. Wij bespreken vaak, met ons tweeën, of ook, wanneer deze of gene ambtenaar present is, met ons drieën, de eene of andere kwestie. Ook heeft hij mij verzocht, om hem een plan mede te deelen, volgens hetwelk ik de *woningen der contrôleurs* of hoogere ambtenaren gebouwd wilde hebben, maar vooral van hen, die *geïsoleerd* in de binnenlanden, midden onder de bevolking leven.

Ik heb hiertoe een paar plannen geleverd, doch ik geloof niet dat het gouvernement in mijne voorstellen zal treden. De laatste opstand in *Batiepo* heeft doen zien, dat de europesche ambtenaren, bij zulke gevallen, geheel weerloos daarstaan. De huizen worden hun boven de hoofden in brand gestoken, en zelden is er een *toewangko hitam*, (zwarte heer), om als Deus ex machina optetreden.

Daar ge deze geschiedenis waarschijnlijk nog niet in haar geheel zult kennen, moge ze hier eene plaats vinden.

Toen de opstand in *Batiepo* uitbarstte, waren de contrôleur A. A. DE MELVERDA, civiele gezagvoerder in *Pïtala*, en de luitenant BANZER, militaire kommandant te *Goegoemalintang*, beide plaatsen in het *Batieposche* en twee palen van malkander verwijderd.

Nog alvorens het dag begon te worden, werd de contrôleur door een maleisch hoofd uit zijnen slaap gewekt met de mededeeling, dat de regent in opstand gekomen was. Ofschoon de eerstgenoemde van dit berigt niets wilde gelooven, kleedde hij zich toch aan en deed hij zijn huis openen. Maar spoedig hierop drong een hoop opstandelingen binnen en had hij naauwelijks den tijd, om, met den maleijer SI HITAM, door een achterdeurtje in de wildernis te ontsnappen

Eenige sekonden later stegen de lichtelaaije vlammen uit het dak van zijne woning. Met den grootsten spoed liepen beiden, door bosch en allang-allang, op voetpaden, naar de rigting van *Batoe-beragang*, [1] aan de zee van *Sinkara* en hadden het geluk deze plaats nog voor zonsopgang te bereiken, zonder ontdekt te zijn geworden Met den grootsten spoed werden de niassische roergangers van de postsloep wakker gemaakt en bewogen onmiddelijk onder zeil te gaan. Het was hoog tijd. Naauwelijks bevond men zich op een paar honderd passen van het strand, of daar stormde reeds een troep opstandelingen uit het gebergte te voorschijn. Voor 's hands was men aan de vervolgers ontsnapt; maar men moest met alle kracht roeijen om nog vóór hen eene plaats, ten zuiden van het meer te bereiken. Enkele bereden maleijers galopeerden ook reeds in de bedoelde rigting, langs de oevers van het meer heen. Gelijktijdig werd het etablissement in brand gestoken en op den *gong* alarm geslagen. Dit werd door de naastbijgelegen kampongs overgenomen, en in korten tijd weergalmde de lucht van de doffe slagen van alle *gongs* in de aan het meer liggende plaatsen. Men wilde te *Singkara* aan wal stappen, maar tegen een uur of negen zag men het etablissement van den commandore in brand vliegen en landde men aan de westzijde.

[1] De klinkende steen.

MELVERDA werd door SI HITAM, gelukkig door het zware gebergte tot naar *Padang* gebragt.

Minder gelukkig was de commandore van *Sinkara*, BUFFLOS genoemd. Hij werd insgelijks des ochtends gewaarschuwd, dat in *Batiepo* een opstand was uitgebroken. In plaats echter onmiddelijk er van door te gaan, steeg hij, gewapend met eene groote hondenzweep, te paard, en reed, vergezeld van maar één oppasser, naar de vlak bij liggende, groote kampong *Simanoe*, waar bazar gehouden werd. Als een razende sloeg hij met de zweep onder de opgewonden menigte, doch werd spoedig van zijn paard getrokken, en gruwelijk vermoord.

Nadat men zijne woning had in brand gestoken, trok men zijne maleische menagere te voorschijn en bond haar met touwen onder eene zeer vuile plaats vast, omdat zij even zoo onrein was geworden, door hare vereeniging met eenen christenhond, als de plaats onrein was, waar men haar vastbond. Zij bleef hier zonder voedsel en blootgesteld aan de vuilste mishandeling, gedurende twee dagen en nachten liggen en werd door de troepen van de colonne van den overste VAN ZWIETEN gevonden, gereinigd en van kleederen en voedsel voorzien. Zij bezweek niet onder de walgelijke marteling, maar kwam spoedig wederom tot krachten en maakte den overste met de moordenaren van haren man en de hoofdleiders van de brandstichting, bekend. Deze werden spoedig gepakt en onmiddelijk, zonder vorm van proces, aan de klapperboomen opgehangen Het waren altemaal priesters.

Het verdient niet onopgemerkt te blijven, dat men aan de beide kinderen van BUFFLOS, niet alleen geen leed deed, maar ze na den opstand bij de moeder terugbragt. Ik heb alle drie later, op *Padang*, verscheiden malen ontmoet. Zij was eene kleine, slanke, allerliefste vrouw.

Terwijl deze gebeurtenissen te *Pitala* en *Sinkara* voorvielen, lag de Luitenant BANZER, met vijf-en-zeventig man, meestal javaansche soldaten, te *Goegoe malintang*.

Dit was eene soort van fort, of beter gezegd geretrancheerd kampement, van eenhonderd vijftig passen lengte en zestig breedte, en oorspronkelijk voor drie kompagniën bestemd. De gebouwen voor deze troepen waren reeds van planken en met glazen ruiten voorzien, zeer netjes door de sappeurs opgebouwd, maar er kwamen niet meer dan de genoemde vijf-en-zeventig man. Weinig scheelde het of BANZER ware overvallen geworden. Men wist echter nog tijdig genoeg de poort te sluiten, den eersten aanloop van de opstandelingen afteslaan, en zich in het westelijke bastion terug te trekken, daar het niet mogelijk was de groote uitgestrekte courtines te bezetten en te verdedigen.

Onder herhaalde aanvallen van den vijand, die reeds gedurende den eersten nacht, door brandende pijlen op de daken der gebouwen te werpen, deze in brand had geschoten, verliepen twee dagen. Men had vivers noch geweerkogels, en moest kiezen tusschen eenen eervollen dood of eene overgave, waarvan echter de ondergang van allen het gevolg zoude zijn. BANZER besloot, met zijn afgemat troepje, des nachts, in de grootste stilte, het bastion te verlaten. Drie zwaar gekwetsten, waaronder de europesche sergeant SCHELLING, moesten echter, daar men ze niet konde medenemen, in het bastion terugblijven. Laatstgenoemde deed zich in het kruidmagazijn brengen en stak ook later, als *een tweede* VAN SPEIJK, *de lont in het kruid*, toen de opstandelingen den aftogt van BANZER hadden opgemerkt en in groot getal het bastion kwamen inloopen.

BANZER bereikte, onder duizend moeijelijkheden, met zijne doodvermoeide troep de kloof, en wel juist op een oogenblik, dat de colonne van den kapitein BERNHARD dit défilé bestormde. Hij en de europesche sergeant VAN OLIJ, die met de sabel in de hand de eerste vooruit was, werden benoemd tot ridders.

Ik heb u dit verteld om u te toonen, dat onze exceptionele toestand ook dergelijke handelingen ten gevolge heeft. Ook is het zeer leerrijk voor onze bewindslieden, en het roept hun toe: *„Versnipper uwe krachten niet en zie toe dat de individuen, wanneer zij alleen staan, ten minste tegen eenen eersten aanloop beschermd zijn."*

De domheid, om eene fortificatie van honderd vijftig passen lang door vijfenzeventig man te doen bezetten, ware u, zonder het manmoedige gedrag van BANZER, duur te staan gekomen. Maak dus groote forten voor eene groote en kleine voor eene kleine bezetting, en geef aan uwe ambtenaren in de binnenlanden betere woningen, waarin zij zich, in tijd van nood, een paar dagen kunnen staande houden.

Ik heb dus de projectie hiertoe gemaakt. Huis met een steenen onderbouw, omgeven van eenen gecreneleerden muur, die boven met ijzeren punten of stukken glas bedekt is. Daar ieder ambtenaar zes en meer oppassers bij zich heeft en ook over een dozijn geweren kan beschikken, zoo bestaat de mogelijkheid om eenen eersten aanval terug te slaan. Ook zoude ik aan ieder een paar draaibassen geven; men kon daarmede veel doen. Het beste ware het echter steeds, om de civiele ambtenaren, zoo veel mogelijk, onder militaire hoede te stellen, zoo als dit te *Fort de Kock*, *v. de Capelle*, *Solak*, *Payacombo*, *Bondjol* en op andere plaatsen reeds geschied is.

Nu de opstand gedempt en de rust hersteld is, kan men de gebeurtenissen met meer kalmte overzien.

De leer welke daaruit voortvloeit is zeer eenvoudig, en luidt:

„Doe nooit eene belofte, die gij of niet kunt, of niet wilt houden, want de maleijer zal u niet met woorden, maar met den dolk en de brandende toorts in de hand, aan uwe belofte herinneren."

De resident vroeg mij ook om een schetsje, tot het oprigten van een gedenkteeken, op de plaats waar zich SCHELLING met de twee javaansche soldaten in de lucht deed springen. Ik heb hem drie voorstellen gedaan.

Maak een piedestal van gneis of bazalt, dat hier in overvloed te vinden is, en rigt hierop eene naald op, wier vier zijden naar de vier wereldstreken gerigt zijn. Hecht aan iedere zijde een bronzen medaillon, waarin de namen van de drie heldhaftige mannen geschreven staan. Het vierde medaillon kan men van de navolgende inscriptie voorzien:

„Voor hem die hen nabootst!"

Of, stapel eenige honderde of duizende rotsblokken op elkander en kroon deze door eenen liggenden leeuw.

Of nog beter laat de leeuw weg en schrijf met groote steenhouwers letters, op het reusachtige rotsgevaarte:

„Hier stond Goegoe malintang!"

Zie, beste vriend, dit herinnert aan de grieken, doet het hart van den beschouwer trillen van aandoening en verwekt, ver van het vaderland, de edelste hartstogten, de verhevenste voornemens.

Ik weet niet welk plan men zal kiezen. Mij zoude het laatste, als het gemakkelijkst daar te stellen, het meest bevallen. Maar op *Padang*, in de côterie van den generaal, is men alles behalve grieksch gestemd. *Miss Gort, mata-apie* [1] en *gigi-pandjang* [2] hebben daar meer invloed dan een arme

[1] Vurig oog. [2] Langtandige (twee jonge misses.)

luitenant, op wien men van den beginne af reeds niet groen was, omdat hij iets geleerd had, en derhalve iets wist.

Ik ga over eenige dagen, met mijnen aide, naar *Samawang* aan het meer van *Sinkara*, waar zich de rivier *Ombili* ontlast. Men heeft een zeer ingenieus plan ontworpen en de crontrôleur HOFMAN, een oude bekende van mij, zal dit ten uitvoer brengen. Het geldt hier niets meer en niets minder, dan den waterspiegel van het meer eenige voeten te doen zakken, en daardoor te bewerkstellingen, dat een groot stuk bij *Sinkara* liggend moerasland, droog loopt.

Verder wil ik de goudmijnen bij *Pandjalajan*, in de *XX Kottas*, bezoeken enz., en tegen het einde van deze maand, een groot feest bijwonen, dat de resident te *Samawang* aan de bevolking wil geven, die aan de uitdieping van den mond der rivier werkt.

Men doet hier veel en alles door de kracht der menschen. Alles moet met de eenvoudigste hulpmiddelen overwonnen worden of met eenvoudige, hier vervaardigde gereedschappen, welke op lang na niet zoo deugdelijk zijn als onze europesche.

Ik ben derhalve zeer nieuwsgierig naar de goudmijnen en de wateraftapping. Intusschen is mijn aide bezig met eene pijling aan het meer van *Sinkara* en eene detailopneming in de omstreken daarvan.

Wees gegroet.

De Uwe.

14e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden

Samawang, den 10en *December* 1842.

Amice!

Ik heb er nooit van gehouden om mij in gevaren te storten zonder genoegzame redenen daarvoor te hebben. Met den duivel is het niet geraden te gaan kersen eten, want hij gooit u de pitten in het gezigt en houdt u na het eten bij zich.

Mogt het ongeluk aankomen, blijf niet staan, maar ontwijk het; wees echter in geen geval zoo roekeloos u zelven in diens weg te stellen. In negenennegentig gevallen zal het u verpletteren.

Een onbeschrijfelijk gevoel van afkeer maakt zich derhalve van mij meester, wanneer ik zie, dat menschen die niet van gezond verstand ontbloot zijn, in zulke uitersten vervallen en zich roekeloos aan gevaren blootstellen,

Daar waar het overvloedige water, uit het meer van *Sinkara*, in de rivier *Ombilin* overgaat, is de mondig met honderde zware rotsen bezaaid, die eene soort van stuwdam formeren, welke het water van het meer op zekere hoogte houdt. Het plan van het bestuur nu bestond in de verwijdering van deze rotsblokken. Men had van *Padang* een paar

steenboren en koevoeten, benevens eenige vaatjes buskruid met gezwinde lontjes gekregen en wilde daarmede de rotsen aanboren en in de lucht doen springen Dit was een radikaal middel om ze weg te krijgen, maar het is juist de wijze waarop mijne kennissen, de civiele gezanghebbers, dit in het werk stelden, welke mij de, in het begin van dezen brief uitgesproken, veroordeeling in de pen gaf. Zoodra namelijk de rots doorboord en de mijn met kruid gevuld was, gingen de heeren, met eene brandende lont in de hand, naast de rots, soms tot aan de borst, in het water staan, en ontstaken het pijpje dat in de lont zat. Naauwelijks begon dit vonken te spuwen of zij doken als de bliksem, met het geheele ligchaam, onder water, terwijl de mijn naast hen ontplofte en de rots in duizend stukken, boven hunne hoofden, in de lucht geworpen werd. Ik behoef niet te zeggen, dat hierbij zeer gemakkelijk een ongeluk had kunnen gebeuren, of door het bersten van de rots onder water, of doordat een van de in de lucht geworpen rotsklompen op den overmoedigen uittarter van het noodlot had kunnen terugvallen.

Wel is waar vielen vele van deze brokken rondom in het water, zonder echter iemand te raken. Zij hadden stellig bij deze, zoo als bij meer andere gelegenheden, meer geluk dan wijsheid.

In het algemeen werd hier met eene ware roekeloosheid met het kruid omgesprongen. Als ik mij een geval onder vele andere herinner, dan loopt mij eene koude rilling over den rug en ik weet niet wat ik hierbij moet denken. Wij zeggen zoo dikwijls dat er geen toeval is, en dat alles uit de natuurlijkste oorzaken voortvloeit. Even zoo willen wij van eene inmenging der godheid in de natuurwetten niets weten. *Wie beweert nu, dat het eene zoo is en het andere zoo zijn moet?*

Hoor en begrijp mij.

Op eenen goeden avond zaten wij met ons vieren in het kleine bamboezen huisje, aan den mond van de Ombilin, en bespraken de gebeurtenissen van den afgeloopen dag.

Ik voer hevig uit tegen hunne wijze van de rotsen te doen springen en voorspelde nog een groot ongeluk, wanneer men niet met meer voorzigtigheid te werk ging.

Een van ons, de contrôleur Go.... lachte en beweerde, dat men, in zekere gevallen, niet brutaal genoeg zijn konde, zijne bewering met de woorden eindigende: »Overigens houd ik het met de mohamedanen, die geloven *dat ons lot voorbeschikt is*, en het er niet op aankomt op welke wijze wij ons aan hetzelve willen onttrekken. Veroorloof mij, dat ik u dit door een voorbeeld beter toelicht.

Hij gaf het navolgende verhaal ten beste:

Tijdens dat ik met het civiele bestuur te *Bondjol* belast was, reed ik, op zekeren namiddag, met twee officieren van het garnizoen van *Bondjol*, van een maleisch feest naar huis. Nadat wij bij *Koempoelang*, de rivier *Alahan pandjang* te paard zittende doorgezwommen waren, begonnen onze dieren vrolijk te worden. De weg geleidt, uit de vallei, in de hoogte en zigzagsgewijze langs de steile rotswanden van eenen uitlooper van den berg *Seraboengan*. Diep beneden dezen weg stroomt de rivier en men duizelt onwillekeurig terug, wanneer men maar voor eene sekonde zijne blikken in den afgrond laat afdalen. De weg volgt, in vele wendingen, de bogten van den rotswand en is even breed genoeg om twee ruiters, die elkander ontmoeten, het uitwijken te veroorloven.

Zoo als ik gezegd heb, reed ik met de beide officieren, een groot gevolg van maleische hoofden en mijnen oppasser door de vlakte, en begonnen onze vurige paarden te hinniken en de ooren te bewegen, zoodra wij de plaats naderden, waar de bergweg begon.

Luitenant Dikman bereed een jong en uitstekend zwart

battak paard, ik eenen vurigen vos, van een mij onbekend ras. Reeds dikwijls had hij mij uitgetart en mij, wanneer ik de goede hoedanigheden van mijn paard roemde, met zekeren hoon toegeroepen, dat mijn paard een *gladakker* (knol) was. Dit stak mij en ik kreeg het land aan dien vent.

Toen wij, met onze briesende paarden, voor den langen, steil oploopenden bergweg kwamen, riep mij Dikman op eens hoonend lachende toe:

»*Komaan* Go... *laat ons zien wiens paard beter loopen kan?*"

Zonder een woord te kunnen spreken trilde het mij, als eene elektrische vonk, door de leden. Ik drukte mijn paard de sporen in de zijde, wees met de rijzweep voor mij uit, den weg op en vloog met mijnen vos in vollen galop, over de gladde baan, gevolgd door Dikman op den zwarten battakker. In een ommezien hadden wij de eerste hoogte bereikt en renden wij, langs den afgrond en den rotswand, hij naast genen, ik vlak langs dezen, met zulk eene vaart heen, dat ik reeds verscheidene malen, bij het omslaan om eenen scherpen hoek, aan de rots mijn regter knie bezeerde en bang was nog erger schade te lijden. Dikman, van zijnen kant, riep mij wanhopend toe, mij meer aan den kant van de rots te houden, daar hij gevaar liep, met zijn paard in de diepte nederstorten. Maar daar was niets aan te veranderen. De paarden luisterden naar geenen teugel en vlogen, als de wind, langs afgrond en rotswand heen en schenen met elkander afgesproken te hebben, ons voor de roekelooze uittarting hunner krachten te doen boeten. Daar wederom, in vliegende vaart, eenen scherpen rotshoek naderende, gevoelde ik hoe mij het paard van Dikman, door dezen, door onophoudelijk slaan, tot harder loopen aangezet, de loef wilde afsteken, om nog voor mij den gevaarlijken hoek te kunnen voorbijkomen. Ik verzamelde al mijne krachten, ging overeind in beide stijgbeugels staan en drukte,

op het oogenblik dat hij mij wilde voorbij schieten, de regterhand met zulk eene reuzenkracht tegen de rots, dat mijn vos op zijde sprong en mijn bijna verbrijzeld been vrij kwam, terwijl ik gelijktijdig, met de linkerhand, mijnen buurman zoo krachtig van mij duwde, dat hij met zijn paard in een oogenblik voor mijn oog verdween en naar beneden stortte in den afgrond.

Een pas of tien verder bleef mijn vos op eens vrijwillig staan. Ik sprong op den grond en spoedde mij terug, naar de plaats des onheils.

Maar wie beschrijft mijne verbazing, toen ik DIKMAN, een el of twintig beneden mij, zoo bleek als een doek, op eenen boomstam zag zitten, terwijl zijn hijgend paard vergeefsche moeite deed, om zich van onder eenen omgevallen boom naar omhoog te werken

Het dier was langs de berghelling naar beneden gegleden en onder den omgevallen boom geraakt, terwijl DIKMAN bij deze gelegenheid, een beetje onzacht, daarop bleef hangen.

Hij schold mij uit voor alles wat leelijk is en hoe meer ik op het laatst over zijne rare positie moest lagchen, hoe meer hij schold. Intusschen waren de andere officier en het maleische gevolg aangekomen en stonden deze niet weinig te kijken, bij hetgeen ze hier ontwaarden.

Om kort te gaan, DIKMAN werd het eerst naar boven getrokken, vervolgens maakten wij het paard los, dat met meer moeite vergezeld ging, en reden wij, na nog eenige rust genomen te hebben, naar huis.

Ik moet nu nog *twee post scriptums* bijvoegen; dat namelijk de Luitenant DIKMAN, die nu bijna geen letsel had gekregen, in het geval hem dit ongeluk op vijf ellen voor of op vijf ellen voorbij den omvergevallen boomstam overkomen was, met zijn paard in een ravijn, van ten minste driehonderd voet diepte, naar beneden gestort en, naar

alle waarschijnlijkheid ellendiglijk om het leven gekomen ware. [1]

Ten *tweede*, deed zich het eigenaardige geval voor, dat iemand. die aan de zaak geheel onschuldig was, er het slechtste bij weg kwam.

Toen namelijk het gevolg op de plaats verscheen, waar DIKMAN in de diepte gestort was, stegen eenigen daarvan van de paarden, bonden deze, zoo goed en zoo kwaad als het ging, aan de stronken van den rotswand vast, en verleenden hunne hulp aan DIKMAN.

Onder dezen bevond zich ook de andere luitenant. Maar toen hij aan den naar boven klouterende zijne handen toestak, om hem behulpzaam te zijn tot den laatsten sprong, kreeg hij van een van de vastgebonden paarden eenen zoo zwaren trap tegen eene van zijne beide hemispheren, dat hij, razend van pijn, in de knien zakte en bijna insgelijks in het ravijn gerold ware.

Dit intermezzo gaf nog aanleiding tot vele over en weder redeneringen, en riep mij het beweren der moslems in het geheugen, dat de mensch zijn noodlot niet ontgaan kan en *alles plaats heeft volgens eene onomstootbare noodzakelijkheid of voorbeschikking*.

Voor zoo ver Go....

Wij dronken tot laat in den nacht *stomme jongen* en kregen een ongemakkelijk stuk in.

Toen ik, des ochtends vroeg, de deur uitging, digt bij welke wij een stuk ingekregen hadden, viel ik bijna over een vaatje *los kruid*, dat vlak voor den drempel stond, en, als het ware, omstuwd was van eene menigte eindjes cigaren. Daar deze gewoonlijk nog half brandende weggeworpen worden, behoef ik u het gevoel niet te beschrijven, dat

[1] Waarom stiet hem Go.... juist op die plaats in de diepte?

zich, bij het aanschouwen van dit tooneel, van mij meester maakte.

Hoe ligt hadde een van deze stompjes in het kruid kunnen vallen, ja wat meer is, hoe merkvaardig dat geen een daarin viel, — maar ja, — daar lag er een — midden in de open ruimte. Ik nam het eindje in mijne vingers en beschouwde het naauwkeurig. Het was van mij zelven afkomstig. Ik alleen rookte kleine entre-actes manilla cigaren.

Wat zegt ge van deze twee gevallen? *Was dit laatste ook een toeval?* Of *staan wij hier voor den drempel van het nieuwe testament?*

„Geen mosch valt van het dak," enz.

Maar alle philosophie stuit af op de vraag: *„Met wien heb ik de eer te spreken?"*

Laat ons derhalve, en voor 's hands, bij het wegwerpen van cigareneindjes, en liefst vroeger, zien of er ook een kruidtonnetje in den werplijn staat. *Cigareneindjes en gedachten kan men niet voorzigtig genoeg wegwerpen.*

Tot ziens in de goudmijnen van *Pandjalajan.*

De Uwe,

15e BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Pitala den 3den *Januarij*, 1843.

Amice!

Die maleijers zijn toch interessante menschen. Gedeeltelijk verkeeren zij nog in eenen door en door patriarchalen toestand, maar zij zijn daarbij verslaafd aan de ondeugden van het moderne asiatische leven. Zij zijn opiumschuivers, hanenvechters, drinkebroers en twistzoekers in eenen hoogen graad.

Eigenaardig vertoont zich voor ons hun familieleven. In alle maleische landen zijn een zeker getal stammen (*tjatja's*) verspreid, ik geloof in het geheel maar zes of zeven, die steeds den oudsten van jaren als hun tijdelijk opperhoofd erkennen.

Wanneer zich nu eenige leden van den eenen stam elders met der woon vestigen, dan is wederom het oudste lid het opperhoofd van deze (*kapalla tjatja*).

Dikwijls is het mij reeds voorgekomen, dat men mij, wanneer ik naar den naam van eenen *kampong* (dorp) vroeg, niet diens partikulieren naam opgaf, maar den naam noemde

van den daarin wonenden stam. Zoo woont b. v. in den kampong *Batiepo di baroe* (het beneden liggende *Batiepo*) de familie *Tjiniago*, gelijk er vele plaatsen zijn waar dezelfde familie zich heeft nedergezet. Het komt echter ook voor dat leden van verschillende stammen, in eenen kampong, onder hunne respectieve stamhoofden, naast elkander wonen, of een geheele kampong den naam van den daarin wonenden stam draagt, zoo als b. v. de kampong *Goenong*, ten N. W. van *Batiepo*, in welken de stam *Goenong* zich genesteld heeft.

Meestal wonen de leden van eenen stam, met vrouwen en kinderen, te zamen in één huis Derhalve ziet men soms huizen van honderd passen lang Hunne bouworde is van dien aard, dat zij, bij vermeerdering van de huisgenooten, zonder vele toebereidselen te maken, eenvoudig den wand van het eene uiteinde van het huis wegnemen, een stuk nieuw huis, bij wijze van een verlengstuk, bijbouwen en dit wederom met den weggenomen wand digtsluiten.

Hunne huizen staan op houten palen, zijn meestal uit ruw behouwen, niet gezaagde planken, zamen gevoegd en met de lange, stroeve en bijna onverslijtbare vezels van den *Sagoboom*, gedekt. Zij zijn van vensters voorzien, door welke men langs eene soort van ladder naar binnen kloutert.

Van binnen is de geheele lengte, door een planken beschot, in twee lange afdeelingen geplitst. De afdeeling, in welke de vensters zich bevinden, dient tot dagelijks verblijf, tot keuken en zitplaats, terwijl het andere gedeelte in zoo vele vakken gesplitst is als er familiën in het huis wonen.

Zoo als gezegd, heeft deze wijze van leven iets, dat aan den tijd herinnert, gedurende welken de oude joden in stammen verdeeld waren. Let ik verder nog op hunne overige bezigheden, de wijze hoe zij hunne velden bewerken,

hoe zij zitten, eten en zich kleeden, dan staat het geheele geslacht der joden, tijdens ABRAHAM en IZAÄK, zoo als het ons door MOZES beschreven werd, voor mij. Ge moest het maar met mijne oogen en ooren en hier, op de plaats zelve, kunnen zien en afluisteren.

Naauwelijks heeft de zon hare vensters opengezet of ook reeds opent zich het eene of andere venster van het huis der familie TJINIAGO en de kleine, bloote voetjes van een meisje worden zigtbaar, en klouteren voorzigtig, langs den vochtigen trap, naar beneden. Zij draagt eenen bamboe, van een voet of vijf lengte, op den rug, en begeeft zich daarmede op weg naar eene wel, die zich in of vlak bij den kampong bevindt, om daar water te gaan halen. Zij is gekleed in eenen sarong van donkerblaauwe, aan den rand met eene witte streep voorziene, dikke katoenen stof. Over het hoofd heeft zij eenen sjaal, hier slendang genoemd, geslagen, welke rood en geel gevlamd is en schouders en boezem bedekt. Zie maar de prachtvolle beelden van DAVID en anderen, DINA, SARA of REBECCA voorstellende, en gij hebt hier, in deze tengere, maleische schoone, het origineel voor u.

Nu heeft zij de wel bereikt en den bamboe gevuld met het kristalheldere vocht. De *slendang* wordt aan een hek opgehangen, de sarong tusschen de knien vastgeklemd, het hoofdhaar met beide handen naar achteren geworpen, en, zich met het aangezigt onder de wel neigende, wascht zij zich oogen en mond, hals en boezem

Zoodra dit gedaan is reinigt zij zich even nog de voetjes, werpt den slendang over hoofd en schouders, neemt den bamboe op en haast zich, om zoo spoedig mogelijk naar huis te komen, bij moeder, die reeds vuur heeft aangemaakt en ongeduldig het water wachtende is, dat gekookt moet worden tot het bereiden van koffij.

Aan de ladder gekomen zijnde, begiet zij hare voetjes

nog even met water, en kloutert dan, tevreden met zich zelve en hare heldere oogjes, naar boven.

Reeds heeft eene andere zuster of de nènè — de grootmoeder — aan de wel of achter het huis, de rijst uitgewasschen en op het vuur gezet, en zal spoedig alles kooken; zoo dat vader, als hij wakker wordt, of uit zijn nest kruipt, onmiddelijk een kopje koffij gereed vindt.

Spoedig verschijnt ook de heer des huizes aan de deur van zijn slaapvertrek. Hij is gekleed in eene korte, blaauwe, tot aan de knien reikende broek en trekt eenen rood en geel gestreepten sarong, tot aan zijnen hals, even als eenen mantel, naar boven. Zijn lang hoofdhaar, dat met een wit en rood gestreepten katoenen doek, zeer slordig bedekt is, hangt hier en daar tot beneden den rug, en mijnheer schijnt zich nog te bedenken, of hij eerst den verleidelijken koffijpot aanspreken, of naar het bad gaan zal. Hij kiest, als goed mahomedaan, het laatste, en komt in een minuut of tien, gewasschen en gekamd, en zoo frisch als een goudvisch, terug, om onmiddelijk zijn kopje koffij te drinken en daarbij zijn geurig stroocigaartje te rooken. Tusschenbeiden eet men een beetje warme rijst of *ketan* (eene rijstsoort) met geraspte klappernoot, dan spoelt zich Z. E. den mond uit en neemt een pakje *siri* dat hij met een klein bundeltje tabak tusschen de tanden stopt en waarop hij onmiddelijk begint te kaauwen.

Dit eten of beter gezegd kaauwen van *siri*, de geleerde wereld noemt het *betel*, is eene hoogst eigenaardige gewoonte en juist daarom zoo verwonderlijk origineel, omdat de betel uit zoo vele ongelijke bestanddeelen bestaat. Men vraagt zich, bij eenig nadenken, af, hoe de menschen op het idee zijn gekomen, om *gambier*, *kalk*, een stuk van de *arekanoot*, (pinang) en een blad van eene klimplant, de *siri*, tot een pakje gevouwen, in den mond te nemen en daarop te kaauwen, en hoe zij verder er toe gekomen zijn, om de

daaruit ontwikkelde verwstof, met een ander bundeltje fijn gesneden tabak, van de lippen af te vegen.

Gambier of kalk, alleen in den mond genomen, moet allerakeligst smaken; met de arekanoot smaakt ze reeds wat beter; maar eerst dan, wanneer het versche siriblad daarbij gevoegd wordt, ontstaat het ware ensemble, dat zamentrekkende, prikkelende, half pijnlijke, half wellustige gevoel, dat honger en dorst doet vergeten, en het geheele zenuwstelsel in beslag neemt.

Uit deze, niet overdreven beschrijving, is welligt te verklaren, dat en waarom eene jonge dochter aan den beminde een siripruimpje, tot versnapering, toezendt. Zij doet dit met hetzelfde doel als onze meisjes, wanneer zij aan den beminden man schrijven: „Ik bemin u onuitsprekelijk, zonder weêrga! Eet of kaauw het pruimpje, en als uwe zenuwen van overprikkeling dreigen te bersten — dan weet ge precies hoe ik mij gevoel.

Zij, die veel *siri* kaauwen, hebben, wel is waar, tandpoeder noch borstel noodig, maar het poëtische ervan gaat spoedig verloren, wanneer men hun het roode speeksel, uit den roodgekleurden mond, in een koperen kwispedoortje ziet spuwen en zij zich dan, met den tabak, door den wijd geopenden mond heen, de tanden afvegen.

Neen, beste vriend, dan nog liever een lief meisje dat snuift! Voor eenen enkelen keer kan men haar, als zij niest, nog toeroepen „*salve*", of, „wel mag het u bekomen", en dan, in ieder geval een „dankje meneer" terug verwachten, althans ten minste een dankbaar lonkje uit hare in tranen zwemmende oogjes!

Zoo zijn de menschen! Betel, tabak, opium, spiritus van allerlei aard, moeten uitgevonden worden, om hen tijdelijk optefrisschen en lekker te maken.

Ik wou wel weten of onze lieve Heer, toen hij b. v. de *siri* of de *opiumplant* heeft geschapen, dit met het doel ge-

daan heeft om er zulk een gebruik van te maken als er van gemaakt wordt. Ik geloof, integendeel, dat wij raar zullen opkijken, wanneer wij later eens, in de hemelsche huishouding, hunne ware bestemming zullen leeren kennen.

Laat mij echter, na deze uitwijding, tot ons maleisch huisgezin terugkeeren.

Zie, daar wordt een kleine bengel, van omstreeks negen jaren, door eene vrouw van middelbaren leeftijd naar boven gebragt. Zij is de zuster van den huisbaas, de kleine vent is haar zoon en dus de erfgenaam van haren broer, den huisbaas.

Bij de maleijers erft namelijk niet de zoon des huizes, maar de neef, de zoon der zuster. Eene rare gewoonte! Waar komt zij vandaan? Luister en sla geloovig op uwe borst, want mijn cicerone zeide dat het waar is, of was.

Dooeloe, dooeloe. (In den ouden tijd) leefde een koning, die zich, bij gelegenheid van eene zware overstrooming, met zijnen zoon en neef en eenige dieren, namelijk eenen tijger, eenen hond, eene kat en eene geit, in eene *prahoe* (scheepje) wist te redden. Door vreeselijke windvlagen op eenen rots geworpen, verlangde de koning, dat zich zijn zoon zoude opofferen, door zich onder het voorste gedeelte der prahoe te leggen, dewijl men meende deze over hem heen te kunnen schuiven en aldus van de rots af te komen. Maar de zoon weigerde zijn leven, op eene zoo roekelooze wijze, op het spel te zetten, doch werd onmiddelijk door het edelmoedige voornemen van den neef beschaamd, die zich aanbood om onder de prahoe te gaan liggen, welke ook als door een wonder, bij deze zelfopoffering van den jongeling, dadelijk vlot geraakte.

Voor deze edelmoedige handeling werd later, door den vorst, de wet op de erfopvolging in dier voege vastgesteld, dat steeds de neef, maar niet de zoon des huizes, als erfgenaam moet beschouwd worden.

Ik kan u nog verder vertellen, dat de vier beesten van den vuurberg *Merapi*, op wiens kruin de prahoe landde, naar vier verschillende landstreeken nederdaalden en deze bevolkten. De tijger bleef vlak bij, in het *Aganesche*, de hond liep naar de *dertien kotta's*, de kat klouterde naar beneden in de *twintig kotta's* en de geit wandelde in de uitgestrekte vlakte van de *limapoeloe* of vijftig kotta's rond. Derhalve — aldus vervolgde mijn verhaler — derhalve zijn de eerstgenoemde trotsche en dappere mannen geworden; die welke van den hond afstammen, zijn lui, onzindelijk en verdierlijkt; de kattenmenschen, in de *twintig kotta's* listig en valsch, terwijl de nakomelingen van de geit, (niet van den bok, let er op) in de *vijftig kotta's* zich tot een zeer vreedzaam en naarstig volk hebben gevormd.

„Se non e vero, e ben trovato" zegt de Italiaan. Ik zie niet in, waarom wij dit niet ook kunnen zeggen. Maar de goede en respectieve inwoners van deze gewesten, zijn vast overtuigd dat de zaak zich zoo toegedragen heeft, en laten zich niet weinig op hunne hooge afkomst (van den kruin van den *Merapi*) voorstaan. Ik neem, ten deze hunne partij, en tart onze oude adelijke geslachten uit, om te bewijzen, dat zij van eene betere, laat staan van eene hoogere afkomst zijn. De *Merapi* is, tusschen twee haakjes gezegd, tienduizend voet hoog — het kasteel *Hohenzollern* b. v. om maar iets te noemen, is daarentegen slechts een voet of vierhonderd. Ook zijn de katten, van de twintig Kotta's en de tijgers van *Agam* niet slechter geboren, dan de honden van *Künring* en de katten uit *Hessen*.

Na dus hunne hooge afkomst geconstateerd te hebben, willen wij de familie TJINIAGO van naderbij leeren kennen. Zij zijn allen gekleed in zware, met fijn gouddraad doorregen zijde, rood met groen. De dames dragen oorbellen in den vorm van een rolletje willempjes, haarkammen, halsketting, en om den hals en aan beide handen, dikke,

zware armbanden, benevene zware drie vingers breede buikgordels van zilver, met gouden ornamentwerk. Velen, en vooral de getrouwde dames, hebben een gekleurde zakdoek over den schouder hangen, en daaraan een los bundeltje zilveren en gouden voorwerpen, *boea-boea* (vruchten) genoemd. Het zijn van die kleine, uit filigramwerk bestaande, zeer net uit goud vervaardigde, indische vruchten, die men kan openmaken, en waarin zich, netjes in boomwol gerold, verscheiden reukwerken bevinden, waaronder vooral amber, wierook en uit rozenbladeren vervaardigde kogeltjes, voorkomen. De meeste van deze reukwerken worden door de Arabieren aangebragt, waardoor zij tevens eenen zekeren reuk van heiligheid verspreiden.

Achter de dames komen de heeren der schepping, in zijden broeken, sarongs en hoofddoeken, alles met goud doorweven en in een lakensch of fluweelen jakje. Ook zij zijn stijf van al het goud, dragen aan hunnen zakdoek insgelijks een bundeltje snuisterijen, doch daaronder maar een stuk of twee miniatuur vruchten, loeren echter, met slecht te verbergen trots, op de gevesten van hunne *krissen* [1] die zij, in een breed gouden passement, aan de linkerzijde, juist onder den arm, gestoken hebben.

Zoo beweegt zich het troepje, een voor een, in den oorspronkelijken ganzenmarsch, over berg en dal en wordt eensklaps, bij het nederdalen langs een smal pad, door de klanken van een *gammelang*spel verrast.

Men verkort, à la tête, een beetje de passen, en vervolgt dan met goed opsluitende gelederen, den togt.

Op eens staan wij in eene kloof, tusschen eene reeks van steile en puntige bergjes. Men ziet bijna geenen plantengroei, overal is de aarde gebarsten en veelal geheel naakt, van eene donkerroode kleur, waarin duizend kleine sterretjes

[1] Dolkmessen.

glinsteren. Wij bevinden ons aan eene goudmijn en wel aan de mijn van *Pandjalajan*.

Knielt neder, gij stervelingen, en aanschouwt hier, in dit gat van den berg, de geopende porte-monnaie van het aardsche geluk.

Terwijl zich onze familie, uit het oude geslacht der *katten*, zij behoort in de *XX Kotta's* t' huis, onder een afdak, op fijne matten nedervlijt, daar haar koffij drinkt en *kwee kwee* (koekjes) eet, willen wij eens deze bron des rijkdoms, deze ader van klinkklaar goud, wat van naderbij bezien.

Maar gij, mijn vriend, moet u niet voorstellen, dat hier veel te zien valt. Alles gaat zoo vervelend en wanhopend prozaïsch toe, dat ik vrees dat ge eenen zekeren afschuw van het edele metaal zult krijgen, wanneer ge zult gezien hebben, op welke oorspronkelijke wijze het, — vergeef mij het woord — bij elkaar gescharreld wordt.

De domste maleijer die te vinden is, en men neemt bij voorkeur domme kerels, graaft zoo lang in den grond, tot dat hij op eene zekere soort van aarde stoot. Deze haalt hij uit, doet ze in eene groote mand en brengt ze aan een straaltje van vloeijend water, dat hij daarin doet stroomen.

Vervolgens roert hij de brei met een stuk hout, of desverkiezende met de hand, zoo lang om, totdat de aarde, door het steeds bijstroomende water, zoo veel mogelijk door de gevochten mand verdwenen is, en niets overblijft als een restantje van zand, steentjes en andere onoplosbare voorwerpen.

Deze restantjes stort nu het ventje op eenen houten bak en haalt, met de vingers of eene soort van pincet, de goudkorreltjes daaruit, die, door ieder kind, onmiddelijk, te herkennen zijn. Het goud is van eene uitstekende gehalte en kan, zonder verdere preludiën, onmiddelijk ingesmolten en verwerkt worden.

Neem dus een houweel en twee manden, mijn waarde, en kom naar *Fandjalajan*. Gij ziet dat rijkworden hoegenaamd geene kunst is, als men maar een houweel heeft, een paar manden en een stuk grond, die eene genoegzame menigte goudkorrels bevat.

Het is daarom ligtelijk te begrijpen dat die familie TJINIAGO, uit het aloude geslacht der *katten*, zoo stijf in het goud zit. Zij behoeven aan de stomme rekels van werklieden niet veel werkloon te betalen, hebben bijna geene gereedschappen noodig, zijn eenige eigenaren van den grond en dus niet verpligt aan deelhebbers procenten uittekeeren, en — einde goed alles goed — weten niets van grondbelasting, aanslag op het bedrijf, regt van ontginning enz. waarmede onze europesche maatschappij opgefrischt is.

Ik mogt uit eene, met goudkorrels tot aan den rand gevulde snuifdoos eene prise nemen. Het zal waarschijnlijk genoeg zijn, om er eenen ring van te doen maken. Ik wou dat ik het geheele, allergemeenste landje, zoo stilletjes kon opnemen en naar Holland overbrengen, b. v. vlak naast Haarlem. Daar is water genoeg om het goud uittewasschen, vindt ge niet?

Ik ben moede van het loopen en heb het land aan die bed... maleijers.

Als ik maar niet van goud droom, dat beteekent, volgens mijnen snuggeren javaanschen bediende, zekere geele stof... enfin, gij hebt ook kleine kinderen.

Vaarwel!

16e BRIEF.

Dirk Voortman, aan Luitenant H. J. Heimes.

Matoea den 20sten *November* 1842

Waarde Vriend!

Sedert uw vertrek van hier, ontving ik nog geen enkel bezoek en daar dit reeds drie maanden geleden is, heb ik den tijd gehad om uwe bibliotheek goed te doorsnuffelen. Het duurde niet lang of ik had mijne lievelingsschrijvers gevonden. SHAKESPEARE, GÖTHE, HEINE, VOLTAIRE en CERVANTES, zie daar mijne helden op het gebied van de schoone letteren. De avonden vlogen voor mij, als het ware, als lichte nevelbeelden voorbij.

Ik geloof dat mij deze geestesuitspanning weder aan mij zelven heeft terug gegeven. Sedert den laatsten brief van Koo, waarin zij mij bepaald hare hand weigerde, en wel op grond van wantrouwen op mijne zedelijke kracht — ik druk mij mogelijk niet goed uit — verliet mij mijn moed, het vertrouwen op mij zelven. Ik was beschaamd over mijne handelwijs, had medelijden met haar, die zich zoo verre boven mij wist te verheffen en dwaalde met mijne gedachten in de rondte, even als de ezel van den molenaar om den molen.

Dat helpt echter niets, zegt onze vriend SNIJDER, en SNIJDER is een knappe vent. Lees den HAMLET of den FAUST, en het zal beter met je worden. Ik heb het gedaan en het heeft mij goed geholpen.

Na deze zege op mijne moreele *katzenjammer*, ging mij het praktische van het leven ook weder beter van de hand. Ik hield bidjaras, ging inspectien in de koffijtuinen doen, maakte een project voor eene brug, met één woord, had wederom schik in mijn leven. Twee zaken vooral, hebben mij bijzonder geïnteresseerd en over deze zal ik u een uitvoerig verslag geven. De eerste betreft de vraag *in hoe ver onze handelmaatschappij, hier op Sumatra, op weg is om goede zaken te maken*, en de *tweede* draait zich om een vraagteeken. Beiden hoop ik tot uw genoegen te hebben opgelost.

De eerste zaak is eene rare zaak, eene zaak die, in het geheel genomen niet eens eene zaak is; ja het ware zaak geweest liever geene zaak te beginnen dan zulk eene zaak.

Voor eenige jaren knoopte namelijk de handelmaatschappij, met de maleische handelaren in de binnenlanden, handelsbetrekkingen aan. Zij verstrekte dezen, op grond van het vertrouwen, dat zij bij hunne landgenooten mogten genieten, groote kwantiteiten van wollen en katoenen goederen, zadels, ijzerwerken enz. en bedong hiervoor, in terugbetaling, zekere koloniale produkten, zoo als kassia, bindrottan, was en andere. Maar dat was mis. Wel is waar kwamen zij bij de vleet om in te koopen, legimiteerden zich door getuigschriften en mondelings bijgebragte getuigenissen van hunne voornaamste hoofden, die ook, in eigen persoon, tot handelaren herschapen werden en op krediet gingen inkoopen — maar sedert dien tijd heeft, voor zoo veel ik weet, geen een van deze heeren aan zijne verpligtingen voldaan en ook hoogst waarschijnlijk geen oogenblik er aan gedacht, om dit ooit te zullen doen. Met zekere

koortsachtige gejaagheid bragt men de waren naar de bovenlanden, en verkocht ze aan de heeren maleijers, wien geen prijs te hoog was en die niet genoeg volgelingen medegebragt hadden, om die massa goederen onmiddelijk te kunnen wegbrengen.

Men sprak met achting van het gouvernement, maakte praatjes met de onschuldige klerkjes der maatschappij, die nog een stevig glas brandy schonken, wees op de vele relatien, die men in de binnenlanden had en waaruit nieuwe bronnen van bestaan en welvaart zouden kunnen geopend worden — met één woord, was zeer lekker en dacht intusschen koelbloedig: *schrijf maar op*! Geen zorg voor je duiten — maar *van ons krijg je niets* —

En zoo verstreek de tijd en de maatschappij trok een scheef gezigt en schreef lange brieven aan den gouverneur en den vice-gouverneur MICHIELS. Deze, die met de zaak niets te doen had gehad, en die zijne maleijers beter kende dan het weledele comité van de eerwaarde handelmaatschappij, antwoordde onmiddelijk, dat hij geens kans zag, om hun het geld te bezorgen. Zij moesten het maar afschrijven.

Dit was natuurlijk de kortste weg om er af te komen, waarvan men echter niets wilde weten.

Ten gevolge van nieuwe en nog krassere [1] aanschrijvingen, deed eindelijk MICHIELS brieven opmaken, gelastende, dat de debiteuren onmiddelijk, en met de meeste klem, tot betaling moesten opgevorderd en, in geval van onwil, door verkoop van hunne goederen, daartoe konden gedwongen worden.

In mijne afdeeling bevinden zich, behalve de weduwe van een voornaam hoofd, goddank, geene debiteuren. Zij zijn wel in vroegeren tijd en kort na de overneming der goede

[1] Sterkere of bijtendere.

ren, hier geweest, doch vertrokken onmiddelijk, met zak en pak, maar een ander gewest, wie weet waarheen! De weduwe is, volgens de opinie van mijnen goeden ALAM-POETI zeer rijk, ofschoon zij niet alleen het tegendeel beweert, maar ook volhoudt, dat zij doodarm is.

Wie heeft nu gelijk? Eene visite bij haar deed mij zien, dat zij niets bezit als een miserabel oud huis, bijna geen huisraad en niets als oude vodden. Maar, meende ALAM-POETI, dat is niet haar eigenlijk verblijf. Zij heeft nog een ander huis in de afdeeling *Agam*, en daar bevinden zich hare schatten.

Ik schreef onmiddelijk eenen spoedbrief aan den civielen gezaghebber van *Agam*, hem verzoekende, om onmiddelijk naar den stand van zaken te informeren en hare goederen in beslag te nemen.

Acht dagen hierop ontving ik berigt, dat zij, wel is waar daar gewoond had, maar thans in *Batiepo* was ge vestigd.

Loop haar maar na, dacht ik, en schreef aan den resident terug, dat de maleische vrouw SIPOLOESI arm was en dus niet betalen konde.

Fiat afschrijven.....

Heeft dus de maatschappij hier goede zaken gemaakt?

Het antwoord kunt ge wel zelf geven.

Volgens mijn inzigt in zaken, moet men aan den maleijer geen voorschot en geen krediet geven. Hij dient comptant te betalen, of in geld of in produkten. De uitgestrektheid van het land dat wij nog niet geheel meester zijn, en dat voor iederen vluchteling openstaat, benevens onze onvolledige wijze van beheer en regtspleging, veroorloven ons ook niet eenen geregelden regtsingang te houden. in zaken van dien aard. Ook dienen wij, na den zoo even gedempten opstand van *Batiepo*, niet zoo gestreng op te treden, ten einde geen kwaad bloed te zetten.

Ik geloof dat de generaal MICHIELS in zijn vuistje lachte toen hij de gelijkluidende notas van *„non possumus,"* uit de binnenlanden ontving. En hiermede zal het wel gedaan zijn.

Wat het tweede geval betreft, moet ik u aan de kaart van een gedeelte van *Sumatra* herinneren, en wel aan die, welke bij het werk van Sir STAMFORT-RAFFLES is gevoegd.

Wij vonden daar, tusschen het meer *Danoea* en den berg *Ophir*, eene groote witte plek, met een meer, in wiens midden een groot vraagteeken stond. Dit vraagteeken heeft onze geheele aandacht tot zich getrokken en ons met redeneringen, omtrent zijne beteekenis, bezig gehouden. Wij hebben ons, om de zaak zuiver wetenschappelijk te kunnen aanpakken, gevraagd, wat een vraagteeken in het algemeen en in bijzondere gevallen moet beteekenen, en zijn spoedig tot de overtuiging gekomen, dat het, in het onderhavige geval, niets anders vroeg, als: bevindt zich hier een meer, of bevindt zich hier geen meer? en verder — Wanneer zich hier een meer bevindt, hoe ziet het er uit, en in het tegenovergestelde geval, hoe ziet er het land uit?

Op grond van deze redeneringen hebt gij u voorgenomen deze streek, waarin het omineuse vraagteeken staat, te onderzoeken en in kaart te doen brengen, zoodra uw factotum, met zijne opneming van *Batiepo* klaar zal zijn.

Intusschen is het mij duidelijk geworden, dat deze streek of nog tot mijne afdeeling behoort, of vlak daaraan grenst, en ben ik op eenen goeden dag derwaarts op reis gegaan. Dit is echter volstrekt niet met het doel geschied om, als de eerste ontdekker, mijnen onbeduidenden naam in dit meer te kunnen vereeuwigen. Althans, hadde ik het al ontdekt, dan had ik het, in geen geval, naar mij genoemd, maar of naar den generaal MICHIELS, of naar eene plaatselijke omstandigheid.

Helaas! mijne reis heeft tot geen beter resultaat geleid,

dan tot de overtuiging, dat wij naast het eerste vraagteeken, nog een tweede kunnen plaatsen, dat zooveel moet beteekenen als: »Hoe komt gij daaraan om hier een meer te teekenen, dat iets bewijst en een vraagteeken, dat dit bewijs wederom in twijfel trekt.

Mijne reis bragt mij door een woest en moerassig land. De rivier *Massang* doorstroomt het van het oosten naar het westen en verliest zich eindelijk in eene ondoordringbare, oorspronkelijke boschstreek.

Het wemelt hier van krokodillen en muskieten. Waar deze maar een naakt plekje van uw lichaam zien of ruiken, (dat is nog eene kwestie van belang) sum, zitten ze daarop en bijten zich onmiddelijk vast. Het is hier bepaald niet om uittehouden, want men moet een vel als een oliphant hebben om er tegen bestand te blijven.

Daar alle hoofden van de omstreek mij de verzekering gaven, dat zij niets van een meer gehoord of gezien hadden, en mij de ellendige muskieten bijna niet veroorloofden eenen handschoen uittetrekken terwijl het daarenboven nacht begon te worden, liet ik nog bij tijds tot den afmarsch blazen, en bereikten wij, eerst bij het invallen van den nacht, een verblijf. Ik heb daar eene alleronaangenaamste ontmoeting met een stuk hout gehad. Als ik er aan denk loopt het mij ijskoud over den rug en beginnen al mijne tanden in den mond te wagchelen.

Zoo als ik gezegd heb, was het, toen wij ons nachtkwartier bereikt hadden, reeds donker geworden. Ik klouterde de miserabele ladder van het huis op en het venster in; maar in plaats van in een verlicht vertrek te komen, stond ik eensklaps in eene babylonische duisternis.

Alvorens ik iets konde vragen, riep mij de stem van ALAM-POETI en ontwaarde ik in een hoekje eene ellendige lamp, en naast deze de voor mij bestemde eereplaats. Ik stapte dus kordaat daarop los, maar werd, door eenen allerhevigsten stoot tegen mijnen neus, die mij de vonken uit de oogen deed spatten en mijn ligchaam krampachtig ineen deed krimpen, in mijne beweging gestuit.

In deze houding, beide handen op de gewonde plaats van mijnen neus houdende, bereikte ik de voor mij bestemde zitplaats en viel, overstelpt van pijn, op den divan neder. Spoedig daarover gelegde, koude kompressen, bragten mij eindelijk wederom zoo ver tot bezinning, dat ik in staat was naar de oorzaak van dit ongeval uittezien.

Verbeeld je dat die stomme rekels juist ter hoogte van mijnen neus, dwars door het huis heen, van afstand tot afstand, balken ter dikte van mijnen arm hadden getrokken, zoodat ik, zoodra ik regt overeind staande een paar passen doorstapte, onmiddelijk met het vooruitstekendste gedeelte van mijn hoofd daartegen moest stuiten — zoo als trouwens ook gebeurd is.

Ik verwenschte den huisbaas, den architekt van dit hok en de geheele liederlijke winkel, en leed daarbij eene ondragelijke pijn. Uit het vraagteeken is dus een zeer glorieus uitroepingsteeken voortgekomen.

Jammer dat in mijne afdeeling geene goudmijnen liggen. Ik gevoel zeker zwak voor gouden voorwerpen, onverschillig van welken aard deze ook zijn. Ook ben ik geen vijand van zilverwerk.

Ge zult mij derhalve zeer verpligten, wanneer ge u de geringe moeite getroosten wilt, om, bij het navragen naar eenen berg of eene rivier, ook tevens te willen informeren, of daar geene edele metalen of edelgesteenten gevonden worden.

Men kan niet weten hoe eene koe eenen haas vangt. Begrijp mij echter niet verkeerd, maar schrijf mijne liefhebberij voor mineralen van waarde minder toe aan mijn verlangen naar aardsche schatten, dan aan den dorst naar kennis.

Er moeten hier en elders uitgestrekte grotten, in het kalkgebergte, voorkomen Maar daar ik geen geoloog ben, is het voor mij ook eene zuivere onmogelijkheid, *eerst* de *kalk* te ontdekken. Het zijn hier wederom de maleijers welke mij als gidsen moeten vooruitgaan. Deze snuiters weten alles.

Verleden reed ik, op een van mijne uitstapjes, door een bergwater en merkte in hetzelve iets op, dat sterk glinsterde. Ik hield mijn paard in, deed het voorwerp oprapen en stond verbaasd te kijken, toen mij de maleijer een klompje goud toereikte.

Dat is immers goud? vroeg ik ALAM-POETI, en had bijna berouw, dat ik mijnen vond aan hem vertoond had. „Goud?" antwoordde hij, met een ongeloovigen lach, om den mond. Ik houd het voor *maas gossong* of *maas woerong* [1] „*Maas gossong*," vroeg ik verder; dus toch, in ieder geval goed?

ALAM-POETI lachte en verklaarde mij, dat dit produkt hier, in het gebergte, in menigte gevonden werd. Het was echter tot niets te gebruiken, liet zich smelten noch smeden en verspreidde, wanneer men beproefde het eerste te doen eene infernale reuk van zwavel.

Het hindert mij verschrikkelijk, dat ik zoo weinig geleerd heb. Maar vooral stuitend wordt dit dikwijls voor mij, wanneer ik bemerk dat ALAM-POETI, op zijne manier, meer verstand er van heeft dan ik — ik, zijn heer en meester! O beste vriend, dat is zeer treurig!

Gelukkig is het voor mij niet te laat, om het verzuimde nog in te halen. Maar ik gevoel het bijna bij alles wat ik doe, dat ik, met hetgeen ik geleerd heb, voor de post, die ik hier waarneem, niet berekend ben.

Wat helpt mij al mijn *latijn* en *grieksch*, al mijn *hebreeuwsch* en *semitiesch* — als ik niets versta van landbouw of geologie.

[1] maas, goud, gossong, ledig, waar niets in zit, zonder waarde. (Zwavelkies).

Als ge wederom naar *Holland* schrijft, aan uwen oom of neef, die in de tweede kamer zit, maak hem s. v. p. op dezen toestand van ons personeel oplettend Vergeet echter niet tevens nog te laten merken, dat de meesten van ons nog veel minder weten dan ik, ofschoon mijne geleerdheid hier even min te pas komt als hunne domheid.

Met het oog op de school te *Delft* kan deze wenk nuttig zijn.

Ik verwacht u spoedig weder bij mij.

Vaarwel de Uwe

17e BRIEF.

Koo van der Palm aan Dirk Voortman

Batavia, den 25sten *November* 1842.

Waarde Vriend!

Er zijn oogenblikken in mijn leven, in welke ik in twijfel geraak over zekere erkende waarheden. Zoo b. v. vraag ik mij dikwijls af, of het voor mij niet beter ware, wanneer ik eene minder zorgvuldige opvoeding genoten had.

Een meisje dat door de natuur met eene onberispelijke schoonheid bedeeld is, zoude ook intellectueel het meest moeten ontwikkeld worden. Hare geestelijke beschaving zal dan geëvenredigd zijn aan haar ligchamelijk schoon.

Ontwikkel echter diegene niet te veel, aan welke moeder natuur alle schoonheid heeft onthouden, en nog minder het arme wezen, dat te kort is gekomen bij de bedeeling, zoo als ik.

Weliigt zult ge over deze paradoxe uw hoofd schudden. Ik zelve gevoel dat ik ongelijk heb, wanneer ik mij op een ander standpunt stel. Maar juist van mijn tegenwoordig

standpunt uit gezien, komt mij mijn gezegde der overweging wel waardig voor.

Een meisje, ik spreek niet van het mannelijke geslacht dat, zoo als ik, iets aan de oogen heeft, waarvoor onze taal het omschrijvende woordje „loens" heeft uitgevonden, zal, naarmate zij beschaafder wordt, ook te meer tot de overtuiging moeten geraken, dat voor haar de tempel van Hymen niet is geopend, en nooit zal geopend worden.

Laat mij niet te diep verdwalen in den doolhof der philosophie, maar ophouden bij het meer materiele van het onderwerp. Ik blijf beweren dat de man, bij het kiezen van eene vrouw, door materiele indrukken geleid wordt, van het oogenblik dat de zucht hiertoe bij hem ontwaakt. Deze materiele indrukken alleen bepalen zijne keuze.

Liefde, of hoe men den hieruit voortspruitenden toestand ook noemen moge, heeft steeds haar hoofdmotief in de materie. Hier is het een allerliefst mondje, een verrukkelijk voorhoofd of eene onberispelijke taille — daar zijn het de gitzwarte of hemelsblaauwe oogen, de kuiltjes van de wangen, of God weet wat, waarop de heer der schepping verliefd wordt. — Zelden spreekt men *alleen* van de geestelijke begaafdheden, wel begrijpende, dat het geestigste schepsel der wereld, wanneer zij eenen scheeven mond heeft of loens kijkt, geen artikel is voor Amors huishouding.

En gesteld ook, dat de jonge man dit mislukte exemplaar van een meisje, om de eene of andere reden, onverschillig welke, tot zijne vrouw neemt — wat zal het gevolg er van zijn? *Zal hij altijd dezen misstand blijven ignoreren?*

Zal hij niet op eenen goeden dag opmerken, dat zijne vrouw leelijk is? Zal hij niet verder opmerken, dat er, bui-

ten haar, andere vrouwen zijn, die niet misdeeld — die schoon zijn.

En heeft hij dit eens opgemerkt, wat zal het gevolg er van zijn?

Gij zult mij mogelijk willen wijsmaken dat hij, in de eigenschappen van haar hart, hare wijze van denken, haar vernuft, vergoeding zal vinden voor het gemis aan bekoorlijkheid.

Neen, vriend! hij zal aangetrokken worden door het eerste, het beste gezigtje met regtziende oogen en, zijn *lumen mundi* van eene vrouw, zijnen cycloop, vergeten?

Neen, waarde vriend. — Ge wijst mij te vergeefs op de weelderige voortbrengselen der grootste poëten. Te vergeefs noemt gij mij de door en door edele, van alle zinsbegoocheling ontbloote, bovenaardsche liefde van een PETRARCA en LAURA, van een *Don* CARLOS en ELISABETH, van een ROMEO en GIULIETTA — ware eene van deze drie halve engelen loensch geweest, nooit had zich de poëzie van haar, tot dit doel, meester gemaakt!

Dus, mijn waarde en edele vriend, dring niet meer bij mij aan om met u in Hymens tempel te treden.

Het is om te lagchen! Eene LAURA *die loens kijkt! Sancta Simplicita.*

Daarom nog eens en voor de laatste maal, geen verder aanzoek, en — geen verder aandringen om mij te laten operen. Een jong mensch van omtrent zeventien jaren werd, voor een paar weken, door Dokter T... geopereerd en... kijkt nu, wel is waar, niet meer loens, maar heeft kans het ziekelijke oog geheel en al te verliezen.

Verbeeld u nu eene LAURA *met één oog!*

O, gij dichters, wat zijt gij toch in mijne oogen erbarmelijke schepselen! Al uw vuur, al de gloed van uwe bekoorlijke taal, hebt gij ontstoken aan het elektrische stoffelijke licht.

Met regt heeft professor MULDER nog kort geleden geleerd, dat de stof onsterfelijk is [1].

Vliegt dus op, naar deze onsterfelijkheid, gij mannen!...

En ge verwacht dus, van tijd tot tijd, eenen brief van mij. Ge verlangt, dat ik zal blijven uwe vriendin — uwe TESSELSCHADE — niet waar?

Naar, nu vraag ik u wederkeerig, waarover eene bataafsche TESSELSCHADE zoude kunnen schrijven?

Het ziet in geheel Indië, even als te *Batavia*, zeer treurig met de poëzie uit. De muse houdt niet van koffijzakken en suikerkrandjangs. Dit moet u echter niet doen denken dat zij, met al hare pretentien, niet houdt van een geurig kopje koffij met suiker. Zie, zoo kan men deze schoon klinkende tirades, persifleren.

Hoe dikwijls lezen wij dergelijke magtwoorden of kernachtige motto's, en vallen daarvoor neder in het stof — getroosten wij ons echter de moeite ze te ontleden — dan smelten zij voor het verstand, even zoo als het ijs in de zonnewarmte smelt!

Of wilt gij mij voor het orakel, in de chineesche kerk, gebruiken? Moet ik u de nieuwtjes van den dag vertellen? Hoe Mevrouw A. op de theevisite bij Mevrouw B. zoo vreeselijk over haren man of over hare bedienden heeft doorgeslagen, — de Luitenant d. V. met miss X. op stok is gegaan?

Dit zult ge in geen geval willen. Maar ik verwijs u ten deze, tot uwen beminnelijken en zeer speculatieven vriend, den Heer BLIJFMAN.

Deze jongeling die, met allen eerbied voor zijne knevels en bakkebaarden, — nooit jong geweest is — kan tot voor.

[1] Zie de brochure: *Professor* MULDER. *Het streven der stof naar harmonie.*

Later, MOLESCHOT. De stof is onsterfelijk.

beeld voor alle jonge mannen dienen, welke hierop aanspraak maken en tevens, in de wereld, willen vooruit komen. Beter voorbeeld vinden zij nimmer.

Hij is slim, laat mij niet zeggen leep, gevoelloos, ik wil niet zeggen harteloos, heeft steeds zijn materieel voordeel voor oogen en doet geenen stap, zonder niet vroeger, met al de naauwkeurigheid van eene rekenmachine, met het meeste materialismus, zijne cijfers gerangschikt te hebben.

Voeg nog hierbij zijne sarkastische, cynische wijze, waarmede hij alles weet te beschouwen en gij hebt den man voor de toekomst.

Schrijf aan hem — hij zal u veel nieuws kunnen verhalen, want, als er toevallig geen nieuws op de markt is — dan zal hij het verzinnen.

Wat zal ik u nog meer kunnen schrijven. *Batavia* levert, voor mijne wijze van denken, geene stof op, waarover ik aan u, die het kent, zoude kunnen schrijven. Wanneer het waar is, dat de geschiedenis van een mensch, hetzelfde in het klein is, wat de geschiedenis van een volk in het groot is, dan zoude ik genegen zijn om, van het karakter van den Heer BLIJFMAN, op dat van ons *Batavia* of *Indië* te refereren.

Het is ligt mogelijk dat, in dit groote bijennest, meer uitzonderingen voorkomen dan ik kan bevroeden, maar op mij maakt het denzelfden indruk, als *het species* BLIJFMAN op mij heeft gemaakt.

Ik heb eens van hem de neuswijze opmerking moeten hooren, dat ik van het menschelijke geslacht in het algemeen, en van enkele menschen, in het bijzonder, te veel vergde, en niet bedacht, dat dit geslacht, onder de meest ongunstige omstandigheden, geboren werd

Nietegenstaande ik hem hierop de verzekering gaf, dat hij mij ten onregte van eene meening betichtte, die niet de mijne was, hield hij dit toch staande. Toen ik mij

wilde verdedigen, wierp hij mij het banale stopwoord toe:

Qui s'excuse s'accuse!

Zult u mij ook het verwijt doen, dat ik dit doe?

De menschen zijn overal dezelfden Ik heb veel van de maleijers gezien en gehoord; van hunne vrouwen nog niets Leer ze mij kennen. Ge zijt een goed opmerker, en zult niet overdrijven. Dus, ik verwacht iets over het schoone geslacht van *Sumatra* te vernemen.

Leef gelukkig.

Steeds uwe opregte vriendin

Koo.

18e BRIEF.

Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.

Koeningan, den 18 *December* 1842.

Waarde SNOEK!

Ik heb nog eenen brief van u te goed, manneke. Voor dezen keer wil ik echter over deze uwe nalatigheid heenstappen, en mij er bij bepalen u hierover eene vaderlijke vermaning te geven.

Ook zoude het kunnen gebeurd zijn, dat het bij jelui wederom niet pluis was en de postpaketten verloren zijn geraakt — natuurlijk, met eenen van uwe brieven aan mij.

Ik heb het hier perfekt. Mooijer afdeeling dan de mijne, beter volk dan hier, kan er op Java, en mogelijk in geheel Indië, niet zijn. Daarbij woon ik in een zeer goed, steenen huis, heb een stuk of vier oppassers ter beschikking, en bezit rijpaarden en koeijen, zooveel ik maar wil.

Dit hangt alleen van mij af, DIRK; mijn regent is namelijk een door en door charmante kerel, die mij, toen ik daar, kaal als een muis, kwam logeren, dadelijk een paar magnifiek gemeubelde kamers in zijn huis afstond. Alvorens ik mijn eigen huis gemeubeld had, bleef ik, zoo

de menage. Dit kostte mij natuurlijk geen cent. Maar hiermede vergenoegde zich de brave kerel niet, maar stelde mij twee allerfraaiste rijpaarden ter beschikking, benevens eenige *koelies*, (werklieden) die voor de paarden gras moeten snijden. Om het mij nog lekkerder te maken, zond hij mij op een goeden dag nog twee melkgevende koeijen, die ik onmiddelijk kan verruilen, wanneer ze niet genoegzaam meer melk mogten geven.

Ik ben dus met melk en boter, die een van de oppassers kan bereiden, ingespannen. Ook zendt hij mij bijna dagelijks, of ossen- of hertenvleesch, benevens visschen, zoo veel ik maar lust. Daar bij het huis een groote groentuin aangelegd is, zijn ook de groenten slechts voor het halen. Ik heb daar aspersies, wortelen, kool, radijs, enfin, wat je maar kunt bedenken, en vruchten in soorten.

Neem daarbij nog ad notam, dat hier vele *chinezen* gevestigd zijn, *die enorm van mij houden*, omdat ik hen goed behandel — dan zult ge begrijpen — dat mij thee, ham en cigaren, bijna niets kosten.

Ik kan toch zoo'n vent, wanneer hij het een en ander brengt, niet de deur wijzen. De eene doet het uit beleefdheid, een ander uit toegenegenheid, een derde omdat zijne vrouw bevallen is, nieuwjaar of een ander feest gevierd wordt. Daarbij komt zoo een ham of een kistje manilla cigaren zeer te pas, en moest ik het grootste uilskuiken zijn wanneer ik mij tegen eene gewoonte wilde gaan verzetten, die hier, op *Java*, het burgerregt heeft gekregen.

Ik herinner mij, omtrent dit onderwerp, het gezegde van een soldaat, uit het leger van den vermaarden generaal WALLENSTEIN, dat ik zeer praktisch vind, namelijk: *"Wat niet verboden is, dat is geoorloofd!"*

Beter uitlegging van de wet is mij nimmer voorgekomen.

Nu heb ik, wel is waar, reeds herhaalde malen gehoord, dat de *chinezen zeer veel knoeijen*, waarin en hoe zij dit doen, ben ik echter, tot nu toe, nog niet te weten gekomen. Ook heeft mij de regent de verzekering gegeven, dat het zoo erg niet is. De menschen, zegt hij, kunnen niet velen *dat zoo 'n arme chinees iets verdient.*

Hij is reeds tien jaren regent en heeft nog nooit een *chinees* op zoo iets geattrappeerd. Daarmêe zal ik dus kunnen volstaan, totdat ik bij tijd en wijl het tegendeel heb leeren kennen.

Ik heb nooit gedacht dat men zoo gemakkelijk zoude kunnen dienen.

Er zijn menschen die overal moeijelijkheden zien en maken.

Leven en laten leven, is mijn motto. Het moet al heel erg worden als ik mijne principen verander. Geloof mij, beste Snoek, men kan op geen andere wijze door de wereld komen, als wanneer men doet zoo als zij wil. Zij verdeelt de loten voor de groote loterij, en weet bliksems goed op welk nommer iets moet vallen. *Ik zal er voor zorgen dat ik niet te kort kom.*

Wat ben ik blijde, dat ik van die fatale rekenkamer weg ben. Dat onophoudelijk gehaspel met gegevens, waaraan niets te veranderen valt, is vervelend. Ik maak nu zelf de sommen, die een ander mag optellen bij de overige gegevens.

En zoo kom ik van zelf op onze oude vrienden terug. Hieronder bedoel ik ook de VAN DER PALMS. Het zal u veel genoegen gedaan hebben, dat Koo eindelijk tot het besluit is gekomen, zich te laten opereren. Als het gelukt, dan behoeft zij zich niet meer te schamen en kan zij haar anker laten vallen. Daar gij ook door zeker ongeneeselijk *idioom* beheerscht wordt, kunt gij nu, zonder schroom, aan diens roep gehoor geven.

Naar mijn smaak zoude zij niet zijn. Niet alleen met het oog op haar gebrek of, als dit door de kunst verholpen wordt, op haar *vroeger* gebrek, maar ook met betrekking tot hare geleerdheid.

Aangaande het eerste, zoude ik altijd in de vrees verkeeren, dat zij, op een goeden dag, *recidief* mogt worden, en dan was ik met eene scheele Koo opgescheept — en het tweede gebrek — ik verkies hare geleerdheid zoo te noemen —, dat met den dag erger wordt, zoude mij spoedig van haar afkeerig doen worden.

Ik houd veel van eene verstandige vrouw, van eene vrouw voor de huishouding en voor mijn genoegen, maar ik haat niets meer dan een blaauwkous, zoo als de Engelschen het noemen.

Had ze geld, dan zoude ik mij misschien nog bedenken, want dit bedekt iedere fout. Zij heeft echter niet veel, en maar zeer weinig vooruitzigt om nog eens meer te kunnen krijgen.

Het zoude van uwen kant veel verstandiger zijn, wanneer gij te *Padang* uwe lantaarn wildet gaan opsteken, om daar eene van de vele misses te kunnen veroveren. Daar moet nog al geld zitten, bij het kapitaal dat door hare schoonheid vertegenwoordigd wordt.

Doch daarmede schijnt ge niet gediend te zijn. Wees echter verzekerd, dat nog eens de tijd zal komen, dat gij u zult beklagen, den welgemeenden raad van mij en de overige vrienden van ons klubje niet te hebben opgevolgd. In ieder geval wasch ik mijne handen in onschuld, wanneer gij werkelijk mogt overgaan haar te trouwen. Zij is te geleerd, te vitterig en geen vrouw voor een van ons.

Weet je echter voor wien zij beter zoude passen? voor HEIMES. Droomerig en onpraktisch, zoo als hij is, zoude zij hem wel, bij voorkomende gelegenheid, op den weg kunnen helpen. Ik wilde wel eene halve kist manilla

cigaren geven [1] wanneer ik hem te paard kon zien zitten.

Maar dat doet niets ter zake. Laat mij tot een einde komen. Of gij schrijft mij spoedig weder en ik antwoord u, als u dit aangenaam kan zijn, of gij schrijft mij niet en ik bewaar mijn postpapier tot beter doel. Maar ik zoude u, in ruil voor uwe geleerde brieven, eene portie nieuws kunnen aanbieden, dat gij in de binnenlanden van *Sumatra*, of beter gezegd *Michielsia*, wel noodig hebt, om niet van verveling in een marmot te veranderen.

Ten einde u echter hierop belust te maken geef ik u hier eene kleine introductie. Ik ben van plan om bij gelegenheid een werk te schrijven, dat tot titel zal hebben:

„*De Bajaderen van Java, Ronggeng's genaamd.*"

Het *onderwerp* is hier, in *Cheribon*, in de meeste volmaaktheid en bijzondere sterkte, te huis.

Daar ik hier de baas ben en ook, voor de statistische tafels moet zorg dragen, heb ik niet zonder verbazing opgemerkt, dat zich, alleen in het district Koeningan, onder 28,000 zielen, 250 *Ronggengs* of *Bajaderen* bevinden.

Wanneer ik u nu zeg, dat deze dames altemaal tot de familie van POTIPHARS vrouw behoren, dan zult ge een flaauw begrip kunnen verkrijgen van de moraal, welke hier in toepassing gebragt wordt. Het onderwerp is wel waard meer van nabij beschouwd te worden.

Reeds heb ik eenige materialen hiertoe en ben ik bezig nog meer optevisschen. Ook ben ik reeds begonnen het een en ander uittewerken. Hoor het begin.

„Het is eene verblijdende verschijning, wanneer men, „op reis in de binnenlanden van Java, bij iederen stap „dien men doet, meer en meer tot de overtuiging geraakt, „dat men met een volk te doen heeft, welks voorouders „hunne zeden en gewoonten uit het beschaafde land der

[1] Hij had pas weder 1000 stuks van een chinees ontvangen. F. C. W.

„*Brahmanen* ontvangen en, tot op onzen tijd, getrouw be„waard hebben. Wel is waar hebben de Arabieren de leer „van *Mohamed* doen zegevieren, en *Allah* gesteld boven „*Brahma*, maar hunne zeden, hunne gebruiken, hunne spe„len en bijgeloovigheden, hebben zij blijven behouden."

Wat zegt gij van dezen geleerden en imposanten aanhef? Zit daar niet een portie goeds in, dat de nieuwsgierigheid van den lezer prikkelt en zijne verbeelding in beslag neemt? Ik kom dan, successievelijk op mijn onderwerp, de Bajaderen, en geef een verslag van hun huisselijk en publiek leven.

Om dit voldoende te leeren kennen, was het noodzakelijk, dat ik mij persoonlijk met dit gilde bekend maakte en zijne gangen en handelingen ging onderzoeken. Enfin, ik geef u de verzekering, dat ik daar allerinteressantste dingen gezien heb

Dus, als je mij wederom schrijft, deel mij ook het een en ander over dit onderwerp mede, dan kan ik in vergelijkingen treden, die nog al te pas kunnen komen. Ik zal daarbij uw naam noemen, dat spreekt van zelf.

Blijf gezond en doe mijne groeten aan de misses te *Padang*.

Steeds . . .

19e BRIEF.

Luitenant H. J. Heimes aan Dirk Voortman.

Solok, den 25sten *Februarij*, 1843.

AMICE!

Dank voor uwen lieven brief. Ik ga spoedig weder naar *Matoea* en dan zullen wij, over het door u aangehaalde onderwerp, KOO genaamd, nog meer praten. Het verwondert mij echter ten hoogste, dat gij mij nog geen woord hebt geschreven over haar besluit, zich te laten opereren. Ik kan niet gelooven dat dit voornemen zoo plotseling bij haar kan zijn opgekomen, of dat zij voor u eene zoo gewigtige tijding zoude willen verzwijgen, terwijl ik het, van eenen vriend te Batavia, als eene bekende zaak, en geen „on dit," heb vernomen.

Het zoude wel aardig zijn, als zij u eensklaps, met het blijde berigt verraste, dat zij de operatie gelukkig doorgestaan heeft en regtziende geworden is. Ik wil niet verder over dit onderwerp schrijven, daar men nog steeds met zoovele „wanneers" en „bijaldiens" te worstelen heeft en, het groote vraagteeken, welks beteekenis gij het best kunt bevroeden, als een spook voor uwe wenschen staat.

Gij zijt niet gelukkig met het oplossen van zulke vraag-

stukken. Maar ik geef den moed daarom nog niet verloren en ik zal insgelijks eene ontdekkingsreis, naar het in het twijfelachtige meer zich bevindende vraagteeken doen. Mogelijk ben ik, van eenen anderen kant komende, daarmede gelukkiger dan gij.

Ik wil u nu getrouw mededeelen, wat ik, gedurende de laatste vier weken, gezien en beleefd heb.

Ten eerste, heb ik een uitstapje gemaakt naar een paar bergmeeren, daar eenige wilde eenden geschoten en gegeten, ook erg koû geleden en het loffelijke voornemen opgevat, om nooit meer eenen hoogen berg te beklimmen, zonder gewapend te zijn met een wollen deken en wat drinkwater.

Het is werkelijk erg genoeg, dat men het in de benedenlanden zoo ondragelijk warm heeft en men boven op de bergen zoo weinig of geen water vindt; maar nog erger en even ondragelijk komt mij, in deze streeken, de koû voor.

Ik geloof dierhalve, *dat ik met mijne plannen van kolonisatie een beetje moet wachten*, tot ik mij overal zelf van land en klimaat vergewist heb.

Hier boven is het wel frisch en lekker, zooals wij dat zeggen, wanneer wij, na lang in de laaglanden vertoeft te hebben, plotseling de fijne berglucht inademen. In hoever echter de dagelijks terugkeerende nevelen, en de onophoudelijke zware winden, voor europeesche *kolonisten*, of voor de weeshuisplantjes van *Batavia* en *Samarang* te verdragen zijn, zoude vooreerst moeten beproefd worden.

Ik beloof je, beste DIRK, over deze kwestie nog overal nader onderzoek in te stellen. Maar, o hemel! daar is mij een groot ongeluk gebeurd. Mijn RAKSA, de snuggere Javaan, heeft mijn eenigsten barometer gebroken. Nu wil ik gaarne gelooven, dat hij daarvan minder schuld is dan de barometer zelf, maar daarmede ben ik toch maar niet geholpen.

Een topograaf zonder barometer, komt mij voor als iemand die geblinddoekt is en, hier en daar, een verdwaald

lichtbundeltje, uit de eene of andere sectie van kleuren, opvangt. Hij ziet wel iets, maar weet niet wat het is — Ik weet wel dat het hierboven veel kouder is dan beneden, maar de maat van die kou en ligtere lucht kan ik niet uitdrukken in getallen.

In *Holland* zou ik even de meid, naar den eersten den besten instrumentwinkel zenden en een nieuwen barometer doen vragen, hier echter zou men, voor geen geld van de wereld, een anderen kunnen koopen. En het is nog de vraag of ze er meer te *Batavia* hadden, dan die eene die mij schoorvoetend, werd overhandigd.

Maar men kan zich ook naauwelijks een onhandiger instrument voorstellen als zoo'n barometer.

Wij, in *Holland*, hangen hem in het voorhuis aan den muur op en zien van tijd tot tijd hoe hij staat. Het lange, logge instrument hangt daar, in een zeker geheimzinnig donker gehuld, en geeft rekenschap van den stand van het weêr. Naast hem staat een rak voor en met regenschermen en wandelstokken. Een blik op den barometer deed mijn vader een besluit nemen, of hij, met een van de laatste of met een van eerstgenoemde kameraden, het huis zoude verlaten. Welk weêr hebben wij te wachten? Ziedaar zijne bestemming — hij moet hierop antwoorden.

Maar hier heeft hij een geheel anderen werkkring. Kom ik ergens, op mijne reis, in het nachtkwartier, dan hang ik hem naast de deur op en laat hem daar een uurtje hangen. Als hij nu tot rust is gekomen, dan zie ik hoe hoog hij staat, teeken dit aan en weet, door berekening, spoedig hoe vele voeten hooger dan de zee ik mij op dit oogenblik bevind.

Ziet gij, EMMELINE . . . O, ik uilskuiken! Daar was ik zoo even in de meening, dat ik een brief aan mijne nicht onder handen had. Wees niet boos over deze distractie en lees gerust verder.

Dus zit ik nu zonder barometer en, wat nog erger is, zonder horlogiesleutel — want ook deze is zoek. Ik moet dierhalve een beroep doen op uwe welwillendheid, en u verzoeken, mij een sleutel te zenden. Het eerstvolgende halve jaar zal ik wel zonder barometer moeten werken. Enfin, gedurende dien tijd zal ik dus met hoekmetingen tot mijn doel moeten geraken.

Ik ga nu over, u het een en ander over mijne reis te vertellen.

De heer VAN DER VEN was zoo vriendelijk mij, op mijn toertje door de dertien Kotta's, te vergezellen. Een ander jong man, St... P... geheeten, die reeds verscheidene jaren, contrôleur, in de binnenlanden vertoeft had en nu, op reis was tot herstel van zijne gezondheid, was mede van de partij.

Wij hadden eenige jagtgeweren bij ons en een voldoend talrijk gevolg van hoofden en meêloopers.

Zoo reden wij, van *Solok* naar het zuiden, steeds opwaarts, over de dikwijls steile hellingen van den vulkaan *Talang*. De dag was heerlijk, de lucht helder en wij en onze paarden hadden de meeste pret, ieder op onze manier.

Sawas, koffijtuinen en ligte bosschaadjes wisselen met elkander af. Uitgestrekte kampongs liggen overal verspreid en te midden daarvan beweegt zich eene vlijtige en welvarende bevolking.

Ik wil u niet lastig vallen met eene beschrijving van onzen maaltijd, te *Kotta Anoe*, noch van een van de vele andere maaltijden, welke wij genoodzaakt waren, stellig eens om het uur, te houden; maar u onmiddelijk aan den oever brengen van het eerste meer, *Danaoe di Baroe* genoemd. [1] Het ligt in eene afzakking, tusschen den vulkaan

[1] Benedenmeer.

en het oostelijke, oorspronkelijke gebergte van de *drie Kotta's* en *Soepaijang*. Het is een oude opgeworpene krater, gevuld met den neerslag van den berg, welke zich naar het noorden ontlast.

Een ander, nog veel hooger liggend meer, *Danaoe di atas* [1] behoort niet meer tot het gouvernementsgebied.

Daar het reeds laat was geworden, moesten wij voor een nachtverblijf zorgen. Dit was spoedig in een klein, maleisch huis opgeslagen. Maar wat is de koû van *Matoea* tegen die, welke ik hier, naast het benedenmeertje heb geleden. Ik bibberde over mijn geheele ligchaam en beklaagde de arme drommels van maleijers, welke, in ligt katoen gekleed, ja soms bijna geheel naakt waren. Zij hadden des nachts een groot vuur aangestoken en zaten, rondom hetzelve, op de hurken. VAN DER VEN liet een paar flesschen brandewijn onder hen verdeelen en ik verzeker u, zij waren er niet vies van.

Tegen den ochtend begon het allerhevigst te regenen, zoodat wij, eerst tegen een uur of negen, de terugreis konden aannemen.

Wij volgden ditmaal den meer oostelijken voet van den berg.

Ik heb daar iets bijgewoond, dat mijne verontwaardiging in den hoogsten graad heeft opgewekt.

Toen wij namelijk langs eene zachte berghelling, door het *alang-alang* reden, vermeende de *commodore* in de verte een troep hertebeesten te herkennen. Hij deed zich onmiddelijk zijn geweer geven, sprong van het paard en maakte zich klaar om een van de beesten neêrteschieten. Doch daar werd hem door een van de hoofden toegeroepen, dat

[1] Bovenmeer.

hij zich vergiste en dat men het met geen hertebeesten, maar met koeijen, en dat wel met de koeijen van den kampong *Boekiet-Sili*, te doen had.

Zonder zich echter daaraan te storen, mikte hij en joeg een van de beesten met zulke juistheid een kogel in het lijf, dat het bijna onmiddelijk nederstortte.

„*Das war kein heldenstück, Octavio!*" zegt WALLENSTEIN, wanneer hij verneemt dat deze hem verraden heeft.

Ook ik riep mij deze woorden in het geheugen. En werkelijk, ik vraag het u in gemoede, was dit een heldenstuk? Wat wilde het zeggen, dat hij aan het hoofd van den kampong naar den prijs van de gedoode koe vroeg en hem gelastte, de som bij hem op het kantoor te komen halen? Had hij het regt het dier dood te schieten? Was het niet mogelijk eene geliefkoosde koe of de eenigste koe van eene familie? Kwetste hij daardoor niet in ieder geval het eene of andere belang? En tot welke zonderlinge beschouwingen moest zijne barre wijze van handelen niet aanleiding geven, bij het gevolg van hoofden. — Ik merkte er een op, die, nadat het schot gevallen was, zijn paard op zijde trok en toen, met over elkander geslagen armen, roerloos tegen een boom geleund, voor zich heen zag — Wat mogt hij wel gedacht hebben? *Ezel!?...* Neen! men kent hier geen ezels, in onzen zin. *Tiran!?* Ook niet. Een tiran schiet bekende menschen dood, maar geen onbekende koeijen. *Ploert!?* Wat is een ploert — in ieder geval iemand zonder opvoeding. Dit noemt de maleijer *korang-adjar* — Neen! ook dit zal de man niet gedacht hebben — maar iets dat minder aan zijne opvoeding, dan aan zijne afkomst herinnerde. Hij beet zich op de lippen en bromde tusschen de tanden:

„*Angin wollanda!*" hond uit Holland!

Voorwaar, een zeer streelend *epitheton*, dat wij echter, in Gods naam, daar hij het niet luide uitsprak, maar het alleen

bij zichzelf dacht, voor dezen keer onopgemerkt zullen laten voorbijgaan.

Ik wil nu niet zeggen, dat de maleijer gelijk had met dit over onzen landsman, den *Commodore* van de *dertien kotta's* en *Soepaijang* te denken. Al mogt deze ambtenaar ook zeer onoverlegd en, volgens onze begrippen, ploertig gehandeld hebben — een hond was hij niet.

Zie, ik neem steeds partij voor diengenen welke in zijn regt is — maar al heeft VAN DER VEN ook een *koe* in plaats van een *bok* geschoten — dan was hij toch in geen geval, een hond te noemen, begrijp je mij, een hond is in het maleisch-mohamedaansche verstand iets dat onrein, vuil, schurftig in den hoogsten graad beteekent.

Neen, v. d. VEN was, wel is waar, een *Hollander*, doch geen hond! maar een *bok!*

Ziedaar eenige woorden over het ophouden van onze prestige. Wanneer dierhalve reeds de meer beschaafde gouvernements ambtenaren, diergelijke bokken schieten, wat zullen minder beschaafde lieden doen — b. v. kolonisten?... en hier, beste DIRK, wil ik met mijne hand op het hart zeggen (doe gij dit ook) *mea culpa! mea culpa!* [1]

En hiermede laten wij de doode koe liggen en rijden verder. Het is alleen te hoopen, dat het altijd met het voorbij rijden maar onmiddelijk gedaan zij.

Maar wij waren ontstemd, onlekker en reden, zonder een woord te spreken, door tot *Solok*.

„Vaar wel! Slaap wel!" met deze woorden gingen wij, ieder naar zijne kamer, en naar bed. Ik moet het zeer betwijfelen, dat v. d. VEN een goeden nacht heeft gehad. Zoo'n koe ligt, in ieder geval, zwaarder op de maag dan een bok!

[1] Mijne schuld.

En zoo ben ik wederom eene ondervinding rijker, maar tevens ook eene illusie armer.

Zoo gaat het in ons leven! Gelukkig degene, wiens barometer van het hart nooit breekt!

Ik ben nu ook klaar met mijne voorloopige onderzoeking in deze streek.

Zoodra ik de benoodigde brieven aan den generaal zal geschreven hebben, kom ik, over *Batiepo* naar *Matoea*. WERNER moet of reeds bij u, of toch onder weg zijn; want hij is met *Batiepoe* zoo ver, dat hij met de net teekening kan beginnen. Onze pijlingen van het meer van *Singkara* hebben eene grootste diepte van 360 ellen of zoo wat 1100 voeten gegeven. Waar zijn nu de cijfers van E. die van ten minste 8000 voeten sprak en, ik weet niet hoe vele dieplooden, bij het fonderen beweert verloren te hebben.

Men zegt dat wij in *Indië stoombooten* zullen krijgen. Dat zoude eene onbetaalbare nieuwigheid en een vooruitgang zonder weêrga zijn. Maar hoe lang zal het nog duren, alvorens wij de stoompijp en den zwarten schoorsteen van zulk vaartuig langs het eiland *Poeloe-pisang*, [1] zullen zien rooken.

Nog is het met de communicatie allertreurigst gesteld. Een officier van de genie, ik geloof de Luitenant STEINMETZ, de broeder van den resident, moet van *Batavia* tot *Padang*, op eenen arabischen kuster, vijf-en-zeventig dagen onder weg geweest zijn. Verbeeld je, dat men deze reis in tien dagen maakt en, met een stoomvaartuig, in drie of hoogstens vier dagen maken kan.

In ieder geval komt er beweging in de materie, en dat is de hoofdzaak. *Wij moeten hier vooruit gaan, wij willen het en wij zullen het doen.* Voor twintig jaren, toen op Java

[1] Op de reede van Padang.

nog geen kultuurstelsel ingevoerd was, zag het er bijna even zoo uit als het er nu uitziet. Ik ben een groote vereerder en verdediger van dit stelsel, in zijn grondprincipe: *werk en wij zullen u daarvoor beloonen.*

Doch hierover laat zich beter praten dan schrijven. Als ik den brief voor mijn neef in Holland klaar heb, zal ik u mijne meening te dezen opzigte niet onthouden.

Maar nog iets. Zie dat ge door een van uwe bedienden eene naaister doet opsnorren, die mijn goed kan nazien. Die ezel van een RAKSA, hij was in den beginne niet zoo vervelend dom, doet alles verkeerd, en weet niet eens, dat de knoopen van het hemd niet naast het knoopsgat, maar aan den tegenovergestelden kant moeten worden aangenaaid. *O pecus campi.*

Ook moet ik nog uwe hulp inroepen tot het inkoopen van schoenen, voor mij. De maat, voor de lengte van mijn voet, heb ik, op de vensterbank van uw kantoor, met inkt afgeteekend. Ik bezit nog maar één paar, dat ook zeer openhartige manoeuvers maakt.

Wel is waar heb ik, van een reizenden soldaat, een paar kompagnie of zoogenoemde bamboezen schoenen gekocht, maar toen ik daarmede in een plasje water getrapt had, vielen de zoolen er af, en liep ik op bloote voeten. Die uitvinding is echter alleen voor de soldaten bestemd — niet waar? *O tempora, o mores!* [1]

Dus tot ziens!

Vaar wel.

De Uwe.

[1] Ik stel mij voor H.'s latijn niet verantwoordelijk. F. C. W.

20e. BRIEF.

Dirk Voortman aan Koo van der Palm.

Matoea, den 18den *Maart* 1843.

MEJUFVROUW!

Ook ik moet mijn schrijven aan u met de verklaring beginnen, dat ik, even zoo als u, dikwijls in twijfel geraak over zekere erkende waarheden. Tegen eene van deze, dat namelijk de liefde haar ontstaan te danken heeft aan ligchamelijk schoon, en niet aan geestelijke begaafdheid, moet ik met alle kracht opkomen.

Dit zal u, pro primo, toonen, dat elke twijfel over erkende waarheden moet verdwijnen, zoodra men zich de moeite heeft gegeven, het punt in kwestie van alle kanten goed te beredeneren.

Ge hebt u in het hoofd gezet, dat een meisje, behebt met zeker ligchamelijk gebrek, boven de poort van HYMENS tempel het motto van DANTE — (boven de hel) — op zich moet toepassen — „lasciate la speranza" . . . „Laat varen de hoop!" en haalt eenige voorbeelden aan van vermaard geworden personaadjes die, door onze groote dichters bezongen en daardoor vereeuwigd werden.

Maar, is het zoo zeker, dat een van deze minnende zie-

len naar het ligchaam zoo idealistisch schoon is geweest, als zij door de dichters geestelijk schoon worden voorgesteld? Weten wij niet dat de dichters steeds idealiseren, wanneer zij ons hunne fantasiebeelden beschrijven. Waren LAURA en ELISABETH zoo schoon als zij eens, door de poëzij zijn beschreven? Ik moet dit ten eenenmale betwijfelen, en wel op grond van eene onwaarheid, welke geschiedkundig bewezen is. Ik bedoel hiermede den minnaar en verloofde van princes ELISABETH, DON CARLOS, den zoon van PHILIP II.

Deze was niet alleen niet mooi, maar zelfs leelijk en hinkte op een been, zijne geestelijke eigenschappen ter zijde gelaten, die alles behalve loffelijk konden genoemd worden.

En toch heeft hem SCHILLER, met alle hem ten dienst staande middelen, in ieder opzigt tot een hoogst edel en beminnelijk mensch gemaakt, die, door de princes bemind en later door de koningin, alleen uit een nog edeler gevoel — dat voor het lot van het Nederlandsche volk — op eenen eerbiedigen afstand gehouden werd.

Wat hier van den prins bewezen wordt, dat hij namelijk mismaakt was, zoude men van ELISABETH ook kunnen zeggen of ten minste kunnen vermoeden.

Ik geloof zeker dat zij een eenigzins scheeven mond had, want koning PHILIP hield er eene maitresse op na, dat hij, de behoudsman bij uitnemendheid, zeker niet gedaan zou hebben, wanneer zij zoo mooi geweest ware als zij ons door SCHILLER wordt geschilderd.

Op grond van deze erkende en door nasporing bevestigde waarheid, durf ik te beweeren, dat JULIA, de dochter van den ouden CAPULET niet alleen sproeten in het gezigt, maar ook rood haar had.

Spreek het tegen als ge kunt!

Maar gaan wij verder. Weet ge wie de man was van de

kuische en edele DESDEMONA? OTHELLO. En wie was OTHELLO? Een neger. Was DESDEMONA op den neger OTHELLO verliefd, op den stoffelijken OTHELLO, of op den mensch, den geestelijken, intellectuelen OTHELLO? — lees SHAKESPEARE nog eens over en gij zult hare edele inborst leeren kennen.

Het doet mij leed, dat ik niet in het bezit ben van een grooter aantal geschiedkundige werken en biographien van vermaard geworden vrouwen, want in deze zoude men zeker niet alleen hare goede, maar ook hare berispelijke zijde kunnen leeren kennen — vooral wanneer zulk een boek door eene van hare eigene kunne geschreven was. Maar ik wil u toch nog *sub rosa* (onder de roos) mededeelen waarom PARIS aan VENUS en niet aan JUNO of MINERVA den prijs der schoonheid heeft toegekend. Om dat zij een scheeven mond tegen hem trok en daarbij knipoogde.

Maar genoeg over dit kapittel. Ik laat mij van den ingeslagen weg niet afbrengen, en roep u van het ver verwijderde *Matoea* toe:

Wilt gij mijne vrouw worden?

Intusschen trek ik, gesierd met uwe kleuren, tegen de dwaasheid en de daaruit voortkomende reuzen, ten strijde, en leg ik de eerste vrucht van dezen togt aan uwe voeten neder.

DE MALEISCHE VROUWEN OP SUMATRA,

een fragment.

Wanneer men het standpunt wil bepalen, hetwelk de vrouw in de huishouding van een volk inneemt, dan dient men vooreerst in het oog te houden, onder welke omstandigheden zij daarop geraakt.

De jeugd der kinderen van bijna alle standen, onder de maleische volksstammen welke den islam omhelsd hebben, gaat op dezelfde wijze voorbij.

Jongens en meisjes groeijen, als het ware, zonder de minste leiding op. Hebben de eerstgenoemden zekeren leeftijd bereikt, dan beginnen zij, bij de armere lieden, vader of moeder bij de huiselijke verrigtingen een handje te helpen. Een weinig krachtiger geworden zijnde, gaat de jongen mede in het bosch, op het veld of waar iets te doen of te halen is; ook wordt hij reeds, op zijn zevende jaar, met karbouwen, koeijen en geiten naar de weide gezonden en loopt, geheel of half naakt, met en onder deze huisdieren, rond. Het is opmerkelijk dat men bijna altijd kinderen bij de lompe en zoo kwaad uitziende buffels (karbouwen) vindt, die dikwijls op het zware dier zitten en het met een klein stokje regeren.

Doet dit niet denken aan de bijbelsche verhalen, in welke, bij de oude herdersvolken, hetzelfde plaats had.

Het meisje loopt insgelijks naakt rond, ontvangt echter, meestal reeds op haar vijfde of zesde jaar, een oud lapje of een *Kain-Kain*, eene soort van rok, om zich daarmede het benedengedeelte van haar ligchaam te bedekken. Wordt zij iets grooter, dan neemt zij de kleinere huiselijke diensten waar, gaat water halen, de rijst uitwasschen, of draagt een kleiner zusje of broertje in het huis rond, of sleept het in een langen doek (*Slendang*) gewikkeld en op den rug gebonden, achter de moeder na, als deze elders heengaat.

Grooter geworden zijnde leert zij spinnen en weven, kooken en naaijen — dit laatste echter meestal zeer gebrekkig, daar moeder zelve het niet kan, en deze kunst zoo erg niet benoodigd is, want er valt weinig te naaijen, en daarmede kan ook niets verdiend worden.

Bij de hoofden, priesters of meer gezeten kooplui, leert het meisje soms ook een beetje maleisch lezen, dat met arabische karakters geschreven wordt — en, in enkele gevallen, ook schrijven. Hetgeen zij alsdan leest zijn eenige

plaatsen uit den koran, die haar nog in eene haar onverstaanbare taal geleerd worden.

Daar de kinderen met de meer volwassen en oude personen steeds zamen leven, en deze hoegenaamd geen blad voor den mond nemen, zoo worden zij, al heel vroeg, in alles ingewijd wat in de wereld omgaat, en weten zij, als zij een jaar of twaalf oud zijn, reeds meer van de natuurlijke historie van den mensch, en vooral van de vrouw, dan een meisje van twintig jaren in ons beschaafd *Europa* weet, wanneer zij het verbindende ja uitspreekt tegenover den man en echtgenoot.

Alzoo, half van hooren, half door zien, op de hoogte gebragt van hare bestemming, verwacht zij nu de oplossing van het groote vraagstuk. Zij behoeft in geen geval lang te wachten, daar steeds de meeste navraag is naar het artikel jonge meisjes of ongehuwde dochters (*prawans*) en de heeren hoofden en gegoede lieden er meer dan eene vrouw op nahouden.

Hebben zij het geluk, dat zij door een gegoed man tot eerste vrouw verkozen worden, wat meestal van de meerdere gegoedheid van haar eigen ouders, dus van het uitzet afhangt, dan zijn zij ook geborgen — niet voor altijd, maar toch voor eenigen tijd. In vele gevallen echter treffen zij het minder gelukkig, komen als tweede of derde vrouwen, of als bijwijven, bij een rijk man, of worden door een arm man gevraagd of gekocht — om, in diens huis, de eerste werkmachine te worden.

Naarmate zij zich de genegenheid van den man weten te verwerven, wordt hare positie ook sterker, en blijven zijn dan, dikwijls tot aan haar dood diens eerste vrouw en de baas in het huis, ja, hebben den heer gemaal onder den duim, zoo goed als eene van hare zusters in het beschaafde Europa.

Dit is helaas niet altijd het geval, vooral niet wanneer de

hemel haar echt kinderloos laat, of zij aan den man mishaagt. In het laatste geval is het wel gebeurd, dat zij, een dag of twee na het huwelijk, teruggezonden werd naar hare ouders.

Overigens is het zeer gemakkelijk zich door scheiding van eene vrouw te ontslaan, die men, om de eene of andere reden, niet meer wil hebben

Daar de jeugd van het meisje, haar maagdelijke toestand, als het ware de eenige of ten minste voornaamste reden is, waarom zij tot vrouw of bijwijf gevraagd wordt, en er geen sprake is van hare intellectuele ontwikkeling, zoo wordt zij eenvoudig wederom op straat gezet, wanneer zij onvruchtbaar blijft, lelijk wordt, of door geen een eigenschap des geestes of door werkende kracht boeit of voordeel verschaft aan den huize.

Zij kan dan hertrouwen en dit zoo dikwijls, ... als zij in de gelegenheid gesteld wordt dit te doen.

Laat ons het huis van *toewangko nan gedang* [1], distriktshoofd van de *Laras* [2] *Simarsoe*, eens binnentreden. Deze goede ziel bezit drie wettige vrouwen en eenige bijwijven. Maar in zijn eigen huis woont alleen zijne eerste vrouw. De tweede woont bij hare familie en de derde bij haar broer. Dit is zoo de gewoonte bij de maleijers. De vrouwen blijven veelal, wanneer zij trouwen, bij hare respectieve familiën wonen, en ontvangen dan den heer gemaal, op vaste tijden, te haren huize.

Zijne liefde moet hij dus zeer homeopatisch verdeelen, om daarmede geen aanleiding te geven tot vermoedens, als had hij b. v. N°. 3 liever dan N°. 2 of N°. 1.

Zijn hart moet dus steeds vol zijn van vele, in kleine pilletjes gerolde atomen van liefde, die hij steeds bij de

[1] Heer — geen een grooter als gij.

[2] Distrikt of Laras.

hand moet hebben, om ze, des gevraagd onmiddelijk, klinkklaar, ter aanbieding gereed te hebben.

Hij komt bij N°. 3. Zij heet ASMINA.

Deze zit hem reeds te wachten. Zij is eenvoudig gekleed, maar in hare haren bevinden zich vele sterkriekende, ja bedwelmende bloemen. Voor haar staat een koperen blaadje, met de ingredienten tot het kaauwen van *bétel* Is zij rijk, dan zijn alle doosjes van goud of van zilver. Ook heeft zij voor den beminden man, van wien zij in geen tien dagen iets gezien of gehoord heeft, een getal *siroetoe's* (cigarettes) vervaardigd, die hij zoo gaarne rookt. Zij heeft namelijk een bijzonderen slag van het maken van cigaren, die een alleraangenaamste reuk verspreiden, en veelal aanleiding geven, dat *Pa Sinto*, zoo als zij hem noemt, met eenige pilletjes van liefde voor den dag komt. En dat mag zij wel appliceren, wanneer zij slechts bedenkt, hoe vele pilletjes hij, gedurende de laatste tien dagen, aan N°. 1 en 2 verknoeid heeft.

Het spreekt van zelf, dat de voorraad op een goeden dag moet opraken. Had hij alleen aan de drie wettige dames zijn huismiddeltje te verstrekken, dan zoude hij, bij eenige gepaste zuinigheid, een geheelen tijd met de pillen kunnen toekomen: maar daar zijn nog bijwijven, die ook aanspraak maken op den oogst en dikwijls met zeer aleopatische lusten op den kleinen voorraad aanvallen, welken hij nog, uit de handen van $1+2+x^2$, wist te ontrukken.

Arme PA-SINTO! Daar zit hij nu, naast N°. 3 Het pillendoosje is leêg Eene van zijne bijwijven heeft hem het laatste restantje afgetroggeld — daar zit hij, naast de weelderig opgeschoten bloem ASMINA, en luistert naar hare liefelijk klinkende stem. Zij vraagt maar een atoom liefde, een honderdste van een gram — een duizendste — de voorraad is op,

Het menschelijke hart, hoe ruim ook geschapen tot het

opnemen van liefde ..... kan niet meer geven dan het van de natuur in commissie heeft ontvangen.

En zoo zit PA-SINTO, de man zonder liefde, naast ASMINA, de vrouw vol liefde.

Wat zeide JULIA tot ROMEO, toen hij haar, des ochtends vroeg, wilde verlaten?

„Wilt gij reeds gaan, de dag is nog zoo ver.
„Het was de leeuw'rik niet .....
„Maar wees verzekerd, 't was de nachtegaal [1].

En ASMINA?

„Dag wees gegroet!" [2] maar in haar maleisch denkt zij: „*padi hampo*" [3].

En zoo is, bij man en vrouw, alles materialistisch. Dit kan ook niet anders zijn, want van eene geestelijke beschaving is nergens iets te merken.

Van des morgens vroeg, tot laat in den nacht, draait zich al hun denken en streven om zinnelijk genot, om behoeften van de maag en de overige zintuigen. De meisjes en vrouwen sloven zich af om, voor het mannelijke gedeelte des huizes, lekker eten klaar te maken; — zij sloven zich af, om hem een nieuw kleedje, een fraaijen buikgordel of een verhemelte, in den *Bata Katoepat* stijl [4], te vervaardigen, draaijen voor hem cigaren, enz., met een woord, doen alles om hem het leven tot een paradijs te maken. En toch is hem, den heere, dit alles nog niet voldoende. Hij heeft, buiten deze prikkels, nog andere noodig; hij speelt en schuift opium, en verspeelt en verschuift niet alleen de ontvangen

[1] SHAKESPEARE, *Romeo en Julia*, Bedr. II, Sc. 5.
[2] Idem.
[3] Ledige korenaar.
[4] Bedelaarsdeken.

kleedingstukken, maar ook het geld, dat zijne arme vrouw heeft te huis gebragt voor de produkten die zij op den bazar verkocht.

Een exemplaar, van deze soort, bevindt zich hier, op *Matoea*. Het is de vroegere *toewangko-pandjang*, die, kort voor mijne komst, ontslagen werd. Zoodra hij zijn maandelijksch pensioen ontvangt, verspeelt en verschuift hij alles. Zijne vrouwen en kinderen loopen half naakt rond en zouden van honger moeten sterven, wanneer zij niet, van den eenen dag op den anderen, door liefdegiften van hunne stamgenooten, in het leven gehouden werden. Eene van zijne vele vrouwen brengt hem getrouw zijnen maaltijd in huis, of achterna, waar hij zich ook bevinden moge. Ik moet het zeer betwijfelen, dat zij dit, uit herinnering aan zijne vele liefde voor haar, doet.

Maar, waarom zoude zulk een geval, al ware het alleen bij uitzondering, niet ook hier voorkomen? Het gebeurt zelfs menigmaal, dat de vrouw als de drijfveer van 's mans handelingen moet beschouwd worden, die hem aanspoort tot wraak op den eenen of anderen vijand, ja tot opstand tegen het gouvernement. Ook is het een gewoon verschijnsel, dat maleische vrouwen zich een naam weten te verwerven onder haar stam, als hoofd optreden, en de eerste viool spelen bij alle publieke handelingen.

Laat ons dus ook gelooven dat zij, met dezelfde voortvarendheid op de meer edele hartstogten van hare heeren echtgenooten, zullen weten te influenceren, en dat hier en daar, bij wijze van een witten raaf, eene echt voorkomt — waar de schotels door de liefde voorgediend worden.

En toch geloof ik het niet, en zeg, met onzen goeden vader CATS:

„Om de wille van de smeer
„Likt de kat de kandeleer."

Maar zie, daar verheft zich, uit de aschgrijze nevel van het materialistische cynisme, de edele gestalte van de cyprische godin. Elektrisch licht omstraalt haar aangezigt en omlaag, in het stof, zinken de sumatranen neder, zich de oogen bedekkende met beide hunne handen!

Neen, dat is geen gezigt voor u, arme menschen. Wat op dit voorhoofd geschreven staat, is onverstaanbare taal voor u. Maar de tijd zal komen, dat ook dit volk tot beter inzigt zal geleid worden door de wetenschap, en, naast den tempel van *Mercurius*, een tweede en nog trotscher gebouw zich zal verheffen, toegewijd aan de eeuwig reine en onsterfelijke godin *Urania*.

En hiermede, beste Koo, leg ik mijne pen weg, stijg neder uit den Olymp, trek mijne aardsche en stoutste schoenen aan, en kom u nog eens vragen:

Wilt gij mijne eerste, tweede en derde vrouw worden? — mijne eenige?

Steeds met hart en ziel
de Uwe.

INTERMEZZO.

Koo en DIRK! Hoe prozaïsch! En toch zijn beiden bezield door eene alles behalve prozaïsche liefde. Zij, de dochter van een zeer rijk koopman, hij, de zoon van een arm professor, maar van gelijke inborst en hooge zedelijke gehalte.

Het huis van den heer VAN DER PALM was open voor ieder beschaafd man; daar had DIRK kennis gemaakt met Koo, echter niet de gelegenheid gehad of beter gezegd den moed, om haar zijne liefde te openbaren. Ook was zij, ten spijt van het gebrek aan een van hare oogen, steeds van een zwerm jonge luî omgeven, welke haar het hof maakten.

Daar viel een aanzienlijk huis te *Londen* en haar papa, die vooral met deze firma groote zaken deed, werd, door dat bankroet, insgelijks in het verderf gesleept, en verloor bijna alles wat hij bezat.

Hij moest zich, van dit oogenblik af, in zijne huishouding bekrimpen en, met de groote receptiën en het genoegen, dat men daar wederkeerig smaakte, was het gedaan

Koo verloor, te gelijk met haar vooruitzigt op vermogen, ook hare vele vrijers, behalve onzen DIRK. Wel is waar werd hij door zijne vrienden daarom uitgelagchen, en kwam bij hem zelven, voor een enkelen keer, de gedachte op niet meer aan haar te denken, die, door het jonge volkje van de *sekretarie* en andere bureaux, de *scheele princes* genoemd werd. Maar, na zijne plaatsing op *Sumatra*, verscheen haar geest, haar intellectueel wezen, wederom voor zijne ziel en klopte het aan de deur van zijn hart. — Hunne brieven zijn uitvloeisels van hunne wijze van denken.

Ten einde den lezer niet te veel met hunne philosophische redeneringen te vermoeijen, en meer ruimte te verkrijgen voor andere mededeelingen, wil ik hunne correspondentie van 1841 overslaan en alleen aanstippen,

ten eerste:

Dat de operatie aan het oog van Koo volkomen geslaagd is, en

ten tweede:

Dat Dirk van haar papa en van haar zelve — maar alleen in papa's brief — *de toestemming heeft verkregen op zijne zoo dikwijls gestelde vraag: wilt gij mijne vrouw worden.*

Ik kan, in het vervolg, met meer vrijheid de brieven van beiden ter lezing voorleggen, als dit tot nu toe geschied is, want, ik ontken het niet, dat ik somtijds gaarne eenige woorden in PIET's of DIRK's brieven geschrapt, eenige zinsneden wat verzacht had, maar ik werd telkens door eene onzigtbare hand terug gehouden.

Nu Koo's oogen haar niet meer in den weg staan, nu zij zich niet meer behoeft te plagen om een voorwendsel te vinden, waarmede zij DIRK's aanzoek om hare hand kan afwijzen — nu het *occhio cattivo* [1] geworden is een *occhio bellissimo* [2], nu moeten zij maar zien dat zij zich zelven verantwoorden.

[1] Het booze oog.

[2] Zeer schoon oog.

21e BRIEF.

Luitenant H. J. Heimes aan Dirk Voortman.

Bindjai aan de rivier Massang 10 April 1843.

AMICE!

Het vraagteeken is opgelost; ja, ik mag met zekere zelfvoldoening zeggen, door mij uit de kaart van *Sumatra* weggeschrapt.

Gij zult van deze tijding raar opkijken, en haar mogelijk in twijfel trekken, daar gij zelf zoo veel moeite, hoewel te vergeefs, gedaan hebt, om het raadsel op te lossen.

De zaak is echter gezond en ge moet je maar, in plaats van landerig te worden, met mij verblijden, dat ik het geweest ben, die er in geslaagd is. Wij zullen, omtrent den naam dien wij aan dit meer zullen geven, zoodra ik naar *Matoea* terugkeer, te zamen *pikkeren.* [1]

Daar ik, in den tusschentijd, na gedaan terreinwerk, niets te doen heb, zoo zal ik u het avontuur verhalen, dat mij tot de oplossing van het punt in kwestie heeft geleid. Bijgaande oliphantstand zal u als voorlooper dienen en u tevens berigten, dat hij nog, voor een dag of acht, het

[1] Overpeinzen

eigendom is geweest van iemand, die hem stellig gedurende eene halve eeuw met zich heeft rondgedragen.

Ge weet dat ik met den contrôleur van de *Danaoe* distrikten, den weleerwaarden heer DE LA GENESTE, op eene invitatie van den heer VACHNER, comodore van *Loeboe-basso*, naar deze plaats ben vertrokken, om daar deel te nemen aan eene groote drijfjagt op hertebeesten. Ge weet verder, dat ik geen geweer heb medegenomen, omdat ik niet alleen geen geweer heb, maar er ook niet op gesteld ben om te gaan schieten.

Mijn hoofddoel was, door tusschenkomst van VACHNER, die zeer lang reeds te *Loeboe-basso* het gezag uitoefent, iets van het meer in kwestie te vernemen.

Wij reden alzoo naar *Moeka-moeka* [1] en bereikten, na een uur of drie rijdens, de verblijfplaats van VACHNER, een miserabel, klein *kampongje* van omtrent tien huizen.

Zijn woning ligt in een, ongeveer eene halve engelsche mijl breed ravijn, dat alleen hier en daar een beetje bebouwd, voor het overige echter met glaga en bosch bedekt is. Aan den westelijken rand vloeit de *torente Antokkan*, eene rivier welke in het meer *Danaoe* haren oorsprong heeft.

Scharen van langbeenige, kale, doodmagere honden ontvingen ons met een obligaat, expres tot onze eer ingestudeerd, spektakel aan de poort van het erf van VACHNER's landelijke villa, en waren niet eerder tot rust te krijgen, voor dat de heer des huizes, met eene ontzagchelijk lange hondenzweep, als de bliksem, daartusschen insloeg.

VACHNER is een van die menschen, welke voor geen gevaar terug deinzen en geen zaak verloren geven, als wanneer iedere kans verkeken of ontnomen is, die tot de oplossing had kunnen bijdragen.

Nadat ik hem de geschiedenis van het meer en het

[1] Aan den ingang, van voren.

vraagteeken verteld had, zond hij een oppasser weg en kort hierop verschenen drie hoofden, die vóór hem op den grond gingen zitten.

Hij keek hen een voor een, met een zeer gewigtig gezigt aan en sprak, na een paar minuten, met een zekeren bevelenden toon in zijne stem, tot een van de drie:

„Deze heer gaat naar het meer *Taloe*, gij moet hem met „eenige van uwe voorvechters, begeleiden; begrepen."

De *Dato* luisterde, en keek zijn baas een paar sekonden uitvorschend aan, als of hij in diens physionomie eene nadere verklaring nopens den hem gegeven last wilde zoeken.

„*Taloe*?" prevelde hij en keek zijne beide kolega's vragend aan. „Ik ken geen meer *Taloe*." „Ja, dat kan mij „niet scheelen, DATO. Gij gaat mee en vertoont het meer „of, als je 't niet weet, zoek je 't op en wijst het aan „mijnheer. Te *Batavia* heeft de *toewan bezaar* [1] hem den „last gegeven, om het meer *Taloe* te gaan opzoeken, dat „*di sablas lor* (ten noorden) van uwe *negorei* (stad) ligt. Gij „begrijpt, dat wij nu niets anders kunnen doen als gehoor„zamen." Dus, dat is in orde, vervolgde hij, zich tot mij wendende. Ge kunt overmorgen derwaarts op reis gaan.

„*Baai Dato*" [2] riep hij den hoofden toe, dus tot overmorgen.

Nadat de hoofden vertrokken waren, gaf ik hem mijne verwondering te kennen, over de wijze waarop hij mij behulpzaam wilde zijn aan de oplossing van het raadsel, daar, zoo als het mij toescheen, het aangesproken hoofd even weinig wist van de aanwezigheid van een meer als hij of ik.

„Dat is mis", meende VACHNER, ge vergist u, mijn beste heer. Ik verwed mijn hoofd dat de vent perfekt weet waar het meer ligt, want ik heb hem, gedurende mijne vraag en

[1] Groote heer. Gouverneur generaal. [2] Goed, oudje.

den tijd, dien hij nam om mij te antwoorden, naauwkeurig waargenomen. Hij was door mijne vraag verrast en, in den beginne niet zeker hoe hij het met mij had en wat hij mij zoude antwoorden. Een schuinse blik naar zijne beide kolega's, zekere beweging met het bovenlijf en een tweede blik op mijne eigen tronie, die met de grootste zekerheid de verdere bevelen gaf, verschaften hem de overtuiging, dat niets te vreezen, maar ook geen verandering in mijnen last te brengen was, — waarop hij ook zijn *baai*, (goed) ten teeken van onderwerping uitsprak.

Ik vroeg VACHNER waarom hij zoo pertinent den last konde geven, mij naar het meer te brengen. Eene conferentie met de hoofden, zoude hoogstwaarschijnlijk, tot een meer beredeneerd resultaat geleid hebben.

VACHNER lachte. „Nooit!" riep hij mij toe, „nooit zult ge hun eene twijfelachtige zaak van dien aard *onmiddelijk* door eene uitspraak *zien beslissen*. Zij zoeken steeds tijd te winnen om bij zich zelven eerst alles goed te overleggen, en te zien of er ook voor hen eenig gevaar of nadeel in gelegen is, wanneer zij de waarheid vertellen. Ga maar gerust met de snuiters op reis. Zij zullen u, *in ieder geval, een meer doen zien*.

In den loop van den dag deed ik nog een klein uitstapje om eene apensoort te zien, *Simpai's* genoemd, welke op de westelijke zijde van het *Danaoe* gebergte leven. Dit zijn aardige kereltjes van middelbare grootte, met een langen staart, blaauwzwart aangezigt, voor het overige echter van een donkerroode kleur. Men ziet ze, twee aan twee, op laag hangende boomtakken of omvergevallen boomen zitten, den kop op de borst, de knien aan de ooren, en geen ander geluid gevende, als eene soort vervelend gegorgel.

Ik liet de *pseudo philosophen* zitten en begaf mij wederom naar huis, om daar een zeer gezonden en verkwikkenden slaap te doen.

Des anderen daags, s'ochtends vroeg, reden wij een uur ver naar de rivier, waar ons de hertebeesten toegedreven zouden worden.

Het terrein was eene uitgestrekte vlakte van het *Danaoe* gebergte, die in eene zacht glooijende helling afdaalde, en met hoog alang-alang en enkele vrij staande boomen was bedekt.

VACHNER posteerde ons onder eene groep hooge boomen. Hier zouden, volgens afspraak, de hertebeesten moeten voorbijkomen, en van hier uit konden wij ze perfekt schieten.

Nu weet ik niet hoe het met hem zat, en of de afspraak met de drijvers, of met de hertebeesten, verkeerd gedaan was, want zij kwamen niet bij ons langs — de hertebeesten namelijk. Ik verveelde mij doodelijk. DE LA GENESTE droeg hiertoe redelijk wel zijn aandeel bij, want hij, die reeds in gewone omstandigheden een hoogst vervelend subject is, werd dit nu objectief, door en door.

Wijt het niet aan mij, DIANA, godin van het edele jagtvermaak, dat ik mij hier in het geheel niet op mijne plaats gevoelde. Neen, ik beken het, voor de geheele wilde jagt: — Ik ben geen jager en ik wil geen jager zijn. Ook de contrôleur van de *Danaoe* distrikten was geen jager, maar uit eene geheel andere oorzaak als ik. Hij was bang — bang voor wilde dieren en — zet je bril op DIRK — en voor den Resident.

Eerstgenoemden zijn nergens te vertrouwen en vooral niet hier in het hooge riet; hoe ligt kan niet onverwachts een tijger te voorschijn komen en eene carnage van belang onder ons aanrigten — en de *Resident!?* — Hij moest het maar weten, dacht DE LA GENESTE, dat ik — hij bedoelde zich zelven — zonder verlof mijne afdeeling heb verlaten. — O! Maar hoor! wat is dat voor een geluid? Wij luisterden. — Wat is het dan? Het schijnt uit het gebergte te komen. — Hoor toch!

Ada gadja! riepen onze maleijers.

„De *Oliphanten* komen," riep VACHNER. „Allons messieurs! op de boomen!"

Nu had je dien DE LA GENESTE eens moeten zien! met eene zoo zenuwachtige haast, als zaten hem al de oliphanten van geheel *Sumatra* op de hielen, klouterde hij op den eersten, den besten boom, en hij ware stellig op den hoogsten top gaan zitten, als hij niet, door ons gelach en toeroepen dat er geen gevaar bestond, daarvan was terug gehouden geworden.

Wij kozen ieder een boom en gingen op reis naar den hemel. Ik hoorde hoe mijne pantalon, onder mijn geklouter, met eene hartroerende stem haar testament maakte en, ook mijn geel zijden jas begon zwaarmoedig te worden, en zich tot een eerlijken dood voortebereiden.

Daar zaten wij dan — Waar zijn ze? — O ja, ik zie ze.

Langzaam, voorzigtig en kalm, gelijk eene goed bestuurde staatsmachine — kwamen ze aan, wel vijftig in getal. Boven hen eene wolk van vliegen en ander schuimend gepeupel, en een troep van kleine, zwarte vogels — Ik weet niet of gij ooit de hertebeesten in het hertenkamp te *'s Gravenhage*, gedurende de hondsdagen, hebt waargenomen. De arme beesten weten zich dan tegen de vele vliegen niet te beschutten en houden hunne ooren en staarjes in eene onophoudelijke beweging. Verbeeld je nu dat dit een even groot getal oliphanten (*permitteer mij dat ik, in het vervolg, oliphant met een f schrijf*), olifanten doet. Niet alleen dat dit er allerbespottelijkst uitziet. want deze beweging staat geheel geïsoleerd tegenover de beweging met de voeten, maar zij veroorzaakt tevens een geruisch van eenen hoogst onaangenamen aard, zoo tusschen het geruisch van eene, in beweging zijnde, zware zaag en het blazen van een stier, in.

Dus, daar kwamen ze aan! Maar ik verzeker u, geheel anders als ik ze mij had voorgesteld. In het prentenboek

en in de natuurlijke historie van BUFFON, zijn het dikke, goed gevoedde menagerie olifanten, hier echter waren het lange en hooge, maar, zoo als ik mij verbeeldde, dood magere beesten, met knikkende knien, en bleek van den honger. Ik verwachtte ook waarlijk den een of ander, uit vermoeidheid, te zullen zien nedervallen.

Het maleische hoofd, aan hetwelk ik deze opmerking mededeelde, lachte, en vertelde mij, dat dit altijd het geval was wanneer zij gingen verhuizen. Want, zeide hij, dit doen zij eens in het jaar, en wel op eenen tijd, dat ze in de bergen niets meer te eten vinden. Is dit het geval, dan vasten ze eerst een paar dagen en marcheren dan af, naar de laaglanden, waar het riet, dat ze verleden jaar zuiver weggevreten hadden, wederom bijgegroeid is.

Ik vind dit zeer verstandig van de olifanten, en gij ook, niet waar, DIRK? Met hoe minder bagage je op reis gaat, hoe beter is het.

Maar daar zijn ze, vlak bij ons. Ze doen alsof zij ons niet opmerken; een komt er regelregt op ons af en blijft onder den boom van DE LA GENESTE staan. „Mijn God," riep deze uit, „als hij maar niet wild wordt en den boom, met zijnen snuit, uit den grond rukt." Maar neen — Z. E. gevoelde zich nog een beetje bezwaard en *liet de rest van zijne bagage* — salve venia — *onder den boom vallen.* Naauwelijks was hij een pas of tien van deze plaats verwijderd of daar viel een schot en — plomp — ook onze geachte vriend, DE LA GENESTE.

Deze had het geluk *in* — niet *op* — des olifants bagage te vallen, het geluk, zeg ik, want anders had hij een been kunnen breken. Bleek als een doode, en met eene onbeschrijfelijke gejaagdheid, baande hij zich een weg uit het reusachtige *cataplasma*, en klouterde wederom naar boven, VACHNER en mij met scheldwoorden overladende, wegens ons roekeloos schieten.

Wij hadden moeite om, bij het zien van zijn voorkomen,

niet van lagchen uit de boomen te vallen, en ik kan u de heilige verzekering geven, dat ik nooit in mijn leven zoo hartelijk heb gelagchen als op dezen gedenkwaardigen dag. VACHNER was onuitputtelijk in geestige opmerkingen, en de andere nijdig als een spin.

„Wat heb je toch voor prachtige, hooge laarzen aan, kereltje? dat is olifanten leder, als ik mij niet bedrieg. Dat heb je hem gaauw geleverd. De handschoenen zijn een beetje lang uitgevallen, dat is waar. Maar, de spoed waarmede zij aangemeten, gemaakt en aangepast werden, verontschuldigt deze fout — niet waar GENESTJE?. Maar daar is nog meer leder". . . . enz.

Enfin, de olifanten marcheerden af en ook die, welke vier bukskogels van ons geproefd had. Hij had beet, dat verzekerden ons de maleijers, maar hij kon nog wel een uur of langer doorloopen, voor dat hij er om koud was. In ieder geval moest hij het besterven, en daarom werden een paar maleijers achternagezonden om zijn laatsten snik optevangen en ons zijne pooten en tanden te brengen.

Ja, DIRK, het spijt mij voor u, dat je niet van de partij kondet zijn. Maar laat daarom den moed niet zakken; er zijn nog meer olifanten op *Sumatra*.

Zoodra de olifanten uit ons gezigt waren, klouterden wij naar beneden en namen den terugtogt aan. Wel is waar hadden wij ons doel, de herten, gemist, maar in plaats daarvan een olifant, dus een nog veel edeler wild, geschoten. Ofschoon nu deze nog rustig op aarde liep, was zijn vel, en alles wat hij bezat, reeds onder de strijders verdeeld. Ik ontving, als aandeel, een van zijne prachtige tanden — den bijgaanden. „DE LA GENESTE," beweerde VACHNER, die „reeds een paar laarzen en handschoenen, uit des olifants „valies had gehaald, moest eigenlijk zich daarmede genoeg„zaam beloond achten, maar zoude toch nog, als eerlijk „verdiend aandeel, den anderen tand ontvangen." Deze was

hem ook meer welkom dan het zelfgehaalde aandenken, dat wij hem, met behulp van een paar maleijers, onder onophoudelijk gelach, in de rivier *Antokkan* uittrokken.

Tegen den avond bragten tien man de vier pooten en twee de slagtanden, van den gevallen reus. Het overige gedeelte van het dier werd door de maleijers weggehaald. Het was omtrent een paal of vier voorbij den boom, uit welken wij hem geschoten hadden, bezweken en onmiddelijk onder handen genomen.

VACHNER deed van den eenen poot soep kooken. Ik verzeker u, DIRK, dat zij heerlijk smaakte en krachtiger was dan de beste kippensoep; maar je moet ze goed kruiden, en een klein scheutje madera er in doen.

Ik geloof niet dat de oude grieken of romeinen dit laatste hebben kunnen doen, maar ik acht het toch zeer waarschijnlijk dat ze eene andere soort van wijn daarvoor in de plaats hadden

Des anderen daags, tamelijk vroeg, vertrok ik met mijn karavaan, vier man te paard en tien te voet, na den goeden VACHNER voor zijne royale wijze van recipieren hartelijk te hebben bedankt.

In den beginne ging het goed. Een tamelijk breede weg bragt ons tot naar den kampong *Bawang*, waar een paar minuten stil gehouden en afspraak met het hoofd gemaakt werd. Deze edele maleijer, uit het geslacht van de *Soekoe* of stam *Goenong*, (berg) sloot zich hier, met een zestal van zijne mannen, als voorhoede bij ons aan.

Men was met kapmessen voorzien om, door het hooge riet en *alang alang*, een weg voor ons te banen. En ik verzeker u, dat dit ook wel noodig was, want het riet had zulk eene verbazende hoogte bereikt, dat het ver boven onze hoofden uitstak en zich daar, als het ware, de hand gaf. Ik geloof niet dat men, op eenigen afstand van ons, behalve eene golvende beweging van het riet, iets van ons konde opmerken.

Ge kunt begrijpen, dat wij, in dit meer van stronken en halmen, slechts zeer langzaam vooruitkwamen. Van een vergezigt was geen idee en werd het riet ook, voor een enkelen keer, iets korter, dan schonk ons deze openhartigheid alleen de overtuiging, dat het dadelijk weder de vroegere afmeting zoude bereiken. Nergens een boom, een vrij plekje of een heuveltje, maar beeken in overvloed.

Ik weet niet hoe vele wij reeds, sedert den middag, gepasseerd hadden, maar wel dat ik, na het tot op tweeëndertig gebragt te hebben, ophield met tellen, om dat wij reeds, sedert eenigen tijd, in water liepen, waarvan ik niet wist of het tot eene rivier of tot een moeras behoorde.

Na nog een goed uur, in deze sop, te hebben doorgestapt, werd het riet een beetje minder digt en bereikten wij eene plaats waar het omvergekapt was. Mijn gevolg maakte halt — wij waren, waar wij zijn moesten.

„Waar is het meer?" vroeg ik aan mijn gids.

„*Ada*[1], antwoordde deze edele spruit uit de *Soekoe Goenong*.

„Ik zie niets," merkte ik aan.

De man wees, met den duim van zijne rechterhand, naar omhoog.

Ja wel, daar stond eene hooge stellaadje van bamboes, *panggoeng* genoemd.

„Wat is de bedoeling daarvan?" vroeg ik nog eens.

„*Van daar boven kunt u het meer Taloe zien*," verzekerde mij de gids.

Ik steeg haastig van het paard en wilde onmiddelijk naar het luchtige huisje, om, zoo spoedig mogelijk, het genot te smaken, mijn naam in het door mij ontdekte meer te zien zwemmen. — Maar helaas, er was, ten minste voor mij, nog geen kans om naar boven te komen, daar geen trap

[1] *Ja*, of, *het is*; of ook, *De zaak is in order*. De maleier weet het op alle mogelijke wijzen, zoowel vragend als bevestigend, te gebruiken.

voorhanden was, en ik er mij niet aan wilde en konde wagen, om langs een van de stijlen naar boven te klimmen, zoo als door de werklieden gedaan werd.

Ik ging dus maar op eene van mijne kisten zitten, nam een teug uit mijne veldflesch, en bleef bedaard wachten tot dat de ladder voltooid zoude zijn.

Doe dit ook, waarde vriend.

Ik heb slaap — morgen meer!

de Uwe.

22e. BRIEF.

Dezelfde van denzelfden.

Bindjai aan de rivier Massang 12 *April* 1843.

AMICE!

Eindelijk was de ladder klaar en klom ik naar boven, gevolgd door een paar van de hoofden.

Ofschoon het reeds donker begon te worden, was ik toch in staat te zien, dat zich, op een afstand van ongeveer driehonderd passen, een groote plas water bevond. Kreupelhout en riet beletten mij de uitgestrektheid beter te kunnen beoordeelen. Ik moest mij dus getroosten met de hoop dit daags daarop te kunnen doen.

Maar waar nu te slapen? Ik vroeg dit aan mijn gids en deze verzekerde mij, dat het huisje, waarin ik mij bevond, geheel ter mijner beschikking was. Hij, met het overige gevolg, zouden beneden kamperen.

Verbeeld u nu een zeer hooge duiventil en ge hebt mijn verblijf, dat ik niet eens een nederig verblijf kan noemen, om dat het zoo ver boven den grond stond.

Ik wierp mij op eene mat neder en riep mijn jongen, om voor mij een beetje beschuit en wat wijn uit de provisiekist te gaan halen.

In den tusschentijd werd, onder mij, het bivouak opgeslagen. Eenige medegesleepte bamboezen en groote bundels riet en gras wist men, in betrekkelijk korten tijd, tot eene soort van borstweering zamentevoegen, waarachter kleine afdakjes gemaakt werden, onder welke een gedeelte van de volgelingen den nacht zouden doorbrengen. Midden in deze redoute werd eene hoop hout en riet zamengedragen en in brand gestoken.

Dit laatste ging echter niet zoo spoedig, daar de materiallen tamelijk vochtig waren. Daardoor ontwikkelde zich echter eene zeer respectabele kolom van rook, die haren weg nam door mijn bescheiden verblijf. Toen ik de opmerking maakte, dat mij dit hinderde, verklaarde men mij, dat deze rook expres voor mij gemaakt werd, daar ik, zonder deze voorzorg, geen oogenblik daar boven vertoeven, laat staan slapen kon wegens de muskieten.

Nu bestaan er voor mij twee dingen, die ik boven alle andere haat, en dat zijn de muskieten en de rook van nat stroo. Hier had ik beiden ter beschikking en wel op eene wijs, dat ik, in ieder geval, er een gedurende den nacht tot slaapkameraad moest kiezen. Het was alleen de vraag voor welken ik meer sympathie gevoelde. Ik verklaarde mij voor den rook en stak nog eene geurige manilla cigaar aan, ten einde toch, voor zoo veel mogelijk, den stinkenden rook wat dragelijker te maken.

Ik verzeker u, DIRK, dat ik, gedurende dezen voor mij gedenkwaardigen nacht, geen oog heb gesloten. Want, naauwelijks nam de rook eene andere rigting, of er drongen onmiddelijk dikke zwermen muggen of muskieten in mijn verblijf en wierpen zich, als hyena's, op mijne handen en mijn aangezigt. Mijn rooken deed niet de minste uitwerking en, hoe velen ik ook dood sloeg, die zich, in een ommezien, volgezogen hadden, er waren onmiddelijk weder anderen in hunne plaats, om zich, voor hetzelfde korte genot, te laten slagten.

Ik zorgde dierhalve wel, dat mijne maleijers den meest intensieven rook onderhielden, en amuseerde mij een paar uren lang, met naar hun eentoonig gezang en hunne verhalen te luisteren.

De rest van den nacht bragt ik door met in een hoek van mijn hok te zitten, en aan mijne verbeelding audientie te geven. Ik had daarbij gezigt en handen met kleedingsstukken bedekt, die ik van tijd tot tijd opligtte, om versche lucht te kunnen scheppen.

Toen het dag begon te worden, verlieten de muskieten het slagveld en werd het vuur uitgedoofd. Gaarne had ik mij nu willen nedervlijen en gaan slapen, maar ik had genoeg van dien eenen nacht, en gelastte dierhalve de paarden te zadelen.

Alvorens ik echter verder ging, wilde ik nog alle mogelijke moeite doen om, of het meer *Taloe* nog meer van nabij te kunnen zien, of toch zoo veel daarvan te vernemen, dat ik niet meer noodig had terugtekomen. Ik klouterde, met mijn verrekijker, tot boven op het dak, en begon mijne observaties.

Maar ik had den kijker niet noodig. Vlak, beneden mijne voeten, was alles onder water, en, zoo ver mijn oog reikte, ontwaarde ik niets als water, riet en geboomte. Alleen ten Oosten staken, uit het hooge riet, de omtrekken van de *Danaoe* bergen en de kop van den *Singalang* uit. Mogelijk, als de nevel optrok, konde ik ook den *Ophir* zien en dan was ik in staat het punt, waarop ik mij bevond, te bepalen.

Gelukkig gebeurde dit. Spoedig was mijn *theodolith* opgesteld en, in korten tijd, waren de benoodigde aanteekeningen ingeschreven.

Ik teeken hier aan, wat ik gedurende mijn verblijf in de omstreken, van het meer *Taloe*, heb gezien en vernomen.

Een gedeelte van den neerslag, tusschen de valeijen van *Bondjol* en het *Agamsche*, vereenigt zich in de rivier *Massang*

en wordt nog versterkt door de vele riviertjes van het *Danaoe* gebergte. Naauwelijks is de ontzettende watermassa uit de diepe kloof van het gebergte gedrongen, of het land wordt vlak en hier en daar zoo laag, dat het op sommige plaatsen, alleen bij den laagsten stand, geheel wegvloeijen kan. Dit gebeurt echter zeer zelden, zoo dat een groot gedeelte van het vlakland, gedurende den regentijd, een tot drie voet onder water staat.

Overziet men deze terreindeelen, gedurende dezen tijd, dan vermeent men een uitgestrekt meer voor zich te zien, terwijl men, in den droogen tijd, wanneer het water gezakt en weggevloeid is, maar een klein meertje waarnemen kan, en soms in het geheel niets.

Dit verschijnsel heeft echter zijn grond in de onmogelijkheid om digt bij te komen; men ziet op een afstand van twaalf palen, waar het terrein wat hooger wordt, niets als de kruinen van de boomen.

Volgens de beschrijving der maleijers, kan men zich naauwelijks een denkbeeld maken van den toestand en den weelderigen groei in dit meer. Ontzagchelijke boomen, duizendsoortige boompjes en heesters, staan naast elkander en zijn, door *lianen* en andere slingerplanten, door rotsen en omvergevallen stammen, riet en hoog gras, zoodanig tot een geheel verbonden, dat geene mogelijkheid bestaat om er doorheen te komen. *Krokodillen, legoeanen, slangen, rinocerossen* en *olifanten* waren de bewoners van dezen chaös, terwijl de *tijgers* rondom, in het droogere gedeelte, met honderden van wilde varkens, apen en ander wild, huisden.

Men had reeds verscheidene malen moeite gedaan, om, in drooge jaren, een gedeelte van deze wildernis, in brand te steken, maar had daarvan meer verdriet dan plaisier gehad.

De wilde dieren, welke natuurlijk geen lust gevoelden om zich daarin te laten verbranden, kwamen nu allen hoo-

ger op, in de bebouwde en bewoonde streken, waar men met deze visite in het geheel niet gediend was. Men moest dus God danken, dat tijgers, wilde zwijnen en apen, wederom aftrokken, zoodra de afgebrande stronken, in hunne onverwoestelijke natuur, begonnen te herleven.

Sedert dien tijd laat men het meer *Taloe*, met zijne ondoordringbare wildernis en dezer menagerie, in rust; — men vermoedt dat het hoog water is, wanneer de tijgers des nachts harder brullen dan gewoonlijk, en dat het laag water is, wanneer de apen uit het bosch komen en de olifanten uit het *Loeboe bassongsche*, komen aanzetten.

En zoo, beste DIRK, moet dit geheimzinnige meer zoo lang blijven staan, tot dat de eene of andere reden of kracht, zich een weg zal banen in zijn binnenste. Ik gevoel geen roeping om hier verder doortedringen, dan ik reeds gedaan heb.

Nu moet ik u nog zeggen, dat ik tot *Bindjai*, aan de rivier *Massang*, gedurende drie dagen mijne onderzoekingen heb voortgezet, en alles bevestigd vond, wat ik tot dus ver gehoord had.

Ten slotte moet ik u nu iets verhalen, eene ontmoeting, die, wanneer ik mij door een onvoorzigtig woord of eenige drift, had laten verleiden, mogelijk slecht had kunnen afloopen.

Op een, voor vier dagen, ondernomen togtje naar de *Ophir* landen, kwam ik, tamelijk vermoeid, voor den kampong *Tarantan-toengang*, en wilde daar een beetje gaan uitrusten.

Maar aan den ingang van het dorp stond een hoop menschen, benevens hun hoofd, die mij brutaal in den weg gingen staan en mij niet wilden binnenlaten. Op mijne vraag, wat dit moest beteekenen, riepen zij, dat zij van mijne komst niets wisten en mij dierhalve niet konden binnen laten. Dit gezegde ging vergezeld van dreigende

gebaren en het omineuse naar voren trekken van de *krissen*.

Ik had hier niets te doen, en gevoelde op dit oogenblik weinig lust, om de rol van een *Curtius* te spelen. Dierhalve wierp ik hun een verachtenden blik toe, draaide mijn bruintje recht om en marcheerde af.

Ge kunt begrijpen dat ik, door deze ontmoeting, niet zeer gesticht was. In ieder geval heeft zij haar grond in de verkeerde uitlegging van eenen lastbrief, door het een of ander hoofd, of door den gezaghebber van *Bondjol* zelven, gegeven.

Geblakerd door de zon, ingerookt als een haring en het geheele ligchaam door de muskieten getatoueerd, zult gij mij, over een paar dagen, zien terug komen.

Ik verlang wederom naar een bed en naar een glas goed drinkwater. Dit laatste vooral is hier niet te krijgen en, daar mijn bediende, even zoo als de maleijers, tegen mij zamenspannen, door nooit water te drinken, zoo ben ik, als de eenige die het doet, tot slecht water veroordeeld.

Wat eene ontzagchelijke berg is toch die *Ophir*. Zij noemen hem ook *Tello-maoe* en *Goenong Passaman*.

DIRK, DIRK, hoe rijk zijn wij!

Ge moet eens deze uitgestrekte, zware bosschen zien, deze ontzagchelijke menigte brandhout en dit voor de suikerkultuur zoo uitmuntend geschikte terrein.

Hoe veel koffij kunnen wij nog rondom den *Ophir* planten!?

Maar daar kom ik al wederom op het punt van *kolonisatie*.

Weg! Weg, met dit denkbeeld!

Morgen ga ik op reis. Ik breng iets mede dat u stellig veel genoegen zal doen — eene bloem en wel de *Rafflesia arnoldis*, een prachtexemplaar! Ik vond haar in het dichtste woud en had moeite haar, in haar geheel, want zij is breed en zwaar, naar *Bindjai* te brengen.

Ook sleep ik wederom eene vracht steenen mede. Deze

zullen wij zamen onderzoeken, en gij kunt daarbij iets leeren, DIRKJE.

Het komt mij altijd voor dat gij te veel in den hemel verkeert, in plaats van u meer met aardsche dingen bezig te houden. Wees verliefd, leef, voor een enkelen keer, bij uwe goden en godinnen in den hemel, maar doe mij het genoegen, DIRK, en vergeet niet het stof van onze moeder, de aarde, want :

"Bij al het verlangen om te kunnen vliegen, hebben wij een "paar goede waterlaarzen hoog noodig" ! — hoog noodig zeg ik je !

Dit gevoelde ik gisteren zoo dringend, dat ik mij zuchtend den tijd in het geheugen terugriep toen ik, in *Holland*, als jong tweede luitenant, in het bezit was van zeven paar laarzen, waaronder een paar hongaarsche — met plooijen — *Tjischmen* genoemd. O DIRK! waar zijn die dagen, toen wij zamen in het *Haagsche bosch* gingen flaneren! gij met je nieuwe, witte glacé handschoenen, ik met *een paar* van mijne *zeven paren*, met een paar *nieuwe laarzen*. Ik herinner mij nog dien dag, toen wij met de familie van LANINGEN, en wel met de beide dochters, ANNA en MINA, waren gaan spelevaren en in de modder bleven zitten, zoo dat wij de meisjes op het land moesten dragen.

O, DIRK! wat was die ANNA zwaar en poezelig en toch geestig daarbij. Toen ik haar op het drooge had gebragt, bleef zij met hare *corsage* aan een knoop van mijn uniformjas hangen; ik wilde haar met beide handen daarvan bevrijden, bij welke gelegenheid zich, voor mijne oogen zulk een verrukkelijk schouwspel voordeed, dat ik, als door een betoovering verlamd, en met bevende handen, in het ontwikkelings-proces bleef steken. — Maar, in hetzelfde oogenblik dat dit met mij gebeurde, en, alvorens ik nog den tijd had om mij volkomen te orienteren, voelde ik hare handen in de mijne en op mijne oogen gedrukt.

Het werd nacht. — Ik hoorde iets kraken — scheuren — en stond alleen. Toen ik de handen wegtrok, had zij zich reeds van mij verwijderd; — maar aan mijn knoop hing een stuk van een garneersel.

. . . . . .

Vriend! *er is veel poesie in het leven*, maar veel te veel balein in een korset!

Ik geloof altijd dat Onze lieve Heer getrouwd is, want . . . *ongetrouwd begrijp ik noch hem — noch mij !*

Vaarwel!

23e. BRIEF.

Dirk Voortman aan Pieter Blijfman.

Matoea, den 20 October 1843.

Waarde PIET!

Hartelijk dank voor de verblijdende mare, aangaande het voornemen van mijne beminde. Ja, het is gebeurd, zij heeft het groote offer gebragt en zich eindelijk onderworpen aan de stem van haar hart en mijne liefde.

Reeds heb ik de toestemming van hare ouders en ook van haar. Zoodra ik die van mijn goeden vader, uit *Europa*, heb ontvangen, neem ik verlof naar *Batavia*, en ga ik trouwen.

Hoogst waarschijnlijk zal mij dan de resident, of op *Manindjoe* of op *Sinkara* plaatsen, want daar staan betere woonhuizen.

Wel is waar had ik haar liever op mijn geliefkoosd *Matoea* gebragt, wanneer het huis hier niet zoo slecht, of beter gezegd inlogeable ware. Ge begrijpt dat ik haar, die dan, als de eerste europeesche vrouw, in de bovenlanden zal verschijnen, ook zoo goed als mogelijk wil logeren. De LA GENESTE en HOFMAN willen gaarne met mij ruilen, vooral de laatste, die ook zijne bruid uit *Europa* wachtende is, maar die hoop heeft naar het eiland *Java* overgeplaatst te worden.

Natuurlijk zoude ik insgelijks liever daar geplaatst zijn dan hier, maar alleen om harentwege. Wat mij aangaat bleef ik veel liever hier, want het bevalt mij hier hoe langer hoe beter.

Wel is waar deel ik niet in de pecuniele voordeelen, zoo als gij en de overige ambtenaren van het kader op *Java*, maar daarvoor bevind ik mij ook in een werkkring die mij zeer lief is geworden en die mij van alle kanten aanlacht.

PIET, wat zijt gij voor een materiel ondier geworden! Dat had ik nooit van u gedacht! Uwe geheele intelligentie gaat te loor in de geldzakken.

Naauwelijks hebt ge den voet in de stijgbeugel, of reeds denkt ge aan den tijd, dat ge uw pensioen zult kunnen nemen.

Twintig jaren! Weet ge wel dat dit eene eeuwigheid is? Door dit streven om geld te maken, verliest ge, naar mijn gevoelen, ieder ander doel uit het oog, want bij alles wat ge doet, zult ge voorzeker alleen ten doel hebben, er geld bij te winnen.

Ik heb volstrekt geen begrip van het procentenstelsel, dat het gouvernement, bij de koffijkultuur, in praktijk brengt, dierhalve kan ik niet beoordeelen of de enorme som, welke gij in een jaar denkt overteleggen, u wel regtmatig toekomt, of dat zij niet eerder ten voordeele moest verstrekken aan den planter.

Ge wordt toch door het gouvernement bezoldigd. Waarom moet ge nog daarenboven eene toelage genieten, welke moet gevonden worden uit het werk, en den daaruit voortvloeijenden oogst van een ander? Verklaar mij deze onregtvaardigheid eens nader. — Ge spreekt van *aanmoediging?* Een slecht ambtenaar, die nog, behalve zijn traktement, een anderen prikkel moet hebben om zijnen pligt te doen.

En dit pas ik ook op de inlandsche ambtenaren toe, die ook kultuurprocenten ontvangen.

Wil men de menschen beter betalen, laat men dan meer

traktement geven, het vinden waar men het vinden kan, maar liever het kind geen naam geven dan den naam van eenen. . . .

Ik herinner mij in eene reisbeschrijving, door *Noord-Amerika*, het gezegde te hebben gevonden van een ambtenaar, wien naar zijn inkomen gevraagd werd.

„Inkomen"? vroeg hij, „Wat bedoelt ge hiermede? Als ge „het traktement bedoelt, dat mij het Gouvernement geeft, „dat bedraagt zoo en zoo veel, maar ik maak veel meer. . . . .

„Neen, wij bedoelen uw vast inkomen."

„*Ah! Behalve hetgeen ik steel. . . .* 1000 *pond.*"

Zie, PIET, dat is nog gesproken zonder omweg. *Wij willen eerlijker zijn dan de Amerikanen, maar zijn alleen onhandiger.*

Veroorloof mij intusschen de vraag, waarom wij hier, op *Sumatra*, geen kultuurprocenten genieten? Wij planten ook koffij, maar krijgen geen surplus. Niet dat ik daarnaar verlang, maar ik zou het toch wel eens willen weten.

Ik begrijp nog niet alle administratieve maatregelen, even min als de *partikuliere jouissances.*

Onder deze meen ik vooral al hetgeen gij mij van uwe inkomsten verhaalt, die u, en van den regent en van de Chinezen, worden *toegestoken.* Een ander woord weet ik niet hiervoor te vinden.

Welke redenen kunnen er toch bestaan, dat men u met geschenken, als het ware, overstelpt; en hoe komt het dat de Chinezen, zoo als ge zegt, *zoo enorm veel van u houden.*"

Zoo veel ik van de zoonen uit het hemelsche rijk gehoord heb, doen zij niets zonder zeker oogmerk. En waarin zal dit wel bestaan?

Ik vertrouw die soort offeranden niet, die voor de voeten van een gouvernementsambtenaar nedergelegd worden; ook laat ik mij niet wijs maken, dat, op *Java*, ieder ambtenaar, zich even als gij gedraagt.

Of denkt ge werkelijk, dat men u geschenken brengt omdat ge zoo goed, lief en verstandig zijt!

Neen, beste PIET. Zoo iets kunt gij even min denken als ik; want het moet u zoo goed bekend zijn als mij, dat de Chinees ieder artikel, dat hij u geeft, in zijne boeken inschrijft. *Hij crediteert u voor een ham en eene kist sigaren, en ontvangt daarvoor uwe toegevendheid; hij maakt zijne beurs open en vergt niet meer en niet minder, dan dat gij uwe oogen dicht sluit.*

Wat moet het gevolg van dezen ruilhandel zijn? Een toestand van regteloosheid en willekeur.

Kunt gij mij dit tegenspreken.

Of zeg mij eens, eilieve: Wat is uw pligt tegenover den regent? Ge dient hem raad te geven en toezigt op hem te houden. Maar met welk gevoel kunt gij hem een verwijt doen, met welk regt kunt gij tot hem zeggen: Regent, gij moogt van den javaan geene koe wegnemen, wanneer gij het vleesch van de gestolen koe met hem verorbert. Hoe kunt gij een chinees, die te veel bazarpacht heft, daarvoor bestraffen, terwijl gij een ham van hem aanneemt, dien hij, van zijne onregtmatige winst, voor u gekocht heeft?

Hoe gij de pil ook omdraait, zij blijft van binnen bitter.

Als ik *gouverneur-generaal* was, zoude ik, zonder onderscheid van stand, ieder die zich liet omkoopen uiterst gestreng straffen.

Dus, beste PIET, mogt men u wederom een ham brengen, jaag dan den brenger maar onmiddelijk de deur uit. Vroeg of laat komt men voorzeker tot de overtuiging dat, door dit stelsel, onze prestige verloren gaat.

Met hetzelfde regt verg ik ook van u, dat gij den regent zijne rijpaarden terugzendt. Koop uzelven een paard, ge kunt het even goed en beter doen dan ik.

Gij zult mij mogelijk deze voorlezing, op het gebied der

staathuishoudkundige moraal, kwalijk nemen en mij onder anderen vragen: Hoe komt gij aan deze kwakertheorie? of wat kan het u scheelen, wanneer mij de Chinees iets present geeft? Ik laat hem toch op zijn .... komen, als hij knoeit.

Neen PIET, dat zult gij niet doen.

Doch laat mij, voor dezen keer, van dit onderwerp afstappen, ofschoon ik mij dolgaarne daarmede bezig houd en ik veronderstel dat het ook u wel zal interesseren, daar wij beiden leden uitmaken in de ankerketting aan welke ons staatsfregat vastligt.

Een slecht burger noem ik dengene, die, zonder te denken, alles doet wat hem gelast wordt of dat hij anderen ziet doen.

Mijn verblijf op *Sumatra* heeft mij, in drie jaren tijds, tot een denkend mensch gemaakt, dat ik, bij de financien, niet was.

Veel, ik moet het bekennen, heeft hiertoe HEIMES bijgedragen. Zijne reizen in *Europa*, met den *Hertog van Saksen Weimaar*, zijn vertoeven aan verscheidene hoven, en in de nabijheid van geleerde mannen en schrandere vrouwen, hebben hem menschen en toestanden, van alle mogelijke standpunten, leeren kennen. Hij is door en door nadenkend, zeer mededeelzaam en geheel onbaatzuchtig, daarbij een kosmopoliet, voor zoo ver het zijne liefde tot onze natie veroorlooft.

Sedert een paar weken logeert hij bij mij en heb ik hem goed leeren kennen. Hij is geen man voor het tegenwoordige regeringsstelsel op *Sumatra*, en niet wel met den generaal MICHIELS. Mogelijk dat hij, in zijne ontwerpen, of te ver gaat of te stijfhoofdig daarbij blijft volhouden; dat wil ik niet beslissen. Maar ik ken zijne plannen en vermeen dat hij niets anders beoogt dan het ware en het goede.

Ik ben aan het bouwen van eene brug. Ook hier heeft mij HEIMES met zijn goeden raad voorgelicht.

De *Sumatranen* zijn zeer handig, bij zulk werk, en maken

de bruggen even zoo stevig als hunne huizen. Over de meeste, die ik tot heden gezien heb, ligt een dak, even zoo zamengesteld, en met *idjoe* [1] gedekt, als de daken van hunne huizen. Hout heeft men in overvloed en daar de bosschen, van oudsher, aan zekere *kampongs* toebehooren, zoo worden deze uitgenoodigd het benoodigde hout te leveren. Voor zoo ver ik heb gehoord is het echter niet zoo duurzaam als het *Djatie*hout, op *Java*, en heeft men dierhalve van daar zaadpitten doen overzenden, die overal geplant worden.

Ook hier, op *Matoea*, heb ik mij daarmede moeten belasten. HEIMES meent echter dat de boom hier niet zal aarden, om reden de plaats te hoog ligt en de grond te goed is. [1] Wij zullen het zien.

Het is jammer dat wij hier geeneen bouwkundige hebben, en dus den maleijers hun eigen gang moeten laten gaan. Ook ontbreken hier nog al de gereedschappen, die bij ons de geringste ambachtsman bezit. Hieruit vloeit voort dat men vele dingen slecht maakt of in het geheel niet.

Zoo worden b. v. de houtwerken, die tot een huis benoodigd zijn, zoo als balken en planken, niet gezaagd, maar met een bijl, van eenen zeer zonderlingen vorm, behouwen. Ge kunt ligtelijk begrijpen hoe veel tijd en materiaal hierbij verloren gaan. Uit een boom kapt men dierhalve meestal maar één balk, dikwijls zelfs slechts ééne plank. Doch ik heb ook wel gezien, dat zij een boom in twee of drie stukken splijten en, elk stuk afzonderlijk tot eene plank behouwen. Daar zij de schaaf ook niet kennen, kunt ge ligt begrijpen hoe zoo'n plankenhuis er uitziet.

Voorts hebben zij ook geene ijzeren spijkers, zoodat de grootste gebouwen zonder deze zamengesteld worden. Alle

[1] de Djatieboom groeit het liefst in laagland of heuvelachtig terrein, op droogen grond.

balken en planken worden in elkander gevoegd of zitten losjes in elkander. Daar alle huizen een voet of drie, vier, ja nog hooger van den grond, bevloerd worden en het materiaal zoo slecht verbonden is, komt het wel eens voor, dat het geheele gebouw waggeld, wanneer men er doorloopt. Dit heeft, bij mij, in hooge mate plaats, zoodat alle glazen en andere los staande voorwerpen beginnen te rinkinkelen en te schuiven, wanneer ik in mijne voorgallerij op en neder loop.

Hunne woonhuizen weten zij van buiten, zeer sierlijk te bekleeden en te beschilderen. Hieraan besteden zij de meeste zorg, wanneer het de *roemah bidjaras* [1] geldt. Dit zijn langwerpige gebouwen, eveneens gebouwd als hunne woonhuizen, maar rondom met vensters voorzien en, van binnen, zonder afscheiding.

Het zorgvuldigste bewerken zij echter hunne rijst-, of beter paddi-, schuren, die steeds vlak achter de woonhuizen staan. Zij zijn vierkant, beneden smaller dan boven, rondom gesloten en overdekt door een hoog dak, dat in twee puntige gevels uitloopt en insgelijks met *idjoe* is bedekt.

In het algemeen geloof ik dat de maleijer zijne woningen met meer zorg en ruimer bouwt dan de javaan. Dit heeft mij een javaansch opziener, met veel verbazing verteld; want op Java bouwen ze slecht.

Van glasruiten, voor de vensters, is geene spraak. Deze worden met planken, schuif of hengselluiken digt gemaakt en digtgegrendeld. Heimes heeft zijn venster met wit linnen digtgespijkerd en de spijkers van *Padang* doen komen.

Dikwijls trekken eene soort van marskramers, meestal *Intjes* of *Bengalezen*, (*orang Bengala*) door het land, die zeer rodinaire artikelen van weelde of europeesche behoeften

[1] Raadhuizen.

verkoopen, zoo als zeep, papier, kleine spiegeltjes, naaigaren, borstels, kammen, ijzerwaren en ordinair porcelein, ook eenige soorten van katoenen goederen en spiritualien. Zij moeten goede zaken maken, niet alleen door het verkoopen van de genoemde artikelen, maar ook door het agio dat zij winnen door het wisselen van geld.

Een zilveren gulden, (roepia) wordt namelijk in de *Padangsche bovenlanden*, met 150 tot 160 Centen betaald, terwijl hij, te *Padang*, door het gouvernement voor 120 Centen in cours gesteld wordt. Zij winnen dierhalve, wanneer zij, bij de civiele kassen wissels op *Padang* nemen, 30 tot 40 procenten.

Deze lieden zijn, in der tijd, door het Engelsche gouvernement, uit *Bengalen* overgebragt en hebben, of als militairen, of als lastdragers dienst gedaan. Na verloop van hunnen diensttijd zijn velen achtergebleven en zijn dergelijke marskramerijen begonnen.

Even oorspronkelijk als deze reizende kooplui, zijn onze gouvernementsposten. Op ieder poststation namelijk moeten een zeker getal maleijers, door de naastgelegen kampongs om de beurt gestationeerd worden, om ieder aankomend dienstpaket onmiddelijk verder, tot het volgende station, te bezorgen. Bij dag wordt dit door *een* van het wachtvolk gedaan, maar des nachts gaan ze met hun tweeën en draagt dan, ten minste, de eene, eene *obor* [1], ten einde zich de heeren tijgers, op eene distancie, en van het lijf te houden. Van postzakken of valiezen was, toen ik hier kwam nog geen sprake; de dienstdoende maleijer stopte doodeenvoudig het brievenpaket in zijn hoofddoek of buikgordel, of nam het, als het groot was, in zijn sarong gebonden, op den rug. Nooit is onder mijn bestuur een brief verloren geraakt en dit mag wel verwondering baren, daar de boden overal de, dikwijls hoog gezwollen, rivieren doorwaden moeten.

[1] Flambouw.

Als eene aardigheid moet ik u vertellen, dat mijn naaste buurman, te *Soengi-poea*, ST... P... die dikwijls zeer afgetrokken en vergeetachtig is, mij het toegezonden postpaket, in plaats van het naar *Bondjol* doortezenden, onlangs terug zond. Daar men voor brieven, afkomstig van de *Kust*, (van *Sumatra* zelve) geen porto betaalt, kwam het er niet op aan. Alleen moesten, toen de vergissing bemerkt werd, onmiddelijk wederom een paar andere postpaarden, anders gezegd maleijers, en route.

Wanneer HEIMES niet hier is, dan ben ik geheel alleen. Maar ik ga wel eenen enkelen keer naar *Manindjoe*, dat zeven palen van hier verwijderd is. Voor het grootste gedeelte blijf ik echter des avonds t'huis, en krijg ik nog al gezelschap, van den eenen of anderen doortrekkenden officier, die van *Bondjol* komt.

Deze heeren reizen in uniform, de sjerp om en de sabel op zijde. Ook hebben zij meestal een paar pistolen in de holsters, en een lederen valiesje op den zadel van het paard gegespt, hetgeen zeer praktisch is, daar het hier dikwijls regent en de *koelies*, met de bagage, niet zoo spoedig kunnen volgen.

Voor deze soort van reizigers bestaat geen ander nachtverblijf dan het huis van den civielen ambtenaar.

Ik moet derhalve iederen doortrekkenden officier, of ik wil of niet, logeren, dat dubbel onaangenaam is, omdat men eigenlijk geen meester in zijn huis is en den reiziger, nog buitendien, eten moet verstrekken.

Nu bestaan wel hier en daar, zoogenoemde passantenhuizen, waarin ze kunnen logeren, en ook tarieven, volgens welke voor hen gekookt moet worden; maar, in de meeste gevallen, verzoekt men den reiziger bij zichzelven aan tafel, waar hij het beter krijgt dan in het onvriendelijke hok en tevens niet verpligt is om zijn geld voor weinig en slecht eten uit te geven.

Een van mijne voorgangers ging altijd op reis, wanneer hij wist dat iemand moest komen, hetgeen wel opgemerkt werd en hem den eerenaam van *lamneling* bezorgde.

Ik ben blijde als ik een landsman kan ontmoeten en daarom staat dan ook mijne deur open voor een ieder die hier moet vertoeven.

Waar de driekleur wappert, moet het royaal toegaan. Vindt ge dat ook niet, PIET?

Over eenige dagen gaat HEIMES wederom op reis en wel naar *Bondjol* en de onderhoorigheden van *Poea datar*. Daar moet een landschap zijn, *Mahi* genoemd, van eene onovertrefbare schoonheid. HEIMES zal mij er over schrijven, en als het zoo is volg ik hem na.

Wees intusschen gegroet en zend mij een afschrift van de *History of the Ronggeng's*.

Vaar wel. De Uwe.

24e BRIEF.

Kapitein H. S. Heimes aan Dirk Voortman.

Silikie, den 28sten *Januarij*, 1844

AMICE!

Ik schrijf u dezen brief in de overtuiging dat hij u genoegen zal verschaffen. Ik zal hem, daar hij zeer lang moet worden, in verscheidene kapittels of onderdeelen splitsen en er ook de kopij bijvoegen van een stuk dat ik aan mijn oom, het lid van de kamer der hoogmogende heeren, in *Holland*, heb verzonden.

Gij zult aan het slot van dit epistel eene tijding vernemen, die u hoogst onaangenaam zal verrassen — zij betreft de cigaren, die ik uit *Europa* verwachtte, — gij zult mij beklagen — maar, beste vriend: »Er zijn dingen in de wereld, waarvan onze filosofie: (neem mij niet kwalijk dat ik een f schrijf) niet het minste vermoedt." [1]

Ik begin dus:

En alzoo trok ik heen, gezeten op mijn bruin paard, PIET genoemd en gevolgd van RAKSA den *Javaan*, die

[1] Shakespeare. Hamlet.

eigenlijk geen *Javaan* is, maar een *orang Batawi* [1], zoo als men te *Batavia* zegt.

Ik rookte eene geurige manilla cigaar en bedankte den goeden god van *Hispania*, dat hij, op *Manilla*, zulke overheerlijke cigaren deed groeijen. Wij *Hollanders* verdienen betere tabak dan die bij Amersfoort groeit. Vindt ge dat ook niet?

Te *Soengi poea* steeg ik, voor een oogenblik, van mijn paard. ST... P... wilde mij niet alleen laten vertrekken maar ging mede naar *Pisang*, waar wij overnachtten.

Dit *Pisang* is vermaard in onze geschiedenis, want van hier uit begon de majoor KRÜGER den vermaarden terugtogt, door de *toedjoe-loera's* [2].

Verder is het nog vermaard wegens een sergeant, FELIKS genaamd.

Deze had, toen hij zich nog te Batavia bevond, gehoord dat *Sumatra*, of hoe men *Padang* ook noemde, met goud, als het ware, bedekt was. Men diende dus, als men daarheen ging een fijn bezempje mede te nemen om daarmede het stofgoud optevegen. Of hij er echter meer dan stof en werkelijk goud mede opveegde, leert de geschiedenis niet, maar wel dat hij, tengevolge van zijn dorst naar goud, een treurig uiteinde vond.

Pisang, dat in een ketel, tusschen twee voeten van den berg *Seraboengan*, ligt, grenst ten oosten aan eenen hoogen rotswand van welken zich een tamelijk hooge waterval in de diepte stort. Hoe hij op het idee kwam, dat met dit water goudkorrels naar de diepte gevoerd werden, is niet bekend geworden; echter wel, dat hij dikwijls, des nachts, en in het geheim, met een beddelaken gewapend, naar den water-

[1] mensch van *Batavia*.

[2] zeven ravijnen.

val ging, en eerst tegen den ochtend met het natte laken terugkeerde.

Op een goeden dag kwam hij vroeger terug dan gewoonlijk, maar met een blaauw en groen gekleurd ligchaam en zoo ellendig, dat hij, twee uren daarna, overleed. Hij vertelde aan zijne Javaansche huishoudster, dat hem eene slang gebeten had, toen hij de goudkorrels, uit het opgehangen beddelaken, nemen wilde.

Zijne dame vertrok, kort hierop, naar *Padang*, en liet daar groote hoopen stofgoud verwerken.

Dit verhaal, dat, bij de ondergeschikte militaire magt, gretig ingang vond, was de oorzaak dat de oudgediende snorren steeds, als er van *Pisang* gesproken werd, met zeker respekt van sergeant FELIKS gewaagden, die zoo schatrijk was, en van zijne meid, welke later met een onderadjudant ging trouwen, en die een leven had als een vorst.

Ik behoef u niet te zeggen dat dit een sprookje is. Maar achter al deze overdreven verhalen is steeds iets verscholen, dat waar is. Hier bevindt zich goud, dat is zeker, maar in eene geringe hoeveelheid en zeer fijn verdeeld. Men ziet echter overal, in en op de steenen, in het stof en in het water, een onophoudelijk glinsteren. Dit wordt voortgebragt, of door duizende van schilvertjes van glimmer, of van zwavelkies en ook wel van goud en platinastof. Maar zoo als reeds gezegd is, in eene zeer geringe hoeveelheid [1].

Genoeg voor den marcherenden soldaat. Hij, die zoo veel van *Padang* gehoord heeft, die, voor eenen enkelen keer, eene maleische vrouw met gouden oor- en armbanden tegenkomt, of de gouden krisscheden van de hoofden heeft gezien, vermeent onmiddellijk dat alles wat hij maar glinsteren ziet, ook goud is. Menigeen heeft reeds, bij zulk eene gelegenheid, en wanneer hij waande niet bespied te

[1] In een lateren brief meer hiervan. F. C. W.

worden een stuk glimmend gesteente opgeraapt, in de meening eene rijke vondstte hebben gedaan.

Maar laat mij voorttrekken naar *Bondjol!*

Ik passeerde den bergweg naast het bed van de rivier *Alahan matie*, waar de luitenant DIKMAN, met zijn zwart paard, de salto mortale maakte. Hij mogt wel van een bijzonder geluk spreken, want, zonder den boom die zijn val brak, ware hij naar beneden gerold, en, ellendig verbrijzeld, in de alles behalve zachte armen van Neptunus getuimeld.

Bondjol bereikte ik tegen den middag en ik nam mijn intrek bij den gastvrijen Heer GODON, Comodore van *Bondjol* en onderhorigheden.

Zijn woning bevindt zich op een heuveltje, ten zuiden van het kampement.

Men heeft een lief gezigt over de valei van dien naam, en den *Ophir* in het verschiet.

Ik bleef maar een dag te *Bondjol* om de benoodigde pijlingen te doen. Het is hier smoorheet.

Ten gevolge van den langdurigen oorlog is de mannelijke bevolking zeer dun gezaaid.

Die nog leven behooren tot de secte van de *padries* en onderscheiden zich, uiterlijk, door hunne geheel witte kleeding, stroeve manieren en eene groote onverdraagzaamheid. Ook willen zij zich niet voegen naar onze welgemeende voorschriften. Zoo bestond hier vroeger de gewoonte dat ieder zijne rijstvelden bewerkte en beplantte, wanneer hij verkoos, hetgeen ten gevolge had, dat de tijd voorbijging, wanneer geplant konde worden. Hierdoor ontstonden gebrek en hongersnood. Er werd dus gelast dat, op zeker tijdstip, alle rijstvelden bewerkt en beplant moesten zijn. Daar men dit echter niet algemeen verkoos te doen, zoo werd iedereen, voor iederen dag verzuim, met een *kobang* [1] beboet.

[1] Twee duiten.

Wel deden zij het uit vrees voor boete — maar hoe? Ik zelf heb gezien, dat zij de zaadpaddie in de maar half of bijna niet bewerkte velden, tusschen het gras, instopten.

Wanneer nu de paddie slecht groeit, en zij eenen slechten oogst krijgen, wijten zij dit aan het gouvernement.

Ook heb ik een hoogst interessanten waterval bezocht. Hij bevindt zich in een dal, ten westen van de woning van den contrôleur, en komt uit een laag, maar zeer zonderling gevormd, gebergte. Dit laatste draagt hetzelfde karakter tot *Loeboe Sikapping*. Overal staan steenconglomerata uit den beganen grond en bemoeijelijken het marcheren of rijden, want bij iederen stap trapt men op een puntig en scherp rotsgesteente. Ik beschouw het geheele land als van vulkanischen oorsprong en het gesteente als lava.

Uit eene opening in deze lava, stroomt eene kleine beek van kookend heet water, stort zich over verscheidene rotsgevaarten en vermengt zich dan met het kilkoude water van eene andere wel. Wij hebben, aan den oorsprong van de eerste, een ei gekookt en wel in niet meer dan twee minuten. Houdt men een vlammetje in den uitstroomenden waterdamp, dan wordt dit melkwit.

Verklaar mij deze verschijning, o CELSIUS-MULDER!

Ook vlak bij het kampement van *Bondjol*, borrelt eene warme wel uit een rijstveld omhoog. Ik heb een stuk steen van het daar gevormde bezinksel medegenomen, dat er als ketelsteen uitziet en stellig *kalk*, *zwavel* en *magnesia* bevat. Ook breng ik een paar platen *zwavelzure kalk* mede (*gips*) die in het lage gebergte overal gevonden wordt.

Bondjol is een vervelend nest, ofschoon hier drie kompagniën garnizoen houden. Maar de kommandant, majoor DE V. DE C., een speler en dobbelaar in zijn hart, bevalt mij zoo weinig, dat zich deze tegenzin ook over het geheele *Bondjolsche* heeft uitgebreid.

Toen ik daar des avonds, eigenlijk alleen beleefdheidshalve, op de thee verscheen, viel mij de eer te beurt met den militairen kommandant een familiaar ombertje te mogen spelen. Gij, die mijne geheele afwezigheid van esprit de jeu kent, zult u dus niet verwonderen, dat ik geducht geplukt werd, en zoo wat een vijftig gulden aan den edelen zoon van MARS verloor. Moge hij daarmede gelukkig worden!

Ik heb het land, niet aan hem, maar aan mijzelven, dat ik niet genoeg zelfstandigheid toonde en niet liever bedankte voor de eer, om te mogen medespelen. Ik beklaag de overige, hier liggende officieren, die eveneens door den kerel geplukt worden!

En nu voort — naar *Boea datar!*

Een steile en slechte berg- en boschweg bragt mij op een plateau van het, een paar duizend voeten hooger gelegen, gebergte, achter de berglijn van *Bondjol*, en nog hooger op, naar het verblijf van den comodore en kapitein, DE BAAS.

Laat mij u eventjes met dezen heer bekend maken.

DE BAAS kwam, als welgeschapen jongen, in *Noord-Holland* ter wereld, leerde later lezen, schrijven en de eerste beginselen van de rekenkunde, werd soldaat en *korporaal* en kwam in deze veelbelovende charge in de *Oost*, en meer bepaaldelijk in de bovenlanden van *Padang*.

Daar hij zeer spoedig maleisch leerde, wel aan- maar geen toeleg tot drinken toonde, en van een zeer langmoedig karakter was, werd hij door den kapitein van den staf, later resident, STEINMETZ, opgemerkt, en overgeplaatst als comodore, naar *Boea datar*.

Hier maakte hij zich spoedig met land en volk zoo goed bekend, deed zoo goede diensten, en kwam, bij de bevolking, in zulk een verbazend groot aanzien, dat hij, van sport tot sport, hooger klom, en op dit oogenblik reeds kapitein is.

Hij bouwde een klein fort en daarnaast zijn woonhuis,

uit planken en vensters, met glazen ruiten. Het is hier een waar paradijs. Alles groeit er. De heerlijkste groentens, aardappelen en zeer goede druiven.

Volgens mijne berekening ligt het hooger dan *Matoea*. Ik durf u echter het cijfer niet op te geven, daar ik geen barometer heb.

Ik bleef hier drie dagen, tot dat de voorbereidingen voor onzen togt, naar de landen *Mahi*, *XII Kottas* en *Kampar nan Sambilan*, gedaan waren.

Daar deze togt de eerste was, die DE BAAS in deze landen zoude ondernemen, wilde hij daarbij zekere vertooning maken, en een vijftigtal hoofden van *Kota lawas en Siliki*, zoo heet zijne afdeeling, met zich nemen.

Toen hij hoorde, dat ik mede van de partij wilde zijn, deed hem dit veel genoegen. Ik gelastte daarom nog, aan twee van mijne aides, W. en U., zich op *Foea datar* bij mij te voegen, ten einde aan den togt deel te nemen, en onder weg de hoogst noodige opnemingen, à la vue, te verrigten.

DE BAAS vond dit uitstekend en beloofde zich het meeste succes, wanneer hij met nog drie Europesche ambtenaren zoude verschijnen.

Wij gingen dus, op een goeden dag, tamelijk vroeg, met een geweldigen stoet prachtig gekleede hoofden, op reis. Ten acht ure passeerden wij den *equator!* Ik rilde van de koude en ten negen ure moesten wij, wegens den zwaren nevel, halt houden. Wij hadden namelijk den rand van den ketel bereikt, in welken wij naar het land van *Mahi* moesten afdalen.

Wij hadden, sedert twee uren, onophoudelijk geklommen, de nevelreuzen trokken in dikke kolommen over het vochtige gras, en de boomhooge varen bewogen zich heen en weder, in den guren luchtstroom.

Wij stegen van de paarden en stonden naast elkander,

langs den rand van den afgrond, die zich langzamerhand, aan onze voeten begon te openen.

Daar dreef eensklaps een forsche windvlaag het witte gordijn op zijde, en diep beneden ons, prachtig door de zon verlicht, lag het land van *Mahi*.

Een luide kreet van verrassing ontsnapte uit ieders mond.

En waarlijk, vriend, niet zonder reden. Nadat ik het onbeschrijfelijk verrukkelijke beeld eene poos had aanschouwd, riep ik opgetogen van blijdschap: „DE BAAS, dat is goddelijk!"

„*Alles voor het Gouvernement*," antwoordde hij mij, en nam zijne met goud geborduurde muts af. „Ik ben be„nieuwd hoe de wegen zijn en of de koffij goed tiert. He, „*Dato!* Waar zit de *Dato* van *Ampang-gedang*?" [1]

Het aangeroepen hoofd wees met de hand naar omlaag, en deze wenk volgende, ontwaarden wij, een duizend voet of wat beneden ons, een hoopje menschen, die ons daar schenen te wachten.

„Laat ons dan gaan, ieder passe op zijn eigen knol, want „van een te paard rijden is hier, zoo veel ik zie, geen „spraak."

Laat mij u echter het landschap beschrijven, alvorens ik gehoor geef aan de roepende stem van den *comodore*.

Ik geloof niet mis te tasten, wanneer ik aanneem dat de rand van den ketel, op welken wij stonden, vierduizend voet boven de zee ligt, en *Ampang-gedang* zoo wat eenduizend voet. Aan onze voeten opende zich dus een afgrond van ± drieduizend voet, die zoo loodregt naar omlaag scheen te loopen, dat ik eenigen billijken twijfel koesterde of wij, met onze paarden, daar zouden kunnen afdalen.

Het groote ravijn opent zich, aan den noordoostelijken

[1] Hoofdplaats van Mahi.

top van den *Boekit-gedang* (hoogen berg), wordt allengskens breeder en dieper, en formeert, met eene reeks van bergruggen, een drie palen breeden en langen, bijna ronden ketel. In dit ravijn storten zich honderde kleine bergwateren neder, die, tot eene rivier vereenigd, den naam dragen van *Kalie* of *Batang Mahi*, welke rivier het landje doorstroomt en zich, als een duchtige bergstroom, tusschen de oostelijke grensbergen een doortogt baant.

Dit laatste gedeelte van het panorama is hoogst eigenaardig en heeft misschien in de geheele wereld zijn weerga niet.

Men ontwaart een afgeknotten kegelvormigen berg, met eene wijd gapende, scherp getande opening, *goenong gossong* [1]. Regts van dezen weg verheft zich de hooge rots *Berano*, bijna regthoekig, uit het bed van de rivier *Mahi*, en aan deze sluit een hooge en zeer steile rotswand, in welken zich, ongeveer op twee derde van de hoogte, eene groote opening bevindt. Deze heeft het voorkomen van eene openstaande, reusachtige poort en heet *goenong Lanang*.

Achter dit tafereel ziet men, in het verschiet, de verscheidene bergruggen van de landen *Kampar nan Sembilan* en *de XII Kottas*, en nog verder, de uitgestrekte boschvlakten aan de Oostkust.

Let nu nog op de valei of den ketel van *Mahi* zelve, met hare heuveltjes en valeitjes, hare woonplaatsen en kulturen en de als zilver blinkende rivier, midden daar doorstroomende; werp uwe blikken naar den omlaag voerenden, kronkelenden weg, het zware bosch, en de rotsen van leisteen, aan onzen kant, en ge zult moeten bekennen, nooit zulk een verrukkelijk beeld te hebben aanschouwd.

Langzaam, pas voor pas en met de grootste voorzigtigheid klouterden wij, in kleine, langs den leisteenwand zikzaksgewijze uitgehouwen treden naar omlaag, de paarden aan de toomen achterna trekkende. Het is verwonderlijk hoe voorzigtig deze edele dieren hunne pooten weten te zetten en dat, op plaatsen, waar zij om eenen scherpen hoek draaijen en, als het ware, langs de rots heenschuiven moesten. Een van de achterste volgelingen trok, bij eene gevaarlijke passage, zijn dier te hard aan den toom, het struikelde, viel op de knien van de voorpooten en kantelde over den rand van de rots, naar beneden, in de diepte.

Het ongeluk was gebeurd alvorens wij in staat waren het hoofd om te draaijen.

Eerst des anderen daags mogt het den eigenaar gelukken zijn harnachement terug te vinden. Het paard was vreeselijk verminkt en reeds aan milioenen mieren ten prooi.

Na ten minste twee uren geklouterd te hebben, kwamen wij aan de rivier Mahi, waar wij opgewacht werden door de hoofden van de te bezoeken distrikten. Zij waren opgetogen van blijdschap dat wij met ons zoo velen kwamen en wezen ons, als een teeken van hun goeden wil, eene houten brug, die zij zelven over de rivier *Mahi* gebouwd hadden en waarmede zij den *comodore* wilden verrassen.

Na een bedankje van diens kant, en de opmerking dat zij deze brug, wanneer zij eens, bij hoog water, mogt weggeslagen worden, wat hooger boven den waterspiegel moesten optrekken, stegen wij te paard en reden het land in.

Daar het, des ochtends, nog goed geregend had, en de nieuw aangelegde weg niet begrind was, zoo moesten wij, in de barre modder, stapvoets rijden.

Zoo doorsukkelende kwamen wij aan een heuveltje. De paarden, opgewekt door de vele voor- en achterrijders, waarbij zich, zoo als gewoonlijk, eenige merries bevonden, begonnen wat harder te loopen en vielen, bij de hoogte, in

[1] Holle of leêge berg.

een galop. Ik reed naast DE BAAS en had het ongeluk, dat mijn paard uitgleed en zoodanig met mij op zijde viel, dat ik met mijn linkerbeen daaronder geraakte.

Men verloste mij onmiddelijk van het schichtig geworden dier, maar ik had mijn been duchtig bezeerd, en mijn broek tot boven toe gescheurd.

Op een rots zittende legde mijn aide W. een kompres, en een verband van zakdoeken om het bloedende been en steeg ik weder op het bedaard geworden dier. Ik was er goed afgekomen.

DE BAAS liet echter de vrouwelijke vierpooters in de achterhoede brengen en nu bereikten wij, kort hierop, zonder verder oponthoud, den hoofdkampong, *Ampang-gedang*.

Ofschoon men ons met gamelangspel en het uitsteken van vlaggen ontving, konden wij toch onmiddelijk opmerken, dat het hier eene armoedige troep was. Slecht gebouwde huizen, kleine, smerige paddischuren, overal vuilnis en alang-alang en eene allerarmoedigst gekleede bevolking, maakten een groot kontrast met alles, wat wij, nog kort te voren, in de gouvernements distrikten, gezien hadden

DE BAAS wees dit aan het distriktshoofd van *Siliki*, die, ofschoon hij vroeger tot onze tegenpartij, de Padries, behoord had, met verbazing van dezen niet te miskennen toestand notitie nam.

Wij klouterden de ladder van ons tijdelijk verblijf omhoog en vonden dat reeds alles, door onze vooruitgezonden bedienden, was in orde gebragt. Dit bestond hoofdzakelijk in het ophangen van onze *Klamboe's* [1], boven onze matrassen.

Het toeval wilde dat de vier eerstgenoemden, in grootte, met onze maatschappelijke positiën overeen kwamen.

Regts hing de reusachtige, witte *klamboe* van DE BAAS,

[1] Muskitennetten.

dan volgde de mijne, uit groen gaas bestaande en dan kwamen de veel kleinere, van mijne beide landmeters.

Hoe onbeduidend en toevallig dit ook was, gaf het aan de hoofden der maleiers toch aanleiding, om hunne verwondering en tevens ernstige goedkeuring, over deze *atoeran* [1] der *orang Wollanda*, [2] uittespreken.

Des namiddags was de geheele bevolking, rondom de *Batoe radja* [3], welke op eene vrije plaats in den kampong stond, verzameld. Ofschoon ik gevoelige pijn aan mijn gewond been leed, vergezelde ik toch DE BAAS en gingen wij vier europeanen, op dezen steen, die veel had van het oude fondament van eene paddischuur, naast elkander zitten.

In vroegere tijden, toen de vorst van *Menang-Karbouw* [4] over *Mahi* het gezag uitoefende, hielden ook zijne zendelingen op deze opgehoogde plaats *bidjara* met de hoofden en strafregt over het volk.

Toen wij gezeten waren stond DE BAAS op, en hield een *speech* in duidelijke en helderklinkende woorden. Daar hij het zoogenaamde bergmaleisch, een dialekt van het hoogmaleisch sprak, konde ik niet alles verstaan. Des te beter verstonden hem echter zijne toehoorders, de inboorlingen. Zij hingen, als het ware, aan zijn mond en gaven luide hunne goedkeuring te kennen, wanneer hij iets sprak dat hun behaagde.

Hij deelde hun mede, dat de *toewan-besaar* [5] te *Padang* er in toegestemd had, dat zij, van nu af, onder het gezag der *Hollanders* mogten staan, en gaf hun de verzekering dat zij ook, van dit oogenblik aan, de bescherming

[1] Inrigting.

[2] Hollanders.

[3] Koningssteen.

[4] Heet woordelijk: strijd met den Stier.

[5] Groote heer.

van dit magtige volk zouden genieten. Hierop legde hij hun uit welke verpligtingen, uit deze verbindtenis voortgevloeid, van hunne zijde moesten nagekomen worden. Dat zij geen oorlog mogten voeren, gehoorzaam moesten zijn aan den *comodore* en de over hen gestelde hoofden, wegen moesten maken, koffijtuinen aanleggen enz. enz.

Na meer dan een uur gesproken te hebben, ontving het hoofd van *Mahi* zijn installatiebrief, met het gouvernementszegel, benevens eenen rottanstok met zilveren beslag; de gammelang speelde, en Holland . . . was wederom een prachtig, maar nog ongeslepen edelgesteente in zijne kroon rijker.

O vriend! wij zijn zoo rijk, maar wij weten het niet, of maken geen gebruik van onzen rijkdom.

Het spijt mij dat gij deze surprise niet hebt kunnen zien en nog meer, mijn oom, het lid der tweede kamer van de Staten-generaal.

Mahi was dus ingelijfd bij Holland.

Wanneer zal *Mahi* den eersten afgevaardigde naar de tweede Kamer zenden? [1]

Jammer dat het volkje hier zoo dom is!

Jammer dat het nog lang zoo dom zal blijven!

Maar er bestaat hoop op beterschap, want zij beginnen reeds *koffij* te planten en *koffij daoen* [2] te drinken. *Koffij daoen* is een drankje dat zoo wat smaakt als een afkooksel van ijslandsche mos — dus een beetje anders als lekker. Het wordt uit de, boven het vuur, dus in den rook gedroogde bladeren toebereid en wel op dezelfde wijze als bij ons de thee.

[1] Wat zingen de straatjongens in Holland?

„Nog lang niet, nog lang niet!"

[2] Een aftreksel uit de bladeren van den koffijstruik. F. C. W.

In plaats van eenen trekpot bezigen zij een stuk bamboes, dat zij met een bundeltje idjoe dichtstoppen, na de klein gedrukte bladeren, met het kokende water, daarin gedaan te hebben. Willen zij er van drinken, dan gieten zij het vocht in een kommetje, waarbij deze vezelstof als zeef dient. Het afkooksel ziet er donker bruinachtig groen uit. Ik kan het, zonder suiker, niet drinken. Ook herinnert het mij steeds aan de thee die op Java gefabriceerd wordt.

En nu, beste DIRK, daar nu de goede bewoners van *Mahi koffij daoen* beginnen te drinken, hebben zij tevens den eersten stap gedaan op den weg tot de beschaving. Jammer dat zij hierin, al dadelijk, te ver gingen, want DE BAAS moest na zijne eerste inspektie, in de nieuw aangelegde koffijtuinen, zijne waarschuwende stem verheffen en gelasten, dat men de jonge boompjes niet te veel plunderen moest.

Die domme rekels verbeeldden zich, dat zij de koffijboomen voor hun eigen gebruik hadden geplant, en onmiddelijk, de bladeren, daarvan mogten afplukken.

Neen mannen! Eerst voor ons de boonen en dan, in gods naam, *de blaren voor jelui!*

Morgen meer.

Saluut!

25e. BRIEF.

Siliki, den 30 Januarij 1844.

Nog eens, *Saluut!*

Aan U en aan allen die dit zullen lezen!

Moede en met een zeer pijnlijk gevoel in mijn geheele linkerzijde, kroop ik, des avonds van dien gedenkwaardigen dag, onder mijn klamboe, en sliep den slaap van den regtvaardige.

De Baas ging vroeg op inspektie en ik moest insgelijks mijne werkzaamheden beginnen.

Maar een landmeter, die bergtoppen en point de vues noodig heeft, om zijn beeld in een lijst te kunnen zetten, kan niet werken zoo lang de bergtoppen in de wolken bedolven zitten, en het geheele land door een dikken mist bedekt is.

Eerst tegen een uur of negen konden wij beginnen.

Ik heb het landje, van af dezen dag, in alle rigtingen doorkruisd, en kan gerust verzekeren, dat het, van de verte gezien, er beter uitziet als van nabij. Men is in alles achterlijk, en ik geloof dat de Baas spoedig zal moeten beginnen, met den bewoners boete te doen betalen, wanneer zij de rijstvelden niet op den behoorlijken tijd gaan bewerken.

Ik hoorde echter later van hem, dat ze gaarne wilden werken en planten, maar tot het laatste doel *zaaipaddi* misten.

Zij hadden hun voorraad, van verleden jaar, zuiver opgegeten en leden nu reeds gebrek.

Dat zag er zeer treurig uit. Wat viel er te doen? Wanneer zij niets hadden om te planten, dan bestond er hoegenaamd geen reden om eenen oogst te kunnen verwachten, maar wel een hongersnood.

Als onafhankelijke volksstam hadden zij het regt om te verhongeren, als gouvernementsonderdanen echter niet.

Wanneer dus het hoofd van *Mahi* het gouvernementsbesluit, waarbij *Mahi* tot gouvernementsland benoemd werd, nog niet in zijn zak had gehad, dan had het hem niets geholpen, met aan de Baas te zeggen: *"dat er geen zaaipaddi was;"* want dan had de Baas heel eenvoudig kunnen antwoorden: *"Dat gaat den koning van Holland niet aan."*

Nu echter *Mahi* eene parel uitmaakte in de schitterende kroon der *Oraniers* — nu de burgemeester van *Mahi* met het gouvernementswapen *onder zijn duim*, en het gouvernementsbesluit, *aan zijn hart*, voor de Baas, op den grond hurkte, en, met den vinger, hieroglyphen in het zand teekende, terwijl hij daarbij dacht: *"Wij zijn niet zonder reden bij de Wolandas gekomen,"* — nu moest er geholpen worden

De Baas was de man niet, die zich, door eene filantropische aandoening van zijn streek liet brengen. Een ander, in zijne plaats, had wellicht eenen traan vergoten, over het lot van het ongelukkige volk; hij echter beet zich op de lippen en prevelde tusschen de tanden het vleijende woord *Zwijnhond!"*

Hij bedoelde hiermede het hoofd van *Mahi*, die het gouvernementsbesluit op zak had, en hiermede den sleutel tot 's gouvernements geldkist.

Onmiddelijk werden door de Baas, op de plaats zelve waar hij de onbebouwde sawas had gevonden, (eene surprise in optima forma) de benoodigde maatregelen, tot

voorkoming van eenen hongersnood genomen. Hij zond dadelijk een paar hoofden naar de *Limapoeloes*, om daar paddi op te koopen, die tot aan de grens gebragt, en dan door de bevolking van *Mahi* afgehaald moest worden.

„En nu, *Dato!*" en terwijl hij dit zeide draaide DE BAAS zijn hoofd naar den achter hem, in slaafsche onderdanigheid, loopenden heer van *Ampang-gedang*. „En nu aan het werk. Gelast uwe bevolking, dat zij onmiddelijk een begin maken met de zaaibeddingen en de sawa's zelven, en als er geplant is — naar de koffijtuinen! — begrepen!"

„*Saija Toewan!*" (ja mijnheer).

„*Geen werk, geen eten,*" dat is onze meening *Dato* — en werken zult gijlieden of . . . de dui . . . zal jelui halen. — begrepen!!"

„Ik bedank u, mijnheer de *comodore. Allah zal u hiervoor beloonen.*"

DE BAAS, die wrevelig geworden was over de beredeneerde afzetterij, zoo als hij het noemde, werd door de, met zekere hartstogtelijke gebaren vergezelde woorden van het hoofd, wat zachter gestemd en vroeg hem, te gelijker tijd aan het gesprek eene andere wending gevende, terwijl hij met zijn stok naar de opening in den bergwand van *Goenong Lanang* wees:

„Hoe komt dit gat in den berg? Vertel mij dat eens *Dato*, dat zult gij wel weten."

De aangesprokene keek DE BAAS uitvorschend aan, hoestte een paar malen en begon te vertellen:

HET GAT DOOR DEN BERG LANANG.

Eene Parabel.

Vrij vertaald uit het Hoogmaleisch in het Nederduitsch.

Dooeloe, dooeloe . . . begon de Dato . . . Voor vele,

vele jaren, toen nog de *Dewas* [1] in den hemel en op aarde regeerden, en de vorsten, van *Menang-Karbouw*, hunne stedehouders waren, — toen kwam eens een van dezen, naar *Mahi*, om te jagen.

Hij was een onverzaagde, woeste dwingeland en hartstogtelijke jager, die, dagen lang in de bosschen en alang alangvelden rondzwierf, en eten en drinken vergat, wanneer hij veel wild vond, of een bijzonder prachtig dier op het spoor was.

Zoo gebeurde het ook eens, dat hij een groot en fraai hertebeest had opgejaagd en het, op een flink paard gezeten, achternazat.

Gaarne had hij het, met den blanken sabel, nedergeveld, maar het vlugge dier was niet te genaken. Hij nam dierhalve zijn boog van den rug, legde een van zijne nooit missende pijlen in de sleuf, mikte en schoot — maar miste. — Woedend over dit misschot dreef hij zijn paard tot harder loopen aan, schoot voor een tweeden en derden keer, maar altijd mis. Het was als of zich eene onzigtbare hand tusschen hem en het hertebeest had geplaatst, om aan den trillenden pijl eene andere rigting te geven.

Zoo vloog het gejaagde dier over omvergevallen boomstammen, rotsspleeten en bergwateren heen, steeds vervolgd door den razend geworden vorst en diens doodelijke pijlen.

Nog bezat hij één — een enkelen pijl, maar deze was een talisman, hem door een heiligen *Brahmaan* uit *Indië* medegebracht en die de kracht bezat van den *Tjakra*, of de werpschijf van *Wischnoe*. Hem was niets onbereikbaar en de vorst droeg hem steeds met zich, om hem in den hoogsten nood tegen zijne vijanden te kunnen gebruiken.

Zoo iets was hem nog nooit overgekomen. Nooit miste

[1] Hindoesche goden.

zijn pijl, en nu had hij reeds allen op dit eene hertebeest verschoten. Dat was eene schande zonder weerga — neen, hij moest het hert hebben, al zoude hij ook zijn talisman, zijn laatsten pijl daarvoor ten offer brengen.

Maar ziet, zoo achter het dier voort galloperende, merkte hij dat men zich regelregt op weg bevond tegen den rotswand van den *Goenong Lanang*. Daar was geen uitweg; links een diepe afgrond, regts het steile gebergte en, van voren de rots, regthoekig omhoog stijgende — het hertebeest was in zijn magt.

Met een zenuwachtige beweging trok hij den met goud versierden talisman uit den koker, legde hem op den boog en zijn paard met handen en voeten, en luide roepende, tot eenen laatsten ren aanhitsende, vloog hij heen, door het alang alang — het hert na.

Arm dier! Doodelijk vermoeid, bedekt met zweet en bloed, vliegt het de hoogte op, die tot de rots geleidt. Nog eenige ellen verder en er is geen uitweg meer. Daar vertoont zich een diepe spleet in de rots en vlak daarachter de steile wand. Twee wegen tot den dood geleidende, lagen voor hem: de afgrond om daarin te springen, en, met gebroken ledematen, een ellendig einde te vinden, of de harde wand om daartegen het hoofd te verbrijzelen.

De vorst ziet de spleet op den weg, — ziet dat geen uitweg meer bestaat voor het vermoeide dier, dat het hem in de hand moet vallen, en werpt pijl en boog op den grond, den blanken sabel, als in triomf, boven zijn hoofd zwaaijende.

Daar spant het edele dier zijne laatste krachten in, werpt met koele en trotsche doodsverachting het gewei op den rug, zet de fijne pooten tot den laatsten sprong aan en vliegt heen over den afgrond, tegen — neen, *door den wand van de rots*, die zich, als door een tooverslag, voor hem had geopend!!

Op dit oogenblik is de vorst insgelijks den afgrond genaderd, maar zijn paard, door hem tot het uiterste gedreven, heeft niet de kracht om, of daarover heen te springen, of eensklaps zijne vaart te stuiten en stort met hem naar beneden.

Het hertebeest was gered!

„Kaloe *orang* tieda ada kassejan — nanti *toewan Allah tolong*." [1] voegde de *Dato* er vermanende bij.

„Heel aardig," zeide DE BAAS, „en daarom ben jelui bij het gouvernement gekomen; liever bij ons, als verhongeren, niet waar *Dato?*"

„*Gouvernement saperti Allah!*" [2] antwoorde deze.

„Ik zie er echter geen gat in om van jelui, in de eerste „vijf jaren, de zaaipaddi terug te krijgen."

En zoo, beste vriend, liep de eerste inspektie in *Mahi* af. DE BAAS trok verder naar *Kampar nan sembilan*, maar ik bleef nog een paar dagen in *Mahi*.

Op een uitstapje kwam ik aan een gehucht, *Auwer-doerian* genaamd, waar ik voor een miserabel huis eene oude vrouw vond, die, in de barre zon, op den grond zat en een van hare beide voeten, die gewond en met walgelijke zweren overdekt was, zonder bedekking voor zich uitstrekte.

Dit ontzettende beeld van ellende deed mijn gevoel aan. Ik bleef staan, en nadat ik de wond had bezigtigd, gaf ik den welgemeenden raad om ze behoorlijk te reinigen en ze dan met het water van de zich vlak bij bevindende warme zwavelbron te baden.

Maar met hoonende stem werd mij de opmerking gemaakt, dat men dit niet gewoon was te doen; en dat de wond wel van zelve zoude genezen, als Toewan Allah het wilde hebben.

---

[1] Als de menschen geen medelijden hebben, helpt Allah.

[2] Het gouvernement gelijkt aan Allah.

„Daar kunt gij lang op wachten, menschen," voegde ik haar toe. Gijlieden moet zelven een handje uitsteken, en beginnen met den boel schoon te maken, dan zal hij helpen; maar eerder niet.

Kaloe tolong, baaik; kaloe tieda tolong, baaik djoega [1], prevelde de vrouw.

Betoel, soengoe, [2] meende een naast de vrouw hurkende man.

„Ja, menschen, dan wensch ik je een goeden middag, want ofschoon ik reeds een rijksdaalder in de hand heb, om dien aan het arme wijf te geven, merk ik nog tijdig genoeg dat Toewan Allah het niet wil hebben.

Weest gegroet!

Ik wilde, wrevelig over de domheid van dit volk, het tooneel van gepredestineerd ongeluk verlaten, bedacht mij echter, of beter gezegd, liet mij door een onverklaarbaar iets terugroepen en gaf de spaansche mat aan het arme wijf.

Ik kwam mij voor als YORIK te *Calais* [3], toen hij aan den monnik een almoes weigerde. Maar mogt ik anders handelen, nadat DE BAAS aan de menschen de zaaipaddi had gegeven?

Neen, vriend!

Heb ik echter te veel gezegd, wanneer ik beweerde dat het volk van *Mahi* dom was en nog lang dom zoude blijven?

Ik vermeen ook, op grond hiervan, te mogen beweeren, *dat nog verbazend veel water door de Batang-Mahi zal vloeijen, alvorens Mahi een afgevaardigde voor de tweede kamer der Staten-generaal* naar *Holland* zal kunnen zenden. Het is te

[1] Helpt hij, is het wel; helpt hij niet, is het ook wel.

[2] Waarachtig, het is zoo.

[3] Uit Sterne's Sentimenteele Reis.

hopen dat wij het nog eenigen tijd zonder hem en — de anderen zullen kunnen klaren.

Toen mijn been wat beter was geworden, vertrok ik naar het land *Kampar*. Ik zal u van eene verdere terreinbeschrijving verschoonen. Genoeg, wanneer ik u zeg, dat men eene hooge en zeer steile bergketen moet overtrekken en dan in een heuvelachtig, slecht bevolkt en bebouwd land komt. De woonplaatsen liggen, voor het grootste gedeelte aan de rivieren, die reeds bevaarbaar zijn, en allengskens, naarmate zij de Oostkust naderen, grooter worden. Eenige dezer rivieren, bij voorbeeld de *Indragiri* of *Kwantan*, *Kampar*, *Roekan* en rivier van *Bila*, worden als handelswegen gebruikt en vele engelsche waren komen, langs dezelve, uit *Singapore* of *Singapoera* (de stad der leeuwen) in de binnenlanden, en ook in onze bezittingen.

Naar aanleiding van deze vrijhandelkwestie, die wij noch beletten, noch smokkelhandel noemen kunnen, ontstaan, van tijd tot tijd, bisbilles met de *Singapoere* pers. Dit heeft echter niets te beteekenen, zoolang zich slechts ons gouvernement de zaak niet aantrekt.

Ik heb in de *XII Kotta's*, vlak bij den *kampong Alahantiko*, een oud bouwwerk gevonden, dat in zooverre onze oplettendheid verdient, als de zekerheid bestaat, dat het noch door ons, noch door de engelschen, en in geen geval, door de maleijers, vervaardigd is.

Er blijven dus alleen de *Portugezen* en de *Hindoes* over. Nu is het bewezen dat de laatsten op *Sumatra* geweest zijn en daar rijken gesticht hebben, maar ik herinner mij niet ooit gehoord te hebben, dat zij er fortificatiën aanlegden. Aldus blijven nog alleen de *Portugezen* over, die, volgens eene algemeen aangenomen meening, de makers van ieder bouwwerk, uit den ouden tijd, zijn.

Het gebouw in kwestie, heeft wel iets van een nieuwerwetschen *Montalambertschen* toren, is uit metselsteenen in ron-

den vorm, en tamelijk nabij de rivier opgetrokken, zoodat het mogelijk een strategisch doel had. Daar echter niet veel meer dan eenig metselwerk van het fondament overgebleven is, zoo kan ik u niet veel meer vertellen, dan ik reeds verteld heb. Mogt ge echter nog meer daarover willen weten, dan staat het u vrij herwaarts te komen en het zelf te onderzoeken. De bewoners zijn hier minder smerig en armoedig gekleed dan in *Mahi* en vroegen geen zaadpaddi. Ik vrees echter, dat zij den oogst van de door hen geplante koffij, als er iets van komt, in plaats van naar *Boea-datar*, in het gouvernementspakhuis, liever naar de Oostkust zullen brengen, bij de engelsche of amerikaansche handelaren. En dit is hun niet kwalijk te nemen, wanneer men gelieft te bedenken, hoe moeijelijk en ver de weg naar eerstgenoemde plaats, en hoe gemakkelijk die op de rivier is, terwijl zij, bij al de moeite, dáár zeker de helft minder er voor krijgen dan hier [1].

Ik liet mijne beide landmeters, met de noodige instructiën achter en trok wederom het land van *Mahi* in. Toen ik aan de rivier kwam, waar wij de hoofden, bij de door hen vervaardigde nieuwe brug, hadden ontmoet, was deze spoorloos verdwenen. Eene *bandjer* (stortvloed) had ze, daags te voren, medegenomen De Baas had dus gelijk, toen hij de sarkastische aanmerking maakte, dat zij de brug — wanneer zij mogt worden weggeslagen — wat hooger moesten optrekken.

Op den rand van het grensplateau gekomen zijnde, vertoefde ik eenige minuten en vergastte mij, voor het laatst, nog eens aan het onbeschrijfelijk trotsche en prachtige gezigt op *Mahi*.

[1] Reeds in 1845 werd te Mahi een gouvernementspakhuis opgerigt.
F. C. W.

Ofschoon ik reeds te zeven uur, des ochtends, van den hoofdkampong *Ampang-gedang* was weggereden, en alleen te *Kotta-tenga* een half uur rust hield, kwam ik toch eerst bij het vallen van den nacht te *Siliki* aan.

Moe als een hond, en zonder iets genuttigd te hebben, wierp ik mij op het bed en sliep nogmaals den slaap van den regtvaardige.

Dus tot morgen.

Salve!

26e. BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Siliki, den 4 Februarij 1844.

AMICE!

Gij moet niet denken dat ik vijf dagen achter elkander geslapen heb, omdat deze brief eerst vijf dagen na den laatsten van stapel loopt en ik u aan het slot een *Salve*, tot morgen, had toegeroepen. Neen, vriend!

Maar een blik in de officiele courant, zal u hebben doen zien dat ik bevorderd ben tot *Kapitano*, en wel buiten mijne toer en met een sprong over eenige stilstaanders.

Hoe vereerend dit ook voor mij zij, en hoe hoogen prijs ik ook daarop stel, (1 + 1 geeft 2) moet ik toch erkennen dat dit zeer onaangenaam moet wezen voor degenen, welke mijn strijdros in het stof heeft geworpen. Vermeen nu echter niet dat mij deze bezwaren ziek hebben gemaakt. Neen!

Maar er kwamen met de courant verscheidene brieven uit *Europa* en *Batavia*, welke gelezen en beantwoord moesten worden; ook berigtte mij mijn Padangsche agent, de aankomst en verzending van een kist met cigaren, mij door mijne beminde zuster HELENA uit *Arnhem* gezonden — zoodat ik wel genoodzaakt was eenige dagen aan deze belangen te wijden.

Het gewigtigste voor mijn officiëel leven als staatsburger, is een hoogst vleijende brief van den kommanderenden generaal, over de eerste ingezonden kaarten van *Batipo* en *Agam*, en de mededeeling dat nog zes landmeters te mijner beschikking naar *Padang* gezonden waren. Verder was alles toegestaan, wat ik gevraagd had.

Dus, DIRK, de zaken gaan goed.

Voor mijn partikulier leven, mijn eigen ik, was de tijding betreffende de aangekomen cigaren, van hoog — van zeer hoog belang.

Want niet alleen dat mijne geheele reserve reeds in het vuur gebragt en in rook opgegaan was, maar er was ook geen kans om uit de kleine *toko's* (winkels) van *Paijacombo* of *Fort de Kock*, nieuwe reserven voor mij te halen. En ge weet hoezeer ik op eene goede cigaar gesteld ben. Ik kan mij mijzelven zonder cigaar niet voorstellen.

Intusschen moet ik mij met stoombooten behelpen, geen stoombooten zoo als wij ze in *Indië moesten* hebben, maar *niet hebben*, maar cigaren zoo als wij ze hier op *Sumatra hebben*, doch die door mij gemist kunnen worden.

Zoodra ik echter de *havannas* ontvangen heb, zend ik u een vijfhonderd stuks en dan zullen wij wederom rooken als — schoorsteenen.

Weet ge ook of de rookers een god of *patroon* hebben, zoo als b. v. de wijn- en bierdrinkers? Wat denkt gij hiervan; willen wij ons in kommissie vereenigen en er een benoemen? Ik geef u voorecrst de indicen. Het moet een amerikaansche naam zijn, want de amerikanen met hun Groote Pijp en hun *Gitche Manito* en *Meshinaòèwa* [1] zijn ons ten deze ver vooruit, daar laatstgenoemde de aangestelde pijpdrager van de groote pijp is, en de groote pijp niets anders is als hun god.

[1] Groote geest en pijpdrager.

Laat ons dan tot *Manito-naoèwa bidden* dat hij ons steeds goeden tabak moge geven, en *Manito-naoèwa-manilla smeeken* om goede cigaren.

Daar men echter, bij ieder rekwest van of tot eene bevoegde autoriteit, de meeste duidelijkheid dient in acht te nemen, en pertinent moet *opgeven, wat men eigenlijk wil*, (zie staatsblad 1833 No. 11) zoo stel ik voor dit gebed in te rigten, als volgt:

„O Manito-naoèwa-manilla! wees zoo goed *en zend mij „duizend manilla cigaren No.* 1; *Het porto zal ik betalen.*"

Zie, dat is eenvoudig en nog veel eenvoudiger dan wanneer ge ze in den winkel gaat koopen. Ge behoeft uw adres niet beneden links en het nommer van de bladzijde boven links en dan wederom regts, te schrijven, zoo als bij zeker ministerie. — Ge krijgt dan toch — niets!

Maar ter zake!

Ge kent *Smous? Smous*, mijn hond! *Smous*, een dier, waarvan men eigenlijk moest zeggen, dat hij een mensch is?

En als gij u *Smous* herinnert, dan, vriend, zal het u smartelijk aandoen, wanneer ik u de mededeeling doe dat *Smous* zijn eenen achterpoot gebroken heeft.

Denk derhalve niet al te slecht over hem: hij was niet dronken, zoo als de luitenant TIJNMAN, toen deze te *Paijacombo*, in nummero honderd, over een flakon struikelde.

Smous hield steeds zijn dekorum en wist zich onder fatsoenlijk gezelschap van zijnen rang en stand, altijd als een gentleman te gedragen Maar *Smous* had een groote fout. Hij was een doodvijand van kippen en eenden. Zoodra hij maar ergens een kip zag staan, vloog hij er op los en liep haar zoo lang achterna totdat hij haar ingehaald en doodgebeten had.

Nu wil ik hem hoegenaamd niet verdedigen en ook niemand de schuld geven van deze zijne inborst. Maar ik mag

toch vragen hoe hij er aan komt; ik mag toch zeggen dat hij vroeger nooit zoo geweest is, — nooit!

Maar op *Matoea*, in uw huis, DIRK, op uw erf, vriend, waar de kippen los rondloopen *en ongegeneerd, in de dispense, de boter uit het botervlootje pikken*, waar de haan met geheel zijne hofhouding door het huis wandelt, als ware dit zijn bosch of zijn scheveningsche weg, daar, DIRK, daar is de grond gelegd tot zijn hartstogt voor de jagt op pluimgedierte.

Zijt gij het niet zelf geweest die in de handen klapte, en aan *Smous* gelastte haan en hennen naar buiten te jagen?

En toen hij dit met lust en ijver deed, werd hij toen niet dagelijks door uwen luijen kok gebezigd om voor hem de benoodigde slachtkippen te vangen?

Ziet gij, DIRK, zoo werd hij onderwezen in het kwaad, en toen ik met hem in het *Bondjolsche* op reis was, heeft hij, tot ergernis van ieder eerlijk kampongmensch, wel veertig kippen doodgejaagd, die ik moest betalen om niet aangezien te worden voor iemand die er van leefde!

En zoo moest ik hem ook bij mijn uitstapje naar *Mahi* t'huis laten, uit vrees dat hij de onschuldige bevolking van dit land, ik bedoel de kippen, van ons bestuur mogt afkeerig maken.

Helaas! dit hielp niets.

Gisteren liep hij met Luitenant DON... naar het gebergte, ontmoette eene troep eendvogels, die aan een priester toebehoren, vervolgde ze door dik en dun, tot in een vischvijver, — beet daar twee dood — en kreeg, toen hij uit het water kwam, een stuk hout tegen zijn linker achterpoot geworpen, dat hij brak, — de poot.

DON... liet een draagstoel vervaardigen en hem naar huis brengen. Hij werd onmiddelijk verbonden en ligt nu achter mijne waschtafel op eene wollen deken, om aftewachten wat er van komen zal.

En nu vraag ik u, op uw geweten: *Heeft hem de natuur of de opvoeding zoo ver gebragt?* En wanneer gij dan, als een denkend mensch, zult geantwoord hebben, „de opvoeding" — *dan kan Smous met een gerust geweten zijn einde te gemoet gaan, want hij zal onschuldig bevonden worden door zijn god,*

„die ook de onze is!"

Maar ik geloof dat het voor dezen keer zoo erg niet zal afloopen.

Daar komen de cigaren!

Den 8 *Februarij* 1844.

Ik heb een treurigen tijd van vier dagen achter den rug Er is veel gebeurd, vriend, en ik ga ongaarne er toe over daarop terug te komen.

Wat is ons geluk? een hersenschim!

Hoe vele weken heb ik uitgezien naar de *havanna cigaren*, rijkhalzend verlangd naar een brief van mijnen korrespondent te *Padang*. En nu zijn ze beiden hier, de brief en de cigaren, — beiden, zeg ik u.

Maar hoor de vreeselijke geschiedenis, hoor en beklaag mij.

Dat ik aan mijne zuster te *Arnhem* geld heb gezonden, om tienduizend cigaren voor mij te doen koopen, . . . weet gij.

Dat die cigaren gekocht en verzonden zijn, weet gij ook.

Dat ik ze reeds sedert eene maand wachtende was, heb ik je geschreven.

En nu staan ze hier — achter — in de vrije lucht, — zoo god wil — in den regen!

Toen ik u de geschiedenis van *Smous* vertelde, zat ik in de voorgalerij van het woonhuis te *Siliki*, en liet van tijd tot tijd mijne blikken rondwaren langs den grooten weg die van *Paijacombo* herwaarts leidt.

Het scheen mij toe dat juist een troepje menschen om den versten hoek van het belendende gebergte met iets kwamen aanloopen.

Ja wel, het was zoo. Zij droegen eene groote kist en dat moesten de cigaren zijn. Don... en W... liepen de dragers te gemoet en wuifden reeds van ver, tot een teeken voor mij, dat het de cigaren waren.

Naauwelijks was de kist in huis of zij stond ook reeds opengebroken voor ons. Om vuur roepen, eene van de zeer goed uitziende cigaren in de hand nemen en ze onmiddelijk aansteken, was het werk van eenige oogenblikken.

En zoo stonden wij vergenoegd bij de tienduizend cigaren en rookten.

Maar onze vergenoegdheid ging over in een zeker misnoegen en de cigaren uit den mond nemende en het hoofd schuddende, bekenden wij gelijktijdig dat ze alles behalve goed smaakten, ja — *dat zij stonken — stonken*, God weet naar wat.

Ik liet een paar honderd daaruit nemen en probeerde er eene van binnen, maar deze smaakte nog slechter.

Ge kunt nagaan met welk gevoel van teleurstelling en spijt ik naast die tienduizend *spaniolen* stond. Maar daar moest eene reden voor zijn. Een *havanees* van de echte soort stinkt niet, maar heeft zeker bouquet, zeker geurig esprit. — Wij begonnen dus de cigaren uittepakken. Daar, zoo wat in het midden van de kist, midden onder de tienduizend arme jongens van Xenophon, lag deze held zelf *in de gedaante van eene groote, groene, stinkende, vervl... zwitsersche kaas*.

En, om het ongeluk nog grooter te maken, had mijne ongelukkige zuster Helena eigenhandig op den omslag geschreven:

Een Zwitser onder tienduizend Havanezen.
Wie van beiden zal de sterkste wezen?

Kan men meer onnoozel zijn, om niet een ander bijwoord te gebruiken?!

Ge kunt begrijpen dat de *zwitser* onder de linie, onder de tienduizend *spaniolen*, niet op zijn gemak was en toen deze begonnen te broeijen, hij ook van zijnen kant zijn best deed, om, al ware het ook weinig, toch iets van zijn geur of vet medededeelen aan een ieder die met hem de groote reis over den *Oceaan* maakte.

De uitkomst beantwoordde geenszins aan dit prijzenswaardige voornemen en, als een gevolg hiervan heb ik het noodig geoordeeld, om de spaansche armee in de zon te zetten.

Ik heb echter niet de minste hoop dat zij daardoor hare vroeger zoo geroemde positie in de maatschappij zal terug krijgen.

Mogelijk helpt eene goede stortregen!

Ik geef ze op!

De *zwitser* was veranderd in *nikotine*. Ik heb hem eigenhandig in de rivier geworpen, omdat ik bang was dat een van onze bedienden zich daaraan mogt willen vergasten, met het gevolg onmiddelijk voor eeuwig zijne bekomst er van te krijgen.

En zoo ben ik weder even rijk als kort te voren en rook stoombooten.

Ik vraag u dierhalve nog eens: Waarin bestaat ons geluk? Is niet alles hersenschimmig en relatief? Is reeds *eene onschuldige zwitsersche kaas* in staat een gebouw van geluk omver te werpen, hoe veel meer dan een mensch, wanneer hij de rol vervult van deze.

Wat is het *naodlot*, het *fatum* van de oude grieken? niets als de *zwitsersche kaas onder mijne cigaren!* Eene op zich zelve onschuldige oorzaak wordt, door eene welwillende hand, met het beste doel van de wereld in eene positie gebragt, waar zij tienduizenden in het verderf stort, zich

zelve in de grootste ellende dompelt en het geluk verstoort van hem, voor wien zij, in overeenstemming met de tienduizend, weldadig had kunnen werken.

De pen ontglipt mijne hand.

Gij zult in lang niets van mij hooren.

De Uwe.

27e BRIEF.

Dirk Voortman aan Koo van der Palm.

Matoea, den 10den *Januarij*, 1845.

„*Voor den gelukkige slaat geen uur*," zegt het spreekwoord; dat wil zeggen: voor hem is het onverschillig hoe laat het is, — zoo als wij dit plegen te omschrijven.

Ik moet echter tegen dit gezegde opkomen, daar ik mij zeer gelukkig gevoel, en het mij toch in het geheel niet onverschillig is hoe de uren vergaan. Integendeel wensch ik dat ze vleugelen mogten hebben, ten einde zoo spoedig mogelijk *den superlatief van het geluk in mijne armen te kunnen sluiten.*

Ik vind het niet mooi van uw papa, dat hij een geheel jaar uitstel vraagt, en verlangt dat ik mijne overplaatsing naar *Java* moet provoceren, te meer daar gij zelve er niets tegen hebt, eenigen tijd op Sumatra te blijven.

Ge begrijpt ligt dat ik liever onder een kring van beschaafde menschen verkeer, zoo als dit op *Java* meer het geval zal zijn dan op *Sumatra*, waar het europeesche element zeer gering is; maar ik vrees dat mijn verzoek zal geweigerd worden, op grond dat men de ambtenaren niet wil missen, die met de maleische instellingen gemeenzaam

geworden zijn. Ik ben, wel is waar, nog niet veel langer dan drie jaren hier, maar ik verheug mij toch reeds in eene zekere populariteit bij het volkje van *Matoea* en ik weet dat de resident over mij tevreden is.

Gesteld nu, dat ik mijn rekwest om overplaatsing inzond, dat ik aan hem, als mijn onmiddelbaren chef, zou moeten rigten, dan zou hij daardoor onaangenaam verrast worden en het, in het belang van den dienst, welke bij hem boven alle partikuliere belangen gaat, niet alleen niet ondersteunen, maar zelfs tegenwerken.

Geloof niet, beste Koo, dat ik niet even als gij met hart en ziel verlang, om mijnen zoo lang en innig gekoesterden wensch, hoe eerder hoe liever verwezenlijkt te zien.

Ik ken echter te goed de bezwaren welke mijne aanvraag in het leven zal roepen. Weet men eenmaal dat ik pogingen doe om derwaarts verplaatst te worden, dan zal men mij niet meer met die toegenegenheid behandelen, als dit tot nu toe het geval is geweest, en mij, om te beginnen, in eene andere, minder gewenschte afdeeling plaatsen.

Hoor nu wat ik, als het beste voor ons beiden, heb bedacht: Zoodra mijne papieren uit *Europa* zullen zijn aangekomen, zend ik ze aan uw papa. Zorg gij intusschen ook dat de uwe in orde komen en wend u, met dit doel, aan HERBERT, mijn vriend aan de sekretarie, die uw huis bezoekt. De papa's zijn dikwijls niet op de hoogte, en bij den burgerlijken stand is men soms wat kleingeestig in het verlangen van onmogelijke stukken. Als HERBERT klaar is, spreekt gij met papa, wien ik intusschen zal verzocht hebben, eene vereeniging *met den handschoen*, zoo als men dit noemt, tot stand te brengen.

Ik heb voor zeker hooren vertellen, dat spoedig een stoombootdienst naar *Padang* in werking zal treden. In twee of hoogstens drie dagen zal de boot deze reis kunnen doen en op de eerste, die den steven naar *Sumatra* wendt,

zal mijne goede en lieve vrouw komen, die ik te *Padang* zal afhalen.

Wat zegt ge hiervan? Zult ge tegen deze reis opzien? Zult ge den moed bezitten haar te ondernemen? In drie dagen zijn wij vereenigd. Wat zijn drie dagen, na eenen zoo langen tijd gewacht te hebben?

Schrijf mij spoedig hoe gij hierover denkt.

Ik zal echter niet stil blijven zitten, maar mij in een partikulieren brief aan den *Direkteur van Kultures* wenden en hem met mijne omstandigheden bekend maken. Als uw papa bij dezen heer nog eene visite wilde maken, met het doel om mijne overplaatsing te bewerkstelligen, dan zoude dit zoo kwaad niet zijn.

Word ik dan, van *Batavia* uit, overgeplaatst, dan drukken wij in eens aan alle tegenwerking den kop in, en ik kom onmiddelijk bij u.

Dus, de rollen zijn verdeeld. Zie dat ge de uwe behoorlijk speelt, ik zal zorg dragen dat ik in de mijne eenig succes behaal.

Nu de dienst geregeld is, wil ik tot iets anders overgaan. Ik moet u dan zeggen, beste Koo, dat ik u ter dege moest beknorren over uw lang zwijgen en over al uwe uitvlugten, die ge voor den dag hebt gehaald, om mij te verschalken, alvorens *Docter* T... de toovenaar, uwe oogen geopend had. — Reeds begon ik mijn oor te leenen aan een gerucht, dat, hoe onwaarschijnlijk het ook klonk, toch waar konde zijn.

Ik kan hieromtrent het zwijgen niet langer bewaren, dewijl het door ons engagement, als van zelf, ongegrond blijkt te zijn.

Men had mij namelijk verzekerd, dat mijn vriend BLIJFMAN insgelijks, en wel gelijktijdig met mij, om uwe hand had aangehouden, wel niet van den beginne af, en bij u, maar nadat ge de operatie had doorgestaan, en alleen bij uw papa.

Als dit het geval is geweest dan heeft hij zich tegen mij alles behalve *gentlemanlike* gedragen. Ik zal u later de brieven laten lezen, welke hij mij heeft geschreven, en waaruit juist niet blijkt, dat hij ooit zoo iets van plan was.

Ik vraag het u alleen om mij voor het vervolg in mijne brieven aan hem te kunnen gedragen, zoo als hij het verdient. Gij hebt nooit van hem gehouden, en mij nog eens in een van uwe brieven, eene niet zeer vleijende beschrijving van zijn moreel gehalte gegeven.

Dus denk er aan Koo, en breng mij op de hoogte van het feest.

Zoo, zoo, die gluiperd! hij wilde mij dus mijn meisje wegkapen? Vertel mij toch alles, mijn beste, ik brand van nieuwsgierigheid het ware van de zaak te vernemen.

Mijn leven loopt intusschen bedaard voort. Schrijfwerk, *bidjaras*, inspektien en meer andere dienstverrigtingen, ziedaar mijn eentoonige dagelijksche bezigheid.

HEIMES is gedurende eenigen tijd hier geweest, en zwerft nu in de noordelijke afdeeling rond; doch ik verwacht hem spoedig weder hier. Ik sta in eene drukke korrespondentie met hem, die nog al belangrijk is, daar hij overal rondreist en een bijzonder talent bezit tot het beschrijven van landen en toestanden.

Kortelings ben ik op een groot feest bij den resident te *Fort de Kock* geweest. Het was voor mij, in vele opzigten, hoogst interessant. Vooreerst omdat ik daarbij alle europeesche ambtenaren en de voornaamste maleische hoofden ontmoette, maar vooral omdat deze hunne dames medebragten.

Nooit had *Sumatra*, respectievelijk *Boekit tingi*, (Fort de Kock) eene zoo groote menigte hoogadelijke (sic!) en jonge vrouwen en meisjes bij elkander gezien.

Zij zaten in de groote zaal van het residentiehuis, zoo veel mogelijk op stoelen, en overigens op fijne, op den vloer uitgespreide matten.

Het was regt interessant ze zoo naast elkander te zien zitten; schuw en schroomvallig voor zich heen blikkende, en zich aan elkaar sluitende als het opgejaagde wild.

Zij waren, volgens den landaard, prachtig gekleed. Hunne kleedjes (*sarong's*) waren doorgaans met zwaar gouddraad doorweven en zoo stijf, dat zij zich naauwelijks daarin konden bewegen. Dan droegen ze meestal twee, ja ook drie *kabaijen*, (eene soort kaftan of bovenkleedje) van zware zijde, boven elkander, zoodat b. v. de langste van geele, de daaropvolgende van groene en de buitenste van paarsche of rose zijde was. Soms ook was de buitenste van fijn gebloemd neteldoek vervaardigd.

Zij hadden ieder nog een zwaren zijden *slendang* (lange en smalle sjaal) bij zich, die netjes zamengevouwen, over den eenen schouder nederhing. Als zij op weg zijn en zij krijgen hinder van de zon, dan trekken zij dezen slendang over het hoofd, zoo dat de beide uiteinden in sierlijke plooijen aan weerskanten naar beneden vallen.

Verder waren zij werkelijk als met gouden sieraden behangen, en merkte men tusschenbeide ook helderglinsterende diamanten op.

Ik verzeker u dat er zeer mooije vrouwen bij waren, waaronder vooral die van de berglanden en de *Limapoeloes*, de kroon spanden. Bijna allen hadden zij roode koonen, dat, door de licht bruine tint heen, zeer goed stond.

Maar hoe mooi de lieve dametjes er ook uitzagen, hare heeren echtgenooten en de overige mannelijke familieleden, zagen er zeer leelijk uit. Gekleed in fluweel en zijde, kwamen de akeligste gezigten uit al deze kostbare stoffen, als ware spoken, te voorschijn. Ik heb nog nooit eene zoo groote en waarschijnlijk volledige verzameling van afgeleefde, onschoone fisionomien bij elkaar gezien, als hier.

Hoe is het toch mogelijk dat de natuur een zoo groot onderscheid maakt tusschen de jonge vrouwen en mannen

van denzelfden ouderdom? Aan den eenen kant gladde, ronde, volle gezigtjes; heldere, vurige oogen, waarvan het wit als sneeuwvlokjes glinsterde, — aan den anderen uitgedroogde tronien, met uitstekende wangbeenderen, doffe oogen met een vuil witten achtergrond; — hier een vrije, ongedwongene, origineel slingerende gang, daar knikkende knien en, bij alle lenigheid, een zwaar, dikwijls voorovergebogen hoofd.

Naast hen zaten twee interessante heeren: De *Toewangko Nan tingi* [1] van *Soengi-poea* en de *Toewanko Ello* [2] van *Padang-pandjang*. Eerstgenoemde, een getrouw dienaar van het gouvernement, mogelijk een van de getrouwste die het heeft — en toch een priester, is een van de hooghartigste en bigotste maleijers, die ik ooit ontmoet heb, trotsch, maar zeer verstandig en berekend.

Mogt ook, gedurende den oorlog met Bondjol, alles tegen ons partij trekken, hij deed het niet. Maar hij deed het niet uit liefde voor ons of uit vrees voor *Toewangko Iman*, het hoofd van den vijand — neen — hij deed het uit berekening en de daaruit voortspruitende overtuiging, dat wij te sterk en te knap waren, en dierhalve op den duur toch winnen moesten.

In een langen en wijden zijden kaftan gedost, den hoog opgewonden tulband, bestaande uit een kostbaren persischen sjaal op het hoofd, den dikken van een zwaren gouden knop voorzienen rottan in de hand, zag de lange en magere man er zeer statig uit.

Het tegenovergestelde van hem, in kleeding, manieren en voorkomen was Ello, de kleine, vlugge en schrandere schoone heer van *Padang-pandjang*, die gedurende den laatsten opstand van *Batipo*, eene zoo dubbelzinnige rol had gespeeld.

[1] De voornaamste Heer.

[2] De schoone Heer.

Beiden zaten zoo stil alsof ze geen tien kon den tellen.

Onder de europeesche ambtenaren was het vooral de *Comodore Setan* (duivel) zoo als hij te *Batipo* genoemd werd, de u reeds bekende DE BRUIN, die verdiende opgemerkt te worden. Ofschoon hij krom was, zat hij toch geen oogenblik stil, maar huppelde van het eene hoofd naar het andere en onderhield zich met hen, die hij allen persoonlijk kende.

Ik heb hem dikwijls op tournées ontmoet. Op een klein, maar flink *battakker* paard zittende, eene lange hondenzweep in de hand, vloog hij als het ware over den weg, omstuwd van eenige kale, lange en steiloorige honden.

Iedereen sprong op zijde van den weg, om hem vrijen doortogt te verleenen, en de vrouwen en meisjes haastten zich, om zoo spoedig mogelijk op een *galangan* [1] in een rijstveld te komen, waar zij, volgens de nederige gewoonte, het achtergedeelte van haar ligchaam toonende, hem lieten voorbij trekken, zonder zich te verstouten een blik op hem te werpen. Hij vooral stond bij haar in den slechten reuk een kwaad oog te hebben.

Men vraagt schertsender wijs: „Welk verschil is er tusschen eene maleische vrouw en een karbouw?"

„Deze wijst u steeds zijn voorhoofd, terwijl u de eerstgenoemde altijd het achtergedeelte toekeert."

Na koffij gedronken en konfituren gebruikt te hebben, voerden een tiental maleische hoofden een oorlogsdans uit. Zij waren met een sabel of lang dolkmes gewapend, en trippelden in een cirkel, achter elkander rond, waarbij zij onderscheidene uittartende bewegingen maakten en een krijgslied zongen. De melodie was alles behalve mooi, maar hield het midden tusschen het gebalk van eenige ezels en het geblaat van geiten.

[1] Dijkje.

De dans der indische *Bajaderen* of javaansche *ronggens* of *tandakkers*, is hier niet nationaal.

Ik was blijde toen het feest ten einde liep, en snelde naar mijne kamer om mij van mijnen lastigen tenuerok te ontdoen.

Des nachts droomde ik van u, en dat gij in de modernste, europeesche kleeding, onder de vele maleische dames zittende, een kopje thee voor mij had klaar gemaakt. Ge weet het wel, niet te sterk, veel melk en veel suiker, of zonder melk, met een scheutje rum er in.

Wanneer zal deze tijd komen?

O vlieg, vlieg heen in den stroom van de *Lethe!* vlieg en breng mij mijne kleine vrouw hier!

Reeds prijkt mijn huis in de kleur der hoop, reeds hangen werkelijke en geene valsche astraallampen aan den zolder, en een paar keurig in lange baadjoes [1] gekleede bedienden, staan aan den trap en verwelkomen de huismoeder met een *slamat datang.* [2]

U in gedachten aan mijn hart drukkende, blijf ik

enz.

[1] Kleedjes.

[2] Wees gegroet!

28e. BRIEF.

Kapitein de Witte, te Padang, aan kapitein Heimes in de Padangsche bovenlanden. 1845.

AMICE!

De duivel is los! Ze hebben den *generaal* met ons allen willen vermoorden. Hij is woedend en in ieder geval krijgen wij voor het allerminste, eene kleine expeditie.

Ofschoon ik, als officier van de artillerie, geen kans heb om aan zulk een opstotertje te kunnen deel nemen, gun ik het toch aan diegene, welke het treft. Voor een soldaat die een wapen op zij draagt, is niets vervelender dan een eeuwigdurende vrede. Ik wou dat wij met de zesponder batterij iets te doen kregen. Daar is echter geen denken aan, in een land, waar men alleen met de grootste moeite, een drieponder over den weg kan brengen.

Ik herinner mij nog, terwijl mij eene rilling over den rug gaat, eene grap die mij op een haar na het leven had gekost.

Op last van den generaal COCHIUS moest ik twee zesponders van *Fort de Kock* naar *Bondjol* brengen. De weg is, zoo als je weet, allerberoerdst en in het geheel niet geschikt om er met zoo'n zwaar brok metaal over heen te komen. "Enfin, dat zou wel gaan," meende MICHIELS, "als

men den boel maar flink aanpakte. Koelies en touwwerk genoeg, ga je gang de WITTE."

En ik ging mijn gang, dat wil zeggen, ik spande honderd, zegge honderd van die kleine kereltjes van maleijers voor mijn geschut, en marcheerde naar het *Karbouwengat*.

Wij kregen het kanon gelukkig, zonder de wielen, naar beneden, toen ging het op het affuit en aldus tot de steile hoogte bij het *Pantarsche* gat.

Het beste wat wij doen konden was zoo maar voort te gaan en naar gelang de honderd menschen het stuk naar boven trokken, telkens dikke blokken hout achter de wielen te schuiven, zoo dat van een terugrollen geen sprake kon zijn.

Ik liep een pas of tien achter het kanon, en had er geen erg in, dat iets van belang zoude kunnen gebeuren. Maar op eens hoorde ik een doordringenden schreeuw en zag ik tegelijkertijd het affuit met den zesponder in vliegende vaart op mij toerollen. Als de stormwind sprong ik op zijde en tegen den wand van het ravijn, terwijl mijn goede zesponder mij rakelings passeerde, eenige maleijers als kaf op den grond wierp, en nadat het affuit tegen den wand in honderd stukken gestoten was, holderdebolder naar beneden rolde.

Ik weet niet hoe vele maleijers bij deze affaire een stuk van een arm of een been verloren. Het touw was gebroken en ik dankte God, dat ik er met een buil op mijn achterhoofd, en de beide ellebogen afgekomen was.

Dus geen zesponders naar de binnenlanden, alvorens er betere wegen gemaakt zijn.

Maar nu over het opstotertje bij ons op *Padang*.

Op een goeje morgen, toen ik juist iets bij A... te doen had, kwam de *javaansche prins* (ik ben zijn naam vergeten) ik geloof *Prawiro di zoo en zoo*, in galop aangereden, en ging onmiddelijk naar den generaal. A... werd geroepen

en van dezen hoorde ik kort daarop, dat er iets gaande was.

PRAWIRO was namelijk te weten gekomen, dat de maleijers van plan waren, om den generaal met zijne officieren en overige gasten te vermoorden.

Op *Soenkie*, zijne buitenplaats, zoude er denzelfden dag eene danspartij zijn, waartoe alles wat daarop maar eenigzins aanspraak mogt maken, geïnviteerd was. Daar zoude de moordpartij plaats hebben.

Ge begrijpt dat daar een stokje moest voor gestoken worden. De generaal wilde in den beginne er niets van gelooven, maar ging er eindelijk toch toe over, den kapitein BEIJERMAN met eene kompagnie amboinezen naar *Soenki* te zenden, om daar post te vatten en te zien wat er gaande was. Met hem moest tevens de *schout van Padang* met zijne policiedienaren uitrukken.

Onder het maken van deze toebereidselen werd het vijf uur en toen de troepen voor *Soenki* verschenen, was het stikdonker en begon het op zijn indisch te regenen.

Op dit oogenblik, en zonder dat men iets had opgemerkt, werd de troep door een groot getal gewapende maleijers overvallen. De *kapitein*, de *schout*, een europeesche *sergeant* en een paar anderen sneuvelden, en de amboinezen gingen onmiddelijk aan de haal, gedeeltelijk hunne geweren wegwerpende. Wat de beide officieren ook deden, het troepje was niet te houden en kwam, laat in den nacht, terug naar *Padang*.

Nu verspreidde zich het gerucht van het voorgevallene als een loopvuur door de stad, en de, langs den weg naar *Soenki* wonende, europeesche ingezetenen, gingen met zak en pak op stok naar het centrum van *Padang*.

MICHIELS liet alarm slaan, de wegen door troepen bezetten en rukte des ochtends vroeg, met het geheele, uit twee bataillons bestaande garnizoen, benevens eene batterij, in twee colonnes op naar *Soenkie*.

De plaats werd ingenomen en, met nog eenige naastgelegen kampongs, zoo als *Pau*, waar men eenigen tegenstand ontmoette, in brand gestoken.

De opstokers hadden echter het hazenpad gekozen, zoo als men zegt, naar *Soengi-pagoe* en *Alahan-pandjang*, twee onafhankelijke landen, een uur of acht van hier beginnende.

Reeds zijn brieven daarheen gezonden en als de kerels niet eieren voor hun geld kiezen, dan zie ik nog een spektakel gebeuren, zoo als er sedert den opstand van *Batipo* niet is voorgekomen.

Prepareer je dus op eene visite van den generaal. Kom maar haastig terug uit de noord en nestel u elders, in de XIII *kotta's*, want daar zal de dans beginnen.

Als officier van den generalen staf, behoort ge bij de expeditie. De generaal zal u, in ieder geval, medenemen, als ge hem tegen het lijf loopt, al ware het alleen om een beetje geur te maken.

Maar pas op dat zij je uw miswijzend instrument niet doorschieten.

Verder geen nieuws, als dat het schoone geslacht in duizend angsten verkeert en van benaauwdheid niet weet, waar het moet heenkruipen. Mijn gastvrij huis is dierhalve dag en nacht open, en mijn hart is groot genoeg om haar allen te gemoed te kunnen komen, met liefde en het overige, wat er bij behoort.

Hou je goed en vergeet je sabel niet medetenemen.

Steeds. . .

P. S.

Het is zoo. Er zal eene expeditie naar *Soengi-pagoe* en de XIII *kotta's* gaan, ieder drie kompagnien sterk, onder de bevelen van den *luit. kolonel* SUTHERLAND en VAN SWIETEN, beiden flinke officieren. De generaal zelf zal,

met drie kompagnien, te *Soepaijong* in reserve blijven. Hij zal eenige *mortieren* medenemen.

Bij iedere *colonne* wordt een civiele ambtenaar toegevoegd; DE BRUIN bij SUTHERLAND. Meer weet ik niet.

Men is reeds bezig met de noodige toebereidselen te maken, dus haast je naar *Solok*.

Kapitein A... zal je pistolen medenemen, want als ze nog lang hier blijven hangen, vallen ze uit malkaar. Wees er voorzigtig meê.

29e. BRIEF.

De civiele gezaghebber de la Geneste van de Danaoe-distrikten aan den civielen gezaghebber D. Voortman te Matoea.

Manindjoe den 27 April 1845.

Waarde vriend VOORTMAN!

Uit de missive van den resident, dato gisteren, zie ik met ontsteltenis, dat de *gouverneur* eene expeditie, met troepen, van *Padang* uit zal ondernemen.

Hebt UEd. ook iets vernomen omtrent den waren stand van zaken, en welke aanleiding of grond daartoe bestaat?

Ik geloof dat wij ambtenaren, op zulk een tijdstip, in eene zeer moeijelijke, laat staan gevaarlijke positie verkeeren.

Zoude het geen zaak zijn, om dingen van waarde, b. v. het *archief* en de *kas*, voor 's hands naar *Fort de Kock* te doen brengen.

Ik ben zeer ongerust, vooral sedert het geval met mijn paardenjongen, dien ik wegens groote brutaliteit heb moeten wegzenden, en die overal waar ik maar heenga, met zijn kris over den weg loopt.

Als hier iets gebeurde zoude hij stellig een van de eersten zijn om mij te vermoorden.

Ongelukkig is hier alles van hout. Het minste vlammetje

kan mijn huis in brand doen vliegen. Ik weet dus geen raad, hoe ik mij moet gedragen, als er iets mogt gebeuren.

Zal ik hier blijven en mij laten doodslaan, of zal ik op de vlugt gaan? Daar zijn twee schuitjes, die vlak achter mijn huis aan een ijzeren ketting vastliggen. Wij kunnen met ons twaalven er in. Dus, als gij gevaar ziet aankomen, kunt ge hier gerust uwe toevlugt nemen, dan steken wij te zamen de *Danaoe* [1] over.

Meld mij maar s. v. p. alles wat gij van den opstand hoort, en of de muitelingen hier kunnen komen. Voor u is het veel gemakkelijker dan voor mij, om weg te komen. Gij gaat naar fort de Kock. Ik heb van nergens eenige hulp te wachten, en de eenige europeaan hier, de landmeter van kapitein HEIMES, heeft gevraagd, om met dezen de expeditie te mogen meê maken. Dan zit ik alleen hier.

Dus schrijf mij spoedig wat gij over onze positie denkt.

Steeds achtend enz.

[1] Meer van Manindjoe.

30e BRIEF.

Dirk Voortman aan den civielen gezaghebber van Manindjoe, de la Geneste.

28 *April* 1845.

Waarde DE LA GENESTE!

Jongen, wat ben je bang! Je doet alsof de bovenlanden reeds tot *Sint Domingo* behoorden. Wat een dolheid, om met het armoedige archief en de nog armoediger kas, op stok te willen gaan.

Blijf gij maar gerust zitten, in het goddelijke *Manindjoe* en zie toe, dat de laatst geplante rozenstokken goed opkomen.

Wij hebben hier niet het minste te vreezen, want . . . want wij zijn niet bang. Als je maar begrijpt *dat wij dit niet mogen zijn*, dan zult gij, in uw houten huis, even goed slapen, als in een bomvrij fort.

Ik moet u dierhalve dringend vermanen, om u tegenover de slimme hoofden geen démenti te geven, en, als zij het een of ander omtrent het geval te *Padang* willen weten, pertinent te verklaren, dat de oproermakers gepakt en onthoofd zijn. Wil je echter niet liegen, zoo zeg dat je er niets van weet.

HEIMES is reeds gepasseerd.

Dus kereltje houd je goed. Oranje boven!

Valé.

31e BRIEF.

DE EXPEDITIE IN DE XII KOTTAS EN SOENGI PAGOE.

Episodes uit het militaire leven en streven.

Kapitein H. J. Heimes aan Dirk Voortman.

Soepaijong den 4 Mei 1845.

AMICE!

Ik zit hier midden in den rarekiek. Overal iets nieuws, iets dat voor mij vreemd of interessant is. De generaal heeft mij eene kamer in het huis afgestaan, dat hij met den chef van zijn staf betrok, terwijl de eigenaar er van, de kontroleur, naar een paddiehok verhuisd is.

Ik zal u niets over mijne reis naar *Solok* vertellen, maar u alleen zeggen, dat ik deze, van *Matoea* af, in twee dagen gemaakt heb. Het zullen zoo wat 50 *Sumatra palen* zijn; ik behoef u niet te zeggen, dat ik beide dagen goed heb doorgereden, want het zijn *vijf etapes* door een alles behalve vlak land. Het was op het nippertje af, want den dag daaropvolgende, ging de *generaal*, met zijn staf en drie kompagnien reservetroepen, op marsch naar *Soepaijang*, vanwaar hij later eene expeditie naar de *drie kottas* denkt te maken.

De overste VAN SWIETEN had reeds *Alahan-pandjang* en

Soengi-pagoe veroverd en zoude nu, van het *westen* in *de* XII *kottas* inrukken, terwijl dit de overste SUTHERLAND van de *oostzijde* moest doen. Er waren nog rapporten van eerstgenoemden te wachten, om aan dezen de order tot den afmarsch te kunnen geven. VAN SWIETEN had een paar malen moeten vechten, maar had den maleijers zoo duchtig smeer gegeven, dat ze dadelijk tot onderwerping kwamen.

Dus van dezen kant, die aan de *Padangsche benedenlanden* grenst, zijn wij reeds gedekt.

Zoo veel ik hoor moeten onze troepen in het *Soengi-pagoesche*, tusschen de *vijf en zesduizend koebeesten* buit gemaakt hebben. Een aardig aantal. Het zal nu wel eenigen tijd duren, alvorens zij dezen slag te boven komen.

De drie kompagnien bivakeeren onder lange hutten, die alleen aan den windkant gesloten zijn. Het zijn allen europeanen. Dat het onder dit volkje niet altijd zoo rustig is als bij de *Javaantjes*, ligt op de hand. Ofschoon zij hun rantsoen arak of jenever ontvangen, zijn er toch altijd eenigen onder, voor wie dit te weinig is. Deze nemen alle middelen te baat om nog meer sterken drank te bekomen, iets dat op Soepaijong, niet mogelijk was.

Maar wat gebeurt? Een ondernemende *Bengalees*, waarschijnlijk een gewezen soldaat onder het engelsche bestuur, komt, op een' goeden middag, met eene vracht jenever in het kampement, wordt echter toevallig, nog bijtijds, en alvorens hij nog iets verkocht had, door den bataillons adjudant opgemerkt, en onmiddelijk weggezonden.

Daarmede waren echter de heeren flankeurs niet tevreden. Zij verwijderden zich kort hierop, in troepjes van tien en meer man, uit het kampement, spoedden zich, langs den grooten weg, den weggezonden marskramer achterna te loopen, en haalden hem ook in.

Zijn weigeren hielp hem niets. Zij namen hem zijne geheele lading jenever af, *en dronken alles leég*. Het gevolg

hiervan was, dat om vier uur, op het appel, de helft van de snuiters mankeerde. Langzamerhand kwamen zij eindelijk terug; sommigen in een desolaten toestand. Vooral was het *horenmuziek* erg gehavend en handhaafde zijn ouden roem, dat namelijk onder de artisten de meeste zwijnen gevonden worden.

Dit gezegde klinkt mogelijk een weinig hard en menigeen zal mij, hieromtrent, van overdrijving beschuldigen, Maar van mijn partikulier standpunt uit, in *Italië*, *Duitschland*, *Holland*, en *Oost-indië* ingenomen, blijf ik bij dit gezegde. Gaarne ben ik echter bereid, tot vergoelijking van mijne harde woorden, ten minste het hartverheffende spreekwoord aantehalen.

„*Hoe grooter beest, hoe grooter geest!*"

Het gaat daarmede even zoo als met het latijnsche:

„*Vox popoli, vox dei.*"

Neen, DIRK; de cijfers staan slecht en het pensum deugt niets, of ik ben een van die dieren, van welke SANCHO PANSA zeide: „dat ze de inborst van een mensch, maar het uiterlijke van een ezel hadden.

De heeren horenblazers marcheerden in arrest, en het overige volkje kwam met een scherp verwijt er af. Zij hadden echter het genoegen den uitgedronken *schiedammer* te moeten betalen.

En zoo liep alles tot wederzijds genoegen af.

Toen wij een paar dagen daarna van een uitstapje uit de goudmijnen van *Soepaijong* terugkeerden, wachtte den generaal een expresse van den overste SUTHERLAND, die het berigt bragt dat deze, door den gids, op eenen verkeerden weg gevoerd, gedurende twee dagen in het onbekende, vijandelijke land rondgemarcheerd had, tot dat men het abuis ontdekte.

De *generaal* was woedend, wierp zijn *calotje* tegen den grond en gaf den last, om den gids onmiddelijk te doen ophangen.

Met moeite stapte hij van dit voornemen af en liet eindelijk aan den overste weten, dat hij den man naar het hoofdkwartier moest opzenden.

Ik ontving bij deze gelegenheid den last om mij naar deze colonne te begeven, en eene opname van de veroverde gewesten, te arrangeren.

Gassing den 22 *Mei* 1845.

Blijde als een engel, nam ik afscheid van de officieren in het kamp, ontving van den generaal een paar brieven, voor den *colonne kommandant* en besteeg mijn bruintje. Vergezeld van WERNER die tot aan de tanden gewapend was en gevolgd door vier koelies, met de benoodigde bagage en instrumenten ging ik, den 15 *Mei*, op reis.

Den eersten nacht bleven wij te *kotta-baroe*, den tweeden te *Loeboe-tarop*. Wij zagen, gedurende den eersten dag, vele sporen van olifanten, de heeren zelven echter niet. In *Loeboe-tarop* werden, bij den doormarsch van de colonne SUTHERLAND, eenige hoofden gearresteerd, van welke men wist, dat zij met den vijand heulden. De wijze, waarop dit geschiedde, toont dat de maleijers *niet allen* op slimheid mogen roemen.

De *Assistent Resident E...*, in de wandeling *de vuile E...* genoemd, omdat hij altijd zoo vuil is, verzocht de Heeren officieren van de colonne en alle hoofden van de maleijers, om bij de voorlezing van een gouvernementsbesluit, in de *misigiet*, (moskee of mohamedaansche kerk) te verschijnen. Toen allen verzameld waren, verschenen aan deuren en vensters gewapende soldaten, de officieren trokken hunne sabels, en de *vuile E...* verzocht den verdachten hoofden beleefdelijk zoo goed te willen zijn, hem hunne *krissen* ter hand te stellen — hij zou ze bewaren, tot de expeditie afgeloopen was. In den tusschentijd zoude men al het mogelijke doen, om de heeren te amuseren, tot welk doel men hen naar *Padang*

wilde brengen, bij oom MICHIELS, die hen dol graag wou zien.

„De tandoe's (draagstoelen) staan voor de deur, kom *Toewangko*, kom *Dato*."

In het eerste oogenblik waren de hoofden welke het aanging, een beetje *verbouwereerd* [1] en hielden, met beide handen, hunne krissen vast. Toen zij echter merkten dat het ernst was, lieten zij zich de geliefkoosde wapens afnemen en zich naar de draagstoelen brengen, waar zij, door een officier en een detachement afrikaantjes, in ontvangst genomen en onmiddelijk weggebragt werden. Men zal hen, zoo spoedig de veldtogt is afgeloopen, wederom op vrije voeten stellen.

De assistent resident E..., ofschoon *de vuile E...* genoemd, was een sluw heer en knap als een professor, met een woord, een genie. Hij had zich de theorie van FREDERIK DEN GROOTEN, eigen gemaakt, *„laat achter uw rug geene vijanden zitten, als je oorlog voert"* De onruststokers niet meer te vreezen hebbende, liet hij de colonne vertrekken en ging terug naar zijn verblijfplaats *fort van der Capellen of Batoesangkal*, (vogelnest in steen geklemd).

Loeboe-tarop of *taro*, dat wil zeggen, *„in het gat geworpen"* droeg dus met regt dezen naam, daar men militairement wel zegt, *„stop dien vent maar daarin,"* (in het gat).

Na eenig oponthoud gingen wij wederom op reis. De weg was nog tamelijk goed, ofschoon het land, naarmate wij verder reden, ook woester begon te worden.

Geen huisje, geen plekje bebouwde grond, geen mensch onder weg, wien wij iets konden vragen, overal hoog riet (glaga) of bosch, op het laatst wist ik niet meer waar wij ons bevonden. Daar kwamen wij op een kruisweg, links

[1] Als dit niet goed Hollandsch is, is het niet mijne schuld, dat het hier staat.
De Zetter.

een rotswand, regts eene kloof, van een driehonderd ellen breed. Wij wilden te *Simbakoe* overnachten. WERNER meende dat het vlakbij zijn moest, en was voor eerstgenoemden weg. Ik wilde regts rijden. Hij vermeende, op grond van de herinnering aan de door hem geteekende kaart van dit gewest, dat een ander landmeter, op verzoek van den resident, reeds had opgemeten, mij te mogen verzekeren, dat, wanneer de opneming goed was, wij links rijden moesten.

Ik reed regts en hij volgde mij.

Na een half uur rijdens, merkte ik mijn misslag, wij keerden terug. Een kwart paal, van af den kruisweg, links, lag *Simbakoe*, „WERNER had gelijk, *de kaart was goed.*"

Ik had het land aan mijzelven, maar nog meer aan hem. Aan hem, omdat hij gelijk had, aan mijzelven, omdat ik soms verkeerden raad aannam.

Ik weet niet of je mij begrijpt.

Wij zijn, met al onze ondervinding, beschaving en filosofie, in zoo vele gevallen, de slaven van onze maatschappelijke positie, en vergeten in zulk een oogenblik alles, wat ons eene gezonde logika geleerd heeft.

Ware WERNER *kapitein* geweest, zoo als ik het ben, of welligt *majoor*, dan had ik links gereden en niet regts. Maar hij was minder dan *kapitein*, dus minder dan ik, en daarom reed uw waarde vriend HEIMES, de filosoof, de veelgereisde man, de man van ondervinding, regts.

Ik wil dit voorval aan mijn oom, het lid van de *staten-generaal in Holland* schrijven. Het zoude tot eene *motie*, in de tweede kamer, kunnen aanleiding geven, luidende:

„Zijn er gevallen denkbaar dat een ondergeschikte meer kan of mag weten, dan zijn meerdere?" en, ten gevolge daarvan:

„Hoe dient zich dan de meerdere te gedragen?"

Wanneer ik u nu verzeker, dat wij in *Simbakoe*, door een oud man, de eenige achtergebleven schutter, gewaarschuwd werden, om geene paarden medetenemen, daar de wegen,

in het vijandelijke land, dit niet veroorloofden — en ik toch weder mijn eigen wil doorzette, en de paarden medenam — wat zult gij dan van mij denken?

Maar wacht nog een beetje, het komt van zelven.

»De vergelding volgt altijd vroeg of laat
»En meestal eerder te vroeg dan te spaad.«

WERNER wilde zijn paard achterlaten, nam het echter ook mede, ten einde mij genoegen te doen en opdat het niet den schijn had, dat hij mij altijd *tegensprak*.

Wij gingen dus weder op marsch, denzelfden weg langs den kruisweg terug, welken wij reeds kenden en het vijandelijke land in.

Met de kunstwegen was het gedaan, wij moesten van hier af, door woest, onbewoond en onbebouwd land, van eene allerzonderlingste formatie trekken.

Stel je voor een hoop potten en pannen onder elkander geworpen, en met het breedste of opene gedeelte op den grond rustende, dan hebt gij het terrein tusschen *Simbakoe* en *Silago*. Lange plateaus en zeer steile hellingen. Neem nu daarbij een grondstof bestaande uit eene fijne kleiaarde, leemachtige lei en leiachtige leem, met mergelaarde en koalin, daarover eene zee van vingerdik riet en kreupelhout, vol dorenstruiken en rottan, en ge hebt het land, in zijne oorspronkelijke, alledaagsche gedaante. In den droogen tijd kan iemand, die met het terrein bekend is, stapvoets, maar niet anders doorkomen, en, daar alsdan de vele beekjes en rivieren, welke in iedere verdieping loopen of stilstaan, droog zijn, een goed heenkomen vinden *als hem de tijgers niet opvreten*.

Maar nu begint het te regenen. De bodem wordt doorweekt tot een voet diep en meer en tusschen de omgestorte schotels en potten begint het overvloedige water zich te verzamelen. Ga nu je gang, sentimenteele reiziger, en beproef den doortogt, te voet of te paard.

Toen kolonel SUTHERLAND, met zijne drie kompagnien, hier kwam, liet hij een stuk of vijftig maleijers vooruit marcheren, die voor de troepen een breeden doorgang moesten kappen. Dit geschiedde hoofdzakelijk met het doel om ten minste te kunnen zien waarop men zijn voet ging zetten, en om lucht te krijgen in deze verstikkende warmte, tusschen het riet, en de honderde ademhalende kruiden en grassoorten.

Voor hun gemak kapten echter de maleijers het riet niet vlak boven den wortel af, maar een voet of twee hooger, zoo dat een daar doorheen stappend paard, met zijn buik, tegen de rietstronken aanliep.

Dit beviel onzen dieren in het geheel niet, en wij hadden niet weinig last van hun schoppen en slaan. Maar, het beste moest nog komen, want spoedig merkten wij op, dat het hier sterk geregend had. De grond werd, met iederen stap dien wij deden, zachter en de paarden gleden soms over het omvergehaalde of getrapte riet. Wij reden echter door, berg af en berg op, door slooten van een paar ellen breed, maar ook wel eene el diep, zoodat de arme beesten erg begonnen te hijgen en te brieschen.

Onder deze omstandigheden was met de dieren geen verderkomen, wij stegen dus af, namen den teugel in de hand en liepen te voet.

Dat was natuurlijk van den regen in de sloot. Intusschen spraken wij elkander moed in, want het konde niet lang meer duren, en ook de troepen hadden toch hier moeten marcheren.

Alzoo voorwaarts. Wij merkten dat het in het kreupelhout en riet wat lichter begon te worden en stonden, op eens, aan de helling van het plateau.

Maar, beste vriend, wat lag daar voor ons? Eene zee van modder tusschen omvergehakte boomen en boomwortelen, en dat op eene helling van ten minste vijfenveertig

graden, terwijl wij, diep onder ons, een breed en hard stroomend water, de *Loeboe tarè* of *taras* [1] opmerkten.

Wat te doen? Terug mogten en konden wij niet meer, dus moesten wij voorwaarts marcheren. Alzoo de schoenen uitgetrokken en daarin gestapt.

„Wat heb ik, o Zeus! en U allen die zitten ginds boven „de sterren,

„Wat heb ik geleden,

„Den achttienden mei, eenduizend achthonderd en vijf „en veertig;

„Wie kan het beschrijven! — ?

„De pen vermag niet in woorden te schetsen, het leed „en de soesa [2]

„Mij hier overkomen, Oh!!"

Naauwelijks waren wij eene modderplas, waarin wij tot aan de knien zakten, door, of wij moesten over eenige omvergevallen boomstammen klouteren en kwamen op eene tafel van leisteen teregt. Dat ging zeer moeijelijk voor ons, maar nog moeijelijker voor de paarden. Zij kwamen er echter overheen en gleden onmiddelijk eenige ellen over de gladde lei — of wederom in de modder of tegen een paar andere boomen aan. Dit had zich reeds verscheidene malen herhaald, wij waren dus daaraan gewoon geraakt, toen eensklaps het paard van WERNER, bij het glijden over eene leiplaat, met de beide voorpooten zoo tusschen dunne boomwortelen geraakte, dat het, alvorens zich te kunnen losmaken, met het achterstel rondzwenkte, hem op zijde wierp en in deze positie, bevende als een riet, hangen bleef.

[1] De Maleijer zegt, in het gewone leven, in plaats van *as* of *at è*, b. v. in plaats van *taras, lawas, atas, — tarè, lawè, atè* en voor *lahat, achat. lahè, achè* enz.

[2] Soesa, zorg, hartzeer, moeite.

WERNER, driftig van aard, werkte zich vloekende als een heiden, uit den modder, en begon mij eene alles behalve vleijende aanspraak te houden, die ik met stoïcijnsche kalmte inslikte. Maar toen hij zijn paard, een prachtigen ijzerschimmel, wilde doodschieten, ten einde het dier en zich zelven voor verder onheil te bewaren, vermeende ik tusschen beiden te moeten komen, hetgeen aanleiding gaf tot het volgende gesprek:

Ik. Dat zou ik, in uwe plaats, niet doen; laat hem liever loopen.

Hij. U hebt goed praten. Wie maakt hem eerst van de boomwortels los?

Ik. Laat ons dat proberen.

Ik liet mijn paard los en nam het zijne bij den teugel, terwijl hij trachtte den eenen poot op te ligten. Dit ging niet.

Nu beproefde hij de achterpooten van den schimmel wat meer nabij de voorpooten te duwen, in de hoop dat deze daardoor mogten vrijkomen. Dat ging ook niet.

Hij had zich, bij al dat werken, zoo afgetobd, dat hij op een boomstam ging zitten, om wat uit te rusten. Het arme paard bleef intusschen voortscharrelen met de achterpooten die geen steunpunt konden vinden en op de steile helling steeds meer naar beneden gleden. Het was een gezigt om er bij te huilen.

Hij. Ik schiet hem dood!

Ik. Wat hebt ge voor het paard betaald?

Hij. Honderd en vijftig gulden, maar dat is minder, ik kan het arme dier niet zien lijden. Laat mij begaan.

Ik. Ik koop het paard!

Hij. En dan?

Ik. Dan behoort het mij.

Hij. Dat helpt wat. Als of het niet hetzelfde was, wie van ons beiden hem zal doodschieten.

Ik. Dat zal ik wel laten.

Hij. Dus wilt u het arme dier door de tijgers laten opvreten.

Ik. Ook dat niet. Ik zal het paard losmaken.

Hij. (*Hardop lagchende.*) Daar ben ik benieuwd naar, waarschijnlijk met uwen *sleepdegen*!

Dit was een steek onder water en, ik moet het bekennen, een steek die mij te gevoeliger kwetste, des te verdiender hij mij trof. Want WERNER niet alleen, maar ook een paar andere officieren hadden mij den raad gegeven, om mijn sleepdegen in de scheede van berlijnsch zilver, met een sabel te verruilen. Ik antwoordde hem echter dadelijk even malicieus:

„*Neen, maar ik zal uwe sabel leenen.*" Dit was raak. Hij had zijne bedaardheid teruggekregen, trok zijn lange sabel, en begon de wortels, met zulk een gunstig gevolg, door te kappen, dat het paard eensklaps losraakte, over de bank van leisteen heengleed, en in eenen modderkuil teregt kwam.

Zonder een woord te spreken legden wij de rest van dezen merkwaardigen weg, in den tijd van twee uren, tot aan den oever van de rivier *Loeboe-tarè* af. Deze was ± vijftig el breed en hoog gezwollen.

Zonder zich verder een oogenblik te bedenken, wierp WERNER zich op zijn paard en daarmede in de rivier. Ik liet niet lang op mij wachten en volgde hem, in dezelfde rigting, na.

Tot over de borst nat, maar geheel bevrijd van alle aard- en modderdeelen, bereikten wij den anderen oever en bleven daar eenige minuten staan, ten einde de arme dieren, die zoo veel hadden moeten doorstaan, eenige rust te gunnen.

Van nu af bleef het terrein vlak. Aan onze regterhand hadden wij de lange, met dik bosch bedekte uitloopers van een zwaar gebergte, links glagavelden en bosschen. Tusschen

beide terreindeelen bevond zich eene strook land, met verwaarloosde sawas en van vele beekjes doorsneden.

Eerst tegen den avond bereikten wij den kampong *Silago*, bestaande uit twee huizen, waarvan het eene door een europeeschen sergeant en een paar javaansche soldaten, met eene menigte kisten met vivers voor de vooruitgetrokken colonne, in beslag genomen was.

Wij sloegen ons nachtkwartier in het andere huis op

Het eerste wat wij deden was, dat wij onze paarden afzadelden en ter verpleging aan de soldaten overgaven. Hierop leenden wij van het gouvernement, dat zich voor ons in de hier berustende kisten representeerde, eenige wollen dekens en beddelakens, trokken onze natte kleeren uit en omhulden ons met het gerekwireerde goed.

Maar nu moesten wij ook iets eten. Rijst, zout en gedroogde visch waren er genoeg, maar wanneer wij het beter kunnen krijgen, nemen wij het ook meê.

WERNER had een grooten, mageren haan opgemerkt en was aan het praten tegen *Smous* terwijl hij hem den trotschen haremtiran aanwees. *Smous* bedacht zich niet lang en had, in een paar minuten, den armen kerel bij den kraag. De javaantjes maakten hem verder af en des nachts, bij het souper, paradeerde een gedeelte van hem, keurig *verbrand*, als chef d'oeuvre op onze tafel, terwijl het andere gedeelte tot soep klaargemaakt was. Dat *Smous* niet vergeten werd spreekt van zelf.

Ik heb u niet berigt dat de patient *Smous*, nadat zijn gebroken been weder genezen was, dezelfde guit bleef van vroeger, met het enkele onderscheid, dat hij nu zijne *razzia's* op drie beenen in het werk stelde, terwijl hij dit vroeger op alle vier deed.

Heb ik vroeger een opstel geschreven over zijne verkeerde opvoeding in uw huis en zijn rooversleven afgekeurd, nu moet ik eveneens hulde doen aan de waarheid, en be-

kennen, dat ons zijne handig- of beter pootigheid, aan een uitmuntend souper heeft geholpen.

Al wederom een bewijs dat slechte hoedanigheden, op zekeren tijd, tot deugden kunnen worden.

Daar komt mij op eens de hooggeleerde heer DE LA GENESTE voor den geest, die zoo bang is als een wezel. Wanneer zal zijne vrees tot eene deugd worden? Hier moesten wij hem niet hebben. Maar over een paar dagen hoop ik DE BRUIN te ontmoeten en beloof ik mij aangename uren in zijn gezelschap.

Morgen meer!

Saluut!

32e. BRIEF.

De landmeter Werner aan Dirk Voortman.

Bandar-Alam in de XII Kotta's, den 28 Mei 1845.

GEACHTE HEER!

De veldtogt is ten einde, ofschoon wij geen enkel geweer hebben afgeschoten en het gouvernement, niettemin, twee provinciën veroverd heeft. De vrees voor onze sterke hand, en, naar ik verneem, nog meer voor onze brutaliteit, heeft de XII KOTTAS tot onderwerping gebragt.

Ik geloof echter dat het gouvernement, wanneer het naar waarheid ingelicht wordt, voor deze surprise zal bedanken.

Het land, dat ik tot nog toe heb leeren kennen, is het woeste, dat ik gedurende mijn rondzwervend leven op *Sumatra*, heb betreden. Het onttrekt zich, als het ware, aan eene beschrijving, daar het overal, zonder onderscheid van ligging, ontoegankelijk is.

Uw vriend, mijn geachte chef, heeft mij opgedragen om onze avonturen te vervolgen, die hij u reeds, tot onze gelukkige aankomst te *Silago*, heeft medegedeeld. Mijn werk in de omstreken van *Bandar-Alam* is ten einde, de opnemingen à la vue met eenige schetsjes voor den *generaal*, zijn klaar, en ik heb nog een paar uren tijd, voor dat een expresse teruggaat naar *Soepayang*.

Ik vervolg dus het verhaal van onzen gemeenschappelijken togt.

Toen wij, des morgens van den *negentienden Mei*, wakker werden, zat onze bediende SLEMAN naast ons. Hij was nog des nachts alleen hier aangekomen, maar zonder onze bagage, die door de koelies, op den ellendigen weg, was weggeworpen, waarna zij zelven niet verder meer vooruit wilden gaan en aan den haal gingen. Zij hadden het dus juist zoo gemaakt als de drie honderd koelies, welke de bagage en vivers voor de colonne SUTHERLAND te *Silago* hadden aangebragt, en die, ofschoon zij voor den duur der expeditie in dienst waren genomen, toch des nachts er van doorgingen.

Het was wel treurig. Onze bagage lag in de wildernis van *Loeboe-tarè*, en de vivers van de troepen lagen hier, terwijl deze reeds twee of drie etapes vooruit waren en hoogst waarschijnlijk gebrek hadden.

Maar daar was niets aan te doen. Het land rondom was maar stuksgewijze bebouwd, en voor ons zoo goed als eene terra incognita. Geen mensch was te zien en niemand konde ons inlichting geven welken weg wij verder te nemen hadden.

In dezen onzekeren toestand konden wij niet langer blijven. De kapitein gelastte mij hier te wachten en, op de eene of andere wijze, een middel op te sporen, dat ons de teruggebleven bagage weder deed magtig worden, en vertrok met SLEMAN, zonder mij. Dit had zoo wat tegen den middag plaats. Al mijne vermaningen om nog eene nacht hier te blijven en den volgenden morgen gezamenlijk met mij de reis te vervolgen, wees hij van de hand.

Ik moet u hierbij nog mededeelen, dat wij van den sergeant gehoord hadden, dat de volgende etape nog moeijelijker moest zijn, dan die welke wij pas hadden afgelegd. Om maar iets op te noemen, moest de weg, die de troepen gevolgd hadden, gedurende een afstand van zes mijlen in het bed van eene kleine rivier loopen.

Zoo als gezegd, vertrok hij tegen den middag met SLEMAN, ieder zijn paard aan den teugel leidende.

Ik bleef den nacht afwachten en dat was gelukkig, want tegen den morgen vertoonde zich een maleisch hoofd en legitimeerde zich, als eigenaar van de door ons in beslag genomen huizen. Hij was in het bosch geweest om de voortvlugtige inwoners terug te roepen.

Zij waren, uit vrees voor onze troepen, gevlugt en niet tot een terugkeeren te bewegen. Ik verhaalde hem het ongeluk met onze bagage en, daar hij beloofde daarvoor onmiddelijk te zorgen, liet ik mij ook niet langer door de verleidelijke voorspiegelingen van een stuk hertenvleesch terughouden en vertrok. Ik had intusschen naauwkeurige inlichtingen gevraagd nopens den te nemen weg, maar kon ongelukkigerwijs niet meer uit den maleijer krijgen, dan dat ik maar steeds in de rivier moest blijven doorloopen, tot dat mij dit belet werd door een waterval. Het was niet veel, maar toch genoeg zoo als ik heb ondervonden.

In den beginne ging de weg door eene vlakte, begroeid door hoog kreupelhout en riet, dat even zoo digt aan elkaâr gekoppeld stond als op den weg van *Simbakoe*. Op andere plaatsen was mij dit niet voorgekomen, maar de maleijer van *Silago* had mij de reden er van verklaard.

Ten einde een meer vrijen doortogt door deze wildernissen te verkrijgen, is men hier gewoon om ze eens in het jaar, zoo wat tegen de maand September, wanneer zij den hoogsten groei bereikt hebben, in brand te steken. Hierop volgt de regentijd en, van den kant van alle verbrande planten, als het ware een wedstrijd wie het spoedigst, en met het meeste bijkroost, wederom omhoog kan groeijen. Terwijl dit plaats heeft loopen de maleijers zoo dikwijls er door heen, dat ten

minste het gedeelte van de wildernis dat op hun pad gelegen is, in zijnen weelderigen groei gehinderd wordt en tot kommunikatieweg open blijft. Het is echter voor den vreemdeling zuiver onmogelijk om, uit het bosch komende, den ingang van zulk eene digtbegroeide passage te vinden, in welke men, zonder gids, reddeloos verdwalen moet.

Dus ging ik alleen op reis, mijn armen ijzerschimmel achterna trekkende. Toen ik met hem de rivier wilde instappen bleef hij eensklaps staan, hief zijn hoofd omhoog, trok aan den teugel en ging een paar stappen achteruit, alsof hij wilde zeggen: Jongen, het ziet er hier beroerd uit, laat ons liever terugkeeren.

Maar nadat ik hem het doel van mijne reis behoorlijk verklaard en hem, bij wijze van verstandhouding, een klap met de zweep had toegediend, begreep hij dat wij bij malkaâr behoorden te blijven en sprong in de rivier, met beide voorpooten tegelijk, zoo stijf, alsof hij deze moedwillig wilde breken.

Het was een geluk dat de rivier zich op haar laagsten stand bevond.

Om u nu een voorstelling te geven van dezen weg, dient u zich niets anders voor te stellen, dan een ondoordringbaar oorspronkelijk bosch, waardoor zich eene vijf tot tien ellen breede rivier heenslingert. Het bed van de rivier bestaat uit dezelfde grondstof als de weg bij *Loeboetaras: leemachtige lei* en *lei* in meer of min uitgestrekte banken en onderscheidene ligging. Zoo kwam het, dat ik eens tot halverwege het ligchaam door het water moest loopen, een andermaal over hooge banken van lei moest klimmen. Dikwijls lagen hoopen van omvergevallen boomen dwars over de rivier, onder welke mijn paard met moeite kon doorkruipen, en soms reikten elkander de takken der aan weerskanten van de rivier staande boomen zoo innig

de hand, dat men zich, als het ware, onder een bedekten gang moest doorwerken.

Met één woord, het was een hagedissenwerk. Maar ofschoon ik daarbij mijne laatste voetbekleeding moest achterlaten en er uitzag alsof ik in het water had gelegen, kwam ik toch tegen den middag aan de obstakels van steen en in het bosch, waar mij de daardoorheengekapte opening, den weg aanwees welken de colonne genomen had.

Na nog een kwartier uurs te hebben doorgemarcheerd, was ook het bosch ten einde en lag voor mij een uitgestrekt veld van alang-alang, waaruit mij het dak van een huisje en eene daarop uitgestoken hollandsche vlag tegenlachten.

Ik vond daar den eersten luitenant UHLENBEEK [1]) met zoo wat dertig man, als tusschenpost van de hoofdcolonne, liggen en werd op het hartelijkste ontvangen.

Van hem vernam ik de navolgende treurige historie. Zij betreft uw vriend en mijn chef, den kapitein van den generalen staf, W. J. HEIMES.

Hij was een uur of twee voor mij hier aangekomen en onmiddelijk verder vertrokken naar *Gassing*, waar de colonne een bivak had betrokken. Maar....

Gedurende den nacht had hij op een boom gezeten.

Laat mij UEd. vertellen wat ik later nog uit zijn eigen mond heb vernomen.

Hij, even als ik, kwam in de rivier en bleef daarin loopen. Het schijnt dat hij met nog meer moeijelijkheden te worstelen had dan ik, want hij verbeeldde zich op eens, dat hij nu lang genoeg in de rivier geloopen had en er geen eind aan kwam.

Bij eene aardstorting gekomen zijnde vermeende hij den weg voor zich te hebben, welke door het bosch moest leiden. Werkelijk was het een voetpad naar den eenen of

[1]) In 1848 op Bali gesneuveld. F. C. W.

anderen vruchtboom of naar een bijennest, genoeg, hij volgde dezen en kwam, regts en links doorscharrelende, zoo diep in het bosch, dat het duister begon te worden toen hij den terugtogt wilde aannemen.

Wat bleef hem nu te doen? De beide paarden werden onder de boomen vastgebonden en heer en knecht klouterden, langs een dikken boschreus, naar boven en namen plaats op een van diens gastvrij uitgestrekte armen.

Wat hij daarboven gezien en gedacht heeft, moet hij u maar zelf vertellen, mij ontbreken de eigenaardige tinten, welke hij aan diergelijke situatien weet te geven.

Met zekere blijdschap op het gelaat vertelde hij mij zijn nachtelijk avontuur, en was daarbij overgelukkig het te hebben mogen beleven.

Zoo wat tegen middernacht begon *Smous*, dien men niet meê naar boven konde nemen, te knorren en te blaffen, en kort daarop werd het aan den jongen toebehoorende paard door een tijger besprongen, en natuurlijk des ochtends, vreeselijk verminkt en dood aan den boom liggende, teruggevonden.

Verbeeld UEd. zich eens de positie van hem, die zoo gaarne spreekt *van de poesie des levens*.

Meer poesie kan men, mijns inziens, op eene zoo beperkte ruimte niet bij malkander vinden.

Een oorspronkelijk bosch, een boom, op welken nog nooit een maleijer, nog minder een officier van den generalen staf, had gezeten, *Smous* als *sauve garde* onder den boom, een koningstijger die te middernacht eene visite komt brengen, en een paard dat reeds eenmaal, door een toeval, van den hongerdood gered is geworden, doch nu ter prooi werd van het monster, den *rimaoe* of koningstijger. [1])

Voeg daarbij nog de omstandigheid dat dit alles plaats

[1]) Later meer over dit paard. F. C. W.

had, op een geweerschot van het bivak van den luitenant UHLENBEEK, wiens vlag men des ochtends, op den top van den boom geklommen zijnde, zag waaijen, — dan, mijn geachte vriend, mag ik wel met volle regt vragen: Zit daar niet een geheele schep (*veroorloof mij dit onpoetische woord*) poesie in — poesie voor onzen eigenaardigen, voor het romantische leven en handelen, zoo ingenomen vriend?

Hij kwam met een zak vol ondervinding en opgetogen van blijdschap, dat hij zoo iets heeft mogen beleven, bij den heer UHLENBEEK aan, die hem op een slokje echten *albertibrandy*, want hij had toevallig geen *parfait-amour* bij zich, onthaalde.

Nadat ik een stukje beschuit met visch gebruikt had, trok ook ik verder, hem na, die mij met zich had getrokken uit het liefelijke *Batavia*, en bereikte tegen den avond een alleen staand huis, *Padang Sibalaboe* genoemd.

Doch ook hier was mijn goede *Kapitano* niet meer te vinden, daar hij, getrouw aan zijn roeping als officier van den staf, met zijne depeches verder getrokken was, zijn bediende, die hem uit vermoeidheid niet meer volgen konde, want hij was te voet, achterlatende.

Wanneer wij naauwlettend de omstandigheden nagaan, waarin hij verkeerde, dan kunnen wij hem onze bewondering niet onthouden. Zijn opvoeding en natuurlijk organismus, alsmede de neiging die daaruit geboren werd, maakten hem in het geheel niet tot een man voor gewaagde ondernemingen. En toch wierp hij zich hier, met zekeren moedwil, in de armen van een tal van gevaren en onaangename ontmoetingen, die hij zeer goed had kunnen vermijden. Overal, bij alles wat hij deed, wist hij de meest prozaische zaken in een waas van poesie te hullen, en *zelfs als militair, wiens carriere de meest materiele is, die men zich kan denken*, beschouwde hij steeds iedere zaak het eerste van die zijde, die er, ten allerminste, eenig romanesk aanzien aan ver-

leende. Vrij van alle *Don Quichotterie*, zoowel als van eene zekere *opgeblazen ijzervreterij*, bewandelde hij steeds den weg der romantiek, er eene eer in stellende onder de meest bizarre of gevaarlijke omstandigheden, die een ander welligt vermeden had, iets te verrigten dat een *goed, groot* of *verheven doel had.*

Zoo had hij zich nu waarschijnlijk ten doel gesteld het overbrengen van de orders van den generaal, die werkelijk zeer belangrijk waren, als iets dat niet het minste uitstel gedoogde. Dit doel vervolgde hij met alle kracht, en zulk een streven was in ieder geval zeer loffelijk.

Hij bereikte gelukkig dit doel, niettegenstaande hij wist dat hem nog op de laatste etape een koningstijger in den weg konde treden, welke nog den dag te voren een maleijer had verscheurd en die hem had kunnen toeroepen: Uw leven voor de romantiek!

Wat geeft hij echter om zijn leven....

En zoo kwam ook ik naar *Gassing*, waar ik door den overste SUTHERLAND en zijn adjudant, den luitenant RIJZENDAAL, zeer vriendelijk ontvangen werd.

Daar het rijpaard van kapitein HEIMES erg afgetakeld was, presenteerde ik hem het mijne, dat hij zeer verheugd accepteerde.

Gassing is noch een dorp, noch een gehucht, maar eenvoudig de plaats voor het oversteken over de rivier *Batanghari*, waar zich steeds, onder gewone omstandigheden een *sassak* (vlotje) bevond.

Daar deze rivier de grens vormt tusschen *Silago* en de XII *Kottas*, en de colonne van SUTHERLAND hier, door het achterblijven van de vivers, haar marsch moest afbreken, had zich de overste verschansd om tegen een overval gedekt te zijn.

Nu kwam echter de tijding dat de XII *Kottas* zich onderworpen hadden, waarom, ten gevolge van de orders die

mijn chef had medegebragt, besloten werd om den togt te vervolgen en zich met de colonne van den overste VAN SWIETEN te vereenigen.

Er waren ook reeds zendelingen van het in onderwerping gekomen gewest, bij den civielen ambtenaar DE BRUIN aangekomen, die de verzekering gaven, dat in het volgende bivak, rijst voor de troepen in overvloed zoude gevonden worden. Gelijktijdig werd den maleischen hoofden gelast hunne geweren af te geven.

De troepen vervaardigden daarop een groot vlot en, daags na mijne aankomst, verliet de colonne *Gassing*.

Daar ik van mijn rijpaard verlost was, liep ik op mijn gemak bij de voorhoede. Een voor een moesten wij achter elkander loopen en alle reeds door mij verhaalde gevallen, van omvergevallen boomen, modder enz., herhaalden zich in ruime mate.

Opmerkenswaardig vond ik de vele, overal verspreid liggende rotsen van kalksteen. Ook voerde onze weg langs de duizend goudmijnen, zoo genoemd op de kaart van *Sir Stamfort Raffles*.

In hoe ver dit getal met de waarheid overeenkomt, kan ik moeijelijk beoordeelen; maar als het geheele land zoo met mijnontgingen overdekt is, als de streek dien wij doorgemarcheerd hadden, dan zijn er eerder te min dan te veel opgegeven. Overal vindt men uitgravingen en daarbij kleine waterleidingen. Het goud wordt gewasschen, maar is in eene zoo geringe hoeveelheid in de aarde aanwezig, dat een man per dag niet meer dan voor de waarde van dertig centen, tot hoogstens een gulden, kan uitwasschen.

Het zoude niet van belang ontbloot zijn, dit eens grondig te doen onderzoeken.

Het was zeer goed te zien dat hier veel goud gewonnen werd, daar de maleijers de hun opgelegde oorlogskontributie bijna onmiddelijk betaalden.

Op dezen marsch had ik gelegenheid de hoedanigheid van de javaansche vrouwen op te merken, welke aan de colonne toegevoegd waren Zij marcheerden achter den hoofdtroep en namen alles mede wat zij onderweg, bruikbaars en niet te omvangrijks vonden. Vooral behoorde onder deze kategorie al het eetbare en de koperen gereedschappen

Naauwelijks waren wij in een bivak aangekomen, of zij hadden ook reeds vuur aangemaakt en waren bezig *djagon* (turksche tarwe) of andere vruchten te roosten of te braden.

Ook de *afrikanen* waren, in sommige gevallen, zeer bij de hand. Zoo waren zij, in een ommezien, met het slagten van eene koe klaar en hingen het dier, nadat zij het van de ingewanden ontdaan hadden, eenvoudig boven een goed vuur op. Hierop goten zij een paar emmers water in den geopenden buik en wierpen de lever, milt, long, maag, benevens een paar handen vol zout en peper daarin, somtijds ook wel eenige groentens en wat scheepsbeschuit.

Zoodra dit gedaan was werd het vuur goed onderhouden en duurde het niet lang of het water, in den buik van de koe, begon te kooken. De aldus verkregen soep smaakte uitmuntend.

Wij marcheerden zoo door en kwamen na den middag in den kampong *Talaki*, een dorp bestaande uit drie huizen. Reeds hadden de maleijers twee koebeesten gezonden, die spoedig onder de handen van de afrikanen bezweken. Ook vond men eene groote hoeveelheid paddi, dus voorraad genoeg.

Ik moet UEd. nu een voorval verhalen, dat eenig in zijne soort is en zeker volk, de *Boeginezen* namelijk, bijzonder karakteriseert. U zult weten dat wij te *Batavia, bij den algemeenen staf*, gewoon zijn de inboorlingen van het eiland *Celebes*, *Boeginezen* te noemen, onverschillig of zij van ons grondgebied, of van *Boni*, of uit een ander onafhankelijk

rijkje afstammen. Wij slaan hierin even zoo den spijker mis, als wanneer wij, ieder van *Celebes* komend paard, een *koeda Makassar* noemen.

Onder deze *orang Boegis* (menschen uit Celebes, u moet dit goed onthouden) laten zich velen voor den militairen dienst aanwerven, die dan bij zekere gelegenheden goede soldaten zijn. Daar staat echter tegenover dat zij zulk eene massa zwakheden, ik wil niet zeggen noten op hun zang, hebben, dat de goede hoedanigheid zoo wat geheel verdwijnt, wanneer men daartegenover den last stelt die de andere veroorzaken.

Eene hoofdondeugd is hunne onverdraagzaamheid voor andere nationaliteiten, daarbij komt dat zij voorbeeldeloos stelen, wraakzuchtig en zeer jaloers van aard zijn.

Mij dunkt dat ik hiermede hunne minder goede eigenschappen genoegzaam aangestipt heb. Bewijzen of voorbeelden van alle soorten bestaan bij honderden. En toch blijft het gouvernement hen aanhouden! UEd. zult vragen waarom?

Ik vermoed dat men dit alleen doet om hen, in geval van oorlog tegen andere nationaliteiten die zij haten en verachten, te kunnen gebruiken, — neen — loslaten.

Laat mij thans tot de expeditie terugkeeren. De kompagnien *afrikanen* en *javanen* hadden man voor man, in de politiemuts, hun meer dan overvloedig rantsoen paddi ontvangen en trokken zingende af naar hun bivak.

De *Boeginezen* wilden echter geen paddi ontvangen, maar *bras*, [1]) ofschoon zij overtuigd waren van de onmogelijkheid ze hun te verstrekken, op grond, zooals hun bekend was, dat de vivers niet waren aangebragt.

Maar neen! Zij wilden rijst hebben en geen paddi. Onder een vervaarlijk door elkander schreeuwen, kwam bijna

[1]) *Paddi* is rijst in den bolster, *bras* de ontbolsterde rijst

de geheele kompagnie voor het huis van den kommandant, die reeds daarvan kennis droeg en des overeenkomstig zijne dispositie genomen had.

„Wat is het jongens?" riep hij hun reeds uit de verte toe, terwijl hij bezig was zijn sabel en sjerp om te gespen.

Wij willen *Bras!* wij zijn *Orang kompagnie* en geen *koelies* of *maleijers*. Wij verlangen wat ons toekomt. „*Bras!*" riep het geheele troepje.

„Wij hebben heden geen *bras*," antwoordde hun de *kommandant* zeer bedaard, zijne beide handen open makende en aldus praktisch wijzende, *dat er geen bras in was.*

„*Bras, bras!!*" schreeuwden zij onder elkaar.

Maar op eens bliezen de afrikaansche hoornblazers het sein van alarm, en de tamboers van de javaansche kompagnie deden denzelfden roep op de trom hooren.

De *Boeginezen* stonden voor een oogenblik verbaasd, en haastten zich toen om naar hun bivak te komen.

Daar stonden reeds de beide kompagnien *afrikaantjes* en *javaantjes*, zoo als zij waren, half gekleed, met het geweer, in rij en gelid, de geweren der *Boeginezen* tusschen hunne gelederen bewakende.

„*Aantreden!*" donderde de stem van hun kompagnieskommandant.

„*Regts rigt u! Staat!*"

En den eersten den besten man in het front toewenkende, vroeg hij verder:

„*Wilt gij de paddi aannemen of niet!*"

„*Neen,*" antwoordde de kerel brutaal weg.

Hij was een van de opstokers.

„*Tamboer, de trom! Korporaal* RAKKIDIN *geef mijnheer* „*vijftien op zijn derri...!*"

De *Boeginees* ging met eenigen tegenzin op de trom liggen en kreeg *vijftien stuk, goed toegediend* en *geteld*, op de aangewezen plaats.

Toen hij teruggetreden was riep de kompagnieskommandant een ander en vroeg hem insgelijks:

„Wilt gij de paddi aannemen of niet?"

„*Neen, kapitein.*"

„Korporaal RAKKIDIN, geef ook dezen heer vijftien stuks op zijne der...

Bij den vijfden slag riep hij, dat hij zich met de paddi wilde tevreden stellen, en mogt hij terugtreden in het gelid.

Toen een derde, vierde en vijfde, nadat hun dezelfde vraag gedaan was, insgelijks ja riepen, kwam zeker humor in den troep en riep eindelijk de geheele kompagnie als uit één mond:

„*Wij nemen de paddi! Baai kommandant!*

„Dan is het goed," sprak deze. „Neemt uwe geweren maar op en gaat aantreden."

De *Boeginezen* namen hunne geweren en stelden zich in rij en gelid.

„*Bataillon!*" kommandeerde de oudste kapitein.

„*Heeft nog iemand iets te reklameren?*"

Geen mensch verroerde zich.

„*Presenteer 't geweer!*"

Een slag door de gelederen.

„*Ingerukt, Marsch!*"

„*Hoornblazer, blaas extra oorlam.*"

Daar ging een kreet van jubel op uit de gelederen van hen, die met ons den ellendigen weg hadden gemaakt, over den berg van *Loeboe-taras*, door de rivier met leisteenen vloer, maar niet over een leien dakje, en door de oorspronkelijke bosschen van het vijandelijke land. Geen een had gemord of geklaagd, geen een had gevraagd, moet ik heden sterven of morgen, en welke zijn de redenen waarom gij ons in dit hondenland hebt gevoerd?

Maar zij wilden niet aangezien worden voor *koelies*, of

zwarte *negers*; voor *koelies*, die tegen dagloon werkten en blijde waren wanneer zij paddi ontvingen — voor varkens, wien het weinig scheelen kon of men hun paddi of bras in den bak wierp —, of, wat zij daarmede gelijk stelden — voor *afrikanen*.

Maar daar was geen bras.

Maar men konde toch de geheele kompagnie niet in arrest zetten!

Men moest iets doen, wat hun pertinent het bewijs leverde, dat er geen bras was — begrijpt UwelEdele — dat er geen rijst was!

En dit bewijs kon op geen betere wijze gegeven worden dan het geschied is, met den stok.

Ik houd niet van slaan, want het moet, volgens zeggen, zeer doen.

Maar . . . daar was geen bras.

Dus, al mogt het hart van den kommanderenden officier ook breken door medegevoel of smart, hij kan toch niet tooveren en uit paddi bras maken; daar moest wel de trom voor den dag komen, en de stok.

Hoogstwaarschijnlijk zullen hierover vele op- en aanmerkingen gemaakt worden, en zal wel de een en ander die het hoort, zijn hoofd schudden en zeggen: dat was onmenschelijk.

Ik echter, geachte heer en vriend, ik bewonderde den kommandant, niet omdat hij deed slaan, maar over de *kordaatheid en spoed* waarmede het manoeuver ten uitvoer werd gebragt, en herinnerde mij aan de woorden van MACBETH [1].

„Was het ook afgedaan als het gedaan is.

„Dan was het goed, het werd *met spoed gedaan*."

En daar ik er veel van houd, wanneer op zijn tijd het

[1] Shakespeare, Macbeth, 1e bedrijf, 14e tooneel.

gezegde van een klassieke schrijver aangehaald en toegepast wordt, ben ik van gevoelen *dat er oogenblikken kunnen zijn*, in het leven van den mensch, *wanneer korporaal* RAKKIDIN *te pas komt* — Want, zegt *Pater* ABRAHAM A SANCTA CLARA niet zeer duidelijk in eene van zijne predikatien, getiteld:

„Ach en wee over de wereld:"

„*Die niet hooren wil moet voelen!*"

In ieder geval doet men goed eene handeling naar hare gevolgen te beoordeelen en deze waren zeer heilzaam.

De *Boeginezen* hielden zich stil en *tombokten hun paddi.* [1]

Nu wil ik dit remedie niet op alle gevallen toepassen, en ook niet er voor aangezien worden als ware ik van de familie van *Jan van Ranselaar*. Ik ben echter voor alles dat in zijne gevolgen heilzaam is, en....

En hiermede basta!

Des avonds hoorden wij in de verte den taptoe blazen. Het was de muziek van de colonne VAN SWIETEN. Dat wij hierop met een oorverdoovend contra-signaal antwoord bliezen, waarbij een van de afrikaansche artisten bijna gebarsten was, spreekt als een boek. Wij hadden dus ons doel bereikt en de heeren maleijers van *Alahan-pandjang*, *Soengei pagoe* en *de* XII *Kotta's* geleerd, dat wij niet voor ons pleizier naar *Sumatra* waren gekomen, maar alleen met het doel om.... om.... *te beschaven*.

Mijn hemel wat hebben *wij* niet al moeten uitstaan, voor dat *wij* tot inzigt kwamen, *en zoo ver zijn gekomen als wij nu zijn*.

Te *Bandar-alam* kwamen de maleische hoofden met de oorlogs contributie. Zij bragten alleen reeds verwerkt goud. Ik heb een paar japansche koffers vol van armbanden, oor-

[1] Tombokken of rijst stampen.

ringen en buikgordels gezien. Wie weet hoe vele tranen er aan hingen.

Maar het kan ook zijn dat zij dit alleen daarom gedaan hebben, om ons te doen gelooven dat zij geen ander goud hadden, en.... DE BRUIN zeide:

„Aan een boom zoo vol geladen,
„Mist men vijf, zes pruimen niet!"

„Zij zullen wel meer hebben, ik ken ze. En in ieder geval is er nog meer onder den grond, laat hen maar zoeken, die luilakken, hanenvechters, opiumschuivers en hoerenjagers! Foei over dit ras! Maar zij zijn nu reeds bezig om een weg te maken — natuurlijk voor hen zelven, dat begrijp je!" Ik wou dat ik de baas was, ik zou hen wel klein krijgen.

UEdele ziet dat de heer DE BRUIN een *ultra-liberaal* was met *behoudende vormen*. [1])

Moge u dit schetsje een beetje op de hoogte brengen van het feest. Ik hoop echter nog in de gelegenheid gesteld te worden om datgene, wat hieraan mogt ontbreken, mondeling aan te vullen.

Kapitein HEIMES doet u groeten. ZWEg. is wel en schrijft en werkt veel.

Mijn respect aan den heer DE LA GENESTE. Het is een groot geluk dat wij ZEd. t'huis hebben gelaten.

Ik noem mij

Enz....

[1]) Aan de eene zijde korporaal Rakkidin aan de andere Multatuli.

F. C. W.

33e BRIEF.

Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.

Solok, den 14 *Junij* 1845.

AMICE!

Ik heb er genoeg van. De expeditie is zoo goed als afgeloopen en ik ben nu weder hier onder europeesche menschen en zaken.

Goddank dat alles achter den rug is, want ofschoon ik voor geen moeijelijkheid terugdeins, moet ik toch gul weg bekennen, dat het reizen door de onafhankelijke landen van *Sumatra*, als pionier der beschaving, wat onaangenaam is.

Evenzoo is het met het oorlogvoeren tegen deze menschen. Wanneer zij slim waren en eendrachtelijk bleven, dan ware het voor ons niet alleen onmogelijk om vooreerst bij hen te komen, maar ook om hen met goed gevolg te bestrijden. Ik herinner u alleen aan hetgeen aan VARRUS, in het teutonische woud is wedervaren.

Wel is waar hebben zij iets dergelijks aan den overste VAN SWIETEN toegedacht, maar het mislukte. U zult het nadere strakjes vernemen.

Het oorlog voeren is een onophoudelijk loopen achter den vijand. Dientengevolge vallen van onzen kant steeds meer

menschen door de vermoeijenissen van het heen en weertrekken, dan door de wapenen der vijanden. Wat niet reeds gedurende de expeditie bezwijkt, wordt kort daarop ziek. Het bewijs ligt voor de hand.

Een hiervan is de arme WERNER. Ik heb hem gisteren, in een draagbed (*tandoe*), naar *Padang* in het hospitaal doen brengen, daar hier alles vol ligt van koortslijders. Hij heeft zich gedurende den laatsten tijd te veel ingespannen en zal het zwaar te verantwoorden hebben. De docter vreest voor een abces aan den lever.

Ik wil het beste hopen.

Door hem zijt gij op de hoogte gebragt van onze avonturen tot *Bandar alam*. Daar hij nog al tamelijk rigoreus van aard is, zal ik wel mijn goed deel gekregen hebben.

Dat dŏet echter niets ter zake, laat mij dus den draad opnemen en u verhalen wat verder gebeurd is.

Ik vond den overste VAN SWIETEN hier in eenen ziekelijken toestand, die zonder twijfel te wijten was aan de vele strapatsen gedurende bijna twee maanden, en de ongeloofelijke zorgen, die daaraan verbonden en er het gevolg van waren.

Aan zijn beleid had men echter den goeden afloop van de expeditie te danken. Hij herstelde ook spoedig na mijn vertrek.

Na eenige arrangementen omtrent de opneming gemaakt te hebben, en nadat eindelijk onze bagage, die ik voor verloren hield, was aangekomen, ging ik met WERNER op reis. Wij moesten eene breede rivier oversteken, over welke de overste eene vlotbrug uit bamboe had doen vervaardigen.

Hier geraakte mijn paard met al de vier pooten onder de bamboezen, en had ik wel gedurende een uur werk, om het wederom vrij en in het water te krijgen.

Had ik ooit kunnen vooruitzien, dat ik met het dier zoo onnoemelijk vele moeite zoude hebben, ik hadde het

liever doodgeschoten.... neen ... liever losgelaten om weg te loopen, naar verkiezing, dan daarmede op reis te gaan.

Den 1sten *Junij* overnachtten wij te *Djapan*. Hier lagen de afrikaansche kompagnien in het veld-hospitaal.

Op *den* 2den *Junij* marcheerden wij weder tot *Pasimpat-doerian terong*. Dit was de, door de maleijers opgeworpen versterking, die de overste VAN SWIETEN stormenderhand ingenomen had.

Deze affaire had zich volgender wijze toegedragen:

Na de verovering van het landschap *Soengei-pagoe*, trok de overste het land van de XII KOTTAS binnen. Men wist dat zich de bewoners van dit gewest op een geduchten tegenstand voorbereid hadden, en dat zij hunne verdediging voornamelijk concentreerden bij een zeer moeijelijk te omtrekken pas of defilé. Meer wist men nog niet en veel meer konde men ook niet uit den mond van de bij ons gekomen maleijers te weten krijgen, waarschijnlijk omdat zij zelven niet meer wisten.

De XII KOTTAS beginnen aan den kant van *Soengei-pagoe* met eene wildernis, zoo als ik ze u reeds bij de intrede van *Simbakoe* beschreven heb. In plaats echter van de vele omvergeworpen potten en pannen te moeten overklimmen, marcheert men hier in eene smalle vallei van omtrent drie vierde tot vier palen breed, door welke eene rivier stroomt, die gevoed wordt door eene groote menigte beeken en beekjes.

Het terrein is zeer doorsneden, hier en daar moerassig, maar overal bedekt met een ondoordringbaar woud.

Door dit woud slingert zich een hoofdpad, maar zoo smal, dat twee man niet naast elkander kunnen loopen. Niettemin trok de colonne deze wildernis binnen en bivakkeerde den eersten nacht te *Ayer-menoeroe*.

Den tweeden dag moest men de groote rivier passeren. Dit geschiedde met de meeste voorzigtigheid, daar de overste

wist dat de vijandelijke versterking, van hier af, nog maar een klein uur verwijderd was.

Toen de hoofdtroep reeds daar was en de koelies met de bagage juist door het water liepen, drong eensklaps een troep vijanden uit eene hinderlaag van het bosch en overviel de koelies. Deze lieten verschrikt de vivers in het water vallen en gingen, onder een verward geschreeuw, op de vlugt. De overste echter deed onmiddelijk de voorhoede een flink bataillonsvuur openen en jaagde het troepje op de vlugt, het bosch in.

In plaats echter van zich lang met het verzekeren van de bagage op te houden, trok hij zonder dralen verder en bereikte spoedig de versterking *Pasimpat-doerian-terong*.

Moeijelijk had een europeesche vijand eene plaats kunnen kiezen, beter geschikt ter verdediging, dan *Pasimpat*.

Stel u een kleinen twintig el breeden en met een groot verval aanbruisenden bergstroom voor, die, over duizende van rolsteenen, in een meer dan honderd voet diepen ravijn komt aanzetten. Maar eensklaps stelt zich een rotsgevaarte, van eene uitgestrektheid van ± twee honderd el, in den vorm van eene liggende terrong, in zijn weg. Wat te doen? De stroom deelt zich in tweeën en bruist aan weerskanten voorbij, zich echter bij het uiteinde weder vereenigende en als een breede, wel honderd voet hooge waterval, nederstortende in de diepte.

De weg leidt tusschen den waterval en den rotswand van het eiland heen. Bovenop hebben de maleijers hunne vesting gebouwd.

Men is dus genoodzaakt langs den rand van den waterval te passeren; maar men moet, om dit te kunnen doen, eerst de versterking veroveren.

De overste liet dus de bagage liggen en marcheerde door tot voor de vesting.

De troepen bleven in het bosch, gereed tot den aanval,

en de inlandsche luitenant Boegel werd met een klein detachement vooruit gezonden, om den bergwand te beklimmen en te zien of de versterking door den vijand bezet was of niet.

Men zag wel de daken van een paar lange gebouwen en de borstweringen daarboven uitsteken, maar niets van den vijand. Zijne listen kennende, zond de overste Boegel ter verkenning vooruit.

Boegel klouterde den steilen bergwand af, de rivier door en de nog steilere helling van het rotseiland op. Hij kwam toen op eene borstwering en aan een uitspringenden hoek van de verschansing.

Binnen deze stonden twee lage gebouwen en tusschen beiden door konde men een plein opmerken. Toen Boegel de tusschenruimte wilde passeren, wierp zich eensklaps een troep gewapende maleijers op hem en zijn troepje. Men moest terug, sprong over de verschansing en kwam, deerlijk gehavend en met eenige gebroken wapenen, terug bij den overste.

De vijand was er in. Het mortier werd voorgebragt en de maleische hulptroepen, een- à tweehonderd man sterk, kregen den last om onder het kommando van hun gezagvoerder Schminke, onverwijld daarop los te gaan.

Onder een oorverdoovend geschreeuw stortten zich de maleijers, met Schminke aan het hoofd, in het ravijn en klouterden langs den anderen kant naar boven.

Maar de vijanden sprongen nu op de borstwering en wierpen hunne lansen op ons volk naar beneden, dat daar nog met andere obstakels te worstelen had, namelijk met de wolfskuilen en *borangs* of voetangelen. Beiden konde men onder het kreupelhout en alang-alang niet zien, dat voor ons zeer noodlottig was, daar menigeen daardoor erg gekwetst werd en door zijn kermen de anderen terughield om verder doortedringen.

De overste wist nu genoeg. Hij riep hen terug en liet eenige granaten, met goed gevolg, in de versterking werpen. Toen er een paar gesprongen waren, riepen de signaalhorens van de *afrikanen* ten storm.

Ook deze *zwarte europeanen*, [1] zooals zij door de maleijers genoemd worden, omdat ze schoenen dragen zooals wij, vlogen vol van wilden strijdlust naar beneden en klouterden de helling van den bergwand op, lieten zich echter noch door de honderde op hen geworpen lanzen, noch door de *lilla*- en geweerschoten terughouden en drongen met hunne officieren en het europeesche kader aan het hoofd, onophoudelijk het fort binnen, de maleijers van de verschansing door het fort heen jagende, en aan de andere zijde in het ravijn werpende.

Het fort was veroverd. Hoog wapperde de driekleur; maar de vijand had zich op den tegenoverliggenden kant, van den tweeden rivierarm achter eene tweede verschansing genesteld. Wederom *tandakten* (dansten) zijne voorvechters of *doeblangs*, even bespottelijk gekleed als zekere arme weeskinderen te *Amsterdam* [2], boven op de verschansing, wederom riepen zij ons scheldwoorden toe, maar ...

„*Boeginezen* voor!" riep de overste.

In nog geen tien minuten was ook deze versterking vermeesterd en woei ook hier de hollandsche vlag.

Alvorens men den tijd had den vijand verder te vervolgen, stonden reeds alle gebouwen in brand en hoorde men het gekraak van de berstende bamboe, ver in het woud.

Maar deze zege had aan een *afrikaan* en een *boeginees* het leven gekost, terwijl nog vijftig man en mogelijk even veel maleijers gewond waren, meestal met voetwonden van de voetangelen.

[1] Orang Wolanda hitam.

[2] Half wit en half zwart.

Een *afrikaan* had een geweerschot aan het voorhoofd gekregen. De kogel was echter niet doorgedrongen in den schedel, maar had zich, na dezen te hebben rondgeloopen, van achteren uit de voeten gemaakt.

In ieder geval had de vent een zeer dikken kop. Hij was flaauw gevallen en bleef dit ook gedurende eenige dagen, totdat hij door docter BORK, met gunstig gevolg getrepaneerd werd en herstelde.

Wij vonden in *Pasimpat* eenige honderd lansen uit gespleten en aan weerskanten aangepunte, zeer dunne bamboezen vervaardigd. Deze punten waren in het vuur gehard, drongen diep in het vleesch, braken dan af en bleven zitten.

Ook werden eenige *lilla's* [1] buit gemaakt en eene soort houten, met bindrottan omgeven kanon, uit hetwelk de vijand echter zeer voorzigtiglijk niet geschoten had.

Pasimpat-doerian-terong heet woordelijk: obstakel in den langwerpigen vorm van de vrucht terong-terong en gewapend met een groot aantal dorens, zooals de doerian ze heeft; of korter:

„Het fort *steekelvarken*."

Daar de maleijers dit, hun voor onoverwinnelijk gehouden fort verloren hadden, en geen kans zagen om zich nog langer tegen onze bedachtzame taktiek staande te houden, kwamen zij, na een kort beraad, bij den overste VAN SWIETEN, in onderwerping.

Aan hem, den bedaarden en dapperen officier de eer. Wees trotsch op hem, Nederland!

De beide gesneuvelde militairen, *afrikaan* en *boeginees*, werden in het veroverde fort met militaire honneurs begraven.

Den daaropvolgenden dag vond men den eerstgenoemde buiten het graf liggende, de heeren *boeginezen* hadden hem

[1] Kleine kanonnen of valkonetten.

— omdat hij geen *Mohamedaan* was, — uitgegraven en op zij gesmeten als een hond.

Foei! dat was leelijk, ja gemeen!

Zoo iets doen ze bij ons in *Europa* niet; neen, daar zijn ze veel verdraagzamer, want *daar studeren ze de humaniora, de logica, den bijbel* en *de kerkvaderen*. Wel is waar heeft men *voor een jaar of wat*. den een of ander alvorens hij dood was, verbrand of onthoofd of gevierendeeld; dat is echter reeds zoo lang geleden. dat men met groot regt mag vragen of dat werkelijk gebeurd is en of het geen verzinsel is van kwaadsprekende menschen.

Foei, uwen naaste te verbranden als die nog leeft, dat zou toch wat erg wezen!

Maar het doode *afrikaantje* lag werkelijk buiten op straat, en de overste wist in den beginne niet dadelijk, of hij hierover huilen of lachen zou.

Ik geloof dat hij het laatste gedaan heeft; want hij deed onmiddelijk voor den broeder europeaan, (den zwarten europeaan) een ander graf graven.

Jammer dat men niet kon te weten komen wie de bedrijver van deze aardigheid was, — in dit geval zoude *korporaal* RAKKIDIN, wederom te pas gekomen zijn.

Niet waar, mijnheer de Ranselaar?

Maar de overste dacht zoo niet, want volgens regt had hij dan al de reklameurs, neen, alle *boeginezen* moeten doen afranselen, omdat hij de verzekering had, dat zij min of meer allen daaraan debet waren, hetgeen in ieder geval toch niets geholpen had.

Ik sliep een nacht met WERNER in de veroverde fortifikatie.

Des anderen daags hadden wij wederom een hoogstvermoeijenden marsch te maken en overnachtten midden in het bosch, onder een reusachtigen boom. Ik lag met het hoofd op mijn zadel. *Smous* had eene wilde kip gevangen,

die wij, na ze geplukt te hebben, eenvoudig boven het vuur hebben doen roosteren of braden. Onze *Koelies* aten drooge rijst — zij wisten niet beter, of het hoorde zoo!

Wees verzekerd dat ik een allermiserabelsten nacht had, die mij levendig dien anderen voor den geest bragt, dien ik, in het bosch bij *Padang-hilalang*, op den boom zittende heb doorgebragt.

Ik kan u niet genoeg toeroepen, dat dit leven een waar hondenleven is.

En zoo liepen wij even als de sneeuwganzen, dat wil zeggen, de een achter den ander, door het bosch en kwamen eensklaps op eene vrije, met hoog alang-alang begroeide vlakte.

Mijn paard, dat ik sedert *Djapan* niet meer bereden had en dat ik aan den toom moest leiden, bleef, het hoofd omhoog houdende, staan, en keek onrustig vooruit. Toen ik mijn blik over de vlakte deed waren, bespeurde ik van verre het bovenste gedeelte van eenige donkergekleurde, groote dieren.

Wij dachten in het eerst dat het *olifanten* waren en zaten geducht in het naauw, daar wij deze koningen van *Sumatra* voorbij moesten, en uit ondervinding nog niet wisten, hoe zij onzen voorbijmarsch zouden opnemen. Ik zelf had geen heel zuiver geweten, daar ik bij *Loeboe-bassong* aan een van hen, een kogel in den schedel had gejaagd, en men niet weten konde of zij niet reeds kennis droegen van deze affaire.

Te vergeefs riepen wij ons uit de geschiedenis der olifanten een geval, zooals het onze, voor den geest. Wij herinnerden ons alleen hetgeen hier niet te pas kwam.

Het ging ons echter even als MACBETH, die, na reeds eene reeks van doodslagen begaan te hebben, voor een nieuwen niet terugdeinsde.

Ook wij hadden *«met geesten te middernacht gegeten,"*

zoo als HAMLET zegt, en waren tuk op avonturen. Wij gingen derhalve er op los.

En zie, de gevreesde *olifanten* bleken, bij nadere bezigtiging, *karbouwen* te zijn.

Wat echter, beste DIRK, zijn *karbouwen* voor ons, in de wol geverwde *sumatranen?*

Kinderen spelen met hen als met hun gelijken; kinderen slapen onder hen den zoeten slaap der ruste; zouden wij dan voor een *karbouw* bang zijn? *wij, de pioniers der beschaving.*

Wij marcheerden dus gerust door, en hadden spoedig het onuitsprekelijke genoegen, de goede beesten zeer familiaar, natuurlijk volgens hun gebruik, met vooruitgestoken hoofd en door de neusgaten blazende, op ons te zien aankomen.

Toen wij echter de pantomine maakten, als wilden wij een steen oprapen en hun dien naar het hoofd werpen, maakten zij onmiddelijk regtsomkeer en gingen zij er van door.

En zoo, waarde vriend, hadden wij het laatste avontuur in de XII Kottas achter den rug, bereikten wederom het bosch, en een half uurtje daarna de vallei van *Soengei-pagoe.*

Geen bosch meer, geen riet, geen alang-alang, maar een kultuurland met kampongs en rijstvelden.

Wij stegen te paard en reden vrolijk pratende naar de hoofdplaats van dit land, *Passir-talang* genoemd.

Daar dit nog een tamelijk eind was, zegende ik den oogenblik in welken ik mijn paard had medegenomen. Alle ongemak was vergeten.

Zoo zijn wij, menschen!

Zoo ben ik!

Morgen meer.

Saluut!

34e. BRIEF.

Dezelfde aan denzelfden.

Solok, den 16 *Junij* 1845.

AMICE!

Hoe relatief is al ons geluk en hoe verschillend is de aard van het genot bij ieder mensch.

Wilt gij wel gelooven, dat ik de ondervinding van de laatste zes weken, voor geen geld van de wereld zou willen missen!

GOETHE zegt ergens:

„Het gemoed vormt zich aan den huiselijken haard, maar „het karakter alleen in het gewoel der wereld."

In ieder geval brengt mij dit tot de overtuiging, dat men tot groote ondernemingen alleen menschen van ondervinding moet nemen, en dat men deze nooit gering moet achten, al zijn ze ons tegenovergesteld.

De *generaal* MICHIELS heeft getoond, dat hij van deze waarheid doordrongen was, toen hij de kommandanten voor de drie colonnes koos.

Met twee heb ik u reeds in kennis gebragt, de derde, welke de expeditie in de *III Kottas* moest kommanderen, kapitein KOSTER, regtvaardigde insgelijks zijne keuze.

Wel was hij niet de oudste in rang, maar hij had ondervinding, die de andere niet had, en deze stelde hem, volgens mijn inzigt, in het onderhavige geval boven de ranglijst. Het ware te wenschen dat men dit, in bijzondere gevallen, steeds in toepassing bragt; dan zouden wij minder échec's lijden.

Ge zult welligt hiertegen willen aanvoeren dat men niet altijd een keus kan doen en wel eens nemen moet wat men heeft. Voor dit geval heb ik echter niet anders te zeggen als: „verzin voor dat gij begint."

Na deze uitwijding op het gebied der bespiegelende wijsbegeerte, breng ik u wederom terug naar *Passir-talang*, de hoofdplaats van *Soengei-pagoe*.

Toen wij daar onzen intogt hielden was er niemand te zien als eene oude maleische vrouw, die op den grond zat, voor haar huis.

Zonder de minste vrees te toonen riep zij ons toe, dat wij voor haar niet bang behoefden te zijn. Zij was het ook niet, want ofschoon de geheele kampong leeg was geloopen en allen, die niet tegen ons gestreden hadden, met vrouwen en kinderen in het bosch waren gevlucht, was zij toch achter gebleven.

Verder wees zij ons een huis aan, waarin zich een schrijver (*djoeroe-toelies*) bevond, die een *orang-kompagnie* was.

Wij vonden werkelijk dit personaadje, dat ons zeer verschrikt te gemoet snelde, en ook een paar gouvernements menschen medebragt, die hoogst waarschijnlijk pas waren wakker geworden.

Aan eerstgenoemde waren de gouvernementsbelangen toevertrouwd, en daar wij, als gouvernementsdienaren gouvernementsbelangen voorstonden, zoo had het gouvernement er belang bij, om in deze te voorzien.

En dit, mijn waarde vriend, begreep de *djoeroe-toelies* zoo goed, dat hij ons onmiddelijk vroeg of wij eten mede gebragt hadden, in welk geval hij zijn best zoude doen om eenige borden te bezorgen; als er nog te vinden waren.

Dat zag er geleerd uit. Wat hielp ons nu het mooije land, wanneer men niets te eten konde krijgen. Wat hielp ons verder *Smous*, met zijne bravoure en routine in het vangen van laagvliegend pluimgedierte.

Te goeder ure dacht WERNER aan mijne, niet aan zijne bagage, en vroeg mij of ik niet te *Soepaijang* een trommeltje *Samarangsche beschuit* gekocht had.

Het was mij als viel er een sluijer van mijne oogen. Ja, hij had gelijk. Ik had ze daar werkelijk gekocht, en wat nog meer is ook suiker en boter.

„Waar zijn de beschuiten, SLEMAN?"

„Hier in de kist," antwoordde de onverbeterlijke Jocrisse.

„Maar, kerel, waarom heb je ons dat niet vroeger gezegd?"

„Mijnheer heeft mij, te *Soepaijang*, gedreigd mij te zullen ontslaan, als ik de kist open maakte zonder daartoe den last gekregen te hebben."

Wat moest ik met dat schaap doen? Wij openden de kist en, blijde als engelen, aanschouwden wij daarin den kleinen voorraad proviand.

Nu was het kermis, en behielpen wij ons met beschuit en boter, waarop wij wat suiker strooiden. Ik had, sedert mijne kinderjaren, deze kost niet geproefd.

Smous kreeg ook wat beschuit, maar vond dit geregt niet naar zijnen smaak. Zoo'n hond weet zich toch niet te behelpen, niet waar DIRK?

Den daaropvolgenden dag trokken wij weer verder. Te *Balon* eindigt de valei van *Soengei-pagoe*. Deze loopt zoo tamelijk van Noord naar Zuid, is tot aan de bosschen, tusschen den *Piek van Indrapoera* en het land *Korintjie*, veertien palen lang en een, hoogstens twee, palen breed, en bijna geheel vlak. De gebergten, ten Oosten, zijn laag

maar vol ravijnen en met bosch bedekt, terwijl de westelijke bergen eene hoogte van wel vijfduizend voeten en meer bereiken.

De colonne van den overste VAN SWIETEN kwam van *Alahan-pandjang*, door een défilé, dat door de lange en steile, in de lagere gedeelten moerassige uitloopers der beide bergketenen, gevormd wordt. Alles is met het zwaarste bosch bedekt, en zoo tamelijk van hetzelfde karakter, als het land bij *Pasimpat*. In het défilé kronkelt zich een zware bergstroom, langs en door welken het voetpad voert dat naar *Soengei-pagoe* leidt. De troepen moesten dezen stroom, bij hunne komst, achtendertig malen passeren.

Toen wij denzelfden weg terug maakten, hadden de maleijers echter vele doorkappingen door het bosch gemaakt, zoo dat wij toen maar acht malen er over moesten.

Ook was men begonnen over verscheidene bergwateren, die diep ingesneden waren, bruggen van bamboe te leggen. Deze groeit in het hoogerop gelegen gedeelte in groote massa, zoo digt bij elkaar en tot eene zoo buitengewone hoogte, dat men dikwijls in een waar, nachtelijk duister oopt. Overal ziet men hier kleine beekjes van kristalhelder water, overal is de fijne, witte leemaarde nat, en menigmaal zakt de voet tot aan den knie, in eene vettige stof en heeft men moeite om weer daaruit te geraken. Het is mij hier verscheidene malen gebeurd, dat mijn paard tot aan den zadel in den modder viel, en eerst na lang worstelen weder op een wat harder plekje konde gebragt worden.

Eenige van de tijdelijke bruggen waren met dunne lagen nog geheel groene bamboezen bedekt, aan welke men nog bij den spoed, waarmede ze afgewerkt werden, de als pennenschachten zoo fijne takjes moest laten zitten; deze nu hadden de *renocerossen*, welke hier in groote menigte huizen, met de dunne bamboezen, gedeeltelijk weggevreten.

„De gustibus non est disputandum."

Maar ook deze *hel van obstakels* lag eindelijk achter onzen rug. Ik had mijn *laatste* paar laarzen in den *laatsten* modderkuil laten zitten, en klom, zoodra ik onder mijne voeten vasten grond voelde, en van een maleischen wachtpost, dien ik daar vond, vernomen had, dat het met bosch en moeras gedaan was, op mijn arm paard, dat ik ook niet verliet alvorens ik de hollandsche vlag, voor het huis van den posthouder SAULUS, zag wapperen.

Het laatste toertje had het arme dier den nekslag gegeven. Toen de bediende van SAULUS het den zadel van den rug nam en het naar den stal wilde brengen, bedankte het beleefdelijk, en ging liggen waar het stond. Het goede beest wilde niet eens eten.

Ik heb het, bij mijn vertrek, daar moeten laten staan, want het was zoo stijf geworden als een bok. Dat is nu het tweede paard, dat ik op dit togtje verlies.

Daar ik nu toch van mijne paarden spreek, komt mij in de gedachte, dat ik u de geschiedenis van het andere paard nog niet verteld heb, hetwelk de tijger, in het bosch van *Silago*, verscheurde.

Het is inderdaad opmerkelijk hoe ongelukkig dit dier was, maar eveneens als men zegt:

„Die hangen moet, die verdrinkt niet," kan men bij dit voorval zeggen:

„Die door een tijger moet worden opgevreten, die sterft niet van honger."

Hoor en oordeel.

Toen de muiters, bij *Soengei*, door onze troepen verdreven waren, vond men op eenen goeden dag, en heel toevallig, een paard, dat, volgens de gewoonte van de maleijers, met den teugel zoodanig aan een boom was vastgebonden, dat het dier genoodzaakt was het hoofd omhoog te blijven houden

Wanneer het slechts een uur of wat in deze onnatuurlijke positie moet blijven, dan gaat het nog, maar lastig wordt het als het langer duurt, en stellig ondragelijk, wanneer het zoo lang moet aanhouden, totdat de honger komt.

Het arme beest gaf zich alle mogelijke moeite om uit deze onnatuurlijke positie te geraken, maar konde zich noch van den toom, noch van den boom losmaken. Het natuurlijke gevolg hiervan was, dat het zich bij de steeds herhaalde beweging met het hoofd, en het verlangen naar het in de onmiddelijke nabijheid groeijende gras, den mond aan weerskanten van het gebit openscheurde.

Verbeeld u zulk een toestand. Is hij niet te vergelijken met dien, welken de verdoemde zielen, in de hel, *post vestum*, zullen te gemoet snellen?

Enfin, in dezen toestand werd het paard, door een europeeschen hoornblazer gevonden en losgemaakt. Deze bragt het mede naar de bovenlanden en ik, gedreven door medelijden, kocht het van hem voor vijftien gulden.

Wat heeft mij echter mijn medelijden geholpen? Heb ik den knol hierdoor eene verzekerde toekomst bezorgd? Is hij niet in het bosch van *Simbakoe*, onder mijne voeten, door de afschuwelijke kat verscheurd geworden, en is derhalve op hem niet hetzelfde toepasselijk, wat men van een ongeluksvogel, onder ons geslacht, plagt te zeggen.

„De mensch ontgaat zijn noodlot niet" dat, in de moraal van de paarden overgebragt, zal moeten heeten:

„Die door een tijger moet opgevreten worden, sterft niet van honger."

Daarom zeide de rijke heer VAN BULT, met volle regt: *„Ik geef nooit iets aan een bedelaar, en wel uit principe."* *„Want,"* zoo dacht hij bij zichzelf, *„de bedelaars moeten toch „van honger sterven. Het is derhalve onverschillig hoe vroeg of „hoe laat dit orakel uitkomt."*

Maar, beste DIRK, als ik aan dien nacht in het bosch

denk, dan kom ik mij zelven voor als iemand die alleen zit, voor de gordijn in de komedie; verstaat gij, *alleen*.

De lichten zijn ontstoken, de muzikanten spelen eene ouverture, en achter de coulisen vernoemt men, voor eenen enkelen keer een triller, ontsnapt aan den keel van een van de acteurs, die zijne lust tot zingen niet meer kan bedwingen. Wij vernemen ook van tijd tot tijd een herhaald kloppen, een schuiven, een gereed zetten van onzigtbare voorwerpen, maar zien en begrijpen er niets van. Want, er zal een geheel nieuw stuk gespeeld worden, met nog nooit vertoonde pracht en heerlijkheid, met kunst en vliegwerk en met een tableau.....

En zoo zat ik boven in den boom, de hemel was door enkele sterren herkenbaar en een donkere nacht omringde mij.

Daar begon het te sissen, te fluiten, te vliegen, te gonzen en te brommen van alle kanten, en al de insekten, vliegen en kevers, al de nachtbrakers, zooals de vledermuizen en uilen, kwamen te voorschijn uit hunne bekende en onbekende woningen.

Ieder blad, iedere doode tak, iedere verrotte boomstam, iedere spleet in de takken, de stammen der boomen en de aardkorst, opende hare deurvleugelen, en liet ze uitkruipen en uitvliegen, in den donkeren nacht!!

O, wat een leven, welk onheilspellend fluisteren en fluiten.

Wie deze taal verstaan kan, wie de voorhang kan ophalen, om eindelijk te kunnen zien, wat daar geschoven en gehamerd wordt en wie daar zingt en spreekt....

DIRK! *er is veel poesie in het leven, maar, zoo ik hoop — even veel leven in de poesie, waarheid achter den donkeren voorhang.*

Vergeef mij de onparlementaire zinsnede, maar onwillekeurig denk ik hierbij aan het gezegde.

„Hij maakt een leven als een oordeel!"

Dit heeft immers ook betrekking op de voorstelling achter het gordijn.

Ieder naar zijn meug. De opvoeding doet in dit geval alles, daarom DIRK, als je ooit kinderen krijgt, breng ze heel vroeg in de groote, natuurlijke komedie, en leer hun begrijpen, dat al de hokus-pokus achter het scherm, niets anders kan wezen, als een *geheel natuurlijke hokus-pokus*, weet je, zonder de bovennatuurlijke hulpmiddelen, zonder hekserij en tooverij, en wat men aan een kind niet al wijs maakt om het maar stil te houden.

„Wacht! geduld! *wij beleven het allen!*"

Wij zullen dan zien wie gelijk heeft. Ik, die zeg dat alles heel natuurlijk toegaat, of zij, die beweren dat de natuur zeer onnatuurlijk is

De Heer SAULUS ontving ons zeer lief, ofschoon hij een *sinjo* was.

Wat ik hier zeg, zeg ik in kommissie. *Ofschoon hij een sinjo was.*

Wat is een *Sinjo*?

Een *Sinjo* is een *sennor* of *heer* of *toewan*.

Vind je er iets bespottelijks in of iets vernederends, wanneer men u op straat, of in de sociteit, voor een heer aanspreekt? Ik geloof neen. En toch wordt het woord *sinjo* alleen als scheldwoord gebezigd, en om iemand te beleedigen.

Wij *hollanders* hebben het, naar ik geloof, niet uitgevonden, ofschoon wij het, in dergelijke etymologische studien, tamelijk ver gebragt hebben, maar wel de heeren *javanen* en *maleijers*.

Waren zij sedert 1512, toen ALBUQUERQUE het eerst met zijne *Portugezen* op *Java* aan den wal stapte, en deze als heeren optraden, *sennores* genoemd, dit veranderde na 1602, toen wij ze weder verjoegen, in het diminutief *sinjo* of *signorino*, dat men wel aan kinderen geeft, of aan degene, welke zich als een *signore* of *sennor* willen gedragen, zonder, ten gevolge van hunne armoede of onbeduidendheid, daartoe het regt te hebben.

Dus hunne onbeduidendheid, hunne armoede, hunne daaruit voortvloeijende geestelijke verkwijning, deed dit woord in een scheldwoord veranderen. Voegen wij voorts nog daarbij hun onverstandige handeling, om toch, tegenover den inlander, den heer te willen blijven spelen of uithangen, dan verklaart zich de daaraan klevende hatelijke beteekenis van zelf.

De *hollander* heeft zeker gedurende ... zeer ... zeer langen tijd, zedelijk het zijne bijgedragen, om dezen scheldnaam in eere te brengen, en hem ook zien overgaan op zijne eigen kinderen.

Hij gedraagt zich als een *sinjo*, wordt spreekwoordelijk ook op iederen *europeaan* toegepast, die zich onverstandig en kinderachtig gedraagt, of die gebrek lijdt.

Daar wij echter zeer filantropisch zijn geworden en er spoedig geen slavernij, dus ook geen slaaf meer zal bestaan, zullen ook de arme *sinjos* langzamerhand verdwijnen, en ondergaan in den zuiverenden stroom der beschaving.

SAULUS ontving ons hartelijk Hij was een afstammeling van de oude familie van de SAULUSSEN uit *Ispahan*, die later in *Schiras* een gedroogde pruimenwinkel hadden, of beter gezegd, in gedroogde pruimen handelden, tot dat de pruimenhandel zoo opdroogde, dat de familie op het punt stond geheel intedroogen.

In dezen toestand kwam een van de SAULUSSEN naar *Padang* en begon, daar hij engelsch sprak, bij de *engelschen carrière* te maken. Toen de *hollanders* terug kwamen en hij geen hollandsch verstond, maakte hij niet alleen geen *carrière* meer, maar werd, omdat hij arm was, een *sinjo*, ofschoon hij *geen sinjo was*.

Toen zijn zoon goed hollandsch schreef en sprak, werd hij aangesteld als opziener bij het koeliepark, te *Batoe-Beragon*, met *vijfendertig gulden, half zilver, half koper*. Hij ging nu dadelijk trouwen, want hij had nu een bestaan en

was nu gemeubeld als een Heer, want hij had ook een *drankenzetje*. Dit *drankenzetje* speelde, toen der tijd, op de westkust eene bijzondere rol.

Iemand die een *drankenzetje* rijk was, had aanspraak op den naam van *europeaan* of, wat in Indië, bij de inlanders, tamelijk hetzelfde is, van *orang Wolanda*.

Naauwelijks kwam men bij den eenen of anderen vol- of halfbloed ambtenaar, voor of na het eten, of men hoorde reeds den heer des huizes roepen: *bawa tampat minoeman*, hetgeen niet meer en niet minder beteekende als, breng het *drankenzetje*, het *doopcedul*, of...

Ik hoop dat je me begrijpt. Dus...

„Dag, mijnheer SAULUS!" Wij komen het u voor een dag of wat lastig maken.

„Dat zou wel gaan, meende hij.

„*Sidin bawa tampat minoeman!*"

Ge kent mijne aversie voor sterken drank, en voor drankenzetjes. Ik wilde echter het bewijs leveren, dat ik een europeaan was, en geen oogenblik twijfelde of hij het ook was.

Wij dronken zamen een bittertje. *Van Veens Elixer!* stond op het kleine fleschje.

't Is een groot man, die VAN VEEN, bijna even groot als HOLOWAY.

Maar laat mij tot een einde komen.

Ik logeerde twee dagen bij SAULUS, maar was bijna nooit t'huis, als alleen om te slapen. De omstreken zijn hoogst interessant.

Men bevindt zich hier eenige honderde voeten hooger dan op de *Danaoe di bawa*.

De *Danaoe di atas*, of *atè*, is een klein meertje, dat gedeeltelijk van den vulkaan *Talang* en gedeeltelijk van den *Boekit tingie* (hoogen berg) zijn voedsel ontvangt, en dit wederom, als een klein riviertje, de *Batang-hari*, van zich geeft, welk riviertje wij bij *Gassing* op een vlot moesten passeren.

De rijst groeit hier ook wel, maar heeft meer dan zeven maanden noodig voor zij tot behoorlijken wasdom is gekomen. De maleijers planten derhalve vele andere gewassen, waaronder kool, uijen en ook aardappelen, die zij dikwijls nog alvorens zij onder ons bestuur stonden, tot naar *Padang* bragten.

Na genoegzaam alles met WERNER te hebben verrigt, wat noodig was ter bepaling van eenige hoofdpunten, verliet ik met hem het huis van den goeden Heer SAULUS, met achterlating van het restantje beschuit, boter, suiker en wijn, dat wij, te *Passir-talang*, ontdekt hadden te bezitten.

Wij trokken voorbij de *Danaoe die atas* en *di baroe* (boven en benedenmeer) langs *batoe-bedjandjang* (trap van steen), de warme bronnen aan den voet van den *Talang* en kwamen, eerst tegen den avond van den twaalfden Junij, *Solok* binnen.

Reeds den daaropvolgenden dag zond ik WERNER, langs den nieuwen weg, naar *Padang*; hij ziet er ellendig uit.

Ik zal hier eenige dagen blijven en ga dan naar *Batoe-Sangkal* (fort v. d. Capellen,) vanwaar gij wederom van mij zult hooren.

Schrijf mij spoedig hoe het met uwe trouwerij staat. Mogt deze eerst plaats hebben tegen den tijd dat ik mij reeds op *Padang* zal bevinden, dan komt ge in ieder geval met uwe jonge vrouw bij mij inwonen. Ik duld niet dat gij in het logement uw intrek gaat nemen.

Mij gelieft gij echter te veroorloven, zoo lang bij mijn vriend, den kapitein de WITTE, te gaan logeren.

Geen tegenspreken, het is zoo, en het moet zoo zijn.

den 18 *Junij* 1845.

WERNER is weg. Hij heeft het aan den lever. Doctor BLOCH schudde het hoofd, WERNER glimlachte en be-

weerde dat eene oude heidin hem de verzekering had gegeven, dat hij nu nog niet zou sterven, maar eerst op zijn vijftigste jaar.

Dan heeft hij nog lang tijd.

Hier ligt alles vol zieken en de eenige doctor dien wij hier hebben, heeft veertien dagen streng arrest, omdat hij geweigerd heeft, aan zijn kollega bij de colonne *van Swieten*, *chinine* te zenden, waarop deze hem bij zijn chef, en de chef wederom bij den generaal heeft aangeklaagd.

Hij heeft honderd en vijftig zieken, die voor het grootste gedeelte aan de koorts lijden, en voor deze moest hij dus zijn *chinine* bewaren.

Wanneer hij nu het weinige, dat hij had, weg gaf, dan genazen noch zijne zieken, noch die bij de colonne volkomen, omdat de voorraad niet voldoende was, en wie weet wanneer weder, van *Batavia* uit, aangevuld werd.

Hij steunt op zijn goed regt

Intusschen zit hij in de doos — wanneer hij zich niet bij zijne zieken of in de apotheek bevindt, want hij is insgelijks de uitvoerder van zijne eigene bevelen.

„Overal wat, maar nergens genoeg!"

Saluut!

35e. BRIEF.

Koo van der Palm aan Dirk Voortman.

Batavia, den 1 *Junij* 1845.

Waarde vriend!

Knorren, en van u? Dat zal goed gaan als gij uw jong vrouwtje nu reeds beknort.

Waarom ik u zoo lang in het onzekere heb gelaten omtrent mijn besluit?

Beste vriend, hieromtrent heb ik u reeds voldoende op de hoogte van mijn standpunt gebragt, dat ik met een gerust geweten eene verdere polemiek, zoo als de courantschrijvers zeggen, kan ter zijde laten.

UEdelgeboren en opgevoed hebt mij tot uwe vrouw gevraagd, en ik heb deze vraag toestemmend beantwoord. Ziedaar vriend, wat gij verlangd hebt. Ik hoop dat ge daarmede zult tevreden zijn, en er in zult blijven berusten.

Ik kom nu tot een andere vraag van u, namelijk of het waar is, dat uw vriend, de jonge heer BLIJFMAN, insgelijks om mijne hand heeft gedongen.

Hierop kan ik u bevestigend antwoorden. Ja, hij heeft ze aan Papa gevraagd.

U vraagt verder of hij dat gedaan heeft nadat ik, met

een zoo gelukkig gevolg, de operatie had ondergaan, of welligt reeds vroeger.

Ik antwoord: niet voor dien tijd.

Als een gevolg hiervan noemt ge zijn gedrag tegenover u, niet gentlemenlike, dus — gemeen.

Hierop moet ik u een beetje teregt wijzen.

Vooreerst en pro primo vraag ik u, op uw geweten:

Hebt gij mij, gedurende uwe aanwezigheid te *Batavia*, *alleen* het hof gemaakt of niet?

Ge zult als een goed christen, die geen onwaarheid mag spreken, moeten bekennen, dat gij het *niet alleen* zijt geweest, maar dat wel een half dozijn jonge heeren dit gedaan hebben.

Eerst nadat gij eenigen tijd op *Sumatra* geweest waart, begon het illustre idee bij u op te komen aan uwen vriend PIET te schrijven, dat hij mij om een vlokje haar, voor u, moest vragen.

PIET, uw vriend, vraagt mij werkelijk de haren; ik echter verlang den brief te zien, waarin deze — permiteer mij dat ik het zeg — zijdelingsche liefdesverklaring geschreven was. Want ... wat stak toch anders achter het verlangen naar mijne haren of naar een gedeelte van mij, als het verlangen naar mij zelve?

Of is hij bezig, zoo vroeg ik den Heer BLIJFMAN, is hij bezig met het aanleggen van eene verzameling van damesharen?

Ik was derhalve zoo vrij om mijne haren voor mij te behouden. Hij hield ook uw brief. Dus, tot zoo ver toonde hij zich uw vriend te zijn.

Mijn papa werd wrevelig, toen ik hem van uw eersten, aan mij gerigten brief vertelde en vond, dat ge *een onnadenkend jong mensch waart*, die de wereld niet kende.

Ik schreef u evenwel, omdat ik u beter meende te kennen, en gij bleeft standvastig bij uw besluit, en vroegt mij telkens wederom om mijne toestemming.

Maar herinnert ge u niet meer, dat ge ook aan den Heer BLIJFMAN had geschreven, om bij mij er op aan te dringen mij te laten opereren? Ik moet bekennen dat hij deze teedere kommissie, op eene zeer kiesche wijze, ten uitvoer bragt.

Spoedig hierop vertrok hij, na alvorens aan papa en aan mij nog eene visite gemaakt te hebben.

Tot hiertoe is hij nog steeds uw belangstellende vriend.

Daar komt de groote dag voor mijne operatie. De hemel zendt zijne engelen, en de hand van Dokter T. doorsnijdt gelukkig het fijne vezeltje, dat mij, tot nog toe, tot eene mismaakte vrouw had gemaakt, Ik ben teruggegeven aan de maatschappij, en hiermede ook aan mij zelve.

Nog dezelfde week ontvangt papa eene felicitatie, ten opzigte van den gelukkigen afloop van de gewaagde onderneming — van uwen vriend PIET —, waarin ook verzocht werd *mij de grotte te doen*? Verder niets.

Of vindt gij er het minste kwaad in, dat hij mij, door mijn papa, deed feliciteren? Hij kende mij en papa, en de andere heeren, die mij en papa kenden, deden het immers ook. Hij toonde daardoor eene zeer loffelijke belangstelling, en moest te *Batavia* den bepaalden last gegeven hebben, om hem onmiddelijk, van den afloop van dit proces berigt te geven.

Dus, beste vriend, tot nog toe waart gij mijn eenige minnaar, die, zonder eenig bijoogmerk, aanzoek deed om mijne hand. Wel is waar noemde papa u een onnadenkend jong mensch — maar ik hield van u, en meer — dan mijn papa konde beseffen, en ik schreef u in eenen ontwijkenden zin.

Daar kwam een schip uit *Boston*, en bragt papa de tijding, dat het amerikaansche huis, dat volgens een vroe-

ger berigt gevallen was, ten gevolge van eene nog hangende spekulatie in aardolie, opeens weder al zijne verbindtenissen had hervat, *waardoor papa's zaken in het vroegere aanzien geraakten.*

Acht dagen hierop ontving de goede vader een schrijven van uwen geachten vriend PIET, waarin *deze formeel aanzoek deed om mijne hand, gelijktijdig een relaas van zijne positie en vooruitzigten in de maatschappij er bijvoegende.*

„Jammer dat die jonge man geen koopman is geworden," zei papa. „Nu hebt gij reeds twee vrijers, welke van beiden zult ge nu kiezen?"

Ik heb u gekozen, vriend van mijn hart, en de hemel moge het u vergeven, wanneer ik mij vergist heb. Want, even gloeijend als ik bemin, even hartstogtelijk als ik mij aan u zal aansluiten, als ge de edele en verstandige man zijt, voor welken ik u houd — even vreeselijk zoude. . . . neen, vriend! Laat mij u en mij dit gelukkige uur niet verbitteren met eene liefdelooze gedachte.

Gij hebt mij tot uwe vrouw gevraagd, toen ik een wanklank was in de harmonie der schepping en een arm ongelukkig meisje.

Gij hebt mij bemind in mijne ellende!

Ik zoude mij zelve moeten verachten, wanneer ik maar een oogenblik gewijfeld had, aan wien ik mijne hand moest reiken.

De spekulatie van den Heer PIETER BLIJFMAN *is derhalve mislukt.*

Als ik in uwe plaats was zoude ik hem eenvoudig hierover interpelleren, zonder mij kwaad te maken. Hij is toch beter dan hij schijnt; denkt gij dat ook niet?

Laat mij u nu nog het een en ander zeggen omtrent onze eigene partikuliere zaken. Wat mijne papieren betreft, zal alles in orde komen en wel door papa zelven.

Gij jaagt mij altijd jonge en zeer beminnelijke mannen,

als onderhandelaars, op den hals. De eene moet eene krul van mijn haar hebben, de andere mijne papieren in orde maken, — ik verwacht nu nog de order met wien ik, in uwe plaats, met den handschoen zal moeten trouwen. Dat zal ook zoo'n heertje zijn, tiré à quatre épingles, en vol verbeelding op knevel of bakkebaard, zooals het jonge mensch dat om de papieren moet komen.

Neen vriend. Mogten wij werkelijk met den handschoen, of, zooals papa zegt, bij prokuratie moeten trouwen, dan zal ik mij met een jongeling van mijne keuze doen kopuleren, b. v. met den *blondin de Namur* of den langen referendaris L. met den blaauwen bril, die in den Navorscher schrijft.

Maak u dus over deze zaken niet ongerust. Papa wil niets weten van eene visite bij den direkteur van kultures. Hij zegt, dat ik dan maar ongetrouwd moet blijven, als het niet anders kan.

Maar wij zullen zien, *of het rijk der vrouwen reeds ten einde is gekomen?* Domme menschen vermeenen *dat het nog komen moet.* O, die kortzigtige schepselen!

Trek u dit niet aan, beste man. Ik mag toch ook wel iets doen dat ons welzijn bevorderlijk is. Dus, vaarwel! Wees omhelsd en ontvang een hartelijken kus van uw

Klein Vrouwtje.

p. s. *Schrijf niet aan den direkteur van kultures,* als het niet reeds gedaan is.

Vaarwel!

Zie niet te diep in de oogen van de schoone vrouwen uit de *Limapoeloes.* Hoort gij!

36e BRIEF.

PADANG.

Werner aan Dirk Voortman.

Padang, den 20 *Julij* 1845.

Waarde Vriend!

Ik ben gelukkig hersteld. Mijne vijanden, die ik niet ken, zullen nu kunnen zeggen: „onkruid vergaat niet," maar de doctor beweert dat ik een gezond en sterk gestel heb en niet het gestel van onkruid, en dat ik, bij de zorg waarmede men mij oppaste, wel heb moeten genezen.

Voor twee dagen heb ik het hospitaal verlaten, en eene woning aan de *Moeara*, [1]) vlak naast het logement, betrokken. *Luitenant v. Z.* zal deze, zoodra hij uit de zuidelijke afdeeling terugkeert, met mij deelen,

Daar kapitein HEIMES vlakbij een groot huis, voor bureau, tot het zamenstellen van de opnemingen, gehuurd heeft, zoo behoef ik niet ver te loopen, dat voor mij, in mijnen tegenwoordigen toestand, zeer welkom is.

Ik gevoel mij nu eens weder op mijn gemak, en, in zeker

[1]) Moeara is de monding van eene rivier in zee of in eene andere rivier.

opzigt t'huis, dat ik, gedurende de laatste vier jaren, niet was. Het is geenszins te loochenen, dat het vele reizen veel genot oplevert, en de dagelijks zich herhalende, nieuwe tooneelen onze verbeelding prikkelen — maar op den duur wordt men onverschillig voor dergelijk genot. Ga ik nog na met welke opofferingen en gevaren deze genietingen dikwijls moesten verkregen worden, en dat zij niet zelden een nat pak en menig materieel verlies ten gevolge hadden, dan noem ik mij gelukkig weder voor eenigen tijd de haven der rust te zijn ingeloopen.

En niet te vergeefs zal dit geschied zijn. Ik wil vooreerst mijn journaal bijwerken, dat ik sedert mijn twintigste jaar aangehouden heb. Ge kunt niet gelooven welk een genot ik hieruit, van tijd tot tijd, reeds heb geput. Men moet, zoo als ik, veel in de wereld hebben rondgetrokken, veel gezien en ondervonden hebben, om dat te kunnen beoordeelen. Heeft men zich dan de moeite gegeven, om de hoofddata's onmiddelijk op te teekenen, en, eenigen tijd daarna, daarover na te denken, dan ontspruit hieruit een dubbel genot, dat van den tijd en de omstandigheden waaronder iets gebeurd is te kunnen terugvinden, en tevens te lezen welken indruk dit op ons gemaakt heeft.

Onze opvoeding geeft natuurlijk aan alles eene tint, die later aan eene meerdere ondervinding kan getoetst worden.

Reeds bij mijne komst in *Indië*, en vooral te *Padang*, heb ik mij ten doel gesteld, het element van het indische zamenleven grondig na te gaan en mijne gedachten hierover in losse bladen te verzamelen. Op eenen lateren tijd kan ik daarover nadenken, of ze kritiseren, zooals het dan te pas komt. Al zoude hieruit ook geen ander nut voortvloeijen, als dat hetwelk ieder werk op zich zelf, voor den bewerker alleen, met zich brengt — het genot eene zaak bestudeerd te hebben, dan is dit reeds veel, en — ik wil het gul bekennen, voor mij voldoende.

Maar u hebt mij verzocht, om u het een en ander over *Padang* te schrijven en daarom geloof ik u geen ondienst te bewijzen, wanneer ik u deze losse schetsen toezend, met het verzoek mij dezelve terug te zenden, wanneer u ze hebt doorgelezen.

Zoodra ik iets klaar heb ontvangt u het manuskript, en zult u mij zeer verpligten, wanneer u mij uwe meening daarover wilt mededeelen.

Over mijne reis naar herwaarts, valt niet veel te zeggen. De weg loopt van de valei van *Solok*, over het stokgebergte van *Sumatra*, dat, zooals u weet, genoegzaam onafgebroken van het Zuiden naar het Noorden strekt, en, alleen op enkele plaatsen, door een vulkaan afgewisseld wordt. Heeft men dit overschreden dan leidt hij steeds vlak naast het bed van de *Prawadassan*, tot in de vlakte van *Padang*.

Bij *Paija*, op den kam van het middelgebergte, heeft men een verrukkelijk gezigt op het meer van *Sinkara* en de *Soloksche* ommelanden.

In het algemeen kan men zich, in dit romantische land, alle dagen in de fraaiste gezigten verlustigen. Bergen heeft men overal, en daar deze, met hunne grillige vormen, de meest verschillende groeperingen toelaten, behoeft men niets anders te doen als er een te beklimmen, om een overzigt over de minder hooge kameraden te verkrijgen.

Gij hebt misschien wel eens vol verbazing de afbeelding van een landschap beschouwd, die den weidschen titel draagt, van b. v. gezigt op de vallei van *Rau* of de twee Zusterbergen *Singalang* en *Tendike*, en dan ook werkelijk, op den achtergrond van deze schilderij, die bergen in eene neutrale tint zich zien verheffen.

Dit is alles wat de schilder, als grondstof voor het landschap, van eene welwillende hand heeft gekregen. De rest is bijwerk of werk van zijne fantasie.

Wat? — zult gij vragen — dit huis met toebehooren, deze groepen van hooge palmen, deze aan den voet der boomen kronkelende orchideën, deze maleijers die met verschillende gereedschappen gindsche hoogte beklimmen, is dit alles fantasie? *Ja mijnheer, fantasie.*

U moet mij echter wel begrijpen. Dit huis is werkelijk een huis, zooals de maleijers ze, tot in de kleinste details, maken; deze palmen en orchideën groeijen hier ontegenzeggelijk en deze maleijers zijn precies zoo gekleed, als de maleijers van de *Padangsche* benedenlanden, en alles, wat ge op de schilderij ziet, is werkelijk uit het leven genomen. Dus, wanneer ook de geheele voorgrond met stoffage door het scheppende genie van den kunstenaar is voortgebragt, en alleen de omtrek van den berg, op de plaats zelve is geschetst, dat kunt u *toch niet zeggen dat er eene onwaarheid in zit.* Of denkt ge dat er eene afbeelding van een landschap bestaat, dat, wanneer men ze van de standplaats, van uit welke zij genomen is met de natuur gaat vergelijken, daarmede overeenstemmende wordt bevonden. Neen, beste vriend. Dikwijls zal men vinden dat b. v. een boom alleen het hoofdvoorwerp is, en de omgeving niets als beeldwerk, uit de verbeelding van den kunstenaar voortgevloeid, — maar die, aangezien hij daarvan eene studie heeft gemaakt, niet minder waar is, dan wanneer hij tak voor tak en blad voor blad, buiten op het veld had gekopieerd,

Vindt gij echter, dat een tak van den *mangistan* of de *broodvruchtboom*, niet gelijkt op hetgeen waarop hij moet gelijken, vindt ge dat men u alleen eene bontgekleurde onwaarheid heeft voorgehouden, werp dan de kladschilderij in het vuur.

En hiermede, beste vriend, breng ik u voor de

Schetsen van Padang.

De hoofdplaats van *Sumatras* Westkust ligt in eene vlakte,

in de onmiddelijke nabijheid van de zee. Duinen bestaan hier niet, ofschoon de zee zeer onstuimig kan zijn.

Ten Zuiden wordt de stad door eene kleine rivier, de rivier van *Padang* genoemd, van eene bergketen gescheiden, die tot 1000 voet opklimt en *Goenong Batoe-Soerat* heet [1]. Op hare helling staat namelijk een seinpaal die, door uitgehangen teekens, de aankomst of het vertrek van schepen vermeldt.

Het uiteinde van deze bergketen is de *Apenberg* (*Goenong Monjet*), die eene hoogte heeft van even boven de 300 voet. Tusschen dezen en eerstgenoemden berg liggen de overblijfsels van een kruidmagazijn en leidt een pad naar den kampong *Ayer-manis*, aan het strand. Men kan, van deze hoogte de beide eilanden zien liggen, die de rede van *Padang* beschermen, en die de namen dragen van *Poeloe Pisang gedang* en *kitjiel* [2].

Padang zelf heeft een diameter van ± 1¼ paal en bestaat uit eene reeks van aanelkander verbondene kampongs en nieuwe wijken. De nieuwe wijk *Plantoen* strekt zich bijna uit tot 3½ paal ten Noorden van de rivier van *Padang*.

De stad is van goed begrinde, breede wegen doorsneden, waarvan de hoofdweg bij de *Moeara* tegenover den Apenberg begint, het huis van de generaal, de kerk en de kasernes voorbij gaat, en zoo, achter de wijk *Ocloe* [3], in de vlakte afdaalt.

Het geheel heeft het voorkomen van eenen grooten klappertuin, want hier aan het strand groeijen deze zeer welig en hoog, zoodat men, van een afstand gezien, bijna geen huis opmerkt.

En toch zijn deze allen, behalve de steenen gebouwen,

[1] Batoe steen. Soerat-brief.

[2] Het groote en kleine Pisang-eiland.

[3] Begin of oorsprong.

op palen, drie tot meer voet boven den grond, en van planken gebouwd. Een groot gedeelte is ook met idjoe, velen echter met de bladeren van den *klapper* en den *nipa*-boom gedekt.

De bijgebouwen staan meest minder hoog van den grond, maar zelden vlak er op. Dit is noodzakelijk, daar het wel eens voorkomt, dat geheel *Padang* onder water loopt, en ook een gedeelte van het overige vlakland, door de kali *Annè*, overstroomd wordt.

Er loopen echter verscheidene kanaaltjes door *Padang*, zoodat het water weder spoedig wegvloeit.

Van gebouwen, welke eenige opmerking verdienen, is hier geen spraak, of het moest de kerk zijn, die echter, kort na hare voltooijing, een zoo geweldige scheur kreeg, dat men haar niet kan gebruiken.

Het huis van den gouverneur is onbeduidend en heeft alleen daardoor mijne oplettendheid tot zich getrokken, omdat het benedengedeelte, of parterre, tot begraafplaats diende voor een legio van ledige flesschen, van alle wapenen, waaronder vooral de ligte infanterie sterk vertegenwoordigd was. Ik bedoel hiermede de bierflesschen, beste vriend.

Verder heeft men nog de societeit, de verschillende kasernes, het hospitaal en den bazar van de *klingalezen*.

Aan de rivier liggen de gouvernementspakhuizen, een paar toko's en de chinesche wijk.

Het stadhuis is onbeduidend, maar voor 's lands mooi genoeg. Daarentegen is men bezig een nieuw gevangenhuis te bouwen.

De bevolking van deze kolonie is zeer gemengd, en bestaat voornamelijk uit maleijers van de gouvernementslanden. Verder heeft men *niassers*, *atjinezen*, *batoe-eilanders*, *bengalezen* en *ceylonezen*, *chinezen* en nog meer andere *nezen* en een klein, europeesch personeel, bijna geheel uit ambtena-

ren en officieren van het garnizoen bestaande. Daar dit, in mijnen tijd, uit *boeginezen* en *ambonezen* bestond, benevens een depôt voor *javaantjes*, waren hier zoo tamelijk alle hoofdvolkstammen van den indischen archipel vertegenwoordigd.

Er heerscht hier tamelijk veel bedrijvigheid. Reeds wordt veel *koffij*, *kassia* en *bindrottan* uit de binnenlanden aangebragt; ook komt er *kamfer*, *was* en *goud* aan.

Ik voorspel aan *Sumatra* eene groote, onberekenbaar rijke toekomst. *Sumatra zal en moet nog eens in het groot worden, wat Java, op het oogenblik in het klein is.*

Maar dit zal niet zoo spoedig geschieden en kunnen geschieden, als menigeen zal willen. Ik stel mij, te dezen opzigte, op eene geheel ander standpunt als mijn goede chef; want ik geloof dat men, zooals de schoonmaakster in *den Haag* zeide: *»dat men geen werk voor den knie kan breken »even als een stuk hout.*

Mogt op eenen goeden dag, in de binnenlanden, de roep gehoord worden: Wij hebben hier in de duizend goudmijnen *goud* gevonden als *keisteenen*, dan zal men *Sumatra* zich plotseling zien ontwikkelen; maar onder gewone omstandigheden gebeurt dit niet.

Het gouvernement kan hier geen *kolonisatie* in het groot, zonder buitengewoon groote onkosten beginnen, en zonder den naijver, en God weet wat, van de maleijers op te wekken, die overal de heeren zijn van den grond, en niet kunnen weggedrongen worden, even als de roodhuiden in *Amerika*. En alle ondernemingen in het klein, moeten mislukken.

Een jaar of wat geleden is men in de zuidelijke afdeeling, bij *Baijnan*, in het grensgebergte tusschen *Alahanpandjang* en *Soengei-pagoe* begonnen goudmijnen, door zaakkundige, ik geloof duitsche mijnwerkers, te doen bewerken. De *direkteur*, de *onderdirekteur*, en de vele daarbij aangestelde *ambtenaren* kosten echter bijna nog meer als er

aan goudwaarde gevonden wordt. *Ik vrees dat het met de kolonisten evenzoo zal gaan.*

Laat dus de vooruitgang zich in zijne natuurlijke grenzen bewegen, moedig al het goede en voordeel brengende aan, werk niets tegen en gij zult, op zijn tijd, gewaar worden, dat de vooruitgang in ieder goed bestuurd land, van zelf komt en niet behoeft geforceerd te worden.

En nu terug naar Padang.

Heeft het niets, in het geheel niets, dat het van eene andere plaats onderscheidt? Geen plaatsje in *Europa*, al is het nog zoo klein, of het wijst u met zekeren trots op iets, dat het eigendommelijk toekomt.

Zoo heeft men de *Haagsche* h .. *hopjes*, de *Deventer koek*, de *pijpen* van *Gouda*, de *Joden* van *Amsterdam*, de *groote klok* van *Haarlem*, de *Kamper steur* enz. Overal iets, en ook in *Indië* zelf kennen wij de *kain Makassar* [1] de *kanari Ambon* [2] de stieren van *Balie*, de *Samarangsche beschuit* de *djeroek Batavi* [3], de *kroepoe Plembang* enz. [4]; zoude dus, op *Padang*, niets gevonden kunnen worden, dat eenig is in zijne soort.

Maas en *kain Padang* [5] zijn niet eenig, want beiden vindt men ook op *Borneo*, en daar nog *Diamanten*, zoo mooi als ge maar wenscht.

Ik heb echter twee voorwerpen gevonden, die, althans voor *Padang* iets eigenaardigs hebben, en, zoo als ik hoop, ook door u als zoodanig zullen erkend worden. Hiermede bedoel ik.

De niassische vrouwen en de karmoenting's.

[1] Kleedjes.

[2] Eene soort van amandelen.

[3] Oranjeappelen.

[4] Kroepoe, kleine platte kockjes uit vischlijm vervaardigd, in olie gebraden; zeer lekker.

[5] Goud en kleedjes.

Van gene zult ge voorzeker reeds gehoord, ze misschien ook wel gezien hebben; deze echter zijn u stellig even onbekend als mij de bewoners van *Uranus*, om maar iets op-tenoemen dat wij nog niet precies kennen.

Ik wil er u maar niet lang naar laten raden en presenteer u de *Karmoenting's* in een, uit eene soort van moerbeziënblad gemaakt peperhuisje. Zie, het zijn kleine zwarte bessen, eene soort van boschbessen, die aan de helling van den *Goenong batoe soerat*, aan kleine heesters groeijen.

Zij smaken zoetachtig rinsch en zeer aangenaam.

Als de tijd van rijpheid voor de bessen gekomen is, loopen kleine, meestal niassische jongens, ten verkoop rond.

Ik hoor dat zij nergens anders in geheel Indië te vinden zijn, en heb ze ook in de binnenlanden nog nergens gezien.

Wanneer men zich de moeite geeft deze bessen te gaan opzoeken, ter plaatse waar zij groeijen, dan doet men zich aan de gouvernementspakhuizen de rivier overzetten, naar den kampong *Telling*.

Nu treft het allerzonderlingst en zeer toevallig, dat juist dit *Telling*, dat men volstrekt passeren moet, wanneer men bij de *Karmoenting's* wil komen, de verblijfplaats of het nest van de lieve vogeltjes, de *niassische meisjes* is.

Wij doen hier dus even zoo als keizer *Domitianus* en vangen twee vliegen in één klap.

De niasser vrouwen!

Wij zijn dus op den grond en bodem van twee voortbrengselen van *Padang*, waardoor het eenig is in den archipel. Laat ons eenige passen ver gaan en wij stuiten op een troepje kleine jongens, half in niassische kleeding, dat wil zeggen, met niets als een dun broekje op het lijf.

Deze jongens hebben de aardigheid om zich even zoo als de *servants* van de *cavalieres* in *Gilblas* de namen te geven van hunne meesters, maar niet van de meesters tegen

welke zij moeten zeggen: *sennor* of *toewan*, maar wel *padre* of *papa*.

Ik weet niet of ik mij duidelijk genoeg heb uitgedrukt maar ik hoop dat gij mij hier in kampong *Telling*, zult begrijpen.

De *Niasserin* van *Padang* staat gelijk aan onze *perzikken*; zij is hier geboren, doch stamt, volgens de geboorteacte van de ouders, uit *Nias*, zoo als deze uit *Perzie*.

Ik heb, al zeg ik het zelf, geen beter vergelijking kunnen kiezen; want beiden, en de niassische vrouwen en de perzikken zijn niet alleen overheerlijke, fraaije en kostelijke vruchten, welke onze lieve heer in zijne onuitsprekelijke wijsheid heeft doen groeijen, maar ook eenig in de wereld.

Wel is waar smaken de vijgen van *Napels*, de oranjeappelen van *Spanje*, de abrikozen van *Cirkassië*, de mangistans van *Indië* allen overheerlijk, volgens hunnen aard, maar het zijn *geene perzikken*.

u Ik heb gezegd!"

Wanneer u echter denkt dat men de *karmoentings* maar voor het wegnemen heeft, of dat zij zoo goedkoop zijn als de tranige klapbessen van den *Hamburger berg* te *Hamburg*, dan, mijn edele vriend hebt gij het mis!

Zoodra ge op het grondgebied komt van de *Niassers*, bebetreedt gij tegelijk de *mons sacre*, den heiligen berg, van welken men geen enkele daar wassende vrucht kan weghalen, alvorens vroeger aan de poort van den tempel van *Vesta* in den behoorlijken vorm zijne offerande te hebben doen nederleggen.

De kleine jongens, welke wij zoo even spelender wijze elkander met namen hebben hooren toeroepen, welke aan heeren *europeanen* toebehooren, die op *Padang* woonen of gewoond hebben, hebben wel degelijk het regt zich zoo te noemen, zoo als ik u later nog zal aantoonen.

Een huwelijk met eene niassische vrouw.

Een van mijne kennissen deelde mij mede, dat hij in den bijbel gelezen had: *Het is niet goed dat de mensch alleen zij* en dat hij hierdoor dermate getroffen was, dat hij sedert een wroeging gevoeld had over zijn alleenzijn, zoo als hij nog nooit had gehad bij andere gewetensbezwaren.

Wel is waar doet *Padang* in *Misses*, maar een gedeelte van deze was niet meer te bekomen, omdat het reeds geplaats was, en het andere gedeelte, om dat er te veel voor gevraagd werd. Een arme *tweede Luitenant* moest dus op eene andere wijze de oplossing zoeken van de woorden uit den bijbel.

Hij had gehoord, misschien ook gezien, dat in de huizen van verscheidene *europeanen*, *niassische* vrouwen den scheptер zwaaiden, en dit met evenveel bekoorlijkheid als kracht. Een nader onderzoek bragt hem tot de overtuiging, dat hij aan een goed kantoor teregt gekomen was, want eene van deze dames inviteerde hem eens bij zich, op een kopje koffij, bij welke gelegenheid twee jongere zusters van haar tegenwoordig waren.

Waria, zoo heet de eene, met koonen als een perzik, met eene tailje als *Vestris*, met oogen als eene hinde, trok onmiddelijk zijne aandacht tot zich.

Zij was onbesproken van gedrag, sprak een beetje hollandsch, kon naaijen, breijen, borduren en haken, en had een flaauw idee van het koken. Haar hart droeg zij *links onder haar koetang* [1], echter geen balein daarin — *in de koetang* — nog iets dat de opvoeding of de boomwollen industrie bij ons zoo dikwijls als waas van bekoorlijkheid, daarover weet uittespreiden, of daarin te stoppen. Met één woord, *Waria was bekoorlijk*.

[1] Korset.

Nadat hij haar op eenige koffijvisites had gezien en gesproken, sprak hij aldus tot zich zelven:

„*Frederik*" sprak hij, want aldus was hij genoemd naar zijn oom in *Loosduinen*, [1] *Frederik* gij hebt met goed gevolg lezen, schrijven, rekenen en nog het een en ander daarbij geleerd, dat in onze beschaafde en consciencieuse maatschappij te pas komt; gij zijt verder een regtgeloovig christenmensch, die zoowel het oude als het nieuwe testament genoegzaam kent, en tevens ook zijn examen heeft afgelegd voor officier van de landmagt. Is het niet hoog tijd dat gij tot kennisse komt van het goede?

„*Het is niet goed dat de mensch alleen zij*,"

Dan is het in ieder geval goed wanneer hij niet alleen, maar te zamen is met een subject.

En zegt niet het reglement van administratie uitdrukkelijk, dat wij, ondergeschikte menschen, alles subjectief moeten behandelen, ja dat de geringste brief, een onderwerp moet hebben. [2]

Na vele overpeinzingen van dezen aard, nam hij het besluit om het schoone *niassische meisje*, *Waria*, tot onderwerp te maken van zijn wensch, om te voldoen aan de oproeping tot het goede.

Spoedig was men het met de ouders van het meisje eens, en na de vereischte uitwisseling van noten, ging men over tot het voltrekken van het huwelijk.

Wel werd dit niet in de kerk gesloten, daar deze eene groote scheur had, ook niet bij den burgelijken stand, waar de onnatuurlijke kinderen en huwelijken worden ingeschreven, maar in het huis van den vader van *Waria*, den ouden niasser Pa-sili.

En bij deze gelegenheid was het dat mij mijn goede kennis inviteerde om de plegtigheid te komen bijwonen.

[1] Dorp bij den Haag.

[2] Militaire correspondentie in dienst.

Ik deed mij de rivier overzetten, en werd aan de overkant met eene ruischende muziek ontvangen. Gelijkertijd met mij kwam *Frederik v. Z.*

Wij werden tusschen eene rij van lampions door, naar het huis van de bruid gebragt, dat voor dit doel, inwendig door vele lampjes en een paar astraal lampen verlicht werd.

De bruid zat in het midden van de met bloemen versierde en met matten bevloerde kamer, op een leuningstoel, en was zeer net in eene wit neteldoekschen *kabaja* en rood zijden *sarong* gekleed en met melatie bloemen en eenige gouden haarpennen getooid.

Zoodra de bruidegom binnen trad, stonden de aanwezige gasten en de vader op en gingen hem tot aan de deur tegemoet. De laatste nam hem bij de hand en bragt hem bij de bruid, naast welke men een anderen stoel geplaatst had.

De muziek, welke bij onze aankomst een oorverdoovenden marsch gespeeld had, hield een oogenblik op, en begon eene anglaise. Spoedig waren eenige paren gereed. Bruid en bruigom stonden op en gingen wat ter zijde zitten, zoo dat er ruimte was voor de quadrille, en nu begon de dans.

Men kon zien dat dit voor de heeren en dames niets nieuws was, ja hoogst waarschijnlijk dikwijls gedaan werd, want het ging als van een leijen dakje. Geen een van de dansende paren beging eene fout en het was werkelijk alleraardigst, om de flinke en korte bewegingen te zien uitvoeren.

De muziek echter met het onophoudelijk gerammel op den trom en den tamboerijn, de doordringende klarinet- en klephoorntoonen, en het oorverdoovend gerinkinkel van den triangel dreigden mijn trommelvlies te doen barsten. Reeds wilde ik mij weder verwijderen, toen de toonen verstomden en de dansers hunne dames naar de divans bragten.

Nu werd koffij en wijn gepresenteerd en dronk de papa

een toast op het jonge paar, die van alle zijden met een hip, hip, hip, hoerah beantwoord werd.

Zie, men wist te leven.

De beschaving kan niet onmiddelijk alles te gelijk doen. *Mum* en de *misses*, men noemde mama *Mum*, waren in den hemel van blijdschap, toen *Frederik* verlangde, dat men een wals zoude spelen. Hij nam zijne aanstaande en ik eene van hare zusters, *Emmeli* (Emilie) genaamd, eene jonge weduwe van den ambtenaar bij den hydrografischen dienst O...

Wij draaiden op den gladden rottanmat rond, als waren wij op een marmeren vloer.

Wees verzekerd, beste vriend, dat de weduwe *Emmeli* zoo ligt was als eene veder.

Op algemeen verlangen dansten wij een tweeden wals maar verwisselden de dames.

Tegen een uur of twee, in den morgen, gingen wij naar huis. *Frederik* met de bruid, moeder en vader in een wagen, ik met de weduwe en een paar van hare zusters in eenen anderen, de muziek achter en naast de wagens, benevens de gasten gearmd met de dames en het niassische volkslied zingende [1].

Bij ons huis aangekomen zijnde, werd de dame met hare vriendinnen binnen geleid, en presenteerde *Frederik sherry cordial.* De heeren bleven beneden en kregen echte *John Alberti brandy.*

Vader en moeder omhelsden de bruid en de laatste bragt haar naar binnen.

Hierop dronk men nog op den valreep, een zoogenoemd afzakkertje, en marcheerde met een bachantisch spektakel van de muziek en de zingende heeren en dames af.

Toen de bedienden deuren en vensters gesloten, en de lampen uitgebluscht hadden, ging ook ik naar bed.

[1] Ik ga nog niet naar huis, nog lang niet, nog lang niet, rep: of zoo iets dergelijks.

Ik kon niet in slaap komen. Onophoudelijk klonk mij de turksche muziek in de ooren, en vermeende ik met *Emmeli* in de armen over den gladden vloer te glijden. Wij gleden zoo zachtjes heen, zoo... daar begon ik in te sluimeren.

Emmeli hing nog in mijne armen en de muziek raasde nog steeds door.

Half wakend, half droomend vergingen mij de uren van den nacht, en toen het begon dag te worden, en onze tortelduiven in de achtergaanderij hun morgengroet kirden, viel ik eerst voor goed in slaap.

Ik droomde dat ik mij op een concert bevond, in *Diligentia* in den *Haag*; eene eerste pianiste bespeelde de piano en VRUCHT, onze uitstekende tenoor, zong met eene verrukkelijke stem, het lied van *Beethoven*.

ADELEIDE!

Nu moet ge weten dat ik mij daarbij verbeeldde, EMMELINE in de armen te hebben en met haar te dansen.

ADELEIDE...!

37e. BRIEF.

Dirk Voortman aan kapitein Heimes.

Matoea, den 24 Junij 1845.

Waarde Vriend!

Terwijl gij in het vijandelijk gebied met honderde obstakels aan het worstelen waart, en uwe meetinstrumenten in het oorspronkelijke woud hebt doen nederzetten, was ik hier bezig met zaken van den vrede, met het zaaijen van de zaadkorrels voor eene betere toekomst.

Zijt gij de *pion*, die vooruit moet gaan, met het *kompas* in de eene en het *geweer* in de andere hand, die den weg moet leeren kennen en het volk moet nederwerpen in het stof, die den vlag van Nederland moet planten in plaats van den rooden banier, — ik heb eene andere roeping — die, namelijk, het volk op te heffen.

Het is nog geen tien jaren geleden, dat de bevolking van deze landen ons vijandig tegenover stond, en nu reeds zit ik, een ambtenaar van den gewezen vijand, in het midden van hunne zonen, en leer hun rekenen.

Ja, vriend. Ik ben schoolmeester geworden. Op last van den gouverneur is, bij de woning van iederen europeeschen ambtenaar, eene school opgerigt, met een kundigen ma-

leijer aan het hoofd, die den jongens lezen en schrijven moet leeren, terwijl wij ambtenaren zelven op ons genomen hebben, hun nog de eerste vier regels van de rekenkunde te doceren.

Ge kunt nagaan dat ik mij op eens weder teruggebragt waan in de school; maar dat ik ook al mijne verbeeldingskracht moet inspannen om mij te herinneren, op welke wijze men mij, als kind, iets heeft onderwezen.

Dat hier volstrekt niet gevergd kan worden dat het gouvernement, voor dit doel, gevormde onderwijzers aanstelle, ligt voor de hand. Wij moeten dus roeijen met de riemen die wij hebben, en ik verheug mij met mijne *metamorfose* in een roeiriem, waartoe het lot mij schijnt te hebben voorbeschikt.

Dit is de eene nieuwe bezigheid, die ik heb gekregen. Eene tweede bestaat daarin dat ik de rigting, voor eenen nieuwen weg van *Soengei-poea* tot *Fort de Kock*, moet gaan opsporen.

Nu zoude dit voor mij veel gemakkelijker zijn, wanneer ik uwe topographische opnemingen in handen had. Daar deze echter naar *Batavia* opgezonden zijn, waar men ze minder noodig heeft dan hier, moet ik mij dus getroosten om het geheele terrein nog eens te doorscharrelen.

Ten derde, heb ik in last om goed na te gaan, welke inkomsten de maleische hoofden hebben.

Ten vierde, goed na te gaan, hoe het met eenige van hunne gewoonten gesteld is, b. v. met het hanenvechten en, *ten vijfde* wat onder de zoogenoemde *Hadat* wegen verstaan wordt.

Daar zoo iets voor u niet onbelangrijk zijn kan en gij mij zelf over het laatste punt eenige opheldering verzocht hebt, zal ik u in het kort met het een en ander bekend maken.

Ter opsporing van de inkomsten der hoofden konde ik

mij moeijelijk wenden tot iemand, wiens belang medebragt dat niet alles ter kennis geraakte van het gouvernement. Ik zat hiermede eenigzins verlegen. Maar daar vereerde mij, op eenen goeden dag, de gepensioneerde *Toewangko pandjang*, u bekend uit DE BRUINS verhaal, met eene visite en deze, die met zekeren wrok vervuld was tegen *Alampoeti* en de overige hoofden, scheen mij hiertoe zeer geschikt.

Ik heb van hem het navolgende vernomen:

1. De hoofden der kampongs ontvangen voor iederen karbouw, die op den bazar gebragt wordt, een piaster of eene spaansche mat. Als er veel vee verkocht wordt, is dit nog al belangrijk.

2. Op sommige bruggen worden een paar centen bruggengeld geheven van ieder die daarover gaat.

Dit brengt zeer weinig op, want bij laag water loopen de inlanders er door heen.

3. Voor iederen *ladang* of last, die op den bazar gebragt wordt, is het gebruikelijk eenige centen te heffen. Dit kan niet zoo blijven, want daarbij wordt onophoudelijk geknoeid.

4. Is het de gewoonte, dat voor iederen piaster, die, bij het hanenvechten, verwed wordt, tot vijftig procent (*u Sabong-ajam*"[1]) aan het hoofd betaald worden.

Dit vind ik, van den eenen kant even zoo aannemelijk, als berispelijk van den anderen.

Verspeeld geld is winst voor dengene die het wint; laat dus ook hem een aandeel daarvan in den zak steken, die de bestuurder is op de plaats, waar gespeeld mag worden. Te *Homburg* en *Baden Baden* gebeurt hetzelfde. Ik wil het niet verdedigen, zoo min daar als hier, maar hier is het *Hadat*, een *noli mi tangere*[1]. De tijd zal het doen vervallen, maar, op dit oogenblik, moet men het niet afschaffen.

[1] Kruidje roer mij niet.

Nu nog een woord over de zoogenoemde *Hadatwegen*, wegen die, vooral in de vlaklanden van de *Limapoeloes*, maar ook in andere afdeelingen, zoo als b. v. hier, bijna bij iederen kampong bestaan. Zij zijn soms twintig en meer el breed, en loopen in eene regte lijn, naast of door de woonplaats, soms eene halve paal ver, waar zij dan eensklaps ophouden. In sommige opzigten zoude men hun dezelfde strekking kunnen toekennen als aan de *corso's* in *Italie*. Zij worden echter vooral gebezigd tot het vertoonen van mooije paarden. Op deze, die gansch eigendommelijk opgetuigd zijn, en menigmaal groote zilveren bellen, bij wijze van halskettingen, dragen, rijdt de maleijer dezen weg langs, doet hun kunstjes vertoonen, courbetteren en traverseren, met één woord dresseert hen voor zijn genoegen. Is het dier dan, volgens zijn begrip, goed toegereden en aan het rinkinkelen van de bellen gewend, dan vertoont hij zich daarmede ook buiten dezen weg, bij optogten, partijen, enz.

Dat zij sedert lang bestaan en gebruikt worden, zegt reeds de naam: *Hadat* wegen, of wegen die uit den ouden tijd afstammen en waarop men zich te paard vertoonde aan zijne stamgenooten. Het is waarschijnlijk dat op deze wegen nog andere, van vroeger herkomstige zaken, verrigt worden.

Op *Java* moet men de paarden, bij zekere gelegenheden, insgelijks zoo opzadelen en berijden, niet alleen bij huwelijksprocessien, maar ook bij het tournooispel, het *Seninnan*.

Ik geloof dat dit herkomstig is uit den ouden tijd en wel van de *brahmanische* of *buddhistische kolonisten*.

Ook deze inrigtingen moet men laten voortbestaan. Zij zijn niet alleen onschuldig in hunnen aard, maar hebben buitendien een goed doel, namelijk om de bevolking tot het opfokken van paarden aan te moedigen.

Omtrent het *hanenvechten* geloof ik niet u veel te kunnen mededeelen dat u niet reeds weet. Het is een kanker voor sommige huisgezinnen, waar de huisbaas daaraan verslaafd is. Hij verspeelt alles wat hij heeft en magtig kan worden. Maar het is zoo diep bij de bevolking ingeworteld, dat men het alleen daaraan moet toeschrijven dat deze indertijd zoo weinig sympathie voor de *Padries* gevoelde, die de zuivere leer van MAHOMED invoeren, en daarom ook het hanenvechten verbieden wilden. Als het bazardag is, ziet men de hanenvechters van professie, van heinde en ver aankomen, en zich met een haast naar de voor dit doel ingerigte plaats spoeden, als vreesden zij te laat te zullen komen.

Reeds onder weg gaan ze somtijds met een anderen liefhebber op de hurken zitten, nemen den haan van den schouder, en wikken en wegen hem tusschen de handen, betasten hem van alle kanten, en overleggen met elkander, de kansen voor den strijd.

Op den bazar is reeds alles vol. De oude hanenvechters van afkomst hurken reeds op het plein, en vertoonen hunne hanen, die zij met een touw aan eenen poot en aan een in den grond geslagen klein houten pennetje vastgemaakt hebben. Gelijktijdig worden zeer scherpe, lancetvormige mesjes voor den dag gehaald, die bevestigd worden aan de pooten van den haan, als deze ten strijde wordt gebragt.

Tot dit doel is eene soort van vierkant, twee tot vier voet hoog en vijftien tot meer voet in het kwadraat houdend postament opgemetseld en met aarde gevuld, waarop de strijd plaats heeft.

En hier is het, waar ook de weddenschappen aangegaan worden en waar de liefhebbers zich verzamelen.

Ik was onlangs eens getuige van zulk een tweegevecht, tusschen een witten en een zwarten of donkerkleurigen haan. Toen de witte won, rigtte zich alle oogen naar mij en vond men het zeer natuurlijk, dat deze en niet de zwarte gewonnen had.

Ofschoon ik niet geloof dat de gedoode haan zich, uit beleefdheid voor mij, den nek heeft laten afsnijden, vond ik het toch geraden mij van dit tooneel te verwijderen. Niet uit vrees dat ze mij voor den gesneuvelden, zwarten haan, zouden willen om hals brengen, ten einde diens schim in mijn bloed te verzoenen, maar omdat ik begreep dat daar mijn plaats niet was.

Neen vriend, wij behooren niet bij eene dergelijke moordpartij, hoe deze ook de nieuwsgierigheid moge prikkelen. Wanneer de *engelschen* te dezen opzigte, de sentimenteele *dutchmen* uitlagchen, kan ik, als antwoord daarop, alleen zeggen:

„*Het is om te huilen.*"

Het verstandige gedeelte van het volk, waartoe een groot deel van de priesters behoort, is tegen dit hanenvechten, en door hun toedoen zoude het welligt kunnen afgeschaft of beperkt worden. Aanvankelijk hebben wij het toegestaan, maar alleen op bazardagen en onder toezigt van de hoofden. Bij deze is het natuurlijk in goede handen, want zij zijn de ergste speelers.

Wij hebben onlangs, te *Manindjoe*, eene kapitale pret gehad. Daar logeert een van uwe landmeters, die tegen zware rhumatiek de zwavelbaden gebruikt. Hij had zich van *fort de Kock* een faktuurtje dranken, zoo wat rijnschen en anderen wijn doen komen om deze, wanneer hij weder zoude kunnen loopen, zamen met mij en DE LA GENESTE uit te drinken.

De heugelijke dag verscheen, en, daar wij tevens de tijding hadden ontvangen van den gelukkigen afloop der expeditie, in *Soengei-pagoe*, konden wij een dubbel feest vieren.

Wij waren in den vooravond, met ons drieën, in de voorgaanderij bij elkaar gezeten en dronken, voor dat het eten opgebragt werd, zamen een bittertje, toen wij opeens een vreeselijk gerinkinkel uit de kamer van den logé vernamen.

Hij vloog naar binnen, en kwam met het treurige berigt naar buiten, dat de plank met alle zijne wijnen en likeuren op den grond lag.

„En de flesschen?" riep DE LA GENESTE.

„Zijn allen gebroken."

Dat was eene verrassende surprise.

En wie was de geestige oorzaak hiervan?

Niemand anders als DE LA GENESTE's aap.

Deze heer, de aap namelijk, was onder de slaapkamer van den logé vastgebonden, en scharrelde daar den geheelen dag rond. Dat hij zich somtijds gruwelijk verveelde, blijkt vooral uit de wijze waarop hij zich, den overigen tijd, bezig hield. Zoo kon hij, door de spleten van den bamboezen vloer der slaapkamer heen, wanneer hij zich zeer vele moeite wilde geven, juist met een paar toonen van zijnen poot, de vuile mand aanraken.

Hoe vele moeite hij zich echter ook getroostte om een daarnaast hangend dik koord beet te krijgen, het mogt hem maar niet gelukken, als juist op dezen avond. Hij kreeg het door de spleet, in zijnen bek, en nu was er geen houden meer aan KEES,[1] hij trok zoolang tot dat de plank, waarop de flesschen met wijn stonden, losraakte, en, zooals ik reeds gezegd heb, op den grond viel.

De logé werd, zoodra hij op het tooneel van verwoesting verscheen, den aap gewaar, die uit zijne heldendaad geen geheim maakte, en zijne zwarte pootjes door de spleet heen stak, om eenige droppels van de *anisette* op te likken, die door den rijnschen wijn heenvloeide.

Toen DE LA GENESTE hoorde, dat zijn aap de oorzaak was van het ongeluk, sprong hij van zijn stoel op, en haastte zich om bij den aap te komen. Hij pakte hem bij den kraag, maakte hem van het koord los, en, hem met de

[1] KEES is de algemeene benaming voor een aap.

regter hand hoog omhooghoudende, wierp hij hem met zulk een kracht op den grond, dat hij voor dood bleef liggen. Maar hiermede nog niet tevreden, raapte hij hem weder op en slingerde hem in de *Danaoe* [1].

Toen hij bij ons terugkwam verhaalde hij ons de verrigte heldendaad, doch kreeg van ons de verzekering, dat hij zich zeer kinderachtig en flaauw had aangesteld, dewijl de aap niets anders gedaan had, als wat hem zijne apennatuur had ingegeven te doen. De hoofdschuldige was hijzelf, die het stomme beest, vlak onder de slaapkamer van den logé, had doen vastbinden.

Enfin, er werd nog over en weer gepraat, en toen, opeens, zwegen wij alle drie.

Gedurende deze stilte hoorden wij zuchten en steunen. Dit kwam van den kant van het meer.

„Dat is de aap"! riep DE LA GENESTE, en vloog den trap af en naar het meer. Ja wel, het was zoo.

Hij kwam met den aap in de hand terug. *Kees* was kletsnat en liet de vier pooten hangen.

„Hij leeft nog," meende DE LA GENESTE. „Voelt eens hoe zijn hart slaat."

En alsof hij nu zijne onoverlegde handelwijze van te voren weder wilde goedmaken, wist hij van medelijden niet, wat hij moest beginnen. Hij deed zich een handdoek geven en droogde hem af, blies hem in de ooren, den mond en de neusgaten, maar *Kees* bewoog zich niet.

„Hij is dood," merkten wij aan.

„Of schijndood," meende de logé. „Mogelijk verkeert hij in hetzelfde geval als de *afrikaan*," liet ik er op volgen, terwijl ik mij het voorval te binnen bragt dat gij mij verhaald hebt.

„Hij moet *getrepaneerd* worden."

[1] Het meer van Manindjoe.

„Ik zal het met een beetje eau de Cologne proberen."

„*Kassi ayer wangie*!" [1] riep DE LA GENESTE.

De jongen kwam met een flacon aan.

Onze geachte gastheer gooide het halve fleschje op den kop van den aap ledig. Maar zie, daar kwam hem e geheele stroom spiritus in de oogen, en, met een vervaarlijken sprong, wipte *Kees* in de hoogte, op een stoel, op de tafel, lamp en drankenzetje met alle glazen erafgooijende, toen, met een anderen sprong, op het hek van de voorgaanderij, en met een derden naar buiten, in den tuin.

Weg was *Kees*.

Dit alles ging zoo spoedig en zoo geregeld in zijn werk, dat de geheele boel glaswerk, reeds in honderd stukken op den grond lag, eer wij, en vooral DE LA GENESTE, tot de overtuiging kwamen, dat alles zeer natuurlijk was toegegaan.

Ik behoef u niet te zeggen dat onze goede vriend, de *kommandore van de Danaoe distrikten*, woedend was en tandenknarsende de schade berekende, welke hem die kanailje van een aap veroorzaakt had.

Hiermede was het feest begonnen.

Maar daar was niets te drinken als *rozenstroop*. DE LA GENESTE hield er veel van, en prees ze voora! zijn logé aan. Deze echter beweerde, dat men *door dit goed mieren in de maag lokte*, en wilde er niets van weten. Het gelukte ons echter om, van den *chinees* van *Manindjoe*, eene flesch *arak* magtig te worden, en van dezen, benevens de voorhanden zijnde *limmetjes* (citroenen) en alias *rozenstroop*, met eenige *annanassen*, maakten wij eene allersmakelijkste bowl punch, zooals gij die stellig nog niet hebt gedronken.

Onze goede vriend is nog steeds ontroostbaar over het geleden verlies.

Het mooiste is echter dat het hiermede nog niet af-

[1] Breng ruikwater.

geloopen was, en dat er eenige dagen daarna iets gebeurde, waardoor hij insgelijks eene gevoelige schade moest lijden.

Hij ontving namelijk van den resident den last, om een stuk of vijftig groote *palingen* of *alen* te vangen, en deze onmiddelijk op te zenden naar *Fort de Koek*, waar een groot feest moest gegeven worden.

Deze palingen nu worden aan de uitwatering van de *Danaoe*, in de rivier *Antokkan*, bij den kampong *Moeka-moeka*, gevangen, en hij schreef aan de hoofden dat hij ze zelf zou komen afhalen.

Te dien einde ging hij, op een goeden ochtend, met eene *groote ledige bierton*, in den sloep zitten en deed zich over het meer heenroeijen, naar de voor de overneming bestemde plaats. Daar gekomen vond hij de alen reeds twee aan twee in hunne volle lengte in uitgeholde pisangboomen liggen, die wederom in manden gepakt waren. De beesten lagen daar zeer comfortable, en hadden het, met één woord, lekker.

Maar neen, hij deed ze, tegen alle vermaningen en waarschuwingen in, uit de manden in de bierton overbrengen, en voer daarmede terug, naar *Manindjoe*.

Daar gekomen zijnde vond men, dat ze *allen zalig in den heere ontslapen waren*.

Dat was een harde slag voor onzen goeden man. Maar de daaruit te trekken ondervinding is zeer leerzaam voor een jong ambtenaar, en luidt aldus:

»Maak niet krom wat regt ligt.

En nu, vale!

Ik verwacht u over acht dagen.

De Uwe.

38e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Padang den 4 December 1845.

Waarde vriend!

Welk onderscheid is er tusschen *wet* en *usance*? Ik zoude kunnen zeggen hetzelfde als tusschen *wet* en *hadat*. En wat is *Hadat*? — *Een overoud gebruik*.

Ons gouvernement heeft zijn zegel daaraan gehecht, door de maleijers volgens hun overoud gebruik of den *Hadat*, voor het geregt te doen oordeelen en bestraffen, de straffen echter gewijzigd volgens onze, meer menschelijke strafwet.

Evenzoo heeft het gouvernement de *ballingschap qua usance* laten bestaan, en door deze slavernij in eenen zachteren vorm bij te houden, aan de zaak zelve hare goedkeuring geschonken.

Op het onafhankelijke *eiland Nias* bestond steeds de gewoonte, om slechte betalers of schuldenaren aan de *Atjinezen* te verkoopen, die, daar men er steeds, tengevolge van de vaderlijke zorg der niassische hoofden, genoeg konden krijgen, tot het bewerken van hunne velden gebruikt werden. Aangezien deze menschenwaar zeer goed-

koop was, voerden de *Atjinezen* zelven bijna niets uit, en was er veel kans, dat langzamerhand half *Nias* onder het juk der slavernij op *Atjin* zoude overgebragt zijn.

Het gouvernement zocht dezen menschenhandel tegen te gaan en nam op zich, de schulden van de schuldenaren te betalen, mits deze dan naar *Padang* gebragt en daar voor zekeren tijd, als het ware *in bruikleen, afgestaan werden.*

Had een van deze menschen b. v. vijftig gulden schuld, dan werd hij te *Padang*, aan dezen of genen van de *europeanen, chinezen*, of andere vrije menschen, voor zeker getal van maanden of jaren afgestaan, gedurende welken tijd hij voor nietmetal moest werken. Hij werd dus verpligt *zijne schuld in werk aftelossen.* Gedurende dezen tijd moest hem de baas kleeden en voeden, en was hij nog verpligt om hem een weinig zakgeld, tot het koopen van tabak en *siri*, te geven.

Was de tijd om, en dus de schuld aangezuiverd, dan was de man ook vrij.

Bijna al deze ballingen bleven, na dien tijd, of bij den ouden baas in dienst, of gingen zich op hun eigen houtje vestigen. Een groot gedeelte van hen bestaat uit timmerlieden en visschers, maar men vindt er ook veel als huisjongens in de huizen van hunne vroegere kwasie eigenaren.

Zij zijn vlijtig en stil en niet zoo bigot als de mahomedanen, daar zij eene soort van fetichchienst bezitten, die overigens weinig om het lijf heeft.

Eene voortreffelijke eigenschap van hen is verder dat zij voorbeeldige huisvaders zijn en even als de *Wurtembergers*, rijkelijk bijdragen, dat het menschelijke geslacht niet uitsterve.

Uit hunne vereeniging met de door hen medegebragte of te *Padang* gehuwde vrouwen, spruiten de *niassische* meisjes voort, over welke ik u reeds het een en ander heb medegedeeld.

Zij vooral zijn het, die het door de *usance* gewettigde geslacht der *huishoudsters* vertegenwoordigen, dat elders en vooral op *Java*, in zijne grootste fleur woekert!

De *niassische* huishoudsters staan hier, op *Padang*, boven aan. Zij zelve nemen dit ambt in zekeren vorm en volgens haar begrip, van regtswege aan. De uit deze vereeniging voortkomende kinderen zijn echter, voor de wet, onechte of natuurlijke kinderen.

De indische maatschappij maakt, in de zamenleving, naauwelijks onderscheid tusschen deze kinderen en de echte, daar zij, in ieder geval, door den vader als zijne kinderen erkend zijn. Wanneer hij met de moeder der kinderen, bij den ambtenaar van den burgelijken stand, aangifte doet van de geboorte van een kind, *dan moet zij afstand daarvan doen*, en tevens verklaren, dat zij er niets tegen heeft wanneer het in den christelijken godsdienst wordt opgevoed.

Vindt de vader het goed om de moeder tot zijne wettige vrouw te maken, dan worden de kinderen voor wettig verklaard, en treden in de regten van uit een wettig huwelijk geboren kinderen.

De *zonden der usance* zijn afgewasschen *door de wet.* De wet heeft haar best voor de kinderen gedaan en geen mensch zal het ooit in zijn leven in zijn hoofd krijgen, om aan een onecht geboren kind hierover de minste aanmerking te maken.

Ik heb ook nimmer tegenover een kleuring eene kwetsende uitdrukking vernomen, of opgemerkt dat men hem vermeed, omdat hij dit was. Overal, in alle rangen der maatschappij, bevinden zich mannen en vrouwen, welke onder de bescherming der usance geboren zijn, zonder dat de wet haar, „sta op en ga heen," heeft gesproken, maar daar men het hun niet aan den neus kan zien, dat zij onecht zijn, worden zij steeds behandeld, alsof zij echt waren.

Staan wij te dezen opzigte, niet ver boven de vrije

amerikanen? Mogten zij niet hier komen kijken, om een lesje te nemen? [1]

Ik kan het derhalve den heer INT... niet kwalijk nemen dat hij een van zijne zonen met den navolgenden goeden raad naar het buitenland zond. „Als u iemand wegens uwe kleur bespot, noem hem dan *„ezel!*"

Dit woord is voldoende en geen mensch zal dan tegen hem *Professor* zeggen.

Wij hebben op *Padang* wel *ezels* uit Europa, maar geen *Professoren*. Onze maatschappij kan deze nog niet gebruiken, en dacht van eerstgenoemde meer voordeel te kunnen trekken. Dit was echter mis. De hierheen gebragte werkelijke ezels zijn tot niets te gebruiken. Zij vreten niet eens het onkruid in den tuin bij den heer LAOEKS, die ze tot dit doel heeft doen uitkomen. Daarentegen heeft men eene opmerking gemaakt, die een nieuw licht verspreidt over hunne zedelijke gehalte. Tot nu toe wist men alleen dat ze ezels waren — dom, koppig, arrogant, gevoelloos voor slagen, spot en verachting.

Maar men wist niet, ik ten minste wist niet, dat ze zin hadden voor poësie, en meer gevoel voor het onschuldige in de natuur, dan voor de misdaad.

Een van de ezels van den heer LAOEKS, moest dagelijks een klein huisje voorbij, waaraan een aap vastgebonden was. Broeder langoor bleef dan gewoonlijk voor dit huisje staan, maar op zulk eenen afstand, dat hem de aap, met zijne lange armen, niet kon bereiken Waarom hij daar vertoefde, waarom hij zijn hoofd schudde, wanneer *Kees* aardigheden vertoonde, dat heeft men niet met zekerheid kunnen nagaan. Wel is waar meende eens een schalk, dat de ezel uit pure jaloesie voor den aap bleef staaan, omdat het hem hinderde dat hier in Indië ook een schepsel leefde, dat

[1] Zij hebben reeds een lesje gekregen.

dwaas was, koppig, en arrogant. Maar deze veronderstelling is niet de ware.

De ezel is beter dan de aap. Dit gevoelde de ezel, en het deed hem van harte leed, dat men hem een ezel noemde. Hij gevoelde al het vernederende dat er in lag, wanneer iemand een ezel genoemd werd, en zon op een middel, om te toonen dat hij niet alleen *geen ezel*, maar zelfs *beter dan een aap was*.

Wat gebeurt er?

Op eenen goeden morgen, terwijl de ezel, volgens gewoonte, naast het huisje van den aap staat, komt eene groote legkip aangeloopen, die eenige bloemen in haar snavel vasthoudt, en vervolgd wordt door een haan.

Door een toeval loopt de kip te na voorbij den aap, deze pakt haar bij den kraag, en ontneemt haar de bloemen, denkende dat dit iets voor hem zoude zijn.

Hij brengt ze aan zijnen neus, het waren *vergeet-mij-nietjes*, laat ze echter met de grootste verachting wederom vallen, en begint de ongelukkige kip, geheel op zijn gemak, van hare vederen te ontdoen.

De ezel die in dien tusschentijd den aap, zonder dat deze het gemerkt had, wat naderbij gekomen was, pakte dezen eensklaps in den nek, beet hem zeer onzacht tusschen vel en been, schudde hem verscheidene malen heen en weder, en wierp hem verachtelijk op den grond, waar hij voor dood bleef liggen. De kip was er van doorgesneden, zonder met een woord den ezel bedankt te hebben.

Deze echter zag de vergeet-mij-nietjes, nam ze tusschen zijne lippen, peuzelde ze op en vertrok.

Een traan vloeide hem uit zijn eene oog, en bij zich zelven dacht hij: „Ben ik een ezel, of is hij dit niet met „meer regt dan ik?

„Het is usance mij een ezel te noemen, maar volgens de wet „moest hij het zijn!"

„En dus, mijn zoon," vervolgde de oude heer INT... „noem ieder een ezel, die u een scheldwoord naar den kop werpt, b. v. *Liplap!*"

Liplap!

Wat is een *liplap?*

Professor X spreekt. Hoort!

„Het woord *Liplap* is een *koppelwoord*, een woord dat „uit twee woorden bestaat, en overeenkomt met eene soort „van woorden, bij onze buren, de *Duitschers* in gebruik, zoo „als b. v. *Schaafs-kopf*, dat bij ons eenigzins door het synonime *schapen-kop* is overgebragt.

„*Lip* is dus niets anders als het voorste gedeelte van den „mond, en *Lap* is een gedeelte van een stuk leder, laken, „vleesch enz.

Ik vermeen dat het moet heeten, *Lip als een lap*, of *lippen als lappen*, en dat men een mensch die diergelijke lippen als lappen heeft, bij verkorting, *Liplap* noemt!"

Zoo ver de professor.

Wie heeft echter lippen als lappen? De *ezel*

En wie moet volgens de wet een ezel zijn?

De *aap!*

Ah! nu begrijp ik het.

Wie dit niet begrijpt, die begrijpt mij niet.

Voor zoo ver ik.

O beste vriend, ik roep met kapitein Heimes uit: *Er is veel poësie in het leven*! Maar niet ieder mensch weet dit en menigeen zoekt ze op de verkeerde plaats, of weet ze niet eens te vinden, of maakt er een verkeerd gebruik van, zooals onze langoor van de vergeet-mij-nietjes.

Daar zit verder in alles, wat wij doen, naarmate wij het doen, eenige poësie, als wij maar den zin er voor hebben. Laat mij u dit door eenige voorbeelden duidelijk maken.

Vindt gij er iets poëtisch in, wanneer men u *wil bestelen*,

wanneer ge op het punt staat *om te verdrinken*, of wanneer ge aangemaand wordt om *eene schuld te betalen*? Zeker niet. Maar de omstandigheden storten den adem der poësie daarover uit, als een verkwikkenden dauw over de drooge aarde.

Ik heb wel een tandmeester gekend, die zich noemde *Professeur dentiste* en die zijn verschrikkelijke kunst met een aureool van poësie wist te omgeven. Wanneer hij namelijk den zieke een kies getrokken had en dien triomferend in de hand hield, toonde hij hem met een gracieus gebaar aan den lijder en riep: „Deze kies zal UEdele geen last meer „veroorzaken. Ik zou hem echter als ik in uwe plaats ware, „goed bewaren en later medenemen in het graf, dan behoeft „u zich daar — hij bedoelde de opstanding — geen nieuwen „te doen inzetten."

Ik liet mij onlangs overhalen om voor een dag naar *Oedjong-karang* te gaan. Dit is een kampong, aan eene tamelijk breede rivier gelegen, waar zich een notenmuskaatperk bevindt van den Heer JOEËL.

Het perk was gaauw bezien, en des avonds, na den maaltijd, gingen wij in de voorgallerij zitten en amuseerden ons om elkander het een en ander te vertellen; ik over de opneming, dat hem, en hij over zijne debiteuren, dat mij weinig kon schelen. Zoo geheel op ons gemak, in een luiaardstoel zittende, en onze manillas rookende, vroeg hij mij opeens: „Ik heb ook nog eene kleine *pretentie* op jou!"

„„Op mij?" vroeg ik geheel onnoozel. Ik wist wel wat hij bedoelde, maar hield mij van den domme

„Ja, op jou! Gij hebt eens, bij mij, op *fort de Kock*, iets „in de toko gekocht, en dat heb ik vergeten inteschrij„ven. Maar je bent een eerlijke kerel, en je zult het niet „hebben vergeten en mij betalen."

„Vriend," antwoordde ik, „Ik wil even zoo eerlijk zijn „als gij zijt, en u de verzekering geven, dat ik niet meer „weet dat ik wat bij jou gekocht heb."

„Dat is niet mogelijk!" riep hij uit.

„Maar toch waarschijnlijk," zeide ik.

„De kooper," vervolgde hij, „weet altijd door het ge-„kochte dat hij iets betalen moet.

„Juist," repliceerde ik," juist als de verkooper dit weet, „daar hij het kostende opschrijft."

„Maar ik heb de artikels niet meer die gij gekocht „hebt, gij echter zult welligt nog het een en ander daarvan bezitten, ter herinnering."

„Weest hieromtrent niet ongerust," gaf ik hem lachend-„de ten antwoord," het kan niets anders geweest zijn als „bier of wijn, en dit is lang ad padres gegaan. In ieder ge-„val is het echter niet veel geweest, en door mij, bij eene „andere gelegenheid, ruimschoots betaald.

Hij pruttelde nog lang hierover, en kon zich maar niet begrijpen dat ik hem niet wilde betalen.

Omtrent middernacht, toen wij naar bed wilden gaan, kwam een van de bedienden berigten dat *bandjer* in de rivier was en het water reeds in den tuin stond.

Ik lette niet op dit berigt, maar ging naar mijne kamer en lag spoedig in zoete rust.

Wie echter beschrijft mijne verbazing, toen ik, vroeg in den morgen, door herhaalde slagen op mijne deur wakker werd, en, uit het bed willende stappen, de voeten bijna in het water gezet hadde. De bediende riep mij toe, mij spoedig aan te kleeden, daar men voor hooger water bevreesd, en op den zolder moest klimmen, alvorens het te laat was. Intusschen hoorde ik het bruischen van het water onder mijne voeten, en, van ver, het slaan der bevolking op de rijstblokken.

Ik kleedde mij zoo spoedig mogelijk in het bed aan, nam schoenen enz. onder den arm, en volgde den bediende, in de achtergaanderij. Men had reeds een gedeelte van de meubels op tafels geplaatst, en was druk bezig, met koffers

en andere op den vloer staande voorwerpen naar den zolder te hijschen.

JOËL stond in het water en werkte zelf mede. Ik keek naar beneden, in den tuin, en ontwaarde dat alles onder water stond en een sterke stroom er doorheen liep, die eene massa boomstammen en vuil medesleepte. De bedienden, welke men boven missen konde, waren bezig deze, voor zoo veel het konde geschieden, van de stijlen van ons huis los te maken.

Gelukkig was de koetsier, met alle paarden, reeds tegen een uur of vier vertrokken.

„Ik heb hem maar weggezonden," zei JOËL, „ofschoon ik niet dacht dat het water zoo spoedig en zoo hoog zoude opkomen. Het huis is echter sterk genoeg. Kom, laat ons maar naar boven klimmen, ik vrees dat wij nog meer water zullen krijgen."

Wij klommen naar omhoog en lieten Neptunus zijn gang gaan.

Het was een verschrikkelijk gezigt het woedende element te zien razen. Vlak voor het huis liep de groote weg en langs dezen de breede rivier. Ongeveer vijfhonderd el verder, en evenwijdig met haar, liep eene tweede rivier, en deze was buiten hare oevers getreden, overstroomde het tusschenliggende land en vereenigde zich met de eerstgenoemde. Men zag geheele stoelen van bamboes, pisangboomen met wortel en vruchttrossen, dooreengemengd met de overblijfselen van geheele bruggen en huizen, in een chaos doorelkander drijven. Daarbij had het water bijna de kleur van de aarde en was zoo dik als brij.

Wij konden tusschen de klapperboomen door, de kampongs en bosschen onderscheiden. De huizen stonden hier en daar geheel onder water en tusschen beiden waren een paar menschen te zien, die, op de boomen zittende, van het tooneel van verwoesting naauwelijks notitie schenen te

nemen. De bevolking had nog den tijd gehad om zich uit de voeten te maken.

Tegen een uur of tien begon het water te vallen, en omtrent den middag konden wij wederom naar beneden gaan in het huis.

Maar, mijn hemel, hoe zag het daar uit! Het water was, wel is waar, weg, maar in plaats daarvan was een alles behalve aangenaam souvenir achtergebleven, een drie vinger hooge, bruingeele, zeer fijne slijk.

Nu ging men aan het wasschen. Alles wat handen had moest aan het schoonmaken. Deze met een bezem, die met de handen, gene met eene soort van schoffel, eenige met emmers of blikken kannen. In deze laatste werd water naar boven gehaald en over den vloer gegoten, met eerstgenoemde werd het slijk naar de uitgangen geschraapt. JOEËL deed in de middenste kamer een luik openen en nu werd door alle man gewerkt om, zoo veel het maar kon en zoo lang men nog van het voorbijstroomende water magtig konde worden, het slijk weg te krijgen.

Toen het avond begon te worden, liep de rivier weder in haar gewoon bed terug.

Ik kan u echter geen voldoende beschrijving geven van den toestand, waarin huis en meubilair, bijgebouwen en erf verkeerden.

Alles was, om zoo te zeggen, geïncrusteerd door slijk, en voor zoo ver het zich vlak aan den beganen grond bevond, bedolven in modder en vreemde stoffen.

Ieder boom had een bekleedsel van boomtakken, planten en alang-alang, en keuken en andere bijgebouwen waren onbruikbaar geworden of lagen geheel overhoop.

Op de overzijde van de rivier, begon er in de taaije modder beweging te komen en verscheidene dikke ondieren, de walgelijke *kaimannen*, bewogen zich daarheen en zochten met gulzige haast het even walgelijke voedsel te

verorberen, dat overal in rijken oogst aangespoeld was.

Morgen en overmorgen zullen duizende van roofvogels komen en dan het heer van insekten, om nog te zwelgen en te genieten in dezen poel van afgestorven leven!

En de zon wierp daarop hare brandende stralen en zoog de stinkende waterdampen omhoog en haalde met onzigtbare handen, en schepte met onzigtbare emmers de stikstof te voorschijn, en fermenteerde en oxideerde, en verbrandde en regenereerde, en weerde zich, met al hare onbegrijpelijke en onwederstaanbare kracht, *in haar groot chemisch laboratorium, de natuur!*

O vriend, vriend, als *daar geen poesie in ligt, dan werp ik mijne pen van mij, en ga slapen voor eeuwig, in den modder der materie!*

Toen wij met het eerste afspoelen gedaan hadden, en, bedekt met slijk en zweet, met overelkander geslagen armen naar buiten blikten in de verwoesting, bekeek mij JOEËL en zeide lachende tot mij: „Wij zijn quite, al was je mij ook duizend gulden schuldig, WERNER!"

Ik lachte en antwoordde: „Neen, vriend, gij hebt nog twaalf gulden van mij te goed, voor eene kinketting voor mijn paard; het is mij nu binnengeschoten. Ge zult uw geld nu wel noodig hebben!"

Ik moest nog den daaropvolgenden dag hier blijven. Toen de zon en onze breedvoetige inlanders den weg wat opgedroogd en plat getrapt hadden, liep ik, met bloote voeten, een paal ver, tot dat ik daar een beter en wat hooger liggend stuk van den weg en mijn rijpaard vond, waarop ik terugkeerde naar *Padang*.

Ik kan u zulk een tooneel rekommanderen, en als ge eens den tijd hebt en de gelegenheid om zoo iets te zien, doe het dan. Het zal u niet berouwen. Als kontrôleur zult gij dan tevens in de gelegenheid zijn om te zien welk onheil zulk ex tempore der natuurkrachten op de rijstvelden

en in de huizen van de arme inlanders kan aanrigten. Help dan hoe en waar gij kunt.

Ik kan dezen brief niet voleindigen, alvorens u nog iets te hebben verhaald, dat niet minder leerzaam is dan het voorgaande verhaal.

Heeft u dit getoond welke schade uit de extra vakantien der natuur kan geboren worden, zoo zal u het andere toonen wat de kunst in hare verkeerde praktijk in staat is te verrigten. Voor beiden dient men zich te vrijwaren of men is verloren.

Wat is kunst?

Kunst is iets wat niet iedereen kan.

Spreek mij niet tegen; want mogelijk weet ik het zelf beter, maar luister:

Een paar dagen na mijne terugkomst uit den modder van *Oedjong-Karang*, werd ik met mijn logé, den luitenant FREDERIK v. Z. . ., bij een bekende geroepen, om daar een oxhoofd franschen, rooden wijn, te helpen aftappen.

Ik moet u op den voorgrond verzekeren dat dit niet uit overdreven weelde, maar uit zuinigheid plaats had. Het oxhoofd kochten wij met ons vieren voor tachtig gulden, en daar wij er twee honderd en dertig flesschen uit verkregen, kwam de flesch op vijf en dertig centen te staan. Daarbij kochten wij nog de ledige flesschen en kurken voor tien centen, en hadden dus voor een kleine vijftig centen de flesch. Reken nu dat wij denzelfden wijn, in den toko, voor ten minste een gulden moesten inkoopen, dan zult ge begrijpen hoe slim wij waren, toen wij den wijn kochten.

Dus wij gingen wijn aftappen, en v. Z. . . kon geen woorden genoeg vinden om het bouquet, en de overige goede hoedanigheden daarvan, naar behooren te roemen. Dit had ten gevolge dat ik hem, in een tamelijk aangeroesden toestand, naar huis moest brengen.

WARIA ontving ons met een knorrig gezigt en verdween met hem in de slaapkamer links. Ik zeg links, want mijne kamer lag regts. Voor deze, die ik niet digt maakte, lag steeds des nachts mijn lijfdardanel, een kleine *niasser* van een jaar of vijftien.

Toen ik mij had ontkleed, maakte ik de groote vleugeldeur digt en legde er van binnen een balk voor, hier *palingpintoe* genoemd, die den grendel of het slot moest vervangen.

De lamp, welke op eene lange tafel midden in de binnenkamer stond, vergat ik uit te blusschen toen ik ging slapen.

Nu moet ge weten, dat mijn bed schuins links tegenover de kamerdeur stond en zich daartegenover eenige reiskoffers bevonden, die gekroond waren door eene blikken trommel, in welke ik mijn rijkdom bewaarde, die juist heden door mijn maandelijks traktement, zekere rondheid had gekregen.

Wel is waar lag deze trommel gewoonlijk in een van mijne koffers, heden echter had ik vergeten ze weg te bergen. Naast mijn bed hingen een paar pistolen en vlak daar naast mijn sabel, blank getrokken, boven de schede.

Dus het tooneel is geopend, laat ons nu den kunstenaar zien optreden, welke zijn spel moet beginnen.

Ik was ingeslapen, en wel zoo, dat ik met den rug naar de koffers gekeerd lag. Op eens werd ik door een zwaren slag, of wat het was, wakker gemaakt en draaide mij rond, met het gezigt naar de koffers, met open oogen en een beetje opgeligt linker oor, naar de oorzaak van deze stoornis luisterende. Alles was zoo stil als in het graf, en .... ik dommelde wederom in.

Wat was er gebeurd?

Zoodra was de slag niet gevallen, of daar gingen beide vleugels van de middendeur open, en de in elkaâr gedoken gestalte van een bruinachtig glanzend, bijna geheel naakt mensch werd zigtbaar, welke een lang mes (klewang) tusschen de tanden hield, en met beide handen de deurvleu-

gelen vooruitdrukte, welke tegen den *paling-pintoe* stieten.

Deze had hij met het mes, door de slecht aan elkander sluitende deur heen, weten op te ligten, dat het nedervallen er van en het daardoor voortgebragte geluid ten gevolge had.

Voorzigtig zag hij in het rond en kwam toen zachtjes, als eene kat zich bewegende, naar de plaats waar de *Niasser*, in zijne volle lengte, lag te slapen. Hij bekeek dezen naauwkeurig, stapte over hem in mijne kamer en onverwijld naar de koffers, op welke mijne geldtrommel stond. Hier nam hij den *klewang* onder zijn eenen arm, onmiddelijk daarop de trommel, met beide handen, van de koffers weghalende.

In dit zelfde oogenblik werd ik door een vervaarlijk kloppen wakker. Zoodra ik den bruinen kerel gewaar werd sprong ik met een gil uit het bed, pakte de blanke sabel naast mijn bed en stortte den vent achterna, die het gevaar, dat hem dreigde, opgemerkt had en in lange sprongen er van door ging. Ik, als de stormwind, hem achterna, door de slaap- en middenkamer en de voorgaanderij heen, het wapen hoog opligtende, om hem, als hij zich regts of links naar een van de beide trappen van het uitspringende balkon wilde wenden, met een houw de hersens te kloven.

Maar hij besefte ten volle het gevaar dat hem boven het hoofd hing en geen kans ziende, regts of links te ontwijken, liet hij trommel en *klewang* vallen, steunde zich eene sekonde lang op het houten hek, en sprong, met eene zevenmijlsvaart, daarover heen. Vlak achter hem, door den donkeren nacht, suisde mijn kling en bleef zitten in het houtwerk van het balkon; hij had er van gelust als ik hem geraakt had, maar thans was hij weg.

Nu moet je weten, dat de kleine *Niasser*, even als ik, den val van den deurgrendel gehoord had. Daar hij echter onmiddelijk hierop den dief met het blanke mes in den mond ontwaarde, overviel hem zulk eene vrees, dat hij niet

in staat was eenig geluid te geven, en hield hij zich doodstil. Naauwelijks was echter de kerel in mijne slaapkamer, of hij vloog op en naar de deur van FREDERIK's slaapvertrek, aan welke hij met alle kracht en het gunstige gevolg aanklopte, dat ik wakker werd.

FREDERIK kwam eindelijk ook naar buiten en wilde van het geheele voorval niets gelooven, tot dat ik hem de trommel en het groote mes onder den neus hield.

Ik had mijn kapitaal terug en dankte alle heiligen, dat ik wakker was geworden.

Wij zullen op middelen denken om ons van eene betere sluiting te voorzien, die moet beletten, dat eene herhaling van eene dergelijke visite kan plaats vinden.

Maar ik vraag je, was deze dief geen kunstenaar?

Ligt niet in de uitoefening van deze kunst eene groote mate van poesie, al zij deze alleen te vinden in de dreigende rietslagen, de ijzeren ring om den hals of het driebeenige dier op den achtergrond.

De heer dief was echter, in dit geval, van eenen zeer prozaïschen aard, ofschoon hij als een geest verdween en mij hoogst waarschijnlijk alles toewenschte, waarmede hij niet gediend was.

Ik verwacht spoedig onzen chef, want men zegt dat de *kommissaris des konings*, de generaal baron VON GAGERN, naar *Sumatra* zal komen.

Hoe staat het met de trouwerij? Laat mij spoedig iets van u vernemen.

Aanstaanden zondag meer.

Vaarwel!

39e. BRIEF.

Kapitein Heimes aan zijn oom, het Lid in de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, te 's Hage.

Fort v. d. Capellen.

Waarde Oom!

Uit de bijgaande schetsen en omschrijvingen zult u ontwaren, hoe het in het binnenland van *Sumatra* er uitziet en toegaat.

Ik heb nu personen en zaken meer van nabij leeren kennen, en kan u over beiden een meer beredeneerd verslag geven dan vroeger.

Ofschoon ik nu niet wil zeggen, dat ik in mijn oordeel onfeilbaar zal zijn, geloof ik toch de zaken geheel onbevooroordeeld te hebben beschouwd, dat niet steeds het geval is in beschrijvingen van landen en volkeren.

De *maleijer* van de *sumatrasche* boven- en benedenlanden, van *Mandaheling* tot den hoek van *Indrapoera*, staat zoo tamelijk op dezelfde hoogte van beschaving. Hij beoefent den landbouw, vooral de rijstteelt, plant suiker, peper, koffij en alle soorten van uitheemsche gewassen, voor

zoo ver hij ze noodig heeft, of kans ziet ze zonder vele moeite aan te kweeken en te verkoopen.

Hij beoefent verscheidene ambachten, zooals de goud- en ijzersmeederij, is timmerman of werktuigkundige, en weet zich voor zijne behoeften in huis en bij den arbeid — te redden.

De tabak van *Sumatra*, welke veel in de *Limapoeloes* geplant wordt, is niet zoo gewild als de *Java* tabak. Deze, alsmede *gambier* en chinees porselein en aardewerk, en europeesche snuisterijen worden, sedert eenigen tijd, ingevoerd, hoewel hij alles kan missen, daar hij alles zelf zoude kunnen aankweeken of maken, ofschoon dan in eene mindere hoedanigheid.

De vrouwen vervaardigen kleedjes en andere stoffen, en helpen mede bij den veldarbeid.

Zij zijn *Mahomedanen in naam*, maar hanenvechters en dobbelaars in hunne harten.

Voor onze komst lagen zij steeds met elkander overhoop, en deze verregaande naijver tegen elkander karakteriseert hen in hooge mate. Te dezen opzigte kan men hen geheel en al met de *italianen* vergelijken. Even als de *genuees* en de *milanees* zijnen neus optrekt tegenover den *napolitaan* of *palermiet*, even zoo doen dit hier de maleijers van *Agam* en *Matoea*, tegenover den *orang Padang* of *orang Batiepo*. Maar dit heeft niet alleen plaats tusschen de eene provincie en de andere, maar soms in eene nog hoogere mate, tusschen twee vlak bij elkander liggende woonplaatsen of familien. De italiaansche stammen der *Welfen* en *Ghibellijnen*, *Capulettis* en *Montekkis* hebben elkander niet feller kunnen haten en bestrijden, dan dit hier heeft plaats gehad tusschen de familien *Goenong* en *Tjiniago*, in *Batiepo*, en de menschen van *Kotta-lawas* en *Mahi*, waarbij de laatsgenoemde streek bijna geheel ontvolkt werd.

Onder deze omstandigheden kon de landbouw hoegenaamd

geen vordering maken, bleven veelal de gronden onbebouwd liggen en had men overal gebrek.

Uit vrees voor den onrustigen buurman, dorst men niet te planten en leefde men dus in een altijd durend heen en weder slingeren van honger en nood.

Nog bij mijne komst op *Padang*, moest daar de rijst voor de troepen *uit Batavia* aangevoerd worden, en nu is dit niet alleen niet meer noodig, maar is men zoo overvloediglijk voorzien van dit produkt, dat wij het te *Boea-pandjang* voor een en een halven gulden den pikol konden koopen, terwijl wij vier gulden in de strandlanden betaalden.

Dus de vrede maakt hen werkzaam en gelukkig, en daar wij den vrede instandhouden, hebben zij dit geluk aan ons te danken.

Quod erat enz. Hetgeen te bewijzen was. In geen geval zouden zij dit geluk, zonder ons, deelachtig geworden zijn, omdat, sedert den val van het huis van *Menang-karbouw*, geene autoriteit sterk genoeg was om de eeuwigdurende veete te doen ophouden.

De *padries* met hun orthodox en gestreng gezag, deugden niet voor de vrijheidminnende maleijers, die zoo weinig geven om hunne hoofden.

Op deze wijze kwamen zij bij ons, en blijven zij thans liever onder ons gezag, dan onder dat van een uit hun midden.

Wij handhaven den vrede, onderwijzen en regeren hen, en hebben wel eenigzins het regt eenen kleinen tegendienst van hen te verlangen.

Deze tegendienst nu kan in geld en in produkten geleverd worden. In geld of goud, door de goudgravende distrikten, zooals XII *Kottas*, *Soepayang*, XX *Kottas* en *Mandaheling*; in koffij, door de kultuurlanden die koffij kunnen planten; en in rijst, door de groote rijstlanden, langs het strand in de XIII *Kottas*, *Solok*, de *Limapoeloes* enz.

Dit laatste zal waarschijnlijk niet onmiddelijk in toepassing gebragt kunnen worden, zoo als in het algemeen belastingen op levensbehoeften, bij alle zelfs beschaafde volken, den meesten tegenstand vinden, omdat de arme het meeste daaronder lijdt.

Er zoude echter welligt een ander middel, een equivalent, in de plaats kunnen gesteld worden voor de rijst. Nog eens, belast geen levensbehoeften bij de *maleijers*, als in zekere gevallen, b. v. bij wijze van boeten.

Dit moet echter aan het oordeel der gouvernementsambtenaren overgelaten worden, die men hier welligt nog met meer zorg dient uit te kiezen dan ergens op Java.

Men vermijde echter vooral om zoogenoemde *genien* te zenden.

Ik heb er hier reeds een paar ontmoet, en ik geef u de verzekering dat zij, wanneer zij werkelijk het een of ander talent bezitten, door hunne buitensporigheden meer bederven, dan zij goed maken door dit talent.

Men herkent ze bijna onmiddelijk aan voorkomen en taal.

Zoo is hier een officier van de genie, met lange tot op de schouders nederhangende haren, en een ander van de infanterie, die uitmunt in fantasie kleeding, snor en bakkebaard, terwijl een derde een ligtblaauw netwerk en een tijgervel met kop en staart op zijn rijpaard heeft liggen.

Alle drie deugen niets.

Ik ken een kontrôleur die sterk is in het geven van *koopjes* aan de *maleijers*, en zich tevens verbeeldt dat hij niets anders moet doen als nieuwe wegen maken. Hij heet de *wegmaker*.

Daar echter zijne nieuwe wegen steeds slechter worden dan de oude en reeds bestaande, is het koopje wat sterk, dat en het gouvernement en de bevolking daardoor krijgen.

Een *ander genie*, dat werkelijk een goed hoofd heeft, wil

echter steeds *origineel* zijn, en doet derhalve niets zoo als andere menschen, in dezelfde omstandigheden, zouden doen, maar zoekt steeds een eigen weg, alleen om zijn doel te bereiken — voor een origineel en tevens voor een genie gehouden te worden.

Van dezen wil ik u wat meer vertellen.

Aan zijn voorkomen kunt ge onmiddelijk opmerken, dat hij niet is als andere menschen. Dragen deze liefst kleederen die gaaf of heel zijn, dan ziet ge hem steeds in een jas of broek met gescheurde mouwen, gelapte ellebogen of knien, de das om den blooten hals geslagen, en met soldatenschoenen, zoo als ze uit het magazijn komen, dus in de kleur van de lederen onschuld, in geel. Ik heb hem verder nog nooit met goed gewasschen handen gezien en steeds met walgelijk vuile nagels.

Maar dat is alleen het uiterlijke.

Ge moet hem echter in zijn huis zien.

Hij komt steeds op een ongelegen uur aan tafel, want *op een bepaald uur eten kan iedereen*. Zoodra hij van het paard stapt, roept hij om eten. De tafel wordt gedekt, de spijzen worden opgebragt, mijnheer gaat in een luiaardstoel daarnaast zitten en doet zich door een bediende de laarzen uittrekken en — de kousen ook — als hij die aan heeft.

Intusschen maakt de kok een bord met eten voor hem klaar, snijdt het vleesch in kleine stukjes, mengt alles goed onderelkander en overhandigt het hem.

Zonder zijne plaats te verlaten, want *aan tafel zitten kan iedereen*, verorbert hij zijn eten, en doet eene tweede portie bij elkaâr mengen, wanneer hij nog meer honger heeft. Er mankeerde alleen nog maar aan, dat hij het zich door een jongen in den mond deed steken.

Zijn Edele wordt *de vuile E. . .* genoemd, ter onderscheiding van een neef of broer die de vrijgeest genoemd wordt, om dat die zoo — dom is — of zoo iets van dien aard.

Op de jagt gaat hij ook, maar op *hertebeesten jagen kan iedereen — hij jaagt op honden.*

Kort geleden nog ging hij, vroeg in den morgen, op bloote voeten, in een zeer apokrief nachtkostum, het geweer op zijn rug, alleen uit. Vlak voor den schildwacht van de kazerne zat een klein smoushondje, dat den soldaat toebehoorde. Geen van beiden zag hem aankomen. Daar viel eensklaps een schot, en de arme hond wentelde zich en bleef dood liggen aan de voeten van den schildwacht. Deze aanschouwt de stuiptrekkingen van zijn kleinen lieveling, zijn blik valt op den jager, hij vliegt op hem toe, pakt hem bij den kraag en sleept hem, in weerwil van zijne beweering dat hij de *assistent resident* was, naar het schilderhuis, waar hij hem een flinken opstopper geeft, terwijl hij hem daarin duwt als ware hij een wolbaal.

Hier moest Z. E. vertoeven tot dat de sergeant van de wacht geroepen werd, en zich in den tusschentijd, met alle maar bedenkelijke scheldwoorden hooren overstelpen, welke op de hoogeschool te Amsterdam, door de vischwijven, in oud- en nieuw-hollandsch geleerd worden.

Maar ook de sergeant herkende hem niet en beweerde dat dit maar smoesjes waren. Zulk een vuile vent, op bloote voeten, in eenen gescheurden jas kon de burgemeester niet wezen. Hij zou den luitenant van de policie roepen.

Ik weet niet hoe het kwam, dat deze officier zoo laat in de kazerne verscheen. Toen hij eindelijk het hoofd van het bestuur van *Tanna datar, Boea, Lintaoe* enz. in de reeds beschreven positie ontmoette, liet hij hem onmiddelijk loopen en maakte hij den schildwacht een standje.

Dat hielp echter niets meer. Hij had de schande beet en de spot bleef niet achterwege. Ook moest hij vijf en twintig gulden schadevergoeding voor den hond betalen, hetgeen aan JAN VAN DRIEZEN, den flankeur, zeer te pas kwam.

De soldaten loerden nu alle dagen op den heer E..., om hem, als zij hem wederom in eene zoo vuile tenue mogten ontmoeten, als vagebond te kunnen oppakken.

Sedert dezen dag ging *Z. E., het genie*, niet meer zonder schoenen uit.

Wat deed hij een andermaal in de *bidjara*?

Bij de behandeling van eene onbeduidende zaak, die Z. E. uitermate rekte, viel een oud hoofd in slaap. Toen E... dit bemerkte, gelastte hij iets aan een paar van zijne oppassers, die eene matras met kussens aansleepten en op den vloer, achter den ouden man, uitspreidden.

Toen deze wakker werd, noodigde E... hem zeer beleefdelijk uit, als hij wilde gaan slapen, zich maar van de matras te bedienen.

Hoe origineel, niet waar? hoe aardig!

Maar de onde maleijer vond deze gekheid een beetje te aardig en verscheen niet meer bij eene vergadering.

Vindt ge wel dat zulke geniale zetten hier te pas komen?

Dus geen genien! en vooral geen vuile cynische E....?

Ge zult mogelijk vragen met welk doel ik u zulke dingen vertel. Ik antwoord hierop, om uit de gebreken, met welke een gedeelte van onze indische ambtenaren-wereld behebt is, te leeren beoordeelen, hoe zij eigenlijk moest wezen.

Wij hebben degelijke menschen noodig, geen prullarias; geene originele kerels, maar menschen die een gezond verstand bezitten en opgekweekt zijn voor hetgeen zij hier dienen te weten, wanneer zij eenig gezag moeten uitoefenen.

Het is treurig hoe het soms hiermede gesteld is. Het grootste gedeelte van degenen die langen tijd aan het hoofd van afdeelingen hebben gestaan, wordt eigenwijs, onhebbelijk en autokratisch in den hoogsten graad. Iedere op- of aanmerking in het gewone, burgerlijke leven, stoot hen tegen de borst en kwetst hunne eigenliefde. Deze onverdragelijkheid kenmerkt zich menigmaal in eenen nog hoogeren graad in hun dienstleven. Ja, het is voorgekomen, dat de civiele gezaghebber van eene afdeeling en de militaire kommandant, wegens lappalies, zoo op elkander gebeten werden, dat zij de veete overbragten op het terrein van den dienst.

Hier schreven zij elkander de beleedigendste, allergemeenste brieven, welke ten gevolge hadden, dat beiden de hoogere autoriteiten, als scheidsrechters, moesten inroepen.

Veelal werd de zaak, door overplaatsing van eene der beide partijen, gesust; in enkele gevallen echter was ontslag, of ten minste eene achteruitzetting, het gevolg er van.

Vraagt men hoe zij, die met hun tweetjes als engelen hadden kunnen leven, zoo aan elkander geraakten, dan geloof ik de eenige reden te moeten zoeken in hunne weinige beschaving.

Niemand is meer belust op gezag en minder voor tegenspraak vatbaar dan de *ezel en de professor*.

Over dit kapittel is veel te zeggen.

Een voorbeeld uit velen zal u doen zien hoe de vork aan den steel zit.

Op eene van de vele posten aan de Westkust, ik geloof ergens aan het zeestrand, leefden twee ambtenaren, een *kontrôleur* en een *luitenant*, als vertegenwoordigers van het koninklijk nederlandsche gouvernement. Beiden waren daar eenig in hun soort, want beiden hadden op *Tiko* (ik noem het *Tiko*, ofschoon ik het even goed *Priaman* konde noemen) noch boven, noch beneden zich iemand, die in staat was hun iets te zeggen. Beiden waren dus hun eigen baas.

Daar echter, volgens de wet, de civiele dienst boven den militairen staat, zoo stond ook de civiele gezaghebber boven den militairen kommandant.

Deze formule, dat namelijk:

100 *C.* ⩾ 100 *M. en dus C.* ⩾ *als M*,

wilde de heer luitenant niet begrijpen.

Bijna dagelijks hadden zij ruzie over de doodeenvoudigste zaken, want, als de luitenant iets wilde beweeren, sprak de civiele gezaghebber en vice versa deze den anderen tegen. De eene beriep zich op zijn gezag, de andere op zijne militaire hulpmiddelen. Deze strijd liep zoo hoog dat ze begonnen elkander een *haak* [1]) te zetten, en wel op de navolgende wijze.

De militaire kommandant was tevens belast met de geniewerken, — dat wil zeggen, met die werken, waartoe geen genie behoort — en moest eene kazerne uit bamboes bouwen. Hiertoe had hij natuurlijk, en pro primo, bamboe noodig. De bamboe moest hij koopen, echter niet zelf, maar door tusschenkomst van den civielen gezaghebber.

Tot nu toe was dat alles goed gegaan. De beide heeren ontmoetten elkander dagelijks en zoo gebeurde het eens, dat de civiele heer zeide:

C. Ik heb weêr bamboe voor u gekregen.

M. Als ze maar wat langer zijn dan de laatst gezondene.

C. De *djoeroe toelies*, zei van ja.

M. Gij mogt den leverancier wel eens een beetje narijden, dat zou geen kwaad doen.

C. Ja man, dat gaat zoo gemakkelijk niet. Er is hier niet veel bamboe.

M. Wel, hoe heb ik het met je? Geen bamboe. De geheele kampong zit in de bamboe te stikken.

C. Die mag ik niet doen kappen.

M. Dat zou ik wel eens willen zien! En wie zou je dat verbieden?

[1]) Ik hoop dat mijne lezers genoegzaam op de hoogte zullen zijn, om te weten wat het beteekent iemand een haak zetten. F. C. W.

C. Ik zeg je dat ik het niet mag, wat verder?

M. En ik zeg dat ik het wel eens wil zien, wie mij zoude durven beletten, bamboe te kappen, waar ik het verkoos te doen.

C. Dat zoude je slecht bekomen, man, wees daarvan verzekerd. Als de resident het vernam, weet ik stellig dat hij je onmiddellijk van hier wegzond.

M. (hardop lachende.) Een mooije resident, en een beroerde boel, bij den civielen dienst.

C. Wij kunnen niet doen wat wij willen.

M. Maar voor den dond..., ik heb goede bamboezen noodig en geene slechte, begrijp je mij!

C. Dat behoef je mij niet met zoo'n venijnig gezigt te zeggen. Ik maak de bamboezen niet.

M. Neen, dat weet ik, *daar ben je te beroerd voor.*

C. Beroerd? Dat is mogelijk, *maar niet zoo stom als jij!*

M. Stom!?.... Mijnheer de civiele gezaghebber, ik heb de eer je te groeten, en ik zal je leeren, wie van ons beiden de grootste stommeling is, begrepen!

En hiermede vertrok ZEd. gestrenge.

Een uur daarna ontving de civiele gezaghebber den navolgenden dienstbrief:

Militair kommandement te Tiko.

De eerstaanwezende officier, belast met de geniewerken, aan den civielen gezaghebber van Tiko.

De gisteren bij mij ontvangen bamboezen zoo slecht zijnde, dat men geen gebruik daarvan kan maken, wordt er op aangedrongen om, met den meesten spoed, daarin te voorzien, door een gelijk getal van eene goede kwaliteit te leveren.

De officier, belast enz.

De civiele gezaghebber las den brief, wierp hem op de tafel en deed zijn schrijver roepen.

Na een kort gesprek met dezen ging hij naar zijn kantoor en schreef als antwoord:

De civiele gezaghebber van Tiko
aan den officier, belast met de geniewerken, te Tiko.

Volgens ingewonnen berigt van het *Larashoofd* van *Paningalan*, zijn de gisteren geleverde bamboezen van dezelfde soort als men reeds meermalen gekapt heeft. Daar nu vroeger geene klagten over deze soort zijn ingekomen, zoo zal het beweeren, dat de laatst afgeleverde drie honderd stuk slecht zijn, waarschijnlijk op eene vergissing of anderzins verkeerde beoordeeling berusten.

De civiele gezaghebber enz.

„God ver.... riep de militaire kommandant, en wierp „den brief in eenen hoek [1]. „Verkeerde beoordeeling!? Ik „zal jou leeren, jou miserabele pennelikker! Korperaal RAK-„KIDIN! [2] zijn ze reeds begonnen met het dak?"

„Ja, Luitenant."

„Zeg maar dat ze ophouden en ander werk doen, want „de bamboes deugt niet, begrijp je!

„Ja, Luitenant."

„Doe je een borrel geven!"

„Best Luitenant!"

„*Verkeerde beoordeeling?* Ventje, ik zal *je een haak zetten*, dat je aan mij zult gedenken!"

[1] Hij nam hem later wederom op.

[2] Den lezer wordt kennis gegeven, dat deze RAKKIDIN een ander was als die in brief 32 vermeld is.

Hij ging zitten en schreef.

De officier, belast met de geniewerken,
aan den civielen gezaghebber van Tiko.

De ondergeteekende bevindt zich in de noodzakelijkheid zijn werk, hem bij besluit van het militaire departement, dato 2 Januarij 1845 1e Bureau, No 12, ter uitvoering opgedragen, te staken, wanneer niet voldaan wordt aan zijn, in miss. dato No. uitgesproken verlangen, om hem eene betere soort van bamboe, te doen geworden.

De officier...

„Dat kan mij wat scheelen! Dat moet hij weten," mompelde lagchende de civiele kommandant.

„Maar ik zal dat kranige heertje *een haak zetten*, dat het hem zal heugen!"

Hij schreef onmiddellijk het antwoord:

De civiele gezaghebber van Tiko
aan den officier, belast met de geniewerken te Tiko.

Mij tot mijne missive dato No. refererende wordt hiermede in de zaak berust, daar geen betere soort van bamboe verkrijgbaar is, en daar staking van het werk de voleindiging zoude vertragen, zoo is men hier van meening, dat de officier, belast met de geniewerken in Tiko, de bamboezen moet verwerken, die hem zijn afgeleverd.

De civiele gezaghebber...

Een uur later volgde de onderstaande brief

De officier enz.
aan den civielen gezaghebber te Tiko.

„Gewoon zijnde om te handelen volgens eigen inzigt, en

niet volgens onbekookte raadgevingen van leeken, deel ik u mede, dat het mij opgedragen werk gestaakt is en gestaakt zal blijven, tot voldaan is aan den eisch, u geworden bij mijn dienstbrief, van den *x* ten, ffo. *x*

De officier enz.

Hiermede hield de officieële korrespondentie op. Beiden hadden echter onmiddellijk aan hunne respectieve chefs geschreven en het gevolg er van was, dat de civiele gezaghebber op de plaats zelve onderzoek moest doen naar de geopperde bezwaren van den militairen kommandant. Deze echter had van zijn chef een hevigen uitbrander gehad, ja moest zelfs zijne korrespondentie met den civielen gezaghebber overleggen, en werd aangewezen het materiaal aan te nemen, zoo als het hem, door eene *kommissie*, bestaande uit den *civielen gezaghebber* en twee *Larashoofden*, zoude geleverd worden.

Hij spoog vuur en vlam, en zwoer dien ellendeling van een gezaghebber een pak slaag te zullen bezorgen, zoo mooi als het te krijgen was.

Een paar dagen daarna verscheen deze in uniform, en vergezeld van eenige oppassers, voor het fort, maar werd door den schildwacht teruggewezen.

Woedend over de hem aangedane beleediging, en gekrenkt in zijne eer, als civiele gezaghebber van *Tikо*, begaf hij zich naar het woonhuis van den militairen kommandant, dat een paar honderd passen van het fort verwijderd lag. Hij zond een oppasser vooruit om zich te doen aanmelden; deze kwam echter, onmiddellijk met het berigt terug, dat de toewan kommandant hem niet wilde ontvangen.

„Wat! mij niet ontvangen! mij, de eerste autoriteit „van de plaats!"

„Dat zou ik wel eens willen zien!" riep hij, voor het huis van den Luitenant gekomen zijnde, uit, en wilde den trap van de voorgaanderij opklimmen.

„Wat moet je mijnheer?" riep hem de huisbaas, met eene donderende stem toe.

„Dat zal je aanstonds hooren, mijnheer de militaire kommandant. Ik kom in kommissie en op last van den resident!"

„Ik verkies u hier, in mijn partikulier woonhuis, niet te ontvangen, begrepen," riep de militaire autoriteit naar beneden.

„Dat zou ik wel eens willen zien, ik laat je door mijne oppassers.....

„Wat laat jij? Ik schiet je door je hersens, miserabele „kerel, als jij nog een voet verroert en demarches maakt om naar boven te komen."

„Probeer het maar!" riep hij.

Bevende van woede wilde de civiele comodore naar boven vliegen, doch, *daar viel een schot*, en zich beide handen voor het aangezigt houdende tuimelde hij achterover, met een doordringende stem uitroepende:

„o God, mijne oogen!"

De heer Luitenant had een met hagel geladen revolver, op hem afgeschoten. Gelukkig werd alleen het gelaat geraakt, zonder dat de oogen eenig letsel bekwamen.

Een dokter was daar ter plaatse niet gevestigd, bijgevolg moest er een uit *Padang* geroepen worden om de hagel uit het gezigt van den aangeschoten gezaghebber te halen.

Ik geloof u hiermede genoegzaam aangetoond te hebben, dat wij hier dergelijke menschen kunnen missen, en reikhalzend naar eene betere soort uitzien.

Denk niet dat ik overdrijf, of iets verzin. Het kan nog erger! Gaarne hadde ik over dit geval gezwegen, maar alleen met de treffendste argumenten, is men in staat slaande bewijzen te leveren, en — hier hebt ge er een dat nog al slaande is [1].

[1] Ik heb dit geval nog veel hatelijker hooren verhalen. F. C. W.

Dus geene genien! geene slecht opgevoede menschen en.... geene zuiplappen!

Ik logeerde een dag of veertien te *Payacombo*, bij den kapitein BOERS, *le beau* genoemd. Deze klaagde mij, op eenen goeden dag zijnen nood; hij had namelijk drie officieren onder zijn detachement, die alle drie ijverig studeerden in de werken van den vermaarden schiedamschen geleerde.

Zij stonden slecht aangeschreven en liepen nog om zoo te zeggen, aan een kort lijntje, om bij de eerste gelegenheid dat ze wederom dronken in dienst verschenen, onmiddellijk tot ontslag voorgedragen te worden.

Op grond van dit streelende vooruitzigt, hadden zij een verbond gesloten, om des daags niets meer te drinken, maar des nachts de schade in te halen. Des daags wilden zij deftig voor den dag komen en toonen wat een mensch vermag te doen, terwijl zij zich daarentegen des nachts, met geheel hun hart, aan de heilige studie van den edelen klaren Gin, wilden overgeven.

Te dien einde bestelden zij verbazende kwantiteiten jenever, natuurlijk uit zuinigheid, omdat zij de flesch, in het klein, duurder moesten betalen, dan wanneer zij geheele bezendingen, in kisten van vijftien flesschen, opkochten.

Alle nachten, na het eten, kwamen zij beurtelings bij elkander, en offerden aan den god van den sterken drank. Tegen middernacht ging elk naar zijn huis, en was niemand meer in zijn schik, dan de huisbaas zelf, die te huis blijven kon en de gevaarlijke reis naar eene andere woning niet behoefde te ondernemen.

Een van hen kwam, als hij bij een ander was, zelden *naar huis*. Meestal viel hij dadelijk bij het opstaan onder de tafel, en bleef daar den nacht door liggen. Gewoonlijk verwonderde hij zich dan, dat hij zich terug vond waar hij was en maakte hij zijnen huisjongen en zijn meid een standje, dat ze hem hadden laten liggen. Zoodra was hij

niet t'huis gekomen of hij dronk eene gendie (kruik) water leêg en marcheerde naar den pomp. Daar werd hij goed afgewasschen en tot een mensch herschapen, hetgeen hij dan voor zijn spiegel met reukwater en pomade voleindigde.

Wie zoude een paar uren later gezegd hebben, dat de Luitenant TYNMAN, die zoo regt als eene kaars, tiré à quatre épingles gekleed, en geheel op zijn gemak kwam aanstappen; die, met zijn goed militair voorkomen, zoo ernstig voor het front van de kompagnie stond; die, met vaderlijke vermaning, tegen onderofficieren en manschappen sprak — dat die een zuiplap was, een gansch ordinair zwijn!?

Maar wanneer de kapitein BOERS kwam, begon hij in eene zenuwachtige beweging te geraken, want deze kende hem in zijne geheele naaktheid. Het scheen hem dan onmogelijk te zijn den mond te houden, en steeds wist hij het een of andere nieuws te vertellen.

„Mijnheer," sprak dan de kapitein, zijne hand afwijzend tegen hem uitstrekkende, *„ge ruikt even als een anatomisch preparaat;* doe mij het genoegen niet zoo nabij mij te komen.

Twee van het driemanschap hebben hun verbond verbroken en den dag tot nacht gemaakt. Wel geschiedde dit niet voor het oog van de wereld, maar, daar het eene oude waarheid is, dat degene, welke zich in het geheim bedrinkt, in het publiek bezopen zijn kan, en dit ook werkelijk plaats had, zoo viel eindelijk het zwaard van DAMOKLES op hen, en moesten zij verwijderd worden uit Z. M. militairen dienst.

De derde sneuvelde werkelijk, niet voor den vijand, waar hij zich goed hield, maar kort daarop, *uit vreugde dat hij zich zoo goed gehouden had.*

Dus — geen zuiplappen! Zij doen nadeel aan onze eer en ons prestige!

In hoe ver de laatste er toe moet bijdragen, om ons gezag staande te houden behoef ik u niet uiteen te zetten.

Wij zijn beter, knapper en sterker dan de inlanders!

Wij hebben hun getoond dat wij deze drie vereischten eens overheerschers, in ruime mate bezitten. Op grond daarvan hebben zij zich aan ons gezag onderworpen en, uit dezen en geen anderen grond laten zij zich van ons regeeren en zullen zich steeds door ons blijven laten regeeren.

Wanneer echter onze ambtenaren toonen, dat zij minder knap en minder regtvaardig zijn dan zij, dat bij hen de naam van eerlijk en zedig zijn, niets anders is dan eene holle klank, dat wij altijd ons christendom verheffen boven hunne leer van Mahomed en, ons volstrekt niet storen aan geloof en zedewet — dan lijdt hierdoor ons prestige — en wij moeten naar het zwaard grijpen, om te toonen dat wij toch in ieder geval sterker zijn dan zij.

Zij hebben ons hoofdzakelijk daardoor op den hals gekregen. Onze meerdere materiele sterkte, niet onze braafheid, gulheid, edele inborst of eene andere deugd heeft ons Sumatra doen verwerven, — alleen onze kracht en — gulzigheid.

Wij zijn gulzig, beste oom, tot in het hatelijke toe. Wij hebben een maag als een kasuaris. Alles gaat daarin, maar wij moeten deze maag niet bederven, door het maken van bokkensprongen. Wij moeten zorgen dat datgene, wat wij inslikken, ook dienstig zij voor onze gezondheid. *Niemand bederft zich zijne gezondheid ligter, dan een kasuaris.*

Maar een groote, zware lummel, met een paar pooten als trekschuiten en een kop als een herkules, die heeft ook veel noodig — zegt ge.

Goed, dat zeg ik ook, alleen met de kleine aanmerking, dat ook die *niet te gulzig moet zijn.*

Om nu op onze inboorlingen terug te komen, zoo vind

ik veel in hunne overleveringen, dat een eigendommelijk karakter draagt en uit hun eigen volksleven voorkomt. Wel is waar vindt men het een en ander, dat zij van de hindoe's hebben overgenomen, maar zeer veel is hun eigendom.

Op den weg van *Batoe-Beragong* (de hol klinkende steen) naar hier, aan een der hellingen van de *Merapi*, ontmoette ik een maleijer, die voor mijn paard staan bleef en mij tamelijk ernstig vroeg:

„Mijnheer, waar komt u vandaan", en, toen ik hem hierop had geantwoord, vervolgde *„mijnheer waar moet u heen?"*

Ik vond deze vragen min of meer overbodig en schreef zijne handelwijze toe aan nieuwsgierigheid en brutaliteit. Dit laatste vooral, daar het heerschap mij, die eene cigare rookte, zonder de minste verlegenheid te toonen, om vuur verzocht.

Toen hij dit ontvangen had, groette hij beleefd en vertrok.

Wilt u wel gelooven, dat deze nieuwsgierigheid, zoo als wij ze noemen, reeds herhaalde malen het gevolg is geweest van hevige standjes.

Onze landslieden stellen zich, in de meeste gevallen, op een veel te hoog standpunt tegenover den inlander en kunnen niet begrijpen dat hij ook een standpunt wil innemen.

Zij komen hierheen met hollandsche begrippen en gewoonten en stoten zich aan alles wat zij hier vinden, ja verlangen, dat de maleijer onmiddelijk tot een hollander moet veranderen, als zij maar hun mond open doen, terwijl hij tegelijkertijd tegenover hunne pretentien, steeds een maleijer zoude moeten blijven.

Wat gaat het dien vent aan waar ik vandaan kom! Weg, leelijke kerel; uit de voeten, zwarte bliksem, of ik rijd je omver! Wat een onbeschaafdheid om mij te vragen waar ik vandaan kom. Zoo'n gemeene rakker.

Maar ge hebt ongelijk, mijnheer. Deze man vraagt niet uit nieuwsgierigheid of belangstelling, maar uit eigenbelang, Hij behoort hier in de buurt t' huis, en is verantwoordelijk voor alles wat op zijn grond gebeurt. Wordt binnen het bereik van zijn dorp eene geit gestolen of een mensch vermoord, dan moet de kampong, dien hij bewoont, het schaap of het mensch betalen, ergo vergoeden, aan den eigenaar, aan welken schaap of mensch toebehooren

Men noemt het geld, dat voor een moord moet betaald worden, *oewang-bangon* Daar nu *bangon* opstaan en *oewang* geld beteekent, zoo verstaat men hieronder het opstandingsgeld. Het geld dat den diefstal of den moord doet vergoelijken of vergeten.

Daar het nu wel eens gebeurt is dat europeanen, of inlandsche handelaren, onder weg vermoord zijn geworden, en de eigenaren van den grond, waarop dit gebeurde, het opstandingsgeld hebben moeten betalen, dat niet weinig is, (± vijfhonderd gulden) zoo is het zeer natuurlijk, dat ieder inboorling, in zijn gebied, een levendig belang stelt in het behoud van een doorreizend persoon, en naar diens welstand of naar het doel van zijne reis vraagt.

Een geval van dien aard gebeurde met een van mijne ondergeschikte landmeters.

Hij was aan den voet van den berg *Sago* in de *Limapoeloes* bezig met meten. Zijn bediende stond, met zijn rijpaard, hem ergens onder een afdakje te wachten. Door een toeval raakte het paard los en liep het in vollen ren het land in.

Toen hij terugkwam en naar huis wilde rijden was het paard weg en eerst den daarop volgenden dag werd het hem teruggebragt, echter zonder zadel en tuig.

Hij gaf hiervan berigt aan den civielen gezaghebber, met aangifte van het geleden verlies, aan zadel en tuig, en kreeg eene maand later de som zoo als hij ze had bepaald. De kampong op welks grondgebied het paard opgevangen werd, moest de schade vergoeden.

Het goede en het slechte daarvan is ligt nategaan. In ieder geval zijn echter de misbruiken die daaruit voortvloeijen eerst later ontstaan, toen het ontzag voor de wet niet alleen gedaald, maar de wet zelve een onding was geworden, waarachter de misdaad zich verschuilde.

Hoogst eigenaardig was ook hunne strafoefening, de doodstraf door het krissen of doodsteken, wanneer geen genoegen werd genomen met de *oewang-bangon* of dat de moordenaar, of diens stam, niet betalen konde of wilde. De eene stam was dan regter over de misdaad van den anderen, en niet één regtspersoon was het die de zaak onderzocht, maar wel de geheele stam; niet één was het, die het doodvonnis voltrok, maar allen verwden hunne krissen met het bloed van den moordenaar.

Een voor allen, allen voor een!

Iemand die grooter wilde zijn dan een ander, was bij hen niet gewild. Zij hadden geen uitstekende menschen en die zich boven de anderen wilde verheffen, dien konden zij niet gebruiken.

De navolgende legende doet ons ten duidelijkste zien, hoe zij, van ouds af, hierover gedacht hebben.

Er was een tijd, gedurende welken de bergen even zoo veel verstand hadden als de menschen, de een meer de andere minder, en toen het aan een ieder vrij stond zoo hoog te worden als hij verkoos, wanneer hij maar het vermogen daartoe bezat.

Dit vermogen moeten de bergen *Merapie* en *Danaoe* in eene zeer hooge mate bezeten hebben, daar zij veel meer in de hoogte groeiden dan alle overige bergen op *Sumatra*. Vooral de *Merapie*, met zijnen breeden voet, steeg met zulk eene vaart en zoo ver in de wolken omhoog, dat hij met

gemak over alle overige bergreuzen kon heenzien en dus de koning was van al deze landen. Ook de *Danaoe* deed zijn best, maar bleef merkbaar bij den eerstgenoemde ten achter.

Dit hinderde de overige bergen. Vooral de *Talang* of berg *Soelassi* spoog vuur en vlam over de grootheid van zijn buurman, den *Merapie*.

Hij ging een verbond aan met den *Danaoe* en beiden spanden zamen om den reus te vernederen.

Toen de *Merapie* dit te weten kwam, was hij op zijne hoede en, op eenen goeden dag, dat zijn naaste buurman vreeselijk tegen hem begon optespelen sloeg hij hem met een vuistslag, zoo allergeweldigst op den kop, dat de geheele *Danaoe* terugzakte in de aarde, waaruit hij gekomen was, in zijne plaats niets achterlatende als eene ledige ruimte.

Terwijl de *Merapie* deze klap uitdeelde, viel de reus *Talang*, hem van achteren aan en sloeg hem, alvorens hij zich van zijn coup de main, konde oprigten, zoo geducht in de zijde, dat het bovenste gedeelte, van zijn ligchaam, uit het evenwicht geraakte, brak, en er af geslagen werd met een geweld, geëvenredigd aan zijne kolossale zwaarte. De berg *Singalang* heeft aan dezen klap zijn aanzijn te danken.

Na deze bovenmenschelijke inspanning liet de *Talang* den zwaar gekwetsten reus *Merapie* staan en ging terug op zijne vorige plaats. Zijn eene voet werd echter, bij de, in dezen strijd aangewende krachtsinspanning, zoo diep in den grond gedrukt, dat, bij het terugtrekken, op de plaats waar hij gestaan had een diepe kuil onstond, die later het meer van *Sinkara* werd.

De vrede keerde echter, sedert dien tijd, niet terug in den ziel van beide reuzen. Steeds kookt het in hunne ingewanden, steeds braken zij vuur, asch en lava uit, en doen moeite om daardoor nog hooger te worden dan zij reeds zijn. Maar de tijd schijnt voorbij te wezen in welken

zij eene rol hebben gespeeld, en geen mensch heeft meer ontzag voor hen, dan voor den *Sago* of den *Singalang*, die zich stil houden, en zich niet meer bemoeijen met de aangelegenheden van den staat, als een ander.

Uit deze legende laat zich de patriarchale inrigting, in hun publiek leven, verklaren.

Zij dulden niemand die zich een te groot gezag wil aanmatigen. Eenige familiehoofden, maar voor de rest niets.

Toen wij bezit hadden genomen van hun land, en, ter verzekening van dit bezit, vele kleine sterkten hadden opgeworpen, deden wij wegen voor ons maken. *Voor ons, zeg ik, maar niet voor hen.*

Wij deden vervolgens ook bruggen maken, *voor ons, maar niet voor hen.*

Want wij, europeanen, die beschaafd en aan een gemakkelijk reizen gewend zijn, hebben goede wegen noodig om op ons gemak met onze paarden, of, als het niet anders kan, te voet, van de eene plaats naar de andere te gaan.

Wij europeanen met schoenen en kousen, zien er natuurlijk tegen op, om alle oogenblikken door eene waterleiding of rivier te loopen. Wij zijn dit niet gewoon, en gaan liever over eene brug dan door het water.

Maar al deze weelde was vroeger bij de inlanders niet bekend. Zij die op bloote voeten loopen, hebben breede wegen noch bruggen noodig. Zij loopen door dik en dun, regt door, want voor hen zijn geen obstakels, als daar zijn schoenen en kousen, spanbroek, handschoenen of andere snuisterijen, die wij medeslepen. Ja, de begrinde wegen zijn voor hen eerder obstakels dan geriefelijkheden.

Mogten wij ooit wederom voor goed van hier weggaan, dan zoude geen mensch meer eene hand uitsteken, om aan een weg of aan eene brug te gaan werken.

Ik heb het gezien, dat vrouwen bezig waren aan het werken bij de groote wegen, *vrouwen, zeg ik u, gezonden*

door hare echtgenooten. Mijnheer bleef stilletjes t'huis liggen, en liet zijn tweede ik, mogelijk zijn derde of vierde, aan den weg werken. Dat is voor de liefhebbers, denkt hij bij zichzelf. Wat kan hem een goede weg schelen.

Maar nu kwamen de koffijtuinen en de pakhuizen en de huizen voor de comodores, en dit en dat.

Hij heeft alles gemaakt; maar wat gebeurt, wanneer wij weggaan of moeten weggaan?

Adres aan den opstand van *Batipoe*.

Zij verbranden onze bruggen en huizen, en kappen de koffijboomen omver.

Waarom?

Omdat zij het eene even goed als het andere kunnen missen, omdat zij geen behoefte hebben aan breede wegen, goede bruggen, groote woningen met voor en achtergalerijen, doelmatige koffijpakhuizen en groote ver verwijderde koffijtuinen.

Naast hun huis, of op hun veld, groeijen eenige koffijboomen, en van deze nemen ze de vruchten, *als deze er aan groeijen* of de bladeren *als die er aan zijn*, om koffij te maken of koffijdaoen te zetten, een tuin hebben ze niet noodig.

En toch hebben zij dit alles ten gerieve van hunne overheerschers gemaakt, wegen, bruggen, woningen, pakhuizen en koffijtuinen; toch werken ze nog steeds aan al deze ons alleen batende publieke — vermakelijkheden, — zonder te morren, en zenden alleen hunne lieve vrouwtjes (daar zoude men zich toch in vergissen, het zijn alleen de leelijkste exemplaren) om ook te gevoelen hoe het smaakt wanneer men voor niets moet werken.

Het is treurig voor ons, dat zij onzen boel verbranden, maar niet minder treurig voor hen, dat zij wederom alles op nieuw moeten opbouwen, wat zij verbrand hebben, ja, en ook nog beter dan te voren.

Het beste wat zij derhalve kunnen doen is, dat zij geene

bruggen en huizen meer verbranden en, zoo veel koffij planten, als ze maar kunnen. Hoe meer zij planten, hoe meer zij zullen oogsten en aan ons kunnen verkoopen. Als wij dan eens genoeg zullen hebben — ik bedoel genoeg koffij, dan zullen wij ze hun beter betalen, en onze bruggen en huizen niet meer voor niemendal willen hebben. Dus, wanneer ik een maleijer was, dan ging ik niet meer uit mijn koffijtuin.

Begrijpt u mij, Oom?!

Dan ging ik niet meer uit mijn koffijtuin!

Om dit doel te kunnen bereiken moet hij niet boven op het gebergte klimmen, om daar te gaan planten en plukken, o neen! Hij moet, rondom zijn huis, een tuintje aanleggen en ieder uur van den dag bezig zijn met koffij te planten. Is dit eens gedaan dan zal hij gerust kunnen gaan slapen en den tijd kunnen afwachten wanneer zijne vrouw met de goed gedroogde en getombokte koffij, naar het pakhuis marcheert en met een zak vol geld terugkomt.

Dan zit hij feest te vieren, in zijn koffijtuin, en kan het daar even goed doen, als de firma Hoen Hi, te Amsterdam, dit in het koffijpakhuis doet.

Maar nog eens, geen gemeene, geen origineele kerels, en geen zuiplappen!

Hebben wij met deze reeds zoo veel gedaan, wat zullen wij dan niet doen, wanneer wij fatsoenlijker en minder . . . knappe — neen origineele menschen zullen krijgen!

Het zoude niet kwaad zijn wanneer u, beste oom, voor een enkelen keer tot uwe geachte medeleden een woordje sprak, dat hierop betrekking heeft.

Het zijn geleerde menschen, maar wat eenkennig van aard — weet u, zoo wat men zegt hardhoorig — begrijpt u, te veel met zichzelven ingenomen, met zichzelven, met zichzelven. Ego est ego!

dag oom!

40e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Padang, den 26 December 1845.

Ik verwacht alle dagen kapitein HEIMES. De generaal, *Baron von Gagern*, moet over eenige dagen met een stoomboot hier aankomen, en dan dient hij toch hier te zijn, om aan dezen zijne grieven te kunnen blootleggen.

Hoe staat het met uwe koffijtuinen, wegen en bruggen, en wat zegt men te *Batavia* van uw huwelijk.

Uit de laatste courant heb ik gelezen dat ge tot kontrôleur van de tweede klasse benoemd zijt geworden. Dit doet mij veel genoegen. Wees gefeliciteerd.

Hier is het tamelijk levendig. Wij vinden genoegens aan alle kanten, doen uitstapjes naar de bergen, aan den overkant van de rivier, zoeken *karmoentings*, gaan wandelen langs het zeestrand, of visites maken bij Misses en Mejufvrouwen. Als dit alles ons niet meer aanstaat, maken wij een partijtje billart of whist in de societeit.

In geen geval behoeft men een avond ledig te zitten.

Ik ben reeds met het grootste gedeelte van de honorable ingezetenen van hier in kennis geraakt, en kan u niet bijzonder veel goeds vertellen. Het zijn meestal *parvenus*.

Ge moet mij goed verstaan. Ik geef aan dit woord niet de beteekenis, waarin het in het algemeen wordt gebruikt.

Men noemt, in het gewone leven, dengene een parvenu, die van niets tot iets is gekomen. Men doet dit zonder onderscheid van zijnen persoon en zijn karakter, zonder er op te letten, hoe de man tot rijkdom en positie in de maatschappij is geraakt, of hij eerlijk is of niet, beschaafd of dom. Men volgt te dezen opzigte de meening van den *Faubourg St. Germain, te Parijs*, voor welken NAPOLEON steeds een parvenu was en bleef.

Dit doe ik niet. Voor mij is alleen degene een parvenu, die geen gebruik weet te maken van zijne verworven rijkdommen, of die met verachting nederziet op zijne vroegere kameraden, of die zich bespottelijk aanstelt.

Ze zijn hier in alle genres.

En dit, mijn beste vriend, kan wel niet anders zijn, in eene maatschappij, die uit zoo vele tegenstrijdige en zonderlinge elementen bestaat als de onze.

Er zijn hier, behalve de hollanders, nog engelschen, duitschers en franschen, en ik kan u de verzekering geven, dat zij de goede en kwade eigenschappen, aan hunnen landaard eigen, getrouw hebben medegebragt en weten te bewaren.

Wat er bij ons aan hapert weet gij. Ik moet u alleen doen opmerken dat ons ten onregte verweten wordt, dat wij te veel houden van jenever. Dit is eene leugen. De engelschen doen voor ons evenmin onder, als de heeren duitschers en franschen, en ik kan — niet ter eere — maar ter geruststelling van ons volk de verzekering geven, dat onder deze, even zoo vele varkens en drinkebroers gevonden worden, als onder ons, hollanders. Dus, in deze kunst zijn wij in geen geval uniek, ofschoon ons land door de geschiedschrijvers van vroegere tijden, onder de drink- of zuiplanden gerekend werd.

Het is verder nog de kwestie, of wij, in het geval wij zoo veel wijn konden planten als de rijnlanders, of zoo

veel hop, als de engelschen en beijeren, niet liever wijn en bier zouden drinken dan jenever. In ieder geval moet ieder de straat voor zijn eigen deur vegen, en zal hij dan vuilnis genoeg vinden.

Dat wij nu hier zoo vele jeneverflesschen vinden is, wel is waar, een ongeluk; maar daar wij niets kunnen fabriceren als deze vervloekte drank, is het natuurlijk, dat die ook het meest gedronken wordt. Ik geloof echter, dat ze in *Algiers* evenveel *konjak* en *absinthe* en, in *Engelsch-Indië*, evenveel *engelsch bier* en *old brandy* drinken, als hier *jenever*.

Ik geef u de verzekering dat men in de meeste huizen eene verbazende menigte schiedammer konsumeert, en dat men dit op de meest ongegeneerde wijze van de wereld doet, door steeds den vierkanten originelen kaaiman op tafel te recipieren.

Het is te hoopen dat dit eeuwige klare met en zonder suiker, deze jenevergrok, slap en sterk, voor en na het eten, ook hunnen tijd zullen gehad hebben, en later zullen plaats maken, voor een meer verfijnd en minder bedwelmend vocht — als het toch niet anders kan.

Het is echter eene schande wanneer men een *kapitein van de genie*, door de straten van *Padang* ziet slingeren, geleid door een javaanschen sappeur; een *kapitein* zeg ik u, die te *Padang*, op verscheidene plaatsen waar hij te doen heeft, eene soort van pied à terre aanhoudt, waarin hij een paar flesschen jenever deponeert, ter verkwikking voor zich zelven.

Het is verder niet minder schande, wanneer de *adjoint* van den *staf* geen haar beter is, en — einde goed, alles goed — de *militaire auditeur*, welke dikwijls den onbeschaafden, europeeschen soldaat, wegens in dronkenschap gepleegde misdaad moet veroordeelen, als eerlijk man moet zeggen — niet beter te zijn dan hij, ja, en dit beweer ik — slechter en gemeener!

Dus de parvenus! Waar zijn ze?

Daar is er een, die was oppasser in het hospitaal; hij sleepte vroeg en laat zijn langen bamboe van het hospitaal naar de waterleiding en vice versa, en was niet te vies voor andere kleine diensten welke men van hem vergde. Daarbij verdiende hij geld van de zieken en dooden, en trouwde op eenen goeden dag met de weduwe van een geweermaker die een beetje geld had. Hij verkreeg nu, ten gevolge van zijne connectien in het hospitaal, de eene leverantie na de andere en werd, in betrekkelijk korten tijd, een man in bonus.

Nu heb ik alle respect voor den man, die in *Amsterdam* met het handkarretje heeft rondgeloopen, en het zoo ver bragt, dat hij aan den *paus*, toen deze eens geen geld had, een paar millioentjes konde leenen.

Maar het is dikwijls allerraarst, ja onbegrijpelijk, hoe iemand in den tijd van vijf jaren, uit de levering van aardappelen, boontjes en erwten, vleesch en visch, voor de zieke soldaten, die toch arme sukkels zijn, zoo veel kan winnen, dat hij zich daarmeê een huis kan koopen, en er prachtige meubels, wagen en paarden op kan nahouden, met een sleep van bedienden nog daarbij, levende als een rijke man die niets te doen heeft als zijne coupons te knippen.

Begrijp je dit? Ik niet. Hoe men dat moet aanleggen is mij een raadsel.

Maar goed, het is zoo. Laat ons niet meer daarover pikieren, (nadenken) maar de feiten nemen zooals ze zijn. Hij was rijk geworden en had plaisier van zijn geld, want hij wierp het om zoo te zeggen, het venster uit.

Dat het zoo iemand nooit aan goede vrienden mankeerde, spreekt als een boek; dat deze bij hem aten en dronken en dikwijls zijnen geldzak aanspraken, en hij zich bijzonder vereerd gevoelde, wanneer hem de eene of andere heer eene visite kwam brengen, lag in den aard van de zaak en

's mans positie in de maatschappij, in welke hij een standpunt wenschte te bereiken. Hij was noch ambtenaar, noch officier, noch ingezeten koopman, hij was nog steeds LAU . . . , de gewezen oppasser uit het hospitaal.

Maar nu begon de goede man met zijne gewezen vrienden of medeoppassers te breken, gaf receptiën en speelpartijtjes, begon den Jan uit te hangen en wilde ook naar de hoogste eer dingen, om namelijk lid te worden van de societeit en de eerste personaadjes van Padang te zijnent te vragen, zooals dit de gecommitteerde aan de handelsmaatschappij deed of de algemeene ontvanger DENNISON.

DENNISON! Zoo, zult gij vragen, gaf DENNISON zulke groote receptiën? en kon hij dit doen?

De agent van de handelsmaatschappij had een grooter inkomen dan de generaal MICHIELS, dus, die moest het wel kunnen doen, maar DENNISON de ontvanger, zoo vraagt hij, die het niet beter weet, — had die zoo veel geld?

Ja vriend, hij had veel geld in kas — van het gouvernement.

En heeft hij dat gestolen?

Neen, maar geleend of beter gezegd....

„Waarom steken toch de menschen zoo de hoofden bij elkaar, wat is er toch gebeurd?" — zoo heette het op een goeden dag. „DENNISON is naar de gevangenis gebragt."

Iedereen riep dadelijk: „dat heb ik reeds lang gedacht, het kon niet langer zoo gaan, hij leefde te groot, gaf feesten en danspartijen, reed en roste met zijne vriendjes rond, en zijn vrouw, die geen tien woorden goed hollandsch kon praten, sloeg een bluf dat het bespottelijk was.

„Zoo, dus hij ook?"

LA.. ging naar den kampong logeren en DENNISON bij den provoost-geweldiger, in de gevangenis.

LA.. moest zijn groot en prachtig behangen en gemeubeld hôtel, zijne wagens en paarden, zijne blikjes en fijne wijnen,

aan zijne schuldeischers overlaten, en zich met een nederig hutje van bamboe vergenoegen, — van bamboe — hij had zoo'n hekel aan bamboe — en te voet gaan loopen, evenzoo als hij in der tijd, in het hospitaal had gedaan.

„I tempi sono passati." De tijd was voorbij.

Maar hij was er in ieder geval beter aan toe, dan de algemeene *nemer* of beter gezegd *ontvanger*, die ook alles had moeten verlaten en nu achter de traliën zat. Hij was zoo vrij als de vogel in de lucht en kon nu zelf aardappelen en groentens gaan planten, om te zien, hoe duur hij ze den leverancier van het hospitaal zoude kunnen verkoopen.

Maar dat gaf niets, zeide hij, terwijl hij zich de aardige scenes te binnen riep, toen hij steeds op de slechte hoedanigheid van deze veldvruchten schold, en den maleijers, met moeite, de geringste prijzen betaalde, terwijl hij bij de aflevering juist het tegendeel beweerde.

Ja, vriend, daar is eene wrekende Nemesis! Hij had niet zijn rijkdom, maar wel zijn armoe verdiend. Wel is waar kwamen zijne oude vrienden, de ziekenoppassers, nu wederom bij hem, maar hunne attentiën deden hem lang niet zoo goed als hem de afval en de spot griefden van hen, die zich aan zijne tafel vetgemest hadden.

Hij toonde echter dat men niet alleen aan een abces aan de lever, of aan eene verslapping van de hersenen, maar wel degelijk uit verdriet kan sterven. Hij stierf met het bewustzijn, vele kleine en arme menschen benadeeld, en vele niet arme bevoordeeld te hebben. De wereld, evenmin als Padang, werd door zijnen dood in rouw gedompeld.

Over twintig jaren en mogelijk nog vroeger zal geen mensch meer weten dat hij geleefd heeft.

Daarboven echter, bij hem, die de harten en nieren der menschen kent, zal hij hoogst waarschijnlijk niet meer in de gelegenheid gesteld worden, om aannemer of leverancier te wezen voor een soldaten hospitaal.

En hiermede moge hij in vrede rusten.

Dit deed de Heer DENNISON echter niet. Want hij had de overtuiging, dat het met hem veel slechter zou afloopen dan met den heer LA... en dat hij een verren weg had af te leggen, alvorens hij in het huis van bamboe teregt zoude komen.

„Maar wat werd hem dan ten laste gelegd?"

Hij had 's lands kopergeld, dat toch voor spek en boonen in het magazijn lag, aan een paar chinezen gegeven om het wat te luchten. In de vochtige kamers van het geldkantoor, begon het koper te oxideren, en daar wij hier geen fabriek voor kopergroen hebben, zoo als b. v. te *Montpelier* mogten de chinezen dat groen er af nemen, en betaalden hiervoor, aan den heer DENNISON tien percent.

Wat zijn tien percent, als men vijftig kan winnen? Maar op een bedrag van vijftigduizend gulden geeft dit per jaar reeds een aardig sommetje van vijfduizend gulden, waarvoor men verscheidene heel lieve en geanimeerde receptien kan geven.

Dat is dus de reden van 's mans gevangenneming. Het gouvernement kan dergelijke extraordinaire bankiers van leening niet goed gebruiken. Dit bleek nog ten duidelijkste daardoor, dat de chinezen aan welke D... geld geleend had, toen zij diens gevangenzetting vernamen, onmiddelijk tabula rasa met hunne zaken van waarde, nummero een met het comptante geld, maakten. Bij de komst van de policie vond men niets als de ledige huizen en erven.

Deze werden, natuurlijk, door het gouvernement in beslag genomen en verkocht. Wie kocht ze echter? Natuurlijk de chinezen, en, zoo als het van zelf spreekt, voor den spotprijs van een paar duizend gulden. Voor de rest moest D... bloeden, want zijn eigendom werd insgelijks verkocht.

Volgens de wet zal hij een onteerend vonnis moeten ondergaan, en dan nog een jaar of vijf dienen te zitten.

Schoone vooruitzigten voor een familievader! Maar dat komt van het groote leven, van het kleeden, rossen en blikjes eten; van het spelen en h... Ja, mijn waarde, daarvan komt het, en van niets anders.

Laat me, voor 's hands, van dit onderwerp afstappen. Er is nog zeer veel over te zeggen, en meer dan ge denkt, en veel meer dan men vermoedt, en nog veel, veel meer dan ooit bekend zal worden! Ik ten minste zal mij wel wachten nog meer te vertellen.

Laat ons een uitstapje maken naar *Poeloe pisang gedang*, het eiland in den vorm van een grooten pisang. De sloep van den havenmeester brengt ons, langs den apenberg, en *Z. M. brig Pilades*, naar het vlakke, zandige strand van het eiland. Het is zoo wat een groote paal in omtrek en bestaat uit koraalreven, kalksteen en versteeningen. De oostzijde is vlak, in het midden verheft zich een bergrug die, aan de westkust, door de golven der zee bespoeld wordt.

Hier is eene rijke oogst van schelpen te verkrijgen en hier was het, waar ik, in een van de kleine inhammen, bij den opkomenden vloed, bijna verdronken was. Deze verraste mij bij het inzamelen van schelpen. Toen ik terug wilde keeren, was het smalle pad reeds door de zware branding bedekt. Alleen met de grootste voorzigtigheid mogt het mij gelukken een hooger gelegen plaatsje te bereiken.

Een door en door nat pak was het gevolg hiervan.

Op een lang en plat rif vangen of verzamelen hier de maleijers de *tripang*. Zoodra de eb is ingetreden blijven groote, walgelijk uitziende, bruine bloedzuigers, van de groote van een saucis de boulogne achter. Deze worden door hen met lange vorken opgeraapt, en onmiddelijk in ketels met kokendheet water gedaan, om vervolgens aan de zonen van het hemelsche rijk verkocht te worden.

Aan de oostkust bivouakeren soms de manschappen van onze oorlogschepen en amuseren zich, met aan land — het landleven terug te roepen in hunne verbeelding.

Men vindt nog een paar grotten in de kalkrotsen en eene menigte apen.

Van deze lieve dieren sprekende, moet ik u nog eene aardige grap vertellen van een bekenden aap, dezelfde welke op *Manindjoe*, op eene zoo behendige wijze, de dranken van v. Z... wist te vernielen en de glazen van DE LA GENESTE, met diens drankenzetje, brak.

Hij kwam een paar dagen na deze heldendaad zeer amikaal terug, en werd door v. Z..., die van buitensporigheden houdt, in gratie opgenomen en medegebragt naar herwaarts.

Hij werd in onzen tuin geplaatst en leide daar een onbezorgd apenleven.

Toen nu echter eens de jongen van v. Z... de matras van zijn baas had buiten gelegd om te luchten, wist de aap zich los te maken, en had, in den tijd van een paar uren, al het *kapok*, (de boomwol) er uit weten te krabbelen en te trekken. De geheele tuin was er mede bedekt en *Kees* zelf zag er uit als een ijsbeer.

Zijn heer was hierover zeer boos; hij liet den aap opvangen en veroordeelde hem, niet tot een pak slaag, maar, volgens de nieuwe regeling op de wet in strafzaken, tot drie dagen vasten.

Kees hield den eersten dag goed vol. Tegen den middag van den tweeden dag begon hij echter zeer onrustig te worden, liep als razend zijn bamboe op en neder en zuchtte op eene zeer erbarmelijke wijze.

Ik kon dit niet langer aanhooren, en zeide dat ik hem wat eten wilde geven.

Dat wilde v. Z... volstrekt niet hebben, ofschoon ik beweerde dat de aap ons beiden toebehoorde en ik dus het regt had, om aan mijn gedeelte eten te geven.

Alzoo twistende kwamen wij naar beneden bij den aap, ik met een handvol rijst en hij met een stok in de hand.

Toen ik het arme dier het eten wilde geven, hield mij v. Z... terug en riep mij zeer ernstig toe, dat hij zijn deel van den aap onmiddellijk zoude doodslaan, zoodra ik mijn gedeelte eten gaf.

Ik had het land, als een ... en riep even gramstorig als hij uit: „dan laat ik mijn aandeel loopen!" Op eens maakte ik *Kees* van zijne ketting los, en, nog voor dat v. Z... hem een slag had kunnen toebrengen, had de aap de plaat gepoetst, en zich, met vervaarlijke sprongen, van zijn gestrengen meester verwijderd.

Neen, nooit een aap in huis. Het zijn, wel is waar, grappige kereltjes, maar vuile beesten die, als zij los komen, alles vernielen.

Het eenige nut dat men van hen kan trekken, vloeit voort uit hunne eeuwigdurende onrust, nieuwsgierig- en vreesachtigheid Zoodra zij een voor hen vreemd voorwerp opmerken, beginnen zij te schreeuwen. Wanneer men dus een aap in zijn paardenstal vastbindt, dan zal door een vreemden dief geen paard gestolen kunnen worden, daar *Kees* zulk een haloh maakt, dat de bewoners van het huis er van wakker worden.

Ook bindt men de heeren apen des nachts wel onder vruchtboomen vast, ten einde door hun geschreeuw der vledermuizen het stelen te beletten. Heeft men geen aap, dan neemt men eene gans en bindt deze in den boom vast. Ook zij verdrijft de gulzige nachtvogels van de vruchten.

Bezit men echter noch aap noch gans, dan kan men volstaan met eene brandende lamp of kaars, in eene lantaarn gestoken, daarin op te hangen.

Men moet zich tegen alle mogelijke soorten van dieven zoeken te beveiligen.

Wat doet men niet al om de verscheidene soorten van

mieren uit zijn huis te houden, waaronder de witte mier, (*raijap* of *termiet*) het gevaarlijkste is. Alleen metaal, glaswerk en een paar houtsoorten, kamfer- en djatihout zijn voor haar onschendbaar. Al het andere bijt ze door en verorbert ze. Ze is te gevaarlijker, omdat zij in het donker en in bedekte gangen werkt, en dus niet eerder opgemerkt wordt, dan nadat haar vernielingswerk reeds begonnen, of afgeloopen is.

De overige soorten van mieren doen insgelijks haar best om al het eetbare magtig te worden, waaronder echter dat niet behoort, wat de stomme, witte mieren, alleen uit baldadigheid opvreten. Zelden zal eene roode of zwarte mier aan een kleedingstuk komen, des te eerder echter aan eetbare voorwerpen, waaronder hoofdzakelijk de suiker hun lievelingseten is.

Maar daar bedenk ik op eens, dat men bij u te *Matoea*, al deze lieve diertjes evenzeer vindt als hier op *Padang*.

In ieder geval kan men zich, door eene groote zindelijkheid, tegen hunne aanvallen beschermen.

Tegen menschen schiet men echter daarmede te kort, zooals mij reeds eens des nachts, en, voor een paar dagen, ook bij klaarlichtendag is gebleken.

Gedurende den tijd dat wij namelijk achter, aan tafel, zaten, werd mij uit de binnengalerij mijne prachtige oliefantstand weggehaald. Ook namen de dieven nog een nieuw tafellaken van rood laken, en eenige kleinigheden, van v. Z... meê, benevens diens groote en prachtige passerdoos.

Hij liep nog denzelfden dag naar den assistent resident van policie, doch kon van dezen ambtenaar, zooals van zelf spreekt, het ontvreemde goed niet onmiddelijk terug krijgen.

Hij kwam, opgewonden en kwaadaardig, op de policie scheldende, terug en zwoer bij hoog en laag, dat hij voortaan altijd een paar geladen pistolen gereed zou houden

om den eersten den besten dief, die hem in den weg zoude treden, eenen kogel door het lijf te jagen.

Sedert dezen dag was het met onze rust gedaan. Er verliep geen nacht zonder stoornis.

Dan werden ons een paar hoenders gestolen, dan iets uit de keuken, dan wederom werd met een stok hevig tegen een van de vensters of deuren van het huis geslagen. Toen wij wachten uitstelden, wierp men steenen of onrijpe, kleine klappernooten op het dak; met één woord, het was eene hoogst onaangename stoornis, die met eene volharding, eene betere zaak waardig, bedreven werd.

Wat, zoo vroegen wij ons af, wat kon toch de reden zijn van deze nachtelijke overvallen? Men wilde ons uit het huis doen vertrekken. Men wilde ons het vertoeven daarin ondragelijk maken.

De policie deed alle mogelijke pogingen om de onruststokers te snappen, en deed, gedurende eene geheele maand, twee van hare slimste agenten, des nachts, op ons erf de wacht houden. Maar dit hielp niets, als dat het spektakel een beetje later aanving en alle dagen aan eenen anderen kant.

Op het laatst begon mij de geschiedenis te vervelen en ik huurde een ander huis.

Zoudt ge het kunnen geloven, van dit oogenblik af hield het nachtelijke rumoer geheel op. Men had de verzekering dat wij zouden vertrekken, en dat was voor de dieven voldoende. Ja, wat voor ons allerbelangrijkst was, op zekeren morgen lag de groote passerdoos van v. Z... in de buitengalerij. Zij was den dieven van geen het minste nut en daarom bragten ze haar terug, want verkoopen konden ze haar, op *Padang*, toch ook niet, dewijl door de policie overal aangifte gedaan was van de ons ontstolen goederen.

De *assistent-resident* trok zich nu de zaak, die aardig begon te worden, aan en kwam door speculatieve rede-

nering tot de overtuiging, dat de dieven tot eene bende smokkelaars moesten behooren, en zijne policieagenten met hen zamenspanden.

Er werd toen op *Padang* ontzettend veel gesmokkeld en dat niet ver van de policiekantoren af, maar vlak daarnaast. Dit lag niet aan de policie, maar aan de zware branding der zee, die ieder geluid door haar gebrul verdoofde. Ook geschiedde het vlak onder den apenberg, wiens schaduw dit gedeelte der zee met dikke duisternis bedekte.

Onder de bescherming van deze beide helpers konden de smokkelaars het wagen, om, zoo te zeggen, tusschen de bajonetten der douanen door te roeijen, te landen, en de gesmokkelde goederen in het benedengedeelte van ons huis te doen brengen. Daar dit huis aan den havenmeester van *Padang* toebehoorde, was het niet te verwachten, dat men daar de schenders der wet zoude zoeken, dewijl het door een paar douanen bewaakt werd.

Deze echter, even als eenige agenten van policie, waren omgekocht geworden, en oefenden, gezamenlijk met de matrozen van een chineeschen koopvaarder een zeer lukratief bedrijf uit.

Kort na ons vertrek uit dit huis, werden de heeren *en flagrant délit* betrapt, en marcheerden in verzekerde bewaring.

De chinees moest, voor de laatst gesmokkelde en aangehouden linnen goederen, een paar duizend gulden boete betalen, maar hij deed dit waarschijnlijk gewillig, met het oog op de groote kwantiteit reeds gesmokkelde opium en andere goederen.

En zoo, beste vriend, leert men het leven in alle mogelijke verhoudingen kennen. De menschen doen, onder gelijke omstandigheden, overal hetzelfde.

Er is niets nieuws onder de zon!

Vaar wel! Doe toch spoedig iets van u hooren. De Uwe.

41e. BRIEF.

Dirk Voortman aan Koo van der Palm.

Manindjoe, den 1 *September* 1845.

Beste Koo!

Neen, mijne goede kleine vrouw, gij zult mij niet kunnen overtuigen, dat PIET BLIJFMAN zich niet onedel tegenover mij gedragen heeft. Het tegendeel is waar.

Hij heeft zich op eene zeer gemeene wijze aangesteld.

Ik vind naauwelijks woorden genoeg om zijnen slinksen streek te klassificeren, zooals hij het verdient. Op den voorgrond stel ik altijd onze vriendschap, en, met het oog op deze, heeft hij mij niet behandeld als een ware vriend.

Of past het, mij van het voorwerp van mijne liefde te willen aftrekken, terwijl hij dit tot zijn eigen doelwit maakt? Foei, welk eene lage, verraderlijke handelwijze.

Ik geef u de verzekering dat hij door mij behoorlijk onder handen zal genomen worden

Maar laat mij niet meer om hem denken, dien ik nu moet verachten, laat mij hem voor altijd vergeten en mij liever met u bezig houden, mijne goede en verstandige vrouw.

Ik bedank u voor uwe volharding en getrouwe liefde, en ik geef u de verzekering dat ik deze op prijs weet te stellen.

Ik heb, ten gevolge van uw raad of verzoek niet aan

den direkteur der kultures geschreven. Wel was de brief reeds kant en klaar, en ter verzending gereed, toen ik den uwen ontving, maar ik doemde hem ten vure. In hoever ik hierin goed gehandeld heb moet de toekomst leeren. Zooveel ik weet doet zulk een verzoek eerder goed dan kwaad, wel te verstaan wanneer de resident, mijn onmiddelijke chef, er niets van verneemt.

Wat bedoelt ge met het rijk der vrouwen?

Haar rijk is zoo oud als Eva. Met hare wording begon haar rijk, en ik beaam uwe meening, dat zij ook sedert dit tijdstip geëmancipeerd zijn.

Het is mij altijd een raadsel geweest, dat er vrouwen kunnen wezen, die haar werkkring buiten het huis, in den stroom van het leven wenschen verplaatst te krijgen.

De vrouw behoort niet in het publieke leven; haar plaats is aan den huisselijken haard en in het midden van hare familie. Zij moet het derhalve niet zijn, die invloed uitoefent op het publieke en ambtelijke leven, en vooral niet op de politiek. Ik beaam op dit punt volkomen de handelwijze van NAPOLEON tegenover Madame DE GENLIS, toen deze over politiek begon te spreken en hij haar vroeg: „Hoe vele kinderen zij had."

Ik haal deze anecdote aan, daar ik vermoed dat gij u insgelijks op het gebied der hoogere politiek hebt begeven, door voor mij dat te verkrijgen, wat uw papa even zoo zeer verlangt als gij. Het zoude mij niet verwonderen u een stap te zien doen bij Prins MAURITS, op de wijze van de moeder der OLDENBARNEVELDS.

Maar de indische prins MAURITS is, voor de bede van een meisje onvermurwbaar. Bij hem gaat de dienst voor alles, en gij zult teleurgesteld den drempel van zijn huis verlaten, en bij u zelven zeggen, had ik het maar niet gedaan.

Laat gij den mannen het politiseren, intrigeren en soliciteren; zij zijn er voor geschapen. De vrouw moet zich

met deze wetenschappen niet bemoeijen, zij ontsieren haar in mijne oogen. En daar ge u welligt er ook aan gelegen laat liggen te weten, hoe ik hierover denk, zoo heb ik u mijne meening te dezen aanzien kenbaar gemaakt. Is het voor den man reeds vernederend, door soliciteren tot zijn doel te geraken, zoo is het nog meer vernederend voor hem, wanneer dit plaats moet hebben door tusschenkomst van eene vrouw.

Laat ons dan liever, in gods naam, op *Sumatra* blijven. Het zal niet eeuwig duren, en ik verwed mijn hoofd, dat het u hier zal bevallen.

Ge kunt u moeijelijk een prachtiger plekje op gods aardbodem voorstellen, als dit *Manindjoe*. Is het al eenzaam, dan is het toch aan den anderen kant weder bijzonder geschikt voor ons beiden.

Juist omdat ik u zoo goed vermeen te kennen, en weet hoe gaarne ge beschrijvingen leest van trotsche natuurtooneelen, omdat ge zoo veel houdt van natuurlijke historie en van alles wat eene inzigt verleent in het groote boek der schepping, moet ge hier komen.

En daar ik tegenwoordig hier resident ben en tevens het gezag blijf uitoefenen op *Matoea*, zullen wij bij afwisseling nu eens hier, en dan weder daar gaan logeren.

Ik beloof u hier een allerverrukkelijkst leven. Op *Matoea* een zonsopgang zonder weêrga en een vergezigt dat moeijelijk, ergens ter wereld, mooijer gevonden wordt.

Op *Manindjoe* schuitjevaren, visschen, jagen, warme bronnen, een tuin met honderde van rozenstokken, wijndruiven, annanassen, ikan-goeramie's en steenbokken. Daarbij eene zoele, niet te warme lucht, een lief huis en een — lieve — neen — een goede man.

Kom! kom! om later te kunnen zingen:

„Ook ik heb onbewolkte dagen.
„Aan dezen oever doorgebragt!"

Ik houd uwe komst naar herwaarts voor zoo zeker, dat ik reeds eene reisroute bepaald heb. Zooals van zelf spreekt, kom ik u afhalen. Wij gaan dan etape voor etape en bevinden ons, reeds op den zesden dag, op *Matoea*, in mijn koningrijk. Daar kunnen wij zoo lang blijven als gij verkiest en dan eerst *Manindjoe* gaan opzoeken.

Nu moet ge zorgen, dat uwe boeken en kleeren in kleine koffers gepakt worden, en niet in die soort van bakbeesten, die door een half dozijn of nog meer menschen moeten weggesleept worden.

Er zijn onder ons, europeanen, sommige die met de meeste gedachteloosheid hunne bagage op reis zenden. Hebben zij b. v. hunne boeken in eene groote kist, van *Holland* over zee, naar een hôtel te *Batavia* kunnen brengen, dan komt het hun hoegenaamd niet in den zin, dat men, op eene reis door *Sumatra* of *Java*, nog al moeijelijkheden zoude kunnen ondervinden.

De maleijer houdt niet van werk in coöperatie, of werk dat op kommando dient gedaan te worden. Moet nu zulk eene zware kist door een man of acht gedragen worden, dan behoort zij vooraf eene geheele organisatie te ondergaan en een eigenaardig reistenue aan te krijgen. Er worden namelijk een zeker getal sterke en lange bamboezen aan vastgebonden, waaraan de kist, zoodra zij wordt opgeligt, komt te hangen.

Het einde van iederen bamboe rust op den schouder van een koelie. Het is nu zaak, dat deze allen tegelijk opstaan, en in gelijken pas, even als de soldaten, daarmede afmarcheren, ten einde de last voortdurend op ieder even zwaar moge drukken.

Hiertoe is echter de maleijer niet te bewegen. Hij wil ongegeneerd en dus niet afhankelijk zijn van een ander, nog minder van een derden of vierden. Men ziet hen nooit gezamenlijk eenen last dragen, maar steeds alleen. Een koffer dient derhalve zoo groot te zijn, dat een man alleen dien op den schouder of op het hoofd kan dragen, en vooral niet grooter dan dat twee man voldoende zijn. Hoe ongaarne zij lasten dragen of koeliediensten verrigten blijkt reeds daaruit, dat welgestelde maleijers, steeds een remplaçant stellen, en velen hun laatsten gulden weggeven, om van zulk werk bevrijd te mogen zijn. Het is verder meer dan eens gebeurd, dat de koelies een bijzonder zwaar voorwerp, in het eerste het beste bosch hebben nedergeworpen, en daar laten liggen.

Dus geene onhebbelijke koffers. Het zal reeds eene toer geven om mijn dik wijfje, in een draagstoel zittende, naar de bovenlanden te transporteren. Ik zal hiervoor acht man kommanderen, om afwisselend vier aan vier te dragen. Jammer dat gij niet te paard kunt rijden! Dat zoude een pret wezen, als wij met ons tweetjes naast elkander rijdende, het reisje konden doen!

Denk er aan uwe schilderijtjes mede te nemen. Vraag uw papa, u een paar pakken zaad van bloemen en groentens meê te geven. Dit zal ons hier bijzonder te pas komen.

Voor het overige weet ik niets meer.

De tijd kruipt als een slak; — ach, had ze vleugelen!

Meld mij s. v. p. wie bij ons huwelijk per prokuratie, in mijne plaats zal optreden.

Gelukkig dat ge geen publiek bijliggen met hem behoeft te vieren, iets dat in de middeleeuwen plaats had. Ik hoop ook dat gij mij alles getrouw zult vertellen, wat bij deze gelegenheid gedaan en gesproken wordt.

Heeft PIET nog later aan uw papa geschreven, en zoo ja, wat schreef hij?

Ik ben zeer benieuwd, dat alles van u te vernemen.

Mijn hoofd is zwaar, ik gevoel mij onbeschrijfelijk opgewonden, zonder mij de reden er van te kunnen verklaren.

Had ik maar een brief van u, maar ge schrijft mij zoo zelden. Hoe komt dat toch?

Maak dus een einde aan dezen toestand, en kom zoo spoedig mogelijk. Over een paar dagen gaat HEIMES naar *Padang*, en bij dezen logeert ge, dat spreekt van zelf. Ik zal daarheen vliegen, zoodra ik het signaal verneem!

Wees omhelsd! en groet papa en mama van

Uw enz.

42e BRIEF.

Dirk Voortman, aan Pieter Blijfman.

Manindjoe, den 3 September 1845.

Gij hebt u niet fatsoenlijk tegenover mij gedragen, PIET! Dat had ik niet van u verwacht.

Te weten, dat ik KOO VAN DER PALM tot vrouw heb gevraagd, dit te weten en haar insgelijks achter mijn rug te vragen, dit, mijn waarde PIET, is niet mooi van u geweest.

Van een vriend verwacht men zoo iets niet, en ik had dit eerder van ieder ander verwacht dan juist van u.

Het is mij ten eenenmale onbegrijpelijk, hoe gij zoo iets over uw hart kondet verkrijgen. Men zoekt iemand, dien men hoegenaamd niet kent, in het officiëele leven op de eene of andere wijze den loef af te steken, maar doet dit nooit aan een vriend. Ik wil verder toegeven, dat het heel aardig moet zijn, wanneer men een vreemde bij zijn meisje kan verdringen; maar om dit aan een vriend te doen — en nota-bene aan een vriend, zooals ik steeds voor u ben geweest, — dat is, ten allerminste genomen, valsch.

Neen PIET, gij hebt u in Koo vergist. Een meisje van karakter blijft aan hare voornemens en liefde getrouw. Ge hebt daarom niet heel slim gehandeld, door haar, die

ge zelf beweerd hebt, dat zeer beschaafd is, zulk eene propositie te doen.

Uw hart was bij deze handeling absent Het was niet de mensch, of man PIET, die het meisje KOO tot levensgezellin vroeg, het was de *firma* BLIJFMAN, die der *firma* VAN DER PALM voorstelde eene voordeelige zaak te ondernemen.

Gij wist wat de *firma* in de zaak zoude kunnen medebrengen, en, met het oog hierop, hebt gij de balans van uwe vooruitzigten opgemaakt en, het voordeelige van de zaak doen uitkomen.

Als de oude VAN DER PALM, u veertig of zestig duizend gulden wilde uitkeeren, zoudt gij zijne dochter tot vrouw willen nemen, die dan onmiddellijk in eene zaak zoude komen, welke ten minste het dubbele rendeerde. Gij zelf bleeft uit bescheidenheid op den achtergrond staan, want uw hart was er niet bij geïnteresseerd.

Valé, mijnheer BLIJFMAN!

Dat had ik achter UEdele niet gezocht!

Wat is het gevolg van deze uwe handelwijze? Dat ik voor uwe vriendschap bedank.

Ik ben niet in staat u nog langer te achten, zooals men dengene moet kunnen achten, dien men de geheimste kamers van zijn hart ontsluit, voor wien men geen geheim heeft, en op wien men vertrouwt, in goede en booze dagen.

Leef dus gelukkig, maak uw leven tot eene handelszaak, reken dagelijks uit wat u iedere stap zal inbrengen, dien gij doet, en sluit uw hart weg, in eene ledige stopflesch.

Over twintig jaren PIET, als wij nog leven, *zullen wij afrekenen* en zien hoe de balans staat.

Vaar wel!

43e BRIEF.

Kapitein Heimes aan het lid van de tweede Kamer van de Staten Generaal in den Haag.

Fort van de Capellen, den 21 December 1845.

Het jaar spoed ten einde en rijker aan ondervinding ga ik het volgende te gemoet. Helaas deze was niet steeds van den aangenaamsten aard, ja zij heeft mij doen inzien, dat men hier, in Indië, op den regten weg maar zelden zijn doel bereikt.

Ook dan, wanneer wij bezield van de eerlijkste bedoelingen, onzen weg vervolgen, worden wij miskend, en, leidt deze naar zeker in het oogvallend of gewenscht standpunt, benijd en tegengewerkt.

Toen ik van *Batavia* met *een korporaal* vertrok, om het uitgestrekte eiland *Sumatra* in kaart te gaan brengen, en met de grootste moeite een half dozijn hand- of orienteerkompassen, met een paar dozijn vellen papier ontving, sloeg men schamperlagchend een kruis achter mijn rug en riep spottender wijze: Daar gaat hij heen, die opgeblazen gek. Wel moge hem de pestkust bekomen. Wij zijn benieuwd wat het geven zal."

Bij de inzending van de eerste kaarten keek men eenigzins bedremmeld, vond ze uitmuntend geschikt voor het aangewezen doel, en ging onmiddellijk aan den gang, om nieuwe

subjecten voor de verder te vervolgen opneming in de gelederen te rekruteren. Deze kwamen en werkten ook, en werkten even goed als de eersten. Men verbeeldde zich nu, dat het niets om het lijf had, en dat men maar eene zeker soort van militairen moest nemen om zulke resultaten te kunnen verkrijgen. Mij zelven achtte men overbodig, mij, onder wiens direktie alle opnemingen gedaan waren.

Men gevoelde zich in staat om dat, wat ik met zooveel moeite had begonnen, even goed als ik voort te zetten. De nijd werd wakker en de vuige laster begon zijn vergift over mij en mijn werk uit te storten.

Zij die mij het koopje hadden bezorgd, om met bijna geene hulpmiddelen naar *Sumatra* te moeten gaan, en die, nu zij goede resultaten daaruit zagen voortvloeijen, niet genoeg woorden konden vinden om lof toe te zwaaijen aan alles, wat door mij ingezonden was, begonnen eindelijk tot het besef te komen, dat men mijne kaarten niet zoo moest beschouwen als andere kaarten, eenvoudig met het bloote oog, *maar met de loupe*. Al datgene wat nu voor den reiziger, den officier of den ambtenaar, zonder vergrootglas gezien, niet alleen voldoende, maar zelfs meer dan voldoende was, verscheen nu in zijne anatomische naaktheid, en men vond thans, met het vergrootglas in de hand, even zoovele fouten in de praktische uitvoering, als men vroeger schoonheden gevonden had. Men wilde mij nu voor dingen verantwoordelijk stellen, die hunnen grond hadden of in het teekenmateriaal, of in mijne instrumenten, of in de manier hoe ik van den beginne af, het groote werk had aangevangen.

Was men verstomd geweest hoe het mogelijk zijn konde, zulk een reuzenwerk, in eenen betrekkelijk korten tijd, tot stand te brengen, thans vermeende men, met de loupe in de hand, het regt te hebben om te zeggen: "Nu begrijp ik het!"

Dat deze *standaard-apen* van de toenmalige *batavias'he Bureauz* van vreugde in de handen klapten, dat zij zoo geniaal geweest waren om eindelijk met de loupe, een vlak te zien, die met het bloote oog niet te zien was, lag in den aard van hun standpunt in de maatschappij en in hunne weinige ondervinding.

Zij wisten niet met welken ijzeren vlijt, dag en nacht, aan de kaarten geteekend werd, zij wisten niet dat de teekenaar dikwijls op papier moest teekenen dat vloeide, en met ganzenpennen, die hij eerst weinige dagen te voren van een wilden eendvogel of eene kraai verkregen, zelf geprepareerd en eenigzins bruikbaar had gemaakt.

Evenmin wisten zij, dat hij eene jeneverkist tot stoel en dikwijls een paar ongeschaafde planken tot teekentafel had, voor een werk, dat zij op hun bureau te *Batavia*, met al hunne overvloedige hulpmiddelen, *niet eens in staat waren te kopieren*.

Vermeen niet, beste oom, dat ik mij met mijn werk, zoo bijzonder op den voorgrond wensch te stellen, of dat ik in de meening verkeer, dat het onverbeterlijk is. Neen! Maar de inkonsekwente en hatelijke opmerkingen van deze menschen, die zelven tot niets in staat zijn, stuiten mij tegen de borst. Dit is eene voorname reden die mij heeft doen besluiten, om den generaal VON GAGERN mijne grieven bloot te leggen, opdat hij mij regt doe wedervaren.

Kan hij dit niet, of vind ik te *Batavia* niemand, die naar mij luisteren wil, dan kom ik spoedig *naar Europa terug*.

Ik wil u niet langer met mijne zaken bezig houden. De belangen van het individu gaan onder in den stroom der algemeene belangen.

Laat mij u voor het laatst, voor zoo lang ik namelijk op *Sumatra* denk te blijven, het een en ander over dit land mededeelen.

Na de in bezitneming van de padangsche bovenlanden,

werden onmiddellijk alle handen, tot het maken van wegen, in beslag genomen. Dit was zoo moeijelijk niet als u zoudt denken. Men nam gewoonlijk den kortsten of gemakkelijksten weg, of dien op welken de minste hinderpalen weggeruimd moesten worden, of waarop geene bruggen benoodigd waren. Dikwijls echter volgde men eene luim van den commodore, en dan ging het zeer zonderling toe. Een voorbeeld uit velen zal u doen zien wat ik op het oog heb.

Toen ik, voor de eerste keer, van *Sinkara* naar *Batoe-beragong* reisde, reed ik vlak bij *Sinkara* langs den oostelijken steilen bergwand, tot naar het plateau van *Padang riboe-riboe* de hoogte op, en vervolgde dit, langs zijn bovensten rand, een paal of acht ver. De weg was zeer goed; alleen bij de daling van den berg, bij *Sinkara*, was hij wat steil. Een jaar later was reeds eene nieuwe weg aangelegd, die bij denzelfden bergwand begon, maar dezen, op een derde van de hoogte, en dan langs de helling over de vele smalle voeten, op en neer liep. Men had hier verscheiden bruggen moeten vervaardigen, eene niet onbelangrijke verplaatsing van aarde moeten volbrengen en, een nieuw poststation *Katjang di bawa* [1] moeten oprigten.

Daar echter dit alles geen cent geld kostte, en de weg hierdoor, volgens zeggen, beter was geworden of nog zoude worden — zoo was het goed — en het zoude ook goed geweest zijn.

Kort geleden, van de expeditie terugkomende, brengt men mij echter op eenen derden, den nieuwsten weg genaamd, dien men nu, op de tegenovergestelde zijde van het meer had aangelegd, omdat hij daar niet alleen korter, maar ook veel gemakkelijker was, dan op den ouden kant bij *Riboe-Riboe* en *Katjang*. Wel is waar moest men, bij

[1] Het beneden liggende Katjang, in tegenstelling van het bovenliggende: di atas.

Ayer-Siboesoek een nieuw etablissement opbouwen, maar wat beteekende dit; — men behoefde geen cent daarvoor uittegeven, en had nu drie wegen naar een en hetzelfde doel.

Wat zegt gij hiervan? *Zijn wij niet rijk* aan geniën?

Maar deze uitzonderingen komen niet overal voor, ofschoon men veelal op zoogenoemde oude wegen stoot. In de meeste gevallen zijn de veranderingen ook verbeteringen. Daar deze wegen alleen voor voetgangers of reizigers te paard bestemd zijn, behoeft daaraan niet die zorg besteed te worden die bij wegen welke voor rijtuigen moeten dienen, vereischt wordt. Van een begrinden en macadamiseren is derhalve, in de bovenlanden, geen sprake; de wegen loopen dikwijls over een zoo gunstig terrein, dat men niets als de rigting behoeft aantegeven, welke de kortste is, terwijl men het aan den reiziger vrij laat, om daar te rijden, waar hij verkiest. Dit heeft b. v. plaats tusschen *Matoea* en *Soengeipoea* bij *Soepaijang*, *Boea-datar* enz.

Ik vind de meeste wegen zeer goed en voldoende voor hun doel. Is men eens zoo ver om de produkten, per as, te moeten gaan afvoeren, dan zal men ook tot een geregelden wegbouw moeten overgaan en dit zal veel geld kosten.

De generaal MICHIELS doet al het mogelijke om het land met een goed net van wegen te overtrekken. Hem schieten echter de krachten te kort, daar er geen geld besteed kan worden en de maleijers een grooten hekel hebben aan dergelijke publieke vermakelijkheden.

Zoo moeten de produkten uit *de XIII Kottas* nog steeds over *Solok*, *Padang pandjang* en de kloof, naar *Padang* vervoerd worden, dat een afstand uitmaakt van ± zestig palen, terwijl dit regtstreeks, over *Paija*, ten hoogste vijfen twintig palen bedraagt.

Omtrent deze kwestie was men nog tot geen resultaat gekomen. Wel had de generaal, reeds twee malen, eene

kommissie, uit mannen van het vak bestaande, derwaarts gezonden, maar deze verklaarden de uitvoering voor onmogelijk. De koffij moest dus zijne groote landreis maken, hetgeen voor de arme menschen, welke hem moesten afleveren, zeer bezwarend was.

Men ging eindelijk er toe over, om den afvoer uit de bovenlanden te doen uitbesteden, wanneer deze toegewezen werd aan een van de engelsche huizen te *Padang*.

Daar het nu van zelf spreekt dat men, wanneer de afvoer per paal betaald wordt, op een afstand van 60 palen meer geld verdient, dan op 25 palen, zoo lag het in het belang van de afvoerders, *dat de oude en lange weg bleef bestaan* en de korte weg niet tot den afvoer geschikt gemaakt werd.

Ik had op mij genomen om eene goede kommunikatie op te sporen. Daar ik het er voor hield, dat dit in het belang van het gouvernement zoude zijn, liet ik onmiddelijk het terrein tusschen *Padang* en de *XIII Kottas* goed onderzoeken, en wel met het gelukkige gevolg, dat mij de *sergeant* M...[1] konde berigten, dat geen beter weg gedacht kon worden, dan dien hij gevonden had.

Zoodra deze opneming in kaart gebragt en met de benoodigde toelichtingen voorzien was, zond ik M... naar den *generaal*, die daarmede bijzonder in zijn schik scheen te zijn. Hij gelastte M... echter, om de opnemingen en verdere plannen aan zijn sekretaris, den assistent-resident v. d. Linden, te toonen, die zeer blijde zoude zijn, dat wij eindelijk een korteren weg gevonden hadden.

Toen de heer v. d. Linden hoorde waarvan sprake was, beschouwde hij M... van alle kanten, en vroeg eenigzins stug. „En wie zijt gij, die beweert eene nieuwe, en bruikbare rigting gevonden te hebben.

[1] Tegenwoordig oud-kapitein.

M .. antwoordde: „Ik ben de sergeant van de militaire opneming, M...

v. d. Linden lachte luidkeels. „Een sergeant! En jij hebt de brutaliteit, om mij te willen wijs maken, dat jij eene nieuwe rigting, voor een bruikbaren weg, hebt opgespoord, terwijl een artillerie officier en een civiele ingenieur, te vergeefs er op uit zijn geweest, om zulk eenen weg te vinden; te vergeefs zeg ik u. Gij verstaat mij toch?"

„Zie dan mijne kaarten, en oordeel zelf, mijnheer v d. Linden."

„Kom kom!" riep deze gramstorig, „ik wil niets van jou boeltje zien. Ik ken dergelijke opgesmukte prenten. Je bent immers *een van de bende van kapitein* Heimes? Snij maar uit!

M... werd zoo kwaad als hij, in gewone omstandigheden, bedaard is, en antwoordde onmiddelijk. „U vergist u, mijnheer, ik breng geene prenten, maar kaarten. Ik, die maar vijfenveertig centen daggeld ontvang, kan geen zoo opgesmukte prenten maken, als de beide, door u genoemde heeren, die acht gulden per dag ontvangen. Ik kan u echter mededeelen, dat geen hunner daar, en zoo ver geweest is als ik, maar wel, dat zij, zoodra het moeijelijke en onhebbelijke bloedzuiger-terrein begon, naar huis keerden, bij hunne vrouwen, die — familie zijn van u en de engelsche clique; — u begrijpt mij welligt niet, mijnheer v. d. Linden.

„Wat spreek je daar van de engelsche clique?" vroeg v d. Linden eenigzins onthutsd.

„*Miss* Matta-api heeft mij verteld, dat de engelsche firma „P... de afvoering van de produkten, van de bovenlanden, „zal verkrijgen, natuurlijk over den ouden weg — zei M... en keek den sekretaris sarkastisch glimlachend aan. —

„Wilt u mijne kaarten, met betrekking tot den korten weg, zien, of niet?"

uu Leg ze daar maar neer. Altijd plannen voor nieuwe wegen; maar geen mensch bedenkt, dat daar, waar zij gemaakt moeten worden, geen volk woont, ja dat men het van wel dertig palen ver moet doen komen. En dat gaat niet zonder geld, dat er niet is. Als dan een opstand uitbarst, wie draagt de schuld? Ik, op wien alles rust! Ik zal den generaal ernstig hierover spreken," vervolgde v. d. Linden, en liep de kamerdeur uit, terwijl hij aan M... een teeken gat dat hij konde heengaan.

Ik behoef u niets meer te vertellen, om u te doen begrijpen, waarom men met den korteren weg geen haast maakt, en mij, voor de toezending der stukken, eenvoudig bedankte. Matta-api, de beeldschoone Miss van *Padang*, kreeg echter een uitbrander van hooger hand, en haar werd verzocht zich met waterpassingen noch opnemingen van nieuwe wegen intelaten, en den krulkoppigen sergeant M. als hij haar kwam les geven in het teekenen met waterverw, de deur te wijzen.

U begrijpt dus ligt dat mij hier alles tegenstaat. Zoo lang ik alleen met het land en de maleijers te doen had, beviel het mij uitmuntend, doch de landslui beginnen het mij lastig te maken, en ik ga heên.

Ware Michiels de eenige welke hier het bevel voert, en had hij, behalve zijne vele goede eigenschappen, maar twee slechte minder — zijn autokratische stijfkoppigheid en zijn zwak voor *Albions* en *Poeloe Nias* — zwartoogige kinderen, dan konde men geen beteren regent wenschen.

Maar wat baten bij hem goede voorstellen, als juist een van deze beide goden, Mars of Venus, op den troon zitten wanneer de voorstellen aankomen?

Na de onderwerping der *XII Kottas* en *Soengei-pagoe* had hij grooten lust om, van uit *Simbakoe*, een togtje te doen naar het gebied van de *Kwantan* en het rijk van *Indragiri*. Hij wilde daarmede eene verbinding, naar de oost-

kust, en, als het kon, met *Palembang* openen. In geen geval geloof ik dat hij zelf dit plan heeft opgegeven, maar wel, dat hem, van *Batavia* uit, de handen gebonden werden.

Daar was men er reeds tegen geweest, dat hij de laatste expeditie had ondernomen, en scheen men zich tevreden te willen stellen, met het grensland *Soengei-pagoe*. De *XII Kottas* werden aan de maleijers teruggegeven. En dit was zeer verstandig van de regering.

Voor zoo ver had men den generaal Michiels, steeds de hand boven het hoofd gehouden, en al zijne voorstellen aangenomen, daar zij, over het algemeen, steeds van een gunstig gevolg vergezeld gingen. De laatste expeditie had echter veel geld gekost, en, bij de groote schaal op welke zij ondernomen werd, en zijne plannen om verbindingen met *Palembang* te openen, het vermoeden doen wakker worden, als beoogde hij niets meer en niets minder, dan eene onderwerping van alle oostelijk gelegen landen, die men half en half reeds bezat, of had bezeten.

Eene brochure gispte zijne militaire dictatuur en zijne zucht naar verovering.

Eene andere brochure volgde hierop, geschreven door een kundig hoofdofficier, die de eerstgenoemde wederlegde, en tevens beweerde, dat men sedert de onderwerping van *Bondjol*, en *Soengei-pagoe* geen militairen meer noodig zoude hebben, om expeditien in het groot te doen. [1]

De grenzen waren zeer voordeelig en staatkundig afgebakend, de bevolking was tevreden, en er bestaat gegronde hoop, dat de koffijkultuur, in korten tijd, en voor de maleijers, en voor ons, groote winsten zal afwerpen.

Nemen wij dit beeld nog eens voor oogen, dan zien wij een uitgestrekt kustland, grooter dan *Nederland en België*

[1] Dit heeft zich bewaarheid tot op den huidigen dag.

1868. F. C. W.

te zamen, met eene bevolking van stellig een millioen inwoners, die onderworpen zijn aan ons bestuur.

De vraag is nu, tot welk doel zitten wij hier, aan de kust van Sumatra? Tot welk doel wappert de hollandsche vlag, van de zuidelijke grens met de *Samangka* baai, tot *Singkel*, op ten minste vijftig plaatsen, en op een nog grooter getal fortjes, in de binnenlanden?

Zijn wij daar tot ons genoegen of tot ons nut? om onze schoenen te verslijten bij uitstapjes in de binnenlanden, onze handen vuil te maken in de vechtpartijen der padries en maleijers, onze soldaten te leeren oorlog voeren enz. enz. of tot voordeel van onze landgenooten in Europa? *Wat willen wij daar? Geld uitgeven of geld verdienen?*

Men moet van alle verstand ontbloot zijn, wanneer men het eerstgenoemde zoude willen beweren.

In geen geval zijn wij daar gekomen om geld uittegeven, maar wel om geld te verdienen. Ik wenschte echter, onmiddelijk, daarbij te mogen voegen *veel geld!* begrijpt u, *goed geld!* Want, om op ons kapitaal vier percent of ten hoogste vijf te kunnen verdienen, behoeven wij niet naar *Sumatra* te gaan; die krijgen wij van een ander rijk, dat niet zoo ver uit de buurt ligt, ofschoon in dezelfde rigting van het kompas.

Wij willen *honderd percent winnen* en wij hebben de kans voor ons.

Wij kunnen op *Sumatra*, op de koffij, *honderd percent winnen*, zonder woeker te moeten drijven, en zonder iemand te kort te doen.

Dit, beste oom, beweer ik.

U moet mij nu niet misverstaan, mijne meening niet verkeerd uitleggen, mij geene verkeerde, onmenschelijke praktijken willen toedichten, enz. Maar ik blijf volharden bij mijn gezegde, dat wij daar honderd procent kunnen verdienen!

U zult nu gaarne willen weten hoe? De kamers zullen ook vragen, hoe? — en het volk in Holland, dat zoo lang handel drijft en gaarne een stuivertje verdient, zal ook vragen hoe?

Hierop, beste oom, hoogmogende kamers en handeldrijvende broeders kan ik niet onmiddellijk antwoorden. Ik dien u vroeger goed aan de pols te voelen, vast in de oogen te zien en dan ernstig te vragen:

Wat willen wij op Padang? Wat is het VOORNAAMSTE *doel van onze nederzetting in de Oost?*

De Indianen te beschaven?

Hen tot chri-tenen te maken?

Te kunnen zeggen, dat ze zijn onze veelbeminde onderdanen?

Hen uit te zuigen? enz.

O neen, oom! Dat is niet ons *voornaamste* doel en, *het laatste, nooit en nimmer ons doel geweest.*

Wij willen van hen, met hen en door hen iets, en, zooals ik reeds gezegd heb, *veel verdienen.*

Om dit te kunnen bereiken moeten wij hen *beschaven*, want beschaving geleidt tot *behoeften* en deze leeren ons *werken.*

Om dit te kunnen bereiken moeten zij den zegen van den *vrede*, onder onze *menschelijke europeesche wetgeving*, *kunnen genieten* en daarom moeten zij onze onderdanen worden.

Het *christendom* en de *ware godsdienst* zullen dan, met de beschaving, *van zelven komen.* Wij zullen het niet beleven, maar welligt onze kinderen, — mogelijk eerst onze kleinkinderen, maar deze zeker! Zoo waar er een God is! — *die er meer belang bij heeft dan wij* — wij arme, arme kortzigtige schepselen.

„Duizend jaren zijn voor hem een dag!"

Verbeelden zich echter onze *filantropen* of *staatslieden* dat wij, bij onze komst, op de Westkust van *Sumatra*, de missie

op ons hadden genomen, om de maleijers *te beschaven* en dan weer *heen te gaan*, om hen tot *christenen te maken* en met hen ons laatste stuk roggebrood te deelen, met één woord om hun onze beschaving, ons christendom en onze katoenen goederen *voor niets te geven*, of voor den *halven*, of voor den *inkoopsprijs* — dan zijn zij slechte filantropen en staatslieden, want hunne *ideeën deugen niet voor het gezond verstand*.

Men behoeft een volk niet uit te zuigen om met en door hetzelve iets en veel te verdienen; wil men echter niets verdienen als *lof* en *eene stoel in den hemel*, dan behoeft men geen zoo dure schepen en kostbare soldaten te koopen, en kan beiden, in *Holland* zelf, en met minder kosten, bij de eigen landslui verdienen!

Dus, wij moeten in Indië geld — veel geld verdienen. Wil men dit niet, dan geef ik den goeden raad, om onze beschaving, bijbel en europeesche grootheid, met de vlag er bij, in de ledige geldkist te stoppen, in de zee te doen zinken, en met stoom er van door te gaan, terug naar onze zandige kust. Want waar niets te verdienen is, daar blijf ik weg!

Ik heb alles over voor een ander, maar als hij schatrijk is, dan ware ik de grootste ezel, als ik hem iets voor niets wilde geven!

Cijfers zijn hier overbodig.

Vaarwel, waarde Oom! enz.

44e. BRIEF.

Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.

Koeningan, den 3 December 1845.

Waarde SNOEK!

Ik heb al lang gedacht, dat er iets aan moest haperen. Menschen, zoo als gij er een zijt, blijven niet lang in de normale rigting van eene zaak, en nemen spoedig, soms op eens een sprong naar eenen tegenovergestelden kant.

Het verwondert mij in het geheel niet dat gij, zoo holderdebolder, met eene tien mijlsvaart, in de liberale rigting zijt gevallen Ge had altijd zekere onbepaalde gedachten over het liberalisme en wat er aan annex is. Op het gebied van de staathuishoudkunde zouden wij echter gerust, ons geheel leven lang, naast elkander kunnen loopen, zonder elkander te generen Mijn persoon hindert het volstrekt niet, hoe mijn voorganger in deze afdeeling gedacht heeft, en of hij een behoudsman of een liberaal geweest is.

Bij mijne overneming bevond ik alles in order, en dat was genoeg om het proces-verbaal met mijne handteekening te kunnen voorzien. In den beginne behandelde ik alle zaken volgens modellen, die in het archief ter keuze aanwezig zijn. Later, en toen ik een beter inzigt had ver-

kregen van de zaken, dacht ik zelf er over na, en besliste ik volgens eigen inzigt.

Mijn opvolger zal hetzelfde doen, en zoo zal het steeds gaan, voor zoo ver niet de heeren Residenten of de Directeuren zelven wenschen meê te praten.

Zoo lang dus ieder ambtenaar even zoo doet als mijn voorganger deed, van wien ik de afdeeling heb overgenomen, zie ik niet in waarom ik niet ook zoo zoude doen, vooral als men, van gouvernementswege, er niets tegen heeft.

Voor zoo lang ik procenten op de koffij ontvang, zonder daarom gevraagd te hebben, zal ik deze in mijn zak steken en bewaren voor slechte tijden; in geen geval echter ze teruggeven, op grond dat ze ten gevolge van gemoedsbezwaren, niet kunnen worden aangenomen.

Dus, te dezen opzigte, neem ik alles op mij, en slaap ik even rustig als gij, die geene procenten geniet.

In uw laatste schrijven gingt gij echter met uwe missantropische principen nog verder, mij ernstig verwijtende, dat ik achter uwen rug het hof heb gemaakt aan Koo van der Palm, en haar, toen zij geopereerd was, tot vrouw heb gevraagd.

Ja Snoek, dat is eene rare geschiedenis, die ik u gaarne goed uitleggen wilde, wanneer ik niet vreesde dat ik toch niet door u begrepen zou worden.

Bij mij is alles, wat ik doe, gebaseerd op berekening. Gij noemt dit mogelijk eene fout, ik echter niet. Ik ben blijde dat mij de natuur met een gezond verstand bedeeld heeft, en hierop steunt mijne geheele levenswijsheid.

Begin ik iets, koop of arrangeer ik iets, zoo doe ik geen stap, zonder te voren alles goed overlegd te hebben.

Ge kunt derhalve gemakkelijk begrijpen, dat ik, bij de keuze van eene vrouw, met de meeste voorzigtigheid te werk ging, en mij geheel en al gedroeg als een koopman, die op het punt staat een belangrijken handel te sluiten.

Het is mij geheel onverschillig of nog een ander, als mededinger optrede, want ik vraag er niet naar, en behoef ook niet daarnaar te vragen, daar ik mijn bod doe, en een ander dit even goed kan doen als ik. Ik kan het immers niemand beletten.

Gij echter, in uwe breedsprakige vrijzinnigheid, wilt dit doen en wel aan mij, en verbeeld u hiertoe het regt te hebben.

Neen, beste Snoek. Toen gij aan de rijke erfdochter te *Batavia*, het hof hebt gemaakt, deed ik het ook, en verscheidene jonge mannen met ons, waren even zoo galant als wij. Later toen gij, op het verre *Sumatra*, onder de onbeschaafde maleijers kwaamt te zitten, herinnerdet ge u aan het vrolijke en geestige gekout met Koo en, overkwam u de caprice, haar tot vrouw te vragen, daarbij echter niet vergetende, als *sine qua non* de voorwaarde te stellen, dat zij zich moest laten opereren.

Zij werd met goed gevolg geopereerd, haar papa kwam weder in het bezit van zijn vermogen, en ik deed insgelijks mijn bod, want zij had u nog niet aangenomen.

Ik had hiertoe hetzelfde regt als gij. Ten einde haar papa, die koopman is, in de gelegenheid te stellen, te beoordeelen, of ik voor zijne dochter eene geschikte partij was, die haar zoude kunnen onderhouden volgens haren stand en die tevens ook aan eenen tijd dacht, in welken zij, mogelijk zonder mij, zoude moeten leven, heb ik hem eene opgave gezonden van mijn inkomen en van mijne vooruitzigten. Ik wist dat zij geld zoude medebrengen en heb daarom niet geaarzeld mijn grootboek te openen, om zuiver spel te spelen

Wat vindt ge hierin, dat berispens waard is? Ik zie hier niets als de gewoone loop van zaken.

Gij hebt hare toestemming mogen verwerven, wat verlangt gij nog meer? In zeker opzigt, en vooral van uw poetisch standpunt beschouwd, moet gij van blijdschap in de wolken zijn, want uw haan kraait koning

Volgens den gewoonen loop van omstandigheden, moest ik nu kwaad zijn op u, die mij de vlieg hebt afgevangen, en niet gij op mij, die een blaauwtje heb geloopen.

In plaats echter van mij even bespottelijk aantestellen als gij, zit ik zeer bedaard aan mijnen lessenaar en maak mijne balans op over het afgeloopene jaar.

Alle verbeelding ter zijde gelaten, kan ik mij nu reeds beroemen iets te bezitten. In nog geen drie jaren tijds heb ik reeds achtduizend gulden gespaard. Dat is zoo kwaad niet. In geen geval zult gij dit gedaan hebben.

Had ik nu, in plaats gij, met Koo gaan trouwen, dan had ik deze achtduizend gulden op haar naam doen overschrijven, zoo als ik dat later, als ik eens getrouwd ben, steeds doen zal, wanneer ik een sommetje bij elkaar heb. Staat dit geld op den naam van mijne vrouw, dan kan men er niet aankomen, staat het echter op mijnen naam dan moet het er aan gelooven, als men in eene van die positiën geraakt, welke ik met den naam van onverdiend ongeluk wil bestempelen.

Hoe ligt kan het u, b v. gedurende uwen ambtelijken loopbaan overkomen, dat ge, op een goeden dag, een deficit bespeurt in uwe kas. Ge zijt niet alwetend, het kan gestolen zijn, of er kan, op de eene of andere manier, bij ontvangsten of uitbetalingen, eene fout zijn ingeslopen, met één woord, ge mist eenige duizende guldens, en wordt tot betaling veroordeeld.

Is het niet beter, dat men u maandelijks, van uw traktement, een gedeelte aftrekt, tot dat de schuld is aangezuiverd, dan dat ge dit van uw geld geeft? Houdt ge dit, dan blijft ge er ook de procenten van trekken.

Ook hierin heeft de wetgever, met eene verwonderlijke wijsheid, naauwkeurig voorzien, en wijs doet natuurlijk degene, welke daarvan gebruik maakt.

Gaarne had ik u mijne verhandeling over de indische

bajaderen toegezonden, maar ik vrees UEd. fijn gevoel, door mijn door en door prosaisch geschrijf, te kwetsen.

Zijn eenmaal de draadjes wat slapper geworden, waarop uwe luchtspiegelingen dansen, heeft de romantiek plaats gemaakt voor eene meer praktische levenswijsheid, dan mogelijk zult ge mij beter begrijpen.

Gij zelf stelt eene tijdruimte van twintig jaren tusschen ons. Denkt gij dat ik zal veranderen? Neen, beste SNOEK, geloof dat niet. Ik zal na dezen tijd dezelfde PIETER BLIJFMAN, dezelfde behoudende *Hollander*, dezelfde man van zaken zijn, als ik het nu ben.

Gij echter zult veranderen, DIRK! Gij zult niet blijven de „*schwärmerische*" jongeling, die, bij het aanschouwen van eenen brandnetel in verrukking geraakt, in alle menschen zijne broederen ziet, zijn geld veracht en wegsmijt in ruil voor een bedankje of om mooije boeken te koopen, die eindelijk de godin der vrijheid hooger stelt dan Merkurius den zwijger. *Neen* DIRK!

Ook uw tijd zal komen — en hoe liberaal gij tegenwoordig ook zijn moogt, ge kunt het gedurende uw geheelen leven niet blijven, daarvoor sta ik u borg.

En nu laat mij dezen brief met den welgemeenden raad eindigen: *Wees niet te gek op uwe vrouw, leg iets over van je inkomen, en zie toe dat je kinderen beter worden dan hun papa.*

Dus tot over twintig jaren.

Ik begin met achtduizend gulden in kas. Daar kan iets van groeijen, SNOEK, wat denk je? —

Steeds onveranderd.

Uw welmeenende vriend

PIETER BLIJFMAN.

aanstaande rentenier op de heerengracht te A. . m.

45e. BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Padang, den 22 *December* 1845.

Heden ochtend arriveerde de stoomboot *Koningin der Nederlanden*, op de reede van *Padang*, medebrengende den *Generaal Majoor Baron* VON GAGERN, *Kommissaris van Z. M. den Koning*, benevens drie Adjudanten t. w. den Kapitein LIST, en de eerste Luitenants GEORGE en LE CLERC.

Behalve deze heeren zijn nog eenige passagiers medegekomen.

Luitenant GEORGE gaat echter, voor een paar dagen, naar *Matoea*, om daar, in het koelere klimaat, eenigzins te herstellen. Hij zal daar de aankomst van den Generaal, zijn chef, afwachten en, in den tusschentijd bij Kapitein HEIMES, zijn akademie vriend, vertoeven.

ZEg. zal de reis maken over *Priaman* en *Loeboebassong*, bij *Moeka-moeka* in eene sloep stappen en zich naar u, te *Manindjoe*, begeven.

Zie dat gij op dezen dag present zijt.

In de *Java Courant* las ik, zoo even, dat uw huwelijk met CATARINA VAN DER PALM, per prokuratie, te *Batavia*, voltrokken is. Ik feliciteer u, beste vriend en wensch u het meeste geluk.

Het zal mij zeer benieuwen, wanneer gij uwe vrouw zult kunnen ontmoeten. Jammer dat wij mannen, in ons dienstleven zoo gebonden zijn aan onze betrekking. Dit moet gij vooral, op dit moment, zeer ondervinden. Eene vrouw te hebben, en zoo vele honderd mijlen van haar verwijderd te moeten zijn, behoort tot die positien welke wij ondragelijk gelieven te noemen. Voor mij zou dit een onhoudbare toestand zijn.

Als het mogelijk is kom ik met den heer GEORGE mede, blijf een dag of drie bij u op *Manindjoe*, en marcheer dan voor goed af van de bovenlanden.

Dus prepareer u op mijne komst.

Tot ziens. De Uwe.

INTERMEZZO.

Eenige dagen na de aankomst van de stoomboot *Koningin der Nederlanden* te *Padang*. des morgens tegen een uur of negen, stapten twee jonge mannen te *Moeka-moeka* aan wal. Zij waren in de sloep van den kontrôleur en civielen gezaghebber van *Matoea* en de *Danaoe-distrikten*, van *Manindjoe* gekomen.

De eerste die aan wal stapte was lang en welgebouwd, een weinig bleek, met een klein, bruin kneveltje en dito bakbaarden. Hij had kleine, maar glinsterende oogen, sprak zeer gedecideerd en had de gewoonte, wanneer hij over iets sprak dat hem bijzonder boeide, met beide handen bewegingen te maken, als wilde hij daardoor het voorwerp waarover hij sprak, voor den toehoorder ontplooijen of uiteen zetten. Hij had steeds eene cigaar in den mond, en wist deze van tijd tot tijd, met eene zekere gacieuse beweging van de linkerhand, uit den mond te nemen, om haar ad libitum dan als eene colonne, dan als eene fortifikatie of een ander voorwerp, waarover sprake was, te gebruiken. Eene lievelingsbeweging van hem bestond daarin, dat hij duim en wijsvinger van de regter hand zacht tegen elkaar drukte, en dan met deze eenige malen eene beweging voor en achterwaarts maakte. Hierdoor drukte hij gewoonlijk het zegel van goedkeuring op iets, of beweerde hij dat de zaak *„op pooten stond."*

Deze man was kapitein H. J. HEIMES.

De andere was van dezelfde lengte, doch niet bruin, maar raafzwart van haar, droeg geen knevel, maar een fikschen bakkebaard, en toonde in zijne bewegingen meer

nonchalance dan HEIMES. Hij scheen omtrent acht en twintig jaren oud, dus een jaar of zes jonger te zijn dan de eerstgenoemde, droeg echter in spreken en handelen blijken van een bepaald mannelijk karakter, waarin echter eene beminnelijke opwelling van poetisch gevoel onmiskenbaar was.

Deze was DIRK VOORTMAN, onze bekende.

Beide heeren waren geheel in het wit gekleed en droegen stroohoeden. Bij HEIMES stak een stuk van een Pisangblad uit den hoed. Hij droeg het steeds op zijn hoofd, als een voorbehoedmiddel tegen den zonnesteek.

VOORTMAN gelastte nog iets aan zijn oppasser, die in eene nieuwe uniform gestoken was, en, met het onvermijdelijke *tali api* gewapend, zijn meester volgde.

Het was een prachtige dag. Eene fijne laag van schaapwolkjes bedekte den hemel en temperde de reeds goed doorkomende stralen van de zon.

Zoodra de heeren aan wal gestapt waren, begaven zij zich naar eene soort van postloods, die met vele vlaggen versierd was. Ook stonden daar eene tafel en verscheidene stoelen en had alles het voorkomen, alsof men een gewigtig personaadje wachtende was.

„Het ziet hier zeer lief uit," begon HEIMES op te merken en wees naar de bloemkransen, die langs de pondope [1] in lange bogen opgehangen waren.

„Veel te mooi voor een eersten luitenant," was het gevoelen van DIRK. De bevolking zal denken, dat de *toewan bezaar* van *Padang* komt of diens *istri* (vrouw), want aan bloemen ontbreekt het niet. Wat een gekke vent die *Dato* van *Malintang*. Hij doet altijd in bloemen. En kijk eens hier, wat een prachtige ruiker! „Enfin," vervolgde

[1] pondope. Huis zonder zijwanden, of dak op pijlers van hout of steen, gewoonlijk station bij posten.

hij lagchende, terwijl hij eene versche cigaar aanstak. „Jou vriend zal mijn vriend zijn en derhalve mogen de bloemen blijven hangen. Willen wij een beetje op en neder loopen of hier gaan zitten?"

„Laat ons tot aan de kloof doorloopen," antwoordde HEIMES, „daar op de omvergevallen boomstammen zitten altijd eenige van die melancholieke roode apen, *Simpaïs* genoemd."

De beide mannen liepen derhalve bedaard voort. HEIMES was bijzonder goed gemutst en keek somtijds, met een slecht verborgen glimlach, naar VOORTMAN, die met een van zijne hoofden, op zijn kontrôleur's pratende, ietwat ter zijde liep.

Op zijn kontrôleurs praten, wil zeggen, dat het hoofd achter hem loopt, hij echter spreekt als of het voor hem liep. Dit is *hadat*.

„Wanneer uw vriend GEORGE heden ochtend vroeg van *Loeboe-bassong* vertrokken was, dan kon vriend GEORGE reeds hier zijn. ZWEd. gestrenge is echter hoogstwaarschijnlijk eerst laat opgestaan, heeft op zijn gemak koffij gedronken, en bevindt zich op dit oogenblik halfweg, terwijl wij op reis zijn, om eenige van de leelijkste apen te gaan opzoeken, welke op de kust te vinden zijn.

„Ja," antwoordde HEIMES, en lachte hardop. „Die GEORGE is een origineele kerel. Hij hield dol veel van een grap. Als hij ons een koopje kon bezorgen, door zich te verkleeden, ons de eene of andere leugen als volle waarheid konde op de mouw spelden, dan was hij overgelukkig Het is een zeer knap en degelijk mensch. Ik ben benieuwd hoe hij u zal bevatten." Hierbij lachte HEIMES, dat hij zich den buik moest vasthouden.

„Ge zijt van daag al heel vroeg buiten den gewonen cours, beste HEIMES," sprak de andere, het hoofd schuddende. „Wat is het toch, dat uwe lust tot lagchen zoo bijzonder

weet op te wekken. Gij peinst over iets dat ik niet weet."

„Komaan vriend," vervolgde HEIMES; „Laat ons naar de pondope terugkeeren, het gras wordt nat, en ik ben voor niets zoo bang als voor natte voeten."

VOORTMAN lachte nu ook op zijne beurt. „Voor natte voeten? De chef van de topografische opnemingen! Dat is sterk! En hoe hebt gij het dan op uwe expeditien gemaakt, waar ge om de honderd passen, met bloote voeten, eene rivier door moest?"

„Ik!" riep HEIMES, „dat is wat anders, weetje, daar loop ik van 's morgens tot 's avonds op bloote voeten door, maar hier worden mij de kousen insgelijks nat en blijven nat, ziet gij, en dit deugt niet. Het kan mij niet scheelen wanneer ik uren lang in den regen moet rijden. Zoodra ik echter van mijn paard stap ga ik mij onmiddelijk ontkleeden en trek ik droog ondergoed aan. Dit laatste sleep ik derhalve overal met mij rond."

Onder dergelijk gesprek kwamen zij terug in de pondope, en gingen zitten.

„Ik moet zeggen, dat de *Dato* er alle eer van heeft, de pondope is keurig versierd en uwe eigen vrouw kon men niet mooijer recipieren," merkte HEIMES op. „En zie, daar brengt men mijn zilveren theeblad."

„Waarachtig," riep DIRK bevestigend. „Nu nog gekker. Uw vriend zal denken, dat wij hem voor een prins houden, of voor den generaal zelf."

„In gods naam dan! Laat hem maar eerst hier zijn. Ik houd van verrassingen, als zij aangename gewaarwordingen in het leven roepen.

„Zoo begrijp ik zeer goed den schrik van MARIA ANTOINETTE, toen zij te *Straatsburg*, in de tent bij hare eerste receptie op fransch grondgebied, op de prachtige tapijten den *kindermoord te Bethlehem* afgebeeld zag. Dan toch liever bloemen, niet waar, beste vriend?"

VOORTMAN was bij het gesprek over vrouw en bloemen nadenkend geworden. Hij zat met het hoofd in de hand aan de tafel en liet zijn blik waren over de prachtige environs. Eene zware zucht ontglipte aan zijne lippen.

Daar vernam men op eens het getrappel van een troep paarden.

„Zij komen!" riep HEIMES, en wees met de uitgestrekte regterhand naar eene troep ruiters, die, in een korten galop uit het woud debouccheerden; vooruit reden, twee aan twee, een paar dozijn voorvechters, met lange *merava's* (vlaggen:) in de regterhand. Achter deze volgden eenige voorname hoofden in groot kostuum, daarna de *commodore* van *Loeboe-bassong*, in groote uniform, een kletterende sabel op zijde.

Iets verder, achter dezen, reden drie personen op eene rij, eene dame, met een lang in de wind fladderend rijkleed en eene groene voile, die haar aangezigt verborg.

„Wat is dat voor een troepje?" riep VOORTMAN, met wijd opengespalkte oogen de aanstormende cavalcade verbaasd en nieuwsgierig monsterende. „En die malle ST.., in uniform!"

De cavalcade kwam nader, de voorrijders vlogen voorbij. ST... sprong op zijde en liet de drie vreemde reizigers tot voor de pondope komen, terwijl HEIMES, naar de dame toevliegende, met forsche stem riep:

„*Hou je goed* DIRK VOORTMAN!"

„Mijn vriend GEORGE houdt veel van verrassingen, verkleedingen en koopjes."

„*Wees welkom op Sumatra, schoone vrouw. Wees welkom op Manindjoe!*"

En haar aan den arm naar de pondope brengende, riep hij nog eens met eene donderende stem:

„*Wees welkom bij* DIRK VOORTMAN!

Terwijl hij dit riep, had de dame zijn arm los gelaten, haar groene sluijer opgeslagen, en kwam zij met wankelende

schreden, op DIRK toe, die op eens, een luiden gil uitstiet, hoed en stok wegwierp, en haar in zijne armen opving.

KOO! DIRK!
Mijne vrouw! mijn man!

Wees gelukkig! Slamat, slamat!!

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

LAIN DOOELOE, LAIN SAKARANG,

OF

VOORHEEN EN THANS.

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0046

LAIN DOOELOE, LAIN SAKARANG,

OF

VOORHEEN EN THANS.

SCHETSEN UIT OOST-INDIË

DOOR

F. C. WILSEN.

TWEEDE DEEL

AMSTERDAM,
de Firma R. C. MEIJER,
Kalverstraat, E 246.
1869.

GEDRUKT BIJ W. J. DE ROEVER KRÖBER.

DOOELOE. — VOORHEEN.

1846 tot 1853.

SUMATRA en JAVA.

46e BRIEF.

Mevrouw Voortman, aan Christine ten Oppelt te Batavia.

Manindjoe, den 15 *Februarij* 1846.

Lieve, goede, CHRISTI!

Waarmede moet ik beginnen, beste vriendin, welk beeld moet ik het eerste kiezen, om het u te beschrijven, welke indrukken, uit den chaos van de vele indrukken, aan het hoofd stellen van mijnen brief aan u?

Laat mij u, vooreerst de verzekering geven, dat ik mij onuitsprekelijk gelukkig gevoel aan de zijde van mijnen man, veel gelukkiger dan ik ooit dacht te worden.

Dit is eene waarheid, waarvan ik overtuigd ben en die waar zal blijven, mijn leven lang.

Reeds bevind ik mij meer dan zes weken te *Manindjoe*, en nog steeds vraag ik mij af, of al het gebeurde niet een droom is. Dikwijls bekruipt mij de vrees, dat mijn geluk niet lang zal duren, en is het mij als of ik in de komedie zit, een vermakelijk blijspel zie opvoeren, en of het scherm eensklaps kwam nederdalen, en mij al mijn geluk ontnemen. Dan loop ik haastig naar het kantoorkamertje van mijnen DIRK, val hem om den hals, druk een kus op zijn

voorhoofd en vlieg weer heen, gewoonlijk door hem achtervolgd, terwijl hij mij met aanklagte en vervolging dreigt, omdat ik hem, bij het opmaken van eenen dienstbrief, gestoord heb.

Gij zoudt hem stellig niet herkennen, zoo veranderd is hij gedurende de laatste vier jaren. Was hij voorheen tenger en bleek, nu is hij forsch geworden, als een reus, en blaakt hij van gezondheid. Ook draagt hij eenen superben bakkebaard maar — goddank — geen knevel.

Gedurende de geheele reis martelde ik mij, te vergeefs in mijne verbeelding af, om mij te herinneren of hij, in der tijd te *Batavia*, een knevel droeg of niet. Ook verbeeldde ik mij, dat hij bruine oogen had. Dat was echter ook eene vergissing, want hij heeft niet alleen zwarte oogen, maar ze zijn zoo buitengewoon zwart, dat ik, in den beginne na mijne komst, mijne ongelukkige grijze oogen moest afwenden, als hij mij aankeek.

O CHRISTI, ik ben zoo gelukkig!

Ik heb u echter een verhaal beloofd van mijne reisavonturen en indrukken, en dien derhalve daarmede te beginnen.

Onze reis met de boot was van geen langen duur. Ik bleef zoo tamelijk gedurende de drie dagen, dat is zoo lang zij duurde, in mijne kajuit, het aan papa overlatende, om zich met den generaal en diens adjudanten te amuseren. En werkelijk had dit ten gevolge, dat papa mij bijna vergat, toen hij, op de reede van *Padang*, met de heeren in eene prachtig bekleede sloep wilde stappen.

Die goede papa. Toen hij bemerkte dat ik niet tot het gevolg van den generaal behoorde, kwam hij lagchende bij mij terug, en gingen wij, met wat minder omslag, in de oep van den kapitein zitten.

Naauwelijks bevonden wij ons aan wal, of wij werden door eenen jongen man begroet, die zich WERNER noemde,

en zich als een vriend en gemagtigde aan mijn man presenteerde.

Zijne vrijmoedigheid beviel ons. In het logement afgestapt zijnde, bood hij ons aan om onmiddelijk een expresse naar *Manindjoe* te zenden, opdat VOORTMAN mij mogt komen afhalen.

Maar dat viel niet in den smaak van papa. Deze had de zeereis niet ondernomen om mij maar even hier bij mijnen man te brengen, neen, hij wilde, daar hij toch reeds hier was, het land, waarover DIRK zoo veel moois had geschreven, meer van nabij leeren kennen, en te dien einde, eene reis maken naar *Manindjoe*.

Daar zoude hij zijnen schoonzoon, in zijne werkkring kunnen gadeslaan en zich eene voorstelling kunnen maken van mijne toekomst.

Er werd derhalve besloten, om reeds des anderen daags, te paard, op reis te gaan naar de bovenlanden, doch niet over de hoofdplaats *fort de Kock*, maar over *Priaman*.

De heer WERNER nam op zich voor papa en mij goede rijpaarden te bezorgen, een expresse vooruit te zenden aan de verschillende posthouders, en aan DIRK te schrijven, dat hij met zijne sloep aan den westkust van zijn meer, ik noem het zijn meer, omdat hij er zoo dikwijls over schreef, op ons moest komen wachten.

Ik zeg op ons. Hem werd echter voorgelogen, dat een van de adjudanten van den generaal bij zijnen vriend HEIMES zoude komen logeren.

Ook aan dezen schreef de heer WERNER om hem tot medewerking aan ons plan van verrassing uit te noodigen.

En zoo waren de kaarten verdeeld. Wij vreesden dat DIRKS agent te *Padang* hem van onze komst zoude kennis geven, maar ook hiervoor zorgde WERNER en zoo konden wij gerust op reis gaan

De eerste twee etapes maakte ik, met papa, in eene ben-

die. Ik verzeker u, beste meid, dat het eene penitentie voor mij was, want voertuig en paarden waren van de gemeenste soort. Te *Loeboe-alang*, midden in een uitgestrekt bosch bleven wij bij eenen posthouder, die eene soort van logement houdt, overnachten; maar ik deed den geheelen nacht geen oog digt. Ik verbeeldde mij, nooit in mijn leven, zoo vele muskieten bij elkander te hebben gezien en gehoord.

Gelukkig echter kwam ook aan dezen nacht een einde, en den dag daarop volgende besteeg ik een allerliefst klein zwart paaadje, dat voor mij gereed stond.

Wij reden met ons drieën door het vlakke, met bosch en kreupelhout bedekte land, en moesten verscheidene malen, breede en diep stroomende rivieren door.

Ja, beste CHRISTI, wat een verschil met ons pleizierrijden, langs het koningsplein. Ik gevoelde mij, te paard zittende, een geheel ander mensch dan vroeger, en ik kon mij thans best begrijpen, waarom de officieren van de kavalerie steeds met een zekeren trots en een verachtenden glimlach op de voetgangers nederzien. Ik herinner mij nog zeer goed een van die heeren, die zich naauwelijks verwaardigde ons arme, in het stof kruipende menschenwormen, een blik te schenken. Papa lachte dan en zei, dat hij gaarne zou willen zijn, wat het heertje zich verbeeldde te wezen.

Maar geloof mij, ik kan u uit ondervinding verklaren, dat het iets geheel anders is, wanneer men op een vurig paard zit, dat flink voortstapt, dan wanneer men daarnaast moet loopen.

Reeds bij mijne korte toertjes te Batavia, bekroop mij een eigendommelijk gevoel van zelfvoldoening en hier werd dit steeds sterker, naarmate ik langer te paard reed.

Ik weet u niets van PRIAMAN of van TIKO te vertellen. Tusschen papa en den heer WERNER rijdende, verging mij de tijd, dien wij tot de reis noodig hadden, zeer spoedig. Hij werd gekruid door papa's sarkastische, ja soms wel

wat bijtende opmerkingen, over de onophoudelijke boschen heilanden, en door WERNERS verhalen uit zijn zigeunerleven. De laatste wist spoedig mijne zwakke zijde te vinden, en stelde mij het eene beeld na het andere van mijn nieuw t'huis, van *Manindjoe*, en van mijn man voor oogen.

CHRISTI, ik zal hem tot u zenden, want hij gaat spoedig naar *Java*. Ja CHRISTI?

Hoor je CHRISTI!

Van *Tiko* naar *Loeboe-bassong* ging het reeds bergop, en amuseerde ik mij met mijn paard, dat, zoodra het eene hoogte in het oog kreeg, onmiddelijk zijne stappen verhaastte en met mij in galop, daartegen oprende. Ik moest al mijne krachten inspannen om het dan het verder doorloopen te beletten.

En zoo bereikten wij ook *Loeboe-bassong*, waar wij ontvangen werden door den kontrôleur STEI.. een kolega van mijnen man.

Ook hij was in de verbeelding, dat hij den adjudant van den generaal tot gast zoude krijgen, en keek niet weinig bedremmeld, toen hij eene dame in rijkleeding bespeurde.

Maar met den meesten spoed en delikatesse werd alles tot mijn kortstondig verblijf in order gebragt, en tevens, voor papa en WERNER, zorg gedragen. Ik moest mij verwonderen over den eenvoud en de netheid van alles, wat ik hier bespeurde. Wel is waar bestond het geheele ameublement, kasten, tafels en bedden, uit bamboes en zag men hier geene groote spiegels en prachtige schilderijen, maar er was genoeg voor iemand die geene vrouw had, en ook niet voornemens was lang hier te blijven.

Ik verkreeg echter een voorsmaak van hetgeen mij te *Manindjoe* te wachten stond. Papa schudde zijn hoofd, en zeide, toen de gastheer zich even verwijderd had, dat hij

hoopte dat het bij zijnen schoonzoon er wat beter zoude uitzien.

Ik sliep den geheelen nacht niet. Mijne fantasie was vol van alle mogelijke dolle beelden, en goochelde mij het eene spookprentje na het andere voor de oogen. Nu eens zag ik mijnen man voor mij, voorzien van eenen vervaarlijk grooten rooden neus, dan weder zat hij onder eenen boom en at, even als de koelies, met zijne vingers rijst uit een pisangblad, en eens ontwaarde ik hem, zittende in een leuningstoel in het midden van een groot getal van vrouwen, die hem toelachten, even als de dansmeisjes in *Robert le diable* doen.

Ik was opgewonden in den hoogsten graad, alle polsen sloegen koortsachtig en de nacht scheen niet te willen eindigen.

Wel honderd malen vroeg ik mij af, hoe hij er wel uitzag, hoe hij mij zoude ontvangen, en of hij mij herkennen zoude, zoo als ik er nu uitzag. Met één woord, ik lag in een poel vol doorns, en wentelde mij naar hartelust daarin rond.

Eerst toen de dienstbare geesten van den heer St. . . op den wachelenden huisvloer begonnen heen en weer te loopen, verdwenen de spookgestalten, sluimerde ik in, en sliep ik vast door.

Maar dat was buiten de afspraak. Op eens gevoelde ik een kus op mijn voorhoofd, en de oogen opslaande, zag ik papa voor mij staan.

„Kind, wat slaap je lang. De paarden zijn reeds gezadeld. Sta op, het is hoog tijd."

Had mijn goede papa mij niet wakker gemaakt, dan ware ik stellig niet van zelve wakker geworden. Maar nu sprong ik uit mijn bamboezen en wagchelende ledikantje en kleedde ik mij met spoed aan.

De heeren waren reeds aan het ontbijt gezeten en vermaakten zich, bij voorbaat, over de te wachten scène met mijn heer gemaal.

Spoedig zat ik wederom te paard en voort ging het in het donkere, zware, oorspronkelijke bosch.

Heilige stilte lag over de geheele natuur uitgespreid. Geen blad bewoog zich.

Daar wij een voor een moesten rijden, was het mij voor een paar minuten mogelijk, mijne gedachten te verzamelen en mij op de ontmoeting voortebereiden. Ik wilde mij geheel en al aan den eersten indruk overgeven, mij geen etikette, geen de minste terughouding voorschrijven, mij geene mooije woorden in den mond leggen, maar mij laten begaan. Mijn hart moest spreken. En het zijne zoude het ook wel moeten doen, bij de verrassing die het zoude beleven.

Bij ieder open plekje in het bosch verbeeldde ik mij dat wij het meer zoude bereiken. Maar neen, wij reden steeds voort, vlak langs den oever van eenen bruisenden stortvloed. O hoe klopte mijn hart, hoe duizelde mijn hoofd.

Ja, beste meid, ik kan u geene beschrijving geven van het gevoel dat mij op dezen tocht beheerschte. Ik had den man, aan wien ik verbonden was, sedert vier jaren niet gezien. Welk een indruk zoude hij op mij maken? Ge weet dat de eerste indruk blijvende is. Maar sedert dien tijd kon hij op alle mogelijke wijze veranderd zijn, en — men leeft dan toch tot aan den dood met hem dien men gekozen heeft.

Daar hoorde ik mijnen naam noemen, en papa riep mij toe dat wij er bijna waren.

Een kloppen onder mijn rijkleed verzekerde mij dat ik nog leefde. De weg werd wat breeder, de boomen trokken zich terug, en eensklaps bevonden wij ons op eene vrije plaats.

Onze paarden sloegen in galop, en ik ontwaarde op eenen afstand van ons een paar heeren, geheel in het wit gekleed.

Toen wij vlak bij hen gekomen waren, sprong de eene naar mij toe, en hielp mij van het paard, deze was kapitein HEIMES, terwijl de andere klaarblijkelijk niet wist hoe hij het had. Toen ik echter mijne voile terugsloeg, den arm van mijnen geleider losliet, en naar hem wilde toevliegen, herkende hij mij, riep hij mijnen naam en viel hij mij om den hals.

Hoe lang wij zoo gestaan hebben, weet ik niet. De geheele wereld scheen onder mijne voeten weg te zinken, en een heete stroom van tranen vloeide uit mijne oogen.

Hij hield mij zoo vast dat ik meende te stikken en had naauwelijks een woordje over voor hen, die met mij mede gekomen waren.

Toen wij een weinig van de eerste aandoening bekomen waren, ombelsde hij papa, den Heer HEIMES, den Heer WERNER en zijn kolega uit *Loeboe-bassong*, en was uitgelaten van vreugde.

De Heer HEIMES bragt mij eenen reusachtigen bouquet van *rozen*, *heliotropen* en *sedep malam* [1] dien hij mij knielend aanbood.

„O, ik stomme rekel!" riep mijn man wel twintig keer achterelkander, en sloeg zich daarbij met de vuist voor het hoofd. „Ik stomme, onnoozele studioso! Dat vergeef ik mij nooit, mij *door deze valsche Babiloniërs* zoo te hebben laten bedotten! Geen haar op mijn hoofd dacht aan zulk eene allerbrutaalste verrassing. Enfin, de *mise en scène* is perfekt uitgevallen. Maar boeten zult gij hiervoor!" riep hij, met komieken ernst uit, „boeten!" en pakte mij bij mijn hoofd, alsof hij mij wilde opeten als een aalbesje.

De heeren feliciteerden ons met den gelukkigen afloop van de komedie, en amuseerden zich vooral met VOORTMAN'S verwonderlijke gebaren, toen hij in plaats van den verwachten adjudant van den generaal, zijn eigen adjudant gewaar werd.

[1] Sterk ruikende Violen.

Hij herkende mij onmiddelijk.

Nadat wij nu nog een half uurtje onder eene soort van veranda gezeten en wat thee gedronken hadden, bragt mij DIRK naar een allerliefste roeiboot, waarin papa en kapitein HEIMES met ons plaats namen. De Heeren WERNER en DIRKS kolega van *Loeboe-bassong* bleven achter, om terug te rijden.

Wij bedankten den Heer WERNER voor zijne vriendelijke hulp in het arrangement tot de heugelijke verrassing en stieten van wal.

De lucht was verrukkelijk. DIRK noemde mij honderd bergnamen, namen van plaatsen en de lieve God weet wat al nog meer, maar ik hoords niets als zijn zacht en welluidend orgaan, zag niets als zijne donkerzwarte glinsterende oogen en moest eindelijk herinnerd worden dat wij te *Manindjoe* waren.

DIRK bragt mij naar zijn groot en goed gebouwd huis. Ik verheugde mij in alles wat ik zag, want hoe eenvoudig hij ook ingerigt is, alles draagt den stempel van netheid en zekeren smaak. Aan ruimte ontbreekt het ons niet en in de dispense kan een wagen omdraaijen.

Om kort te gaan, ik was gelukkig dat ik nu t'huis was, en met zeker welbehagen liet ik mij naar mijne toiletkamer brengen, zoo als hij haar noemde, ofschoon daarin niet veel toilet gemaakt was.

Toen ik des anderen daags aan het ontbijt kwam, was papa met HEIMES reeds vroeg in den morgen naar *Matoea* vertrokken.

Ik bevond mij dus met den man van mijne keuze alleen te *Manindjoe*.

Acht dagen daarop reed ik met DIRK op visite naar Papa.

O CHRISTI! wat is het hier heerlijk!

Mijne pen is niet in staat om u eene volkomene beschrijving te geven van deze goddelijke landstreek. Als ik later eenigzins tot rust zal gekomen zijn, zal ik u mijn lusthof beschrijven, met tuin en alles wat er bij behoort.

Papa was gelukkig met mij en verheugde zich over DIRK en over alles wat hij hier zag en hoorde.

Wij namen afscheid van hem, en zoo zwaar mij dit ook viel, zoo ligt werd het hem, daar hij de overtuiging had, dat ik gelukkig was.

Hij ging een dag na onze laatste ontmoeting met kapitein HEIMES, over *fort de Kock*, terug naar *Padang*, om met de eerstvertrekkende boot terug te keeren naar *Batavia*.

Wees nu gerust, beste CHRISTI! Ik zal u heel spoedig wederom schrijven. Vertel aan onze kennissen hoe gelukkig ik ben

Zoodra papa aankomt, zal hij u eene herinnering van mij toezenden. Het zijn eenige kleinigheden, bewaar ze.

Wees vele, vele malen omhelsd van

Uwe gelukkige Koo.

47e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Padang, den 10 *Maart* 1846.

Zoo even kwam ik terug uit zee. Ik heb mijn goeden en braven chef naar de stoomboot gebragt, waarmede uw schoonpapa vertrokken is.

Ik geloof dat de goede HEIMES den langsten tijd in *Indië* geweest is. Kaarten, plannen en alles wat tot de opneming behoort, heeft hij achter gelaten en is met eenen spoed en eene haast vertrokken, als stond het land achter hem in lichtelaaije vlammen.

Te vergeefs heb ik mij verscheiden malen afgevraagd hoe zulk een kundig en onbevooroordeeld mensch toch in enkele gevallen weder zoo kleingeestig zijn konde. Hij was meestal van een eens opgevat idee niet meer af te brengen, maar stond met eene onbegrijpelijke volharding, die te hardnekkiger werd naar mate hij meer van het onhoudbare van eene meening moest overtuigd worden, bij de eerste meening stil.

Overreding noch bewijzen waren dan in staat hem zijn idee weg te redeneren.

Ik kan mij deze verschijning in zijn gemoeds- en verstandsleven niet anders verklaren dan dat hij oogenblikken heeft van zekere demonische verbijstering. Ik weet niet of u

ooit in de gelegenheid waart om hem in eene dergelijke luim te verrassen. Ik wel, en reeds verscheidene malen.

Hij had een onbepaald vertrouwen op zekeren persoon, van zijn korps, iemand die noch door een bijzonder talent, noch door kennis uitmuntte, maar met eenen spoed werkte die verbazing verwekte.

Ofschoon hij de overtuiging had dat in den korten, tot het werk besteden tijd niets van eenig belang konde geleverd worden, en hij de fouten zeer goed opmerkte, was hij toch steeds onuitputtelijk in diens lof. Waar het maar te pas konde komen roemde hij diens wijze van werken, diens talent, om een groot en woest land met een oogopslag te overzien, en verdiepte zich daarbij in bespiegelingen, die juist daar geheel niet te pas kwamen.

Ik heb hem nooit anders van eene reis zien terug komen dan in den regen, nooit op reis zien gaan als op een ongelegen uur. Zijne rijpaarden waren steeds gedrukt en zijne bedienden hadden een leven als prinsen.

Een van deze laatste, een luije, magere javaan, zijn lijfknecht, was de gepersonifieerde onverschilligheid. Daar Heimes hoegenaamd niets gaf om zijne kleeding, zoo nam de goede Raksa dit als eene stilzwijgende *conditio sine qua non* en bemoeide zich noch om de kleederen, noch om de schoenen van zijnen baas. Wel droeg hij beiden naar buiten en hing eerstgenoemde in de zon, maar nooit verstoutte hij zich een van beiden met eenen borstel aan te raken. Zijn heer zag er derhalve steeds alles behalve tiré à quatre épingles uit en ik schaamde mij wel eens, wanneer wij ergens te zamen eene visite gingen maken.

Op een goeden dag, toen de heer Raksa de vuile schoenen van zijn heer wederom even vuil als hij ze naar buiten had gebragt, naar binnen wilde brengen, nam ik ze uit zijne hand en sloeg er hem mede om het hoofd

Maar in plaats van ze onmiddelijk te gaan poetsen, verklaagde hij mij bij Heimes en moest ik mij een lesje laten welgevallen over het behandelen van den inlander.

Dezelfde schoft vergezelde hem voor eene maand of wat bij het beklimmen van den vulkaan *Ophir*.

Omtrent op een derde van de hoogte gekomen zijnde, wilde hij niet verder meêgaan en vroeg zijn ontslag Als reden gaf hij op zijne verregaande vermoeidheid en zijne vrees boven op den berg, of bij zijne terugkomst, te zullen sterven.

Heimes nam dus zijn instrument en den kijker zelf mede en liet den infamen kerel achter. "Het mooiste van de zaak was echter dat de vent twee van de dragers van proviant belette om te volgen, hen bij zich hield en een gedeelte van den brandewijn en rijstkost, die men boven zoo verlangend te gemoet zag, zelf verorberde.

In plaats nu dat hij dezen kerel wegjoeg, of ten allerminste hem eene duchtige en gevoelige rammeling gaf, lachte hij over diens aangeborene slimheid, zoo als hij die brutaliteit geliefde te noemen, en liet hem zijn gang gaan.

Ik zelf heb veel onder zijne slordigheid moeten leiden — maar daarover wil ik liever zwijgen.

Steeds zal ik aan hem denken als aan een man die vol is van goede eigenschappen, die een hart heeft als goud en die wars was van alles wat maar den schijn droeg van vleijerij.

Maar juist dit was het wat hem dikwijls het valsche voor het ware deed nemen.

Er zijn menschen die u met eene zekere kordate en vlegelachtige rondborstigheid weten te bedriegen, die steeds de woorden van Fallstaf in den mond hebben: [1]

"Er moet deugd in hem zijn, ik zie het in zijn blik, bepaal u tot hem en bedank de overigen!"

[1] King Henry IV. Act. II. Scene 4.

Kwam nu zulk een mensch, en sprak:

»Heer, ik ben een doodeerlijke kerel!" dan behoefde hij niet lang te wachten om te hooren:

»Heer, ik geloof u."

Hij zal u welligt nog eenige regels geschreven hebben, ofschoon hij het zeer druk had.

Wij hadden nog den *generaal B^n.* VON GAGERN bij ons op het bureau, een kundig man. Met vele belangstelling bekeek hij onze kaarten en vond geene woorden genoeg om zijn lof uit te drukken.

Maar ik merkte toch op, dat niets hem meer belangstelling inboezemde dan de zuiver krijgskundige zijde. Het overige was voor hem eene bijzaak.

Toen HEIMES hem van de moeijelijkheden sprak welke aan dit werk onafscheidelijk verbonden zijn, van de oorspronkelijke bosschen, de infaam slechte voetpaden, de ellende welke wij hebben moeten doorstaan, keek hij het verzamelde personeel uitvorschend aan en beweerde hij dat zij er allen zeer goed uitzagen en het bewijs leverden voor de stelling:

»Dat een werkzaam en wisselvallig leven het meeste bijdraagt tot eene goede gezondheid."

Zoo waar dit is, zoo weinige waarde hechtte *ik* daaraan. Uit den mond van iemand die met alle maar bedenkelijke weelde reisde, wien alle mogelijke hulp verstrekt werd en die bijna steeds op de groote postroute bleef, zonder meer te doen dan een gewoon toerist, klinkt zulk een axioma bespottelijk en komt het hoegenaamd niet te pas.

Moeijelijkheden en ongemakken, zoo als wij ze verduurd hadden, stonden tot zijne pleizierreis in verhouding als 100 tegen 1.

Het is een groot verschil langs welken weg men op *Sumatra* rijdt en loopt, en wat men daarbij uitvoert; of men langs eenen bergrug door doorns en rottans heenkloutert, het kompas in de eene, het aanteekeningboek in de andere

hand, om alle oogenblikken de benoodigde opmerkingen en waarnemingen op te teekenen en in te schrijven, of dat men zijn bevinden aan een adjudant dikteert.

Hoe vleijend dus zijn lof omtrent onzen arbeid ook was, hij voldeed ons niet, want wij waren geene machines aan welke men niets verder behoefde te zeggen, dan: *»goed, machine."*

Hiermede wil ik niet het verwijt op mij laden als bestonde bij mij het verlangen om dien hooggeplaatsten officier iets te ontnemen van zijnen welverdienden roem. Als soldaat mag hij zeer gelijk gehad hebben, maar als mensch had hij ongelijk en nog meer ongelijk als zendeling van een der ridderlijkste en welmeenendste vorsten die ooit geleefd hebben. [1]

HEIMES was zenuwachtig opgewonden en vertrok den dag daaropvolgende met de boot. Moge hij gelukkig worden!

Mijn verblijf op *Sumatra* zal ook van geen langen duur meer zijn. Zoodra de kaarten van alle afdeelingen ingekomen zijn, begin ik met het zamenstellen op de kleine schaal en dan wend ik den steven naar *Batavia*.

Ik hoop daar de familie van uwe lieve vrouw te ontmoeten, en zal niet in gebreke blijven u te berigten wat ik van zekere jonge dame denk, die mij door uwe vrouw onder den naam van CHRISTINE bijzonder aangeprezen werd.

Schrijf mij nog eens na mijn vertrek hoe ulieden het maakt. Ik ken geen plaatsje op *Sumatra* dat, even als *Manindjoe*, zoo geheel en al geschapen is voor een paar jonggetrouwden om daar de wittebroodsweken te gaan doorbrengen.

Ge hebt eene knappe, flinke en zeer schoone vrouw. De gedachte kwam wel eens bij mij op om haar paard bij den teugel te nemen en met haar er van door te gaan. Ja

[1] Hij viel in een der eerste bedrijven van de revolutie in Duitschland, in 1848, tegen de vrijscharen.

beste vriend, deze gedachte kwam mij eens verrassen. Ik bedacht mij echter, en, overwegende dat wij niet in de middeleeuwen leefden en ons ook niet in het beschaafde logementrijke Europa bevonden, waar honderd wegen naar even zoovele toevlugtsoorden geleiden, bleef ik heel demoedig achter uwe KATHINKA rijden, mij met haar geestig gesnap en hare trotsche gedachten amuserende.

Zeg haar dat zij van geluk mag spreken, dat ik niet alleen in eer en deugd opgevoed ben, maar mij nog steeds blijf bevlijtigen toe te nemen in het goede; reden, waarom ik haar niet geschaakt héb.

Ik ben tot de overtuiging gekomen dat zoo een *Palatinus* uit den tijd van TANCREDO, PERCIVAL en de andere helden van de tafelronde een verduiveld knappe en edele kerel moet geweest zijn. Want het is om den drommel geene kleinigheid om dagen lang met eene schoone jonge en geestige vrouw te moeten reizen, die met de handschoen getrouwd is en nog met eene voet in de meisjeskamer staat.

Dus vraag s. v. p. voor mij een bewijs van goed gedrag. Mogelijk kan ik het op zijnen tijd te *Batavia* gebruiken, want er zijn menschen die mij mijne deugd als een verwijt zouden kunnen toerekenen, wanneer het er op aan komt daarmede te moeten optreden.

Padang bevalt mij nu niet meer, waarom weet ik mij niet te verklaren.

De konversatie met de *Misses* komt mij zoo vervelend voor, dat ik liever t'huis blijf zitten en voor de negen-en-negentigste keer in mijn leven ROMEO en JULIA van SHAKESPEARE lees.

O, gij eeuwig gelukkige kerel!

Het begint nu tijd te worden dat gijlieden uwe vroegere namen tegen wat aangenamer klinkende gaat verruilen. DIRK en KOO! Neen vriend, onze germaansche taal heeft hoegenaamd geen slag om liefelijk klinkende namen te fabriceren.

DIRK! KOO! wat prozaïsche uitroepingsteekens. Neem ik ook DIDERIK of DIRK, KATE of KATRIJN, zij worden er niet beter door.

Hoe liefelijk, hoe zoetvloeijend klinken daarentegen de namen van de romaansche volkeren. Daar heb je b. v. ALONZO en IRMA of ODOARDO en ADELEIDE! ja ADELEIDE.

Maar, beste DIRK, als ik in uwe plaats was, noemde ik mijne vrouw ADELEIDE.

Gij kunt dit woord zoo eeuwig mooi uitrekken, weet je, zoo: A...DE..LEI...DE!

Ik weet niet of je mij begrijpt.

Vaarwel, beste en eeuwig gelukkige kerel, en groet uwe heerlijke, goede en brave vrouw.

Steeds de Uwe.

48e. BRIEF.

Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.

In haast.

Padang, den 8 Maart 1846.

Amice!

Nog eenige regelen, alvorens ik *Padang* verlaat, verlaat voor altijd.

Ontvang vooreerst mijn opregten dank voor al het lieve en goede, mij, gedurende eenen zoo langen tijd, in uw huis en uw gezelschap aangeboden.

Eene gebiedende stem roept mij weg, weg, ver van hier. Dezelfde onrust welke mij reeds meermalen in mijn veelbeproefd leven heeft overvallen, welke mij uit eene tamelijk aangename werkkring in *Europa* naar *Indië* heeft gejaagd, drijft mij nu wederom van hier weg. Waarheen zij mij voor dezen keer zal brengen, of naar *Borneo*, of naar *Europa*, dat weet ik nog niet met zekerheid. Een onbestemd gevoel zegt mij echter, dat ik mijn anker te *Batavia* zelf en waarschijnlijk ook niet meer ten oosten van de kaap de Goede Hoop zal laten vallen en het eerstvolgende doel de barre kust van het dierbare vaderland zal zijn.

Ik kan mij niet bewegen in den beperkten kring van het alledaagsche leven. Voor mij moet werk, maar geen gewoon werk te doen zijn. Ik moet in buitengewone omstandigheden verkeeren, mij kunnen bewegen in den storm des levens of der natuur. Hoe meer het om mij bruist en stormt, hoe meer geestkracht of moed vereischt wordt, hoe meer ik mij in mijn element gevoel en daarnaar verlang.

Het komt mij voor, dat mij eene onzigtbare magt met den vinger den weg aanwijst dien ik te volgen heb, dat zij mij, telkens wanneer eene missie is afgeloopen, wederom toeroept: kom, de zaak is verrigt, kom verder op den weg des roems!

Wilt ge wel gelooven, dat ik uw geluk, gedurende de laatste dagen van mijn verblijf bij u, met zekeren tegenzin beschouwde, dat ik van niets meer afschuw heb dan van die rust, voor welke de helft van het menschdom, mogelijk twee derden, alles zoude willen opofferen om daartoe te geraken.

Dit bewijst mij dan ook dat ik hoegenaamd niet geschikt ben voor eene sedentaire betrekking, en derhalve nog minder voor eenen toestand, waarin ook gij datgene hebt bereikt waarnaar ge zoo lang en reikhalzend hebt uitgezien.

Het geluk dat eene vrouw in het huis weet te verbreiden, het geluk van den echt, is voor mij ten eenen male ongenietbaar, ja, zou zelfs ondragelijk voor mij zijn.

Niet dat mij die eigenschappen ontbreken, die ons zulk een geluk doen apprecieren, niet dat ik een verachter ben van het andere geslacht, o neen, dat niet, maar ik kan mij niet binden aan eenen toestand of aan een wezen, ik weet mij niet bezig te houden met iets, dat voor mij, om zoo te zeggen, alleen in de materie, eenige verlokkelijkheid heeft.

Ware het niet te bar om mij met zeker karakter te vergelijken, dan zoude ik dat willen doen met KAREL XII van *Zweden*. Even rusteloos als deze was, is ook mijn geest, en hij zou voorwaar even zoo weinig en genoegzaam voedsel

vinden voor groote ondernemingen, als de zijne, ware ik, zoo als hij, op eenen troon geboren.

Het komt mij voor alsof mij iedere *maleijer* met een dolk in de hand dreigt, en mij vervolgt op iederen stap dien ik doe.

Voort dus, voort van hier!

Geloof niet dat het de menschen alleen zijn, welke mij van hier verdrijven, neen, zeker niet, hoe weinig oorzaak ik ook heb om mij over zoo menigeen, die mij miskend heeft, te verheugen.

Het is de stem van mijn binnenste, mijn noodlottig eigen ik, dat mij van hier voortzweept in het gewoel der wereld.

Vaar wel!

Vaar wel!

Wat ook het *noodlot* over mij beslist moge hebben, en wees verzekerd *er bestaat een noodlot*, herinner u steeds met dat zuivere gevoel van vriendschap aan mij, waarmede gij mij zijt te gemoet gekomen, hier onder den tropischen, vreemden hemel, hier onder de vele beslommeringen van mijn wisselvallig streven.

Wees gelukkig!

My kingdom for a horse! roept de ongelukkige *Richard*. De stoomboot ligt gereed, de stoom fluit in de pijp, ik moet weg. Vaar wel!

De Uwe.

49e. BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Aan boord van den Crestes, den 28 *April* 1846.

Waarde vriend!

Wederom zit ik tusschen de houten beschotten van een kustvaarder, blijde aan het gewoel van de laatste dagen te zijn ontloopen, wederom vraag ik mij af, wat nu? Eene tijdruimte van vijf jaren ligt achter mij, en vele, vele beelden zijn bij de anderen gevoegd geworden, die ik in mijn reservoir, het geheugen, had mede gebragt.

Voorwaar, ik zal den tijd nooit vergeten, dien ik op *Sumatra* heb mogen beleven. Ofschoon ik *Java* niet ken, twijfel ik toch zeer, of het even schoon en pittoresk is als *Sumatra*.

Bij het verlaten van de reede van *Padang* vertoonden zich van lieverlede alle groote vulkanen die ik zoo dikwijls, en zoo van nabij, heb mogen beschouwen. Ik vermeende de bergpassen in sommige bergruggen te herkennen, tusschen welke ik met mijn instrument heenklouterde. Duidelijk konde ik, achter den berg *Talang*, den rand van die bergen onderscheiden welke den *Danaoe di atas* omgeven, het liefelijke, ofschoon koude verblijf van den heer SAULUS.

Voorbij, voorbij!

Mijn afscheid van *Padang* kenmerkte zich nog door eenige kleine bisbiljes, waaronder eene was die ik u moet vertellen.

Als militair ambtenaar moest ik mij, voor mijn vertrek van *Padang*, nog eerst bij den militairen kommandant melden, en daar mijne marschorder doen afteekenen.

Toen der tijd kommandeerde in de padangsche benedenlanden de overste POLAND, beter bekend onder den naam van TOONTJE POLAND.

Ik was reeds eenmaal in eene zekere gespannen dienstverhouding met hem geweest, en kende hem ook, van eene meer partikuliere zijde, daar hij het namelijk was, die ons, landmeters, den bijnaam van *klapperboomtellers* had gegeven. De goede kapitein HEIMES heette *//*hoofd van de *bende.*"

Ofschoon ons deze weinig streelende benaming in geenen opzigte toekwam, daar wij noch de klapperboomen telden, noch handelingen van roovers in praktijk bragten, zoo hadden wij het toch liever gehad, wanneer TOONTJE wat kariger ware geweest met dergelijke epitheta.

Ik ging dus naar TOONTJE en verzocht dat hij mijne marschorder, met zijne alombekende handteekening, mogt fiatteren.

*//*Van de opneming?" riep hij, toen ik hem mijn verzoek had voorgedragen.

*//*Oho! daar hebben wij de goede! naar *Batavia*? O ja, iedereen kon wel komen om naar *Batavia* te willen gaan. *Waar is mijn kaart?*

Ik vroeg welke kaart hij bedoelde, want de kaart van de rivier *Moesi* had ik reeds lang teruggegeven.

*//*Die bedoel ik ook niet, vervolgde hij, en zich tot zijn adjudant wendende, deed hij er op volgen:

*//*Is ons niet een kaart van de geheele westkust beloofd?

Heeft niet dat winderige heerschap, dat onlangs met den generaal VON GAGERN naar *Benkoelen* is vertrokken, mij eene kaart beloofd , ja of neen ?

*//*Ik geloof wel overste," antwoordde glimlachende de adjudant.

*//*Dan is het in order," en zich naar mij wendende sprak hij verder. *//*Dus de kaart of ik laat u niet vertrekken."

*//*Ik begrijp niet overste, welke kaart u van mij kunt verlangen, daar ik mij niet herinner, u ooit een kaart te hebben beloofd."

*//*Onverschillig wie dit beloofd heeft, gij of een ander van de bende. Degene die ze mij beloofd heeft is naar de maan, gij moet ze mij dus maar in zijn plaats leveren, begrepen.

*//*Maar overste," verstoutte ik mij te antwoorden. *//*Dat vind ik een beetje sterk. U wilt mij voor de fout van een ander verantwoordelijk stellen, hoe kan dat.

*//*Hoe dat kan?" viel hij mij in de rede. Maar godver.. ik wil mij door jelui klapperboomtellers niet laten vern... begrijp je. HEIMES heeft mij een kaart beloofd, maar hij is uitgesneden zonder iets te hebben gedaan, de andere, die als ik mij niet vergis een van zijne linker snijtanden miste, moest ook op eenen goeden dag weg, maar ik zag geen kaart. Ge begrijpt dus dat ik in mijn volle regt ben, wanneer ik u hier houd, en u niet weg laat gaan, neen voor den donder niet, alvorens ik eene volledige kaart van de *Kust* heb, van hier tot *Singkel* en *Pertibi*, geen pas minder!"

Dat zag er goed uit. TOONTJE, die, onder nadere goedkeuring van het gouvernement, voorloopig eenige oproerige hoofden had doen opknoopen, TOONTJE was in staat mij, in zijn eigen huis, eene kaart, uit mijn hoofd, te doen teekenen, al moest hij mij, acht dagen lang, in eene van zijne ledige kamers opsluiten.

Ik begon derhalve, met de grootste bedaardheid, te beweren dat noch kapitein HEIMES, noch de een linker snij-

tand missende landmeter het regt hadden, om hem eene kaart te beloven, daar zij beiden, even als ik, eenen eed hadden moeten doen, om aan niemand, wie het ook zijn mogt, eene kopij van de verrigte opnemingen te geven.

„Wat u derhalve ook doet, overste," vervolgde ik mijne redenering, „u zult van mij geen kaart bekomen, al hadde ik den tijd om ze te maken, dat verzeker ik u.

„Zoo? ei, ei!" antwoordde hij, en keek mij met een zonderlingen oogopslag aan.

„En buitendien kost het u maar een woord aan den chef van den staf, onder wiens order de opnemingen vervolgd worden, om de mooiste kaart van de wereld te krijgen.

„Laat hem dan in 's duivels naam heengaan, adjudant. Geef mij het *beeren register*!"

De adjudant bragt een boek in folio, en legde het voor den overste op de tafel.

„*Hebt ge beeren, vendutie, toko* of *andere beeren?*" vroeg hij mij.

„Neen overste."

„Wat, geen een beer?" riep hij luidkeels en wierp zich in zijn luiaardstoel achterover.

„Geen een, overste."

„Dat is sterk, niet waar Hess?" hij bedoelde zijn adjudant. „Dat hebben wij in lang niet gehad."

„Laat hem dan in Gods naam teekenen, dat hij geene beeren achterlaat", sprak hij, zich tot zijn adjudant wendende. „Maar, pas wel op, mijnheer de klap . . . ," de rest bleef hem in de keel steken. „als na uw vertrek klagten komen, dat ge nog hier of daar bij een van de toko's of elders, in de pampieren zit, dan zal je de . . . Ge begrijpt mij.

„Nog iets van uw orders, overste?"

„Drink je nog een bittertje?"

„Dank u overste, ik heb reeds een . . .

„Snij dan maar uit!"

„Dag overste!"

Ik sneed ook onmiddelijk uit, blijde er zoo goed te zijn afgekomen.

Nu moet ik u de geschiedenis van de kaart van de rivier *Moesi* vertellen.

Toen Heimes namelijk aan het verzamelen was van gegevens voor de *Oostkust* van *Sumatra*, informeerde hij bij de te *Padang* aanwezige hoofdofficieren, of zij ook in het bezit waren van schetsen en kaartjes, zoo als er dikwijls door deze heeren, op nagehouden worden.

De overste Poland verklaarde in het bezit te zijn van een prachtstuk, den loop der rivier *Moesi* in het *Palembangsche* voorstellende. Gaarne wilde hij dit stuk aan Heimes afstaan, om er eene kopij van te maken, mits men hem dan eene kaart van de Westkust in plaats daarvan beloofde. De ruilhandel was nog al ongelijk, maar Heimes beloofde, of beloofde niet; hoe het zij, wij ontvingen, op eenen zekeren morgen een rol papier, waarop geschreven stond: „*Moesi*."

Toontje voldoende van renommée kennende en tevens wetende, dat hij beter met de sabel dan met de pen konde omspringen, waren wij een koopje wachtende. Dit was echter niet het geval. Toen wij het papier open maakten, vertoonde zich eene rol, van eene halve el breedte en ten minste vijf ellen lengte. In het midden was een drie vinger breede blaauwe band geteekend of beter geschilderd, den loop van de rivier *Moesi*, van haren oorsprong in het *Parisan* gebergte, tot in de zee, voorstellende. Daar, waar zich eene andere rivier instortte, geschiedde dit op dezelfde, bandachtige wijze en in eenen regten, van den rand van het papier komenden hoek.

Hier en daar waren groote, zwarte nulletjes langs den blaauwen watervloed geschilderd, waarbij men *Palembang*, *Tebing-tingi*, *Lahat* enz. konde lezen.

Het geheele dingske was een prul van het eerste water, en God weet door welken korporaal kleêrmaker, bij de el, voor TOONTJE opgeschilderd. In ieder geval echter deed hij daarmede even veel en betere zaken, als menig ander met betere kaarten gedaan heeft.

Wij hadden onze pret met dezen blaauwen stroom, naast welken even goed *Mississippi* had kunnen staan, en deponeerden hem in een van de kasten van het bureau.

Maar eenigen tijd daarna kwam TOONTJE op het bureau, en maakte mij een vervaarlijk standje, omdat ik hem zijne *Moesi* niet had teruggezonden.

Wat ik ook deed, om hem begrijpelijk te maken dat er niets aan bedorven was, hij hield niet op leven te maken, voor dat wij den blaauwen stroom hadden teruggevonden.

Kaarten waren zijn zwak niet. Als hij op den vijand stiet, pakte hij hem en gaf hij hem zoo geducht smeer, dat hij niet terug kwam.

Maar om terug te komen op mijn vertrek, ik was naauwelijks aan de *Moeara* gekomen om mij in de boot van den kapitein aan boord te doen brengen, of er kwam een ordonnance van den militairen kommandant met een briefje voor mij aangeloopen. Het behelsde de uitnoodiging om onmiddelijk bij hem te komen.

Ik spoedde mij naar zijn huis en hoorde TOONTJE reeds op den trap verschrikkelijk tegen mij uitvaren.

„Schulden maken en niet willen betalen, klapperboomteller, valschheid in geschriften en nog meer van dien aard, en moest mij bij mijn binnenkomen een hevige philippika naar den kop laten werpen.

En wat was de oorzaak van al dat spektakel?

Hij had kort na mijn bezoek bij hem eene lijst van de beeren ontvangen, welke officieren en ambtenaren bij het vendutie-kantoor hadden, en hierop stond ik met *f* 11, zegge *elf gulden* aangeteekend.

Ge hebt mij belogen, mijn heer! Ik laat u daarom niet vertrekken. Ge hebt nog vendubeeren!

„Ik heb geen cent schuld, overste."

„Dan liegt WINKELMAN, [1] die hier beweert dat ge nog elf gulden aan het vendukantoor debet zijt."

„Overste," antwoordde ik eenigzins wrevelig over de wijze waarop mij iets verweten werd. „Ik heb voor een dag of veertien eenige boeken op vendutie gekocht, maar deze som, namelijk de voornoemde elf gulden, aan den luitenant v. Z..., die met mij zamen woonde, ter hand gesteld, daar ik nog geen vendurekening ontvangen had. Is dat niet voldoende?

„Daarvan hebt ge me niets gezegd."

„Kon ik weten dat men mij reeds veertien dagen na de vendutie betaling zoude vragen, terwijl men die in den regel eerst na drie maanden vraagt?"

„En hebt gij de elf gulden werkelijk.....

„Overste," riep ik en wilde opvliegen.

„Ik geloof u," viel hij mij in de rede, en stak mij de hand toe. „Een geval als het uwe, geene schulden te hebben, komt zoo zelden voor, dat ik..... enfin, goede reis, alles komt teregt, behalve de verzopen dubbeltjes, maak maar dat je gaauw wegkomt."

En ik marcheerde voor de tweede keer af, mij in het geheel niet op mijn gemak gevoelende.

Maar TOONTJE, hoe onredelijk hij zich ook tegen mij mogt getoond hebben, had toch geen schuld aan deze kwestie, maar alleen de malle vendumeester.

In het algemeen moeten er echter wel redenen bestaan hebben om, bij het vertrek van heeren officieren en ambtenaren, wat toe te zien dat men een beetje order op zijne zaken stelde. Ging zoo een heertje naar *Batavia*, dan bestond er dikwijls veel kans dat hij van daar onmiddelijk

[1] De vendumeester.

wederom naar een buitenpostje in de *Molukken* of *Borneo* zoude overgeplaatst worden.

Bleef hij nu nog met eene venduschuld achterlijk, dan gaf dat eene schrijfpartij van belang, en moest de vendumeester in ieder geval de schuld uit zijn zak aanzuiveren, dewijl hij daarvoor verantwoordelijk was.

Het was derhalve niet alleen noodzakelijk, maar zeer verstandig, om, als het nog tijd was, er voor te zorgen dat ieder bij zijn vertrek, al betaalde hij ook niet, ten minste een gemagtigde aanwees, tot wien men zich des noods konde wenden.

En zoo, beste vriend, moet maar al te dikwijls de onschuldige in plaats van de schuldige lijden.

Ik kwam nog even bij tijds aan boord, want naauwelijks had ik mijn hut in oogenschouw genomen, of reeds ging het anker omhoog en de *Orestes*, kapitein PROSSER, stak in zee.

Vaar wel *Sumatra*, gij goddelijk land, gij edelgesteente van onschatbare waarde, gij paradijs!

En ook gij, vaartwel, goede en joviale menschen, met welke ik zoo langen tijd heb omgegaan:

Nooit zal ik u vergeten!

Aan boord van den Orestes, den 30 *April* 1846.

De bark *Orestes* was vroeger een oorlogschip van de koloniale marine en werd door een van de engelsche huizen te *Batavia* voor een appel en een ei gekocht. Kapitein PROSSER kreeg het bevel er over en had ook aandeel er in.

Hij was in 1830 met een engelsch koopvaardijschip de straat Sunda ingekomen, en toen het schip, bij een storm, op eene der klippen tusschen *Anjer* en *Tjiringin* verbrijzeld werd, — daar was toen der tijd nog geen kustlicht, — bragt hij alleen het leven er af.

Dankbaar voor deze onderscheiding — het mogt wel — besloot hij op *Java* te blijven. Als eene echte zeeman ging hij evenwel wederom op zee en voer sedert dien tijd als matroos en stuurman, tot dat men hem een schip toevertrouwde. Hij verdiende ook dit vertrouwen, want hij was een flinke, eerlijke zeerob, soms wel wat ruw, maar een van die menschen, die alles aan zich zelven te danken hebben, vol moed en zelfvertrouwen, geen filosoof, maar een christen voor zoover het hem aan het hart ging, met één woord een TOONTJE op de zee.

Menschen die van kindsbeen af door de golven van het ruwe buitenleven van den eenen hoek naar den anderen worden geworpen, voor welke de ondervinding alleen moeder, min, leermeester en konversations lexikon geweest is, hebben in het algemeen een hekel aan geleerde menschen en aan diegene welke door de moderne koe der beschaving, van kindsbeen af, van alle kanten belikt zijn geworden.

Nu bevond zich tegelijk met mij een oud eerste Luitenant en gewezen Adjudant van den Overste van SUTHERLAND, SCH... genaamd, aan boord, die, naar ik meen, de zoon was van den gepensioneerden generaal SCH...

De jonge man had eene brillante opvoeding genoten, sprak alle moderne talen, teekende en speelde uitmuntend op de fluit. Op het oogenblik dat hij aan boord ging, stond hij op het punt om kapitein te worden en had dus, op zijn achtentwintigste jaar, het vooruitzigt om met den tijd nog eens den hoogsten militairen rang te bereiken.

Jammer echter dat hij een fout had. Hij dronk, en als het kon, het liefst klare jenever.

Tijdens mijn verblijf te *Bondjol* logeerde hij, gelijktijdig met mij, bij den luitenant DIKMAN, en toen reeds was het zoo ver met hem gekomen, dat hij des ochtends na het opstaan, onmiddelijk een glas jenever moest drinken om iets te kunnen doen. Ik zag hem hoe hij met bevende handen

en met zekere zenuwachtige gebaren, voor dat wij aan tafel gingen, zijne klaartjes dronk en ik kan mij niet begrijpen dat hem die massa sterke drank geen kwaad deed.

Maar het had toch zijne gevolgen. Toen hij op het punt stond bevorderd te worden, zond hem generaal MICHIELS, die zulke heeren niet gebruiken konde, en die de kwade man niet zijn wilde van wien zoo dikwijls aanvragen om demissie uitgingen, naar *Batavia*, opdat men daar zelf zoude zien in hoe verre hij daartoe het regt had.

Daar PROSSER hiervan verwittigd was, gedroeg hij zich zeer voorzigtig tegen hem en nam zich voor, hem de gelegenheid te benemen om aan boord meer te gebruiken dan volstrekt noodig was.

Dit belette echter niet dat SCH... altijd met een gezigt als een kreeft aan het ontbijt kwam, en den geheelen dag niet nuchter werd.

Ge kunt nagaan welk een genot, uit de konversatie met zulk een heerschap moest voortvloeijen, die er altijd op uit was om zijn passagegeld er uit te kloppen, zoo als hij het noemde. Wel twintig keeren op den dag vroeg hij mij met zekere joviale goedigheid: „willen wij?" of, „zou het nu niet tijd zijn?" of, „wat denk je er van?" waarmede hij steeds bedoelde, een glas bitter of brandy, van 's kapiteins drankenzetje te kapen.

Ik herinner mij, bij deze gelegenheid, een voorval uit mijn militaire leven, waarbij ook iets gevraagd werd, dat echter alleen door een, in de zaak ingewijde, konde begrepen worden.

In het Xde regiment diende een kapitein, die zijnen militairen dienst als kompagniesbarbier, begonnen was. Ofschoon dit nu geen schande is, daar de soldaten even goed geschoren moeten worden als andere harige Christenmenschen, zoo verdween toch eenigzins de nimbus om den sjako van den kompagnieskommandant, wanneer zijne soldaten er achter kwamen, dat hij vroeger baardscheerder was.

Hoe zij daarachter waren gekomen doet volstrekt niets tot de zaak, maar zij kwamen er achter, en de spotlust van de kerels werd onmiddelijk wakker en zij maakten zich over den kapitein vrolijk.

Zoo gebeurde het eens, dat hij in de kompagnie over iets inspektie ging houden, en door een „in Order" van den kamerkommandant, aangekondigd werd, toen een van de soldaten riep:

„*Wie moet er nog...?*"

Ofschoon hij de vraag niet geheel uitsprak, zoo toonde toch het daaropvolgende schaterende gelach van de kameraden, dat men hem begrepen had. Want, wanneer de kompagniesbaardscheerder een gedeelte van de heeren soldaten van hun baard ontdaan heeft, en gaarne wenscht uittescheiden, dan roept wel eens de eene of andere vrolijke snaak: „Wie moet er nog...?" geschoren worden; de laatste woorden echter niet uitsprekende, daar de eerste waarschuwing reeds voldoende begrepen wordt.

Gij kunt derhalve denken, met welke uitbundige vrolijkheid deze vraag opgenomen werd.

In ieder geval is het minder vernederend voor den kapitein, te moeten hooren vragen:

„*Wie moet er...?*" als voor den Heere SCH... die vroeg „*Willen wij...?*"

Kapitein PROSSER hield strenge tucht aan boord. De bemanning bestond uit eene monsterkaart van alle landaarden uit den indischen archipel.

In de nabijheid van *Benkoelen* overviel ons des nachts eene geduchte bui met eene hevige windvlaag. Toen een der matrozen, een *Ceylonees*, voor een moment aarzelde om, nadat hij naauwelijks uit de groote mast gekomen was,

wederom, langs de bezaanmast, iets te gaan verrigten, pakte hem PROSSER eigenhandig beet en deed hem, door den bootsman, tien stuks met het eerste het beste touwwerk, op zijn achterste tellen.

Men hoorde tusschen het geloei van den storm, het kletteren van den regen, het kommanderen van den eersten stuurman en de vloeken van PROSSER, de om *ampon* (vergiffenis) roepende stem van den matroos, en zag, op enkele momenten, de door het weerlicht beschenen, opgeheven hand van den bootsman, die den half in de lucht zwevenden matroos doorranselde.

„God dam you, dog!" Ik zal jou leeren om te gehoorzamen: „Gaauw, naar boven!"

En zich, met de hand, het opgewarmde gedeelte van zijn ligchaam wrijvende, haastte zich de arme kerel om naar boven te komen.

Wij bleven den geheelen nacht wakker, want het was kriek, zoo als PROSSER zeide. Eerst toen het begon te schemeren werd het beter weer, en kregen de matrozen ieder een groot glas warme punch; de afgeroste *Ceylonees* echter een groote pruim tabak, nommero een, zoo als de kapitein zeide, en van de soort zoo als hij ze lustte.

Mijn reisgenoot lag zalig te kooi, en had den geheelen storm verslapen.

Gelukkige kerel. Als wij naar den kelder waren gegaan, zoo als het scheepsvolk het verdrinken op zee noemt, had hem vooraf geen mensch gewaarschuwd met de vraag: „wat denk je er van?"

Met eenen fermen bries kwamen wij, reeds op den derden dag, op de hoogte van het eiland *Engano*. De zee ging tamelijk hoog toen wij, op eene mijl of wat aan lei, een vreemdsoortig vaartuig ontwaarden. De kapitein sprong naar den kijker, deed de vlag optrekken en cours nemen op den *pirate*, zoo als hij zeide.

„Het is een zeerover, ik wed er mijn hoofd onder!" riep de stuurman.

Men konde na een paar minuten duidelijk zien, dat eene ijselijke konsternatie aan boord heerschte. Een paar half naakte kerels waren met iets bezig, doch konden daarmede niet klaar komen.

„Er regt op aan, stuurman. Als de kerel geen vlag „hijst, overzeilen wij hem. Er op dus!" riep de kapitein.

Ik keek met gespannen aandacht over de schouders van den kapitein, naar het vooruitzeilende, of beter gezegd, op de golven dobberende lange, onhebbelijke vaartuig, dat mogelijk over een minuut of twee, in den grond geboord konde zijn, en zag hoe op eens een tamelijk naakte kerel op het achterdek sprong, en met beide handen eene gehavende, vuile, hollandsche vlag omhoog hield. De kapitein gaf den stuurman een teeken met de hand, het roer werd met een paar krachtige armen omgedraaid, en, bijna op hetzelfde oogenblik, vloog de *Orestes* langs de loefzijde van het gespaarde offer voorbij.

Wij konden het wit in de oogen van de naakte, van kou bibberende, bruine *enganezen* zien, zoo nabij hen bevond zich ons vaartuig.

„Arme drommels!" riep PROSSER, „kijk eens wat een vaartuig, het is om er over te huilen!"

En werkelijk was het gezigt op dit zeebouwende monster, vooral voor een zeeman, allerbelangrijkst.

Het was een vaartuig, waarop de planken, het wand of de bekleeding niet buiten het geraamte er van vast getimmerd was, maar wel binnen, zoodat men het geheele skelet van het schip zien konde. Het stuurmanshuisje en nog een paar hokjes waren buiten vastgetimmerd of gebonden; met één woord, de kast zag er allerongunstigst uit. En toch bouwen deze vaartuigen zee, en varen jaarlijks ver-

scheidene malen, met groote ladingen klappernooten of olie, naar *Batavia*.

Had de arme kerel geen vlag gehad of getoond, dan ware hij weg geweest, zoo zeker als twee maal twee vier is.

Verder viel niets van belang voor op deze korte zeereis.

Te *Anjer* moesten wij, wegens den sterken stroom, voor anker gaan en maakten wij een uitstapje aan wal.

Ik bezocht het fort, dat nog tamelijk groot en van flinke kasernes voor eenige kompagnien voorzien is. Wij merkten echter bijna geene soldaten op. De kommandant lachte en vertelde ons dat hij niet meer dan vijftig man had, die in het groote fort verdwenen. Wanneer nu, zooals het dikwijls gebeurt, de officieren van het eene of andere vreemde oorlogschip, aan wal kwamen en hem eene visite bragten, antwoordde hij op de vraag naar de bezetting, dat deze eene militaire wandeling was gaan maken.

Anjer is een onbeduidend, klein plaatsje. Wij bragten nog eene visite aan den assistent resident, dronken daar een glaasje bier en keerden des nachts terug aan boord, bij welke gelegenheid wij moeite hadden den Heere Sch .. die ergens gelegenheid gevonden had, om eenige „willen wij...?" te pakken, uit de sloep en naar boven, in zijne kajuit te krijgen.

Batavia, den 10 *Mei* 1846.

Nog eenige woorden voor ik dezen brief sluit.

Reeds den daaropvolgenden dag kwamen wij op de reede van *Batavia* aan, nam ik afscheid van den goeden Prosser, en deed ik mij naar het logement *Willem II*, op *Goenong-Sarie*, brengen.

Ik zal hier waarschijnlijk niet lang blijven. De generaal van der Wijk wil, in de nabijheid van *Ambarawa*, eenige opnemingen doen verrigten en heeft mij hiervoor bestemd. Dus zal ik mij maar niet inrigten en in het logement blijven wonen.

Den 5 *Junij* 1846.

Het is jammer! Maar niet meer dan verdiende loon. Sch... mijn reisgenoot, de gewezen adjudant van den overste Sutherland, is gedemiteerd. Gisteren stond hij, als uit Z. M. militairen dienst *ontslagen*, in de officiele courant.

Een dag na onze komst te *Batavia*, gingen wij gezamenlijk bij den generaal Perier onze opwachting maken en, werd Sch... door dezen braven officier, ter zijde genomen. Hij hield hem eene strafpredikatie over zijn gedrag en eindigde met de woorden: „Gij gaat dus in de *mis* [1] logeren, houd u eene maand of twee goed, wordt dan kapitein en marcheert naar de *Molukkos*, om daar alles te doen vergeten, wat gedurende het laatste jaar, op dat bedonderde *Sumatra*, is voorgevallen.

Ik wil gelooven dat de rapporten van Michiels wat overdreven zijn ... Enfin, wij zullen het zien ...

Des avonds van denzelfden dag werd Sch ... in vollen uniform, den sjerp om, uit eene van de, naast het depot vloeijende, moddergoten getrokken en, door de flankeurs onder een hoeratje, naar zijne kamer gebragt.

Ge begrijpt dat men zulke zwijnjakken niet kan in dienst houden.

[1] Een gebouw, waarin zich verscheiden officierswoningen, maar niet van de beste soort, bevonden.

Hij logeert nu zamen met den gewezen adjoint van den staf bij MICHIELS, zekeren eersten Luitenant Bo . . .s een even groot zwijn. Zij kunnen nu te zamen duetten op de fluit spelen, en op een ander instrument uit *Schiedam*.

Den 15 *Junij* 1846.

Ik ben reeds verscheiden malen bij uwen schoonpapa geweest en ook bij zekere jonge dame, CHRISTINE genaamd, een engel, in de gestalte van een meisje.

Daar gij uwen schoonpapa reeds kent, zal ik u maar niets meer over hem vertellen, maar die CHRISTINE is eene allerinteressantste meid.

Ik heb nog nooit zulk een beminnelijk schepseltje gezien. Alles van haar is even bekoorlijk.

Over het algemeen vind ik dat het schoone geslacht, te *Batavia*, voor een jongen man veel aantrekkelijks heeft. Niet dat dit op andere plaatsen minder of in het geheel niet het geval is, maar in tegenstelling van het beweren van sommige mannen, als waren de indische meisjes minder schoon, dan die welke van *Europa* komen.

Ik stel natuurlijk als voorwaarde, dat zij onder dezelfde materiele en geestelijke auspicien opgevoed zijn.

Wij hebben hier *geen adel, zoo als in Europa*, waar hij als stand, in de maatschappij eene eigene soort van vrouwen produceert, vrouwen die uitmunten in ligchamelijk schoon en in beschaving.

Onze indische adel wordt gevormd door de *aristokratie van 's lands dienaren* en den *handelstand*. Alles begint hier van onder af. De *soldaat* wordt *sergeant* en *luitenant*. Een enkele trouwt, als hij een meisje vindt dat voor hem kan storten. De kinderen gaan op gouvernementsscholen,

en als papa het later — veel later — kan betalen, op eene kostschool voor jonge heeren of jufvrouwen. Daar ontmoeten zij de kinderen van de hoofdambtenaren en kooplui, die t'huis er geen gouverneur of gouvernante op na kunnen houden.

Worden de jongens wat grooter, dan zendt papa hen naar *Holland*, om zich daar, voor den eenen of anderen stand, te bekwamen. Vele mislukken, niet omdat zij geenen aanleg hebben, maar omdat ze verwaarloosd, geminacht of slecht behandeld worden, of eene behandeling ondergaan waardoor ieder gevoel van en voor iets goeds verstikt wordt. Zij komen dan, nadat ze een schat van geld gekost hebben, terug naar Indie, om daar nog eens als klerkjes, op een der vele lands bureaux te beginnen, of voor opzieners te spelen op de fabriek van een oom.

De meisjes zendt men zelden naar *Europa*, men houdt ze liever t'huis, om ze onder het oog te hebben; zij leeren genoeg op de kostschool, waar het een schep geld kost.

Maar wat leeren ze daar, beste vriend!

Veel volgens programma, niets voor hart en ziel.

Deze bleeke, fijn gevormde gezigtjes, met oogen als twee gloeijende *zwarte* diamanten, gevoelen wel, maar het is niet steeds het edele, heilige vuur, dat uit haar straalt, niet de kuische godin URANIA geleidt haar naar VESTA's tempel. Maar laat mij voor dezen keer niet verder gaan. Nog weet ik het meeste meer uit de verhalen van eenige bekenden, dan uit eigen ondervinding.

Ik beloof u later nog meer, over dit zoo hoogst interessante onderwerp, te schrijven, op den voorgrond stellende dat ik in de gelegenheid kom dit te kunnen doen.

Groet uwe goede vrouw en het liefelijke *Manindjoe*. O vriend, wat een verschil tusschen de koningin van het oosten, die in hare wulpsche grootheid, mijlen ver uitgestrek-

ligt, aan den boezem der zee, en mijne kleine fee van *Manindjoe*, in haar kristalhelder negligé.

Vaar wel en laat niet zoo langen tijd op uwe brieven wachten. Ik verlang naar tijding van ulieden.

Steeds...

50e BRIEF.

Christine ten Oppelt aan Koo Voortman,
te Manindjoe.

Batavia, in Junij 1846.

Zeer geachte en zeer respectable Mevrouw!

Uwe rerpectabiliteit houde het mij ten goede dat ik niet reeds vroeger heb geantwoord op uw epistel van den vijftienden Februarij. Maar om u de waarheid te zeggen, ik had een zekeren tegenzin gekregen om aan uwe respectabiliteit als getrouwde vrouw en als heerscheresse van Manindjoe en den commodore van dit paradijs te schrijven. Ik gevoelde al het nietige van mijne positie als ongetrouwde vriendin. Sedert een paar dagen echter heeft mij deze bedremmeldheid verlaten en ruimte gemaakt voor het oude gevoel van vertrouwen.

Ik roep u dus wederom toe: „Wees gelukkig Koo!" En zonder verdere vrees dat ge niet meer de oude zoudet zijn, verzeker ik u uit den grond van mijn hart, dat ik mij ten hoogste heb verheugd over uw geluk.

Laat mij niet onnoodig er over uitweiden, dat ge den man van uwe keuze veranderd had kunnen vinden, dat ge teleurgesteld had kunnen zijn, met één woord, dat u het

paradijs, met toebehooren ware tegengevallen — gevallen die meer voorgekomen zijn — maar laat mij met het volste vertrouwen, met u gelooven, dat ge werkelijk in de haven des geluks zijt aangeland. Wat, beste Koo, verlangt gij nog meer?

Wij meisjes hebben geene groote pretentien. Ons geluk concentreert zich in den man onzer liefde en in een dragelijk t'huis . . . niet waar?

Ik zeg: wij meisjes, en bedoel hiermede dezulke zoo als wij beiden zijn, niet van die *bataviasche* jonge jufvrouwen.

Gij hebt uw doel bereikt, en mij zendt ge den heer WERNER.

O ik begrijp u zeer goed. Ge denkt aan mij, ge hebt medelijden met mijnen hulpeloozen toestand en engageert voor mij een ridder, welke mijn kleur zal dragen en mij zal beschermen tegen reuzen en wilde dieren.

En daar deze bewijzen heeft gegeven van moed en trouw en als uw *paladinus* is medegeweest, van *Padang* tot *Maninđjoe*, zoo kunt gij uit ondervinding over hem oordeelen.

O, gij bezorgde moeder!

En hebben wij op *Batavia* werkelijk zoo weinig mannen, dat er een uit de bosschen van *Sumatra* moet komen, om ons gelukkig te maken met zijne hand; zijn wij hier werkelijk zoo arm, of zijt gij daar ginder zoo rijk?

Ik wil gaarne toegeven, dat uw WERNER eenigzins verschilt van de heeren hier, vooral wat zijn conversatie betreft — hij spreekt namelijk bijna niets, is steeds verlegen en ziet mij altijd aan met oogen, als wilde hij mij vragen: „Moet u niet opgegeten worden?"

Ik wil gaarne gelooven dat hij, door den langen omgang met zichzelven een beetje terughoudend is geworden, en er vooral erg inzit met ons vrouwen, — gij waart de eerste die hij in den tijd van vijf jaren ontmoet heeft, het verwondert mij dat hij u niet onmiddelijk heeft verslonden, maar ik kan het niet helpen, wanneer ik deze wijze van

adoratie, niet alleen belagchelijk, maar zelfs bespottelijk vind. Het is mij onlangs eens gebeurd dat ik, toen hij mij wederom een paar minuten achter elkander had aangekeken, mijn zakdoek voor den mond moest houden, om het niet uitteproesten van lagchen.

Waarom geraak ik bij onze *bataviasche* heeren niet in verlegenheid. Hoe zij ook wezen mogen, zij weten hunne bewondering meer in de grenzen der bescheidenheid, neen dat is het woord niet, want hij is veel te bescheiden, in zeker fatsoen te houden.

Maar ook dat is het niet, want hij is stellig zeer fatsoenlijk. Ik geloof dat hij geen man van of voor de wereld is, want hij geeft zich niet de minste moeite om zijn behagen of mishagen over iets terugtehouden. Dat is wat ik wilde zeggen, hij is te natuurlijk. En dat, geloof ik, heeft hij op *Sumatra* geleerd of zich aangewend.

Natuurlijk, als men steeds met apen, rinocerossen en andere wilde dieren verkeert, neemt men van lieverlede hunne gewoonten aan.

Neen, Koo, WERNER is geen man naar mijnen smaak. Er zijn mannen die hunne vrouwen niet uit liefde, maar uit medelijden getrouwd hebben. Uit medelijden. Hunne toegenegenheid vloeit uit denzelfden bron, als het gevoel waarmede wij aan een bedelaar een aalmoes geven.

Ik ben echter niet van plan, om mij in de gedaante van een duit of *kobang*, [1] aan den heer WERNER toetewerpen, roepende: „Koop u er eene gelukkige toekomst meê.

Nog zijn er soorten van vlinders, die mij omzweven, en het kost mij niet meer dan een van mijne beide pinken in de hoogte te steken, om er een half dozijn aan te zien spartelen, als de vliegen aan een lijmstokje.

Er is alweder zulk een brillante dagvogel bij mij geweest

[1] Twee duiten.

Deze vroeg mij zeer geheimzinnig, *»hoe ik er over dacht.«* Op deze geestige vraag konde ik hem niet goed, in gemakkelijk verstaanbaar hollandsch antwoorden. Ik vroeg derhalve op mijn beurt:

»Wat dunkt u hiervan?«

Het kommiesje keek mij verwonderd aan en sprak: »Ik ben in het onzekere nopens uwe gevoelens, de mijne leg ik hiermede aan uwe voeten.«

Dat was duidelijk. Wat kan echter een *kommies* aan onze voeten neerleggen, beste Koo?

Ware hij nog een bijzonder mooi of knap mensch, dan had ik mij nog even bedacht, maar hij was noch het eene, noch het andere. Ik antwoordde derhalve, zonder mij een oogenblik te bedenken: »Ik bedank u voor uwe goede meening, mijn zeer geachte heer; neem uwe gevoelens echter maar gaauw weg, of ik trap er op, want ik moet thee zetten.«

Dit alles had *sans gène*, voor het overige, talrijke receptiepubliek plaats.

Uw WERNER lachte dat hij schudde, en toen ik hem vroeg of hij om mij lachte, antwoorde hij, zonder den minsten omslag, en zoo dat het de jonge kommies ook konde hooren:

»Neen, dat verhoede de god der liefde, wiens nederige slaaf ik ben. Ik ten minste zoude wel oppassen, mijne gevoelens op eene zoo gevaarlijke plaats te gaan nederleggen, als mijnheer gedaan heeft.

Hij had nog nooit zoo veel gesproken als dezen avond.

»En wat zoude u dan daarmede doen?« vroeg hem ELISE DE BRUINS, — ge kent het snibbige ding.

»Mejufvrouw,« antwoordde hij, en maakte eene korte buiging voor haar. »Ik zoude u, in geen geval, in de gelegenheid stellen, om daarop te kunnen trappen.

»Ah!« vervolgde LISE, »U zoude deze uitboezemingen, van uw liefdevol hart, toevertrouwen aan een *billet doux*?«

»Mogelijk later,« repliceerde WERNER, »maar niet alvorens ik verzekerd ware, dat men mijn brief niet tot papillotten zoude verscheuren, en die van het eene uiterste, van de voeten, naar het andere, de van verontwaardiging overeind staande zijden haren, zoude verplaatst worden.

»Maar uwe gevoelens, mijnheer WERNER, wat zoude u met uwe gevoelens doen?«

»Wenscht u dat ik u dit, voor deze heeren en dames, ga uit elkaar zetten?« vroeg hij, en kwam een paar passen nader tot haar.

»Wel zeker, *sans gène!*« riep de vrolijke ELISE.

Daarop boog hij zich over haar stoel, en terwijl zij dacht dat hij haar iets in het oor wilde fluisteren, en gewillig haar hoofd naar hem toe boog, pakte hij dit met beide handen beet en drukte, een zoen op haren mond, dat het klonk; daarbij uitroepende.

Hony soit qui mal y pense,« Zij gaf een gil en werd zoo rood als een kers.

Ik gunde haar de pret. Gelukkig ben ik het niet geweest die tot type moest dienen voor de uitlegging van zijne gevoelens.

En dat brengt hij uit *Sumatra* mede, uit het land der *Lampongsche* apen en beeren.

O, als hij mij zoo iets had durven doen! Koo, ik geloof dat ik hem de oogen had uitgekrabt!

Maar ik houd mij veel te lang met dien WERNER op. Moge hij zijne gevoelens maar voor zijn eigen, vervelend ik bewaren. Mij heeft hij niet de eer te bevallen.

Ik begrijp ook niet hoe gij het in uw hoofd hebt kunnen krijgen, mij op iemand oplettend te maken, die zich veroorlooft een meisje, zoo als LISE DE BRUINS, die hij bij ons voor het eerste in zijn leven ontmoette, te kus-

sen — te kussen zeg ik u, en te verlangen, dat niemand eenig erg daarover denken mogt.

Is uw man ook zulk een stil water? Ik geloof het waarachtig. Deze soort van mannen, welke met moeite een paar onbeduidende woorden spreken, maar hunne oogen overal hebben, zijn veel gevaarlijker dan die losse, steeds snaterende, jonge lions, van wie men niet weet, waarop zij hun oog gevestigd hebben. Zij komen mij voor als *Mie*, onze kat, die, zonder zich te verroeren, wel uren lang een naast haar spelenden vogel kon zien rondhuppelen, totdat zij hem eensklaps bij den kraag pakt — hap! en weg is hij!

Ik zal wel oppassen dat *Mie* mij niet snapt!

Wat verder? Wij zijn in de komedie geaboneerd. Ik was er in den beginne zeer blijde over, want ik houd dol veel van goede muzijk. Maar, na er een paar malen geweest te zijn, begint mij de zaak te vervelen.

Aanstaanden zaturdag hebben wij bal, in Concordia. Ik weet nog niet of ik ga.

Dank voor de prachtige oorbellen. Zij bevallen aan iedereen die ze ziet.

A propos, over den jongen heer Blijfman. Hij is voor eene week of wat hier geweest, waarschijnlijk met verlof, en om naar eene vrouw te zoeken.

Dat is een juweel van een man! Steeds even beleefd, lacht nooit, weegt zijne woorden op de goudschaal, maar spreekt toch altijd door, alsof hij alleen op de wereld ware.

Gelukkig degene, aan wier voeten hij zijne gevoelens gaat nederleggen!

Het is om te lagchen, niet waar beste Koo?

Laat mij nu maar uitscheiden met schrijven. Daar nu toch de mail naar *Sumatra* gaat, kan ik u om de maand geregeld iets van mij doen hooren.

Groet uwen allerbesten en allerliefsten heer en meester en wees insgelijks, vele malen, omhelsd en gekust van:

Uwe Christine.

P. S. De Heer Werner verzoekt mij u en uwen man uit zijnen naam te willen groeten. — Hij gaat van hier weg. — Het kan mij niet schelen.

Wees gegroet!

51e BRIEF.

Dirk Voortman aan Werner te Batavia.

Sinkara, den 14 *Julij* 1846.

Gij zult raar opkijken dat deze brief niet meer van *Manindjoe*, maar van *Sinkara* gedateerd is.

Ja, beste vriend. Wij bevinden ons sedert eenige dagen hier ter stede en zullen, hoogst waarschijnlijk, wederom een jaar of wat hier blijven.

In geen geval mag ik klagen. Ik ben, na de eerste *wander*jaren, lang genoeg op eene en dezelfde plaats geweest, en mag wel van geluk spreken, dat men mij niet naar de noordelijke afdeeling, of naar een der strandplaatsen gezonden heeft.

Deze mijne overplaatsing naar herwaarts is, in zeker opzigt, het gevolg van eene treurige gebeurtenis.

Ge herinnert je nog wel onze beide kennissen, de kontrôleurs HOFMAN en DE LA GENESTE. Beiden zijn niet meer onder de levenden.

Deze stierf gerust in zijn bed, gene echter op reis naar het hospitaal van *fort de Kock*, in zijn *tandoe* (draagbed).

Hij was altijd een weinig excentriek, en beweerde dat men de koorts, zeer goed zonder chinine en docter konde genezen, als men maar wilde en niet bang was.

Maar dat hij, die een wil had van ijzer en voor niets bang was, toch boeten moest voor zijn te verregaand versmaden van den geest der wetenschap, bewijst zijne zoo onverwachte als noodlottige uitvaart.

Ten gevolge van buitensporige vermoeijenissen en waaghalzige togten, op eene van zijne reizen in het *Rausche*, kwam hij kort geleden eens met eene flinke koorts op het lijf naar huis. In plaats nu van onmiddelijk den docter te doen roepen, in wien hij, God weet waarom, geen vertrouwen stelde, wilde hij zich zelven kureren en dat nog wel met een paardenmiddel, *brandy en peper*.

Hoe hij daaraan kwam, weet ik niet. Hij zal echter toch hebben ingezien, dat dit geneesmiddel niet baatte, want hij liet zich per tandoe naar *fort de Kock* brengen, of beter gezegd, hij wilde zich naar deze ver verwijderde plaats doen brengen, niettegenstaande hij te *Bondjol*, waar hij moest passeren, een docter en een hospitaal konde vinden.

Iederen goeden raad versmadende, verliet hij de laatstgenoemde plaats, kwam nog tot een eindweegs voorbij *Matoea* en stierf onder weg, in eene soort van razernij, terwijl zich niemand anders in de nabijheid bevond, als een inlandsche oppasser.

Verschrikkelijk!

Maar dat is nog niet alles.

Hij was sedert eenige maanden, met eene europesche dame, met den handschoen getrouwd, wier komst hij verwachtte. *Bondjol* doortrekkende, ontving hij een brief uit *Batavia*, waarin hem de gelukkige aankomst van zijne vrouw werd berigt.

Met dezen brief in de hand is hij overleden.

Ik herinnerde mij hetgeen gij mij eens verteld hebt, omtrent het uittarten van het noodlot. Mogelijk was het HEIMES. In ieder geval heeft hij met onoverlegden moed-

wil en ter zijde werping van iederen goeden raad, zich zelven ten grave geholpen, en daardoor aan een onschuldig schepsel, smart, verdriet en verlegenheid, zonder weerga berokkend.

Wat zal ik hiervan zeggen?

Welke leer kan men hieruit trekken?

Speel niet roekeloos met uwe krachten, en ga, als ge ziek zijt, bij den doctor.

Mogen beiden in vrede rusten!

Ten gevolge van deze twee sterfgevallen dus, moest ik de afdeeling *Sinkara* en *XX Kotta's* overnemen. Gelukkig kwam ik, met mijne goede vrouw, zonder de minste obstakels, tot *Batoe Beragong*. Zij rijdt magnifiek te paard en was, bij het aanschouwen van al het schoone, dat men onder weg ruimschoots ontmoet, opgetogen van blijdschap.

Van *Batoe Beragong* deden wij ons over het groote meer van *Sinkara* door het transportschip verder brengen en stegen, vlak bij onze nieuwe woning aan wal.

Mijn vrouwtje was spoedig t'huis, en wij zijn nu bezig om onze meêgebragte rozenstokken, te planten. Rozen, zoo als op *Manindjoe*, heb ik nog nergens in die menigte en schoonheid gezien.

En nu, beste WERNER, zijn wij wederom t'huis, slooft zich de huisvrouw af, met in orde maken en vernieuwen, en snuffel ik in het archief rond, om mij op de hoogte te helpen van de zaken. Reeds heb ik een tourneetje gemaakt in mijne afdeeling en, over een week of wat, ga ik met mijne vrouw naar de goudmijnen.

Zij wil alles zien wat te zien valt, en daar wij hierdoor geen mensch op onkosten jagen, en met uitzondering van den togt naar *Samawang*, steeds denzelfden dag naar huis kunnen terugkeeren, zoo vind ik het zeer goed.

Wij zullen hier niet zoo eenzaam behoeven te leven als op *Manindjoe*, want *Solok* met zijn garnizoen, ligt niet ver

van hier; ook *van der Capellen* kan en zal ons zijn contingent zenden.

Ik heb van *Manindjoe* twee *steenbokken* medegenomen, prachtige, gitzwarte dieren, maar zeer onrustig van aard en strijdzuchtig als hanen. Zoodra zich iemand bij hun hok begeeft, naderen zij tot het hek, houden stampvoetende stil en presenteren de horens, als of zij willen zeggen: kom maar hier en laat je een schop geven. Ik heb eene vechtpartij, tusschen eenige van deze dieren, een stuk of wat wilde varkens en een half dozijn kleine apen, bijgewoond.

Het was een koddig gezigt om den angst van de laatstgenoemde, tegenover de bokken, te zien. Zij sprongen, bij het binnenkomen, dadelijk op de ruggen van de wilde varkens en hielden zich aan hunne ooren vast. Van daar verdreven voltigeerden zij op de steenbokken, konden het echter daar niet volhouden, daar deze dieren zelven, met eene onbegrijpelijke zenuwachtigheid, achter de varkens zaten, en deze, op eene allerverschrikkelijkste wijze toetakelden.

Ik had medelijden met deze arme dieren, die van hunne scherpe tanden hoegenaamd geen dienst hadden.

De bokken liepen, met alle kracht, regelregt tegen den snoet van de varkens in, met het ongelukkig gevolg, dat deze, tot aan de oogen, open gescheurd werden. De arme dieren snelden, woedend van pijn, naar een hoekje van het hok, en staken de tot doodbloedens toe gekwetste hoofden tegen elkander. Dit belette echter de vechtersbazen van bokken niet, om hunne aanvallen, tegen de achterstelletjes van de varkens in blinde woede te vervolgen.

Voeg bij dit ongeluk aan de eene zijde, en de onmeedoogende vervolging van de andere, de komieke sprongen en gebaren van de apen, dan hebt gij een getrouw beeld van eene scène uit de revolutie, waarin de onmagt door de brutale kracht ter neder geveld, en door het neutrale leedvermaak bespot wordt.

Wars van zulke verlustiging onttrok ik mij aan dit tooneel, dat voor de domme mahomedaansche plebejers, te aanlokkelijker was, om dat daarbij het verachtte dier, het varken, het onderspit delfde.

Te dezen opzigte zijn en blijven deze onnoozele menschen steeds kinderen. Het op zich zelf zeer aannemelijk gebod van hun profeet, geen varkenvleesch te eten, daar het varken een onrein dier is en verontreinigt, heeft, zoo als bekend is, zijn grond in de omstandigheid, dat de landslui van den profeet, voor en in zijn tijd, de grootste zwijnen waren. Onzindelijkheid was hunne hoofdondeugd. Zij logeerden met varkens en honden zamen in één hok, en zaten steeds vol van ongedierte en huidziekten.

Het patriarchale zamenleven met deze viervoeters en het onmatig eten van varkensvleesch, hadden eenen zeer nadeeligen invloed op hunne gezondheid, en konden op geene andere en betere wijze te keer gegaan worden, dan door het beweren dat beiden, hond en varken, onrein waren.

Doordien zij nu deze dieren uit hunne onniddelijke nabijheid gingen weren, onderging hunne huishouding eene zeer voordeelige verbetering, en kwamen zij tot de overtuiging, dat zindelijkheid eenen grooten invloed op hunne gezondheid kon uitoefenen.

Mahomed heeft dus dit verbod uit zuiver hygiene motieven doen uitvaardigen, en niet uit een ongemotiveerden tegenzin. Deze heeft zich echter later tot de beleiders van die godsdiensten uitgestrekt, welke het eten van varkensvleesch veroorloven en de honden niet voor onrein beschouwen.

En zoo hebben wij, *europeanen*, het genoegen ons bij elke gelegenheid waar het geloof in conflict komt met ons of onze instellingen, den eerenaam van hond of varken te hooren geven. Er zijn zelfs voorbeelden dat men een vermoorden europeaan met een dooden hond te zamen heeft doen begraven.

Ik ben, in principe, tegen iedere soort van gevecht tusschen dieren, en wel om de eenvoudige reden, dat het niet anders is als eene *geprovoceerde moordpartij*.

Wij, die door beschaving de maleijers of javanen willen veredelen, moeten dergelijke renconters tot uitspanning tegengaan, ja verbieden. Een doodslag, al wordt hij ook alleen aan een dier begaan, dat niets anders tegen zich heeft als het bijgeloof, de gewoonte of de haat, blijft steeds eene daad van wreedheid. Wordt deze dan nog in tegenwoordigheid van eene autoriteit uitgeoefend, die zich op dezelfde wijze er mede vermaakt als de onbeschaafde inlander, dan ben ik, bij God, huiverig aan de handeling een naam te geven.

Ik vraag mij dan af, en ik vraag het aan u en een ieder verstandig mensch, *tot welk doel arrangeert men b. v. een tijgergevecht?*

Om een karbouw door een tijger te zien verscheuren, of een tijger door een karbouw te zien verpletteren? — want van een gevecht kan, in een hok van vier of vijf ellen diameter, toch geen sprake zijn.

De arena's van de oude Romeinen, waarin dergelijke dierengevechten plaats vonden, waren zoo uitgestrekt, dat zich de beide kampioenen, ieder volgens zijnen aard, naar hartelust konden bewegen; de tijger kon een sprong doen, volgens zijnen kattenaard, en de karbouw kon zich in zijn lompheid bewegen, zooals hij verkoos, en een aanloop nemen, met al zijne gevaarlijke kracht. List en behendigheid van den eenen, stonden dus evenredig tegenover kracht en voorzigtigheid van den anderen, want ieder was in staat deze natuurlijke gaven in toepassing te brengen.

Beschouw echter onze tijgergevechten! Zijn ze niet bespottelijk?

Niet alleen dat men den tijger, reeds eenige dagen voor het gevecht, in eene soort van doodkist opgesloten houdt,

zoodat hij, wanneer hij daar uitgelaten wordt, niet meer weet of hij op de knieën of op de voeten moet loopen, maar laat men hem er uit, dan geschiedt dit alleen om hem onmiddellijk met eenen gezonden en kranigen karbouw, die hem in de gaten heeft, op dood en leven te doen vechten.

Vecht nu eens, als je eenige dagen lang, op groot diëet, in een hok hebt gelegen, terwijl de tegenpartij, in zijne volle kracht, voor u staat.

Dikwijls gebeurt het ook dat de tijger, onmiddelijk bij zijn entree, met eenen zoo geweldigen stoot van den karbouw gerecipieerd wordt, dat hij zijne bekomst er van heeft en niet wederom opstaat. Die daaraan iets mooi's vindt, is beklagenswaardig. Steek of schiet dan het arme beest liever onmiddelijk dood, maar geef geen aanleiding tot domme en onmenschelijke opmerkingen, die onder de onbeschaafde hoop, al te dikwijls, uitgelokt worden.

Men had vroeger, in *Europa*, insgelijks soortgelijke publieke vermakelijkheden, maar ze zijn, behalve in *Spanje*, overal verdwenen; — de *engelschen* willen er ook niets meer van weten, en laten alleen nog toe, dat zich een paar boksers, geheel partikulier, eens ter dege afrossen. Enfin, *privaat genoegens*, tusschen twee goede vrienden, moet men niet verbieden, en de *spanjaarden* dienen wij, in geen geval, *en wat ze ook doen*, na te volgen, want bij hen is het ook maar om privaat genoegens te doen [1].

Bij het laatste, te *Fort de Kock* gehouden tijgergevecht, had een groote koningstijger, toen men hem uit de kleine doodkist in de groote wilde overbrengen, waar hem een reusachtige karbouw, vlak bij het valluik, stond te wachten, de tegenwoordigheid van geest, om zijn gevangenhokje, met een ruk achteruit te smijten, en zich, met een vervaarlijken

[1] Of vechten ze werkelijk voor een goed principe. Wij zullen het zien.
Oktober 1868. F. C. W.

sprong, over de hoofden van het nieuwsgierige publiek heen, een uitweg te openen. Hij had geen trek tot vechten en riep, met eenigen spot in zijne stem, den verschrikten honoratioren toe: "Zend mij den karbouw, van avond, in het Karbouwengat, dan zal ik hem een lesje geven in het springen en bijten, als Z. E. er op gesteld is."

Neen vriend, voor hun genoegen vechten ze niet met of tegen elkaar, en als een zwakker beest, bij toeval, een sterker ontmoet, dan maakt het, dat het zoo gaauw mogelijk uit de voeten komt.

Zij zien dat onmiddelijk. Kijk maar eens als twee honden elkander voor het eerst in hun leven ontmoeten. Oogenblikkelijk gaat degene, die zich zwakker gevoelt, als het nog tijd is, met den staart tusschen de beenen, er van door, of legt zich, in het geval hij daartoe geen kans ziet, op den rug neder, uitroepende: "Ik ben te zwak voor jou, wees genadig!" En de andere hond ligt, in het gevoel van zijne materiëele overmagt, een van zijne achterbeenen op, ... onderschrijft dit gezegde, strooit een beetje zand daarover heen en vertrekt, om, eenige passen verder gekomen zijnde, hetzelfde manoeuver voor een anderen hond te doen, dien hij als den sterkeren herkent.

Maar ik verschrijf al mijn papier over eene zaak die u mogelijk niet het minst interesseert. Het is echter niet kwaad, daarover, zoo als over andere instellingen, van tijd tot tijd, van denkbeelden te wisselen. Komt gij eens in de gelegenheid om op Java een tijgergevecht bij te wonen, denk dan aan hetgeen ik u hierover heb geschreven, en stel uwe denkbeelden tegenover de mijne. Alleen op deze wijze heeft onze correspondentie eenig nut en geeft ze ons gelijktijdig eenigen prikkel, om de zaken meer van nabij te beschouwen, dan dit, over het algemeen, gedaan wordt.

Ik stap dus hiervan af, en breng u wederom naar *Sukara* terug.

Ofschoon mijne vrouw, met eenigen tegenzin, het liefelijke *Manindjoe* verliet, heeft zij zich toch reeds zoo ver weten te troosten, dat zij mij verzekert, dat het hier, ten allerminste, even mooi is. Zij is reeds bezig met een epistel aan hare vriendin CHRISTINE, en verzocht mij u dit over te zenden, met de aanbeveling eene voorlezing daarvan door deze jongs dame, te willen provoceren. Wat zij daarmede beoogt kan ik niet opgeven, misschien dat gij hieromtrent een eigene passe-partout bezit, wier tooverkracht de jonge dame of reeds kent, of daardoor moet leeren kennen.

Jonge vrouwen, van geest en hart, weten aan alles zekere bekoorlijkheid te geven en vinden daar schoonheden, waar wij, arme dienstmenschen in het blinde rondtasten.

Koo is een engel! Ik gevoel mij zeer gelukkig.

Schrijf dikwijls en veel. Ook *op Java is veel te zien en op te merken.* Wees verzekerd, dat wij beiden even veel van u houden, en dus uwe opmerkingen met verlangen te gemoet zien.

Valé en Salute

De Uwe.

52e. BRIEF.

Koo Voortman aan Christine van Oppelt.

Sinkara, den 16 *Julij* 1846.

Beste CHRISTI!

De natuur, zegt mijn man, is in al hare handelingen konsekwent; zij doet dierhalve niets zonder grond. Alles, wat wij van haar zien, is het gevolg van eene ijzeren noodzakelijkheid, waartoe zij gedrongen wordt.

Ons handelen heeft zijn grond in dezelfde noodzakelijkheid. Wij doen geen stap zonder daartoe geleid te worden, door den *logos* in ons, en onze handelingen verraden dikwijls datgene, wat wij nog niet uitgesproken, maar alleen gedacht hebben.

Ge hebt derhalve gelijk, wanneer ge mij, met zekeren haast, toeroept, dat WERNER geen man voor u is, niet waar CHRISTI? Dat wilt ge mij wijs maken.

Mogelijk had ik daaraan geloof kunnen hechten, in het geval ge verder over hem gezwegen had. Maar uw geheele brief verraadt ten duidelijkste, dat deze WERNER, die geen man voor u is, toch uwe belangstelling in hooge mate wist gaande te maken. Van een man, die geen man voor ons is, vertelt men niet zooveel, als gij geliefdet te doen.

Dus, beste meid, wees voorzigtig in uwe handelingen, want zij zijn de uitvloeisels van uwe gedachten. Iemand die iets koopen wil, gebruikt wel eens de list om de waar te minachten, ten einde den verkooper te verleiden, deze wat goedkooper te geven. Maar *„Wer schimpft, der kauft,"* zeggen de duitschers.

Ik geloof derhalve, dat CHRISTI VAN OPPELT, veel verstandiger zoude doen, van den Heer WERNER geene aardigheden te vertellen, die haar zoo tegengevallen zijn, dewijl ik vermeen, dat zij er juist mede in haren schik is.

Zie toe dat hij, voor het vervolg, en wanneer men u wederom gevoelens voor de voeten legt, deze bij u in bewaring geeft en niet bij de malle LISE.

Wees intusschen gefeliciteerd met uw engagement met hem.

Ook mijn man wenscht u geluk, want WERNER zal een goed man voor u zijn.

Zie, beste CHRISTI, zoo zorg ik, uit de verte, voor mijne vriendin, zoo neem ik uwe belangen waar.

Of ken ik u niet? Weet ik niet, dat gij tot die meisjes behoort, welke te veel vergen van eenen man, en daarmede hunnen goddelijken tijd verkwisten.

Weet ik niet dat gij reeds, herhaalde malen, ten huwelijk zijt gevraagd, maar steeds, om de eene of andere reden, geweigerd hebt een aanzoek aan te nemen.

Ook ik behoor niet tot die vrouwen, welke zoo gemakkelijk te voldoen zijn, en die het uiterlijke alleen in aanmerking nemen. Maar ik was gebonden, ja had, als het ware, hoegenaamd geen recht om een man af te wijzen, die maar eenigzins aan het ideaal herinnerde, dat wij gewoon zijn ons van eenen man te maken.

Gij kunt u met eenige meerdere vrijheid bewegen, merk wel op, met eenige, doch ook niet met die, zoo als andere van onze medezusters. Uit dezen grond, mijne lieve CHRISTI,

wenschte ik wel, dat gij, bij uwe keuze, niet te kieskeurig mogt zijn, zoo als ge het tot nog toe geweest zijt.

Ik wil u niet verwijten dat ge reeds een paar jonge mannen hebt afgewezen, die, voor zoover ik weet, alle hoedanigheden bezaten, welke hen aanspraak konden doen maken op uwe keuze. Beiden hebt gij afgewezen, om dat zij geen voldoend inkomen hadden.

Maar, kind, is dit eene reden, om, in *Indië*, een man te verwerpen? Ik geloof het niet. In *Holland* wel, dat geef ik toe, want daar blijven zij soms vijf en twintig jaren in een en denzelfden rang, met een luttel inkomen, voortloopen, en is, bij alle liefde, ellende de dagelijksche gast.

Dit is echter in onze indische maatschappij niet het geval. Onze jonge mannen maken eene geregelde en goede carrière. Naauwelijks blijven zij vijf jaren in denzelfden rang, en de sobere schotels en huizinge wordt met ieder avancement beter, zoo dat gij, met zekerheid er op kunt rekenen, dat uw man, dien gij als *luitenant*, *kommies* of *griffier* hebt getrouwd, langzamerhand tot *kapitein*, *secretaris* of *officier van justitie* en eindelijk tot *hoofdofficier*, *resident* en *president van eene regtbank*, ja nog hooger zal opklimmen.

Gedurende dezen tijd zijt gij, wel is waar, *met hem arm*, *maar ook jong geweest*, en alle zorgen, die de wereld over u beiden heeft uitgestort, heeft uwe liefde, uw geluk, hem helpen dragen, tot eenen beteren tijd.

Welk eene zalige gewaarwording moet het voor de vrouw en de gelukkige moeder zijn, wanneer zij, op eenen meer gevorderden leeftijd, en onder betere auspiciën, kan terugblikken op den tijd der zorgen en ontberingen, maar tevens ook op die gelukkige dagen, van eene jeugdige liefde!

Is dit het geval, of kan het het geval zijn, wanneer gij een man gaat trouwen, die reeds een hoogen rang bezit, maar tevens ook langen, neen, laat mij alleen zeggen eenigen tijd, in Indië gediend heeft. Ge komt bij de volle

schotels en in een groot huishouden, dikwijls ook onmiddelijk in eene kleine, niet steeds met de beste geboorteacten voorziene familie. Wel is waar zijt ge onmiddelijk eene vrouw van aanzien, houdt er wagens en paarden op na, geeft receptiën en wordt gefêteerd van jong en oud, als de godin des huizes . . . maar CHRISTI!

Wat is eer, aanzien en alles, tegenover een jeugdig hart, dat met ons kan gevoelen!?

Niet de ondervinding is het, die mij zoo tot u doet spreken, want mijne ondervinding is van nog zeer onmondigen aard; maar mijn verstand. Vraagt gij dit insgelijks om raad en ge zult tot dezelfde gevolgtrekking komen.

Ik heb WERNER niet lang genoeg kunnen gadeslaan om zelve een oordeel over hem te kunnen vellen, maar wat ik heb opgemerkt, heb ik in verband gebragt met hetgeen mij zijn vriend, mijn man, over hem heeft medegedeeld, en, hierop steunende, veroorloofde ik mij hem bij u voor te stellen.

Dit was echter volstrekt niet met het doel gedaan om hem, onmiddelijk, in de eerste rei van de pretendenten te stellen, welke naar uwe hand dingen. Daar ge echter zelve bekent, dat het te *Batavia*, met de jonge mannen, die aanzoek om u doen, slecht gesteld is, zoo zal hij uw hart wel van zelf moeten innemen, wanneer er nog plaats is, of ik moest mij zeer in u vergissen.

Dus niets meer over WERNER.

Over mij kan ik niets meer en niets minder berigten, dan dat ik mij zeer gelukkig gevoel. Hetzelfde is het geval met mijn man.

Ge zult niet vergeten hebben, wat wij meisjes zoo dikwijls omtrent de heeren der schepping, onder elkaar, gesproken hebben. Dan kwamen wij ook op het kapittel van de kundigheden, welke wij wenschten dat onze mannen zouden bezitten. Als deze het regt hadden, om zich daarmede bezig te houden om daarnaar hunne keuze te bepalen, dan voorwaar hadden wij het ook. En hierop steunende lieten wij den vrijen teugel aan onze droomerijen.

De eene wenschte zich een man, die goed schilderen en muziek maken kon, eene tweede wilde geen ander trouwen dan een die steeds deftig voor den dag kwam, eene derde wilde een poëet, eene vierde een mooijen officier hebben, de meesten waren het eens dat de mannen geld moesten bezitten, daar dit toch, in de meeste gevallen, het koloriet verleende aan de kunst en de wetenschap.

Ik wenschte mij eenen braven man, die mij, zoo dacht ik bij mij zelve, die mij lief had. Deze liefde omgaf ik met eene stralenkrans. Ik deed hem, om zoo te zeggen, door vuur en water marcheren en allervreeselijkste avonturen doorstaan, ja de hand van eenige koninginnen afwijzen, alleen om mijne hand te kunnen verdienen.

En heb ik niet bereikt wat ik wenschte? Mijn DIRK is een brave man en — nog een beetje er bij, hij is ook knap, knapper dan ik wel gedacht heb.

En dit, beste CHRISTI, wilde ik u insgelijk op het hart drukken. Neem geen domoor tot man, hoort gij! Het moet verschrikkelijk voor eene vrouw zijn, wanneer zij merkt dat haar man minder knap is dan zij — ja, *dat hij dom is.*

Ge moet dit echter niet tot aan het uiterste toe vervolgen, en van uw man verlangen dat hij een *universeel genie* zal wezen. De meeste mannen zijn afkeerig van eene vrouw, die te veel weet en vergt, en nemen liever eene gans dan eene zwaan.

In ieder geval is voor ons de gouden middenweg aan te prijzen en de geleerde man, welke meer van zijne boeken houdt dan van zijne vrouw, steeds boven dengene te prefereren, die uit domheid niet weet dat de *kamper steur* geene vischsoort is.

De menschen zijn hier geheel anders dan onze javaantjes; ik verbeeld mij dat ze veel slimmer zijn. Met hunne vrouwen is er voor ons, europeesche vrouwen, geen omgaan. Zij zijn in den hoogsten graad terughoudend, en, volgens hare denkwijze meer kinderen dan volwassen menschen. Dit kan ook niet anders zijn, want haar denken en wenschen bepaalt zich tot kleeding en eten. Over iets anders kan men met haar niet spreken Ik heb het wel eens beproefd om er eene, omtrent haar huiselijk geluk, te polsen, maar stuitte af op hare terughouding en een zeker wantrouwen. Zij schudde haar hoofd, zag mij met een paar groote oogen aan en hield zich bezig met het in orde maken van siri

Ik geloof wel dat ik van deze eene meer zoude kunnen vernemen, als ik beter met haar bekend ware. Zij is de eerste vrouw van een der hoofden, eenen jongen man, die echter reeds van het volle getal vrouwen voorzien is, dat hem, volgens de wet van den profeet, toegestaan is. Daar hij, volgens het zeggen van mijnen man, een van de grootste hanenvechters is, kan het niet missen of het moet een sober huishouden zijn. Arme vrouw, die dan de eerste is, om het regt te hebben van te mogen honger lijden.

Sinkara ligt zeer lief. Wanneer men zich in de achtergalerij van ons huis bevindt, dan ziet men in het verschiet den *Merapi* en het land van *Batiepoe*, tot aan *Batoe-beragong*. Links verheft zich eene hooge, met zwaar bosch bedekte bergketen, rechts een lage bergrug. In het midden van beiden ligt het meer, dat zich tot op weinige passen van ons huis uitstrekt.

Staat men in de voorgalerij, dan heeft men de boschrijke bergketen ter regterhand, links den kalen berg van *Padang riboe-riboe*, en daar tusschen de valei van *Simanoe* en *Solok*, terwijl in het verschiet de hooge vulkaan *Talang* de schilderij begrenst. Vlak voor het huis bevindt zich eene vrije plaats, beplant met eenige vruchtboomen. Regts

ziet gij de woningen voor onze bedienden en de keuken, links de stallingen voor onze paarden. Mijn rijpaard, een kleine, allerliefste bruine *battaker*, wordt soms tegen den avond naar buiten gebragt om aan de *longe* wat in het rond te loopen. Dan komt hij tot aan het hek van de galerij, om van de vrouw des huizes, een paar *pisangen* te ontvangen.

Ons grootste genoegen bestaat daarin om bij dag een toertje te paard te maken. Dirk is dan geheel in zijn element. Bij deze gelegenheid alleen hoor ik hem zingen. Ja Christi, als wij in galop een berg oprijden, dan overvalt hem, als het ware, eene soort van zangwoede en laat hij zich in een helder klinkenden bariton voor zijne vrouw hooren. Dan is het:

„Triste exilé sur la terre étrangère!"

of:

„Reich mir die hand mein leben!"

of ook:

„Quest'or'orendo di manivesti!"

Hij is in alle talen t'huis, kent al onze klassieke meesterstukken van muziek en dichtkunst en heeft dus steeds stof genoeg voor gezang of declamatie.

Maar zonderling is het, dat hij niemand dan mij tot deelgenoot maakt van zijn talent of genoegen. Dring ik bij hem aan om mij t'huis een lied of ander zangstuk voor te dragen, dan weigert hij het, onder voorwendsel dat het aan zijne betrekking niet voegt om luid te zingen.

Gij zult hierover lagchen en hem een pedant heerschap noemen. Zoo als hij mij echter de zaak verklaarde, moet ik hem gelijk geven

De inlanders houden niet van dergelijke luidruchtige ontboezemingen; bij hen zijn volksgezangen niet zoo in den

mond van het volk, als bij ons in *Europa*, of welligt zelfs in de *Soendalanden* op *Java*. Het eerst hebben zij onze europeesche militairen hooren zingen, maar helaas, meestal in zekeren toestand van al te groote opgewektheid, met één woord, als ze dronken waren. Wanneer zij nu een europeaan, onverschillig van welken stand in de maatschappij hij moge zijn, hooren zingen, dan zeggen zij zonder verder onderzoek: *„orang mabok,"* een dronken man.

En naardien zij nu voor een dronken man de grootste verachting koesteren, is het geen zaak hun aanleiding te geven dit predikaat op een van hunne europeesche gezagvoerders toe te passen, al ware het ook ten onregte

Hij zingt dus niet in zijn huis, maar slechts als hij zich alleen op reis bevindt, en geen mensch in zijne nabijheid is te bespeuren.

Dan echter laat hij aan zijne volle mannelijke stem de vrijheid zich naar willekeur uit te zetten en verheug ik mij in de vrolijkheid van zijn gemoed.

Dikwijls zitten wij des nachts in de achtergalerij van ons huis, en dan leest hij mij iets voor uit zijne lievelingsdichters: SHAKESPEARE, of GÖTHE, of DANTE. Hij noemt alle drie gelijksoortig en eenig in hunnen aard. Gij moet hem dan hooren, wanneer wij aan eene bijzondere geestige passage komen, met welke innige vreugde hij zich daarover verheugt en hoe hij niet woorden genoeg kan vinden, om het diepe inzigt, of de schoonheid van het motief, naar alle zijden toe te lichten en te ontleden.

Er ligt een onuitsprekelijk genot in, een wezen in zijne onmiddelijke nabijheid te hebben, dat op de hoogte is van onzen tijd en bekend is met die hooge faktoren, waarop ons zedelijk leven gegrondvest is. Is dit nu toevallig ons eigen ik, onze man, dan wordt dit genot te grooter naar mate het bij ons zelve een gelijk gevoelend hart vindt

Het leven is schoon, CHRISTI, en ik acht degene gelukkig die niet te veel noodig heeft om gelukkig te zijn.

Wel is waar zijn wij van de overige wereld afgesneden en tot ons tweeën beperkt, maar er bestaat vooruitzigt dat wij spoedig eenige logés zullen krijgen, en dan komt er eene kleine afwisseling in ons leven.

Er is een tijd geweest dat het hier, op *Sukara*, aan genoegens en een luidruchtig leven niet ontbrak. De vorige, nu overleden kontrôleur, was een vriend van gezelschap en had soms het halve garnizoen van *Solok* of *van der Capellen* bij zich in huis.

Mijn man vertelde mij eene geschiedenis, die hij wederom uit den mond van WERNER gehoord had, en die deze vertelde met het doel, om te bewijzen dat eene javaansche vrouw, onder zekere omstandigheden, ook deugdzaam kan zijn

Zonder mij over eene nadere uitlegging van de zinsnede: *„onder zekere omstandigheden"* te willen inlaten, zal ik u dit geval oververtellen.

WERNER was belast geweest met eene bepaling van de diepte van het meer van *Sinkara*, en bleef dikwijls, om maar spoedig klaar te komen, den geheelen dag op het water

Op eenen avond, die door eene prachtvolle maan verlicht werd, had hij zich voorgenomen om, op de hoogte van *Sinkara*, in de boot te blijven slapen, tot welk doel hij zich tot vlak voor ons huis deed roeijen.

Toen hij nog op een paar honderd ellen daarvan verwijderd was, zag hij opeens eene menschelijke gedaante langs de achtergalerij loopen, achtervolgd door eene tweede. Hierop hoorde hij eenen vervaarlijken, doordringenden schreeuw, het loopen van menschen en een verward geroep.

Hij deed zich onmiddelijk naar het strand roeijen, sprong uit de boot en haastte zich om naar de woning van HOFMAN te komen. Deze was, wel is waar, afwezig, maar zijne menagère, eene javaansche vrouw, moest t'huis zijn en van haar zoude

hij welligt het een of ander vernemen, omtrent de aanleiding tot deze zonderlinge scène. Terwijl hij hierover nadacht, hoorde hij het galopperen van een paard dat zich in de rigting naar *Solok* verwijderde.

Wat was hier toch gebeurd?

Voor het huis komende vond hij de menagère, met loshangend haar, op eene sopha zitten, omgeven van al hare bedienden.

„Allah, wees gedankt," riep zij, toen zij Werner bemerkte, en vertelde, op diens vragen wat hier gebeurd was, de navolgende ware geschiedenis.

Voor een paar dagen was een *orang kapal* (zeeman), het was een zee-officier, hier komen aanrijden, gezonden door haren heer en meester, die te *Samawang* bij het uitdiepen van de rivier *Ombilin* bezig was. Zij ontving den last om hem eene kamer aan te wijzen en om voor hem te doen koken, zoo als dit de gewoonte is.

Dit deed zij en bekommerde zich niet verder om hem, dien zij alleen bij zijne komst even een goeden morgen had gezegd.

Heden avond echter, toen zij half ontkleed voor haar toiletspiegel op een tapijt zat, en bezig was zich met *bedak* (een wit blanketsel poeder) het aangezigt en de schouders in te wrijven, ontwaarde zij op eens het hoofd van den logé in de half geopende deur, haar met een paar oogen, als die van een tijger, aanstarende. Zij verschrikte allerhevigst. Toen hij echter binnenkwam en haar wilde naderen, sprong zij, schuw als een *kidang* (een klein hert), in de hoogte, en wist hem, door zijne uitgespreide armen heen, te ontsnappen. Daar hij haar echter op den voet volgde, liep zij de galerij van het huis rond en kwam zoo in de verlichte achtergalerij. Reeds gevoelde zij zich buiten staat langer zoo hard te loopen, en zag zij het oogenblik aankomen, dat hij haar zoude bereiken, doch op eens bedacht zij eene list, sprong op zijde en liet hem voorbij loopen. Hij echter wist zich staande te houden, draaide zich op zijne hielen rond en wilde haar met beide armen omvangen. Dit oogenblik scheen zij verwacht te hebben, want nog alvorens hij zijn plan ten uitvoer konde brengen verhief zij, met de snelheid van het weêrlicht, haar klein handje en deed het met zulke kracht, aan stuurboordszij van den *orang kapal*, nedervallen, dat het geheele vaartuig op zijde viel en, de hand op het beschadigde gedeelte van het wand houdende, tegen de deur loefde en daar verdween.

Gelijktijdig met dit manoeuvre de force, met dezen *coup de main*, gaf zij eenen schreeuw of gil, die het vaartuig tot aan den kiel deed sidderen, en door Werner gehoord werd.

Ook kwam het dienstpersoneel aangeloopen, om te zien wat hier gebeurde.

De zeeman vond echter goed om zich onmiddelijk naar den stal te begeven, zijn paard te zadelen en er van door te gaan.

Hij was het dien Werner had hooren vertrekken.

Korang-adjar! riep zij, nadat zij het verhaal geeindigd had. Mensch zonder opvoeding!

Ik vertelde u deze tragie-komieke geschiedenis alleen, omdat mijn man de aardigheid had, dat plekje in de achtergalerij, waarop de oorveeg gegeven werd, *de klip* te noemen.

En zoo zitten wij daar des ochtends te ontbijten en vraagt mij Dirk, of wij op of naast de klip zullen gaan thee drinken en andere aardigheden meer, die daarop betrekking hebben.

Ons leven vloeit stil en gelukkig heen.

Ik wensch u een gelijk geluk. Maar onze goede landslui zeggen: „ieder naar zijn meug," en zoo valt dit geluk mogelijk niet in uwen smaak.

Wees echter op uwe hoede, beste CHRISTI, en verg niet te veel. Ligt ware het dan mogelijk dat ge te lang wachttet, of te kieskeurig waart, en ge weet hoe het met onze jeugd gaat:

„Paradise lost, all lost!"

En nu vaarwel, wees niet boos over mijne zusterlijke, ik mag wel zeggen, moederlijke vermaningen en gedenk aan den tijd, toen wij elkander de belofte deden, steeds met open kaart tegenover elkaâr te spelen. Ik doe het. Doe gij het ook en blijf mij getrouw.

Mijn man roept, uit zijn kantoor, dat hij u vele malen doet groeten en dat ge aan WERNER, wanneer deze u iets omtrent zekeren brief mogt vragen, maar geen weigerend antwoord moet geven. Ik weet niet welken brief hij bedoelt. Dus, nog eens, wees vele malen gegroet.

Uwe oprechte vriendin,

KOO VOORTMAN.

53e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Batavia, den 18den Augustus 1846

Waarde vriend!

De dichters en wijsgeeren hebben volkomen gelijk te beweren, dat de vrouwen raadsels zijn. Ja, zij zijn raadsels!

Ik ken ze nog veel te weinig om dat met vele voorbeelden te kunnen staven, maar een voorbeeld uit allen, kan ik gerust onder den naam van CHRISTINE VAN OPPELT aanhalen, dezelfde CHRISTINE welke uwe vrouw kent.

Reeds heb ik u in mijnen laatsten brief verhaald, dat ik haar bekoorlijk vond en vol geest. Ik ging, nadat ik daar een beetje bekend was geworden, iederen woensdag naar hare woning, en amuseerde mij met hare puntige en hoogst originele gesprekken. Zij moet het opgemerkt hebben, dat ik behagen in haar schepte, want ofschoon ik mij naar gewoonte expres een beetje op den achtergrond plaatste, kwam zij ook mij in den kring trekken van hare begunstigde aanbidders, — deze zijn, tusschen twee haakjes, degene die zij met hare bijtende uitvallen vereert.

De natuur heeft mij nog al goedgunstig met eenig gezond-

verstand bedeeld, en ik kan desgevorderd van mij afbijten, en, onder zekere omstandigheden, ook bitter en — natuurlijk alleen tegen mannen — grof zijn.

Zij scheen het zich ten doel gesteld te hebben, om mij van alle kanten te omzweven, ten einde mij van de zwakste zijde te pakken te krijgen. Maar bedaard, zeer beleefd, soms een beetje snedig, weerde ik hare aanvallen af, zonder mij zelven eene attaque te veroorlooven.

Ik moest hierover eenige steeken onder water slikken, zoo als: mensch zonder gevoel, ijsbeer en andere aardigheden.

„*Niets is vervelender dan een goed mensch, iemand die niets anders is, als goed,*" riep zij opeens. „Of," vervolgde zij, „die b. v. *blond, bruin of zwart is*, zonder dat men daarbij kan zeggen: blond als vlas, of bruiner dan de kastanje, zwarter dan zwart!

„Of rood," riep ik uit, „vioolkleurig!"

„Waarom niet!" beet zij mij met een uittartenden blik toe.

„O ja," zei ik. „Zoo een roodkop is eene uitzondering op den regel, eene rariteit."

„Juist, mijnheer, en daarom opmerkenswaard, even als ...

„Even als iemand met groen of blaauw haar, die nog meer opmerkenswaard zijn moet," viel ik haar in de rede.

„Goed, mijnheer WERNER," antwoordde zij en stelde zich vlak naast mij. „Wat zegt ge van een meisje met rood haar?"

Ge weet of moet weten dat zij blond is, met eene sterke neiging tot rood.

„Hm, er zijn middelen om dit bruin of zwart te verwen."

„Dit is geen antwoord op mijne vraag," wierp zij mij tegen. „Ik vraag u wat ge van meisjes met rood haar denkt."

Ik antwoordde onmiddelijk dat ik van dergelijke specialiteiten niet hield, omdat mij altijd het spreekwoord voor den geest kwam:

„God bewaar u voor rood haar en baard,
Want beiden zijn van eenen valschen aard."

„Dank u, mijnheer," riep zij, bitter lagchende uit, draaide mij den rug toe en ging naar den anderen kant van de piano dan waar ik zat, bij een jong heertje met groene haren.

Ik weet niet of gij reeds in de gelegenheid zijt geweest zulk een fenomeen [1] te ontmoeten.

Ik ken menschen met haar, dat tusschen geel, grijs en zwart in ligt. Het is, wel is waar, niet grasgroen, maar toont veel neiging tot deze kleur. Dit jonge mensch dus had haar met neiging tot groen, en zij met neiging tot rood.

Zij begon met hem een gesprek over het geluk dat er in gelegen was, niet zoo te zijn als anderen, niet tot het algemeene te behooren, iets bij anderen vooruit te hebben. . . . .

Op hetzelfde oogenblik vertoonde zich een jong mensch met een opvallend langen en scheven hals, die haar zijn kompliment kwam afsteken.

„Bij voorbeeld!" riep ik uit.

Er ontstond een algemeen gelach, dat de nieuw aangekomene met zekere verbazing aanhoorde, daar hij natuurlijk niet wist welke aanleiding hiertoe bestond, het allerminst er op komende dat hij zelf het was, die ons deed lagchen.

Maar wat deed onze geestige CHRISTINE? Zij nam den jongen heer bij de hand, bragt hem bij mij, en zeide tot hem, terwijl zij mij een knikje gaf:

[1] Ik vraag excuse voor de f. F. C. W.

//Deze heer zal zoo goed zijn u te verklaren waarom men bij uw binnentreden zoo erg begon te lagchen."

//Nog al geestig, niet waar?"

Ik was hierover, zooals ge kunt begrijpen, niet zeer op mijn gemak. Voorliegen kon en wilde ik hem niet, want in ieder geval zoude men het zich tot een genoegen rekenen, hem later met den waren zamenhang van de zaak bekend te maken. Ik verzocht hem derhalve mij voor een minuut of wat in eene zijkamer te willen volgen, ten einde hem de verlangde inlichting te kunnen geven.

Toen ik dit gedaan had, vroeg ik hem, of hij hierover nog eene nadere verklaring begeerde. Hij bedankte mij en gaf mij de verzekering, dat hem zijn kromme hals reeds meermalen erg in den weg had gestaan.

//Nu dan," antwoordde ik en overreikte hem mijn kaartje, //zal ik bewijzen dat hij mij niet in den weg staat, en om //u dit te toonen, verzoek ik insgelijks uw adres. Wij moe-//ten met elkander kennis maken en als wij elkander beval-//len, zullen wij den dag zegenen, welke ons, door een //qui pro quo van dien aard, met elkander heeft doen in //aanraking komen."

Ge zult het mij stellig niet euvel duiden, dat ik voor dezen avond niet meer goed te spreken was, en mij eclipceerde, zonder iemand een goeden nacht gezegd te hebben.

Wat zegt ge van dezen boozen zet?

Maar wat gebeurt den daaropvolgenden zaturdag. Het was bal in de *Concordia*. Ik had den jongen man met den scheven hals met mijn huurwagen gaan afhalen en kwam vroegtijdig in het gebouw van de societeit.

Over koetjes en kalfjes sprekende, loopen wij in de zaal op en neder, en gaan daarna op een van de divans zitten, welke voor de dames bestemd zijn.

Intusschen kwamen de gasten, en werden wij opeens door eenige jonge jufvrouwtjes verrast, die op onzen geusurpeerden troon wenschten plaats te nemen. Onder deze bevond zich de vrolijke CHRISTINE.

//Ei, mijnheer WERNER!" riep zij mij spotachtig toe. //De //heer WERNER hier? ACHILLES onder de meisjes! Dat is //aardig, kijkt toch hoe aardig!"

Ik sprong op, boog en wilde mij verwijderen, zij echter vervolgde hare uitdaging.

//U behoeft niet zoo spoedig heen te gaan, wij hebben nog zamen een appeltje te schillen, weet u, van verleden woensdag."

//En zullen wij dit experiment hier verrigten?" vroeg ik, haar met den vinger dreigende.

//O!" riep zij lagchende uit, ik ben niet LISE DE BRUINS, u schijnt uwe eerezaken alle met dezelfde wapens te willen bestrijden."

//Vreest u deze," vroeg ik haar.

//Laat ons wapenstilstand houden," antwoordde zij en mij haar engagementboekje toereikende, riep zij onmiddelijk: //welken dans kan ik u aanbieden? Schrijf maar zelf op, //volgens uw genoegen."

Er kwamen reeds verscheidene jonge heeren, ten einde haar eenen dans te vragen; ik, die het rijk alleen had, schreef onmiddelijk drie dansen in, en haar het boekje teruggevende, zeide ik: //Voor groote misdrijven heeft de wet ook groote straffen geordonneerd. Ik heb u tot drie dansen veroordeeld."

//Dat is veel, heer president van den raad," antwoordde zij met eenen onuitsprekelijken glimlach op de lippen. //Ik zal mij echter aan uwe uitspraak onderwerpen."

Deze nacht was voor mij de gelukkigste van mijn leven. Ik danste met haar alleen, want zij had nog een vierden dans voor mij gereserveerd en ik leerde haar in hare geheele beminnelijke geestigheid kennen.

De uren vlogen voorbij, en toen zij vertrekken zou, en

ik haar naar het rijtuig brengen wilde, overhandigde zij mij haar ruiker, zeggende: Het is niet veel, *maar voor u genoeg*, zoo als ik hoop; tot ziens. . . . . WERNER.

En zoo vertrok zij.

Zijn de vrouwen niet raadsels? Hebben onze wijsgeeren niet gelijk, wanneer zij dit vragen?

Ik echter wil dit eene raadsel oplossen, dat verzeker ik u, en ten dien einde, nog voor mijn vertrek, den grooten stap doen, haar bij haar papa tot mijne vrouw te vragen.

Ik zal dezen brief nog niet verzenden, alvorens ik uit haren mond mijn lot heb vernomen.

Neem het mij niet kwalijk dat ik u over Batavia niet meer schrijf, maar mijn hoofd is vol van CHRISTIES en CHRISTIENTJES.

Tot later. . . . . .

Acht dagen later,

Zij wil mij niet. Morgen vertrek ik naar *Samarang*. Van *Willem I* meer.

Groet uwe goede vrouw. O die brief, die brief!

De Uwe.

54e. BRIEF.

Christine van Oppelt aan Mevrouw Koo Voortman te Sinkara.

Batavia, den 26 Augustus 1846.

Niemand op de wereld heeft het beter dan degene welke het goed heeft.

De beste stuurlui staan aan wal.

Wees intusschen vriendelijk bedankt voor uwe voorlezing omtrent hetgeen een meisje te doen heeft, dat een man denkt te nemen.

Neen, beste Koo, gij zijt niet op de hoogte van het feest. Uwe gelukkige positie, zoo als zij u op dit oogenblik nog schijnt te zijn, heeft u verblind en uw goed hart, dat u reeds meer dan één dommen streek heeft doen begaan, excuseer mijne openhartigheid, legt u raadgevingen in den mond, die zeer onpraktisch en derhalve onbruikbaar zijn.

Ge komt mij voor als onze direkteur van den waterstaat, die, door zijne wijze van bruggen te bouwen, de oorzaak is dat men bloot staat zijn leven te verliezen Als men over de nieuwe brug komt, die hij bij *Kampong Makassar*, boven *Meester Cornelis*, gebouwd heeft, moet men, er regt over rijdende, eensklaps in eenen scherpen hoek, regtsom draaijen, om zijnen weg te kunnen vervolgen.

Waarom niet regtuit, waarvoor deze buiging?
Ziet gij, lieve, dat past op uwe raadgeving,

De tweede luitenant heeft eenen zoo verren weg te maken en zoo vele hoekjes te passeren, alvorens hij majoor wordt, dat ik niet begrijp, hoe men iemand den raad kan geven, hem te trouwen, wanneer de kans zich voordoet, al deze hoekjes te kunnen vermijden, welke den weg zoo lang en vervelend, ja gevaarlijk maken. Ik laat mijn rijtuig den regten en gladden weg uitrijden, die is, volgens mijn gezond verstand, de kortste, en tevens de meest voordeelige.

Wie, om 's hemels wil, zal liever gedurende eene kwart eeuw honger en alle mogelijke misère willen lijden, in plaats van aan de volle tafel te gaan zitten en alle gemakken van het leven aan te nemen, wanneer zij worden aangeboden? Wie? ik vraag het u?

Ik heb deze huwelijken uit liefde leeren kennen. Daar hebt gij ANNA VAN DER DINGEN, die getrouwd is met den jongen luitenant KREEFT. Mijn God, wat was dat voor eene bovenaardsche liefde.

Men zag hen, den geheelen tijd, rondom het koningsplein loopen en dan hadden ze het zoo druk met vertellen, over wat, dat weet de hemel, en op eene danspartij waren ze niet van elkaâr te slaan en dansten als de twee zamengewassen *Siamezen* — het was bespottelijk. Daar noch de bruid, noch de bruigom eenig fortuin hadden, had men nog oneindig vele moeite, om het kapitaaltje voor storting bij elkander te krijgen. Maar dit gelukte dan toch nog op het laatst en zij gingen trouwen.

Nu begon het geluk van alle kanten. Zij hadden naauwelijks genoeg om te leven, en daarom liep mevrouw altijd in hare oude kleederen, die zij nog als meisje had gedragen; men zag haar nergens meer, noch in de komedie, noch op een danspartij, noch op receptiën. Voor een enkelen keer kon men haar, met haar man, die nooit in politiek gekleed

ging, langs het koningsplein zien wandelen, en dan hadden zij het altijd even druk met praten, als vóór den tijd, dat zij getrouwd waren.

Ik heb van menschen, die het moesten weten, gehoord, dat zij zelve haar kleedjes wiesch en streek, en dat ze de koffij zonder suiker moesten drinken, alleen om maar fatsoenlijk voor den dag te kunnen komen.

Is dat een leven? Wilt gij mij tot zulk een huishouden veroordeelen? Ik zou met WERNER gaan trouwen, die in rang gelijk staat met een tweeden luitenant?

Neen lieve, dat doe ik niet! En welke pretentie heeft het heerschap. Hij wil geestig zijn, wil brilleren met gezochte aardigheden en is toch geen cent geestiger dan vele van denzelfden slag.

Hij verdiende eene gestrenge kastijding, en die is hem ten deel gevallen, in volle maat.

Ik heb hem aangehaald en hem doen gevoelen dat ik zijne bedoeling begreep. Ik heb niet alleen niets gezegd over zijne pretentie, om zich voor drie dansen op éénen avond in mijn engagements-boekje in te schrijven, maar hem nog vrijwillig eene polka als réjouissance er bij gegeven, alleen om hem te toonen, dat ik hem begreep. Naar huis gaande overhandigde ik hem mijn verlepten bloemruiker, met de woorden: *»Dit zal voor u genoeg zijn, heer* WERNER *— tot ziens!«*

Dit had hij door zijne geestigheid moeten begrijpen. Want een bloemruiker zonder bloemen, is, in geen geval, eene surprise voor een vrijer.

Hij echter gaf in zijne waanwijsheid eene andere uitlegging hieraan en kwam, eenige dagen later, geheel amicaal en met zeker welbehagen in zijn voorkomen bij ons, ongeveer zoo als iemand die tot zich zelven zegt, ik zal even bij de VAN OPPELTS een bittertje gaan drinken, en vroeg mij ten huwelijk — zoo en passant, begrijp je — want hij moest den dag daaropvolgende vertrekken.

Ik zag aan zijn gezigt, dat hij alles eerder verwachtte, dan een afwijzend bescheid, bedankte en beloofde over een uur hem mijn antwoord te doen geworden. Op zijn aandringen, om dit maar onmiddelijk te doen, liet ik mij eenige woorden over mama en papa ontvallen en maakte mij uit de voeten. Ik ging onmiddelijk naar mijne schrijftafel en schreef hem het navolgende:

„Mijnheer!

„Papa en mama maken geene objectien en zouden gaarne „uw aanzoek om mijne hand willen ondersteunen. *Dit neemt „echter de aversie niet weg, welke ik tegen u gevoel.* U be„grijpt derhalve . . .

„Ik noem mij hiermede." . . . . . .

Hij zal wel een beetje vreemd over dit korte en bondige antwoord hebben opgekeken, maar ik had het land aan hem en wilde er geen geheim van maken.

Gelukkig kwam zijn vertrek zeer te pas, want reeds den dag daaropvolgende ging hij een reisje maken over zee. Dat zal hem goed doen.

Neen lieve, met al uwe filosofie brengt ge mij niet tot de overtuiging, dat vrijwillige armoede te verkiezen is boven vrijwillige weelde. Ik kan wachten tot dat de tijd zal komen. En hij zal komen, dat verzeker ik u. Reeds vertoonen ich zekere voorteekens aan den hemeltrans, reeds komt zeker iemand bijna dagelijks bij ons in huis, mogelijk kan ik u spoedig eenig heugelijk berigt mededeelen.

Ik dank u intusschen voor uwe goede bedoeling, en hoop dikwijls iets van u te hooren.

Groet uwen ORPHEUS, den goddelijken zanger.

Uwe opregte Vriendin.

P. S. Als zich die WERNER maar niet voor den kop schiet. Daar zijn wel voorbeelden van.

Neen Koo! Dat ging niet. Ge moet dat zelve inzien. Twee honderd gulden traktement in de maand! Dat is naauwelijks voldoende voor mijn toilet. Papa betaalt, bij mevrouw FORSTER, ten minste honderd gulden, en daar heb ik niets voor, als hetgeen voor een gewoon toilet benoodigd is. Mijn God, als ik nog op handschoenen en andere kleinigheden moet gaan bezuinigen, dan verzoek ik papa liever, dat hij met ons naar Europa met verlof gaat, of zijn pensioen neemt.

In Europa kan men armoede leiden, maar hier niet. Ik hoop dat ik u over dit kapittel nog meer zal kunnen schrijven.

Als gijlieden eens naar Java overgeplaatst wordt, dan kan je bij CHRISTI B.... logeren. Raad eens die B.... B..E...

Het vervolg later!

55e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman te Sukara.

Vesting Willem I, den 25 September 1846.

Waarde vriend!

"Noem hij deze aarde een dal van Eden,
"Die immer mogt op roozen gaan,
"Ik wensch geen stap terug te treden
"Op de afgelegde levensbaan!"

Zoo zingt Borger! En Borger heeft groot gelijk. Ook ik wensch niet terug te treden.

Men heeft op eene afschuwelijke wijze den spot met mij gedreven; men heeft een hart doodelijk gekwetst, een hart, dat niet voorbereid was op dezen slag, ja, dat de tong van de slang, als de teederste bloem beschouwde, tot op het laatste oogenblik van het bedriegelijke spel.

Vaar heen, gevallen engel! Gij zult aan de godin der wraak niet ontsnappen, en ieder woord, dat gij tot mij hebt gesproken, met het doel om mij, kortzigtige, aan de waarheid van uwe gevoelens te doen gelooven, die echter valsch waren, zal u nog eens op het hart branden als gloeijende koolen.

Laat dit het laatste woord zijn dat ik over mijnen korten

droom van liefde en liefdegeluk, het laatste woord dat ik over Christine v. Oppelt schrijf. Ik vrees dat ik nog eens minder vleijende woorden omtrent haar zal vernemen.

Het was een droom, maar die droom was goddelijk! weg er mede!

Ik woon op dit oogenblik in het kampement, te *Willem I*, of zoo als het door de javaantjes genoemd wordt, *Ambarawa*, dat wil zeggen, *ampir-rāwāh*, of bijna in het moeras liggende. Bijna zeg ik, want het scheelt niet veel of het lag er in.

De generaal von Gagern keurde de ligging van de vesting af en ware het niet geweest, dat men reeds tien of elf millioenen daaraan verbouwd had, dan ware hier nooit eene vesting gekomen. De reden waarom men juist hier een zoo kostbaar werk daarstelt, houdt geen stand tegenover een gezond raisonnement en de hoogte op welke, reeds op dit oogenblik, onze militaire wetenschap staat.

Men gaat niet meer eene geheele armee in eene vesting werpen, zoo als de *franschen* in 1706 te *Cremona*, de *oostenrijkers* in 1797 te *Mantoea*, of in 1805 te *Ulm* hebben gedaan, en blijft ook niet meer een jaar voor eene vesting liggen, om ze te nemen. Men kan zijne troepen en zijn geld beter gebruiken.

En hier op *Java* vind ik deze groote bouwwerken geheel doelloos.

Ten eerste, om dat zij te veel geld,
ten tweede " " " " " menschen,
ten derde " " " " " onderhoud kosten,
en ten vierde, omdat het verblijf in uitgestrekte, onvrije steenen gebouwen, op den duur, noch gezond noch genoegzaam verzekerd is.

Onze tropische regens, de zon en de aardbevingen, spreken hier een woordje mede.

Als ik iets te zeggen had, bouwde ik, in de binnenlanden van *Java* of *Sumatra*, nergens eene vesting, maar alleen retranchementen, nergens gebouwen met eene verdieping, want aan ruimte ontbreekt het niet en hout heeft men meer dan genoeg. Voor al dat prachtige djattiehout, dat men reeds gedurende tien jaren, in het bosch van *Prenghapoes*, [1] kapt, en in de steenbakkerij verbrandt, voor al de duizende van overheerlijke djattieboomen, die men in den modder heeft moeten heijen, om de vesting daarop te kunnen bouwen, kan men eene kleine stad van houten huizen hebben, zoo mooi als er ooit eene geweest is, en hoogst doelmatig ook.

Maar men heeft altijd en eeuwig een europeeschen vijand op het oog, spreekt steeds van eene landing van de engelschen, en ziet hen reeds op marsch naar de binnenlanden, alsof er een voorbeeld bestond, dat ze ooit zoo ver gekomen zijn.

Men herinnert u aan *Meester Cornelis*, maar dit voorbeeld neem ik niet aan, want het deugt niet, en wel op de navolgende gronden.

De engelschen had men ten eerste nooit zoo ver moeten laten komen, en zij waren ook nooit zoo ver gekomen, als men in het bezit ware geweest van betere hoofdofficieren.

Ten tweede, derde en honderste had men meer op zijne goede vrienden moeten rekenen — op de *bataviasche koorts* en op de *bevolking*, beiden hoogst gewigtige faktoren.

Wanneer een europeesche vijand eens de bergpassen van het middelgebergte achter den rug heeft, dan houdt hem geen *Gombong*, *Willem I* of *Ngawie* meer op.

Aan de berglijnen zijn onze thermopiliën! Is hij deze gepasseerd, dan zijn wij weg.

Maar zoo ver mag men hem niet laten komen. De moeraskoortsen zijn onze natuurlijke verbondenen en willen wij dat de andere factoren dit ook zijn, en dit met hart en ziel zijn, dan, vriend VOORTMAN, ligt het maar alleen aan ons te maken dat dit gebeurt.

[1] Verbrande bamboes.

Met een millioen strijders kan men veel doen! en onder de twaalf millioenen menschen zullen er wel zoo veel te vinden zijn.

Geld!?

Vraagt gij naar geld en ge zijt in het bezit van de grootste geldkist van de wereld?

„Schepen en soldaten?"

Wij overwonnen de spanjaarden, toen zij op hunnen hoogsten trap van kracht en rijkdom stonden, waarom zouden wij, als het er op aan komt, niet ook een ander volk kunnen staan, welks geluksster aan het dalen is?

Ik bedoel *niet de russen* . . . .

Dus ik woon buiten *Willem I*, in het kampement.

Laat mij u eene kleine beschrijving geven van deze onze nesteling of beter gezegd van het moeras, *Râwâhpĕnning* genoemd.

Komt men van *Samarang*, dan bereikt men, bij paal 21, eene lage bergketen, een gedeelte van het *djamboesch gebergte*. Op de zuidzijde hiervan ligt de dessa *Bawen* of de drie armen genoemd. De van *Samarang* komende hoofdweg gaat regt door naar *Salatiga* en *Soerakarta*; de weg naar *Willem I* echter slaat naar het westen om en brengt u, na drie palen te hebben gereden, aan de *dessa Ambarawa*.

Laat ons deze hoogte, aan den westkant van de *Kali pandjang*, beklimmen, — er bevindt zich hier een begraafplaats — en ons vergasten aan het fraaije vergezigt.

Regts in het verschiet, verheft zich de tienduizend voet

hooge vulkaan *Merbaboe*. Eene van zijne lange voeten vervlakt zich, ten zuiden en zuidoosten. Daarop ligt *Salatiga*; men kan het zien liggen. Verder naar achter heeft men het land van *Getas*, een golfvormig terrein.

Vlak onder den *Merbaboe* ziet gij eenen ronden bultberg, den *Goenong Gadja* of olifanten berg; deze en de *Wiro Gomo* of *Kelier* zien er uit als zijne kleine jongens, welke in den groei zijn blijven steken. De laatste wilde wel groeijen, maar, bij de overhaasting waarmede dit moest plaats hebben, ging het hem zoo als den kikvorsch in de fabel, hij barstte. Ge kunt duidelijk de breede kloof zien, waar dit moet hebben plaats gehad. Onze geologen noemen zulk een verschijnsel een verheffingskrater. In ieder geval is deze benaming sinoniem met iemand die zijnen groei wil verhaasten en dan barst. Ik hoop dat ge mij begrijpt.

Een weinig op zij van de steile, noordelijke helling van den *Kelier*, ziet men eene steile verbinding met het djamboesche gebergte; hierover leidt de weg naar de *Kadoe* en de *Bagelen*.

Aan den tegenoverliggenden kant van deze ontzagchelijke reeks van bergen, ontmoet ons oog eene lage bergketen, met den goenong *Rong* als hoogsten top. Ongeveer regt in het oosten ziet men eene kloof. Hier heeft dit gebergte eene doorbraak ondergaan, en hier ontlast zich het water, dat van al die bergen in de daartusschen gelegen vallei vloeit.

Groote natuurrevolutiën, veldslagen tusschen *Vulkaan* en *Neptunus*, hebben hier plaats gehad, of tegen elkander, of tegen de arme moeder *Gea*, onze aarde. Het resultaat daarvan was de doorbraak van het water en het ontstaan van de rivier *Toentang*. Die reuzen trapten helaas zoo vreeselijk daarbij in de rondte, dat zij eene soort van gat trapten, waarin het water moest blijven staan, de *Râwâh-pĕnning*.

Ge ziet gindsche bruingele, uitgestrekte vlakte, waarin men hier en daar een streepje van het water kan opmerken. Vlak aan den voet van den *Goenong Gadja* ontwaart ge een heuveltje, *Tjandie* genoemd; daar heeft vroeger een tempel van de *Hindoe's* gestaan, waarschijnlijk ter eere van de warme bron die daar nog bestaat.

Aan onze voeten ligt onze hollandsche tempel, de *Vesting Willem I*. Een domme, dwaze tabaksverkooper van *Amsterdam* verbeeldde zich, toen hij in een reiswagen voorbijrende, dat hier eene *suikerfabriek* was. Heb je ooit zoo iets gehoord! Het torentje met het klokje en horlogietje zag hij voor den schoorsteen aan.

Enfin, het is *Willem I*. Men kan eenige hoofdofficiers woningen zien en de bomvrije haven, die een scheur heeft ....neen, dat moet je meer in de nabijheid gaan zien, zegt de oude Driesen. Maar dien ken je niet. Ik ken hen echter, de scheur en Driesen.

Wie is in *Willem I* geweest, en weet niet, wie de oude Driesen is. Een oud hollandsch hart, een man als goud, iemand die zijn laatste stuk brood gaf om een vriend te helpen. Zijn eenige fout was, de manie om *Willem I* te helpen bouwen.

Maar hij zal langer leven dan zijne geliefkoosde vesting.

Buiten het *glacis*, naar ons toegekeerd, ligt het kampement, eene reeks van ± twaalf officiers woningen en verscheiden kasernen, voor eenige kompagnien infanterie en sapeurs. Aan den hoek regts is de wacht en daarachter het kwartier van de ballingen

Wanneer ik u nog zeg, dat *Willem I* 1200 voet hoog ligt, dus even hoog als *Sinkara*, dan zult ge op de meest eenvoudige wijze, en zonder *interpoleren* kunnen nagaan, hoe het met de lucht hier gesteld is.

Mij blijft nu niets meer over dan u in mijn nederig huis te brengen

Maar halt la! Ik heb u nog niet verteld hoe ik naar *Willem I* ben gekomen. Gaarne zoude ik u dit verhaal schenken, maar daar de reis, over land naar herwaarts, op een afstand van zesentwintig Java-palen, à 1506 ellen, volgens de hier bestaande orde van zaken en op den dienstweg plaats had, zoo zal het u welligt niet onaangenaam zijn, iets meer daarvan te kunnen vernemen.

Ik vertrok op den zevenentwintigsten April, met de stoomboot *Koningin der Nederlanden, Kapitein* BATTEN, van *Batavia.*

Als reiscompagnons had ik een civielen en een militairen dokter, benevens eenige landhuurders van *Solo.*

De toestand waarin ik verkeerde, maakte eenige afleiding hoogst noodzakelijk. Ik nam dus de propositie van de beide eskulapen aan, en ging met hen aan het *omber* spelen. *L'homber* is niet moeijelijk, maar men moet het met oplettendheid spelen, anders is men het kind van de rekening.

De gedachten aan CHRISTINE vervolgden mij echter overal. Iedere hartenvrouw draaide ik een paar keeren rond, alvorens ik mij van het denkbeeld kon ontslaan, dat zij niet de zuster was van den schoppen boer, dien leelijken, zwarten PIET.

Ik was alles behalve bij mijn spel, en het resultaat er van was, dat mij de twee kolega's op eene beklagenswaardige wijze plukten. Zij schenen mijne verstrooidheid eindelijk gemerkt te hebben en deden de propositie om maar uit te scheiden tot des avonds. Ik had twee derden van mijn reisgeld verspeeld. Veel was het niet, maar als ge met zestig gulden op reis zijt gegaan, dan is een derde niet veel om nog eene reis van *Samarang* naar *Willem I,* te kunnen betalen.

Na twee dagen stoomens kwamen wij op de reede van *Samarang* en gingen in het gastvrije hôtel van den heer CRESSONIER logeren.

Daar de militaire dokter, even als ik, naar *Willem I* moest, en dit op dezelfde wijze wilde doen als ik, per cheval, en wel met heerenpaarden, of *koeda aloes,* zoo besloten wij de reis zamen te doen, en gingen ons ook te zamen bij den plaatsmajoor melden.

Vele officieren en andere hooge en lage reizigers hebben reeds, ten minste eens in hun leven, eene reis gemaakt, op een *koeda-aloes.* Voor hen zal dit verhaal van weinige waarde zijn, maar voor u, vriend VOORTMAN, voor u, *Kontrôleur* en *Comodore* van *Sinkara* en de *XX Kottas,* voor u, die op een vurigen *battaker* over de bergen rent, en daarbij het lied zingt „en avant mes enfants"! voor u is het zeer leerzaam.

Ik veroorloof mij derhalve, het verhaal er van, in eene extra bijlage te annecteren, daar het wel de moeite waard is om gelezen te worden, en ge het dan ook aan PETERMAN'S *Mittheilungen,* of aan het *Leeskabinet,* of welligt in uittreksel aan den *Navorscher* zoudet kunnen aanbieden, t. w.:

Merkwaardige reis van twee Gouvernements-ambtenaren in Nederlandsch Oostindie, van de stad Samarang tot in de vesting Willem I, verhaald door een der beide reizigers, kort na de reis, die plaats had in de maand April van het jaar 1847, *p. Ch. n.*

Met twee zoogenoemde koelie-bons in de hand, marcheerden wij, ik en de dokter, hij was een joodje uit Frankfort a/M, naar het residentie-kantoor en bestelden voor den volgenden dag, voor onze reis, de benoodigde *batoors* of *koelies* of dragers voor onze bagage, benevens twee *koeda-aloes* voor ons en even zoo vele *koeda gladak* voor onze bedienden.

Om nu de beide namen *koeda-aloes* en *koeda gladak,* niet alleen in hunne *etymologische,* maar ook *kosmisch-kultuur-his-*

torische waarde, die voor ons van het meeste gewigt was, te leeren kennen, moet men hunne afstamming analiseren en dan daarop gaan zitten. Het eerste is voor den Navorscher van gewigt, het tweede hebben wij gedaan.

Koeda beteekent een paard, *aloes* beteekent iets dat fijn is; b. v. *orang aloes*, een fijn of beschaafd mensch; *soetra aloes*, fijne zijde, zoodat *koeda aloes* dus een fijn en beschaafd, of, wat daarmede gelijk staat, een heerenpaard voorstelt.

Gladak is niet zoo gemakkelijk te verklaren. Het beteekent een nachtverblijf voor doorreizende soldaten en tevens ook de plaats, waar de paarden voor de in dienst reizende personen, gesteld zijn. Men zoude dus kunnen volstaan met te zeggen: *koeda-gladak* is een paard van de *gladak*.

Hiermede zoude mogelijk de taalkundige van professie genoegen nemen; voor den menschkundigen, sentimenteelen of gevoelvollen, ja laat mij zeggen *gevoeligen* reiziger, is deze verklaring ten eenenmale onvoldoende, en ik, ik moet er meer van hebben.

Wanneer men eenigen tijd in Indie is geweest, heeft men ook wel eens het woord *gladakker* hooren noemen: Een *gladakker* onder de menschen is niets meer en niets minder dan een vuile, gemeene, luije vlegel, een schoft of smeerlap. Wanneer men dus hoort zeggen: die vent is een *gladakker*, dan weet men genoeg.

Daar nu een *koeda-gladak* kortaf een *gladakker* genoemd wordt, zoo geloof ik genoeg gezegd te hebben, om u eene voorstelling te geven van deze soort van paarden.

Geloof nu niet, waarde vriend, dat het onderscheid tusschen dit paard en een *koeda-aloes* even groot is als tusschen een *Paria* en een *Brahmaan*. O neen! Tusschen de beide laatste kasten liggen nog de *Soedra's*, *Vaisja's* en *Xatrija's*, maar tusschen een heeren- en bedienden-paard ligt niets, niets . . . . . niets.

Ik wist natuurlijk hiervan even min iets als de dokter, en niet het minste idée kwam bij ons op, dat een heerenpaard iets anders kon zijn als een heerenpaard.

Reeds om zes uur des ochtends liepen wij in de voorgalerij van het heerenlogement op en neder. Ik had een mooi rijzweepje van balein, met een zilveren paardevoet als handvatsel, in de hand; de dokter was van lange kavaleriesporen voorzien. Men had ze hem in het logement te *Batavia* aangesmeerd.

Hij was gedurende de laatste vijf jaren vooral in de *Molukken* rond geweest, en, na eene maand te *Batavia* in het hospitaal dienst te hebben gedaan, naar *Wonosolo* overgeplaatst, daar de dokter van deze plaats wegens ziekte naar *Europa* moest. Toevallig had men echter een van de geneesheeren van *Willem I* wegens eene, ik weet niet waar ergens uitgebroken epidemie, moeten overplaatsen, zoodat Bentzinger, zoo heette hij, voor dezen als remplaçant naar *Willem I* ging.

In de voorgalerij op en neder wandelende, deelde hij mij, met zekere schroomvalligheid mede, dat hij nog nooit in zijn leven op een paard had gezeten, en verzocht mij, om hem eventjes en zoo beknopt mogelijk, eene les in het paardrijden te geven.

Veel gevergd, niet waar?

Men leert den menschen op het land zwemmen, dat is zoo; men kan zich ook in de wildernissen van de *Soenda landen* tot volksvertegenwoordiger prepareren, — dat kan, want de theorie is hier alles.

Maar leer iemand in tien minuten rijden, die niet eens weet met welken voet en op welke zijde van het paard men moet opstijgen. Ook had hij de allerzonderlingste ideen van de neigingen van een paard. Met één woord, het was allertreurigst met hem gesteld.

En met dezen mensch zoude ik nu eene gemeenschappelijke reis moeten doen.

Als nu mijn vurig paard vooruit wilde, en mij met den spoed van de gedachte heen droeg, over berg en rivier, moest ik hem laten achterna sukkelen, mogelijk bij hem blijven om hem op iedere kleinigheid oplettend te maken, of den toom in de hand te nemen, als ware hij de blinde koning van *Hanover*.

Maar, daar kwamen zij aan, de *horses!* Vooraan ging een gele met zwarte manen en staart, een langen dunnen hals, en met stijve, sterk behaarde pooten. Hij werd aan een vingerdik touw geleid, dat den toom moest verbeelden en had een zadel op zijn rug, vervaardigd te *Solo* uit het hardste leder van de wereld.

Achter hem volgde een bruintje, minder groot dan de gele en voorzien van buitengewoon lange manen en staart. Deze sleepte hij achterna in het stof, en het hoofd liet hij hangen zoo veel hij vermogt, wat hem het voorkomen gaf als zocht hij iets. *Hij liep op zijn tandvleesch.* Ik hoop dat gij dezen kunstterm kent. Is dit echter niet het geval, weet dan, dat iemand op zijn tandvleesch loopt, die zijne voetbekleeding zoo versleten of vertrapt heeft, dat hij niet op de zolen, maar op het belendende leder loopt. Er zijn menschen, en onder deze vooral straatjongens, tusschen de tien en vijftien jaren, die altijd op hun tandvleesch loopen; ook joden die met oude kleeren rondloopen zijn er sterk in.

Precies zoo liep de bruine, in kwestie, ofschoon hij geene schoenen aan had, op zijn tandvleesch, dat door de hoeven zelven, op eene zeer natuurlijke wijze nagebootst werd.

Verder nog volgden twee knollen zonder eene bepaalde kleur, die, sedert hunne geboorte, nog nooit gewasschen of geroskamd waren. Aan staart en manen hingen hun kwastjes en knoestjes van aarde, die zij vergaard hadden bij de vruchtelooze moeite om zich ergens in de gladak het gezigt te wasschen.

Nooit wordt zulk een arm dier door den javaan geroskamd.

Komt het t'huis, dan neemt men het het tuig af en laat het loopen, waarheen het verkiest. Het eerste wat zoo een knol doet, is, dat hij zich op den grond gaat rollen. Voor eenen enkelen keer wordt hij naar de rivier gejaagd, tot dat hij ver genoeg onder water is. Hier laat men hem zoo lang, tot dat het vuil opgelost en weggespoeld is. *Kirakirahan* zegt de inlander, dat zoo veel wil zeggen als het *q. s.* op de recepten, *quantum satis*, zoo veel tot dat het genoeg is.

Moet het paard gebruikt worden, dan hangt men hem den eersten den besten zadel en toom op het lijf. Wie bekommert zich daarom of het tuig voor den knol past of niet.

Het lange gras tusschen de tanden, de *doeriestang* [1] tot onder den bek hangende, met stukjes hout in plaats van stijgbeugels, zoo komt het arme dier aan.

Ziet, met welken tegenzin het op het appèl komt, hoe het zich laat trekken, en met welken onrust het den berijder wachtende is.

Maar daar komt deze aan, bekijkt het prachtstuk, legt den zadel teregt en wil toom of strijdbeugels wat korter of langer gespen. Dat gaat echter zelden, want het tuig is reeds herhaalde malen gelapt en wederom gelapt, zoodat niets anders overschiet als maar een flinken knoop in den buikgordel of het hoofdstel te leggen.

Als je nu denkt, dat het hiermede gedaan is, dan, waarde vriend, hebt gij het mis.

Naauwelijks hebt gij den linker voet opgeligt, om daarmede in den stijgbeugel te stappen, of het heerenpaard maakt ook reeds een of meer stappen achteruit, en verheft gelijktijdig de voorpooten, tot eenen kleinen sprong op de plaats.

[1] Eene stang die van kleine ijzeren dorens voorzien is en het dier gevoelig prikkelt.

Ge hebt u echter flink in den zadel geworpen en wilt hem toonen, dat ge dergelijke extravagantien kent. Nu probeert hij het op alle maar bedenkelijke wijzen, om u tot een zandruiter te maken. Hij slaat met de achterpooten uit, loopt met u onder eenen boom of langs eenen muur, of gaat den weg op, dien hij pas is afgekomen. Zijt ge echter door al deze middelen niet uit den zadel te werpen, dan neemt hij tot een laatst middel zijne toevlugt en gaat met u liggen.

Nu loopt uw geduld ten einde, ge springt van den knol en neemt de huismiddelen te baat, waaronder een stuk hout of een dikken rottan die zijn welke den besten dienst bewijzen. De javaansche bijlooper staat u bij deze gelegenheid getrouw ter zijde en rost van den anderen kant op den knol, als hadde hij een stuk olifanten leder voor zich.

Eindelijk heeft het arme beest eene zoo geduchte rammeling beet, dat het opspringt, zich goed schudt en een paar keeren luid briescht, als of het wilde zeggen, „ga nu maar gerust je gang, man, stijg maar op, ik ben nu in orde."

Daar ge op reis moet, bestijgt ge dus zeer bedaard het dier, doch doet het, daar ge wat voorzigtig uitgevallen zijt, door den volgeling aan den toom leiden.

Neen, hij is niet meer koppig, maar zoo allerverschrikkelijkst lui geworden, dat ge hem door geeneen van de bekende en beproefde middelen, tot eene andere beweging kunt overhalen, zonder gevaar te loopen, dat hij alle reeds in den beginne vertoonde stukjes herhaalt.

Probeer het niet hem om de ooren te slaan of hem uwe sporen te doen gevoelen, want hoe ellendig de knol ook heensukkelt kan hij toch loopen als hij maar wil, en dan is er wederom geen houden aan. Hij loopt dan het liefste in slooten of op de slechtste zijwegen en werpt u in de eerste de beste goot of hoop mest, die hij tegenkomt, u nog zadel en tuig als eene herinnering achterlatende.

Ge doet derhalve het verstandigste wanneer ge hem zijn gang laat gaan; het gaat, wel is waar, wat langzaam en beroerd, maar ge kunt toch eenen middelmatigen voetganger bijhouden.

Ik sukkelde dus op den gelen knol, met den dokter achter mij, die trotsch in den zadel zat en zich een geheelen *Piet* dacht, langs den grooten weg. Het moet een allerbespottelijkst gezigt geweest zijn, en dikwijls jeukten mij de vuisten om den miserabelen knol met al mijne kracht afteranselen.

Daar vloog ons een reiswagen, getrokken door zes kleine paarden, voorbij. De heeren landhuurders uit *Solo* zaten daarin en lachten naar hartelust, toen zij onzen optogt voorbijkwamen. „Bon jour, gelukkige reis!" riepen zij, en groetten met hoed en hand.

De dokter groette zeer cavalierement met zijn rijzweep, zich verbeeldende dat het niet beter kon.

Toen wij een paar uren doorgestapt hadden, vonden zelfs de naast ons loopende knechts, dat het wat langzaam ging. Zij gaven ons den raad, zoo vlak achter elkander te rijden dat de kop van het achterpaard den staart van het voorpaard aanraakte, terwijl de achterste rijder, voor eenen enkelen keer, eenige flinke slagen met de zweep moest geven. Het geslagen paard verkeert daardoor in de meening, door zijn kameraad geslagen te worden, dat het niet zoo kwalijk neemt, als wanneer het de overtuiging heeft dat een van de rijders dit doet.

Nog beter marcheert het wanneer men, wat dikwijls het geval is, eene dame onder de paarden heeft. Men doet deze dan eenvoudig vooruit loopen, en kan verzekerd zijn, dat de heeren *gladakkers* met meer animo de stijve pooten weten op te ligten.

Ik kan derhalve deze beide huismiddeltjes aan ieder in dienst reizenden europeaan, ten hoogste aanprijzen. Aan

hen hadden wij het te danken, dat wij nog voor twaalven, voor het heerenlogement te *Oenarang*, ons anker konden laten vallen. Wij hadden dus zoo wat zes uren over elf java palen gereden, een afstand die ik menigmaal op *Sumatra* met mijn eigen paard in één en een half uur aflegde.

's Lands wijs, 's lands eer!

Ofschoon wij ons voorgenomen hadden om in éénen dag tot *Willem I* doorterijden, werden wij hierin door onzen erg treurigen toestand verhinderd. Vooral de dokter, die nog nooit in zijn leven op een paard had gezeten, was in een beklagenswaardigen toestand.

De logementhouder, een engelschman, beloofde ons voor den volgenden dag een paar goede paarden en zoo bleven wij dus hier overnachten.

Wij gingen des anderen daags, op twee moedige kleine paardjes zittende, op reis. De dag was overheerlijk.

De dokter was zoo onvoorzigtig, om, bij eene kleine hoogte gekomen zijnde, zijn schimmel de sporen te doen gevoelen, waarop deze zijn staart in de hoogte stak en er van door ging. In den beginne hield de ruiter zich aan den hoofdofficiers teugel, den zadel, vast, verloor echter spoedig zweep, hoed en contenance en viel, in zijne volle lengte, van het paard en op de chaussée. Deze is hier voortreffelijk gemacadamiseerd, en dus zeer glad en hard, ja zoo hard, dat de goede frankforter in den beginne niet zeker wist, of hij op den weg lag, of de weg op hem.

Hij had zich gelukkiger wijs, *alleen* den neus, de handen, knieën en teenen bezeerd, en eenige gaten aan ellebogen en andere uitstekende deelen van zijn ligchaam gevallen. De eerstgenoemde behandelden wij, in eene waterleiding, vlak aan den weg, en stegen, nadat de schimmel opgevangen en teruggebragt was, wederom te paard.

Bij de drie armen dronken wij eene flesch bier en een

half uurtje later stond ik reeds in de voorgalerij van mijne nieuwe woning, God dankende dat ik wederom een t'huis had gevonden, en mij voornemende, nooit weder den rug van een *koeda-aloes*, alias heerenpaard, te bestijgen.

En hiermede, waarde vriend, is de biografie van deze soort van paarden, ten einde; over geboorte en dood laat zich niet veel meer vertellen als van een ander paard.

In mijn volgenden brief zal ik u verder bekend maken met mijne huizinge en al hetgeen mij hier is overgekomen.

Het bevalt mij hier zeer goed, dit is reeds veel en daartoe dragen de menschen veel bij, welke ik hier heb leeren kennen. Er is een groot verschil tusschen hier en *Sumatra*.

Land en volk zijn insgelijks, zoo veel ik gedurende mijn kort verblijf heb opgemerkt, van eenen anderen aard.

A propos, ik heb uwen vriend, den heer Blijeman, ontmoet; hij moet hier in de nabijheid ergens geplaatst zijn.

Later meer van hem. Hij doet u de groeten.

Dat is mooi van hem, niet waar?

Ik weet niet of ik u reeds heb geschreven, dat kapitein Heimes, onze goede vriend, benoemd is tot ridder van de orde van den nederlandschen leeuw. Dat doet mij genoegen.

Groet uwe lieve, goede vrouw, en wees hartelijk gegroet van

Uwen.

56e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Willem I, den 2den Februarij 1847.

Waarde vriend!

Ge zwijgt; wat scheelt er aan? Zijt ge weder overgeplaatst, mogelijk naar het warme *Sidjoenjoeng*, of naar het nog warmere *Baros*, of welligt ver naar de noord, naar *Batang si tompoean?*

Het zoude mij niet verwonderen u zulk eene saltomortale te zien doen.

Maar waar ge ook zijn mogt, ik ben er zeker van dat ge mijnen brief zult ontvangen.

Wel is waar hebben wij noch hier, noch op *Sumatra*, zulke postinrigtingen als in Europa, maar hoe gebrekkig zij ook zijn mogen, en ofschoon zij bijna geheel in handen zijn van de inlanders, zoo is mij, tot nu toe nog geen voorbeeld voorgekomen dat door een van hen eenige ontrouw is gepleegd.

Worden de brieven bij u door een of twee wachtmenschen, *per pedes apostolorum* verder gebragt, zoo geschiedt dit hier, langs den grooten postweg, met kleine karretjes op twee wielen, die door een of twee paarden getrokken worden. Het gaat tamelijk gaauw.

Maar wij, te *Willem I*, liggen niet langs de groote route.

Onze brieven worden tot *Bawen* gebragt en van daar door postrijders naar herwaarts gereden. Deze hebben groote lederen valiezen en gaan daarmede verder naar *Magelan*, *Poerwo redjo* en *Djocjocarta*.

Somtijds zijn deze arme kerels allervreeselijkst beladen en weten zij geen raad met de twee zware postvaliezen, die volgepropt zijn met — gedrukte stukken, zoo als geheele riemen vol piagams, koelibons, werklijsten en de goede — landsdrukkerij weet wat nog meer. Zij zijn derhalve genoodzaakt om stapvoets te rijden. Zien zij echter van verre een europeaan aankomen, of trekken zij door eene bewoonde plaats, dan ranselen zij op de arme knollen, als wilden zij hen doodslaan, en rennen door de straten heen.

Ik weet het uit eene zekere bron, dat er een schreeuwend misbruik gemaakt wordt van de productieve kracht dezer arme kerels. Zij moeten pakketten voor leden van het residentie bestuur, uit *Samarang* medebrengen, bestaande in artikelen voor de huishouding, zoo als japansche bezems of gedroogde visch, maar vooral versch brood en beschuit.

De *pseudo* MERKURIUS was dan niet alleen met twee zware, hoogst onhebbelijke postvaliezen bepakt, die aan weerskanten van het paard aan den zadel hingen, maar hij had nog in een *sarong*, *slendang*, [1] of ander kleedingstuk, een pakje, bij wijze van een bandelier op den rug gebonden, en voor zich eene trommel met beschuit staan, terwijl hij in de rechter hand een bezem vasthield of een paar in stroo gepakte lampenglazen, alles voor de *Kandjêng toewan Residen*. [2]

Als ik het niet met mijn eigen oogen gezien had, zoude ik het niet willen gelooven. Ja, het broodtransport op deze wijze had zelfs eene soort van officieel karakter gekregen.

---

[1] Sarong, een kleedje in den vorm van een kussensloop, slendan een sjaal.

[2] Of een van de landhuurders.

Maar, beste vriend, zoo gaat het in de geheele wereld. De wetgever maakt eene wet, b. v. voor de verzending van brieven, maar kan niet zelf bij iedere postkar of elken postrijder staan, om te zien of er niet bij de brieven, een paar pakketten gedroogde garnalen of eenige brooden gestopt worden — zoo een postlooper krijgt dan voor eenen enkelen keer een fooi, en klaar is Kees.

Hoe was het in vroegeren tijd met de zoogenoemde *malleposten* tusschen *Frankfort* en *Parijs?* De koerier nam dan gewoonlijk nog een blinden passagier mede, en stak het door dezen betaalde geld in zijnen zak.

En dan gesteld dat zoo een resident of secretaris niet leven kan zonder versch brood, of dat moeder de vrouw veel houd van versche samarangsche beschuit, of van *troeboe* [1]. Mijn lieve hemel, zoo een klein pakketje zal dien luijen postlooper niet dood maken, dat begrijp je toch!

Twee keer in de week komt de post van *Batavia* hier aan, en tegen den tijd dat de postrijders verwacht worden, loopen reeds degenen bij het postkantoor op en neder, welke iets wachtende zijn — ik bedoel niet de *troeboe's* of het versche brood, maar tijding van den een of ander.

De postkommies veroorlooft hun dan om, op zijn kantoor, het openen der brievenpakketten bijtewonen en zelven hunne brieven voor zich te doen uitzoeken.

Hij schrijft dan in een langwerpig boek, onderelkander, alle ontvangen brieven, met het adres en daarnaast het verschuldigde porto, geeft alle brieven aan eenen javaanschen brievendrager, die meestal niet lezen kan en zendt hem de wijde wereld in, nadat hij hem de namen heeft opgenoemd van de boven bedoelde heeren, die het eerste hunne brieven moeten ontvangen.

De man komt nu met boek, brieven en een potlood bij u.

[1] Vischkuit.

Ge zoekt den brief uit die u toekomt, betaalt het verschuldigde porto, teekent uwen naam en laat den vent wederom vertrekken, hem, in de meeste gevallen, de verlangde inlichting omtrent een paar brieven van buurlui gevende.

Is dit niet zeer eenvoudig?

Ja, vriend, dat is het. Maar men moet roeijen met de riemen die men kan krijgen. Als wij eens zoo vele geleerde *javanen* zullen hebben, als wij in Europa geleerde europeanen hebben, die namelijk hollandsch kunnen lezen, dan zullen wij de brieven niet meer zelven behoeven uittezoeken.

In ieder geval heeft de tegenwoordige wijze van verzending het voordeel, dat men, bij het zoeken naar zijne eigene brieven, ook kan opmerken wie nog brieven ontvangt. Bij deze gelegenheid kan men, uit sommige adressen, reeds raden wat in den brief moet staan, daar de kooplui en kleermakers de couverten van hunne brandbrieven van hunne stempels voorzien.

Krijgt nu uw buurman zulk een gebrandmerkte depêche b. v. van Oger *frères* te *Batavia* of van Heeren te *Samarang*, zoo weet ge ook dat, of de kleermaker of de tokohouder, iets van uwen vriend begeert.

Ontmoet ge hem in den loop van den dag, dan vraagt ge hem geheel onverschillig:

„Niet nieuws?"

„Och, die beroer.. kleêrenfrik wil al weder geld hebben, en het is nog naauwelijks een maand of zes geleden dat ik een dozijn witte broeken bij hem heb doen maken. Allermiserabelst, dat verzeker ik je, ik zit er in als in een paar pijpenstelen. Hij kan voor mijn part op....

Maar de hoofdreden tot genoegen verschaffen de nieuwsbladen van *Batavia* of *Samarang*. Het eerstgenoemde is daarom van groot gewigt, omdat daarin de benoemingen voorkomen.

O, drie malen gelukkig degene, welke aan de beurt is voor eene promotie. Daar is altijd de eene of andere kennis te *Batavia*, een gedetacheerd officier, een *adjoint* hier of daar, of welligt een van de heeren van den algemeenen staf, met welke men in correspondentie staat.

»Heeft L..H..S. een brief van *Batavia* ontvangen?" zoo vraagt b. v. kapitein S...

»Ik geloof van ja."

S... gaat onmiddelijk naar de kamer van L..H..S. en verneemt daar dat eene promotie in zee is, eene groote promotie, vier majoors, enz.

»Daar moet ik bij zijn, roept S... uit. Ik sta de derde."

»Dan feliciteer ik u, kapitein," antwoordt de andere, steekt eene cigaar aan, zet zijne politiemuts op en vraagt:

»Gaat ge meê naar den kroeg?'

Zij gaan zamen naar de societeit. Wat een leven, de promotie is uit, zij is reeds door den gouverneur-generaal geteekend. S... is er niet bij.

Men fluistert met L..H..S. »Dat wist ik al lang," zegt deze, terwijl hij een zeer geleerd gezigt trekt, en *hij* wist het ook."

»*Hij?* vragen een paar oud-eerste luitenants. »Hoe kon hij het weten?"

»Mijn waarde v. SP... toen men hem kapitein maakte, geschiedde het onder de voorwaarde, dat hij na twee jaren zijn pensioen moest nemen. Begrijp je, *moest*. Hij is een van die *vijftien* sukkelaars, die, om de eene of andere reden voor eene hoogere betrekking ongeschikt bevonden worden. Het zijn altemaal doodgoeje kerels, die hun borrel drinken en hun dienst doen, maar geen hoogvliegers, weet je, daar zit niets bij. De eene was vroeger *blikslager*, de andere *jagertje* bij de trekschuit tusschen *Leijden* en *den Haag*.

Men kan toch zulke haringkoppen niet tot hoofdofficieren maken. Dat begrijp je toch. Zij hebben, even als de BOURBONS, niets geleerd en niets vergeten, zooals NAP zeide. Ik heb hooren zeggen, dat die eene daar, onder een bittertje zijn officiers-examen heeft afgelegd. Hard genoeg dat wij, die iets geleerd hebben, onder zulke jabroers moeten dienen. Zie maar om Gods wil eens naar dien vent, mijn kompagnieskommandant. Wat een kleine, nietige, allermiserabelste kerel. Hij kan met moeite een briefje aan den fourier schrijven, en zucht zich half dood wanneer er veel halve centen in het menageboek voorkomen. Van aardrijkskunde en geschiedenis weet hij zooveel als niets. Maar laat mij daarvan zwijgen en God danken dat de kommandant van het leger schoon schip begint te maken. Het is eene schande voor een officierskorps, wanneer het met zulke radikale ezels opgescheept is. Ik wil mij ook verder niet over de huishoudelijk-filantropische maatregel uitlaten, volgens welke men die *vijftien mannen van ongeschikte luitenants tot geschikte kapiteins heeft gemaakt*, ofschoon het eene domheid was en blijven zal zoolang de wereld staat. Ook zoude ik zwijgen, wanneer zij een *fundus instructus* hadden als TOONTJE POLAND, wanneer zij kerels waren, mannen van handelen, maar..... zie hem daar zitten! Als ze zulk een mormeldier hoofdofficier maken, neem ik mijn ontslag en ga ik in dienst bij de Chinezen, zoo waar als ik L..H..S heet!!

Ja, beste vriend, zoo spreken hier sommige van de officieren, en met regt. Het oude element heeft menigen goeden en verdienstelijken degen opgeleverd, maar ook veel kaf, veel prullengoed.

Het was tijd dat men dit begon in te zien, en de jonge mannen van *Breda*, ofschoon zij soms een beetje te hoog vliegen en te ver gaan, komen zeer van pas voor de toekomst.

Over het algemeen kan ik u echter de verzekering geven dat het gehalte van het grootste gedeelte der hier gestationeerde officieren van eenen uitstekenden aard is. Bij de verschillende korpsen staan zoo wat 35 officieren. Een

aanzienlijk getal. Er is geen civiel ambtenaar op de plaats. De geest, welke onder de gewapende magt heerscht, is uitstekend, en daar er niets te oorlogen valt, moet men zich den tijd op eene andere wijze verdrijven. Ik ben zelden te huis.

Daar staan wij voor mijne woning. Kom binnen DIRK, uwe vrouw kan meêkomen, voor die is nog plaats — voor CHRISTINE niet.

Neen vriend. Ik zie het nu zelf in. Dat zoude geen huis voor haar zijn. Eene voorgalerij, eene huiskamer, een slaapvertrek en een klein hokje daar achter, eene soort van rommelkamer, ziedaar het ensemble. Maar ik heb achter nog een keuken met een paar kamertjes voor mijne bedienden en een stal voor twee paarden. Achter deze ligt nog een stuk land, dat ik tot groententuin heb doen bewerken. Daar tusschen in staan twee *Mangaboomen*. Het huis is van steen .... neen DIRK, daarin zoude men zich vergissen; het ziet er wel uit alsof het van steen ware, maar het is van hout en bamboes, met een tusschenvoegsel van mest.

De begrootingen voor steenen huizen werden, toen men officierswoningen moest hebben, te kostbaar bevonden. Men vervaardigde derhalve houten geraamten, met wanden van een bamboezen vlechtwerk, en bepleisterde dit met eene compositie van koedrek, modder en kalk. Wanneer men het niet weet en geen spijker in den wand behoeft te slaan, dan verbeeldt men zich dat alles massief van steen is.

Toen echter mijn bediende onlangs de deur van den *goedang* [1] een beetje hard digt maakte, viel het bekleedsel van den wand en vertoonde zich het bamboezen geraamte, waarin de witte mieren hunne tijdelijke razzia hadden gehouden. Men is reeds hier en daar bezig deze veredelde mesthoopen op te ruimen en door half steens muren te

[1] Dispense of spijskamer.

vervangen. Deze voldoen beter, ofschoon zij wat dun zijn. Zoo kan ik mijn buurman, als hij de gedichten van LAMARTINE reciteert, duidelijk verstaan.

Het spreekt van zelf dat men zulk eene modelwoning niet van een met pannen gedekt dak voorzien kan. Men dekte dus de huizen met sierappen.

Het is dan in eene van deze gouvernements-woningen dat ik u breng. Ten gevolge van de vaderlijke voorzorg van het militaire departement, vond ik bij mijne komst eene vierkante tafel, twee stoelen en eenen glazen stolp voor eene nachtlamp.

De beide eerstgenoemde voorwerpen zijn hoogst solide gemaakt en hebben wel iets van de ouderwetsche stoelen uit den tijd van de oude egyptenaren Men zou bijna denken, dat ze uit een stuk vervaardigd zijn of afkomstig uit de steenperiode; zoo zwaar zijn ze.

In ieder geval is men toch onmiddelijk ingespannen, want eene matras brengt ieder officier mede, en daar men uit bamboes zeer stevig werk, ja zelfs huizen weet te vervaardigen, zoo is niets spoediger klaar dan een bamboezen ledekant.

Zoo als ge ziet heb ik mij een klein beetje ingerigt, niet veel, maar genoeg voor een man, die zoo zelden t'huis is.

Want wederom zit ik weeken lang in de bergen en houd ik mij bezig met het opmeten van de ommelanden van *Willem I*

O, wat een verschil met *Sumatra*; wat een verschil tusschen een *maleijer* en een *javaan*.

Dit onderscheid valt mij vooral op, omdat ik gedurende zoo langen tijd met de eerstgenoemde heb omgegaan. Want men moet ze in hunne huizen leeren kennen, meer nog dan op straat.

Hier reeds groet u de *javaan* zeer onderdanig, of enkel door het afnemen van zijnen hoed, of door van zijn paard te stijgen, als hij u ergens tegenkomt.

In zijn eigen huis vind ik den *javaan* lang niet zoo zindelijk als den *maleijer*, ja, voor zoo ver ik in deze streek heb kunnen opmerken, zelfs smeerig.

Wel is waar zijn de *distriktshoofden* reeds van europeesche meubels voorzien, maar als men alles goed bekijkt, dan komt men achter niets als vuilnis en spinnewebben. Dit heb ik in hoogen graad in de meeste dessas opgemerkt, welke of in de valei van *Ambarawa* of in het *djamboesche* gebergte liggen.

Ik wil echter hiermede niet gezegd hebben, dat het overal zoo is, en geloof dit ook niet.

Voor een paar dagen heb ik van de *pasangrahan* te *Banjoe-koening* een uitstapje naar *Gedong songo* [1] gemaakt.

Dit zijn de eerste bouwwerken uit den ouden of *Buddha* tijd, welke ik het genoegen had op *Java* te zien.

Reeds daarop, door het werk van *Sir* STAMFORD RAFFLES en eenige anderen, oplettend gemaakt en bekend met MOORS *Hindoo Pantheon*, was ik dus tamelijk voorbereid.

Van *Banjoe-koening* klimt men omhoog tot een klein plateau op ± 2800 voet. Hier ligt een kleine tempel van omtrent vier ellen in het vierkant, en zeven ellen hoogte, met eenen drie ellen hoogen ingang. Hij is uit groote, vierkant behouwen stukken trachiet zamengevoegd, heeft rondloopende voetstukken, lijstwerk en corniche, en vertoont een overvloed van versierselen, ornamentwerk en basreliefs, personen uit de *Dewa-loka* of de brahmanische godenleer voorstellende. Van binnen is hij zonder versiering, alleen staat in het midden een altaar, insgelijks uit trachiet.

Tot hierheen kan men te paard komen; verder klimmende, bereikt men een tweede, minder uitgestrekt plateau, waarop

[1] Banjoe-koening of geelgekleurd water.
Godong-songo, negen tempels.

nog drie even groote tempeltjes, van dezelfde constructie, staan. Een er van is van boven nog digt en doet zien, op welke zinrijke wijze men gewoon was dergelijke bouwwerken te dekken.

Men deed dit insgelijks met groote paralellepipedums uit trachiet, die trapsgewijze binnenwaarts gelegd werden, in dier voege, dat de bovenste steen, bij wijze van slotsteen, de kleine piramide kroonde en digt maakte.

Het is derhalve ligt te begrijpen, dat de andere tempeltjes van boven open zijn, want eene flinke aardschudding deed het verwulf ineenstorten.

Deze bovenste tempels staan vlak aan den rand van eene diepe spleet in den bergwand, en zijn gescheiden van een getal andere tempels, die zich op den tegenoverliggenden bergrug bevinden. Hun getal is negen. (Songo.)

Men geniet van hier uit een verrukkelijk vergezigt naar de residentie *Kadoe*. Vlak daar achter verheft zich de met dik woud bedekte berg *Noengroengan*.

Stellig was deze in vroegere eeuwen een werkzame vulkaan, en bestond reeds tijdens de *Brahmanische* overheersching gindsche diepe en breede spleet in zijnen wand. Stellig kookte en bruiste het toen in deze kloof, en wierpen de vulkanische krachten vuur en rook omhoog. In ieder geval heeft men deze negen tempels niet alleen van wege het prachtige vergezigt gebouwd, ofschoon men dit gaarne deed, maar hoofdzakelijk met het doel, om daar ter plaatse, naast de werkstede van de geheimzinnige natuurkrachten, die als de uitvloeisels beschouwd werden van AGNI, den god des vuurs, of van een uit de goddelijke *Trimoerti* (Drieëenheid), den beschouwer tot aanbidding en godsvereering te stemmen.

Een in den rotswand gehouwen trap bragt ons naar beneden. De wanden zijn wit als kalk, en stijgen regthoekig omhoog. De gids geleidde mij digter tegen den berg

zelven, waar de spleet een aanvang neemt. Aan onze voeten borrelde eene kristalheldere wel uit den grond. Wij kwamen eindelijk bij eene plaats, die met rotsblokken als bezaaid is. Zij zijn allen met gekalcineerde zwavel bedekt.

Mijn gids verzocht mij om niet verder te gaan, deed mij eenen brijachtigen, helder witten, kleinen hoop zien, en verzocht mij, met mijn stok daarin te stooten. Toen ik dit deed, spatte een straal water in de hoogte, gevolgd door eenige melkwitte gasbellen die, uit elkaâr barstende, een ondragelijken stank verspreidden.

Ja, dat was *zwavelwaterstofgas*.

Een droppeltje water op den tong nemende, vond ik mijn vermoeden bevestigd.

De gids meende dat ik een mensch was die een zuiver hart had. (*hati betoel.*)

Voor dengene die dat niet heeft, komt noch water noch gas uit den brij, al stoot hij ook nog zoo veel met zijn stok daarin.

Zeer verheugd, nu eindelijk met eenige zekerheid gehoord te hebben hoe het met mijn hart gesteld was, verliet ik het orakel en klouterde ik naar boven.

Naar *Banjoe-koening* terugkeerende, deed ik mij nog even de wel wijzen, naar welke de dessa genoemd is.

Uit eene opening van drie ellen in het vierkant, in eene korst van lava, welt eene heldere bron op. De rand is met donkergele zwavelbloesem bedekt. Ook dit water heeft een sterke zwavelreuk, en herinnert eenigzins aan selterswater, daar het sterk met koolzuur bezwangerd is. Ik heb eenige flesschen vol medegenomen, maar vond het heden ondrinkbaar.

Tijdens het engelsche tusschenbestuur bevond zich hier eene soort van reconvalescentengesticht. Tegenwoordig heeft de resident van *Samarang* er eenen grooten groentetuin doen aanleggen, in welken met goed succes aardbijen geteeld worden. Daar ZWEdgestr. niet van deze edele vruchten hield,

deed ik mij, bij mijn terugrijden naar *Willem I*, een mandje vol afplukken, en zond ze aan onze dames, die er zeer verheugd over waren.

Over een week of wat ga ik naar *Salatiga* en zal uwen vriend BLIJFMAN gaan opzoeken. Hij is daar kontrôleur.

Men zegt dat hij nergens komt als bij een paar rijke landhuurders en nooit menschen bij zich ziet. Wanneer men met onze indische wijze van huishouden bekend is, dan kent men de tot een spreekwoord geworden gastvrijheid der hollanders.

De heer BLIJFMAN schijnt echter hiervoor geen zwak te bezitten en is, om zoo te zeggen, bij geen mensch bekend.

Juist om deze reden ga ik hem opzoeken. Ik zal hem aan den pols voelen; mogelijk wordt hij miskend of is hij een filosoof? Wat denkt gij er van?

Ik moet weg en de brief eveneens. Vele groeten aan uwe vrouw en meld haar dat ik de hoop koester haar spoedig op *Java* te zullen ontmoeten. Wat blieft u? Gelooft ge het niet? Enfin we zullen het zien!

Wees gegroet!

de Uwe.

57e BRIEF.

Christine van Oppelt aan Mevrouw Koo Voortman

Batavia, den 2 November 1847.

Beste Koo!

Ten einde u de verrassing te besparen, mij, als getrouwd in de *Courant* vermeld te zien staan, deel ik u mede, dat ik sedert eenige dagen mijn woord heb gepasseerd aan den heer CAROLUS PHILIPPUS BENELLO, suiker- of *indigoplanter* in de vorstenlanden ZijnEdele is schatrijk, heeft een magnifiek buitenverblijf te *Tirto-sari*, en een prachtig huis te *Solo* of *Djocjo*, dat weet ik niet zeker.

Aanstaanden zondag gaan wij trouwen en den dag daarna op reis, over land, naar *Samarang*. Mogelijk blijven wij hier of daar bij den eenen of anderen resident hangen, maar, in ieder geval, komen wij niet voor het einde van November op de plaats van onze bestemming aan.

Mijn aanstaande heeft mij reeds eene prachtige parure cadeau gegeven, en kisten vol goed bij de modiste besteld.

In deze vorstenlanden moet een zeer amicale toon heerschen en moeten de dames van de rijke landhuurders op de officiele partijen bij den sultan en den resident prachtig gekleed verschijnen.

Mijn aanstaande, ik zal hem maar CHARLES noemen, is een door en door knap man. Het fransch spreekt hij even vlug als zijne moedertaal. Volkomen bekend met den inlander, en, zoo als hij het noemt, met de indische winkel, kan hem niemand iets op de mouw spelden. Hij heeft ontzaggelijk groote landerijen en vertelt mij zoo veel van zijn paleis, zijnen tuin, zijne vreemde vogels en alles wat daar is, dat ik het oogenblik naauwelijks kan afwachten, wanneer wij de lange tamarindenlaan van *Tirto-sari* zullen binnenrijden.

En zoo, beste KOO, is mijn lot beslist.

Ook ik zal in het schuitje van het huwelijksleven stappen, maar niet uitstappen in een van de blokken van de officierswoningen, of voor een der huisjes op *Goenong sarie*, maar in het vorstelijke *Tirto-sari*.

Toen ik CHARLES uwen laatsten brief deed zien, en hij aan de zinsnede kwam *„gedurende dezen tijd zijt gij met hem, wel is waar arm, maar ook jong geweest,"* toen proestte hij het uit van lagchen en riep uit: „Gelukkig mensch, ik gun je dit geluk, als ik maar niet meê behoef te doen! niet waar, mijne koningin!"

Hij noemt mij nooit anders. Maar hij heeft ook iets vorstelijks in zijn gedrag en voorkomen, en is in alles geheel verschillend van onze jonge heeren te *Batavia*.

Ik heb veel gehoord van de *suiker barons* in de zuidelijke staten van *Noord-Amerika*, en geloof dat mijn CHARLES in dit genre valt.

Welk een verschil met dien WERNER!

O, KOO, ik weet niet wat ik zou willen geven, als ik deze beide mannen naast elkaar konde zien; grooter kontrast kan men zich naauwelijks denken.

CHARLES is door en door een gentleman, een kavalier, zoo als ik mij steeds eene voorstelling van een dergelijk man heb gemaakt. Hem is alles aangeboren. Hij beweegt zich, te-

genover een raad van Indië of den president van het hooge hof, even gemakkelijk als tegenover onze klerken. Vergelijk ik nu eens met hem, dien sukkel van een WERNER, die voor een kommies zijne excusen maakt en voor ieder uit den weg gaat, die slechts één rang hooger is dan hij, die bij het écarteren niet wilde meêdoen, om dat de inzet een kwartje was . . . . *o, poveretto!*

„Arm, maar ook jong!" zegt gij?

Rijk en jong, zeg ik, dat klinkt geheel anders.

Maar genoeg hiervan, en laat mij hierover zwijgen.

Ik heb mijne handen, letterlijk genomen, vol werk. LISE DE BRUINS en een half dozijn naaisters zitten aan het werk, om het noodzakelijkste voor mijne uitrusting in orde te maken; de hoofdzaak komt van de modiste. CHARLES wilde, in den beginne, het een en ander voor mij van *Singapore* doen komen, doch liet zich door mij bepraten, om maar te nemen wat hier te krijgen is. Hij heeft echter onmiddelijk eenen brief aan zijnen gemagtigde te *Parijs* geschreven, en daar zulk eene menigte goederen voor mij besteld, dat ik, als alles goed overkomt, eene garderobe zal hebben als eene vorstin

O Koo! Ik ga eenen gelukkigen tijd te gemoet. Des nachts droom ik van mijn paleis te *Tirto-sari* en van den tuin met de vreemde vogels. Dan wederom zie ik WERNER, hoe hij, met eene meetketting in de hand, rondom ons erf trekt, en het land van mijnen man opmeet. Als wij maar eens daar zijn. Ik zal u geregeld om de maand schrijven.

Vaarwel, Koo, beste meid. Het is toch geheel iets anders een eigen land, erf en huis te bezitten, als huurgoed te moeten bewoonen.

Vaarwel! groet je man.

Uwe gelukkige Christine,
Koningin van Tirto sari.

58e. BRIEF.

Dirk Voortman aan Werner

Sinkara, den 24 December 1847.

Amice!

Wij vieren feest op *Sinkara* Onze stille huizinge weêrgalmt van de stem van eenen kleinen wereldburger; Koo is gelukkig. Op den vijftienden van deze maand, dus precies een jaar nadat zij *Sumatra* had betreden, des morgens om acht uur, beviel zij van een zoontje.

Het is een flinke, dikke kerel, en zoo blond dat wij, bruintjes, hem naauwelijks herkenden. Wij zullen hem nemen zoo als hij is.

Voor 's hands noemen wij hem maar WIM of WIMPIE, dat op goed hollandsch WILLEM beteekent.

Ik had hem liever DIRK genoemd, maar Koo wilde van dezen *vóór-Oranjeschen* naam niets weten en dreigde mij haar aandeel in den kleinen vent, WILLEM te zullen noemen.

En zoo moge hij dan WILLEM heeten, van een doopen komt echter voor 's hands niets, of ik moest het zelf, in het meer van Sinkara, willen doen.

Ik ben eerst op mijn tiende jaar gedoopt, waarom weet ik niet. Mijn vader was een zeer zonderling man, en beweerde steeds, dat het doopen van een kind geheel over-

bodig was. De redenen waarom hij mij toch deed doopen, zullen wel even zoo spitsvondig geweest zijn, als die waarom hij het in den beginne niet deed. Voor mij zijn dergelijke kwestiën onverdragelijk en, als het ware geheel overbodig.

Mij is het onbegrijpelijk, hoe men aan zulke uiterlijkheden eenig gewigt kan hechten, en steeds vermijd ik elke polemiek over dergelijke kwestien, die voor iedere sekte hare aantrekkelijke zijde heeft.

Men doopt de kinderen bijna onmiddelijk na de geboorte, ten einde hun het hemelrijk te verzekeren, of men doet het eenige dagen of weken later, wat zoo tamelijk hetzelfde is.

Sommigen die zich verbeelden knapper te zijn, doopen eerst nadat de mensch zekeren meer gevorderden leeftijd bereikt heeft, zoo tusschen de zestien en twintig jaren. Men vermeent dat hij dan van zelf daarnaar zal verlangen.

Zoo als gezegd, wilde mijn vader er in het geheel niets van weten.

Wie van hen allen heeft nu gelijk?

Ik zal mijn ventje doen doopen, zoodra zich hiertoe de gelegenheid voordoet, en onthoud mij van eene verdere bespiegeling over deze handeling.

Niet gaarne treed ik in beschouwingen over zaken van het geloof en ik wensch ook dat zich geen mensch de moeite geve, mij omtrent mijne partikuliere meening te interpeleren.

Over dit onderwerp sprekende, kom ik op onze onderdanen, de *maleijers*, welke de leer van MOHAMED toegedaan zijn, en vraag ik u: wat moeten wij doen, ten opzigte van de bedevaartgangers naar *Mekka?*

Ge zult welligt omtrent deze kwestie reeds het een en ander gelezen hebben. Men is het niet eens, en eene groote partij zegt en roept: Laat niet toe, dat de inlander naar *Mekka* ga, of, wanneer ge het niet geheel wilt verbieden, leg dan ten minste zulke groote obstakels in den weg, dat men er van terugdeinst.

Nu vraag ik u, met de eene hand op het hart en met de andere op onze geschiedboeken — ik behoef u niet te zeggen van welken tijd — zoudt gij als gouverneur-generaal zulk eene wet durven onderteekenen?

Wij zijn christenen; er was een tijd, toen de edelsten uit Europa, met duizende volgelingen, naar *Jeruzalem* trokken, alleen om deze stad te onttrekken aan de handen der *Saracenen*. In lateren tijd ging men naar *Jeruzalem* om daar, waar de stichter van ons geloof geleefd, geleerd en geleden had, zijne hulde te brengen, en zijnen geest te verheffen bij het graf van dien grooten en edelen mensch.

Men beschouwde het, wel is waar, juist niet als zijnen pligt, om daarheen te gaan, maar nam het der hooge Porte toch zeer kwalijk, dat zij onze pelgrims zoo vele obstakels in den weg legde.

Maar, kom aan, wat willen *wij* doen?

Wij zijn de heeren van eene grootendeels mohamedaansche bevolking, en zeggen dagelijks, dat wij ons met hun geloof niet alleen niet willen bemoeijen, maar wat nog meer is, dat wij hen in dit geloof erkennen. Wij zijn verder goed bekend met de leerstellingen van hun geloof, waaronder er eene voorkomt, die hun pertinent den last oplegt, om, ten minste eens in hun leven, naar *Mekka* te gaan . . . . en toch willen wij dit verhinderen, of geheel tegen gaan. Is dit billijk? Ik vraag het u? Ge kunt mij hierop niet antwoorden dat de politiek het verlangt; want wat is politiek tegenover het feit van den tachtigjarigen oorlog?

Wij hebben ons verzet tegen de onregtvaardige dwangmiddelen der *Spanjaarden*, met welk regt willen wij thans geweld gebruiken tegenover de *mohamedanen*, die onze onderdanen zijn?

Laat hun gerust heengaan en zie alleen toe, dat zij niet te *Singapore* of *Poeloe-pinang* terugkeeren en zich dan voor *Hadjies* uitgeven.

Ja, ik zoude te *Mekka* of *Medina* een konsul aanstellen om te waken, dat zij, als onze onderdanen, daar dio zelfde ondersteuning en bescherming vinden, die wij eischen voor christenpelgrims aan het graf te *Jeruzalem*.

Is het niet vernederend voor ons, dat onze vasallen, de vorsten van *Solo* en *Djocjo*, in *Mekka karavanserai's* opgerigt hebben, waarin niet alleen hunne onderdanen, maar ook die van de gouvernementslanden, een onderkomen vinden?

Men wil het hun niet alleen moeijelijk maken om derwaarts te gaan, maar ook nog geheel ignoreren, dat zij daar zijn.

Wat ook politiek en beschaving daartegen mogen inbrengen, de billijkheid verlangt, dat wij hun niets in den weg leggen, wanneer zij eenen, hun heiligen pligt willen nakomen.

Ik ontwikkel hier dit denkbeeld, omdat mij een der voornaamste hoofden daarop heeft opmerkzaam gemaakt. Hij vroeg mij namelijk naar de reden, waarom wij het niet gaarne zien, dat zij naar *Mekka* gaan.

Wat zoude ik hem daarop antwoorden? Kon ik zeggen dat wij voor hunne priesters beducht zijn, dat wij de fanatieke *hadjies* vreezen, in het algemeen, dat wij vreezen, dat zij niet als betere, maar wel als slechtere menschen, lees onderdanen, zouden terugkomen, dan zij daarheen waren gegaan?

Neen, WALTER; dat kon ik niet. Ik moest dus bewceren, dat het gaan naar *Mekka*, *geen doel had*; begrijp je!

„En het gaan naar *Jeruzalem?*"

Ja, vriend, als zij eens zoo vele eeuwen van ellende achter den rug zullen hebben, als wij sedert de kruistogten, dan, welligt eerst dan, zullen zij verstandiger worden en inzien,

dat het gaan naar *Mekka* even dwaas is geweest, als het gaan naar *Jeruzalem*.

Wanneer men echter toegeeft dat zij de leer van *Mohamed* mogen omhelzen, dan is men ook verpligt, hun de uitoefening van alle artikels van hun geloof toe te staan, waaronder een van de heiligste, het gaan naar *Mekka* is.

Dat zij van daar haat medebrengen tegen ons, christenen, is in zoo ver van geen de minste beteekenis, wanneer men zorgt, dat het volk goed geregeerd wordt en hunne hoofden geene reden hebben tot klagen.

Dat, voor eenen enkelen keer, toch door den eenen of anderen geestdrijver, opstand zal verwekt worden, is niet te vermijden. De beide religien, van het *kruis* en de *halvemaan*, zijn antagonisten en zullen het steeds blijven, zoo lang zij zullen bestaan. Daar waar de eerstgenoemde den schepter zwaait, doet zij al het mogelijke om de andere in miskrediet te brengen en deze wederom denkt in haar volle regt te zijn wanneer zij eveneens handelt. Letten wij alleen maar op europeesch *Turkije*. Wat heeft daar de moslem zich niet reeds tegenover de christenen veroorloofd, en vestigen wij dan onze blikken op het katholieke *Spanje*, nadat het rijk der *Saracenen* vernietigd was. Moet ik nog naar *Amerika* wijzen, of naar *Goa*, aan de kust van *Bengalen*, waar de geloofswoede van *Rome* al het mogelijke gedaan heeft, om den naam van christen gehaat en veracht te maken?

Ter eere van ons, *hollanders*, moet gezegd worden, dat wij ons steeds rein hebben gehouden van gruwelen van dien aard. Het was ons altijd tamelijk onverschillig, welk geloof degene beleden met wie wij handel dreven, of wier landen wij inpakten. De *fetisch*aanbidder in *Afrika* en *Borneo*, de *mohamedaan* op *Java* of *Sumatra*, de *brahmaan* in *Bengalen*, noch de *Buddhist* op *Ceylon*, werden door ons gestoord in de uitoefening van hunne religie, en, zelfs de zonen van het hemelsche rijk, die te *Manilla*, onder de

Spanjaarden, goede christenen hebben moeten worden, laten wij voor hun *tapekong* knielen en hunne dooden begraven waar en hoe zij willen.

Onze stelregel ten deze is: Leven en laten leven, en nooit heeft een volk bestaan dat de leer van *Frederik den grooten*, reeds lang voor zijnen tijd, zoo getrouw heeft opgevolgd als wij.

„Glaubt was ihr wollt,
„Bezahlt was ihr sollt." [1]

En dit, vriend WERNER, is het, wat ik niet genoeg onzen bestuurders op het hart kan drukken.

Maar, daar scharrelen wederom eenige *zendelingen* in de *Battaklanden* rond, en prediken het kruis. Het komt mij even zoo voor, alsof iemand zoo dwaas ware om dezen onbeschaafden menschen, de leer van de *logarithmen* begrijpelijk te willen maken, terwijl zij nog niet eens tot duizend kunnen tellen.

Eerst de beschaving en dan het christendom!

Eerst leeren lezen en dan leeren begrijpen.

Of denkt gij dat zij door een *battaker* begrepen worden? Denkt gij dat men aan die menschen dat kan begrijpelijk maken, wat wij zelven niet begrijpen?

Nog slimmer staat het met de christen zendelingen in mohamedaansche landen.

De leer van MOHAMED leeft en beweegt zich geheel in den vorm en in de *materie*, terwijl het ware christendom in den *geest* leeft.

Zeg aan een mohamedaan, die er zoo vele vrouwen op na kan houden als hij maar wil, dat ons geloof beter is, *met ééne vrouw*. Of denkt ge dat hij zijn hemel zal willen ruilen tegen den onzen?

Zoo lang hij het hier, op aarde, zoo goed en eene zoo ver-

[1] Gelooft wat gij wilt,
Maar betaalt wat ik vraag

lokkelijke toekomst, in het verschiet heeft, zou hij de grootste ezel zijn, wanneer hij tot ons geloof overging.

Ik vrees, waarde vriend, dat gij mij van proselitenmakerij zult beschuldigen, namelijk van proselitenmakerij onder onze voorvechters voor het christelijke geloof.

Ik moet u dan ook zeggen dat ik alleen mijne partikuliere meening uitspreek.

Wil iemand de *battakers* tot christenen gaan bekeeren, *laat hem zijn gang gaan*.

Wil iemand de *maleijers* van *Atjien*, of van de *Oostkust* van *Sumatra*, doen doopen, — laat het hem doen.

Gevoelt iemand roeping om de *balinezen*, spaansche of portugeesche maleijers, tot christenen te maken — hij ga er heen.

Maar, en duizend malen maar, laat hun hunne proefnemingen niet doen in landen die *onder ons bestuur staan*, versta mij wel, onder ons bestuur, want dat geeft spektakels, en deze hebben wij in onze bezittingen niet noodig.

Leer den inlanders iets en zij zullen u er dankbaar voor zijn; vraag hun iets en zij zullen het u geven; stel echter niet het kruis op de halve maan, want deze kan dit even min velen, als het kruis zou velen dat het er onder wierde geplaatst.

Wat gij niet wilt, dat u geschied;
Doe gij dat ook aan and'ren niet.

Een oud spreekwoord, een alledaagsch spreekwoord, een spreekwoord voor kleine kinderen, *maar waar*, dat kan ik u verzekeren.

Het is echter eene fout van ons, menschen, dat wij haast nooit het oude en goede in het oog houden, en spreekwoorden wel op anderen toepassen, maar nooit op ons zelven.

Ge zult mij nu willen toeroepen:
„Ieder make zijne eigene baan schoon,"
Hierop antwoord ik u eenvoudig, dat ik dit doe, wel niet direkt, maar indirekt.

En hiermede kom ik terug op mijne goede vrouw. Helaas, ik moet haar voor een dag of tien verlaten. Ik ben namelijk in kommissie geroepen, naar *Matoea* en *Soengei poea*, om daar, met een paar kolegâs, eenige zaken te onderzoeken. Zij blijft in dien tusschentijd alleen achter. Gelukkig dat ik gedurende hare bevalling t' huis ben geweest.

Ik beklaag u wegens hetgeen gij ons, over uwe vrijerij met CHRISTINE TEN OPPELT, hebt geschreven. Wanneer ik uwe brieven vergelijk met al hetgeen ik van mijne vrouw over haar gehoord heb, dan begin ik te begrijpen dat zij geene vrouw voor u is.

Ge moet eene vrouw zien te krijgen van een stil en bedaard karakter. In de meeste vrouwen zit geest. Zij zijn echter te vergelijken met eenen vuursteen, die eerst dan vuur geeft, wanneer hij met het staal in aanraking wordt gebragt.

Daar gij zelf van eenen mededeelzamen aard zijt, zoo zal het u niet moeijelijk vallen om voor staal te spelen.

Stellig weet gij reeds dat zij met een zeer rijken indigoplanter, uit de vorstenlanden, in het huwelijk is getreden. Zij komt dus in uwe nabijheid.

Ook mijne oude kennis, BLIJFMAN, is daar geplaatst. Ik ben zeer benieuwd hoe hij u zal bevallen. Schrijf het mij eens.

Koo en de kleine doen u groeten.

Steeds . . .

39e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Willem I, den 1sten Februarij 1848.

Waarde vriend!

Ik feliciteer u met uwen spruit!

Zoodra hij er oud genoeg voor is, moet hij naar *Delft*, of naar eene hooge school. Als ik een zoon had, liet ik hem geen militair worden. De beslommeringen van het militaire leven, gedurende den vrede, zijn weinig geschikt voor een jong mensch. En in den oorlog zie ik niets als kwaad. Ik zou dus liever zien, dat mijn zoon een ander vak koos als den militairen stand.

Zoo ver zijn wij echter niet. Mogelijk dat, tegen den tijd wanneer uw zoon tot jongeling zal zijn opgegroeid, onze beschaafde maatschappij geen oorlog meer voert en dus niet meer noodig heeft om er soldaten op na te houden.

Ik woon nu, wel is waar, onder eene geheel en al militaire maatschappij en moet derhalve wel aangestoken worden door den geest die daarin heerscht, maar dit is slechts in zekere mate het geval. Het meeste glijdt als het ware langs mij af.

Ge zult misschien reeds uit de nieuwsbladen vernomen hebben, dat de heeren *balinezen* in verzet zijn gekomen,

en het gouvernement besloten heeft eene groote expeditie naar *Balie* te zenden. Zoo veel ik gehoord heb zullen troepen van de hier in garnizoen liggende bataillons, benevens eene zesponds batterij, mede van de partij zijn.

Nu is het, bij zulk eene gelegenheid, niet meer dan billijk, dat men, en den bataillons-kommandant, en zijne onderhebbende officieren, bij het bataillon laat, en niet, kort voor het vertrek, een er van overplaatst bij een ander bataillon, dat aan de expeditie geen deel neemt.

Doet men dit echter, dan kan daarvoor wel geene andere reden bestaan, dan dat men den overgeplaatste niet gebruiken kan of wil. Is het eerste geval, bij eene goede legerorganisatie, niet mogelijk, dan mag het tweede, bij een regtvaardig kommando, niet voorkomen. En toch, het is naauwelijks te gelooven, toch heeft men den adjudant van het bataillon overgeplaatst.

Dit geval is zoo veel te opmerkelijker, om dat hier, in geenen deele, de onbekwaamheid van den officier als reden voor zijne overplaatsing kan opgegeven worden, daar men toch, voor adjudant, een bijzonder intelligent man neemt; het andere geval dient als reden te worden aangenomen, namelijk dat men hem niet gebruiken wil.

Maar waarom, zoo vroeg men zich af: Waarom juist hem en niet een ander?

Is hij ongeschikt? neen!

Is hij ziekelijk? ook niet.

Heeft hij iets met zijn majoor gehad? Wel neen!

Waarom mag hij dan niet meêgaan? Waarom mag ook hij niet zijn leven gaan wagen voor de eer en het goede regt van zijn vaderland, ook niet, met den sabel in de vuist, de rekening gaan schrijven in de gelederen van den vijand, welke gekwitteerd wordt op de borst van den dappere?

Hij had niet ingeteekend op den eeredegen voor den generaal C."

Is het dat?

Dat is het!

Dus geen geld voor den eeredegen voor den afgetreden chef van het leger, — geen gelegenheid voor den adjudant om de Willemsorde te kunnen verdienen!

Men mag nu, zoo veel men wil, van de kleingeestigheid van den nieuwen legerkommandant spreken, maar men moet toch ook aan den anderen kant, vragen: Waarom hebt ge ook niet ingeteekend op den eeredegen, zoo als uwe kameraden hebben gedaan?

Keurt gij den generaal niet waardig, om door het gezamenlijke korps officieren, met een vereerend herinneringsteeken beschonken te worden, dan voorwaar dient ge u niet te verwonderen, wanneer hij ook u niet waardig acht, door zijn toedoen, eene decoratie te bekomen voor welke hij u zoude moeten voordragen.

„Maar hij handelt niet regtvaardig!" Goed dat geef ik toe; *„maar ook niet onbillijk.*"

Verleden week heb ik, met de zesponder batterij van kapitein KELLERMAN, een toertje gemaakt naar het gebergte van *Banjoe koening* en terug over het *djamboesche* gebergte. Dit geschiedde met het doel om den troep en de paarden, voor de expeditie op *Balie*, een beetje voor te bereiden. Beiden kweten zich uitmuntend van dezen last, en ik bewonderde de behendigheid van de artillerie en de vlugheid der paarden, die, met het zware stuk, de steile hellingen van de vele bergrugjes, als het ware, naar boven vlogen.

Dit togtje liep echter, voor ons, zeer treurig af. Ik zeg treurig, en ge moogt oordeelen in hoe ver men een ander woord hiervoor zoude moeten kiezen.

Te *Banjoe koening* werd halt gehouden. De kapitein KELLERMAN had eenige ververschingen voor de troepen medegenomen, en toen men deze, die met de batterij aan-

gekomen waren, verdeeld had, kwam hij vergenoegd als een engel, en zich vrolijk de handen wrijvende, terug naar de pasangrahan.

„SIDIN!" riep hij; maar SIDIN was er niet

Hij zal wel komen, waarschijnlijk was moeder de vrouw met de boterhammen nog niet klaar; de rijnwijn zoude zeker uitmuntend smaken, want op *Banjoe koening* was het koud.

Wij staken dus nog eene cigaar aan en gingen, in de hoop dat SIDIN gaauw zoude komen, nog even naar de zwavelbronnen kijken.

Maar wie niet kwam was SIDIN.

Daar zaten wij en trommelden, van honger en verdriet, op de groote tafel.

SIDIN kwam niet.

KELLERMAN gelastte aan een onderofficier om tot aan den naar *Oenarang* geleidenden binnenweg te rijden, daar naar den kerel uit te kijken en hem, met het plat van den sabel, tot spoed aan te sporen.

De onderofficier galoppeerde weg en kwam terug, maar had niets van SIDIN gezien.

Dat ziet er geleerd uit! „*Enfin, contre la force et la stupidité il n'y a pas de résistance!*" riep KELLERMAN! Laat ons dan doen, alsof wij in het veld waren, en een „*déjeuner au doigt*," bestaande uit rijst en de eene of andere zwijnerij er bij, gebruiken.

Er werd een van onze bedienden weggezonden, die, spoedig daarop, met eenen grooten *bakol* [1] rijst, *sate satês* [2] en zoute eijeren terugkwam.

Ieder nam een pisangblad voor zich, met de benoodigde rijst en toebehooren en spoedig daarop waren een

[1] Eene gevlochten mand.

[2] Sate-Sate, kleine teerlingvormig gesneden stukjes gebraden vleesch.

stuk of negen kinnebakken aan den gang, om eer te doen aan het geïmproviseerde déjeuner.

„Ik zal dien verduivelden vent eene rammeling geven," zwoer KELLERMAN. „Ik zou toch wel eens willen weten waar de ezel gebleven is!"

Daar was echter niets aan te doen; bidden noch vloeken hielp.

Nadat wij ons de handen goed hadden afgewasschen, ging het weder te paard en terug naar *Willem I*, waar wij, laat in den namiddag, en zoo hongerig als wolven, binnenmarcheerden.

Waar had nu de goede SIDIN gezeten?

„Het vee" vertelde een lange luitenant van de batterij, had gedacht dat wij naar *Bawen* zouden gaan en was daarheen gesukkeld.

Nu was dit heel goed te verklaren, aangezien wij meestal voor ons genoegen naar *Bawen* reden. Daar, aan de drie armen, bij den heer DEN BEK, waren, voor geld en goede woorden, ververschingen te verkrijgen, waaronder ook bier.

Bier was, toen der tijd, de algemeen geliefkoosde drank onder de officieren van *Willem I*, en, daar DEN BEK zeer goed bier schonk en het nog iets beter koop berekende dan de societeit in de vesting, en ook geene zoo prompte officiële betaling vergde, als dit ligchaam, zoo werd zijn miserabel *bamboezen* hok nog al druk door ons bezocht.

„DEN BEK" heette het dan, wanneer bouw je toch een ander logement?"

„De generaal VAN DER WIJK, *den* mij belooft, zal bouwen *den* een steenen logement, als klaar is *den* vesting," antwoordde DEN BEK.

„Daar kunt gij lang op wachten, DEN BEK, want de vesting komt *nooit klaar*," riep men hem schertsende toe [1].

[1] DEN BEK is dood, maar er staat nog geen steenen logement (1868). F. C. W.

» Den nooit!!" schreeuwde dan gewoonlijk het geheele troepje·

» A bas, alle vestingen!

» A bas, de vliering!

» A bas, de vleermuis!

» Nog eene flesch bier DEN BEK!

Wat bedoelt men met de *vliering*, en met de *vleermuis* en, wat beteekent het woordje *den*, dat ge, den logementhouder, op eene zoo ongepaste wijze, in den mond legt?

Aldus vraagt ge?

Luister!

De *vliering* werd de eerste verdieping van een lang gebouw in de vesting genoemd, waarin de subalterne officieren woonden. Het kasernachtige voorkomen van dit gebouw, de kleine, onvrije woningen, met één woord alles, wat daaraan annex was, zoo als keuken, badkamers enz., stond, bij de jonge heeren pretorianen, in eenen zeer slechten reuk, en was onder den naam van *vliering*, in geheel Indië bekend.

Men vergat hier, dat men zich in eene vesting bevond. Dit had men echter niet gedaan, wanneer men niet vlak daarvoor de prachtige en zeer ruime hoofdofficierswoningen konde aanschouwen, die, juist omdat zij ingelijks in de vesting stonden, het verwijt droegen, dat ze te kostbaar en te groot waren.

En de vleêrmuis?

De *vleêrmuis* is geen ander voorwerp dan onze betaalmeester, kapitein B... Deze goede, oude ziel had de gewoonte, om steeds, eerst tegen een uur of elf, des nachts in de societeit te komen. Dit en zijn voorkomen hadden aanleiding gegeven om hem met dezen eerenaam te bestempelen. Maar dat ware nog niets geweest, wanneer niet juist

hij de man was geweest, die iedere maand, op den eersten, aan de officieren van het garnizoen, de hun toekomende traktementen, of wat er van overschoot, had moeten uitbetalen.

Ge zult zeggen dat men hem juist daarom, meer als eene helpende, dan wel als eene bestraffende godheid hadde moeten beschouwen.

Maar hoor verder.

De heeren officieren, welke alle leden waren van de societeit, konden dus van den eersten tot en met ultimo van de loopende maand, krediet krijgen. Op den eersten werden echter alle gefiatteerde societeitsrekeningen, die reeds zeer royaal voor voldaan geteekend waren, bij kapitein B... gebragt en daar, een voor een, afgehouden van wat iedere officier te ontvangen had.

Het ging den geheelen dag door: *» Kassi bier*, of *Kassi angor assäm* [1]; maar op den eersten trok kapitein B... een zeer bedenkelijk gezigt en gebeurde het wel, dat de eene of andere niet meer dan vijf of tien gulden uitbetaald kreeg. Ja, ik heb wel eens gehoord, dat B... zeide: Als u mij nog zestig centen geeft, dan zijn wij *quite*.

Dan heette het die verd... *vleermuis!* ik wou dat hij dit en dat was.

Maar ook DEN BEK kwam, met zijn rekeningen, bij B...; deze echter dreigde hem dat hij hem de vesting zou doen uitjagen, als hij nog eens met eene dergelijke vraag bij hem kwam.

Heette hij DEN BEK? Neen. Hij heette eenvoudig BEK. Daar hij echter slecht hollandsch sprak en bij iedere moeijelijke zinsnede, het woord *den* als stopwoord gebruikte, noemde hem het vrolijke volkje DEN BEK.

Een van de jonge luitenants, een wilde rijder, maar een zeer exigeant subject, vroeg hem wel eens:

[1] Geef bier of rijnwijn, woordelijk, wijn die zuur is.

„Den Bek, hoe lang ben je reeds in 't land?"

Daar Bek op *Java* geboren en een beetje bruin van kleur was, gaf dit nog al aanleiding tot vrolijkheid voor de kameraadjes, en tot bijtende, niet zeer vlijende tegensprak van den beleedigde, waarbij de niet zeer prijzenswaardige eigenschappen van den aangesprokene bot gevierd werden.

De jongelui vertelden ook dat den Bek eens, in zijne domheid, eene geheele kist manilla cigaren achter zijn huis had doen planten, in het heilige idee dat zij over een maand of vier zouden opkomen.

Wie is in *Bawen* of op *Willem I* geweest, en kent niet dit vertelsel?

Ik kan u verzekeren, dat, zoo als ik reeds in een van mijne vroegere brieven heb gezegd, hier een door en door royale geest heerscht. Hiertoe dragen hoofdzakelijk al degene bij, die tot zekere klub behooren.

Ge moet namelijk weten dat ik lid ben van deze klub, die maar uit twaalf leden bestaat, maar de hoop koestert, het nog eens tot meer te zullen brengen.

De leden van deze klub zijn namelijk met elkander overeengekomen, om op zekeren dag in de week bij elkaar te komen, en dan te zingen.

Begrijp je, het werd dus eene zangvereening of *liedertafel*, zoo als de duitschers zeggen.

Bij deze zamenkomsten, die echter, zoo als van zelf spreekt, niet in het fort, op de vliering, konden gehouden worden, maar alleen bij de in het kampement woonende leden, zoude men zich bepalen tot het zingen van kooren uit de vermaardste opera's.

Daar echter iedere vereeniging of maatschappij hare statuten heeft — want zonder deze zouden *Sparta* en *Rome* dadelijk, na de grondvestiging, te niet gegaan zijn — zoo

was niets natuurlijker en meer overeenkomstig onzen aard, dan dat wij onmiddelijk, en nog alvorens wij eens onze keelen en longen beproefd hadden, een reglement gingen opmaken.

Daar voorts iedere vereeniging, zoo als reeds de romeinen wisten, een hoofd moet hebben, zoo kozen wij zekeren luitenant D . . . die uitstekend op de fluit speelde, tot president.

Onder de in het reglement voorkomende paragrafen zijn eenigen, die, wegens hunne eigenaardige strekking, eene bijzondere toelichting verdienen, of, op zich zelven genomen, het eigendommelijke karakter van onze instelling in het licht stellen.

Eene van de eerste bepalingen was, dat de president nooit iets meer zoude mogen zijn, dan *de eerste medezinger*.

Verder werd vastgesteld, dat men een lid, dat een *solo* te zingen had, dit *alleen* moest laten zingen.

Dat men, gedurende de seances, alleen over zulke onderwerpen mogt spreken, die in verband stonden met de edele zangkunst, of betrekking hadden op vermaarde *componisten* of *coripheën* van de kunst — maar niet over het *exerceren*, of over de hooge en hoogste militaire *autoriteiten*, laat staan *promotien* of andere militaire of civiele zaken.

Ook werd goed gevonden en verstaan, dat het lid, te wiens huize de zing-avond zoude gehouden worden, niets meer dan *één flesch John Albertibrandy* mogt verstrekken, die, tot naderne beslissing, geacht werd voldoende te zijn tot het maken van *grok*, voor een dozijn leden.

Ieder lid moest zijne eigene cigaren medebrengen. Gelijk echter iedere, door ons, zwakke menschen, ontworpene *constitutie*, hare zwakke zijde heeft, zoo had die ook de onze, ofschoon wij ons, met het opmaken ervan, een groot uur hadden bezig gehouden.

Dadelijk, bij de eerste zamenkomst, en nog alvorens wij den mond tot zingen hadden open gedaan, verlangde een van de leden een *grok*. Toen de president hieromtrent eenige bezwaren maakte en het vermoeden uitsprak, als had het den schijn, dat voornoemd lid, meer op den grok dan op het gezang gesteld was, sprong deze van verontwaardiging op, de beschuldiging ver van zich afwerpende.

Ja, hij wees op de *statuten*, welke, als *conditio sine qua non* bij het gezang het regt gaven op eene flesch *John Alberti*, den tijd niet bepalende, wanneer daarvan gebruik gemaakt worden kon of mogt.

Hij zag er geen bezwaar in om de beslissing van deze vraag, aan het betere oordeel (*Sic*) van de heeren kameraden over te laten, maar kon niet nalaten op te merken, hoe hij, in Europa, in den schouwburg te *'s Gravenhage*, achter de coulissen, dikwijls gezien had, dat de uitstekende zanger VRUGT, alvorens hij het tooneel ging betreden, steeds een glas grok dronk, om, zoo als hij zeide, eene klare stem te krijgen.

Wanneer nu zulk een vermaard kunstenaar, die eene zoo omvangrijke stem had, vóór de uitvoering, tot zulk een middel zijne toevlugt nam, wat was er dan aan gelegen of hoe zou men het onwelvoegelijk kunnen noemen, dat wij, leeken in de kunst, hetzelfde deden.

Tot de stemming overgaande, verkreeg de beschuldigde de meeste stemmen: elf; terwijl de president zelf, met zijne eigene stem, overbleef. Dit nam echter niet weg, dat hij, zeer bedaard zijnen grok mededronk.

Maar spoedig stieten wij op andere, nog grootere obstakels, die niet zoo gemakkelijk op zijde te schuiven waren, als het eerste.

Het kwam namelijk uit, dat de zangers, met uitzondering van president en secretaris, zuivere natuurzangers waren, wien het nog nooit in den zin was gekomen, om volgens eene partiture te zingen

Hoorden zij eene ouverture, aria of een gezang, dan probeerden zij het gehoorde of op de mondfluit of door eene reproductie, bij wijze van neurien. Zij toonden eene hemeltergende onwetendheid en kenden nooten noch maat.

De president, een perfekte fluitspeler, was derhalve genoodzaakt ons eerst het te zingen stuk voor te fluiten, waarop het dan, door ieder op zijne wijze, in gezang overgebragt werd

Op deze wijze studeerden wij verscheidene kooren uit de opera's *Lucie* en de *Puriteinen* in, en zongen met opene deur, en natuurlijk met de nooten in de hand, alsof wij eerste zangers van de eene of andere groote opera waren.

De dames van de vesting en het kampement, kwamen geregeld wandelingen in de buurt doen, en mogelijk is de tijd niet meer ver, dat wij een groot concert zullen geven.

Maar om nu tot uwen vriend BLIJEMAN over te gaan. Ik ben bij hem geweest. Hij ontving mij zeer beleefd en kwam onmiddelijk op u en uwe vriendschappelijke verhouding tot hem.

In zijne woning, te *Salatija*, ziet het er zeer eenvoudig uit, en merkte ik niets op als eene tafel, benevens eenige stoelen, maar geene spiegel of schilderijen.

Nu zijn deze laatste, wel is waar, niet volstrekt noodzakelijk, en, bij onze officieren, hoegenaamd geene barometers van beschaving of socialen geest. Bij een kontrôleur echter, die, ten minste, nog twee malen meer inkomen heeft dan een van ons, is het toch usance dat hij zich een beetje comfortable inrigt.

Maar, dat nu daar gelaten, had de geheele visite voor mij iets ontstemmends; ik was, tegenover hem, niet op mijn gemak; ook merkte ik op dat hij, bij alle mogelijke beleefdheid, toch liever had, dat ik er van door ging. Van een presenteren van eene cigaar was geene spraak, en dit viel mij te meer op, daar het eene algemeen aangenomen ge-

woonte is, iederen gast onmiddelijk eene cigaar te presenteren. Zij is de introductie tot de zamenspraak en vervangt bij ons mannen, de plaats van den waaijer bij de dames. Als de heeren leden van de kamers, bij hunne redevoeringen, mogten rooken, dan zouden wij soms zulke dorre voordragten niet hooren.

Blijfman verhaalde mij dan, dat hij te *Koeningan* onaangenaamheden met den resident had gehad, die een onbekookte liberaal moet wezen. Hoe de zaak eigenlijk in elkander zit kan ik niet bepaald opgeven, ofschoon men verhaalt, dat hij de menschen, bij de indigo aanplanting, op eene verregaand onmenschelijke wijze moet geplaagd hebben. Ook deed hij, in zijnen groentetuin en op zijn erf, de halve bevolking werken; met één woord, hij dreef zijne wreedheid zoo ver, dat hij, in zijn eigen huis, er een blok op nahield, waarin steeds eenige onwillige werklui in arrest zaten.

Het een en ander mag wel overdreven zijn, maar dat hij een rakker is, ziet men uit zijn geheele stroeve voorkomen.

Ik wilde het er op laten aankomen, dat hij mij, op de eene of andere wijze, de deur wees, b. v. door zich met eene dringende zaak te verontschuldigen, maar hij bleef mij rustig aanhooren.

Eindelijk zag ik op mijn horlogie en riep uit dat ik weg moest, daar mij iemand in de societeit wachtte en ik gewoon was, even voor het eten, iets te gebruiken.

Het speet hem dat hij mij niets kon presenteren, *hij had juist, toevallig, niets in huis.*

Neen, men had mij niet te veel van hem verteld. In het algemeen, en ofschoon de wereld steeds alles gelieft te overdrijven, het goede ten hemel verheft en het booze in den afgrond der hel trekt, is toch steeds de eene of andere aanleiding gegeven om aldus beoordeeld te worden.

De gastvrijheid is hier tot een spreekwoord geworden en hij, die den naam niet wil hebben, deze deugd te bezitten, behoeft maar zoo te handelen, als de heer Blijfman, om als een gierigaard of een vrek bekend te worden, en verzekerd te zijn, dat men hem links zal laten liggen.

Ik weet wel dat er menschen zijn die van deze deugd misbruik maken, en wil ook onder gastvrijheid niet verstaan het onbekookte geven van slemppartijen, zoo als het bij onze buren, in de vorstenlanden, moet plaats hebben.

Maar wanneer ge bij eenen van de hollandsche ambtenaren of partikulieren, *in Indie*, eene visite komt maken, presenteert hij u eene cigaar, en, als de tijd daar is, b. v. vóór het eten, een glaasje bitter, of madeira, of wat hij zelf mogt drinken. In geen geval laat men u op een droogje zitten.

Even als men dikwijls een mensch leert kennen, wanneer hij de eene of andere scherts kwalijk neemt, zoo ligt nu het karakter van den heer Blijfman, geheel open voor mij, ten gevolge van de wijze, waarop hij mij heeft ontvangen.

Men moet reeds volkomen met zichzelven in het reine zijn, en een overzigt hebben gemaakt van ontvangsten en uitgaven, en dat wel in ieder maar mogelijk geval, in het maatschappelijke leven, wanneer men tot iemand, bij eene eerste en daarenboven nog verwachte visite, kan zeggen:

„Het spijt mij dat ik u niets kan presenteren."

En deze vent had de brutaliteit om uwe goede vrouw tot zijne echtgenoot te vragen?

Neen, vriend! Deze koude, berekende en welligt ook hartelooze man, past niet voor een zoo beminnelijk en edel wezen.

Ik hoor dat hij aan de dochter van een gepensioneerd, zeer rijk hoofdambtenaar, te *Batavia*, het hof heeft ge-

maakt en veel kans heeft haar te zullen bekomen. Ook vertelt men dat hij, onder zekere voorwaarden, en vooral als het hem niets kost, een zeer vrolijke snaak kan zijn, die dan dingen doet, welke wij ons niet veroorlooven te doen.

Hij maakt dikwijls uitstapjes naar de vorstenlanden, en moet vooral zeer geliëerd zijn met den heer BENELLO, een rijk landhuurder, die, vóór eenige dagen, met CHRISTINE TEN OPPELT, in den echt is getreden.

Terwijl ik dit nederschrijf loopt mij eene rilling over het geheele ligchaam.

Zij heeft dus eene keuze gedaan.

Wanneer ik mij alles wat ik van deze beide mannen, BLIJFMAN en BENELLO, gehoord heb, in het geheugen terug roep, dan vrees ik voor de arme vrouw.

In geen geval had zij den tijd om, over dit zoo spoedig tot stand gekomen huwelijk, naar behooren na te denken. Wie zoude haar ook, bij dezen zoo gewigtigen stap, als raadgevenden vriend, ter zijde hebben gestaan. Haar vader bemoeit zich volstrekt niet met de huishoudelijke zaken en hare stiefmoeder zal blijde zijn, dat de geestige en capricieuse dochter des huizes, voor altijd, uit hare nabijheid verwijderd is.

Mij doet het echter onbeschrijfelijk pijnlijk aan, een schepsel, zoo als dit, aan eenen man verbonden te zien, die de vriend is van BLIJFMAN en van wien ik zoo weinig heb gehoord, dat geschikt is om haar geluk te kunnen grondvesten.

Alle mogelijke jalousie ter zijde stellende, had ik verwacht, dat zij, ten allerminste, eenen man van eenen onbesproken naam hadde gekozen.

BENELLO bezit echter dit kleinood niet.

Ik wil geheel en al zijnen vroegeren levensloop in Europa abstraheren; het lust mij niet dezen aan een onderzoek te

onderwerpen, en ik neem alleen datgene in aanmerking, wat men, hier en daar, over hem vertelt. Is maar het tiende gedeelte van deze kwaadaardige geruchten waar, dan beklaag ik haar.

Ofschoon het wel eens voorkomt, dat mannen, die gedurende den tijd, dat zij nog niet getrouwd waren, wegens hunne buitensporigheden bekend stonden, later zeer goede echtgenooten en huisvaders werden, zoo geloof ik dit van BENELLO niet te mogen verwachten.

Ik herhaal derhalve mijne meening, mijn voorgevoel, dat ik zeer voor haar vrees.

Den 20 *Februarij* 1848.

Veel geluk! Ik feliciteer u met uwe benoeming tot *kontrôleur* van de *eerste klasse*, en overplaatsing naar *Java*.

Dat noem ik eenen gelukkigen stap. Heb ik het u niet geprofeteerd? Ziet gij, beste vriend, zoo komt, volgens onzen goeden HEIMES, alles teregt. Wat zal uwe lieve vrouw blijde zijn! Dus er bestaat hoop dat wij elkander, op het gelukkige Java, nog eens zullen ontmoeten.

Ik deel u nog mede, dat ik tijding uit Europa heb ontvangen, over onzen vriend HEIMES. Hij heeft een reisje naar Duitschland en Frankrijk gedaan en moet, op dit oogenblik, in eenen strijd gewikkeld zijn met het koloniale departement of eene andere magt. Hoe de zaak eigenlijk in elkaar zit, begrijp ik niet goed; maar ik hoop dat zij, ten zijnen voordeele, moge beslist worden.

Wij verwachten hier den *gouverneur-generaal* ROCHUSSEN en den generaal VAN DER WIJK.

Bij deze gelegenheid zullen, op de hoogten van *Marakmati* of *Bawen*, eenige gecombineerde manoeuvers uitgevoerd worden, om aan Z. Excelentie te bewijzen dat *Willem I*, ik

bedoel de vesting... neen, dat de goede DEN BEK *geen logement van steen krijgt.*

Zie dat gij spoedig naar herwaarts kunt komen, b. v. in de *Kadoe!* Wat zegt ge er van?

Groet vrouw en kind — het kereltje moet naar *Delft* — en wees gegroet!

de Uwe.

60e BRIEF.

Christine Benello geb. ten Oppelt, aan Mevrouw Koo Voortman

Tirto-sari, den 12 *April* 1848.

Beste Koo!

Gaarne had ik u reeds vroeger geschreven, en u berigt gezonden van mijne gelukkige aankomst in mijnen lusthof, maar ik kan, sedert mijn huwelijk met CHARLES, in de volle beteekenis van het woord, niet tot adem komen. Er zijn dagen geweest, dat mij, noch mijnen ridder, den tijd gegund werd om twee uren te slapen. Wat zegt gij daarvan?

Was onze reis door *Java*, bij al het genot dat een zoo afwisselend leven oplevert, reeds vermoeijend in den hoogsten graad, de eerste tijd van mijn verblijf in *Djocjocarta* geleek als het ware eenen droom. Visites, presentatien, kleine reizen, danspartijen en uitstapjes, volgden elkander in eene onafgebrokene reeks op. Uitpakken, arrangeren, kleeden en uitrijden, dansen, droomen en slapen, waren mijne bezigheden, en nu eerst, na een verblijf van vier maanden, vind ik den tijd om mijne oogen, uit de kleerkast en de spiegels, naar buiten te wenden.

Ik bevind mij op *Tirto-sari*, maar nog vóór eenige dagen

kende ik het niet. Ik was derhalve verpligt om het even te gaan zien, wanneer ik het wilde beschrijven.

Eindelijk, op eenen goeden dag, des ochtends aan het ontbijt, zeide CHARLES, terwijl hij zijne cigaar wrevelig in eenen hoek wierp, *»Madame!"*

Hij noemt mij *Madame* of *ma chère* of *ma belle*, zoo als het hem in den mond komt, maar nooit CHRISTINE. *»Madame"* wat denkt ge er van, als wij nu een dag of acht t' huis bleven? Ik heb werk en gij kunt nu den tuin en het huis een beetje gaan rondkijken.

Ik vond het perfekt, want ik begon, door dat vele nachtbraken, er uit te zien als een lijk. Het kon toch niet altijd zoo blijven.

Aan deze acht dagen rust hebt gij dezen brief te danken.

Laat mij dus maar beginnen.

Over onze reis kan ik u niet veel meer vertellen, dan dat wij bijna dag en nacht tusschen de wielen hebben gezeten. Ik zag niets als bergen of rijstvelden en, voor eenen enkelen keer, een logement of het huis van eenen resident.

Te *Samarang* bleven wij eenige dagen, omdat CHARLES daar zaken had. Van hier gingen wij naar *Magelan*, in de *Kadoe*, waar wij bij den kontrôleur of sekretaris eene danspartij bijwoonden.

Eindelijk kwamen wij in de residentie *Djocjocarta* en reden op eenen goeden middag, onder het spelen van den *gammelang* [1] en het zingen der *ronggengs* [2], door de mij reeds bekende laan van tamarindenboomen, voor mijn nieuw t'huis, het prachtige *Tirto-sari* [3]. Naauwelijks had mij CHARLES

[1] Eene verzameling van koperen potten, die bij wijze van keteltrommen bespeeld worden.

[2] Dansmeisjes

[3] Ik verzoek den vriendelijken lezer noch Tirto-sari, noch een van zijne bewoners in Djocjocarta te gaan zoeken, maar wel de feiten te toetsen aan den toestand in 1848.

uit den wagen geligt en op zijne eigen armen den trap op, in de voorgalerij gedragen, — of daar reed reeds een andere wagen voor, die successief door nog een stuk of zes andere gevolgd werd. Uit al deze handwagens, *chars à bancs* en *charretins*, sprongen jonge mannen, allen in witte jassen en ronde hoeden, die mij, als zijne naaste en ongetrouwde buren en landhuurders, voorgesteld werden. CHARLES riep om champagne, en, in een ommezien, kwamen er een stuk of acht flink uitziende bedienden, met zilveren presenteerbladen, champagne in manden, rijnwijn, selterswater en God weet wat aan. CHARLES reikte mij eenen prachtigen beker en hield een langen *speech* op mijne gezondheid. Met een vervaarlijk hip, hip, hip, hoera! werd deze beantwoord. En nu volgde toast op toast. Ieder van de heeren wilde het genoegen hebben, met mij een glaasje te drinken, hetgeen ten gevolge had, dat ik bijna *tipsy* werd, en een hoofd kreeg als een kalkoen.

Na ten minste een uur te zijn gebleven, reden zij gezamenlijk weg, daarbij, uit volle borst, eene fransche romance zingende.

Zoo was onze ontvangst. Ik moest mij onmiddelijk mijne kamer doen wijzen, kleedde mij uit en ging naar bed. Vermoeid als ik was van de reis, de laatste danspartij — en CHARLES danst zoo wild, — en onder den invloed der champagne, viel ik in slaap. Maar ik werd telkens weder wakker, of ten gevolge van de verschrikkelijke droomen, of door een herhaald hoezee roepen. Er waren namelijk nog meer landhuurders gekomen, die allen, met mijnen man, een of meer glazen champagne dronken. Ten slotte werd hem, door opzieners en mandoers, eene officieele visite gebragt, bij welke gelegenheid wederom gedronken werd op de gezondheid van haar, die in eenen koortsachtigen toestand lag te droomen van eenen galop infernal zonder einde.

Toen ik ontwaakte, lag CHARLES, geheel gekleed, naast

mij te slapen. De arme kerel! Hij had, met al die vrienden en ondergeschikten, op mijne gezondheid moeten drinken en het verwonderde mij niet dat hij nog zoo rustig kon slapen. Ik vond het derhalve niet meer dan billijk, dat ik nu ook iets voor hem deed. Dientengevolge stond ik zachtjes op, kleedde mij een beetje aan, en ging naar de binnengalerij, om te zien of er ook iemand was.

Maar waarheen ik ook keek, ik vond nergens een bediende. Nadat ik bijna een kwartier rondgezocht had, kwam een slaperige javaan uit een der bijgebouwen, en dezen gelastte ik een paar bedienden wakker te maken. Dat mogt wel, het was reeds klaar lichten dag. Wederom verliep eenige tijd, alvorens deze heeren verschenen. Ik werd wrevelig en verzocht hun onmiddelijk koffij te zetten, terwijl ik mij voornam, maar dadelijk met klem er op aan te dringen, dat het volk vroeg opstond.

Na veel gehaspel, want alle glazen en flesschen van den vorigen dag moesten nog weggeborgen worden, kwam een redelijk goed kopje koffij klaar. Maar er was geen melk. Verbeeld je Koo, om zeven uur des morgens, geen melk, en wel op een land, waar men gras voor niets heeft, en waarop CHARLES, zoo als hij mij had gezegd, een stuk of vijftig koebeesten hield. Ik vernam bij deze gelegenheid, dat de melk eerst tegen acht uur gebragt werd, daar mijn man zelden voor negen uur aan het ontbijt kwam.

Ik moest mij goed houden om niet luide uit te barsten van lagchen. Heeft men ooit zoo een huishouden gezien! Maar zoo zijn de ongetrouwde heeren. Zij leven bij den dag en bekommeren zich niets om het huishouden.

Ge kunt begrijpen dat ik mij voornam alles naar mijnen wil in te rigten.

Tegen een uur of negen werd CHARLES wakker. Hij vond het allerbelagchelijkst dat ik zoo vroeg was opgestaan, en was van gevoelen dat ik dat later wel zoude afleeren, als

wij maar eerst op streek waren. Toen wij aan het ontbijt zaten, deed hij al zijn volk, zoo als hij zijne bedienden noemt, bij een roepen, om mij aan hen te presenteren.

Mijn God, Koo! ik schrikte er van. Daar was een kok, en een bijkok, eene *toekang sambal*, [1] een *toekang kweekwee*, een *toekang dispense*, een *toekang minoeman*, vervolgens eenige tuinjongens, *kabon's* genoemd, en eene reeks van naaisters en huisjongens. Het was een personeel om er van te ontstellen, en ik kan mij niet begrijpen wat hij met die menigte menschen, vooral met die vijf of zes naaisters, moest uitvoeren.

Maar ik had geenen tijd om mij nu reeds met eene reorganisatie van het gezin op te houden.

„Ziedaar *madame!*" riep CHARLES, en wees naar de, in eenen kring, voor ons staande, dienstbare geesten. „Daar hebt ge uwe hofhouding. Ge kunt nu zelve, uit de dames, een paar tot kameniers verheffen; ik laat de keuze aan u over. Neem maar, als je blieft, *geen oud wijf* want dat kan ik in mijne slaapkamer niet velen. Voor het overige geef ik je het geheele troepje over. Mijn personeel is niet present; dat zijn de koetsiers en staljongens."

Zoo als gezegd, was het nu de tijd niet, onmiddelijk eene reorganisatie van dit korps te ondernemen, en, ik moet het maar bekennen, tot nu toe is er ook niets door mij aan gedaan. Ten eerste vond ik nog geen gepast oogenblik om CHARLES er over te spreken, en ten tweede is het bepaald niet kwaad, wanneer men, bij eene huishouding als de mijne is, een genoegzaam getal handen heeft, om, als het noodig wordt, onmiddelijk te kunnen helpen.

Op een land, zoo als bij ons, is het nooit stil. Bijna altijd hebben wij een paar logees of bezoekers, die blijven

[1] Toekang is iemand die iets maken kan of er voor zorgt, zoo als voor de dispense, de dranken, den tuin enz. of sambal of kwee, (spaansche pepersauce of koek) maakt.

dineren of souperen. Dan dient men dus al dadelijk voor eene betere tafel, voor beddengoed enz. te zorgen, en daar CHARLES in eenen hoogen graad royaal is en zelf eene massa behoeften heeft, zoo zijn steeds eenige bedienden in de weer om iets te beredderen, boodschappen te doen, te boenen enz. enz.

Voeg nu daarbij, dat wij reeds, eenen dag na onze aankomst, een begin maakten met het brengen van visites bij den resident, den sultan, den pangeran *Pakoe-alam* [1] en God weet bij welke andere javaansche prinsen, verder bij de getrouwde landhuurders, door de geheele residentie, en de notable ingezetenen van *Djocjo* — dat wij wederkeerig de contra visites, welke reeds in den tijd van acht daaropvolgende dagen afgelegd werden, moesten ontvangen, dat wij bij een groot inlandsch feest, het nieuwe jaar, present moesten zijn — en dat wij derhalve den halven tijd te *Djocjo* zelf in het *pied-à-terre* van CHARLES vertoefden, — dan, beste meid, zult gij wel begrijpen, dat ik met zekeren haast „ja!" antwoordde, toen mijn ridder mij bij het ontbijt vroeg, „of het niet goed was, wanneer wij nu eens voor een dag of acht t'huis bleven."

Neem ik nu alle indrukken bij elkaar, welke mij, gedurende de laatste maanden, in den vollen zin van het woord, bestormd hebben, dan moet ik u verzekeren, dat mij alles voorkomt als een droom.

Wij zijn te *Batavia*, noch aan zulk weelderig leven en handelen, noch aan deze vorstelijke personen, noch aan menschen gewoon, als deze landhuurders zijn. Nog ken ik hen met hunne vrouwen en kinderen, met hunnen sleep van bedienden, alleen van den buitenkant, en was ik niet in staat een ander gesprek te voeren, dan hetgeen eene eerste ontmoeting, en mijne positie als jonge vrouw, mij

[1] Woordelijk de spijker.

in den mond konde geven. Alles ging of vloog mij voorbij, evenals de landschappen onze reiswagens schijnen voorbij te vliegen, wanneer wij, door een flink span postpaarden getrokken, daarheen stormen langs den grooten weg.

Als enkele opmerkelijke rustpunten, zijn mij alleen opgevallen, het karakteristieke en werkelijk vorstelijke van het *hof van den Sultan*, met de ontzaggelijke menigte vrouwen, de rijkdom en gulheid der landhuurders, hunne hoogst onbekrompene wijze van leven, hunne nonchalance, en daarentegen de armoedige kleeding van de javanen, welke ik, vooral op de velden, heb zien werken.

In hoe ver dit alles werkelijk op hechte grondslagen gevestigd en niet alleen schijn is, durf ik niet te zeggen. Sla ik mijne blikken in mijne eigene huishouding rond, dan ontwaar ik overal weelde en overvloed.

Groote God! ik herinner mij dan de *jonge vrouw van den luitenant v. d. Dingen*, en mijn hart krimpt ineen, wanneer ik haar in mijn verbeelding zie, in haar katoenen kleedje, terwijl zij in de armoedig gemeubelde kamer van haar huis zit en thee zet.

Dit lot was ook voor mij weggelegd!

Ik ijs er van als ik er aan denk!

Ge moest maar bij mij kunnen komen kijken, beste meid, b. v. in mijne slaapkamer. Eene prachtige psyche, kasten en tafeltjes uit mahoniehout, eene causeuse, een ijzeren, sterk verguld ledikant met rijke klamboe [1]) van groen zijden gaas, matten op den vloer, een nachtlamp van mat geslepen glas, japansche schermen enz. En dan mijne dispense! Alles in overvloed, wijn, bier, blikjes met vleesch en groenten, hammen, kaas, boter, ik weet niet hoevele vaatjes, vruchten op water en op brandewijn, likeuren en siropen in soorten; met één woord, men verbeeldt zich in

1) Muskietennet boven het bed.

eene toko te zijn, als men binnen komt in deze ruimte.

Had ik al eenige oostersche weelde verwacht, dat, wat ik hier zie, gaat mijne verbeelding te boven, en reeds meermalen heb ik mij afgevraagd hoe groot toch het inkomen van mijnen man moet zijn, om zulk eene, als het ware vorstelijke huishouding, te kunnen bekostigen.

Want buiten de rijke ameublementen en de zware huishouding binnen het huis, heeft hij nog eenige klerken en opzieners, zoogenoemde *sinjo's* en vele mandoers, die toch allen betaald moeten worden, en zie ik een stuk of veertien, of meer paarden op stal. Wel is waar kost hun onderhoud niets, zooals CHARLES zegt, maar hij heeft ze toch moeten koopen.

En zoo, lief kind, ben ik dus de vrouw van een rijk man geworden. Hoe gaare zoude ik u met nog een paar van onze vriendinnen, voor eene maand of wat willen logeren! Hoe gaarne, zeg ik.

Sedert een paar dagen gaat CHARLES veel naar zijne indigovelden en fabrieken kijken. Ik ben gisteren naar eene van deze mede geweest. Wat ziet het hier smeerig en onoogelijk uit. Men was juist bezig met het *kloppen*. In eene groote, gemetselde bak, stonden een stuk of tien geheel naakte *Javanen*, in een blaauw-groen vocht en sloegen, met korte riemen, daarin rond, evenals de matrozen doen, wanneer zij eene sloep door de rivier van Batavia roeijen. Ik vroeg aan CHARLES wat dit kloppen te beteekenen had: "kind," antwoordde hij mij lagchend, *"deze kerels maken indigo, of wat hetzelfde is, geld.* Zij zijn het vooral, die mij mijn inkomen bezorgen, want zonder hunne roeipartij zoude ik geen indigo krijgen.

Hij deed zich, in een wit porceleinen kopje, een weinig van het groene vocht geven, roerde met zijnen vinger eenige sekonden daarin om, en keek vervolgens oplettend naar zeker verschijnsel, dat hem moest aantoonen of men met het roeijen mogt ophouden of moest voortgaan.

In ieder geval is de wijze, om geld te maken, wel zeer bezwaarlijk voor de inlanders, maar geeft aan CHARLES zelven geen ander werk, dan dat hij de menschen "narijdt", zooals hij het noemt. Zij worden door hem niet betaald, maar doen het vrijwillig, [1]) daar zij toch niets te doen hebben [2])

CHARLES zegt dat zij volstrekt geene behoeften hebben en bij preferentie drooge rijst eten met wat groente. Ook zijn zij wars van zwaar werk [3]), en liggen liever op hunne *balie balie*, (eene bank uit bamboes vervaardigd) dan dat zij de wegen en bruggen in orde maken. [4])

Hij die toch hun landheer is of de soeverein, zooals hij het noemt, geeft hun de rijstvelden en overige gronden, zonder betaling, en vergt alleen dat ze, om de vijf dagen, eens voor hem werken [5]), opdat hij zijne *indigo* kunne maken, [6]) maar heeft toch dikwijls last van hunne onverschilligheid en luiheid.

Ik versta hiervan niet het minste, en verzoek u dus hetgeen ik u verhaal, niet te willen beschouwen als vloeide het uit de pen van eenen van onze heeren kontrôleurs, b. v. van den heer BLIJEMAN.

Deze heer heeft ons ook reeds eene visite gemaakt. Hij is zeer bekend met mijnen CHARLES en als hij hier is zitten de beide vrienden steeds tot laat in den nacht bij elkander. Hij staat op het punt om met een zeer rijk meisje in het huwelijk te treden.

Ik heb u nu eene geheele historie geschreven, maar nog

[1] O ja!
[2] Natuurlijk.
[3] Heb je ooit zoo iets gehoord.
[4] Verbeeld je!
[5]) Anders niets Mevrouw?
[6]) Vedi dispens.

niets van mijn huis en tuin. Op mijnen verjaardag denkt mijn ridder eene groote partij bij ons te geven, en als deze is afgeloopen schrijf ik u wederom, bij welke gelegenheid ik u ook van mijnen tuin zal vertellen.

Daar hoor ik het paard van CHARLES.

Vaarwel en schrijf ons spoedig. Groet ook uwen man van

Uwe Christine.

61e BRIEF.

Pieter Blijfman, aan den HoogEdGestr. Heer, den Heere Houdvast te Batavia.

Salatiga, den 11 *April* 1848.

Hoogedelgestrenge, zeer geachte Heer!

Het is mij eindelijk mogen gelukken, om mij bij de direktie van alle, mij ten laste gelegde beschuldigingen, te zuiveren. U Hoogedelgestrenge is het echter met mij eens, dat, volgens uwe welgevestigde en zeer gegronde meening, van mijnen kant geene verdediging noodig geweest ware, wanneer de direkteur eenvoudig den resident op zijn plaats gezet had.

Ik heb te *Koeningan* steeds in den geest van ons oud systeem gediend en niet meer gedaan dan ik, met het oog daarop, kon verantwoorden. Als de resident dit behoorlijk in aanmerking had genomen, ware het nooit gebeurd, dat men mij, ten schandale van al onze vrienden, eensklaps naar hier had voorgeplaatst, en, wat nog kwetsender is, had durven te passeren.

Aan al dit gehaspel is dus alleen de resident schuld. Hij behoort tot de clique van de kosmopolitische vrijpraters, die, volgepropt met zekere fransche denkbeelden, uit de

vorige eeuw, al het goede willen afbreken, om daarna iets in de plaats te stellen, dat noch voordeelig is voor onze belangen, noch voor die van het moederland.

Ik wil Uedelgestr. mijne aanklagte en verdediging, punt voor punt mededeelen, ten einde u kunt zien, op welke kleingeestige wijze men getracht heeft mij in het verderf te storten.

De aanklagt tegen mij gerigt luidt:

1. *Misbruik van gezag.*

2. *Knevelarij van den kleinen man, en*

3. *Onregtvaardige voorstelling van zaken, ten einde de bevolking in haar goed regt te kort te doen.*

Tot de eerste aanklagt had het navolgende geval aanleiding gegeven:

Te *Koeningan* is het van ouds de gewoonte, dat ieder inlander of *chinees*, die de *aloen-aloen* [1]) voor het huis van den regent voorbijgaat, zijnen hoed afneemt, of, als hij te paard zit, afstijgt, en het aan den toom leidt tot dat hij geheel gepasseerd is.

Daar ik, als europeesch ambtenaar, tevens ook de chef ben van den regent, en gelijktijdig de vertegenwoordiger van het gouvernement, zoo kwam mij niets billijker voor, dan dat men, mijn huis voorbijrijdende of loopende, hetzelfde deed, als voor het huis van den regent.

Ik kon en mogt, in het belang van ons prestige, niet anders handelen; want ik had de magt niet hem dit regt te betwisten of te ontnemen. Daardoor echter, dat ik mij hetzelfde regt toekende als hem, *werd het zijne geparaliseerd*, en, daar ik zijn chef was, overgedragen op mij.

Ik had dus niets gedaan wat strijdig was met onze inzigten als opperheerschers.

[1]) Een vrij vierkant plein voor de woningen van de hoofden, vooral regenten en wedanas.

Wanneer echter iemand in gebreke bleef om, voor het huis van den regent, zijnen hoed af te nemen, of van het paard te stijgen, en het werd, door een van diens volgelingen, (*ponokawans*) opgemerkt, dan werd de misdadiger voor een uur of vier in arrest gebragt, of wel ook in het blok gezet, wanneer hij daarover pruttelde of zich daartegen verweerde.

Ben ik te berispen, omdat ik hetzelfde deed doen? Of moest ik hiertoe niet, *eo ipso*, last geven, om konsekwent te blijven in mijn besluit?

Wat helpt het mij als men mij duizend gulden schenkt, maar mij geen cent geeft? Moet ik niet zorgen dat ik ze krijg?

Ik deed derhalve de heeren *chinezen*, als ze tegen mijne oppassers pruttelden, in het blok zetten.

En dit nu was mijn vergrijp.

Ik heb dit punt op deze wijze toegelicht en men heeft het er bij laten berusten.

Ten opzigte van *het tweede punt*, *knevelarij*, werden verscheidene gevallen aangehaald, in welke ik de bevolking zoude hebben gekneveld.

Ik had b. v. mijne oppassers in de *dessas* rondgezonden, om daar voor mij kippen in te koopen, maar daarvoor den bedongen prijs niet betaald.

Dat is eene infame leugen. Mijn voorganger deed het en ik doe het ook. *Hij betaalde voor het dozijn een gulden koper en dat deed ook ik.*

Maar wil U H.Egestr. wel gelooven, dat men mij juist omtrent dit punt, met bijzonder venijnige bitterheid aanviel. Ik had, wel is waar, door de invoering van het *recepissenstelsel*, waardoor de gulden op honderd en twintig duiten gebragt werd, in mijn inkomen eene verbetering ondergaan. Daar nu het gouvernement den gulden van honderd duiten niet kende, maar alleen van honderd

en twintig, zoo had ik, meende men, voor *een dozijn kippen een gulden recepissen moeten geven.*

Wat een raisonnement! Maar daarbij bleef men niet berusten Men beschuldigde mij verder dat ik nog steeds den inlander in guldens koper bleef betalen.

Hoe zonderling, niet waar?

Maar, toen mijne kokkin bij mij, voor *drie gulden koper* in de *maand*, in dienst kwam, had ik toen ook de verpligting op mij genomen, om haar later, bij invoering van het recepissenstelsel, *drie gulden recepissen* te zullen geven? Of had ik dat gedaan tegenover mijne waschvrouw? Neen! Maar dat was nog niet alles. Men verweet mij, dat ik mij, van den *wedana* van *Loeragoeng*, een paar boomen heb laten present geven; dat ik deze, bij mij in huis, heb doen brengen, eene zaag heb geleend bij eenen timmerman van den regent, en stoelen en tafels voor mij heb doen vervaardigen, van dit hout. Ja men beweerde op het laatst, dat ik de timmerlui, welke ik uit mijn wachtvolk koos, niet behoorlijk zoude betaald hebben, en meende mij het regt te kunnen ontzeggen, deze meubels op vendutie te verkoopen.

Verder wilde men weten dat ik melk van de koeijen van de bevolking had gebruikt, zonder daarvoor eenige vergoeding te hebben gegeven, enz. Met één woord, men zocht alles bij elkaar, om mij niet alleen in miskrediet te brengen, maar ook geheel uit het kader te verwijderen.

Ik heb echter ook al deze punten behoorlijk toegelicht, mij hoofdzakelijk beroepende op den *Hadat* en dat ik niets meer gedaan had dan mijne voorgangers. Dat moest men slikken.

Omtrent *het derde punt* konde ik mij het gemakkelijkste verdedigen.

U HoogEdelgestr. moet weten, dat de bevolking van *Koeningan* twee groote waterleidingen heeft gegraven, de

Soera-katada en de *Soera-katiga*, [1]) welke zoo overvloedig van water voorzien zijn, dat niet alleen de indigovelden en tweede gewassen, (*palawidja*) in den droogen tijd kunnen besproeid worden, maar ook een groot gedeelte van dit water wegvloeit zonder gebruikt te worden.

Wat was natuurlijker, dan dat men op het idee kwam om er *gebruik* van te maken.

Wat was natuurlijker dan dat men aan de suikerkontraktanten, in de benedenlanden, per kontrakt het regt toekende, *om van dit water gebruik te maken;* en dat ik, als gouvernements-ambtenaar er op stond, dat deze verpligting nagekomen werd.

In den regentijd heeft de suikerkontraktant, voor zijnen molen, geen water noodig, omdat hij dan niet werkt, maar wel in den droogen tijd.

Wel is waar heeft de bevolking, voor hare tweede gewassen dit ook noodig, maar verknoeit, in de meeste gevallen, zoo veel, dat het niet kan worden toegelaten, wanneer nog andere en zoo als ik kan en zal bewijzen, grootere belangen, verwaarloosd of geheel over het hoofd gezien worden.

Ik maakte er derhalve veel werk van, om aan den suikerkontraktant, *zooveel water te kunnen bezorgen als maar mogelijk was*, opdat hij zijn riet zoude kunnen malen.

Bij deze gelegenheid kwam ik en met den regent en met den resident, in eene drukke korrespondentie, daar beiden beweerden dat de bevolking het water zelve noodig had, en daar ze de waterleidingen zelve, met ontzaggelijke moeite, voor eigene rekening had gegraven, *ook alleen het gebruik daarvan mogt hebben.*

Ik heb mij, bij deze gelegenheid, met al mijne kracht tegen deze stelling, voor de belangen van den suikerkon-

[1]) Soera-Katiga, dienstig voor den droogen tijd, voor den Oost of droogen moesson.

traktant, in de bres gesteld. U Hoog Edelgestr. kan ligt bevroeden, welke drijfveeren mij hierbij geleid hebben.

Men werd het op het laatst moede, mij nog langer wegens kwestien te vervolgen, die vroeger geene kwestien waren en alleen, door eene zekere partij, daartoe gemaakt werden.

Het doel dezer partij kan geen ander zijn, dan ons prestige bij den inlander te ondermijnen en ten gronde te rigten. „*Want alleen dit prestige, deze meerderheid, die wij „steeds tegenover hem toonen en toepassen moeten, houden ons „hier staande.* Wat wij van hunne vroegere vorsten hebben „overgedragen op ons gezag, dat moeten wij in stand hou„den. Want, zoodra wij toonen, dat wij niet meer zijn „dan zij, en deze superioriteit niet met alle geweld vast„houden, zoodra wij gebruiken, die ons te stade komen, „gaan afschaffen, zoodra wij hun voorregten toekennen, die „ons met hen gelijk stellen, zoodra wij hun voordeelen „laten genieten, die ons verliezen berokkenen, onze inkomsten doen verminderen — met één woord zoodanig den phi„lantroop beginnen uit te hangen, en den staatsman op zijde „schuiven — is het met ons uit!"

En van dit standpunt ga ik uit sedert ik ambtenaar ben, zoo leef ik en voer ik gezag voor het gouvernement, en van ditzelfde standpunt heb ik mijne verdediging, omtrent de mij ten laste gelegde bezwaren, opgemaakt.

Men heeft mij hevig vervolgd, maar men heeft eindelijk, en opeens, van deze vitterij en hatelijke beschuldigingen afgezien.

Maar men heeft, in den tusschentijd, een ander tot kontrôleur van de eerste klasse benoemd, iemand van de Westkust van *Sumatra*, die *Java* niet kent, iemand van de principen van onze tegenstanders, die nu boven mij staat in de ranglijst. Schandelijk! Dit kan ik niet dulden. Ik heb reeds hieromtrent eene hevige reclame aan den direkteur

der kulturen ingezonden, en verwacht herstelling in mijnen rang en overplaatsing naar eene voordeelige afdeeling.

En hiermede, zeer geachte heer, geloof ik met weinige woorden eene zaak toegelicht te hebben, welke niet alleen mij persoonlijk regardeert, maar die ook de partij aangaat voor welke ik mij heb in de bres gesteld.

Men moet beginnen de zaak bij den regten naam te noemen. Het geldt hier niet de kwestie: zal de kontrôleur BLIJEMAN in het gelijk gesteld worden of de *resident* X; maar wel, *willen wij met het oude stelsel breken of een nieuw daarvoor in de plaats stellen.*

Het is hier niet de plaats om hierover nog verder te raisonneren, maar ik geef aan U HoogEdelgestrenge deze vraag in zeer ernstige overweging, tevens verzoekende, daar waar het te pas komt, er over te spreken. Mogt U H E g. bij zekeren hoogsten persoon, eenige woorden kunnen laten vallen, dat zoude geen kwaad doen.

Ik kom van dit kapittel op het voor mij even gewigtige vraagstuk, omtrent mijn verzoek om de hand van MELANIE.

U H E.g. heeft mij eenig bepaald antwoord beloofd en, den gunstigen afloop van mijne *perkara* met de *direktie der kulturen*, als eene eerste voorwaarde gesteld.

Ik heb mijne vrijspraak, of wat even zooveel wil zeggen, het ignoreren van de aanklagt doorgezet, en verwacht mijne bevordering met iederen postdag.

Kan ik dan ook de lang verwachte toestemming te gemoet zien?

Mogt ik ook, in sommige kringen, niet dien bijval vinden, welken ik verdien, zoo kan ik mij, in ieder geval, met het bewustzijn troosten, *dat ik weet wat ik wil.* Heeft men eens

partij gekozen dan is het zaak om zich met hart en ziel aan deze partij aan te sluiten. En dit doe ik.

Met deze verzekering heb ik de eer mij te noemen:

HoogEdelgestrenge heer.

Uw HoogEdelgestrenge onderdanige dienaar.

P. BLIJFMAN.

62e. BRIEF.

Den kontrôleur van de 1e *klasse.*

P. Blijfman te Salatiga.

Batavia, 20 *April* 1848.

Waarde heer BLIJFMAN.

Het doet mij zeer veel genoegen u te kunnen mededeelen, dat uwe zaak gewonnen is, want morgen reeds zal uwe benoeming tot 1e *klasse* en uwe *overplaatsing* in de *Kadoe,* in de courant staan.

Nog aangenamer is het mij u hiermede te kunnen feliciteren, als den representant van een stelsel, dat op het punt staat van alle kanten te worden aangevallen.

Ten einde u echter te toonen, dat ik, in mijne laatste hoedanigheid, en tevens als daarbij geïnteresseerd; industrieel, niet ondankbaar ben voor uwe houding, tegenover den man die u heeft aangeklaagd, bied ik u de hand aan van mijne dochter MELANIE.

Ge zijt een jong man die in de wereld vooruit zal komen, want *ge weet wat ge wilt.* Ik kies hiervoor uwe eigene woorden, en stel u volkomen in het gelijk, wanneer ge zegt; dat onze tegenstanders *dit niet weten.*

Ligt dus ook onze kracht niet in het stelsel dat wij ver-

dedigen, zij ligt, in ieder geval, in de kordaatheid waarmede wij bereid zijn het, als één man, te verdedigen

Het kultuur-stelsel, van den gouverneur-generaal van den Bosch, tot iederen prijs te handhaven, is onze taak, want alleen door de stipte uitvoering ervan behartigen wij onze belangen.

„*Aut nihil aut Caesar*, alles of niets;

„*To be or not to be*," zijn of niet zijn.

In dezen geest handelende zal het niet moeijelijk vallen u spoediger vooruit te helpen dan een ander, totdat ge, in eene hoogere betrekking zijnde, in staat zijt ons met al uw talent te dienen.

Vraag eene maand verlof naar *Batavia*. Ge kunt, gedurende dezen tijd, uwe zaken nog verder behartigen en tevens trouwen. MELANIE is eene beste meid, niet zoo hoogvliegend als vele van hare vriendinnetjes, maar zeer meêgaande.

Ik zal haar onmiddelijk schrijven, dat zij met u moet gaan trouwen, want zij is op een land, in het *buitenzorgsche*.

Dus kom spoedig hier. Ge kunt bij ons in het pavillioen logeren, als ge met een eenvoudig ameublement tevreden zijt.

Laat niet lang op u wachten.

Uw toegenegene.

63e. BRIEF.

Kapitein H. J. Heines aan

Dirk Voortman.

's Gravenhage, den 4 Februarij 1848.

Amice!

Dat ik u in zoo langen tijd niet geschreven heb, zal u wel eenigzins bevreemd hebben, maar, zooals ik hoop, zal het geene reden zijn, om mij onder de dooden te rangschikken.

Ik leef en ben gezond, ja wat nog meer is, verlang wederom naar *Indie* terug — naar *Borneo* of naar *Australië*, met één woord, naar een land waar iets te doen valt.

Voor een jaar ongeveer, heb ik mij laten verleiden, om bij de russische regering, om eene plaatsing bij het leger aan den *Kaukasus*, te soliciteren. Ik vroeg den rang van *kolonel* bij hunnen staf. Dat vond men een beetje te veel. Men wilde mij wel als *majoor* hebben en stelde eene spoedige promotie in uitzigt, maar daarvoor bedankte ik. *Majoor* moet ik nog in dit jaar worden en dan kost het mij niets als een klein rekwestje, om in mijne oude betrekking, als chef van de militairen opnemingen, naar *Indie* te kunnen terugkeeren.

Dus, wij nemen voor 's hands eene afwachtende hou-

ding aan, totdat het gunstige oogenblik zal gekomen zijn.

Ge vraagt mij, wat ik gedurende mijn verblijf in *Europa* gedaan heb. Hierop antwoord ik u, dat ik gestudeerd heb.

Gestudeerd, ja vriend! Maar niet in de kolegiezalen van de eene of andere akademie, maar buiten, in de wereld, op het groote tooneel van de natuur en — onnatuur.

Ik ben te *Parijs* geweest om de *franschen*, en te *Berlijn* en *Weenen* om de *duitschers* te leeren kennen. Ik heb veel gezien dat mij vreemd was, maar niets wat ik niet begrijpen konde. De maatschappij is toch, in al hare handelingen, begrijpelijk, mits men maar zorge — hare geschiedenis te kennen. Is dit niet het geval, dan, natuurlijk, begrijpt men beiden niet.

De positie van den vorst en den adel, even als de houding van den burgerstand en den landman, zijn, in den loop der tijden en gebeurtenissen, geworden wat zij nu zijn. De materie werd door de materie in het leven geroepen, tot iets gemaakt en in zekere vormen gegoten. De tijd wanneer de kracht van den geest de hoofdrol zal speelen is nog niet gekomen.

Schrijf dit op, Dirk!

Die tijd is nog niet gekomen.

Zelfs onze zoo hooggeprezen fransche revolutie was, met al haar liberaal spektakel, met al haar beroep op *Rousseau*, *Voltaire* en *tutti quanti*, niets meer dan een zeer materieel proces.

De vrees was geene domheid, en de guillotine alles behalve een produkt des geestes, of door edele drijfveeren in het leven geroepen.

Hoe meer ik het woelen der millioenen menschen terugbreng tot het woelen van enkelen, hoe meer ik tot de overtuiging geraak, dat bijna alle revolutien op staatkundig gebied, niets meer en niets minder zijn dan een wassen neus, en alleen ten voordeele uitvallen van het

materialismus. De sterksten, de brutaalsten, de rijksten of de slimsten komen tot heerschappij; maar nooit kan zich een van hen staande houden, wanneer hij voor een oogenblik ophoudt deze hoedanigheid te bezitten.

Van eene heerschappij des geestes alleen, namelijk des geestes in staathuishoudkundigen, socialen zin, is geen spraak.

Nooit, zoolang de wereld zal blijven bestaan zooals zij nu is, nooit zoolang de menschen dat zullen blijven, wat zij nu zijn, schepselen uit de materie voortkomende en geregeerd door opvoeding, driften, ongelijke karakters en vermogens, zal de groote volkenfamilie, op den duur, door andere faktoren kunnen geregeerd worden, dan door de reeds door mij aangehaalde.

Onze in de stof gegrondveste wijze van bestaan, onze tot materieel zijn en genieten bestemde existentie, zullen steeds den impuls geven tot het verlangen naar iets, waardoor wij in staat kunnen gesteld worden, daaraan te voldoen. Rijkdom is hier de prijs, rijkdom en niets anders, het positieve *iets hebben*.

Dat het echter maar aan betrekkelijk weinige menschen mag gelukken, het gouden kalf te veroveren, en dat het grootste gedeelte der menscheid, in de renbaan, bij het jagen daarnaar, *arm* moet achterblijven, is een feit dat wij, in onze maatschappij, dagelijks kunnen opmerken.

De rijke heeft derhalve hoegenaamd geene reden om naar eene verandering van dezen toestand te verlangen; maar zijne eenige zorg is te bidden en te waken, dat het zoo moge blijven.

Daar tegenover echter staat dat de arme vermeent eene des te grootere reden te hebben om naar middelen uit te zien, ten einde uit zijne ellende te kunnen geraken.

Wij vinden, op dit moment, de menschheid in twee legerkampen verdeeld; in de armée van het bezit en in die van het verlangen naar bezit.

Nog staan zij elkander, schijnbaar onverschillig, tegenover.... De tijd is nog niet gekomen, dat de slag zal geslagen worden.

Hoelang deze vrede nog zal duren, hoelang het eene leger nog in overvloed zal leven, terwijl het andere veroordeeld is om gebrek te lijden — wie weet het te zeggen!

Wij hebben oorlogen gevoerd voor dinastische belangen, voor het eene of het andere geloof, uit ijdelheid, heerschzucht en nationaliteitsgevoel, ja ook voor de gelijkheid en broederschap — maar nog geenen oorlog voor een gelijk te verdeelen bezit.

Maar dit wenschen wij niet — en toch zal het nog eens gebeuren!

Het proletariaat zal nog eens opstaan tegen den rijkdom· en dan zullen de zachte handen verdwijnen in eene zee van bloed, dan zullen dingen gebeuren, waartegen de eerste fransche revolutie een kinderspel was.

Hoe meer de geestelijke beschaving doordringt, hoe meer de menschen tot het inzigt komen van hunnen toestand, des te eerder zal eene katastrofe intreden.

Men moet geheel ontbloot zijn van alle natuurlijk verstand, wanneer men dit niet wil inzien.

Nu verkeeren wij, op dit oogenblik, juist in eenen toestand, die zulk eene gebeurtenis moet voorafgaan. In *Frankrijk, den tamboer-majoor van de revolutie,* zit, sedert 1830 de geldaristokratie op den troon. Wij hebben daar de regering van de rijkelui. Laat een vonkje vallen in dit kruidmagazijn van hartstogten, en ge zult iets beleven.

Maar wat gaat ons *Frankrijk* aan! Laat ons slechts toezien dat onze eigene huishouding goed marcheert; laat ons slechts toezien dat er geen ongeluk gebeure met onze groote geldkist, daar ginder, tusschen *Singapore* en *Sidney*.

Wanneer ik mijne oogen niet digt sluit, en dat kan en wil ik niet, dan zie ik alle dagen menschen die hier, in den *Haag*, eenen vervaarlijken bluf slaan, en die nog voor een jaar of tien, niet alleen niets hadden, maar ook niets waren, en naar den Oost gingen om daar teregt te komen. Men heeft hun, bijna met geweld, een suikerkontrakt om den hals geworpen en hun voorschotten uitbetaald, en nu zijn ze met tonnen gouds teruggekomen, op de schouwplaats van hunne vroegere armoede.

Dat is alles goed en wel, zoude ik zeggen; zij hebben het goed getroffen, maar wat doen ze? Zij beginnen onmiddelijk op eenen verbazend grooten voet te leven, slaan eenen vervaarlijken bluf en trekken den neus op voor den hier bestaanden burgerlijken toestand.

Ook dat zoude men hun willen vergeven; want een parvenu is meestal niet anders. Maar wat doen zij nog verder. Zij spreken van indische toestanden op eene wijze die den toehoorder tot nadenken noopt. Men vraagt zich af, hoe deze menschen, in eenen betrekkelijk zoo korten tijd, zonder vermogen en verstand van zaken, puissant rijk hebben kunnen worden. Men verneemt, uit hunnen eigen mond, omtrent ontvangen voorschotten, verpligten arbeid der bevolking, kontrakt van levering aan het gouvernement, vrije beschikking enz. zooveel dat men eindelijk tot de overtuiging geraakt, *dat er op Gods aarde geen beter baantje kan bestaan dan dat van suikerkontraktant.*

De nijd wordt wakker en levens het verlangen om insgelijks een dergelijk kontrakt te krijgen. Men doet onmiddelijk demarches. Den eenen gelukt het, den anderen niet, want men kan toch niet aan ieder, die *niets heeft, niets is, en niets weet,* een kontrakt geven.

Hieraan is de wrevel te wijten van degenen, welke geen kontrakt hebben kunnen bemagtigen. Zij weten nu van haat, nijd, verontwaardiging en jaloesie niet genoeg be-

schuldigingen tegen het koloniale bestuur en de gelukkige kontraktanten uit te braken. Op eenen goeden dag komt het hun zelfs voor, dat het stelsel waarnaar de kontrakten uitgegeven worden, arbitrair, en niets op de wijde wereld meer onredelijk is, dan de wijze waarop de bevolking tot den arbeid gedwongen wordt.

Ziedaar het begin van den strijd.

Van alle kanten beginnen ze nu met de loupe aan te komen, evenzoo als toen ik mijne eerste kaarten had ingezonden. Zonder zich de moeite te getroosten om bij de eerste en oorspronkelijke toestanden, met het onderzoek eenen aanvang te maken, nemen zij alleen de feilen waar, die daaruit voortgekomen zijn, en geven op alle mogelijke wijzen hunne afkeuring daarvan te kennen.

Wat zal het gevolg er van zijn? Wij kunnen dit gemakkelijk vermoeden. Een toestand van heen en weder slingeren. Want wanneer de oude partij, per consequentie, naar een en hetzelfde doel streeft, dan zullen de vele koks, die eenen nieuwen toestand in het leven willen roepen, ieder eenen anderen weg willen inslaan, en met de verscheidene sousen en kruiden, den prachtigen schotel bederven, die tot nu toe aan zoo velen zoo overheerlijk smaakte, en die voor het moederland zooveel vet afwierp.

Ge zult nu vragen, wat mij dit aangaat?

Maar neen, dat zult gij niet. Ook gij zijt een man die overal het goede verheft boven het minder goede, en niet alles onmiddelijk slecht noemt, omdat het niet in de perfectie goed is.

Onze staatkunde van vroegere jaren heeft veel misdreven, en derhalve veel goed te maken. Laat ons, als goede burgers en verstandige menschen, die het met ons vaderland goed meenen, gerust de fouten aanhooren, die men heeft begaan, en die nog de machine in beweging brengen;

maar ook zonder wrok en hatelijke bijbedoelingen, den weg aanwijzen, welke in de goede baan leidt.

Er is geen land ter wereld, waar men zijne denkbeelden zoo vrij kan uiten als in Nederland. Welnu, nemen wij de pers te baat om dit te doen. De leden van onze kamers kennen Indie alleen uit boeken en van hooren zeggen. Maar, helaas, de boeken zijn niet altijd voldoende om land en volk volkomen te leeren kennen, en de kanalen, waaruit de mondelijke inlichtingen vloeijen, behooren zeer zelden aan organen, die het algemeene belang meer in het oog hebben, dan het bijzondere.

Dit geldt hoofdzakelijk voor de eene kwestie, het volk en diens belangen.

Vanwaar dit volk ook komen moge, hoe het vóór onzen tijd ook geregeerd mogte worden, op welken trap van beschaving het op dit oogenblik ook sta, welk geloof het belijde, dit alles beschouwd, toegelicht en beredeneerd, moet ons tot geene andere gevolgtrekking leiden, dan tot het besluit: *Om het regtvaardig te behandelen, al zijne redelijke wenschen in te willigen en het hun mogelijk te maken, op dien trap van beschaving te geraken, dien wij zelven als het hoogste doel van ons eigen streven beschouwen.*

Doe dit niet en dat niet, verlang het zoo en niet anders, dat zijn altemaal raadgevingen en kleingeestigheden, die niet te pas komen. Ga regt door zee en laat u door niets, wat het ook zijn moge, van den goeden weg afbrengen, want deze alleen leidt tot ons doel:

Het behoud van de kolonien.

Mogelijk zal de tijd komen, dat de direkte voordeelen minder rijkelijk zullen vloeijen. — Dan moet men bij tijds er voor zorgen dat wij dat verlies of gemis, op indirekte wijze terugbekomen.

En toch kan men nu reeds aannemen, dat ook dit niet steeds zal kunnen gedaan worden. Ja het zoude welligt

kunnen gebeuren, dat wij even zoo veel moesten uitgeven, als wij ontvangen hadden. Men moet op alles voorbereid zijn. Gelukkig degene, die bij tijds er aan denkt dat zoo iets kan gebeuren.

Maar laat ons het spooksel van Indie's impotentie niet oproepen, laat ons hopen, dat en de raadslieden der kroon en de tijdelijke gouverneur-generaal, steeds doordrongen mogen zijn van de edelste beginselen, door welke het alleen mogelijk is, op den duur zulke uitgestrekte landen te blijven beheeren.

Ik kan nu met een gerust geweten vragen hoe is het met uwe vrouw? Wel is waar doe ik dit een beetje laat, maar dit neemt niet weg dat ik haar, als de vrouw mijns vriends, onmiddelijk naast mijne geliefde eene plaats aanwijs.

Ge zult over deze paradoxe welligt in twijfel geraken en schoorvoetende willen vragen, wie ik met deze geliefde of beminde bedoel, en lachen als ge verneemt, dat ik haar bedoel, die haar kristalhelder paleis heeft opgeslagen in het verre Oosten.

Wat uwe vrouw voor u is, of moet zijn, dat is deze voor mij.

Dus hoe maakt het uwe *Dewa* uwe *Arvarà* uwe *Arjà* [1]? ik zal niet zeggen uwe *Golà* [2], want, wat ook onze fantasie voor bijnamen aan de beminde moge geven, hemels goed te zijn, kunnen wij van haar niet verlangen, die ook *Párwati* heet, en uit de aarde geboren is, [3] zoo als wij het zijn.

Ik kom daar geheel toevallig, onder de hindoesche goden en juist wederom bij de vrouw van den vernielenden god. Maar juist deze vernieler der toestanden is ook tevens de

[1] De goede, onovertreffelijke, eerwaardige; bijnamen van *Çiwa's* vrouw.

[2] De hemelsche, insgelijks een van hare vele bijnamen.

[3] *Parivata*, de berg.

regenerateur, dat wil zeggen, degene uit wiens vernielenden invloed een nieuw leven te voorschijn komt.

Ook hij is, langen tijd, in vele gevallen alleen de vernieler geweest (*Kàlas*), terwijl hij echter en niet minder sterk, als *Çankara* of heil en zegen aanbrenger, onder de menschen verschijnt. Was hij in het eerste geval, *Roedras*, de god der tranen, zoo kan hij even ligt de tranenverdrijvende godheid worden ... *Roedraka*.

Laat ons handelen als de *Brahmanen* en roepen:

„O gij, die gezeten zijt op den troon, in het verre Oosten, blijf steeds *Awaras Çankara!*

En nu wederom weg van *Çiwa!* want er staat geschreven.

„*In dit dorp is het bedelen verboden.*"

Wanneer ik nog eens naar *Indië* kom, dat voor 's hands tot de vrome wenschen behoort, dan kom ik niet meer met het kleine kompas in den vestzak, maar met een groot en degelijk instrument; dat staat vast. Ik heb altijd die mannen benijd, welke door de voorzienigheid — *voorzienigheid?* ...

Daar komt een vriend van mij en roept mij reeds aan de deur toe: In *Frankrijk* is eene revolutie uitgebroken, *de koning is gevlugt!*

Tot morgen. Ik moet er meer van weten.

den 10 *Maart*, 1848.

Europa staat in vuur en vlammen; in *Frankrijk* heeft men de republiek uitgeroepen. Wat zal het gevolg hiervan zijn? Zal zich het jaar 1793 herhalen? O, mijn arm *Nederland!* en wat dan? *Maar er moet eene voorzienigheid zijn!*

Juist bij gebeurtenissen van dien aard, wanneer door de houding van een enkel mensch het lot van de halve menschheid op het spel staat, dringt zich deze vraag als het ware bij ons op.

Waarom heeft LOUIS PHILIPPE niet toegegeven? waarom en waarom?

Zoo vragen wij en willen de oorzaak er van *in zijne individualiteit* zoeken.

Moet het lot van zoo vele menschen van zulk eene individualiteit kunnen afhangen, wanneer deze door niets anders bestuurd wordt dan door gewone hartstogten? Moet de trots of de willekeur van den eenen, de slechte opvoeding van den anderen, de drift van eenen derden, de slinger zijn welke het groote raderwerk van onze gezamenlijke existentie in beweging, of omgekeerd, tot stilstand en ellende kan brengen Ja, en niets anders?

Wij moeten toch, bij al onze fijne en onbegrijpelijk kunstige bewerking, voor hem, die ons in het leven heeft geroepen, oneindig nietig en onbeduidend zijn, dat hij ons niet eenigzins op de hoogte stelt van onze positie op de aarde.

Wie was LOUIS PHILIPPE? Wie is LAMARTINE?

Lees de couranten, beste SNOEK, en denk er over na. Zal het einde van deze revolutie zooals van de beide eerste zijn, die de franschen reeds hebben ten tooneele gebragt?

De sterksten, de brutaalsten, de rijksten of de slimsten komen steeds tot de heerschappij. De tijd wanneer de kracht van den geest alleen eene hoofdrol zal kunnen spelen, is nog niet gekomen.

Schrijf dit op Dirk, en vaarwel!

Groet *Dewa-Awara* en tevens ook mijne beminde!

de Uwe.

64e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Willem I, den 20 Junij 1848.

God dank dat ik mij wederom, met eenige bedaardheid, aan mijne schrijftafel kan zetten. Gedurende de laatste maand was het niet mogelijk. Nog nooit heb ik bijgewoond wat ik gedurende dezen tijd heb beleefd. Den 22 *April* kregen wij berigt van het uitbreken van eene *groote revolutie te Parijs*, bij welke gelegenheid de koning gevlugt zoude zijn. Het toeval wilde, dat de Februarijmail een ongeluk gehad had, en wij niets anders als het eenvoudige feit vernamen. Ge kunt begrijpen met welk een ongeduld wij de eerstkomende mail verwachtten. Eindelijk kwam deze aan en met haar de tijding van de gebeurtenissen te *Parijs*, en de daaropvolgende drama's in *Duitschland*.

Wij werden door de menigte, hoogst gewigtige gebeurtenissen, als het ware overstelpt. Onbeschrijfelijk was de sensatie, die de berigten der courantschrijvers op ons maakten.

Naauwelijks was de mailcourant aangekomen, of alles

stroomde naar de societeit om haar te verslinden. Daar dit echter ten gevolge zou hebben gehad, dat eenigen van ons eenen geruimen tijd hunne beurt hadden moeten afwachten, werden de berigten luid voorgelezen. Een van de jongere officieren ging met zijne stoel op de groote kletstafel zitten en las, totdat hij niet meer konde, waarop hij door een ander afgelost werd.

Onder deze voorlezers muntte mijn buurman, de eerste luitenant der genie H. U... uit. Hij was het die de proklamatien van LAMARTINE met de meeste opgewondenheid voordroeg, en het auditorium, door de wijze hoe hij sommige passages met verheffing van stem en gebaren wist te declameren, tot eenen uitbundigen, onbeperkten bijval medesleepte.

Van alle kanten riep men hem toe, deed men het *vleven* de helden der revolutie" weergalmen, en vond men niet genoeg woorden om lof toe te zwaaijen aan LAMARTINE.

Maar deze opgewondenheid der gemoederen had niet alleen zijnen grond in de klankvolle voordragt of in den verlokkelijken inhoud van de proklamatien, maar ook, en hoofdzakelijk, in de geesteshoedanigheid van hen, die, met ingehouden adem, toeluisterden. Werp eene vonk in eene ton met verrotte aardappelen en deze zullen hoegenaamd geene verandering ondergaan, maar werp haar in een vat met kruid en de gevolgen zullen niet uitblijven. Wat gebeurde toen dokter MARTIN LUTHER, te *Wittenberg*, het brandbriefje aan de kerkdeur plakte? Het kruidtonnetje ontplofte in de geheele beschaafde wereld. Waarom? Omdat het toen overal open stond. Hetzelfde geval hadden wij hier. In den boezem van al deze jonge mannen vond de leus van de revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap, haar kruid. Bijna geen een die niet de verhevene denkbeelden van LAMARTINE toejuichte, die niet gevoelde, dat wij allen vrij en gelijk werden geboren en dat geen

toestand een grooter geluk over de aarde en het menschdom zoude kunnen verspreiden dan eene algemeene verbroedering.

De meesten van ons waren, of op akademien, of in goede scholen opgevoed geworden, en dus bekend geraakt met de stormvogels der eerste fransche revolutie, zoowel als met de grootste nieuwere schrijvers, onder welke LAMARTINE en VICTOR HUGO geene onbelangrijke plaats innemen. Het is derhalve niet te verwonderen, wanneer zij zich de schoone en verhevene denkbeelden herinnerden, welke vooral eerstgenoemde, in zijne gedichten, had uitgesproken. Met geestdrift vond men, in zijne politieke proklamatien, dezelfde verhevene ideën uitgedrukt en verwachtte dus, daar hij aan het hoofd stond van de beweging, eene praktische toepassing dezer denkbeelden, op den kring der volkenfamiliën.

Maar er bestond nog een andere prikkel. Niet alleen in de harten van het *jonge Holland* hadden deze gebeurtenissen, uit *Europa*, eenen diepen indruk gemaakt, maar ook te *Batavia*, onder de mannen der *wet* en der *humaniora*.

Uit de dagelijks aankomende brieven vernam men, dat daar, onder het presidentschap van eenen godsdienstleeraar, demonstratien plaats hadden, en dat men, onder andere voornemens, ook het plan had, om aan *Z. M. den Koning* een smeekschrift te zenden, waarin op eenige gewigtige verbeteringen in het beleid op de regering, in het lot der hier geboren, europeesche of inlandsche kinderen, zoude aangedrongen worden.

Verbetering in alle takken van bestuur, vrijheid van drukpers, broederschap met hen, die nog altijd beschouwd werden van een minder alooi te zijn, als wij europeanen, enz., dit zoude, met nog vele andere wenschen, den koning der Nederlanden, in een onderdanig rekwest, voorgelegd worden

Tot het bespreken van dit rekwest had men de europeesche

bevolking van *Batavia* in de *Harmonie* [1] bij elkaar geroepen, na den resident van Batavia hiervan verwittigd te hebben. Deze zat er meê in, gaf onmiddelijk berigt aan den *gouverneur-generaal* J. J. Rochussen, die op zijn verheven zetel te *Buitenzorg* zittende, zeer bedaard overlegde, in hoe verre hij zijn gezag mogt vertoonen.

Een zoo oudgediende als hij, die zoolang in de broodbakkerij van de staatshuishouding gewerkt had, wist zeer goed hoe veel zuurdeeg voor de bakkerij noodig was. Wat te veel is, is van den booze en bederft de kadetjes. Hij liet derhalve het garnizoen onder de wapens komen, hield eene batterij en wat kavalerie in de nabijheid der Harmonie gereed en deed beleefdelijk verzoeken, in het vervolg te huis te blijven bij vrouw en kinderen, of...

Op deze zeer vaderlijk gestelde alternatieven had men niets spoediger te doen dan tot bedaren te komen. De revolutie, ofschoon nog niet begonnen, vond hier geene zoo voortvarende strijders als te *Parijs*, en bepaalde zich tot eenige voor 's hands onvruchtbare demonstratien.

Wij, te *Willem I*, waren intusschen van zelven bedaard geworden. Hiertoe droegen niet alleen de tijdingen uit *Europa* bij, maar ook die uit *Balie*, welke ons, in zeker opzigt, nog meer interesseerden.

De generaal van der Wijk moest met de expeditie, gedurende eenigen tijd, op de reede van *Bezoeki* vertoeven. Hier ontving men de berigten van de *Februarijrevolutie* te *Parijs*. Het gevolg er van was dezelfde opgewondenheid als bij ons. Ja men wil zelfs dat een der officieren, een *duitscher* en mijn logé van *Padang*, bij deze gelegenheid zijn ledig wijnglas op den vloer werpende, uitriep: „Hier ligt mijn adel!"

De Heer v. Z... was namelijk van adel.

[1] Eene societeit.

Maar een ander officier, de heer v. Sch... n, insgelijk een duitscher van geboorte, moet hem hierover op eene alles behalve vleijende wijze geïnterpelleerd hebben, hem ook tevens herinnerende, dat hij beter deed, nu hij zijnen aldelbrief, in de gedaante van een wijnglas, in stukken had geslagen, daarnaast op den grond te gaan liggen. *Bezopen ideen behoorden bij bezopen menschen.* De adel, welke hij hier in splinters sloeg, had zijn grootvader onder *Frederik* den groote, bij *Kunersdorf*, bevochten met den degen in de vuist, en eenen oostenrijkschen kogel in zijn been. Hij had derhalve niet het regt om in eene ietwat opgewondene stemming verkeerende, dit eerlijk verdiende goed zoo weg te werpen, als kleefde er eene smet aan.

Het kwam tot hooge woorden. v. Z.. beweerde dat hij niets gaf om deze geërfde aardig- of vrijigheid, dat hij hoogeren prijs stelde op de militaire *Willemsorde* dan op zijne *baronij* in de maan, die hem niemand benijdde en waarvan hij meer verdriet dan plaisier had. Als er maar eenigen kans voor bestond, zoude hij op *Balie* toonen, dat hij een man was, die het predikaat „Heer von" zeer goed kon missen, maar de dekoratie op zijne borst niet. Deze maakte hem tot een ridder, de geërfde adel echter niet.

Er werd nog hevig voor en tegen gesproken, bij welke gelegenheid vriend v. Z..., die een zeer gezond oordeel bezit en niet op zijnen mond gevallen is, de stelling met de meeste energie verdedigde, dat de persoonlijke adel alleen eenige waarde heeft, de zoogenaamde geërfde adel echter niet.

De ongelukkige afloop van de *attaque*, op de hoofdverstrekking van den vijand, *Djaga-raga*, en de terugtogt van onze dappere troepen, zoowel als de door ons geleden groote verliezen, zijn u uit de nieuwspapieren bekend. Het zal u echter niet bekend zijn, dat de eerste luitenant v. Sch... die zich zoo bitter over v. Z... had uitgelaten, door een ongelukkig toeval zijn leven verloor, terwijl v. Z...

zelf door zijn moed en beleid, den gesneuvelden luitenant WIGCHERS uit de handen van den vijand wist te bevrijden, door diens wijkende europeesche troepen terug te voeren tegen de achttien voet lange lanzen der *Balinezen*, en deze terug te jagen in het gebergte. Hij had zijn woord gestand gehouden. [1]

Dat wij, op *Willem I*, zeer verlangende waren naar eene eerste tijding van *Balie* zult gij begrijpen. Er waren twee bataillons en eene batterij van hier derwaarts gegaan, en zoo menigeen had eenen vriend of eenen bloedverwant onder de strijders, van welken hij gaarne eenig berigt zou hebben ontvangen.

Op zekeren morgen, het was nog geen vijf ure, werd ik door mijnen bediende wakker gemaakt. Er was een javaan te paard, met eenen brief gekomen.

Ik sprong uit mijn bed, nam het briefje uit de hand van mijnen jongen en ging naar de voorgalerij, aan den scheidsmuur van mijnen buurman staan, ten einde het adres te kunnen lezen, dat met potlood geschreven was.

Nieuwsgierig opende ik het kleine briefje en las de navolgende, insgelijks met potlood geschreven regels.

Reede van Samarang, den 17 *Junij* 1848.

Amice.

In haast eenige regels:

Wij zijn teruggeslagen; gesneuveld:

Kapiteins DONLEBEN *en* DOSTAL,

Eerste Luitenants: VAN DER WIJCK, WIGCHERS *en* de beide UHLENBECKS

gekwetst:

Eensklaps hoorde ik eenen gil achter mijnen rug, de brief

[1] Later door Z. M. benoemd tot ridder der militaire Willemsorde.

werd mij uit de hand gescheurd en mijn buurman, de eerste luitenant der genie UHLENBECK, een broeder van de beide gesneuvelde officieren, stond bleek als een doode, met het noodlottige berigt in de hand, en wijd openstaande oogen voor mij.

„Van wien hebt gij dit berigt?" riep hij met eene trillende stem. „Om Gods wil, hoe komt gij aan deze verschrikkelijke tijding!"

Ik zelf had nog geenen tijd gehad, om naar de handteekening te zien. Zij was van eenen mijner vrienden, den Luitenant ST..., die insgelijks naar *Balie* was gezonden. Later schreef hij mij, van *Batavia*, hoe de zaak inmalkander zat. Hij werd namelijk met den majoor der genie STEINMETZ, door den generaal per stoomboot, naar *Batavia*, naar den gouverneur-generaal gezonden, en moest onder weg, voor het in te dienen rapport, eenige teekeningen vervaardigen. Op de reede van *Samarang* zond de majoor een briefje aan den broeder van den generaal, met het berigt van den dood van luitenant VAN DER WIJCK.

Bij dit briefje voegde mijn vriend ST... het korte, in potlood geschreven berigt aan mij, met geene andere bedoeling, dan om mij zoo spoedig mogelijk in de gelegenheid te stellen, de ongelukkige tijding daar mede te deelen, waar ik het voor goed mogt achten. Ik geloof niet eens dat hij wist, dat een van de broeders UHLENBECK zich op Willem I bevond; nog veel minder konde hij voorzien tot welke noodlottige verrassing het briefje zoude kunnen aanleiding geven.

Met het briefje in de hand liepen wij naar de buurlui en riepen hen wakker. In korten tijd wist het geheele kampement alles. Wel is waar koesterde men in den beginne eenigen twijfel omtrent de waarheid van het gebeurde, dewijl men niet begrijpen kon hoe ik het briefje had kunnen ontvangen, terwijl niemand anders eenige tijding

kreeg. Maar tegen den middag kwam een officieel berigt aan den kommandant der vesting, benevens een brief aan mijnen buurman, die beiden alles bevestigden, wat ik reeds, door de depeche van den ochtend, vernomen had.

In ieder geval was het niet mijne schuld, dat mijn buurman de verschrikkelijke tijding zoo onverwachts te lezen kreeg.

Nadat echter de eerste, harde slag gevallen was, wist hij zich spoedig daarvan te herstellen, en het ongeluk te dragen als een man.

Ge kunt begrijpen, dat hierdoor de geheele fransche revolutie in den achtergrond geraakte. Wij hadden met ons zelven genoeg te doen en de zaken van *Batie* wogen veel zwaarder, dan alle berigten welke wij uit Europa kregen; want deze vonden hier, op den duur, toch niet dien bijval, welke men, bij eene eerste lezing, daaraan had geschonken.

Men begon in de geschiedenis te bladeren, en ontwaarde daar dergelijke schoone woorden van vrijheid en broederschap. Men herinnerde zich den tijd, dat de half gekleedde *sansculottes* over de grenzen kwamen en introkken in de steden van *Nederland*. Men had het niet vergeten, wat hunne vrijheids- en gelijkheidsmannen hadden medegebragt en later medegenomen. Mogt het nog eens gebeuren, dat deze stroom zich ging storten over ons landje, wat zoude dan het gevolg er van zijn? *Slavernij! en niets minder!*

Dus was het niet te verwonderen, dat men, bij eenig bedaard nadenken, tot de overtuiging kwam, dat de republikeinsche regeringsvorm, hoe verleidelijk en edel in principe, voor *Holland* niet terug te wenschen was. Wat gingen ons onze buurlui aan, de duitschers.

Bij hen bestond alleen de zucht naar een eenig duitsch rijk, wij echter waren één en gelukkig onder den schepter van *Oranje*, dus, voor ons had de revolutie niet dat

aantrekkelijke, wat ze voor hen had. In zeker opzigt moesten wij God danken, dat de franschen, voor 's hands, met hunne eigene zaken zooveel te doen hadden, en zich dus met de zaken van andere volkeren niet zoo konden bemoeijen als in 1793.

Maar er was verandering gekomen in het personeel. Wel bleef de schouwplaats dezelfde, maar de akteurs waren vermeerderd.

Had men het, toen ter tijd, alleen met den stam der *Capet's* te doen, op het oogenblik stonden nog de *Orleanisten* en de *Bonapartisten* met de *legitimisten* van alle katholieke vorsten achter de coulissen, bereid om, bij het te verwachten signaal, onmiddelijk op het tooneel te verschijnen.

Maar men behoeft juist geen profeet te zijn, om te begrijpen, dat het fransche volk niet vatbaar is voor republikeinsche instellingen. Ik wil niet zeggen, dat het eigenlijke volk, de kern der natie, de middelstand, niet rijp zoude zijn voor de hooge, door LAMARTINE geuitte ideën. Ik geloof zelfs dat de boer, met zekere opgewondenheid, den roep naar vrijheid, gelijkheid en broederschap vernomen heeft, en, op het eerste moment welligt ook te gebruiken geweest ware voor zeker doel. Maar spoedig trad een beter overleg in de plaats van onbekookte uitboezemingen.

Zelfs te *Parijs*, in het hartje van de republiek, werden de volksmenners spoedig gewaar, dat hunne souvereiniteit op zeer zwakke voeten stond, en dat zij door de aan het volk toegestane uitgestrekte vrijheid, het bestaan der maatschappij op het spel gezet en het spooksel der roode republiek in het leven geroepen hadden.

Lees eens de fransche bladen; neem b. v. de *Charivari* ter hand. Wien van al de mannen, die eene rol speelden, heeft de volkshaat of spot in rust gelaten. Lees verder

de artikels in de verschillende *revues*, *gazettes* en *journaux* van alle kleuren, waarvan wij maar enkele leading-artikels ter lezing krijgen, en ge zult een idee bekomen, met wat voor onbekookte projecten de eerste volksmannen voor den dag kwamen.

Daar heb je den geestigen PROUDHON, met zijn gezegde: *„het eigendom is een diefstal,"* daar heb je verder CABET, den man voor een arkadisch sociaal leven. Hoe mooi zijn de plannen van deze beide apostelen der vrijheid, maar hoe onbekookt is hun voornemen om het fransche volk tot socialisten te maken, hen zoo ver te brengen, dat zij hunne eigendommen gelijkop zouden deelen, zoodat de eene niet meer zou bezitten, genieten en verdienen dan de andere! Verbeeld je, in *Frankrijk* de *phalansterianen!*

Niemand zal ontkennen, dat men zulk eenen toestand wel wenschelijk kan vinden, maar toch spoedig, bij eenig overleg, tot de overtuiging moet geraken, dat hij onbestaanbaar is in onze maatschappij.

Even zoo weinig zal het gaan met het aanhouden van werkplaatsen op staatskosten. Men staat verwonderd, wanneer men de *speeches* leest, welke LOUIS BLANC, in de Kamer der Afgevaardigden hield, en hoe men het in de hersens konde krijgen zijne denkbeelden te omhelzen

Neen vriend, de boom der vrijheid, zooals LAMARTINE en *consorten* hem wilden doen planten, vindt in *Frankrijk* geenen geschikten grond, ja hoogst waarschijnlijk — nergens.

Republiek is eenvoud en een republikein dient een eenvoudig mensch te zijn, een *„Gleichheidsvlegel"*, zooals HEINE van de *noord-amerikanen* zeide. Neem daartoe eens onze goede fransche buren. Geen volk der aarde, de *spanjaarden niet uitgezonderd*, is zoo gesteld op publiek vertoon, houdt er zoo veel van, zich te laten zien, te bluffen met kleederen, manieren, gedenkschriften, *gloire*, verstand, genie en God weet wat. Van den *friseur* beginnende en tot den

eersten van hunne staatslieden opklimmende, is hun geheele leven eene aaneenschakeling van streven om *gezien, gehoord en bemind te worden.*

De man met het haarijzer, die aan de prinses N... met eene zeer gewigtige plooi in zijne fisionomie, eene door hem uitgevondene pomade aanbiedt, heeft daarmede geen ander doel dan TAILLEYRAND had, toen hij de opmerking maakte, *„dat ons de taal gegeven is, om daarachter onze gedachten te verbergen."* Men wil van zich doen spreken — men wil daarbij iets verdienen: *geld of eer.*

Het ware derhalve veel verstandiger geweest van de raddraaijers der fransche revolutie, wanneer zij de ware taal tot het volk hadden gesproken, in plaats het met eene hoop illusiën te verbluffen.

Wat beteekent het eigenlijk, wanneer ge op alle hoeken der straten en op alle publieke gebouwen, met reusachtige letters gaat schrijven, *liberté, égalité et fraternité?* Niets meer en niets minder dan dat gij schreeft: *„Rijkdom, bluf en eer, of genot tot elken prijs."*

Dat is uw doel, *„des poedels kern,"* zooals FAUST zegt; maar niet gelijkheid, — het is om te lagchen. Dus, beste vriend, schrijf op:

Genot tot elken prijs, maar niet vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Wij zijn op *Willem I* niet zoo dom om te denken, dat het met de aardigheid in *Frankrijk* lang zal duren. Zoodra men van de blufferij zal bekomen zijn, en de auteurs en het publiek zich beginnen te vervelen, is het er meê gedaan. Het is te wenschen dat op de vreugde geen ongeluk volgt, *zoo een kozakje met eene zweep in de hand.*

Laat ons dus op onze bloote knien bidden, dat wij mogen bevrijd blijven van deze ilusoire vrijheid.

De ware vrijheid is toch nergens anders te vinden dan in het rijk der gedachten.

En dit, mijn beste vriend, moet ons huiverig maken voor iedere nabootsing, op het veld der bestuursverandering.

Dat men, bij deze gelegenheid, echter op eenige hoogst noodzakelijke verbeteringen aandringt, en, door tusschenkomst van den gouverneur-generaal, op eene wettige wijze, dat zoekt te bereiken, wat men op eene gewelddadige wijze niet zal tot stand brengen, vind ik zeer goed.

Indië wordt nog steeds van uit Europa geregeerd. Dit deugt niet. Alleen domheid en eigenbelang van eene half uitgestorvene partij, zullen hierbij blijven persisteren.

Wij kunnen hier, wel is waar, geene twee kamers van Staten-generaal op na houden, omdat wij degenen daarin niet kunnen opnemen, die eigenlijk het regt er op hadden, de inlanders; maar wij kunnen een ministerie hebben en adviseurs, welke *Indië* kennen. Waar het er op aan komt moet onmiddelijk kunnen gehandeld worden, en moet men niet drie of vier maanden moeten wachten op eene beslissing uit *Europa*. Waar eene onmiddelijke ingrijping der staatsmagten niet noodig is, hebben deze ook geen zoo groot belang er bij en dient men dus den door den aard der zaak aangewezen weg in te slaan.

Zijn scholen noodig, — wie zal het in *Europa* willen betwisten, wanneer men het hier heeft ingezien, — dat men ze oprigte!

Moet een groot distrikt in tweeën gesplitst worden, men doe het, en wachte niet naar een *advies* uit *Europa*.

Moet eene expeditie gedaan worden, aan welke raadslieden zal men dit beter kunnen vragen; aan die in Europa, welke noch toestanden noch zaken kennen, zoo als zij oogenblikkelijk bloot liggen, of aan die in *Indie?*

Dat wij, na de eerste expeditie van *Balie*, en de latere

gebeurtenissen, eene tweede moesten ondernemen, behoefden wij niet van *Europa* te hooren.

Ons prestige en onze vlag waren met voeten getrapt, en daarover moesten wij ons wreken, even zoo als wij het, na de geleden nederlaag, er niet bij kunnen laten, en eene derde expeditie op het touw zullen moeten zetten.

Wij verwachten spoedig de expeditionaire troepen terug. Zij dienen door ons met de meest kameraadschappelijke hartelijkheid ontvangen te worden, want aan hen lag de schuld niet, dat wij voor *Djagaraga* het hoofd hebben gestoten.

Onze zangvereeniging heeft, door de laatste gebeurtenissen, eenen gevoeligen schok gekregen en zal, hoogst waarschijnlijk, ontbonden worden. Wie denkt ook aan het zingen, wanneer zulke donkere wolken aan den politieken horizont hangen.

Ik hoop dat gij spoedig eene goede afdeeling krijgt, en met vrouw en kind in de lang verlangde haven op Java, natuurlijk in de binnenlanden, kunt inloopen.

Groet moeder en zoon.

Steeds de Uwe.

65e BRIEF.

De Indigo-planter Venello aan
Pieter Blijfman te Salatiga.

Tirto sari, den 3 *Julij* 1848

Mon cher Ami!

Aanstaanden zondag geef ik bij mij eene danspartij. Geheel de vorstenlanden zijn geïnviteerd. Mogelijk komt ook de *Sultan* met zijne kippen. Kom dus overwaaijen kerel, en breng een paar kavalerie-officieren mêe. Ik kan je echter eerst van af de grens met paarden helpen. Maar dit komt teregt; als je maar bij een van de hoofden zegt dat je bij mij moet wezen, zullen ze u wel paarden geven.

Dus ik reken op je!

Van slapen zal, hoogst waarschijnlijk, geen sprake zijn. Ook zal er nog meer te doen vallen, want mijne beide buurlui, L... en S.. geven ook iets. Vooral bij den eerstgenoemden zal het bokje vet worden, want hij is klaar met zijn zwembad. Daar zal iets te doen vallen, PIETERTJE.

Als je eens getrouwd zijt is het toch uit met den lol.

Neem dus voor ten minste vier dagen verlof, want zoo lang zal de grap wel duren.

Ik heb van den lekkeren rooden wijn, *van den kant van Merle* gekregen, je begrijpt mij en uitmuntende *Haut Sauterne*. Ook is de kelder wederom rijkelijk met rijnwijn gevuld, en heeft men mij, *van Batavia*, een nieuwe soort *felzerbier* gezonden, dat ik boven champagne prefereer.

Onze buurlui, of beter gezegd *bierlui*, hebben ook hun best gedaan. Ik geloof dat op dit oogenblik, op *Samarang*, geen bier meer te krijgen is, en dat de apothekers aan het *brandy* en *champagne maken* zijn, zooveel heeft men, gedurende de laatste week, te *Soerakarta*, bij onze buurlui geconsumeerd.

Ik moet je in de gaauwigheid de grap vertellen.

De *Resident van Solo* gaat weg en anonceert bij ons te *Djocjo*, dat hij op den Xden vendutie zal houden.

Wij spreken met ons tienen af om daarheen te rijden en den boel op te scheppen, zooals het nog nooit gehoord en gezien was.

Reeds een paar dagen te voren schreven wij aan den logementhouder, dat wij zouden komen. Ook zonden wij onze rijpaarden vooruit, want wij wilden onzen intogt te paard doen.

Verleden donderdag om acht uur, des morgens, verschenen wij, ieder van eenen bediende vergezeld, *en pleine carrière*, voor het residentie-huis. Wij waren allen in het wit gekleed, gespoord, en van vervaarlijke rijzwepen voorzien, en hadden het voorkomen van de noord-amerikaansche planters.

Wij sloegen een verschrikkelijken bluf en joegen den boel, ten spijt van onze kolega's van *Solo*, op eene nooit gehoorde wijze op. Zoo bleef ik b. v. aan eene visjesdoos, die geen vier gulden waard is, *voor honderd gulden hangen*. L..., kocht voor eene aardigheid twee wateremmers *voor zestig*, en v. Beu... eenen laarzentrekker voor *tachtig gulden*. *Enfin, nous verrons*.

Toen wij des namiddags aan tafel kwamen, hadden wij reeds tamelijk de hoogte. Een van ons vond het eten oneetbaar en stelde voor, om het onzen bedienden te doen verorberen. Dit vond onmiddelijk algemeenen bijval, en, niet zonder eenig tegenspartelen van de zijde van den kastelein, gingen onze heeren bedienden, SIDIN en compagnie, aan tafel zitten en pruimden den boel op.

Maar dat was nog niet alles, kerel. Den daaropvolgenden dag, toen wij aan tafel gingen, vonden wij het eten nog veel slechter en niet eens goed genoeg voor de jongens.

„De *paarden binnen!*" riep v. BEU..., *Les chevaux! bawa koeda,*" (1) werd van alle kanten geroepen.

Wat de kastelein ook deed, het baatte niets. De stoelen werden op zijde geschoven, de borden met rijst, wortelen, kool en vruchten gevuld, en de paarden, door onze jongens binnen geleid, om de tafel geplaatst.

Kerel, het was een alleraardigst gezigt, de edele *bimanezen* en *makassaren*, van de borden te zien eten. Mijn schimmel, jou naamgenoot, een brutale rakker, die dol veel van *pisangen* houdt, en niet goed bij de reserve-schotel konde komen, legde de voorpooten op de tafel en rigtte daardoor een vreeselijk spektakel aan. De schotels sprongen door elkaar en de vurige beesten begonnen te steigeren en zoo onrustig te worden, dat de jongens hen moesten loslaten. Nu had je de herrie moeten zien. Zij beten, sloegen en schopten elkaar in de eetzaal en rondom de tafel; alles werd het onderste boven gekeerd, en met de grootste moeite kregen wij de paarden de kamer uit en op stal.

Spiegels, schilderijen, stoelen en tafels, bene ens het eetservies, lagen onder elkander, als ware de geheele rommel, door eene vervaarlijke aardbeving, zoo vernield geworden. Het zag er uit om er bij te huilen.

1) Brengt de paarden.

Maar de pret was origineel!

Wel is waar, kregen wij ieder eene niet minder origineele rekening, waarbij de kastelein zijn eigen voordeel niet vergat. Ik moest, voor mijn aandeel aan de paarden soirée dinatoire, de som van twee honderd en vijf-en-twintig gulden betalen.

Enfin, dit was in ieder geval nog betaalbaar en de *solonezen* zullen er van spreken, zoolang er land-eigenaren zullen bestaan. Dat is de hoofdzaak.

Maar, om terug te komen op mijne invitatie, ik kan u tusschen twee haakjes mededeelen, dat bij L... eene surprise voorbereid wordt, zooals wij ze nog nooit te voren moeten beleefd hebben. Naar ik gehoord heb, is de lol alleen voor heeren. Ik behoef je niets verder te zeggen. Dus je komt!

Ik heb sedert jaren geenen zoo langen brief geschreven; tot komenden zondag dus. Moeder de vrouw doet u groeten!

Tot ziens!

66e BRIEF.

P. Blijfman aan den Heer Benello.

Salatiga, den 5 *Julij* 1848.

Ofschoon ik door mijnen nieuwen schoonpipa naar *Batavia* opgeroepen ben, om te gaan trouwen, zal ik toch niet mankeren om van uwe invitatie gebruik te maken.

Met dit feest zal ik dan mijn leven als ongehuwd man besluiten; natuurlijk op eene waardige wijze. Dat dit, volgens uw verhaal, wat betreft de *surprise* bij L...., het geval zal zijn, betwijfel ik geen oogenblik. Ik vrees alleen dat het een beetje wild zal toegaan, want als L... en S... aan den gang zijn, dan scheiden ze niet uit, alvorens de eene of andere eenen dommen zet doet. Ik wil hopen dat v. Beu... niet van de partij is, want dan geeft het wederom een gehaspel over de dames, en daar houd ik niet van.

Gij kunt, in ieder geval, zorgen, dat Melatie [1]) t'huis blijft en niet opgeroepen wordt. Begrepen!

Ook moet ge zorgen, dat ik niet behoef mede te spelen, vooral niet met uwen *sultan*, want ik kom niet om mij door

1) Hoogst waarschijnlijk den naam van eene bajadere.

ulieden te laten afzetten. Liever werp ik mijne duiten in het water, dan dat ik met menschen ga spelen, die zoo slim zijn als jelui prinsen.

Ge weet dat ik niet van spelen houd en mijn geld, voor mijne huishouding, hoog noodig heb.

Daar nu nog de trouwerij erbij komt, zullen de paar honderd gulden, die ik overheb, wel spoedig gevlogen zijn. Doe dus, wat ik u bidden mag, geene demarches om mij, al ware het ook maar voor de eer, aan eene speeltafel te plaatsen. Ik ben volstrekt niet op deze eer gesteld. Mogten de dames een allegaartje spelen, dan wil ik wel meê doen, mits er geen van de princessen meêdoet, want die zetten te hoog, en dat kan ik niet doen.

Ik kom alleen. Met een paar kavalerieofficieren, zegt gij? Dat zou wat liefs wezen. Gij bedoelt mogelijk dien A..., die zijn paard doodrijdt om te *Solo*, met zekere jonge dame, eenen polka te kunnen dansen. Neen vriend, het is te gek om er over te spreken. Niet alleen dat ik dan niet een of twee, maar den geheelen troep jongelui zoude mede krijgen, maar ook omdat ik niet verkies met die rakkers te rijden. Dat gaat nooit eenen geregelden gang, maar altijd *ventre à terre*, alsof er haast bij was.

En dat ik dan in ieder geval, dien hatelijken A.. ook zoude moeten meênemen, spreekt als een boek, want hij is een eerste danser, en wat nog meer zegt, een minnaar van het schoone geslacht, par excellence. Neen man, laat die snuiters maar t'huis; ik wil mij met dat soort heeren niet belasten. Te dezen opzigte ben ik een egoist. Dus ik kom alleen. Wees zoo goed en zend even eene boodschap naar eenen van uwe hoofden, te *Brahmbanan*, opdat ik daar een bendiepaard vinde, want ik kom niet te paard.

Mijn respect aan mevrouw. Tot zondag-middag.

Steeds uw opregte vriend.

67e BRIEF.

Benello aan den Luitenant van het regiment Oost-Indische kavalerie A... te Salatiga.

Tirto sari, den 6 Julij 1848.

Mon cher Ami!

Wanneer ge niet afkeerig zijt om zoo ver te rijden, kom dan met een paar flinke dansers, aanstaanden zondag bij mij feest vieren.

Aan dames zal het niet ontbreken, ook *Soerakarta* en de *Kadoe*, zullen hun contingent leveren. Ge behoeft dus niet bang te zijn dat gij u zult vervelen. Ook hebben wij maandag daaropvolgende, eene *surprise bij* L... Dat daar iets aan de hand zal zijn, wat niet alle dagen, of als je wilt bij dag, kan vertoond worden, staat vast. L. heeft den *gommelang* [1]) van den rijksbestuurder en wat er bij behoort, geleend.

Kom dus hier.

Des noods kunt gijlieden, als je een reiswagen hebt, met postpaarden tot *Brahmbanan* komen. Daar zal ik voor paarden zorgen.

Neem echter uw kontrôleurtje meê, als er nog plaats overschiet. Tot ziens!

1) Een stel koperen potten om er op te spelen, waarbij nog trommen, violen en fluit behooren.

INTERMEZZO.

In geheel Nederlandsch Indie is geen land waar zoo goede zaken konden en kunnen gemaakt worden, als in het vorstelijke *Djocjocarta*.

Menschen zonder de minste opvoeding en fortuin, zijn daar flinke kultuurmannen en rijke lieden geworden Anderen die reeds bankeroet waren, kwamen hier, door vlijt en slimheid, in betrekkelijk korten tijd, wederom zoo ver, dat zij niet alleen hunne schuldeischers konden betalen, maar nog den grond legden tot lateren rijkdom.

De vijftig landhuurders bestonden dus, voor het grootste gedeelte, uit inlandsche kinderen, gepensioneerde officieren of menschen, welke vroeger, bij den sultan zelven, eenig klein ambt hadden.

Hoe een gedeelte van hen aan de landen gekomen zijn, op welke wijze zij deze bewerkten, welke verpligtingen soms moesten worden nagekomen, dat alles zijn zaken, die ik in dit boek niet wil en kan onderzoeken en blootleggen.

Genoeg, wanneer ik den lezer de verzekering geef, dat hier veel geld verdiend werd — zeer veel geld, — waarvan echter degenen, welke het verdienden, zoo veel als niets ontvingen.

Deze groote verdiensten vloeiden voort uit de opbrengst van *indigo*, *cochenille* en *rijst*, later ook van *tabak*, waarbij in onzen tijd ook nog *suiker* gekomen is.

Maar hoe meer men verdiende, hoe meer men ook uitgaf. Ja, er waren eenige landhuurders, die op eene roekelooze

wijze met het verdiende geld omsprongen, en een leven leidden als hadden zij millioenen schats te verteeren.

Djocjo was derhalve, in den tijd in welken de laatste brieven geschreven werden, niet alleen het land, waar enorm *veel verdiend*, maar ook dat *waar het sterkst en onberedeneerdst geleefd werd.*

Wel is waar werd dit op rekening van eene verregaande gastvrijheid geschreven, maar men behoefde juist geen gestrenge zedeprediker te zijn, om dit met eenen geheel anderen naam te bestempelen. Met één woord, er werd hier zeer zwaar geleefd.

Onder degenen welke het daarin tot de grootste virtuositeit gebragt hadden, behoorde de heer BENELLO. Hij was de jongste broeder van eene groote familie, die aan het land verscheidene flinke ambtenaren geschonken had, maar niet de knapste, en nog minder de beste.

Na zijne jongelingsjaren gedeeltelijk in het vaderlijke huis, in *Nederland*, te hebben doorgebragt, verdween hij, en kwam eerst een jaar of zes daarna wederom te voorschijn.

Waar hij geweest was en wat hij, gedurende dezen tijd, had uitgevoerd, konde men nooit met zekerheid van hem te weten krijgen. Daar hij echter, als een halve franschman terugkwam, zoowel in taal als gebaren den parijzenaar van den lageren stand uitmuntend wist voor te stellen, en bij zekere gelegenheid, eenige *chansons* en arabische krachtwoorden, ten beste gaf, zoo vermoedde men dat hij, gedurende dit interregnum, te *Parijs* of wel in *Algiers* was geweest.

Wat hiervan ook moge zijn, zooveel is zeker dat hij door eenen van zijne broeders, die in *Djocjo* twee landen bezat, uit *Europa* geroepen werd om een daarvan te administeren.

Hij kwam, bleef eenigen tijd op *Tirto sari*, om daar den landbouw en meer bepaaldelijk de *Indigo* planterij en makerij te leeren, en werd, na den dood van dezen broeder, tot administrateur aangesteld.

Van dezen tijd dateerde zijne ruwe wijze van leven.

De geachte lezer zal zich nu eenigzins op de hoogte van dezen toestand kunnen verplaatsen. Ik moet hier nog bijvoegen, dat hij, door tusschenkomst en recommandatie van zijnen broeder te *Batavia*, met CHRISTINE TEN OPPELT in kennis kwam en haar, aangelokt door hare bekoorlijkheid en een te verwachten kapitaaltje, ten huwelijk vroeg.

In hoe ver hij haar verdiende, en of zij bij dit huwelijk het geluk vond, waarnaar zij streefde, zullen wij later vernemen.

Gaarne hadde ik de volgende brieven, welke hierop betrekking hebben, willen weglaten, maar ik kan ze, bij de strekking van dit boek, den lezer niet onthouden, omdat juist zij het zijn, die als stoffage aan mijne schetsen moeten dienen.

Het zijn alleen de karakters, die hier de toestanden in het leven hebben geroepen. Laat mij derhalve de eerstgenoemde goed schetsen en met eenige flinke trekken afteekenen, opdat zij te beter mogen uitkomen; want zij zijn het alleen — zij alleen — hoort ge, mijne heeren, die in het rijk van *Djocjocarta*, den toestand van 18.. — tot nu toe geprovoceerd hebben!

68e BRIEF.

Kapitein de Witte aan

Kapitein H. J. Heimes, te 's Hage.

Salatiga, den 15 *Julij* 1848.

Amice!

Nooit heb ik de waarheid van een oordeel zoo zeer kunnen apprecieren, als voor eenige dagen. Uw oordeel namelijk, over een gedeelte van de javaansche suiker-fabriekanten en landhuurders. Men moet alles gehoord en gezien hebben, wat ik met mijne eigen ooren en oogen gehoord en gezien heb, om overtuigd te worden dat zoo iets op den duur niet kan stand houden.

Ge verzoekt mij om u, als ik eens in de gelegenheid mogt komen, iets omtrent de levenswijze der landhuurders te vernemen, daarmede in kennis te brengen, opdat ge daaruit eenig gevolg zoudet kunnen trekken. Welnu, ik zal dit doen. Wees echter zoo vriendelijk, om mij niet van overdrijving te beschuldigen, wanneer u het een en ander wat gewaagd of overdreven voorkomt. De indrukken zijn echter nog te versch in mijn geheugen, dat ik noodig mogt hebben ze nog wat op te frisschen, en ik ben ook de man niet om iets te verzwijgen of te verontschuldigen, wanneer ik

de overtuiging heb, dat juist deze punten in kwestie, zonder omschrijving moeten blootgelegd worden.

Eenige dagen na de ontvangst van uwen brief uit *den Haag* vroeg mij een van de hier in garnizoen liggende kavalerie officieren, of ik wilde mede gaan naar eenen van de *Djocjocartas'he* landhuurders, die op zijn land, *Tirto-sari*, een groot feest zoude geven. Ik nam deze invitatie onmiddelijk aan, huurde postpaarden en reed, op eenen goeden zondag, na het eten, met mijnen aide, den eersten luitenant A..., den tweeden luitenant B.. en den kontrôleur der eerste klasse BLIJEMAN, in eenen flinken reiswagen van den assistent-resident *van Woe*... de stad uit.

Met deze stad bedoel ik natuurlijk *Salatiga*. Op den grens, tusschen *Solo* en *Djocjo*, vonden wij een span van zes magnifieke *bimanezen*, die ons, in eenen zeer korten tijd, voor het landhuis van *Tirto-sari* bragten.

Reeds van verre vernamen wij eene ruischende muziek en merkten wij eene prachtvolle verlichting op. Zoodra wij voor het huis kwamen, hield de dansmuziek op, en werden wij door de javaansche muziek, den gammelang, ontvangen. De heer des huizes, BENELLO, een man niet veel boven de dertig jaren oud, ontving ons en bragt ons door eene schare van in balkostuum gekleedde dames en heeren, bij zijne vrouw, eene beeldschoone, statige blondine, die zoo wat een jaar of tien jonger zal zijn dan hij.

Wij waren spoedig overal voorgesteld en mij viel de ongedwongenheid en hartelijkheid op, waarmede wij, vreemdelingen, want wij officieren waren hier geheel vreemd, door allen opgenomen werden. Dit had ook ten gevolge, dat wij ons spoedig als t'huis bevonden, en een zeer druk gebruik maakten van onze beenen, die wij kavaleristen, toch voor een groot gedeelte van ons leven, langs de zadels op de paarden laten nederhangen.

Ik danste met verscheidene vrouwen en meisjes die er

zeer goed uitzagen, en vond vooral in de vrouw des huizes eene dame van een brillante opvoeding. Jammer van dit uitmuntende wezen!...

Maar laat mij verder vertellen.

Omstreeks middernacht werd er gesoupeerd en ik kan u verzekeren dat het hier royaal toeging.

Het eten en de dranken waren uitmuntend en dat alles moet razend veel geld hebben gekost. De fijnste wijnen vloeiden in stroomen en vooral de champagne werd als water gedronken.

Na het souper wierp men zich, met eene ware woede, in de armen van TERPSICHORE.

De heeren begonnen van lieverlede wat vrolijker en eindelijk zeer luidruchtig te worden.

Men danste nu niet meer op de gewone wijze, maar vloog, als het ware, met de dames over den vloer.

Tegen een uur of drie verlangden de getrouwde heeren en dames naar huis te gaan en werd dus de laatste quadrille infernale geannonceerd. Ik danste niet mede, maar bleef naast de vrouw des huizes zitten, die, zoo als zij zeide, haar linker voet verzwikt had.

Ik vond hier gelegenheid tot de opmerking, dat zij niet gelukkig zijn konde. Haar man vloog, als een razende, met de dames door de danszaal en deed daarbij dingen, die niet alleen hoegenaamd niet te pas kwamen, maar ook niet te verontschuldigen waren.

De quadrille ging over in eenen galop, die door het orkest niet spoedig genoeg konde gespeeld worden en den huisbaas de gelegenheid aanbood om zich in zijne geheele waarde te vertoonen.

Ik verwed mijn hoofd dat hij in *Algiers* onder het *legion étrangère* de grappenmaker, mogelijk een van de hoornblazers geweest is.

Zijne vrouw zat bijna gedurende den geheelen tijd in

eenen amerikaanschen wipstoel, en aanschouwde het tooneel, voor hare oogen, met eene mengeling van verrassing en walging, en toen een van de jonge indigoheeren bij haar kwam aanloopen en haar wilde medetrekken in het gewoel der dansende paren, weigerde zij met eene bijtende en verachtende aanmerking.

De jonge man vertelde dit stellig aan haren echtgenoot en aan eenige andere jongelui, want deze kwamen bij haar aangaloperen en drongen bij haar aan, om nog eens eene tour door den salon te dansen.

Zij gaf eindelijk aan het steeds doller wordende spektakel toe, en werd door *luitenant* A., die met mij gekomen was, medegesleept in den chaos van den dans.

Men vergenoegde zich nu niet meer met het dansen in de danszaal, maar galopeerde door het geheele huis, door logeer- en slaapkamers, voor en achtergalerijen heen, tot dat men eindelijk, door vermoeidheid, niet verder konde. A.. danste met zijne danseres tot aan hare vroegere zitplaats en bedankte haar met eene stomme, lange buiging.

Mijn oog ontmoette hierbij hare op hem gevestigde blikken, en.... ik wist genoeg.

Deze blikken, zoo weerlichtachtig zij ook gewisseld werden, spraken meer dan eene lange verhandeling over het kapittel van..... het *dierlijke magnetismus*. Ik weet er geenen anderen naam aan te geven.

Naauwelijks was men gezeten of er verschenen ook onmiddelijk een tiental bedienden met ververschingen. De kurken van de champagne flesschen vlogen als meikevers in de zaal rond en de heeren landhuurders begonnen nu, met alle kracht van hunne longen, te zingen.

Dit was het teeken van eenen algemeenen opstand onder de getrouwde familien. De wagens reden voor, de *gammelang* speelde *Partant pour la Syrie*, of andere stukjes, en in den tijd van een kwartiertje waren alle dames, *inclusief* de dame

des huizes, verdwenen, en bleven alleen nog een stuk of vijftien, meestal, doch niet al te maal, jonge mannen over, waaronder uw onderdanige dienaar.

Ik ben reeds dikwijls, gedurende mijne veelbewogen militaire loopbaan, bij spektakels van dien aard geweest, maar heb nog nooit eene zoo groote menigte champagne zien naar binnenslaan en een zoo helsch leven hooren maken, als hier door een dozijn van die *indigoplanters*.

Er werd gezongen en gereciteerd, en daarbij steeds doorgedronken en gerookt, terwijl ieder ten minste een toast op den huisbaas en diens echtgenoot wilde uitbrengen.

En zoo werd het dag.

Eenigen bleven, anderen reden naar huis, en ik ontving verscheidene invitatien, om op diverse rondliggende landen een bezoek te komen brengen, die ik echter alle moest van de hand wijzen.

Mij werd, met eenen der officieren, eene logeerkamer aangewezen, en om kwart voor zessen — wat zegt gij hiervan — ging ik naar bed.

Tegen een uur of elf werd ik door aankomende wagens en het spelen op den gammelang in mijne rust gestoord, ik kleedde mij aan en een oogenblik later werden wij uitgenoodigd te komen koffij drinken.

Maar dat was spoedig afgeloopen, en nu sprongen wij in de reeds op ons wachtende wagens, en reden onmiddelijk hierop in vollen ren naar T..., het landhuis van den heer L...,

Ik geloof dat wij met ons twaalven, in vier ligte handwagens, vertrokken, en in nog geen half uur eenen tamelijk hoogen muur binnenreden, en daar door den eersten gammelang ontvangen werden. Dit had nog een paar malen plaats, waarop wij eindelijk tusschen twee gebouwen halt hielden.

Het eene was het woonhuis, het andere eene groote pondope, waarin een tiental heeren aan het biljardspelen

waren. Hier stegen wij uit, en werd ons, na met een hoeratje ontvangen te zijn, onmiddelijk gevraagd of wij wilden biljarden of kaartspelen.

Ik verkoos het laatste en zat, nog geen drie minuten nadat wij waren afgestegen, met den eigenaar van het land, den translateur en nog een landeigenaar aan een tafeltje, met een spel kaarten in de hand, eene manillacigaar in den mond en eenen kop koffij met rum naast mij.

„U moet geven," waarschuwde mij een van de heeren.

„Hoe hoog spelen wij?" vroeg een tweede.

„Om een kwartje!" riep de gastheer, zich gelijktijdig tot mij wendende, „als het u hoog genoeg is?"

Ik speel nooit zoo hoog quadrille, maar wilde geene aanmerking maken en mij in het onvermijdelijke voegen; ik gaf derhalve met eene beweging van mijn hoofd te kennen dat ik het goed vond.

Nadat ik de kaaarten gemengd en mijnen buurman tot afnemen had aangeboden, riep ik om vuur:

„*Kassi api.*"

„*Verrek stinkert!*" Klonk het achter mijnen stoel.

Verrast door dit niet zeer vleijende antwoord, draaide ik mij om, en bemerkte achter mij eenen kleinen javaanschen jongen, omtrent negen jaren oud, en in een fantastisch, arabisch kostuum gekleed, die mij, eenen *tali api* [1] in de hand houdende, strak aankeek.

Niet vermoedende, dat hij dit zoo verrassende hollandsch tegen mij gesproken had, zag ik hem weifelend aan en riep nog eens:

„*Kassie-api*, jongentje."

„*Verrekken zal je!*" riep het ventje, en sloeg gelijktijdig, met de linkerhand, tegen zijnen wijden broek.

Een schaterend gelach vergezelde deze pantomine. Mijne

[1] Touwtje of brandende lont, om daaraan de cigaar aan te steken.

speelkameraden dachten zich half dood te lagchen over mijne verbazing, en haastten zich mij te verklaren, dat deze kleine lijfdardanel door den heer des huizes zoo ver in het hollandsch onderwezen was, om zich zoo veel en zoo weinig, als men hem konde instampen, maar: *»op eene fatsoenlijke wijze'* te kunnen uitdrukken.

Als men zich onder wolven bevindt dient men met hen te huilen. In het geval waarin ik mij bevond, kon ik ook slecht iets anders doen. Ik huilde derhalve mede, dat wil zeggen, lachte even hard over de onbetaalbare grap, zooals men het noemde, alsof ik er het grootste genoegen in vond. Wij speelden. Naast ons was men aan het potspelen en bierdrinken. Hoe het met het eerste gesteld was kan ik niet opgeven, want ofschoon er vervaarlijk veel gestoten en gevloekt werd, scheen er toch geen einde aan te komen. Des te verrassender waren de resultaten bij en van het bierdrinken. Men hoorde gedurende den geheelen tijd niets als het roepen om bier.

Kassi bier!" Kassi api." klonk het van alle kanten. Men konde zich teruggebragt wanen, in de tijden van de duitsch romeische keizers, met de beide partijen, de hunne en die van den paus, en vermeende de kreten: *»hier Welf! hier Waiblinger!"* te hooren.

»Kassi bier! Kassi api!"

Maar dat was nog niet alles. Bij al dat geschreeuw en gejoel van de biljardspelers, kwam nog de gammelang en het gezang van een half dozijn dansmeiden, of *ronggengs.*

Daar zich het orkest van dit *korps* vlak naast de *pondope* bevond, waarin wij zaten, zoo kunt ge nagaan, met welke op'ettendheid ik bij mijn kaartspel was. Aan de eene zijde het rumoer van de b ljardspelers, het roepen om bier, brandy en vuur, en aan den anderen kant de onophoudelijke slagen op de koperen bekkens en het doordringende schelle schreeuwen van eenen troep zangeressen, die zich tot taak gesteld hadden, te beproeven wie van haar het hardste zoude kunnen schreeuwen.

»Man Doblan!"

»Wripoen wong doedoek gadoeng!" [1]

»Bling, blang, bloeng, blong"... zoo ging het in eenen adem door, waarbij het gezang nog door de gammelangspelers zelven, in den diepsten brombas, ter vervanging van den contrabas geaccompagneerd werd.

Van tijd tot tijd slaakte eene van de chanteuses eenen gil of stiet een paar woorden uit, zooals *»bangsa"* [2] en *»rampok sia' wong!"* waarop een vervaarlijk gelach en gejoel volgde.

Eindelijk wierpen de biljardspelers de keu's weg, en vroeg de huisbaas of wij niet insgelijks wilden uitscheiden, daar hij geen kans zag, om nog langer zijne gedachten op het spel te vestigen.

Wij rekenden af en ik had nog geheel onverwachts eenige visjes gewonnen.

»Wat doen wij nu?" riep BENELLO, die bij al deze aardigheden de voordanser was.

»Ik doe om vijf uur het eten opbrengen," antwoordde de gastheer, »dus als jelui nog voor dien tijd nonsens wilt verkoopen, dan dien je wat haast te maken, want het scheelt nog maar een half uur."

»Laat ons dan iets zingen!" riepen een paar en begonnen onmiddelijk met een geliefkoosd deuntje:

»Triste exilé sur la....

»Kom kom! scheid uit met dat gezanik, het is hier niet triste! het is hier vrolijk. Laat ons zingen:

»Waar kan het beter zijn? Waar k. a. a. a. n... »Neen!

[1] Zeg, man Doblan, wilt gij mij helpen aardappelen uitgraven. Vrij vertaald F. C. W.

[2] Schelm, overweldiger.

om den donder niet!" dat is om er van te huilen, vielen verscheidene stemmen tegelijk in. Wij willen iets anders doen, iets...

„*Laat ons tandakken, heeren!*" riep BENELLO met eene beslissende stem. „*Ronggens binnen! Ronggens binnen!*" klonk het van alle kanten, en in een ommezien was een gedeelte van de pondope in eene danszaal herschapen en verschenen de zes danseressen, naast elkander op den grond nederhurkende.

„Wie moet beginnen?" riep de huisbaas. „Dat zal ik maar doen," antwoordde BENELLO, „ofschoon ik, als getrouwd man, er van verschoond moest blijven .. gijlieden begrijpt mij."

„Ga je gang... Uwe vrouw weet er niets van!" riep men hem lachende toe.

Terwijl men nu rondom de danseressen een paar rijen stoelen plaatste en met de brandende cigaar in den mond, ging zitten, had eene van de dansmeiden eenen zijden *slendang* of sjaal gehaald, ging voor hare vriendinnen staan en gaf den *kapalla-menjâgâ* [1] eenen wenk.

Onmiddelijk begon de vioolspeler op zijne twee snaren te spelen, viel de gammelang in, en bewoog zich de danseres eenige malen langzaam voorwaarts, alsof zij niet zeker was, wien zij de eer zoude verzoeken, met haar te komen dansen, naar weerskanten heenwijkende, totdat zij eindelijk voor BENELLO op de hurken ging nederzitten, hem den *slendang* op de knien legde, een *soembah* [2] maakte en daarna terugkeerde naar hare plaats.

De heer BENELLO hing den *slendang* om zijnen hals, en riep den direkteur van de muziek, met eene stroeve, bevelende stem toe:

[1] Hoofd der gammelangspelers, d. i. degene, die op de viool (*rebab*) speelt.

[2] Groet.

„*Lambang sari.*"

Onmiddelijk begon wederom de vioolspeler op zijne twee snaren te krassen, viel de gammelang in, verhief de danseres haren *slendang* tot aan den mond en liet hare stem hooren, terwijl zij eenig passen vooruittrippelde.

BENELLO, van zijnen kant, danste op dezelfde wijze haar voorbij, bij sommige passages van de muziek beide handen met den *slendang* opheffende, of voor zich uitstrekkende, naarmate het gezang, of de muziek het verlangden.

Toen hij dit eene minuut of vijf gedaan had, nam de huisbaas insgelijks eenen *slendang* op en begon, in iedere hand een champagneglas houdende, van den tegenovergestelden kant, naar BENELLO toe te *tandakken*. [2]

Hij kende het in de perfektie.

Nu begon leven in de gasten te komen. Men sloeg, volgens den maat van de muziek, de handen op malkaar, stampte met de voeten op den grond, smakte met den tong of riep bravo; tot dat de huisbaas, voor BENELLO gekomen zijnde met de glazen, die terstond door eenen bediende gevuld werden, eene buiging maakte, en hem eenen der bekers, vol van het schuimende vocht overreikte.

Op het oogenblik dat beiden de glazen aan den mond bragten, viel de muziek met alle kracht in, en werd hip, hip, hip, hoera! geroepen, dat men dacht dat het huis er van zoude moeten instorten.

Maar naauwelijks was dit leven voorbij, of BENELLO ging zitten, en riep L..., midden voor de dansmeiden tredende tot den kapelmeester:

„Speel op! *Ellâ-ellâ!*"

[1] De stukken die op den gammelang gespeeld worden, onderscheidt men door de eerste woorden van het vergezellende gezang, even als de bullen der pausen.

[2] Dansen.

Ah! riep men van alle kanten; de muziek begon, eene andere danseres maakte haar *soembah*, legde den *slendang* op den mond en verhief tremolerend hare wondervolle stem.

Ik moet zeggen dat L... volkomen meester was van zijne zaak. Zijne gebaren en de beweging van zijne voeten, even als de uitdrukking van zijn gelaat, schenen mij toe volkomen in overeenstemming te zijn met hetgeen de *bajadere* zong en de muziek wist te begeleiden.

Eerst beschreef zij dansende eenen cirkel, en bewoog hij zich op den radius tegen diens middenpunt, daarna zocht zij hem te naderen, maar werd door eene beweging van zijne beide handen en een verachtelijk achteroverwerpen van zijn hoofd teruggewezen. Hierop zong zij wederom een stukje en deed eenen tweeden aanval op hem, dien hij nog eens met verwachting afwees, waarna hij zelfs, als een teeken van zijne standvastigheid, eenige ellen ver achteruitdansende, dezelfde mimiek, in eenen veel hoogeren graad herhaalde.

Nu gilde zij het uit van smart, vloog als het ware om hem rond, riep hem hartverscheurende klanken in de ooren en wierp zich eindelijk, in eenen vloed van tranen uitbarstende, voor zijne voeten neder.

„*Kassi champagne!*" riep L..., deed twee glazen vullen en klonk en dronk met haar, onder het hip, hip, hip, hoerah! brullen van de geheele bende.

„Wie komt nu aan de beurt?" vroeg L... Maar BENELLO was reeds bij eene derde danseres gegaan, had haar iets in het oor gefluisterd en riep:

„*Babon angram!*"

„Bravo! Overheerlijk! [1] Wie moet er aan gelooven? Waar is de haan?" Zoo hoorde men van alle kanten roepen en vragen.

[1]) De broeijende kip; ook een stuk om op den gammelang te spelen.

„Stilte heeren!" gebood BENELLO met eene stentor stem.

„MELATIE *madjoe*." [1]

En MELATIE, de derde zangeres, stond op en begon, na de voorgeschreven pligtplegingen, hare liefelijke stem te verheffen. Langzaam bewoog zij zich naar den kring van de toehoorders, danste twee keeren heen en terug, bleef eindelijk naast den stoel van den heer BLIJFMAN, den *kontrôleur* van *Salatiga*, staan, en wierp hem den *slendang* in den schoot.

„Ferm zoo! dien moeten wij hebben! Kom aan, kontrôleur, op het appel!" riepen de vrolijke snaken tegen BLIJFMAN, toon wat gij in gouvernements-dienst geleerd hebt, kerel!"

De heer BLIJFMAN was in het geheel niet in zijnen schik met deze onderscheiding, en verontschuldigde zich met te zeggen, dat hij niet *tandakken* kende.

Dat moet je kennen, man van het *kand'eng gouvernement!* Iedere *kontrôleur* is zedelijk verpligt, zich om de twee maanden, ten minste eens, daarin te oefenen. Kom aan BLIJFMAN, doe je pligt en *dans man!*

„Bravo! ja hij heet DANSMAN en niet BLIJFMAN," riep L...

„Maar ik ken er niets van," klaagde de aangesprokene, met eene bedrukte stem.

„Dat doet er niets toe," meende men.

„Allons, DIRK, neem den *slendang* op. Schaam je voor MELATIE. *Indigo* kan je niet maken, maar toon ten minste, dat je voor de beelderig mooije meid niet bang zijt."

En in de handen klappende riep hij tegen den vioolspeler:

„Komaan, wat gaauw, *Babon angram!*"

„*Ding dang, ring roeng....* begon de muziek, alles klapte

[1] Voorwaarts MELATIE.

jubelend in de handen, en BLIJFMAN deed twee passen vooruit en twee regts naar voren.

MELATIE, zong met voorgehouden slendang, van de gelukkige kip, die zich in de liefde van eenen langbeenigen haan verheugde. Hierbij ging zij, met lange passen, van den eenen kant van de kleine dansplaats naar den anderen.

Maar daar kwam de tijd dat zij een ei moest leggen, en derhalve genoodzaakt was naar eene plaats uit te zien die daarvoor geschikt was.

„Kloek, kloek, kloek," scharrelde zij, met kleine stapjes, rond den heer BLIJFMAN, die niet wist wat er gaande was.

Onder eene zeer toepasselijke muziek werden nu, *poera poera*, [1] eenige eijeren gelegd en liet de gelukkige hen ook onmiddelijk de jonge kippetjes daaruit kruipen.

Wat eene vreugde, wat een gehaspel met die menigte jonge beestjes. MELATIE trippelde met gebogen bovenlijf en den slendang, als twee vlerken, aan weerskanten, van zich afhoudende, rondom den kontrôleur BLIJFMAN, die reeds zijn geheele mimiesch plastische talent uitgeput had en met beide armen, als een windmolen, aan het zwaaijen was.

„Kom BLIJFMAN! riep BENELLO; gedraag je als een „regtgeaarde haan en maak haar een beetje het hof. Men „bespeurt uit de muziek, dat de jonkjes reeds allen kunnen vreten.... *go, go, go, gok... kling, klong, prrrr!*"

„Je kent het niet, DIRK!"

Na dit gezegd te hebben, namen BENELLO en L... ieder twee reeds gevulde glazen champagne, *tandakten* op BLIJFMAN toe en klonken met hem. Hierop vertoonde BENELLO den haan.

Daar hij dit, volgens het gevoelen van het overige per-

[1] Oogenschijnlijk.

soneel, zoo uitstekend deed, dat het tot navolging uitlokte, kwamen nog vijf liefhebbers voor den dag, moesten de andere vijf danseressen insgelijks op het appel komen, en werd het laatste bedrijf van *Babon angram*, met zes hanen en zes hennen vertoond.

Ik heb nooit in mijn leven zoo zeer gelagchen, als gedurende het eerste bedrijf van dezen dans. De vreugde was ten top gestegen, de champagne parelde in de glazen en beide pluimgedierten begonnen hoe langer hoe geestiger en vrolijker te worden. Men hoorde kraaijen en kloeken, door alle toonladders en wist niet meer of men zich in eene gezelschap van landhuurders of van langbeenige jonge hanen bevond.

Eindelijk begonnen deze laatsten te meenen dat zij werkelijke hanen waren en zich, geheel ongegeneerd, in eenen kippenloop bevonden, onder kolega's en kippetjes, pakten de pragtige *babons* bij de kragen en. . . . . .

. . . . . .

„*Klaar makanan!*" [1] riep een bediende.

Maar ge had even goed eene bom, in hare vlugt, kunnen gelasten, om stil te staan in de lucht, als aan dit gemetamorphoseerde pluimgedierte om uit te scheiden met dansen.

Het werd hoe langer hoe doller, en alleen de dreigementen van het niet dansende personeel, om alles alleen te zullen opeten, bragt eenen stilstand in de verwarring.

Ten einde echter niet verstoken te blijven van de kippen, werden deze genoodzaakt om mede te komen en de heeren aan tafel te bedienen.

Vervolgens deed men de muziekanten met den gammelang wat nader komen en moesten de danseressen, terwijl zij

[1] Het eten is gereed.

met diverse schotels rondgingen, het stukje *Gâgâ-setro* voordragen.

Ik wenschte wel, dat gij dit diner, met ap- en dependentien had kunnen aanschouwen.

Wij weten zeer goed wat bij de gastmalen van de oude romeinen gebeurde; maar daar geschiedde alles na verwijdering der slaven, binnen gesloten deuren en riepen de boven de tafel hangende roozen toe: *//sub rosa*", onder de roos, of zwijg er over!

Aan zoo iets dacht hier niemand.

De bedienden en de zangeressen liepen hier gezamenlijk rondom de tafel en presenteerden palingen, vinken en ossenschijfjes, terwijl zij elkander achter den rug der heeren, het een en ander toefluisterden.

Men hoorde de vleijende melodij van het gezang en de zoete toonen van *soeling en rebab*, [1] maar tevens ook, het rinkinkelen van vorken en messen, het klinken der glazen en het luidruchtige gepraat van de etende en niet etende gasten.

//MELATIE!" riep BENELLO, tegen de slankste en schoonste der *bajaderen; //*ga naar den toewan *kontrôleur van Salatiga*, en vraag hem of Z. E een lijntje met mij wil trekken."

MELATIE ging naar den geïnviteerde en bragt hem de boodschap over.

BLIJFMAN en BENELLO vulden hunne wijnglazen, hielden deze een weinig omhoog, ledigden ze, en knikten met het hoofd elkander toe.

//Kon hier MELATIE," riep wederom BENELLO. Drink nu //ook een glaasje op de gezondheid van den heer kontrôleur, kom hier, *hati!*' [2] Maar MELATIE bedankte en wilde niet drinken op BLIJFMANS gezondheid.

[1] Fluit en viool.

[2] Mijn hart.

//Wat scheelt er toch aan," vroeg BENELLO. Hoor eens kontrôleur, uwe belle wil geen lijntje met u trekken. Verklaar ons dezen onwil, of wat het is."

//Ja! laat hem opbiechten, of haar," riep men van alle kanten.

//Zeg het maar, MELATIE, *djangan takoet* [1]; hij behoort toch //niet bij jou landslui, zoo als wij; komaan, MELATIE!"

Zij prevelde iets tegen BENELLO.

//Zij zegt dat gij een *wong sekakker* zijt;" riep deze met luide stem.

Hierop volgde een allervervaarlijkst rumoer. Men lachte, schreeuwde het uit van genoegen, en riep van alle kanten tegen de dansmeid dat ze het maar overluid moest spreken. Ja men ging zoo ver om te verlangen, dat zij in eene nadere verklaring van dit gezegde zoude treden.

Nu moet ge weten dat *orang* of *wong sekakker*, in de voorstelling van eenen *javaan*, niets anders beteekent dan een *jood* of *gierige vent*.

Bedenkt men verder dat de danseressen, behalve hare kunst, nog een ander bedrijf uitoefenen, waarbij het volstrekt niet te pas komt zich met eenen *orang sekakker* in te laten, dan zult ge begrijpen, waarom het volkje zoo vrolijk werd en de kontrôleur zulk eene kleur kreeg.

//Is het niets anders, MELATIE? vroeg BENELLO, kom maar //hier, daar heb je tien gulden, maak je *slendang* open" — en alvorens zij den zijden, rondom haren boezem gewonden *slendang* geheel had los gemaakt — gleden reeds vier zilveren, spaansche matten, in de vallei, tusschen Vesuvius en Etna binnen.

//Heeren," vervolgde BENELLO, //u wordt verzocht om //insgelijks iets in de bus te doen .... liberty all! leve de //vrijheid!..... Allons, ma belle, neem je zusjes meê"...

[1] Wees niet bang.

Hierop volgde eene scène, die zich niet in alle details beschrijven laat. De dansmeiden gingen, nog steeds zingende, rond, en ontvingen van de jubelende gasten, ieder haar aandeel in de... gevaarlijke bus.

Enfin, het einde van de zaak was, dat de gastheer zijnen gasten de propositie maakte om de koffij in zijn nieuw badetablissement te gaan drinken.

„Ah, de *surprise!*" riep men van alle kanten.

Daar het reeds donker begon te worden, was ik benieuwd naar den aard van deze surprise.

Op een teeken van den gastheer verlieten wij de eetzaal en volgden hem. Op eenen afstand van een paar honderd passen kwamen wij aan eenen breeden steenen trap, en klommen omtrent vijftig treden naar beneden, in eene tien of twaalf ellen breede en meer dan nog eens zoo lange, van hooge muren omgeven ruimte. Alles was met chineesche lampions verlicht.

Toen wij beneden waren, merkte ik een langwerpig gevuld *bassin* op, en, in den muur, het gedrochtelijke, steenen hoofd van eene hindoesche godheid, [1] uit wier wijd geopenden mond een straal helder water vloeide.

Rondom het bassin waren divans aangebragt. Naauwelijks hadden wij plaats genomen en dit wondervolle bad naar behooren geroemd, of L... riep zijnen mandoer, en gelastte dat men de koffij en de champagne zoude brengen.

Niet lang hierna verschenen, onder begeleiding van den gammelang, een tiental vrouwelijke bedienden, benevens de danseressen en presenteerden de geurige koffij, of voor de liefhebbers de champagne.

„*Deur digt!*" riep Benello.

„Heeren, wij zijn nu onder ons, — hier is de wijn, daar

[1] De panaspatti, heer of beschermer van den huiselijken haard.

„het bad, en geen levend schepsel, behalve deze rozenstok„ken, kan vertellen, wat wij nu verder gelieven te doen!

„Ik zal ulieden met een goed voorbeeld voorgaan," vervolgde de gastheer, „komaan.

. . . . . .

. . . . . .

En zij, de uit het meer gestegen godin — zij de verhevene Cypris — zij bedekte haar voorhoofd met den sluijer en ontweek . . . . . .

. . . . . .

Noch in de *Transsubstantiatien* van Ovidius, noch in den *Decamerone* van Boccaccio, noch in den *Faublas* van Louvet vindt gij scenes beschreven, zooals die, welke hier voorvielen.

Aan jonge mannen, die naauwelijks de roede des meesters ontloopen zijn en in slecht gezelschap komen, vergeeft men veel; aan mannen echter die, voor het grootste gedeelte, het dertigste levensjaar achter den rug hebben, en daarenboven aan het hoofd staan van zaken, kan men niet vergeven, dat zij zich op eene zoo vernederende wijze gaan wegwerpen.

En dan spreken ze van het ophouden van *prestige*.

Neen heeren van *Djocjo!* Gij zijt niet waard, dat ik nog eenige woorden tot uwe verontschuldiging zeg — *gij zijt zw!...* [1]

Daar ik mij reeds in den beginne uit het gewoel teruggetrokken had, zoo viel het mij niet moeijelijk den trap en ook de bovenste deur te bereiken. Zoodra ik in het woonhuis gekomen was, zocht ik mij eene gemakkelijke stoel uit, stak eene fijne cigaar aan, deed mij de couranten en maandwerkjes geven, die ik reeds opgemerkt had, en verdiepte mij in de lektuur.

Ge moet mij dit ontloopen uit Potifars slaapkamer,

[1] De Witte spreekt van 1848; en ik zeg fiat!

niet aanrekenen als eene bijzondere verdienste. Deze eer of hulde wijs ik van mij af. Ook ik heb niet te vergeefs onder palmen gewandeld. Maar ik deed dit liefst alleen en zonder eenen anderen getuige dan die daarbij vereischt wordt.

Ik wil nu kort zijn.

Eerst tegen middernacht kwamen de gasten in eenen meestal deplorabelen toestand terug. Een klein gedeelte vertrok, de rest bleef overnachten; sommigen, waaronder ik, hielden den huisbaas gezelschap, die zich met koffijdrinken en rooken den tijd verdreef.

Des morgens, om vijf uur reed ik met twee van mijne reisgenooten weg. De heer BLIJFMAN kon niet meêkomen, want hij had over eene van de *coripheën* der danskunst, met eenen van de jonge landhuurders, woorden en dientengevolge een pak slaag gehad.

Men sprak van een blaauw oog.

De reis was alles behalve voorspoedig en eerst tegen een uur of elf kwam ik in ons kampement.

Wat zegt gij van dit verhaal?

Als ik niet alles met mijne eigene oogen gezien en met mijne ooren gehoord had, zoude ik het niet willen gelooven.

Op deze wijze leeft men hier.

Wat het gevolg er van zijn moet, kan men, zonder te willen vitten, zeer gemakkelijk nagaan. Al brengen de landen veel op, zoo zullen deze opbrengsten in den maalstroom der genoegens en verkwisting moeten verdwijnen. Het zal mij derhalve niet verwonderen, wanneer de eene en andere van deze heeren, binnen kort op de flesch gaat.

Een er van is onlangs uit *Europa* teruggekeerd, waar hij niet alleen dertig duizend gulden medegenomen geld uitgegeven, maar nog voor even zooveel wissels afgegeven heeft — en dat in den tijd van een groot jaar.

Beklaag mij, waarde vriend, want om mij geeft FORTUNA

niets. Mij schiet niets over als eene rijke vrouw te trouwen. Maar deze zijn ook niet zoo overvloedig te vinden als men in *Europa* welligt denkt.

Voor 's hands koester ik de hoop, nog eens tot hoofdofficier bevorderd te worden. Dan kan mij de rijkdom van anderen niets meer schelen.

Omtrent het gebeurde, op *Balie*, zal ik kort zijn. De nieuwsbladen zullen u reeds voldoende op de hoogte van de zaak gebragt hebben. In den beginne speet het mij, dat ik met mijne kompagnie terugblijven moest; nu echter de zaak een zoo bedroevend einde heeft genomen, ben ik wederom blijde niet van de partij te zijn geweest.

In ieder geval zijn de *balinezen* geene verachtelijke tegenstanders en mannen die zich weten te verdedigen. Toen men voor *Djaga-rage* stond, merkte men, dat men dergelijke obstakels niet verwacht had, maar ook dat men niets daartegen konde doorzetten. De batterij zesponders schoot op honderd passen afstands tegen het groote fort, maar kon geene bres schieten. De borstweringen waren te sterk; van eenen storm daarop moest men insgelijks afzien, want de beide groote redouten waren met eene dertig voet diepe gracht verbonden, die even zoo steil afliep, als de escarpes van de versterkingen opgetrokken waren. In deze bevonden zich schietgaten, door welke de vijand een moorddadig vuur op onze colonne onderhield en het affuit van eenen houwitser stuk schoot. Wel sloeg de genie eene loopbrug over de gracht en deboucheerde eene stormcolonne daarover, om den vijand in den rug te attakeren, maar bij de keel werd deze door een moorddadig kruisvuur, uit een klein gedetacheerd werk en uit de redoute zelve, zoo ontvangen, dat men moest terugkeeren.

De generaal deed nu eene nieuwe stormcolonne aanrukken. Toen zich echter een vijandige troep, van vele duizend man, gewapend met de gevreesde lange lanzen, daarop

wierp en alles overhoop stak, toen de kapitein KELLERMAN, om aan de onzen lucht te maken, zijne laatste patroon verschoten had, moest men terugtrekken.

Ofschoon de onzen als helden gestreden hadden, viel er niet aan te denken om nog langer te blijven standhouden. Alle opofferingen door officieren en manschappen getroost, alle daarbij geleden verliezen, waren niet voldoende om de obstakels te overwinnen waarop men niet voorbereid was.

De *retraite* begon. Maar nu kwam nog een andere vijand te voorschijn, de dorst. Men had geen veldflesschen, en dus ook niets bij zich om de ondragelijke dorst te lesschen, terwijl men nog eenige mijlen marcheren moest, om het kampement aan het strand te bereiken. Wel is waar had men vivers medegenomen; maar deze hadden de koelies, toen zij merkten dat wij retireerden, weggeworpen, terwijl zij zelven op den loop gingen.

Na een verlies van driehonderd man, aan dooden en gekwetsten, embarkeerde de generaal.

Men doet hem het verwijt de attake met geen genoegzaam overleg gedaan, en den stier te onvoorzigtig bij de hoorns te hebben gepakt.

Dit verwijt had men hem natuurlijk niet gedaan, wanneer hij de versterkingen genomen had. Op *Sumatra* en, in het algemeen, bij al onze oorlogen, volgde men steeds deze taktiek. Men wierp zich onmiddelijk op den vijand, en was steeds verzekerd daardoor zijn doel te bereiken. Wie had verwacht hier een tweede *Bondjol* te vinden!

De les was echter zeer gevoelig, en mogt ons, voor de toekomst, wel wat meer op onze hoede doen zijn, vooral tegenover de *balinezen*, onbetwistbaar het dapperste en zelfstandigste volk in den archipel.

Dat het hierbij niet kan blijven spreekt als een boek. Wij moeten hun leeren, dat wij toch de sterkeren zijn, en dat zal geld kosten, waarvoor wij geen cent zullen terug-

krijgen. Het gaat hier niet zoo als in *Europa*, waar men den vijand eene oorlogs-kontributie kan opleggen, of voor zoo en zoo vele millioenen eenen wissel trekt op zijne schatkist. *Hier is niets te halen als grondgebied en dat, mijn waarde* HEIMES, *dat zoude ik niet eens willen hebben, want de balinezen zijn moeijelijk te regeren.*

Op dit oogenblik bestaat het eiland uit eene menigte kleine rijkjes, die dikwijls onder elkander in onmin verkeeren, en alleen, bij zekere gelegenheid, eenige neiging toonen tot eenen federatieven staat, onder één hoofd. Dit is echter eene meer religieuse dan politieke neiging, en daarom moet ik het ten hoogste betwijfelen, dat ons gouvernement de spil zoude kunnen worden, waarom zich de verscheidene vorsten zouden willen aansluiten. Mogt het echter toch daartoe willen overgaan, dan kan het zich onmiddelijk op alle mogelijke slechte gevolgen voorbereiden, als daar zijn het beslissen van onderlinge twisten, en het onderhouden van eene groote strijdmagt, om den scheidsregter te kunnen spelen.

Intusschen zijn onze troepen wederom naar hunne vroegere garnizoenen teruggekeerd.

Zoo als het bij dergelijke gevallen steeds gaat, heeft zich ook hier de spot meester gemaakt van het een en ander. Men wist dat de generaal, voor zijn gebruik, verscheidene moderateur-lampen had medegenomen. Dit in het oog houdende had een schalk eene prent geteekend, waarop de generaal te zien was, hoe hij, met eenen grooten pas, van het strand van *Balie*, op een schip stapte, terwijl hem eenige gewapende *balinezen* tot aan de zee volgden en hem zeer gedienstig, ieder met eene brandende moderateur in de hand, den weg wezen. Pikant, maar toch niet onaardig, niet waar?

Eene andere prent, die, zoo als men zegt, te *Singapore* vervaardigd is, vertoont eene zaal met een preekgestoelte

waarin een bok staat te preken. Het auditorium bestaat uit schapen.

Dat deze plaat eene zinspeling is op het opstotertje te *Batavia*, behoef ik u niet te zeggen. Met de schapen zijn onze goede inlandsche kinderen bedoeld, die, naar men beweert, onder vrijheid van drukpers niets meer en niets minder verstaan, dan dat de *Java-Courant* hun voor nietmetal zal verstrekt worden.

„Sancta simplicita!"

Maar, mijn hemel, zij zijn te dezen opzigte niet onverstandiger dan de russen, die, bij een dergelijk opstotertje riepen: *„leve de Constitutie!"* en, toen hun naar de beteekenis van dit woord gevraagd werd, beweerden, dat *Constitutie* de vrouw was van den grootvorst KONSTANTIJN.

Met deze anecdote besluit ik mijn lang epistel. Ik heb nu wederom, voor een paar maanden, genoeg van het brievenschrijven.

Vaar wel en zie dat gij terugkomt. Europa is geen land voor u.

Saluut!

69e BRIEF.

Dirk Voortman aan Werner.

Koeningan, den 24 September 1848.

Waarde Vriend!

Dat wij reeds op *Java* zijn zult gij uit de courant gelezen hebben, dat ik echter de opvolger van mijnen vroegeren kameraad BLIJEMAN, te *Koeningan*, zoude worden, had ik nooit kunnen droomen. En toch, waarde WERNER, is het zoo. Naauwelijks bevond ik mij tien dagen in een logement te *Batavia*, of mij werd medegedeeld dat ik in *Cheribon* geplaatst was, en ik mij onmiddelijk naar de plaats van mijne bestemming moest begeven.

Met dergelijke verhuizingskwestien reeds voldoende bekend, nam ik, reeds twee dagen daarna, plaats op den chineschen kustvaarder, den *Tartar*.

Mijne goede vrouw, die wederom naar een t'huis verlangde, had er volstrekt niets tegen, dat wij zoo spoedig moesten vertrekken, en, reeds twee dagen na ons vertrek van *Batavia*, bevonden wij ons in het kleine logement te *Cheribon*.

Ook hier hielden wij ons niet lang op, daar ik te *Koe-*

ningan geplaatst werd, en begaven wij ons, drie dagen na onze heugelijke aankomst, per postwagen naar ons nieuwe verblijf.

Ik had met den *Tartar* een geheel eenvoudig meubilair, benevens al het noodige, medegebragt om onmiddelijk ingespannen te zijn, en niet noodig te hebben, hier en daar te gaan leenen. Daar dit alles, nadat ik met mijne plaatsing bekend werd, vooruitgezonden was, betrokken wij ook onmiddelijk onze nieuwe woning.

Wel moesten wij, gedurende de eerste dagen, ons een beetje behelpen, maar dat beteekent niets bij het aangename bewustzijn, te weten, dat wij het gedurende dezen tijd aan niemand lastig gemaakt hadden, en er dus ook *geene verpligtingen op ons bleven rusten*.

Nu is wederom alles in orde en Koo zit even gerust met hare nicht in de voorgalerij van ons nieuwe huis, als vroeger te *Sinkara*.

Met mij is dit echter niet het geval. Voor mij heeft zich hier wederom eene nieuwe werkkring geopend, dat is de kontrôle op den *indigo* en eene eindelooze staten- en adviesen-makerij.

Cheribon is eene soort van *monster residentie*, in welke men proeven neemt.

In mijne afdeeling heeft men dit en met de koffij en met den indigo gedaan. Deze proeven zijn echter alles behalve gelukkig uitgevallen en hieraan draagt mijn vriend BLIJFMAN, de edele DIRK, voor het grootste gedeelte de schuld, want hij heeft, onder eene zwakke regering, misbruik gemaakt van zijn gezag om het kultuurstelsel *in extrême* toe te passen.

Ofschoon ik eerst sedert twee maanden hier ben, heb ik toch reeds voldoende bewijzen hiervoor in handen. Wel is waar, dat men hem te *Batavia* van deze beschuldiging heeft vrijgesproken, maar niet minder waar is het ook dat hij toch schuldig is. Laat mij u de zaak verklaren.

Het doel van het kultuurstelsel kent ge.

Plant voor mij koffij, onderhoud den aanplant, pluk de koffijboonen, droog ze, ontbolster ze en breng ze in mijn pakhuis. Ik geef je *f* 12.50 voor den pikol goede koffij. Hoe duur ik deze koffij, in *Europa* of, des noods — des noods? — te *Cheribon* verkoop, gaat je niets aan, want je hebt er verder geen zorg meê.

De heer BLIJFMAN gelast derhalve, dat men hier en daar en ginds, met het aanleggen van koffijtuinen moet beginnen. Hij wijst, onder vele andere plaatsen, ook de *Dessa Peloetoengan* aan, om koffij te gaan planten. Men maakt eenen uitgestrekten tuin, plant en ziet, dat de boomen uitmuntend opkomen, want eenen grond, zoo als deze, vindt men nergens.

In den tijd van nog geen drie jaren droegen de boomen reeds vruchten — maar, sedert dien tijd, hebben ze niets meer gedragen.

Gij rijdt door een bosch van koffijboomen, maar door geenen koffijtuin. De boomen bereiken eene hoogte van vier tot vijf ellen en zijn zoo weelderig opgeschoten en van takken en bladeren voorzien, dat zij, als het ware, eene ondoordringbare wildernis uitmaken, door welke geen zonnestraaltje heendringen kan.

Wie is bij magte om dezen groei te beletten? Of wilt ge daar koffijboonen gaan plukken, waar niets groeit als bladeren.

DIRK heeft hier van den koffijstruik te veel gevergd, en gedacht dat hij, uit dezelfde reden, uit welke hij zoo voorspoedig en weelderig groeit, ook even overvloedige vruchten dragen zal. Maar hij vergiste zich hierin, daar men, op eene hoogte van 4500 voeten geene koffij mag planten, wanneer men namenlijk, behalve de bladeren, ook nog boonen wenscht te oogsten.

Maar nog meer.

In het lagere gedeelte van *Tjiamie gebang*, heeft hij de *indigo-kultuur* ingevoerd en fabrieken gebouwd. Maar ook deze kultuur zullen wij moeten opgeven, want hij heeft er niet aan gedacht dat men daarvoor ook water noodig heeft.

Het is onbegrijpelijk, als men nagaat, met welke gedachteloosheid men, bij het invoeren van beide kulturen, te werk is gegaan, en nog bedenkt dat voor de indigo-kultuur, de beste sawahvelden van de bevolking moesten genomen worden.

Ik zal mijn best doen om de intrekking van deze, voor den inlander zoo lastige kultuur, door te zetten. Er zijn nog gronden genoeg op welke men, met goed succes, zal kunnen koffij planten, en deze is, in ieder geval, wanneer men bij het kultuurstelsel blijft, voor hen de meest voordeelige kultuur.

Blijfman heeft hier erg huisgehouden, en zou toch nog hier kunnen zitten, wanneer zich niet een zekere doortrekkende officier, bij het gouvernement, officiëel over hem beklaagd had.

Deze heer had, van *Tjiamis* komende, zijnen bediende met de bagage vooruitgezonden, om deze, wanneer hij te *Cheribon* zou aankomen, onmiddelijk ter beschikking te kunnen hebben. De bediende, te paard achter de goederen van zijnen heer rijdende, komt, op eenen goeden morgen, het huis van den kontrôleur voorbij, zonder eenigen erg te hebben in een paar oppassers, die voor den stoep zitten. Naauwelijks kwam hij bij deze geelvinken, of ze vlogen op hem toe, trokken hem van het paard en noodzaakten hem, in de voorgalerij van het arrestlokaal plaats te nemen en af te wachten welke beschikking de kontrôleur zoude nemen.

Deze moet juist niet in den besten luim geweest zijn, want eerst des avonds, na vijf uur, liet hij den bediende met de bagage vertrekken. Toevallig kwam juist diens

baas voorbij. Toen deze zijnen bediende met de bagage bespeurde, die hij reeds te *Cheribon* waande, kwam het tot eene verklaring. De luitenant, die niet weinig verontwaardigd was over de onbekookte en autokratische handelwijze, van den heer Dirk Blijfman, bragt ZEd eene visite en beloofde hem, na het geval te hebben vernomen, er onmiddelijk aangifte van te doen, en aan zijnen chef, te *Batavia*, te vragen: op grond van welke bepaling hij van eenen reizenden bediende vergde, dat deze, voor het huis van den kontrôleur gekomen, van het paard steeg, en met de bagage van zijnen heer zoo langen tijd daar vertoefde.

De klagt van den officier, even als de verdere brieven van diens chef, aan den gouverneur-generaal, moeten nog al op pooten hebben gestaan, want Dirk werd onmiddelijk overgeplaatst.

Wanneer echter zoo iets voorvalt, dan verschijnen, in de meeste gevallen, nog meer klagers. Wakker gemaakt door dit eene geval, kwamen nu van alle kanten menschen, die zich over den afgetreden kontrôleur te beklagen hadden. En zoo kwam men achter zaken, die men anders nooit zoude gehoord hebben, allen van eenen aard, die Blijfmans karakter geenen eer aandoet.

Enfin, hij is nu weg van hier, en het was hoog tijd dat hij wegkwam ook.

Maar genoeg over de dienstzaken. Ik zal u van eene verdere uiteenzetting verschoonen. De heer Dirk Blijfman zal echter door mij tot eene nadere toelichting, omtrent het een en ander, uitgenoodigd worden. Wel is waar, heb ik het regt niet, de eene of andere verklaring, omtrent dienstzaken, van hem te verlangen, maar onder omstandigheden, zoo als die welke mij nopen mij tot hem te wenden, zal hij mijn schrijven zeer gaarne verontschuldigen.

De tijding van de fransche revolutie, heeft ons, wel is

waar, verrast, maar heeft bij ons niet dien indruk gemaakt, als bij u en anderen. Eene terugwerking op Indië scheen mij niet denkbaar en mogelijk.

Onze europeesche maatschappij is nog niet groot genoeg, om zich onafhandelijk van het moederland te kunnen verklaren en, heeft niet de minste kans, om zich als eene republiek staande te houden. Een raisonnoment hierover is ten eenen male nutteloos, want de redenen vallen den minst ingewijde in het oog. Ook geloof ik niet, dat men, te *Batavia*, ooit aan eene dergelijke hersenschim gedacht heeft.

Ik vind het echter goed, dat men ook aan de inboorlingen denkt, en voor dezen in de bres springt, zoo als het, volgens mijn inzien, hoog tijd wordt om toch ook iets voor deze gewesten te doen.

Uit den grond van mijn hart wensch ik, dat men in Europa tot inzigt moge komen, en dat men, bij de ophanden keuze, van eenen gouverneur-generaal, het oog moge werpen op iemand, die bezield is door zuiver menschelijke principen. Er valt hier veel te veranderen en te verbeteren, zoo veel, mijn beste vriend, dat er veel moed en zedelijke kracht toe behoort, om de hand te slaan aan het schoonmaken van dezen *augiasstal*.

Wie zal de vele en zoo zwaar drukkende heerendiensten willen of durven afschaffen.

Men moet huizen, scholen, bruggen en fabrieken, voor nietmetal bouwen — wegen aanleggen en onderhouden voor niets — voor de europeesche en inlandsche ambtenaren wachtdienst doen, hout kappen, gras snijden, dienstpaarden leveren, brieven overbrengen, melkbeesten leenen, enz. enz. alles zonder vergoeding — ja men wordt nog uitgenoodigd om groote en ver verwijderde koffijtuinen in orde te houden en, aan de zoo lastige indigo- en suiker-kultuur te werken, voor eene allererbarmelijke vergoeding.

Wie zal de passer (1) *pacht durven afschaffen?*

Geene grootere weldaad kan men der bevolking bewijzen, dan wanneer men dezen bloedzuiger wegneemt. Het is hartverscheurend wanneer men, op eenen passerdag, aan eenen van de kruiswegen voor *Koeningan* gaat staan, en de chinezen gadeslaat, die de menschen, welke naar de markt gaan, visiteren. Voor ieder artikel moet betaald worden. De kleinste tros *pisangen* wordt met een *kobang* (»twee duiten") belast. Als dit maar op eene welvoegelijke wijze geschiedde; maar de chinezen, die door den hoofdpachter hiervoor in dienst genomen worden, zijn, in den regel, brutale vlegels en schoften. Zij vragen zoo veel als hun goeddunkt en bekommeren zich weinig om de klagten van de arme menschen, voor wie buitendien nog elke weg versperd is, om regt te verkrijgen.

Wat moet ik doen, wanneer men met klagten van dien aard bij mij komt? Heb ik een reglement, een tarief, eene schaal om, op grond daarvan, aan den chinees een verwijt te kunnen doen? Moet hij niet maandelijks eene zekere som aan het gouvernement uitkeeren om daarvoor het regt te verkrijgen, den javaan uit te zuigen, volgens zijne wijze van zien, en niet volgens een tarief, of eene bepaling? En dien ik hem, als landsdienaar, niet eerder te helpen aan het bekomen van dit verkregen regt, dan dat ik mij aan de zijde schaar van het volk, dat hij uitzuigt. *Wat doe ik met mijn goed hart tegenover zijn goed regt?*

Wie zal *scholen bouwen voor de javanen?* Ik weet uit eene goede bron, dat men te *M.* voor het bouwen van eene school, niet meer dan het geld voor het inkoopen van spijkers, glasruiten en ijzerwerken heeft goed gedaan, terwijl steenen, hout, kalk en zand door de bevolking, voor niet-

(1) Bazar of markt, hier passer genoemd.

metal, geleverd werden. Ge zult nu meenen dat zij voor eene school, waarin hunne kinderen moeten onderwezen worden, toch ook wel het een en ander mogen bijdragen — Goed — *maar het schoolgebouw was voor europeesche kinderen bestemd* — begrijp je — voor hen werd er een uit bamboes vervaardigd — dat is beter — en men blijft er gezond bij.

En dan de inlandsche kinderen: de afstammelingen van ons, onze spruiten? Waar moeten wij deze doen opvoeden? In Europa? En wie moet dat betalen? Wij natuurlijk, die het kunnen doen. De overigen moeten ze maar in Indië op school zenden, natuurlijk op eene van de hoofdplaatsen, want in de binnenlanden bestaan geen scholen.

Waarom moeten zich de in Indië geboren kinderen doen naturaliseren?" Zij, wier ouders *hollanders* zijn; zij, die in eene kolonie geboren zijn, welke aan ons toebehoort!! — ik weet niet of men hierover lachen of huilen moet, maar het is allertreurigst, dat verzeker ik u, en niet te verdeedigen. Zoude men zich in iets bezondigen, of den naam van eenen *hollander* te kort doen, wanneer men eenvoudig bepaalde, dat ieder, die van eenen europeaan afstamt, en die in eene van onze koloniën geboren is, een *hollander* is?

Ik kan mij geen kleingeestiger en toch verwaander principe denken, dan het zoogenoemde nationaliteits-principe. Hoe flaauw is het, wanneer iemand zich iets laat voorstaan omdat hij een franschman is, een van de groote natie, of een genuees, een landsman van COLUMBUS of een ier, afkomstig van het groene eiland enz. enz.; als of zijne voorouders hem tot iets, in den waren zin des woords, konden maken.

Niets akeliger dan dit herkaauwen van het gras, dat het voorgeslacht afgemaaid en opgegeten heeft.

Neen, man, dat maakt ons noch groot, noch sterk; maar wel datgene, wat wij zelven doen uit eigen kracht.

Ik kom nu eenigzins van de zaak af, maar dat doet geen

kwaad, want het behoort er toch bij. Wanneer wij derhalve eens overgaan in een ander leven, en gelijktijdig met een stuk of tien andere nationaliteiten, voor de poort van den hemel aankomen, dan behoeven wij niets meer en niets minder te zeggen dan: *„Ik ben een hollander!"* om PETRUS te hooren zeggen: *Kom maar het eerste binnen!"* Natuurlijk wegen onze voorvaderen het zwaarste en op die kunnen b. v. de *javanen* zich niet beroepen.

Verbeeld je, dat nu PETRUS eens niet goed geslapen had, of zoo iets ..... en riep: *Kom, geen praatjes, ventje! van daag is de javaan de eerste; nota bene, de niet genaturaliseerde!*

Dus, beste WERNER, mogt gij eens gouverneur-generaal worden, wees dan zoo goed en schaf deze nonsensbepaling af. Denk daarbij aan *Noord-Amerika*. Het is eene schande, dat zich mannen, die op *Ceylon*, onder onze heerschappij, of in onze *West-Indiën*, geboren zijn, en reeds hooge ambten bekleedden, hebben moeten doen naturaliseren.

„Geeft met den meest verschuldigden eerbied te kennen: enz. enz. om hem, rekwestrant, tot hollander te willen benoemen."

„Hoe vindt je dit?"

Het is derhalve te hopen, dat de mannen welke in de *Harmonie, te Batavia*, de belangen van hunne nakomelingen hebben besproken, dit niet te vergeefs hebben gedaan.

Ik neem den hoed voor hen af, want het zijn mannen van regtschapen voornemens en edele beginselen; lang zullen ze leven!"

Dat noem ik nu geen politiek drijven. Het wordt tijd dat ik u wederom bij de vrouw des huizes breng. Zij zit met haren spruit in de voorgalerij en verheugt zich in haar leven, en in het zijne.

Gelukkige vrouw!

Wat is voor haar de politiek?

Zij lacht er over, wanneer ik haar, in zekere opgewondenheid, de eene of andere schoonklinkende proklamatie voorlees, en roept mij toe: *Woorden, niets als woorden!*"

En zij heeft gelijk, mijn waarde.

De geheele komedie begint vervelend te worden. Men kan zoo tamelijk zonder bril zien, waar het heen moet. Hoe lang zal het nog duren, alvorens zich een van de volksleiders meester weet te maken van de beweging, en daar *Frankrijk* noch voor eene republiek, noch voor eene konstitutionele monarchie, in den geest van de engelsche, deugt, zal er een diktator of autokraat moeten komen, om de grootste schreeuwers onder den duim te krijgen.

Maar genoeg hierover!

Ik heb in de courant gelezen, dat BLIJFMAN in den echt is getreden. Gelukkige kerel! En nog wel met een rijk meisje. Zij moet, wel is waar, geene ASPASIA zijn, maar geest en hart zijn, bij mijnen vriend den behoudsman, van eenen hoogst ondergeschikten aard. Hij zocht naar eenen geldzak en dien heeft hij gevonden; toont zijne vrouw nu nog een hart te bezitten en heeft zij bekoorlijkheden, die hem kunnen boeijen, dan is dit nog beter en tevens eene surprise, op welke hij niet gerekend heeft.

Wanneer zullen wij u wederom eens kunnen ontmoeten?

Wees gegroet van mijne vrouw en van

Den Uwen!

70e BRIEF.

De landhuurder Benello aan de Firma D. . . en Co. te Samarang.

Tirto-Sari, den 21 November 1848.

WelEdele Heeren!

Ik deel UEd. mede dat ik genoodzaakt was alhier eenen wissel op u te trekken, groot *tweeduizend gulden* recepis. Weest dus in het vervolg zoo goed en zendt mij de remisen, die ik verlang en die ik voor de uitbreiding van mijne zaken noodig heb.

Achtend

BENELLO.

71e BRIEF.

De firma D. . . en Co. te Samarang aan den Heer Benello in Djocjocarta.

Samarang, 1 *December* 1848.

Mijnheer!

Met referte tot uwe geachte letteren van den 21 *November*, hebben wij de eer te berigten, dat wij UEd. in den loop van dit jaar geene gelden meer zullen remitteren, dan die, welke wij u in ons contract toegezegd hebben.

Eene voorloopige afrekening heeft ons doen zien, dat uwe zaken op eene schromelijke wijze achteruit gaan, en dat uwe productie van *indigo*, zoowel wat de *kwantiteit* als de *kwaliteit* betreft, tegenover uwe vele uitgaven, niet opweegt.

Wij zullen UEd. over eenige dagen, en na onze boeken te hebben gesloten, de afrekening met ons doen geworden, wanneer u zelf kunt zien in hoever wij het regt hebben, u grootere remisen te weigeren, dan die waartoe wij ons verbonden hebben. Tot nadere beslissing, zullen wij uwe wissels *niet accepteren*.

De firma D... en Co.

72e BRIEF.

De landhuurder Benello aan de firma D. . . en Co. te Samarang.

Tirto Sari, *den* 10 *December* 1848.

WelEdele Heeren!

Ik begrijp niet hoe u mij geld kunt weigeren. Tot nu toe heb ik even zoo veel indigo gemaakt als een ander, en zoo ver ik weet, van de beste kwaliteit. Ik heb, wel is waar, gedurende den laatsten tijd wat meer dan gewoonlijk uitgegeven, maar dit heb ik niet kunnen vermijden, daar mijne huwelijksreis en wat er mede verbonden was, hiertoe aanleiding gaven.

Overigens vermeen ik, dat mijne zaak genoegzame waarborgen voor u oplevert, en wensch in het vervolg van verwijten en zedekundige voorlezingen verschoond te blijven. Hebt UEd. geen geld over, voor mijne zaak, dan kan ik die niet langer onder uw beheer laten. *Ik* moet weten wat ik noodig heb, want *ik* ben de eigenaar van de zaak.

Achtend

BENELLO.

73e BRIEF.

De firma D... en Co. aan den Heer Benello.

Samarang, den 1 Januarij 1849.

WelEdele Heer!

In antwoord op uwen geachten, dato 10 December 1848, hebben wij de eer u hiernevens de afrekening over het afgeloopen jaar toe te zenden. Uit deze blijkt, dat dit boekjaar voor u *een te kort oplevert van f* 24,620, die wij op het volgende boekjaar, met *negen procent renten*, zullen overnemen.

Aangenaam zoude het ons zijn, wanneer UEd. zich de moeite wilde getroosten om eene reis naar herwaarts te doen, ten einde over uwe belangen met ons te komen confereren

De firma D... en Co.

74e BRIEF.

Christine Benello aan Mevrouw Koo Voortman te Koeningan.

Tirto-Sari, den 18 *Maart* 1849.

Waarde Koo!

Beklaag mij, want ik ben ongelukkig!

Wie heeft den moed om een verwijt te doen, aan hem, die ten spijt van alle goede raadgevingen zijn leven aan een gebrekkig vaartuig toevertrouwde en spoedig daarop, als een schipbreukeling, aan het barre strand van eene onherbergzame kust geworpen wordt.

Gij, mijne dierbare vriendin, gij mijne raadgeefster en vooruitziende moeder — gij zult mij daarom niet van u afwijzen, maar mij steunen door uwe raadgevingen.

Ook ik lig, even als de aan het strand geworpen ongelukkige reiziger, met mijne hoop en blijde verwachting, aan het barre strand van eene woeste kust, en alles wat zich mijne verbeelding van den man mijner keuze en van het geluk der echt heeft voorgesteld, alles — alles ligt verpletterd aan mijne voeten.

Ik ben zeer ongelukkig, ja zoo ongelukkig dat ik hoegenaamd geene kans zie, om uit dezen toestand te geraken. Hart en verstand, beiden, weigeren wij hunnen dienst en

datgene, wat zij mij in mijnen zoo onbeschrijfelijken toestand toeroepen, is niet van dien aard, dat ik daaruit troost zoude kunnen putten.

O Koo! had ik maar geluisterd naar uwe waarschuwende stem!

Zie, ik roep mij alles in het geheugen terug, wat mij tezamen over onze toekomst en over de mannen in het algemeen hebben gedacht en gesproken. Nooit echter kwamen wij op de gedachte, dat de beminde man, de man aan wien wij ons geheel overgeven, dat deze *ons ontrouw zoude kunnen worden*. Nooit spraken wij over een dergelijk geval, want wij verkeerden in zekeren staat van onvermogen om daarover te kunnen oordeelen. Ware dit echter niet het geval geweest, dan voorzeker zoude ik niet zoo ondoordacht gehandeld hebben, mij niet zoo spoedig in de armen hebben geworpen van hem, die niet waardig is een hart te hebben bezeten, zoo als het mijne was toen ik hem trouwde.

Haat en verachting hebben de edele gevoelens uit mijnen boezem verdrongen, en nooit, nooit zal de liefde daarin terugkeeren.

O mijne dierbare vriendin! Waarom heb ik uwen raad niet opgevolgd, en waarom treedt nu, op dit oogenblik, de gestalte van den man dien ik zoo doodelijk gekwetst heb, tusschen mij en mijn noodlot?

Wat was het, dat mij zoo onmeedogend maakte voor zijnen hartstogt, terwijl ik mij zoo spoedig aan eenen anderen heb overgegeven, die mij bedrogen heeft in woord en daad?

Te vergeefs roep ik mij alles in het geheugen terug wat tusschen mij en WERNER is voorgevallen; te vergeefs wil ik mijne handelingen verontschuldigen, — ik ben de schuldige en ik moet er voor boeten — bitter boeten.

De hemel moge mij kracht geven, om mij staande te houden in dezen vreeselijken toestand.

Gij, mijne dierbare Koo, gij die het hoogste geluk des levens smaakt, die bemind wordt door eenen edeldenkenden man, die reeds een pand der liefde op uwen schoot moogt zien dartelen, gij zult mij begrijpen, wanneer ik mij met mijne smart aan uwe borst werp, en uitroep, dat voor mij geen geluk meer bestaat!

Schuldig, schuldig! zoo roept mij eene stem toe, gij zelve hebt uw geluk van u gestoten, gij zelve hebt u het lot gekozen en bereid, dat nu met al het gewigt der noodzakelijkheid op uwe schouders ligt. — Wat verlangt gij, — wien beschuldigt gij?

Waarom ben ik niet uit eene grovere stof gemaakt; waarom ben ik niet zoo geschapen als de vrouwen die alleen in de materie leven en onbewust zijn van den geest? Waarom?

Maar ik verdwaal in eenen doolhof van vragen en redeneringen, die mij niet kunnen helpen, mij het geluk niet brengen, waarnaar ik verlang.

Alle redeneringen schieten te kort tegenover feiten en de fijnste drogredenen der filosofie, dienen alleen om mij de ellende waarin ik mij gedompeld heb, volkomen te doen kennen.

Schrijf mij, troost mij! Giet balsem in mijn hart. Laat mij niet te vergeefs roepen om u, mijne eenige en ware vriendin.

Uwe CHRISTINE.

75e BRIEF.

Koo Voortman aan Mevrouw Christine Benello.

Koeningan, den 25 Maart 1849.

Waarde Christi!

Ik beklaag u. Gij verdient een beter lot!

Wij hebben het vooruitgezien en alles is zoo gekomen als het heeft moeten komen. De wetten der natuur zijn onveranderlijk, overal dezelfden.

Leg eenen kogel op een schuin vlak en hij zal onophoudelijk naar beneden rollen en in de diepte storten. Noch uw bidden, noch uw roepen zullen hem tegenhouden in zijne vaart; ja over de hinderpalen die hem in den weg gelegd worden zal hij heenvliegen, om met versnelde vaart zijn verderf te gemoet te snellen.

Wie zal u helpen, arme vriendin, wie? Hoe onvoldoende zal de troost zijn dien ik in uwe ziel zal kunnen storten, hoe koud zullen en moeten u mijne woorden in de ooren klinken, bijaldien gij niet zelve eene bron in u draagt, die u den verzachtenden balsem kan bieden.

Ik kan u geenen anderen vertrooster aanbieden, dan u zelve.

Na den ontvangst van uwen brief, welks inhoud ons niet zoo zeer verraste als bevreemdde, daar hij reeds zoo vroeg van eene katastrofe getuigde, die wij dachten, dat eerst na eenige jaren zoude moeten plaats vinden, — hebben wij ons uwen ongelukkigen toestand, met innige zorg, voor oogen gebragt. Wij hebben gedaan, zoo als de docter bij het ziekbed van den zieke doet, en ons alles voor den geest gehaald wat ik u heb geschreven en wat ge mij hebt geantwoord.

Uit al deze preliminarien bleek ons, dat gij, lieve Christi, met de meeste overhaasting in uw ongeluk zijt geloopen, zonder u aan mijnen goeden raad te storen, en dat Werner en ik met zekerheid vooruitzagen, dat gij spoedig tot inzigt zoudet komen.

Bedenk eens in welken toestand die man zich bevond, welke zoo veel van u hield, in welken toestand, daar hij de verzekering had, dat gij in het verderf rendet, maar niet in staat was u daarvan terug te houden.

Benello was geen man voor u. Maar noch ik, noch Werner kenden hem en wij waren derhalve ook niet in staat, u voor hem te waarschuwen.

Later, toen hij van anderen het een en ander vernam, dat hem als een onwaardig subject deed kennen, konde hij geen geloof er aan hechten, en was het ook niet zijne zaak u daarop oplettend te maken, daar uw prikkelbaar gemoed niets anders daarin gezien had, als eene ongelukkige proef om u van hem af te trekken.

En zoo is alles gekomen, zoo als het moest komen en gij roept uit de diepte van den afgrond: help mij!

Volgens onze overtuiging zijn maar twee wegen mogelijk, om uit deze situatie te geraken.

Gij draagt uw ongeluk als een wijsgeer, of beproeft om u daaraan te onttrekken, door eene echtscheiding te provoceren.

Dit laatste is het radikaalste middel, en zoude, wanneer ik in uw geval ware, — God verhoede het — voor mij het eenige zijn.

Ge dient niet te wijfelen en u kordaat af te vragen, wat het is dat uw hart van verontwaardiging doet ineenkrimpen, en wat ge, als een redelijk schepsel en de vrouw eens mans, die zijne belofte geschonden heeft, in dit geval zoudet willen en kunnen doen.

Wanneer ge echter maar voor een oogenblik twijfelt en vermeent, tegen den stroom van uwe gevoelens niet te kunnen oproeijen, ga dan niet over tot het uiterste, maar draag uw leed, — uwe schande met geduld.

Spreek met uwen man, houd hem zijn gedrag voor oogen en vraag hem om eene verklaring.

Deze moet voor u voldoende zijn, om u den weg aan te wijzen, welken gij verder wilt bewandelen.

Keert hij als berouwhebbende tot u terug, dan moet ge weten of ge hieraan kunt en wilt gelooven; wijst hij uw voorstel van de hand, dan is het tijd, dat ge uw verlangen naar scheiding kenbaar maakt.

Een storm zal het gevolg hiervan zijn.

Ge dient hierop voorbereid te wezen, en zijn huis te verlaten.

Het overige moet uw advokaat doen.

Voor zoo ver gaat alles goed. Maar nu is de vraag, wat zal BENELLO doen, en wat zal de raad van justitie antwoorden op uwe klagt en de aanvraag om scheiding.

De wetgeving voorziet maar schoorvoetende, en in den uitersten nood, in zulke gevallen, en gaat hoogst ongaarne er toe over, eenen band te verbreken dien zij zelve, uit eene zoo sterke stof, heeft vervaardigd.

Er moeten hoogst bezwarende omstandigheden te berde gebragt worden, gij moet getuigen kunnen bijbrengen, herhaalde malen in verhoor komen, om na dit alles nog gevaar te loopen, na eene maandenlange marteling, te worden

afgewezen — afgewezen met uwen eisch om scheiding van tafel en bed.

Ja, beste CHRISTI, dat alles staat u te wachten. Wat zult gij nu doen? Vraag het u nog eens af en doe mij uw besluit kennen. Ik en mijn man zijn verlangend u te helpen, maar wij zouden u in ieder geval wenschen te spreken, alvorens wij verder gaan met u raad te geven

Welken troost kan ik u zenden, hoe zal ik mijne gedachten in volzinnen kleeden om ze u, bij wijze van medicijn, te doen innemen.

Kan ik u met den vinger naar den hemel wijzen en u toeroepen: zoek daar troost, bij hem, dien wij niet kennen Heeft hij eene medicijn voor een gebroken hart? Kan ik u op de eeuwigheid wijzen, op een beter leven? En al kon ik het — wat moet ge doen, voor dat het zoo ver is? Bidden en werken?

CHRISTI, ik heb geenen anderen troost voor u dan dien welke ons eigen verstand ons aan de hand doet. Waart gij eene van die vrouwen, welke uit een gebedenboek troost halen, in ieder voorval van het leven, of die op de knien kunnen vallen, voor het beeld van eenen god of eene godin, ik zoude u daarop wijzen. Maar ge hebt, met mij, de moderne wijsheid ingezogen, en de dingen en toestanden bij hunnen waren naam hooren noemen en leeren onderzoeken volgens hunnen aard, — en daarom moet ik u toeroepen:

„Help yourself."

Gij hebt u een eigen *Golgotha* geschapen, en aan het kruis hangende, even zoo als CHRISTUS, kan mijn troost u niet helpen.

Trek dus manmoedig de lans uit uwe borst en genees de wond door uwe zedelijke kracht, door uw geloof aan. . . . . u zelve!

Uwe vriendin. . . . . .

76e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Willem I, den 10 *Mei* 1849.

Amice!

Zoo even ontvang ik eenen brief uit *Europa*. HEIMES komt terug, ja is mogelijk met deze landmail reeds aangekomen.

Een ander berigt uit *Djocjocarta* meldt mij, dat CHRISTINE BENELLO haren man verlaten heeft en zich in het huis bevindt van eenen anderen landhuurder, te. . . .

De aanleiding tot dezen stap moet, volgens den eenen in hare verregaande jalousie, volgens den anderen berigtgever, in zijne buitensporige leefwijze, gezocht worden. Ik geloof het laatste.

Hebt gij ook eenig berigt van haar, doe het mij dan toekomen.

Ik houd nog steeds van haar. Arme vrouw, wie konde haar waarschuwen!? Wie zal nu naast haar staan om haar raad te geven?

Ofschoon sommigen beweren, dat het, in de meeste gevallen, de schuld van de vrouw is, wanneer haar man ontrouw

wordt, en ik dit, uit raisonnement, gaarne toestem, zoo draagt zij, in dit geval, toch niet de schuld.

De vrouwen verlangen bijna steeds te veel van hare mannen, zonder te bedenken, dat deze ook wederkeerig het regt hebben, het een en ander van haar te verlangen.

De hoofdzaak is natuurlijk liefde en achting. De eerstgenoemde bewandelt toch, hoe men er ook over moge denken, meestendeels zeer materiele wegen. Bij alle liefde welke de man voor zijne vrouw koestert, zal deze toch van lieverlede moeten verflaauwen, wanneer zij ophoudt lieftallig te zijn, of, wanneer zij gebreken krijgt, welke de ilusie storen of wegnemen, die den man steeds, tegenover de ongehuwde, kan boeijen.

Eene geestige, beminnelijke, betooverend schoone vrouw zal, wanneer zij slordig is, hare kleeding negligeert, of ligtzinnig over kleinigheden heenstapt, die in het materiële leven ingrijpen, zeer spoedig bemerken, dat haar man niet meer dezelfde is, en, met zekeren tegenzin bij haar vertoeft.

Hare jaloesie zal hem uit het huis en uit hare armen scheuren — uit het huis, dat nooit in orde is — uit hare armen, om dat zij niets geeft om haar toilet en haar ligchaam — en dat vindt hij elders beter, veel beter?

„Wat?!" zal zij dan uitroepen. „Is het mogelijk! konde hij mij opofferen aan deze kokette?"

Neen madame, zij is geene kokette; maar zij loopt niet, van des ochtends tot des avonds laat, met ongekamd haar rond, zij is steeds sierlijk en zindelijk gekleed en zoo als haar man het gaarne ziet, weet ge, met een rose lint in het haar, met een strookje hier of een garneersel daar, enz. enz., met één woord zij let op zijne kleine liefhebberijen, ten einde hem aan zich te boeijen.

Geloof mij vriend, *de meeste ongelukkige huwelijken spruiten*

uit nietige omstandigheden voort en uit de wijze waarmede de vrouw haren man *op haar uiterlijk vergast*, of met hare vermoedens plaagt.

Noch het een, noch het ander kan de man verdragen.

Ge zult verstomd staan dat ik, de ongetrouwde man, over dergelijke onderwerpen spreek, die mij, uit eigen ondervinding, niet bekend kunnen zijn. Maar ik woon hier in de nabijheid van een paar familiën, in wier huizen louter comedie, ter stichting van den ingewijde, gespeeld wordt.

De eene familie is in het bezit van eene vrouw, zoo als ik ze heb omschreven, en de eenige reden, dat de man haar ontrouw is, ligt in hare verregaande verwaarloozing van zijne liefhebberij — de zindelijkheid.

In het andere huishouden is de vrouw degene welke reden tot klagten had, en, ten gevolge daarvan, haren man met een paar voorbeeldig fraaije hertshorens bedeeld heeft.

Daar dit een van die gevallen is, welke hier, in Indie, zoo dikwijls voorkomen, wil ik het u wat breedvoeriger beschrijven. Ge kunt het, bij gelegenheid, aan den eenen of anderen ter lezing aanbieden, die in dezelfde termen valt als mijn held.

Kapitein G.... was een man bij de vijftig jaren. Hij bevond zich reeds omstreeks twintig jaren in Indie en had geleefd en genoten, zoo veel beurs en ligchaam het hem veroorloofden.

Van een *sanguinisch lymphatisch temperament* zijnde, kwam hij, bij zekere gelegenheid, tot de overtuiging, dat hem, tot verjonging van zijn veelzijdig afgenomen ligchaamsgestel, niets beter zoude kunnen dienen, dan eene jonge en krachtig ontwikkelde vrouw.

Hij gaf aan zijne javaansche huishoudster, die, gedurende twaalf — *zegge twaalf jaren*, bij hem alle vereischte diensten verrigt had, en zich om zijn leven, buiten het huis, niet

het minste bekommerde — haar eervol ontslag, hield om de hand aan van de jonge jufvrouw v. St... en huwde haar.

Ernestine — ik wil haar zoo noemen, eene brilliante brunette, met oogen vol vuur, en lange, golvende krullen, — Ernestine, die eene zeer gedistingeerde opvoeding, in *Engeland*, had genoten, had reeds verscheiden aanzoeken om haar bezit van de hand gewezen, en reikte deze, tot verbazing van iedereen, op eenen goeden dag aan kapitein G....

Van liefde, of eenige genegenheid, konde hoegenaamd geene sprake zijn, en daar hij, noch in de militaire hierarchie eenen hoogen rang bekleedde, noch een buitengewoon vermogen bezat, zoo had men wel eenigzins het regt om te vragen: welke drijfveeren kunnen haar toch wel hebben doen besluiten, om hem te huwen,

Enfin, zij trouwden en voerden eenen zekeren staat; dat wil zeggen zij zagen vele menschen.

Dat onder deze menschen zich vele officieren bevonden, is natuurlijk, want op *Willem I* bestaat de bevolking alleen uit militairen. Dat men behalve de getrouwde heeren, met hunne respectieve echtgenooten, ook ongetrouwden ontving, is dus ook zeer natuurlijk, terwijl het dan verder niet onnatuurlijk was, dat mevrouw spoedig met den eenen of den anderen jongen Ajax aan de piano zat, om of een *quatre mains* met hem te spelen — b. v. *Lieder ohne Worte* — of hem bij het fluitspel te accompagneren —

En speelde zij niet overheerlijk op de piano? speelde luitenant A... niet met het meeste gevoel op de fluit? Zongen zij niet beiden, met zulk eene wegslepende stem, het vermaarde *duo* uit *Don* Juan: *Reich mir die hand, mein leben!*' dat men niet wist wat men meer moest bewonderen, de vaardigheid, of het gevoel waarmede gezongen werd.

Maar wat deed haar man gedurende dezen tijd?

Hij zat met eenen jongen officier, in een hoekje van den salon en vertelde hem iets van *Brussel en de beeldig mooije meiden die daar waren;* en hoe men zich daar, met deze, kon amuseren als men wilde.

Is het te verwonderen dat het hart van ERNESTINE zich getrokken gevoelde tot den jeugdigen, chevaleresken, brilliant opgevoedden officier, die met haar zong:

"Kom in mein Schloss mit mir!"

Eenigen tijd hierop was bij ons, in het *kampement*, alles in rep en roer. ERNESTINE, of beter gezegd Mevrouw G... had, des nachts en te paard, het huis van haren man verlaten, en was, alleen door eene van hare slavinnen vergezeld, meer dan acht mijlen ver gereden, om bij hare familie een toevluchtsoord te zoeken tegen de woede van haren man.

"Wat was er dan gebeurd?" vroegen wij aan RAKSINA, de andere slavin.

"Haar man heeft een mes naar haar geworpen!"

"En waarom RAKSINA?"

"*Nonja* had hem medegedeeld dat zij in blijde verwachting was," vervolgde de gevraagde schoorvoetende.

"En daarom. . ."

"Ja daarom, wierp hij een mes naar haar, want hij wist zich niet te herinneren dat hij. . .

Hier, beste vriend, liggen een hoop steenen; neem ze op en werp ze naar de vrouw! *Ik doe het niet.*

Kan ik nu wederom terugkomen op CHRISTINE? Ofschoon zij in geheel andere omstandigheden verkeerde en tot nu toe geen smet op haar rust, — wat zal het gevolg zijn van haren stap?

Weg, weg met dit onderwerp, en laat mij niet wederom

daarop terugkomen. Ik heb uitspanningen noodig, en deze heb ik gedurende de laatste dagen gezocht, zoo veel mijne werkzaamheden mij slechts veroorloofden.

Ik ben te *Salatiga* geweest in de koffijtuinen van *Djati roenggo*, te *Somowono* en de hemel weet waar. Maar vooral heeft mij de meeste afleiding gegeven, het gezellige verkeer dat ik met de jonge mannen, van mijne intellectuele rigting, mogt genieten.

Eene toer te paard, met eenige van onze *mirmidonen* geeft mij meer afleiding dan een boek.

Bij een van deze uitstapjes hadden wij een aardig avontuur. Ik zal het u verhalen, dewijl het u een inzigt geeft in het karakter van onze goede *javaantjes*.

Met ons vieren, van *Bawen* terugrijdende, vonden wij, op den grooten weg, een troepje javaansche mannen en vrouwen, die rondom een op den grond liggend voorwerp gegroepeerd stonden.

Naderbij gekomen zijnde ontwaarden wij een mensch, op den grond uitgestrekt, en hoorden wij dat het een bedelaar was, die, ten gevolge van uitputting of de eene of andere ziekte, daar moest nedergevallen zijn.

"Draagt den armen sukkel naar zijn huis," riepen wij hun toe.

"Hij behoort hier niet," werd ons geantwoord.

"Brengt hem dan in een van uwe huizen, tot dat hij wat bijgekomen is."

"Hij heeft mogelijk eene besmettende ziekte"; antwoordde er een.

"Gij moet hem toch, in ieder geval van hier wegbrengen. Hoe ligt dat een wagen of kar komt en hem overrijdt. Komaan, draagt hem weg,"

De nieuwsgierige heeren javanen verwijderden zich langzaam en lieten den armen kerel, hunnen landsman, aan zijn lot over.

„Heb je ooit zulk een volkje gezien!" riep een van ons, en boog zich met eenen weemoedigen glimlach over zijn paard. „De man kan hier toch niet blijven liggen. „Welnu kameraden, laat ons onzen pligt doen."

Wij stapten af, pakten den armen kerel bij zijne vier verlengstukken en droegen hem, lachende, over de *galangan* [1] naar een plekje, waar hij ten minste niet overreden konde worden. Vervolgens stopten wij hem een gulden of wat, want wij hadden niet meer op zak, in de hand, en beloofden hem, door het distriktshoofd hulp te zullen zenden.

„Houd je maar zoo lang goed, oudje" riep luitenant VERSPEIJK [2], onze bovenbedoelde medelijdende vriend, „alles komt teregt".

Wij stegen te paard, deden de knollen een beetje springen en traverseren, en vergastten ons op het gedicht, *l'Avenir*" van LAMARTINE, dat UH.. in groote geestvervoering voordroeg.

Hoe rijk van opvatting is niet een edel gemoed! Wilt gij wel gelooven, dat wij zoo tevreden als prinsen *vandaar reden, ofschoon wij arm waren als de mieren.* [3]

Daar zit *spirit* in het jonge geslacht, dat op verre na niet te vergelijken is met het geslacht der parvenus. Ik bedoel niet de gelukzoekers, maar diegene welke, zonder op eene universiteit te zijn geweest, door omstandigheden, tot den rang van officier of ambtenaar is opgeklommen.

Deze omstandigheden waren, in vroegere dagen, wel eens protectie, natuurlijke aanleg of een ijzeren vlijt.

Het spreekt van zelf dat degene, welke van zijne jeugd

[1] Dijkje aan weerskanten van den weg opgeworpen.

[2] Ik hoop dat het mij de voornoemde — nu niet meer jeugdige officier — zal vergeven, dat ik dit kleine en schijnbaar onbeduidende voorval, hier inlasch.

[3] Zie W. A. VAN REES, Herinneringen. . . . Eerste Serie, Bl. 212.

af in een wetenschappelijk instituut opgevoed, en, om zoo te zeggen, aan de borst van de wetenschap groot gebragt werd, met meer zekerheid weet op te treden dan degene, die alles wat hij weet, door ondervinding weet of uit eene ongeregelde zelfstudie. Even zoo begrijpelijk is het, dat de eerstgenoemde dikwijls, met hunne vermeende, hoogere wijsheid, eenen bluf slaan, of, en dat niet zelden, in den waan verkeeren, dat hunne kameraden niet op de hoogte zijn van hunnen tijd.

Ik heb het verscheidene malen bijgewoond, dat zoowel de eene partij als de andere, erg tegen de lamp aanliep — wees zoo goed en versta onder lamp: welvoegelijkheid.

Zoo moest eens, in de binnenlanden van *Sumatra*, een niet gestudeerde, met den artilleriedienst belaste officier van de infanterie, eenen grooten voorraad kogels overnemen, die in het fort, op de gewone piramidale wijze, opgestapeld lagen. Hij, die zijn examen bij een glaasje bitter afgelegd had, en in de algebra bij het bewijs was blijven haken, dat minus vermenigvuldigd met minus, plus geeft — *hij wilde de kogels een voor een tellen*, en konde zich maar niet begrijpen, dat de *wijsgeer uit Breda*, eene *formule* wist, die hem, in een ommezien, de som van de kogel-piramide, leerde kennen.

Toen hij, na met vele moeite de kogels op zijne wijze geteld te hebben, zag, dat zijne som precies klopte met die welke door berekening was verkregen, sprak hij, met open mond:

„Daar neem ik mijnen hoed voor af."

Het mogt wel, vooral met het oog op de te *Woolwich*, in *Engeland*, opgehoopte stapels van dergelijke ijzeren pillen.

Maar, beste vriend, ook de akademieburger kreeg zijn deel, want zoo vlug hij in het berekenen van kogelpiramiden en andere zaken was, zoo weinig was hij op zekere administratieve hoogte.

Kleinigheden waren voor hem, als het ware, niet op de wereld. Hij schreef zijne dienstbrieven onmiddelijk in het net, bemoeide zich niet met de verantwoording van kwart centen of de vervelende breuken, in de militaire administratie, en legde aan zijnen opvolger eenen papieren winkel over, die zoo in de war was, dat dezen, een gewezen en oud gediende sergeant-majoor, de haren ten berge rezen,

„Jongen!" zeide hij en krabde zich achter de ooren, *daar heb je eene slechte formule voor gehad.*"

„Als ik dat boeltje zoo opzend, dan krijg je nooit van je leven meer een zelfstandig commando. Daar zal iets aan uit te pluizen wezen."

Dusdanige voorvallen komen dikwijls voor, en men kan gerust zeggen, dat beide factoren, zich in dezen opzigte, even veel te verwijten hebben, en derhalve het beste doen, met elkander te helpen, waar het te pas komt.

Vele waarheden laten zich helaas beter bewijzen dan in praktijk brengen, en hier, op *Willem I*, waar beide elementen, in vele schakeringen, vertegenwoordigd zijn, kwam het niet zelden tot eene ernstige botsing.

Zoo kregen nog kort geleden twee officieren, hechte steunpilaren van het oude en nieuwe materieel, over zekere kwestie, hevigen twist, die met eene uitdaging op den degen eindigde.

De akademist, een lange, stevige artillerieofficier, die met verachting nederzag op het kleine infanterieofficiertje, viel onmiddelijk met zulke eene hevigheid uit, dat men den degen, achter den rug van den andere, zag uitkomen. Deze had den stoot wel gepareerd, maar niet met genoegzame kracht, tengevolge waarvan hij het vijandelijke staal wel van zijne borst, naar omlaag, maar niet op zijde had kunnen drukken. In plaats dus het hart te treffen, doorboorde de degen een ander gedeelte van zijn ligchaam, *dat* ADAM *niet* aan EVA *had afgestaan*, en hij zeeg, half waanzinnig van pijn, op het gras neder. Gelukkig was de wond niet zoo gevaarlijk als men in den beginne dacht.

Een stuk of vijftig bloedzuigers moesten dienst doen, welk reuzenwerk de heeren kameraden, gedeeltelijk uit belangstelling, maar meestal om den gekwetste voor het lapje te houden, kwamen zien.

Spoedig na dit geval kregen een paar andere jonge snoeshanen bij het biljarten, zeer hevige woorden, over het karamboleren. De akademist speelde met veel overleg en, naar het gevoelen van den tegenstander, te langzaam. Hij keek namelijk, alvorens eenen stoot te doen, de beide ballen goed aan, karamboleerde telkens en speelde goed af, zoo dat de andere, als hij aan den stoot kwam, niets doen konde en, hierover verstoord, maar op goed geluk doorspeelde, zonder — iets te raken.

„Komaan," riep hij, toen de andere wederom bezig was, met vele oplettendheid, over zijnen bal te viseren; „komaan! stoot maar op, tuur niet zoo lang op de ballen, de boel begint mij te vervelen; ook begrijp ik niet, waarom je altoos met je queue zoo rondscharrelt."

„„Vriend, ik meet de hoeken!" "

„Het is wat moois, waartoe moet dat dienen? alleen om het spel op te houden," antwoordde de wrevelige.

„„Daar in vergis je je,"" antwoordde de akademist en ging, een beetje pedant kijkende, naast eenen te maken bal staan. „„Gij weet mogelijk niet dat de bal, dien ik be„„speel in eenen even grooten hoek terugkaatst van den bal, „„dien ik raak, als de hoek was, onder welken hij geraakt „„werd — weet je dat?!"" — en dit gevraagd hebbende stiet hij, maakte eenen brillianten karambole en kwam onmiddelijk wederom zoo voordeelig te staan, dat hij eenen tweeden karambole maken moest.

Nu is niets vervelender dan te moeten zien, hoe een tegenspeler, door bedaard en overlegd spelen, lang aan het spel blijft, en het is om dol te worden, wanneer hij zoo slim is, steeds goed af te spelen; maar het is onuitstaanbaar, wanneer men zich, door den anderen, nog een lesje hoort geven.

Het was dus niet te verwonderen, dat M..., de slechtere speler, bij de vraag: "Weet je dat," het land kreeg, en driftig uitriep: "Kom, zanik niet, speel op R...!"

"Ik zanik niet!"

"Ik zeg dat je zanikt!" riep M... met slecht verkropte woede uit.

"En ik zeg dat gij niet biljarten kunt."

"Speel dan met eenen die het kan!" vervolgde M... en wierp zijne queue driftig op het biljart, "jou uilskuiken..."

Flap, vloog hem de politiemuts van den anderen langs het hoofd.

. . . . . .

. . . . . .

Een kwartier daarna staan beiden, opgewonden als strijdhanen, in hemdsmouwen, den blanken sabel in de hand, boven op de vliering, in de voorste kamer, die van R..., naar het teeken van den secondant te wachten.

Eene astraallamp staat aangestoken in de bijna ledige kamer.

M... begint. *Hij* heeft zijne bedaardheid nog niet terug gekregen en slaat als een bezetene om zich heen. Dit heeft ten volge dat R... vat op hem krijgt en hem, met eenen contrecoup, een oor afkapt.

Hiermede was men van weerskanten voldaan. Het had slechter kunnen afloopen.

Maar toen de beide heeren uit de societeit kwamen en de kamer van R... tot schouwplaats van het tweegevecht gekozen werd, bevonden zich juist eenige javaansche dames,

officiers menagères, bij R.' s... belle. De heeren echtvrienden in eenen zoo opgewonden toestand ziende aankomen, ontvluchtten zij naar de achterkamer en werden door den huisbaas, ter vermijding van eene mogelijke tusschenkomst, daar opgesloten. Onder de gevangen genomene vogels behoorde ook de jeugdige amazone van M...

Zoodra de dames het gekletter der sabels en de gevoerd wordende hevige woordenwisseling hoorden, begonnen zij zich ongerust te maken, sloegen met de handen op de gesloten deur en verlangden dat men haar zoude loslaten; ja toen M...' s belle vernam dat men hem zijn eene oor had afgekapt, gilde zij het uit van schrik, sprong het venster uit, in het water van de binnengracht, zwom als eene eend er doorheen en kwam, druipende van het vuile vocht, naar boven, om te beletten, dat men nog meer afkapte.

Gelukkig voor hare opofferende liefde, bekoelde M...' s woede, zoodra zijn oor gevallen was, en bleef haar de zoete pligt om den armen MALCHUS, gedurende den geheelen nacht, met koude compressen op te frisschen.

Hij loopt nu met eenen zwart zijden doek om zijn oor.

Dergelijke gevallen komen meer voor en vooral op die plaatsen, waar het militaire element zoo sterk vertegenwoordigd is als hier. Wie kan er iets tegen doen? Weet gij een middeltje daar tegen?

Beschaving is, volgens mijn inzien, de beste tegenwerking. Hoe meer werkelijke, niet schijnbare of uiterlijke beschaving, hoe meer zedelijk gehalte een korps bezit, hoe minder dergelijke gevallen zullen voorkomen. Het is hier de plaats niet om u mijne zienswijze hieromtrent, nog beter te ontwikkelen. Maar wees verzekerd dat iemand die meer beschaafd is dan een ander, minder gevaar loopt uitgedaagd te worden of te moeten uitdagen, dan deze. Zelden is een geval zoo hopeloos, dat men de wapens ter

hand nemen moet, of van dien aard, dat de uitgedaagde onteerd is, wanneer hij het duel niet aanneemt.

Laat mij u nog een geval verhalen, en daarna onderzoeken of het niet had kunnen verhoed worden.

Luitenant B... en v. L... van het garnizoen te *Salatiga* kregen eene woordenwisseling, — waarover, doet hier niets ter zake. Alleen dien ik u te zeggen dat v. L .. door B... iets verweten werd. Dit had ten gevolge dat v. L... aan B... verweet, hoe diens vader op het schavot had gestaan.

. . . . . .

De twist werd allerhevigst en had een tweegevecht, op pistolen, ten gevolge, waarbij v. L... door B... op de plek *doodgeschoten werd.*

B... kwam voor den krijgsraad en kreeg een jaar detentie.

Dat was nietmetal. Een jaar detentie gaat spoedig voorbij, en men is dan wederom even goed als tevoren.

Goed; ik geef het toe. Maar B. . . trok zich den dood van v. L... zoo zeer aan, dat hij geen rustig uur meer had en als door booze geesten vervolgd werd; tot laat in den nacht dwaalde hij rond, of liep hij in de galerij van zijn huis op en neder alvorens hij naar bed ging, daar hij niet in staat was te slapen, voor dat zijn ligchaam genoegzaam vermoeid was.

En waarom trok hij zich deze zaak zoo erg aan? De krijgsraad had hem van moord en doodslag vrijgesproken, en niemand van zijne kameraden dacht er aan hem het minste verwijt te doen.

Maar dit nam niet weg, dat hij zich zelven niet zoo gemakkelijk kon vrijspreken, en zich ten spijt van krijgsraad en publieke meening een »schuldig" moest toeroepen.

Spreek mij niet van zwakheid, van religieuse tique, van bijgeloof enz, neen, vriend! Hij gevoelde zich uit het diepste van zijn verstand en gevoel schuldig, en deze schuld wascht noch eene geestelijke, noch eene andere magt weg.

En denkt gij niet dat dit tweegevecht had kunnen vermeden worden? Bij voorbeeld door eenen raad van eer, voor welken beiden hunne grieven hadden kunnen blootleggen, en waar men dan gevraagd had: »Hebt gij gezegd, dat de vader van den luitenant B. . . op het schavot heeft gestaan?

»Ja, maar hij heeft mij uitgescholden voor een . . . .

. . . . . .

Neen! foei! mijn beste vriend! Zulk een onderzoek is nog erger dan eene eerloos-verklaring; zulk eene, tot in de geringste details gaande ontleding van woorden en gezegden, die geen verstandig en beschaafd mensch, onder gewone omstandigheden, zal uiten, is nog kwetsender, ja onteerender dan de geheele zaak in kwestie — neen dat gaat niet!

Maar hoe had men dan moeten doen? Had b. v. B..., toen hem v. L... de beleedigende woorden, omtrent zijns vaders veroordeeling, voor de voeten wierp, in filosofische langmoedigheid moeten zeggen: »Beste v. L. . , wees geen »kind en bedenk, dat mijne individualiteit daarmede niets »te maken heeft, en dat iets dat een ander raakt, mij niet »kan deren," waarop v. L... onmiddelijk tot inzigt komende had moeten antwoorden:

»Mijn waarde B... Neem dan de tegen mij gebezigde »uitdrukking terug, dan zal ik het ook doen."

Gij gevoelt dat een paar opgewonden gemoederen tot zulke verstandige redeneringen niet in staat zijn, ja, dat juist dit de oorzaak van bijna alle tweegevechten is. Onbeschofte beschuldingen, enz., verregaande onbeschaamdheid, drift, waanwijsheid winden de gemoederen op en hebben dan de betreurenswaardigste handelingen ten gevolge.

Wat is daartegen te doen?

Beschaaf uwe jonge mannen; rigt naast den leerstoel van de krijgswetenschappen er ook eenen op voor de humanioria, en

wees verzekerd dat dan minder tweegevechten zullen voorkomen, dan nu het geval is.

Maar ik scheid uit. Neem het mij niet kwalijk dat ik u zoo lang met eene zaak heb bezig gehouden, die in uw vak niet voorkomt.

Uwe mannen van de beide stelsels dagen elkander niet uit om de scheldwoorden:

"Behoudsman! en *Vooruitlooper!"*

Zij schieten elkander niet dood, wanneer van den eenen kant het woord *dief* wordt geroepen, of de vleijende zinsnede:

"Uwe voorgangers hebben den kleinen man bestolen!"

Neen, vriend.

En zij hebben gelijk dat zij het niet doen; zij hebben gelijk wanneer zij elkander niet doodschieten, want een moord blijft een moord, hoe onze maatschappij er ook over moge denken.

Houd echter uwe pen gereed, want ik voorzie spoedig voor ulieden eenen harden strijd.

Groet uwe goede vrouw en den aanstaanden student van Delft.

Steeds

De Uwe

77e BRIEF.

Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.

Moentilan in de Kadoe, den 5 December 1849.

Waarde Snoek!

Nooit had ik gedacht, dat wij elkander nog eens op eene zoo vijandige wijze zouden bestrijden.

Wij, die in onze jonge jaren zamen logeerden en naar het koffijhuis gingen, die zamen op een en hetzelve meisje verliefd waren, wij staan nu als vijanden tegenover elkander, en, in zeker opzigt, als de vertegenwoordigers van twee stelsels.

In plaats dat gij mij zoudet verdedigen, zijt gij het die alle mogelijke argumenten verzamelt, om te kunnen bewijzen, dat mijne dienstverrigtingen en getrouwe opvolging der bevelen van hooger hand, het land en het volk en ons prestige zouden vernietigen. Gij zijt het verder, die met uwe partij roept, dat de koloniën onherroepelijk zullen verloren gaan, wanneer wij het oude stelsel blijven omhelzen.

Om u de waarheid te zeggen begrijp ik ulieden niet, en dikwijls komt het mij voor, dat gijlieden niet goed bij het hoofd zijt.

Het gebouw, dat onze voorvaderen, in Indiën, gevonden

en met moed, volharding en hooge wijsheid verfraaid, en tot een trotsch paleis hebben opgetrokken, begint gij af te breken; de bronnen waaruit ons, gedurende zoo langen tijd, de rijkste voordeelen mogten toevloeijen, gaat gij verstoppen en, de ontzaggelijke werkkrachten, over welke wij, tot ons voordeel, sedert eeuwen beschikt hebben, wijst gij van de hand, in spijt van alle onberekenbare nadeelen die, voor het moederland, hieruit moeten voortvloeijen.

Is dat verstandig? Handelt zoo de vader met zijne kinderen, en kunt gij het, bij het nageslacht, verantwoorden wanneer dit met luider stemme zal roepen: vader, waar is mijn erfdeel?! vader, wat hebt gij met de parelen uit den oost gedaan, welke ons zoo rijke inkomsten bezorgden — Gij hebt ze in den vijzel van uwe dwaasheid verbrijzeld en ze in alle winden gestrooid!

Wees echter verzekerd, DIRK, dat gijlieden nog zoo gemakkelijk niet tot uw doel zult geraken.

Nog leven er mannen in *Europa* en hier, welke doordrongen zijn van het ware belang van ons land, en die het niet zullen dulden dat het reusachtige werk van eeuwen, door de partij der afbrekers gesloopt worde.

Wat gij mij ook voor verwijten doet, hoe gij u ook weert om mijne handelingen, te *Koeningan*, in een slecht licht te plaatsen, het zal u niets baten.

Het beste zoude ik kunnen doen, wanneer ik, op uwe beschuldigingen, in het geheel geen acht sloeg, en u, mijn oude vervelende Snoek, maar eenvoudig in uwe eigene, filantropische beginselen, liet smoren. Ten einde u echter te toonen, dat ik niet bang ben, wanneer het er op aankomt mijne zaak te verdedigen, en, dat ik wel weet wat ik doe en waarom ik iets doe, terwijl het mij niet aan moed ontbreekt om u te bestrijden, zoo wil ik een paar van die strijdvragen beredeneren, welke vooral uwe verontwaardiging hebben opgewekt.

Uwe eigene partij, en, zoo als van zelf spreekt, ook gij beweert, dat tot de materiële en merkantile ontwikkeling van een volk, niets meer kan bijdragen, dan een goed stelsel van verbindingswegen.

Goed. Ik heb mij derhalve beijverd, dat in mijne uitgestrekte afdeeling van *Koeningan*, *Tjiawie-gebang*, *Loeraagoeng* en *Kadoe-gedeh*, zoo vele wegen aangelegd werden, als ik, om het doel te bereiken, noodzakelijk achtte.

Ik kon dit met het grootste gemak doen, daar mij werkkrachten en materiaal in overvloed ten dienste stonden, terwijl het land zelf geenen rooden cent behoefde te betalen.

Het gold hier niet de vraag, of ik de menschen, voor het beoogde doel, mogt nemen of niet, daar zij, volgens den *Hadat*, afkomstig van de *Walies* of onderkoningen van *Tjirebon*, dienstpligtig zijn, daar en wanneer de vorst hen mogt willen gebruiken. Dewijl ik dus het regt had op hun werk, schroomde ik ook geen oogenblik om er, in hun eigen voordeel, gebruik van te maken.

Hetzelfde deed ik bij het bouwen van de indigofabrieken, die aan den staat naauwelijks meer dan eenig ijzerwerk en wat koolteer gekost hebben.

Nu gijlieden aan het bestuur wilt komen en uwe filantropische manieren wilt toepassen, nu gij al het werk, dat de inlander doet, en het materiaal voor uwe fabrieken, wilt betalen, schreeuwt gij over de vele wegen en bruggen, en laat beiden, daar gij geen geld hebt, verwaarlozen.

Ga je gang. Ik blijf bij mijn stelsel.

Overal waar ik menschen genoeg heb, laat ik nieuwe en goede wegen aanleggen. Als ik nog lang hier blijf, dan wil ik het zoo ver brengen, dat, vooral in de meer bevolkte streken, alle dessas door zulke breede wegen met elkander verbonden zijn, dat ik in den wagen daarheen kan komen.

Begrijp je mij SNOEK, *in den wagen.*

Waarom zou ik dit niet doen? Ik heb volk genoeg,

het regt om het te doen en het streelende vooruitzigt, door het nageslacht, om mijne kordaatheid geprezen te worden.

Waarom spreekt men steeds, met den meesten lof van den *gouverneur-generaal* DAENDELS? Omdat hij den prachtigen grooten weg, door het geheele eiland *Java*, heeft doen maken. Men behoeft geene zwangere vrouwen voor het werk te vragen; dat is altemaal nonsens en onbekookte kwaadsprekerij, want er zijn mannen genoeg; maar wanneer een van deze te lui is om te komen werken en, als plaatsvervanger, zijne in interessante omstandigheden verkeerende wederhelft zendt, dan verzoek ik beleefdelijk, om deze onheusche wijze van handelen niet aan mij te wijten, — die veel houd van de dames.

En in het algemeen is het een zeer verkeerd idee te beweren, dat zich de *javaan*, bij dat beetje heerendiensten, te veel vermoeit.

Kassian! Maar wat doet hij, als hij zijne sawah bewerkt heeft, waartoe hij niet meer dan hoogstens een dag of veertien noodig heeft? Niets meer, het geheele jaar door — niets zeg ik je, en hij zoude van luiheid in ontbinding moeten overgaan, ware het niet dat hem de heerendiensten een beetje wakker hielden en opfrischten.

Hetzelfde geval doet zich voor ten opzigte van den dienst in de koffijtuinen. Wat een spektakel maak jelui toch, wanneer de menschen eenige palen ver moeten loopen. Men beschouwt zoo iets van een geheel europeesch standpunt, den javaan met eenen europeaan gelijk stellende.

Maar weet je wel wat zoo een heertje er om geeft, wanneer hij zulke afstanden moet maken? Het deert hem als het ware niets; hij loopt tien en meer mijlen ver om een paar kameraadjes, op den eenen of anderen passer, te kunnen ontmoeten, en *tandakt* [1] den godsganschelijken

[1] Danst.

nacht door of zit even lang te spelen, niet gerekend den tijd, gedurende welken hij over dag, op zijne *bali-bali* ligt te slapen.

Even goed als hij geheele nachten ten nadeele van zijne gezondheid, kan *tandakken*, even goed kan hij een paar uurtjes, bij dag, voor ons en zijne familie werken. Is hij eens verstandiger geworden, dan zal hij ook een beter gebruik van den tijd weten te maken, dan hij nu doet.

Wij moeten hen dus aan het werk houden, en hun tevens onderrigt geven in de wijze waarop zij het dienen te verrigten.

Heb je ooit gezien hoe een inlander vruchtboomen plant? Zie hem daar, aan de schaduwzijde van zijn huis, op de bali liggende, eenen doerian [2] eten. Zonder op te staan werpt hij de pitten over zijn hoofd weg, in het weelderig opgeschoten gras van zijn erf. Geen mensch veegt de jaren oude meststoffen weg, en op eenen goeden dag, terwijl hij eenig droog hout zoekt, om vuur aan te maken, ontdekt hij eenige kleine, een voet of wat hooge *doerianboomen*.

Hij vindt dit zoo aardig, dat hij zich de moeite geeft om ze van de hinderlijkste stoffen, van vuilnis te bevrijden, en van tijd tot tijd kijkt, of ze er nog zijn. Alleen een toeval moet over de nog jonge planten waken en beletten, dat zij niet door den karbouw vertrapt of door de geiten weggevreten worden, ja het mag soms als een wonder worden beschouwd wanneer het kind een man wordt.

Zie zelf op hunne erven. Zie hoe de boomen onderelkander staan, even als in een oorspronkelijk bosch; want de meeste zijn door het toeval geplant, of door vogels, geiten, honden en andere beesten. Zie verder wat de natuur al moet verrigten, b. v. bij de pisangboomen.

[2] Doerian, groote vrucht met dorens bedekt.

Alles groeit daar in eenen chaos doorelkander. De doode boom valt omver en deemt, in zijnen val, eenige uit zijne wortels komende spruiten mede. Maar dat doet er niets toe, daar op den anderen kant onmiddelijk een paar andere uitschieten. Hij heeft een geheel bosch van deze als paddestoelen opschietende boomen, die niet alleen vruchten geven, maar ook bladeren, welke geld waard zijn. En de geheele winkel kost hem niet het minste werk, alles groeit van zelf.

Gelukkige kerel! En hij betaalt geenen cent grondbelasting, en bekommert zich om den aanplant, of beter gezegd, om den botanischen tuin en de pépinière van Onzen Lieven Heer, zoo veel als niets.

Welnu, laat hem een beetje voor ons werken. Waarom gij hem hiervoor nog wilt betalen, beken ik niet te begrijpen.

En hier botsen wij, met onze principen, vijandig tegen elkaar. De tijd zal moeten leeren, niet alleen wie op den goeden weg is, maar ook wie gelijk heeft. En, vergis ik mij niet, dan kan hieromtrent geen twijfel bestaan. Wij weten wat wij willen, gijlieden weet het echter nog niet. Wij willen zaken maken, zonder geldelijke opofferingen te doen — Ulieden zult veel geld betalen en niets daarvan hebben als verdriet en ondank.

Wees gelukkig en doe je oogen digt.

Wat gaat ons Europa aan, met zijne liberale en onbekookte ideën. Hier zijn wij de baas, en die mij van liberaliteit spreekt, dien trap ik de deur uit!

Vaarwel, groet uwe vrouw.

Mogelijk weet je ook, dat ik insgelijks getrouwd ben.

Mijne vrouw heeft mij eene goede ton medegebragt, die ik tegen tien percent heb weten uit te zetten.

Waar zet gij uwe duiten uit?

Wees verstandig en denk aan uzelven. Ik doe het, dat verzeker ik je.

Steeds onveranderd

Uw toegenegen vriend.

INTERMEZZO.

De storm die in het jaar 1848 over *Europa* was heengetrokken, die de grondvesten van zoo menig staatsgebouw had doen schudden, was, tengevolge van de verstandige houding van Koning Willem II, zonder schok de *Nederlanden* voorbijgegaan. De fransche, revolutionaire denkbeelden vonden, bij de hollandsche natie, niet dezelfde opname als in 1793.

Men was hier reeds schooi geweest, *had reeds iets geleerd*, — wist reeds wat het gevolg er van zijn zoude; men bleef stil, onder den schepter der *Oranjes*.

In *Indië* echter begon beweging te komen, en datgene, wat men vroeger naauwelijks den moed had te denken, werd nu publiek besproken, en voor de voeten geworpen van den troon; — evenzoo goed een smeekschrift, als een verwijt!

Iedereen begon partij te kiezen, veel werd in de nieuw opgerigte dagbladen, nog meer door schrijvers uit alle standen der maatschappij, in vlugschriften besproken, daar ieder het regt en het talent meende te bezitten om, met den vinger, de donkere en rotte plekken, in de staatsmachine, aan te wijzen.

Eene massa brochuren ligt voor ons.

Welk eene chaos van denkbeelden, van goeden raad, van hoon, laster en nonsens, onder elkaar?

Wie den moed heeft om zich door al deze geleerde en ongeleerde redeneringen door te bijten, die doe het; — ik wil het niet voor den tweeden keer doen.

Maar, geachte lezer, zij waren het natuurlijke gevolg van hetgeen in 1848, in en voor de harmonie te *Batavia*, is voorgevallen.

Daar binnen de nieuwe denkbeelden mogelijk — ik zeg mogelijk — op het punt den grond te leggen tot eene vergadering, evenzoo als die in de *St. Pauls kerk te Frankfort*. Daar buiten het oude, onverbiddelijke, op het historische regt steunende staatsgeweld, met de brandende lont aan de moordtuigen. Wie zou hier overwinnen?!

Dit konde, bij den toenmaligen stand van zaken, geen oogenblik twijfelachtig blijven.

En dit was een geluk voor *Indie*.

Wij willen den sluijer niet opligten, die nu reeds over deze gebeurtenis uitgespreid ligt.

— Laat de dooden rusten. —

Maar wat heeft het parlement te *Frankfort* uitgerigt? Wat hebben de vele geleerde heeren doctoren en professoren tot stand gebragt?

En denkt ge dat men te *Batavia*, in de *Harmonie*, verder ware gekomen, dan in St. Paul?

Laat mij u hier eenige regels uit zeker vermaard geworden duitsch werk aanhalen. [1]

„Daar brak het jaar 1848 aan. Het duitsche volk stond „op, om zich mondig te verklaren. Spoedig merkte men „echter, dat het de school te vroeg was ontloopen — en „de leerjaren ontgaan wilde. Het kwam tot inzigt en — „duitschlands leerjaren begonnen."

[1] Held. 1848—1850. Duitschlands leerjaren. Berlijn bij Martin Berendt. Voorrede III.

Evenzoo, aandachtige lezer, begonnen ook in 1848 de leerjaren voor *Indië*.

Van dezen tijd af dagteekent de vinnige strijd tusschen de partijen.

Voor *Holland* zelf hebben de leerjaren lang — zeer lang geduurd. Hoe lang zullen ze voor de *koloniën* duren? Zal daar ook een tachtigjarige oorlog moeten gevoerd worden? . . . . . .

. . . . . .

Maar — lees verder. . . . . .

78e BRIEF.

Kapitein H. J. Heimes aan den kontrôleur Dirk Voortman.

Batavia, den 18 *Mei* 1849.

Amice!

Geblakerd door de egyptische, arabische en indische zon, het hoofd vol van shocking, comfortable, sandwich en God weet wat voor engelsche stopwoorden, vermoeid van ziel en ligchaam, ben ik wederom naar den staart van de slang teruggekeerd, die mij, nog kort geleden, naar het barre noorden had geslingerd.

Batavia is en blijft de parel van het Oosten. Nooit zal het zoo hoog geprezen *Singapore* dat worden wat *Batavia* is, eene stad van villa's, van keurige buitens.

Geloof niet dat ik met het hollandsche te veel ingenomen ben en dus, van mijn hollandsch standpunt uit, niet in staat ben het engelsche wezen, zonder vooroordeel of rancune, te beschouwen, waartoe te *Singapore* wel eenige reden bestond. Neen, laat den engelschen dit tijgernest maar behouden. Laat hun handel drijven, laat hun van des ochtends vroeg tot laat in den avond over hunne koopmansboeken zitten en rijk worden — wat kan het ons schelen. Wij zijn rijker. *Zij koopen, maar wij verkoopen.*

Begrijp je het verschil, DIRK, dat hierin gelegen is, Wij verkoopen! Wij maken koffij, suiker, indigo, tabak enz.; wij zitten op de bronnen van den handel, in het land dat koloniale waren produceert; zij zijn niets als expediteurs of tusschen-handelaars, duivels-toejagers.

Maar helaas, hunne kooplui maken kolossale fortuinen; deze expediteurs naar *China*, *Japan*, *Australië* en de *Zuidzee* worden zienderoogen rijk, terwijl onze kooplui, met al hunnen bluf, arme sukkels blijven. Hoe komt dit, zult gij vragen? Dit komt eenvoudig daarvan, dat onze kooplui *niets te verkoopen hebben*, daar het gouvernement zelf zich er mede belast.

Ja, DIRK, wij zijn wel gelukkig, want wij hebben een zeer vaderlijk gouvernement, dat ons de moeite bespaart om landbouwers en kooplui te zijn, en dat dit in den vollen zin van het woord zelf is. Hieruit vloeit natuurlijk voort, dat het met alle winsten, die hierdoor verkregen worden, zelf gaat strijken.

Nu vraagt ge wederom, wat doet het gouvernement met deze enorme winsten, laat ons maar twintig millioenen in het jaar aannemen; wat doet het met die massa geld?

Het betaalt de interessen van de beeren die de oude hollanders gemaakt hebben, en wendt het restantje aan, tot het amortiseren van den grooten beer.

Hoe handelen de *Engelschen?* De staat zelf is geen koopman. Hij gaat niet op den *bazar* om zijne producten zelf te verkoopen, maar laat dit aan zijne burgers over. Geene enkele engelsche kolonie levert aan de kroon subsidiën, zoo als wij het doen. Dit gebeurt zelfs bij de arme *portugezen* niet. Iedere van hunne koloniën moet zich zelve onderhouden en gebruikt hare inkomsten ook voor zich zelve; en dan de *franschen!*

Wel is waar ben ik vroeger een groot voorstander van het kultuurstelsel geweest, maar sedert den tijd, dat ik den toestand van het volk, in *Egypte*, heb leeren kennen, sedert dat ik de zaken van nabij heb gezien, en het eene met het andere heb vergeleken, gevoel ik, dat wij dit stelsel niet kunnen aanhouden.

Ik ben niet blind voor de daaruit voorvloeijende voordeelen. VAN DEN BOSCH heeft een groot denkbeeld in het leven geroepen. *Hij heeft aan het indische volk den weg gewezen, langs welken het tot rijkdom kan geraken.* En daar de rijkdom van een volk ook tevens terugwerkt op de lasten die het kan opbrengen, zoo leidt de eene weg ook tevens tot den anderen, *tot eene volle schatkist.*

Laat mij mijne losse denkbeelden verder vervolgen. Men doet ons gouvernement het verwijt dat het, bij alle handels- en andere ondernemingen, steeds zulke kontrakten maakt dat het, hoe de zaken ook mogen gaan, steeds winnen moet, ja ook het meeste moet winnen.

Dat is valsch!

De javaan krijgt, voor zijn koffij, maar *f* 12½ en het gouvernement verkoopt ze voor *f* 40.—.

Zie, beste vriend, dat is een beetje sterk. Hoe men mij de zaak ook wil uitrekenen, komt steeds hetzelfde resultaat te voorschijn — het is een beetje te sterk. Een verschil van zevenentwintig gulden. En voor wien? Voor de schatkist en de bij de koffijkultuur aangestelde ambtenaren.

Aangenomen nu, dat *Java* 800,000 *pikols in het jaar produceert*, dan geeft dit voor het volk of de *planters, tien* en voor *ons tweeëntwintig millioenen* winst. Een mooi sommetje.

Willen wij nu de duiten gaan verdeelen, dan blijkt het dat van de *tien millioenen* inwoners van *Java*, ieder, *een gulden* ontvangt.

Dit is zeer weinig. Laat ons echter royaal zijn en zeggen, dat van de tien millioenen menschen, slechts *de tiende*

man bij de koffijkultuur betrokken is, dan ontvangt deze *tien gulden in het jaar.*

Ge moet toegeven dat dit ook geene verdienste is voor een jaar. Ik ga dus nog verder en stel dat maar een *half millioen* mannen koffij planten, dan kunnen wij ieder *twintig gulden* betalen; dit geeft in *de maand een gulden* en *zes en zestig centen* of *vijf en eene halve cent per dag.*

Dit is nog slimmer dan de goudwasscherij op *Sumatra*, waarbij iemand, die flink doorwascht, toch in ieder geval zijne dertig tot vijftig centen per dag verdient.

Ik kom nu tot *onze twee en twintig millioenen.* Dat dit niet alles zuivere winst is, spreekt van zelf. De procenten voor de ambtenaren, betaling voor den afvoer naar de zeehavens, vracht naar Europa, commissieloon voor de handelmaatschappij enz. afgerekend, blijft er in ieder geval nog een aardig restantje, van ten minste de helft, dus van *elf millioenen*, over.

Daarvoor hebt gij echter de aandeelhouders van de handelmaatschappij in de gelegenheid gesteld, hunne hooge interest te kunnen innen, de reederijen van Nederland solide winsten bezorgd, uwe ambtenaren op *Java*, behoorlijke procenten kunnen uitkeeren, en eenige heeren aannemers van het vervoer in de gelegenheid gesteld, om zoo veel geld te verdienen, dat men zich later wel eens moet afvragen: *Hoe komen zij daaraan?*

Maar al dit geld, amice, kwam aan het europeesche element ten goede, en hieronder wederom aan een betrekkelijk gering gedeelte er van, van welk laatste gedeelte zoo menigeen zijne tien tot meer duizend gulden in het jaar verdient, zonder meer te doen dan een paar malen zijne handteekening voor ontvangst te zetten.

Waarom, zoo vraag ik nu, moeten de arme kerels in Indie, voor *vijf en eene halve cent per dag werken*, om aan

iemand die niets uitvoert, *drie en dertig gulden te doen verdienen?*

Is het te verwonderen dat ik huiverig begin te worden, wanneer mij een javaan vragend en uitvorschend van ter zijde beschouwt? Moet ik niet vreezen dat hij iets kwaads in den zin heeft, en mij wegens de verhouding van $5\frac{1}{2}$ cent tot *f* 33.—, hetgeen eene zeer zonderlinge stelling is, *eenen prik met zijnen kris zoude willen geven?*

Wees verzekerd, beste vriend, dat ik steeds, als het ware, in eene zekere opgewondenheid verkeer, en, op grond van mijne berekening en redenering, verwacht, *dat mij nog eens een javaan zal vermoorden.* [1]

Wat nu aan eenen enkelen persoon zoude kunnen overkomen, kan, bij zekere toevallige omstandigheid, ons allen gebeuren.

Derhalve zal ik al mijne krachten inspannen, om op zekeren hooggeplaatsten persoon te influenceeren, opdat voor de verdediging van *Java*, vooral in de binnenlanden, al het mogelijke worde gedaan. Wij moeten meer vestingen hebben, meer geretrancheerde plaatsten, in welke wij ons, in geval van nood, zouden kunnen terugtrekken. Ik vrees geenen buitenlandschen vijand, maar wel *de vlag van* $5\frac{1}{2}$ *cent contra f* 33.—

Ik moet eindigen. Een zeker gevoel maakt zich van mij meester. Vriend, ik gevoel mij onbeschrijfelijk verlaten en ongelukkig. Een verschrikkelijk voorgevoel drukt op mijn verstand, en doet mij voor iederen inlander terugdeinzen. O ware ik maar getrouwd!

Hoe maakt het WERNER? Hij bevindt zich nu in eenen

[1] De lezer gelieve in het oog te houden, dat de schrijver van dezen brief, toen hij bovenstaande regels nederschreef, reeds blijken gaf van tijdelijke zinsverbijstering.

aangenamen werkkring. Gaarne zoude ik hem gaan opzoeken.

Is uwe vrouw nog dezelfde, dan zijt gij gelukkig.

Op *Balie* is men druk aan het kloppen, MICHIELS zal wel klaar komen.

Groet uwe goede vrouw, en schrijf mij spoedig. Ik heb behoefte aan eenige hartelijke woorden.

Steeds

De Uwe!

79e BRIEF.

Majoor de Witte aan den kontrôleur Voortman.

Aan boord van Z. M. stoomboot. . . . op de reede van Kasoemba (Balie), den 17 Junij 1849.

Waarde vriend.

MICHIELS *is dood!* Een geweerkogel in den regter dij, en de daarop volgende amputatie, hebben hem den pas naar de andere wereld geschreven.

Hij was een van onze oude, kordate partijgangers, die voor niets terugdeinsde, en door de maleijers, op *Sumatra*, *orang patoea*, of onkwetsbaar genoemd werd.

Even als de rus SUWAROW, verafschuwde hij iedere wijze van oorlogvoeren, die uit boekenwijsheid, langdradige redeneringen en voorbereidingen voortvloeide.

Had hij zijn troepje bij elkaar dat heette het: voorwaarts, marsch, en er op los!

Gelukkig leidde deze methode, op *Sumatra*, steeds tot de beste gevolgen. Op *Balie* wilde hij het ook zoo doen, en verschilde, te dezen opzigte, niets van den Generaal VAN DER WIJK.

Roekeloos en dapper tot het uiterste, heeft hij, steunende op zijn goed geluk en de vastberadenheid van onze troepen, tegenover de drie of vier malen sterkere magt van den vijand, eene zamenkomst, of visite *en bloc*, doen plaats vinden, zoo als de krijgsgeschiedenis er geene kent.

De couranten hebben u mogelijk reeds het een en ander hierover verteld, dit neemt echter niet weg dat ik u het fijne van de zaak nog eens kan mededeelen. Het is werkelijk hoogst interessant.

Laat mij maar onmiddelijk beginnen met u te zeggen, dat wij den 31 *Maart* op *Balie* debarkeerden, en, reeds den 1 *April*, *Singa Radja* en *Karang Ngassinan*, zonder slag of stoot inpakten. Wij vestigden ons in den kraton van den radja en legden hier het hospitaal en de vivermagazijnen aan.

Eenige hoofden, of *Goesti's*, kwamen om MICHIELS te spreken, maar hij wilde niets met hen te doen hebben, en verlangde dat de radja van *Beleling* zelf zou komen.

Deze stemde eindelijk er in toe, mits hij, een aan zijnen rang toekomend gevolg mogt medebrengen. Men onderhandelde hieromtrent met den generaal en deze riep wrevelig uit: *"Laat hem maar zijn geheele troepje medenemen."*

En waarachtig, daar kwamen ze aan; namelijk de *radja* met zijnen rijksbestuurder GOESTI TJILANTIK, en zoo wat tusschen de acht en tien duizend heeren *balinezen*, allen gewapend met lansen en pijl en boog.

Op verzoek van onzen staf werden zij, tegenover onze in front staande troepen, zoowat drie duizend man, geschaard.

Intusschen werd de vorst, een half naakte kerel, die verschrikkelijk bang was, met zijne rijksgrooten bij den generaal gebragt, en onderhandelde men door tusschenkomst van den GOESTI TJILANTIK, eenen energischen flinken balinees.

Beleling en *Karangassem* zouden zich onderwerpen, en

het eerstgenoemde rijk zoude tevens de versterking *Djagaraga* aan ons overgeven.

Hiermede was de zamenkomst afgeloopen.

Toen nu de vorst vertrok, deed de generaal onzen troepen de honneurs maken en de geweren presenteren. Dit gekletter verschrikte zijne majesteit allerhevigst, en onze officieren hadden veel moeite om hem begrijpelijk te maken, dat dit niets was als een bijzonder bewijs van hoogachting. Ook zijne troepen begonnen schichtig te worden, en drongen op malkaar, daar zij eenen overval duchtten.

Ik wil nu eens stellen, dat een van onze soldaten het in zijn hoofd had gekregen, zijn geweer op hen af te schieten, en dat het schot, door een ongelukkig toeval, eenen van de *balinezen* had geraakt of gedood. Wat had hiervan het gevolg kunnen zijn? Wij stonden zoo vlak op hen, dat het hun niet veel moeite had gekost, ons, met de twaalf voet lange lansen, overhoop te werpen. En al ware ook maar een gedeelte van onze magt onmiddelijk onschadelijk gemaakt geworden, had dan het andere gedeelte de zelfbeheersching bezeten, om, in hetzelfde oogenblik, gebruik te maken van zijne discipline en militaire bekwaamheid?

Ziedaar, vriend, wat mij later wel eens stof tot denken heeft gegeven. De *balinezen* zijn in geen geval *europeanen* uit den tijd van prins CONDÉ, wanneer het wel is voorgekomen, dat de beide veldoversten elkander, als het ware, officieus, tot den veldslag uitnoodigden. Wij mogten ons dus niet aan het gevaar blootstellen, door hen overvallen te worden, daar het nog lang niet uitgemaakt is, wie daarbij een pak slaag had gekregen.

Enfin, toen wij de versterking *Djaga raga* wilden gaan overnemen, bleek het, dat het met de vrede niet ernstig gemeend was. De vijand had alle bruggen langs den weg vernield en deze op vele plaatsen, door wolfskuilen onbruikbaar gemaakt.

Wij moesten dus *Djaga raga* nemen.

En dit hebben wij ook gedaan, ofschoon het wederom niet meer dan een haar scheelde, dat wij er even zoo miserabel waren afgekomen als de generaal VAN DER WIJK.

Wij verloren vier officieren en — twee honderd man. Onder de gekwetsten bevond zich ook de kleine LODEWIJK D. . . . een van de klapperboomtellers van *Sumatra*. Hij heeft een geweerschot door beide dijen gekregen en hij mag van geluk spreken, dat hij niet een nederlandsche duim lager heeft gestaan, in welk geval het hem, wel niet den kop — maar toch iets van niet minder waarde had kunnen kosten. De arme duivel — ik hoop dat hij herstellen moge.

Na de inneming van de versterking deed de generaal een saluut geven van een en twintig schoten, die door de oorlogschepen, op de reede van *Sangsiet*, beantwoord werden.

Beleling en *Karang assem* onderwierpen zich, en wij gingen scheep, om nog den radja van *Klonkong*, wiens rijkje aan de zuidoostkust ligt, te tuchtigen.

Hier, beste vriend, in den kampong *Kasoemba*, waar de bevolking eenen tempel (*roemah Dewa*) heeft, die bijzonder in eer staat, werden onze bivakerende troepen des nachts door den vijand overvallen, bij welke gelegenheid generaal MICHIELS het zoo noodlottige schot ontving. Van welke zijde het gekomen is, van die van den vijand, of van de onze, — weet niemand.

Kolonel VAN SWIETEN nam het kommando over. *The right man on the right place.*

Spoedig hierop kwam de nieuw benoemde kommandant van het leger, Z. H. de *hertog* van *Saxen-Weimar*, zelf aan, en werd na rijp overleg besloten. . . . . om naar huis te gaan.

Het was tijd!

En zoo, beste vriend, is de derde expeditie afgeloopen.

Hoogstwaarschijnlijk zal nu het civiele bestuur de rest op eene minder bloedige wijze, beslissen.

Wat verder zal geschieden is mij onverschillig. Zeer opmerkelijk is het dat de hertog zoo pertinent zeide: *"Het is tijd dat wij heengaan."*

Het spijt mij dat ik HEIMES niet heb mogen ontmoeten. Zoo veel ik hoor moet hij aan vlagen van krankzinnigheid lijden. Dat zoude toch verschrikkelijk zijn. Z. H. de hertog vertelde, dat hij het idée fixe heeft, dat de inlanders hem willen vermoorden. Onbegrijpelijk. Hoe komt hij daaraan.

Ik ga met mijn bataillon naar *Batavia* en zal u vandaar meer over hem schrijven.

De kleine D. . . . doet u groeten. Hij is wat blijde dat de kogel niet wat hooger geraakt heeft. Mijne komplimenten aan uwe vrouw.

Saluut!

80e BRIEF.

Werner aan Dirk Voortman.

Boro Boedoer, den 15 *Julij* 1850.

Waarde Vriend!

Wij menschen zijn, in den vollen zin, slaven van de gewoonte. Hoe vrijdenkend wij ons ook verbeelden te zijn, hoe weinig wij ook geven om oude instellingen, wanneer zij niet in den smaak vallen van den nieuwen tijd, er blijft toch nog altijd zeker iets in ons gemoed, dat ons, bij eene gelegenheid wanneer het er op aankomt, te toonen dat wij geheel en al van het betere princip doordrongen zijn, dit wederom doet vergeten, en ons den sleur doet volgen van eene oude gewoonte.

Een voorbeeld van deze inkonsekwentie ben ikzelf. Ik, met mijne zuiver kosmische principen, ik, met mijne overtuiging van de gelijkheid der standen.

Maar laat mij u niet lang in het onzekere doen blijven nopens hetgeen ik bedoel.

Verleden woensdag kreeg ik eene officiële aanschrijving, dat Zijne Hoogheid, *de Hertog van Saxen-Weimar*, kommandant van Z. M. troepen, in Oostindië, den tempel van

Boro-Boedoer zoude komen bezigtigen, bij welke gelegenheid ik het ambt van cicerone zoude dienen te vervullen.

Reeds had ik verscheidene voorname personaadjes zien aankomen, de imposante ruïne zien bezigtigen, en, na een kortstondig oponthoud, zien vertrekken — even wijs als zij waren aangekomen.

Zelden vond ik onder de bezoekers menschen, die op de hoogte waren van de zaak en die werkelijk eene onverdeelde belangstelling medebragten, voor datgene wat zij kwamen bezigtigen.

De oorzaak lag hoofdzakelijk in hunne onbekendheid met het volk, door hetwelk het kunstwerk in het leven werd geroepen en met den eerdienst, die daarbij de motieven had aangegeven.

Men kwam, stond verwonderd en opgetogen over de vele voorstellingen, maar kon geene andere verklaring er voor vinden, dan die, dat men — er geene wist.

Ikzelf had, in den beginne van mijn verblijf, even weinig besef van de ware rigting, welke, bij den opbouw van dit gedenkteeken, ten grond had gelegen, en eerst eene onverdeelde en ernstige studie speelde mij den draad der geschiedenis in de hand, naar welke ik zoo lang reeds te vergeefs had gezocht.

Blijde over mijne ontdekking, bragt ik deze op het papier en wenschte niets liever, dan daarover met iemand te kunnen spreken, die niet alleen eene onverdeelde belangstelling had voor het onderwerp, maar ook pertinent op de hoogte was, om mijne ontdekking te kunnen waarderen.

Want wat hielp het mij, aan iemand te zeggen:

„Zie hier Buddha en zijne leer", wanneer ik nog eerst kollegie moest houden over Buddha en het *Brahmanisme*, waaruit het *Buddhisme* zich heeft ontwikkeld. Zoo heb ik eenen *dominé*, een, zoo als het heet, zeer geleerd man ontmoet, die beweerde, dat de groote Buddha, te *Mendoet*,

eene vrouw was. Als zoo'n geleerd theoloog, het onderscheid tusschen BUDDHA en eene vrouw niet kent, wat konde ik dan van eenen gewonen sterveling verlangen.

Maar nu was ik den hertog wachtende.

Het is bekend dat deze, aan het hof te *Weimar*, eene uitstekende opvoeding had genoten, daar dit hof, juist gedurende dezen tijd, de zetel was van alle groote, duitsche dichters en geleerden. Daar leefden niet alleen GOETHE, SCHILLER en WIELAND, maar men ontmoette er van tijd tot tijd, ook HERDER en HUMBOLD, WINKELMAN en anderen.

Dat deze mannen eenen grooten invloed uitoefenden op hunne omgeving, is bewezen, en ik kon dus gerust verwachten, in den hertog eenen man te zullen ontmoeten, die vast in zijne schoenen stond, en, in geen geval, zoo gemakkelijk te bevredigen was, als onze theoloog.

Gij zult het derhalve begrijpelijk vinden dat ik mij met mijne geschiedenis van BUDDHA wel tien malen naar den tempel begaf, de basreliefs herhaalde malen met mijne verklaring vergelijkende, opdat ik niet onvoorbereid in eenen val mogt loopen.

En was de man, dien ik wachtende was, niet tevens een afstammeling van den vermaarden hertog van *Weimar*, uit den tijd der duitsche religieoorlogen? Had hij niet zelf, bij *Waterloo* en gedurende de belgische onlusten, manmoedig aan onze zijde gestreden?

Zulk een man was dus geen gewone sterveling, die men, overal in Indië, dikwijls konde ontmoeten.

En, beste vriend, moest ik mij niet ook nog afvragen, waarom men juist hem naar Indie had gezonden, toen dit Indie in 1848, in de *Harmonie*, zoo zonderlinge bokkensprongen begon te maken; — juist den hertog, die zoo jong niet meer was?

Konde hij niet een blad papier in zijnen reiszak medegebragt hebben, om dit, als het noodig mogt zijn, daaruit

te kunnen halen, en uit te roepen: *„Ziet hier den kommissaris des konings!"* enz., enz.

Dus, de hertog was in geen geval een gewoon mensch, maar een man van hooge geboorte, van eenen hoogen rang in de maatschappij, een welopgevoed man en tevens een man, die, volgens mijn vermoeden, nog eene groote rol had te spelen.

Vermeen nu niet dat ik huiverig was, om met hem in aanraking te komen. O neen! Vorsten zijn, in den regel, minder aanmatigend dan parvenus, ofschoon Zijne Hoogheid niet te boek stond als een zachtzinnig heer.

Maar welk groot kwaad konde hij mij doen?

Ik was geen militaire intendant, die hem eene reisdeclaratie moest uitbetalen, geen *arabier* die hem boven op eene van de piramiden in *Egypte*, eene fooi (bakschi,) kwam vragen, geen officier die met dilirium tremens in het hospitaal lag, tegen welken hij eene hand of voet zoude kunnen opligten, maar eenvoudig iemand die hem kwam zeggen:

„Hoogheid, hier ziet ge de geboorte van ÇAKAJA, den „BUDDHA of wijsgeer, den LUTHER onder de *Brahmanen* „— en hier ziet ge zijne moeder, MAJA — welke naam „zooveel met den naam van MARIA overeenkomt;" enz.

Hij konde mij niet zeggen, dat het niet waar was, want de geschiedenis van MAJA en BUDDHA is, ten minste, even goed geschiedkundig waar, als die van MARIA en JEZUS, en wanneer ik bewees dat de eerstgenoemde van het oude geslacht der koningen van *Kapilavastu* afstamde, en de andere uit het geslacht van DAVID, dan was ik verantwoord.

De oude aristokratie is vasthoudend in hare beginselen en hare aanspraken.

Laat hem maar komen!

Reeds een paar dagen voor zijne komst werd de tempel met buitengewonen ijver schoongemaakt, en veegden de

heeren javaantjes dag en nacht door. Het gouvernement had namelijk de bewaking en het schoonhouden van den tempel aan de inwoners van eene *dessa* toevertrouwd, die geene andere heerendiensten behoefden te doen. Luijere kerels heb ik in mijn geheele leven niet gezien. Degenen welken de dienst riep, kwamen gewoonlijk des morgens, tusschen elf en twaalf uur, voor den dag, slenterden, eenen siroetoe rookende, met slappe kniën en lamlendige bewegingen, tusschen de, aan de westzijde van den tempel staande, kanarieboomen rond, en *zochten naar bezems.*

Het is een feit, dat ik nooit eenen van degenen, die hier kwamen met het doel om te vegen, eenen bezem heb zien medebrengen. Dit was ook, volgens hunne meening, volstrekt niet noodig, daar de goede God, hier zoo vele natuurlijke bezems deed groeijen. Zij behoefden maar de hand uit te steken, om den eersten den besten tak van eenen boom te trekken. Men konde daarmede even goed vegen als met den mooisten bezem. En had niet de resident HARTMAN, een jaar of tien geleden, regts en links van den weg, eene massa *oleanders* en *rozenstokken* geplant, die men, desverkiezende, zeer goed tot hetzelfde doel kon gebruiken; ja, veegde men, met eenen ontwortelden rozenstok, niet veel beter dan met eenen gewonen bezem uit allang allang; want, bleven niet de dorre bladeren aan de dorens hangen even als de visschen in een vischnet?

En werkelijk, beste vriend, zij deden wat zij dachten, zoo dat, op eenen goeden dag, alle rozenstokken verdwenen waren.

Het zijn toch praktische kerels, niet waar?

Des ochtends van den *twaalfden Julij*, werden verscheidene gammelangs aangesleept, waarvoor men eigene kleine huisjes gebouwd had, de hollandsche vlag werd geheschen en een twintigtal mannen versierden den pasangrahan met jonge klapperbladeren. Spoedig hierop verscheen de *toekan*

spen (keldermeester) van den regent, met een zestal koelies, die den *toendang* (draagbaar) aansleepten. Hieruit werden een theeservies, een drankenzetje, verscheidene flesschen met banket en diverse dranken gehaald. De regent had voor alles zorg gedragen op dat het den hoogen reiziger aan niets mogt ontbreken.

Ik zelf had een stuk of tien wilde duiven geschoten, en doen braden, zoodat er niets aan een keurig déjeuner à la fourchette mankeerde.

Reeds vóór acht uur kondigde mij eene stofwolk, die op eene mijl afstands opging, en het glinsteren van vele sabels op den weg, de komst van den hertog aan.

Van lieverlede ontwikkelde zich, uit de uitgestrekte wolk, eene halve sectie *djajang sekars* [1] die in galop, den met zes paarden bespannen reiswagen van den vorst vooruit reden. Achter deze reden een zestigtal javaansche hoofden, allen met uitgetrokken sabels en in de kleur van hunne distrikten, meestal in fluweel of zijde gekleed. Onder de hoefslagen van hunne paarden spatte de drooge en fijne stof naar alle kanten op, en verhief zich hoog boven de hoofden van het laatste troepje en de drie navolgende rijtuigen.

Nog eene minuut of twee en daar vlogen, in razende carrière, voorrijders, reiswagen en gevolg van den hertog, gehuld in stof, den zuidwestelijken hoek van den tempel voorbij, alle gammelangs begonnen den vorstelijken welkomstgroet te spelen, de inlanders hurkten op den grond neder en de kavalerie zwenkte, in vollen ren, aan weerskanten op, om aan den wagen ruimte te geven.

Eene rijzige, mannelijke gestalte, gekleed in eenen bruinen paletot, steeg langzaam uit het rijtuig. Ik stond er naast en boog.

[1] Inlandsche kavalerie, op europeesche wijze geuniformeerd.

"Ik heet Uwe Hoogheid welkom op *Boro-Boedoer!*"

"Dank u. Lang, reeds zeer lang, is het mijn wensch "geweest, *Boro-Boedoer* te zien; het verheugt mij, dat die wensch zich gerealiseerd heeft." "Ik heb in *Amerika*, aan *Indie* gedacht, en kort geleden nog in *Egypte*."

"Het is een trotsch gebouw. Laat ons het gaan bezigtigen."

De stoet zette zich in beweging. Vooruit ging de hertog met den resident en mij, en daarop volgden eenige kontrôleurs, de adjudant en secretaris van Z. H., de regenten van *Magelang* en *Kadoe*, benevens nog een paar ambtenaren.

Onder het spelen van den gammelang en het zingen der ronggengs doorwandelden wij de met kanarieboomen beplante ruimte, tusschen den pasangrahan en den tempel, en bestegen wij den buitensten omgang.

De hertog had voor alles oogen, niets ontsnapte hem en ik had gelegenheid op te merken, dat hij niet alleen een grondige kenner was van de oudheid, maar tevens ook een man van een diep gevoel voor het schoone en edele in de kunst.

Mijne verklaring der basreliefs droeg geheel en al zijne goedkeuring weg.

Voor sommige beeldwerken vertoefde hij wat langer, gedeeltelijk om den tijd te nemen, over het reeds opgemerkte na te denken, maar ook om vergelijkingen met onzen tijd te maken, als dat te pas kwam. Daar Z. H. in het bezit was van eene goede dosis echte humor en, gedurende zijn leven, veel gezien en opgemerkt had, zoo werd hij, als het ware, daartoe gedrongen.

Zoo kwamen wij aan een basrelief, dat minder door de duidelijke voorstelling van eene gedachte uitmuntte, dan wel door de keurige uitvoering van de beeldwerken. Naast eenen voornamen persoon zaten, volgens oostersche wijze, eene reeks van ± twaalf gewapende mannen, stellig uit de

kaste der krijgslieden (*Xatryes*,) op den grond. Een van hen vertoonde een bijzonder bedrukt gelaat. De heeren van het gevolg, welke reeds herhaalde malen, bij sommige voorstellingen, in welke het schoone geslacht in zeer weelderige vormen voorkwam, gelagchen en bijtende of schalsche opmerkingen gemaakt hadden, wilden weten, waarom deze eene vent een zoo in het oog vallend treurig gezigt trok.

"Dat zal ik ulieden zeggen," antwoordde de hertog. "Ge ziet, dat het officieren zijn, die hier voor hunnen opper-"bevelhebber verschijnen; tot welk doel, dat kunnen wij "natuurlijk aan hunne, door den tijd geschonden fisiono-"mien, niet meer erkennen. Zij hebben echter, als regt-"geaarde officieren en waardige stamvaderen van het tegen-"woordige geslacht, alvorens zij de wacht bij den vorst "gingen betrekken, eerst de officiële courant gelezen en, "bij de gedane benoemingen opgemerkt, *dat een van hen "gepasseerd was.* Daar zit hij, ziet, deze hier, over wiens "treurig voorkomen ulieden eene verklaring wenscht. Hij "is gepasseerd."

Men lachte en vond de verklaring toepasselijk, "Ge-"looft mij," vervolgde Z. H. verder gaande, "er gebeurt "niets nieuws onder de zon. Ziet daar b. v. eens, "messieurs," vervolgde hij, en wees naar een ander basre-"lief. Wat moet dit voorstellen, heer WERNER?"

Ik antwoordde: "dat dit de vijf eerste apostelen van "BUDDHA moest voorstellen, die, sedert langen tijd een "ascetisch leven leidende, hier naast hun verblijf in het "bosch tot hun gerief, of als het ware tot eene versnap-"pering, suikerriet geplant hadden."

"Mis, geheel en al mis," antwoordde hoofdschuddend de hertog. "Dat komt u, van uw historisch standpunt, "maar zoo voor. Maar, mijn petekind GALLÉ [1] zal dat, van

[1] Toen secretaris van de residentie Kadoe, later assistent-resident in Soerakarta.

„zijn standpunt, als ambtenaar van de groote *firma Neder-*„*land*, geheel anders verklaren. *Het zijn suikerkontraktan-*„*ten*, mijne heeren, arme suikerbaronnen, die in dit „jaar slecht riet gemaakt hebben en er geducht mede „inzitten, want de groote koopman moet zijn vaste aan-„deel hebben, *hij wil nooit verliezen*. Daar is niets nieuws „onder de zon, zooals ge ziet."

Men vond dit denkbeeld origineel en vervolgde, onder vrolijk gekout, zijnen weg, door de vijf galerijen.

Ofschoon de hertog zeer zwaarlijvig en niet zeer vlug ter been was, beklom hij toch nog het hoogste gedeelte, van waar men een overheerlijk gezigt over de geheele residentie *Kadoe* heeft.

Zoodra men gezeten was, werd er thee gepresenteerd.

De secretaris van den hertog fluisterde mij toe, dat het hier beter ging, als op de *piramide* in *Egypte*, die Z. H. met veel inspanning beklommen had.

Toen men op den top was aangekomen, en zich aan den indruk van het verledene wilde overgeven, vertoonde zich de arabische gids, en verlangde, tamelijk brutaal, een drinkgeld (*bakschi*.) Over de wijze waarop dit gedaan werd, was de hertog zoo boos geworden, dat het weinig scheelde of hij had den vent eenen trap gegeven, die hem stellig langs den drieduizendjarigen zonnewijzer had doen naar beneden rollen.

Op *Java* is men zeer fatsoenlijk en bescheiden. Nooit zal u een gids om iets vragen. Heeft hij zijnen pligt gedaan, dan gaat hij op zijde hurken of staan, het aan den hoogen reiziger en diens besef van het welvoegelijke overlatende, iets of niets te geven.

Er is, te dezen opzigte, door de heeren europeanen, een beetje te veel gevergd, en dikwijls niets tot vergoeding aangeboden.

Voorbeelden komen, op *Boro Boedoer*, dagelijks voor.

Zoodra een reiziger komt, presenteert zich de wachthebbende *Pengatus* of *Loera* [1], en brengt hem naar den tempel. Van eene verklaring van het een of ander is hoegenaamd geene sprake. De goede menschen weten van *Boro Boedoer* niets; hoe onbegrijpelijk dit schijne, is het toch waar. De tempel, met zijne duizende van beeldwerken, is voor hen een raadsel, een uit den hemel gevallen boek, welks schrift zij niet kunnen lezen. Zelfs de hoofden, en onder deze de regenten, staan over alles wat zij daar zien, wel is waar verbaasd, maar niettemin geheel impotent, om de kleinste inlichting te kunnen geven.

Het is derhalve zeer natuurlijk, dat de gids, om zoo te zeggen, voor spek en boonen medegaat. Maar h wijst, in ieder geval, den weg en brengt u op den koepel, voor het prachtige panorama, presenteert u vervolgens, in den pasangrahan teruggekeerd zijnde, eene kop koffij met wat gebak, en geeft uw paard gras; voor een en ander dient ge hem toch eenige vergoeding te geven.

Maar wie doet dit? Zelden gebeurt het, dat iemand iets geeft. Deze omstandigheid mogt wel in het oog gehouden worden, want zij is het die ons in een slecht licht doet verschijnen.

Mij zijn gevallen bekend, dat men voor een voornaam reiziger, die te *Boro-Boedoer* eenen geheelen dag wilde verblijven, middag- en avondeten moest gereed maken.

Het hiertoe benoodigde werd wel, voor eenen enkelen keer, en dan maar gedeeltelijk, door den regent gezonden, terwijl het overige aangeschaft moest worden. Maar men konde van den regent niet vergen, dat hij steeds wijn, bier en kippen, of andere dingen, leverde voor hem geheel en al vreemde menschen, en kwam op de gedachte, om liever alles, *bij wijze van heerendienst*, door de bevolking te

[1] Dorpshoofden.

doen opbrengen. Men ging hierbij zeer regtschapen te werk en verdeelde de leverantie over alle woonplaatsen van het distrikt. De eene moest voor kippen, de andere voor aardappelen, eene derde voor groenten en zoo voorts, de overige voor vruchten, rijst, thee, suiker en olie of boter zorgen. Kreeg nu het met de bewaking van *Boro-Boedoer* belaste hoofd de tijding van de komst van eenen vreemde of gast (*»tamoe"*!) in het algemeen, dan zond hij onmiddelijk zijne zendelingen er op uit, om de benoodigde mondvoorraad, in de aan de beurt zijnde dessas, op te snorren. Het spreekt van zelf dat men steeds, uit voorzorg, meer nam dan men strikt noodig had, opdat noch de vreemdeling, noch het hoofd te kort mogte komen. Vermeende de laatstgenoemde, dat er nog bier of wijn noodig was, dan werd er, om dit te kunnen koopen, *ook eene contributie in geld geheven.*

Aardig, niet waar?

De kok van den regent, of een voor dit doel aangewezen javaan, moest dan voor de toebereiding van de spijzen zorgen, en was dan ook steeds bij het souper tegenwoordig om te bedienen, of om het personeel van den pasangrahan bevelen te geven.

Aan wie moest nu de gast eenige betaling geven? Aan den gids, die hem niets verklaard, of aan den kok, die de spijzen alleen toebereid had? Wie het ook kreeg, had geen aanspraak op de geheele som. Maar wees verzekerd dat degene, welke iets daartoe geleverd had, geen cent kreeg, terwijl kok en hoofd den roof gemeenschappelijk deelden.

Er waren derhalve reizigers die uit principe niets gaven, omdat zij overtuigd waren, dat degene, die de meeste aanspraak op het geld hadden, er toch nooit iets van kregen.

Ik vraag u echter, beste vriend, of deze wijze van tracteren van eenen onbekende en, deze afzetterij van het volk, nog langer mogen getolereerd worden?

Maar laat ons tot den hertog terugkeeren.

»En wat weet ons de regent van *Magelang* van *Boro-Boedoer* te vertellen?" vroeg Z. H. aan dezen javaanschen ambtenaar.

De regent, die voor eenen javaan, een zeer beschaafd man, een beetje zwaar op de hand, en sterk met zich zelven ingenomen was, trok een geleerd gezigt en begon, terwijl hij mij glimlagchend aanzag, een lang verhaal, dat ik reeds, in korte trekken, aan den hertog verteld en waarbij ik gevoegd had, hoe het niet hier, maar te *Brahmbanan*, t'huis behoorde.

Men moest zich dus voegen in de omstandigheid die men zelf in het leven had geroepen, en het geheele, langdradige verhaal van A. tot Z. aanhooren.

Wanneer ik u nu de verzekering geef, dat deze regent werkelijk een beschaafd was, en ge niet te min hoort, dat hij beweerde dat *Boro-Boedoer*, in den tijd van tien dagen was opgebouwd, en dit stijf en vast geloofde, om dat de *Budho* (oude) goden, wien niets onmogelijk was, [1] dit gedaan hadden, dan kunt ge u voorstellen wat de kleine man er over denkt.

»En gelooft ge dit werkelijk, regent" vroeg de hertog: »gelooft gij werkelijk, dat dit geheele gebouw, met zijne »duizende beeldwerken, statuen, ornamenten enz. in tien »dagen voltooid is?"

»En waarom niet, uwe Hoogheid?" antwoordde de regent, *»tempo dooeloe Bâtârâ Râmâ di dalam satoe malam bekin sâtoe »tjoembattan derri tanna hindoe, sampeh di poeloe Lanka.*" [2]

De hertog glimlachte. »Aangenomen, regent, dat dit geschied is, dan bestond deze zoogenoemde brug toch maar

[1] *Budho* of oud, uit den ouden tijd afkomstig.

[2] In den ouden tijd vervaardigde god *Rama*, in den tijd van eenen nacht, eene brug van de oostkust van Indie naar *Ceylon*, (zie Ramajana.)

uit eene opelkander-stapeling van lompe steenbrokken, en niet, zoo als *Boro-Boedoer*, uit even zoo vele kunstgewrochten als er steenen zijn, bij wier vervaardiging een zeker plan ten grondslag moet gelegen hebben, begrijpt ge? *De kunst is geene tooveresse, zij is degene welke, voor hare werken, de meeste tijd noodig heeft.*"

"*Toehan* ALLAH *bisa samoenja!*" [1] antwoordde de regent, en boog voor den hertog.

Deze zuchtte, stond op en sprak, zich omdraaijende, tegen den resident: "Als deze de knapste van uwe hoofden "is, dan mag ik er u wel mede feliciteren. "Ik kan mij "dan het overige gedeelte zeer goed voorstellen."

"Dank u voor de inlichting, regent."

Wij klommen langzaam de een honderd en twintig trappen naar beneden en wandelden, onder het spelen van den gammelang, naar de pondope terug.

Z. H. was onuitputtelijk in het vertellen van interessante voorvallen uit zijn leven, waaronder ik er maar een wil aanhalen, dat u eenen blik achter de coulissen van zeker departement zal doen werpen.

Aan den grens tusschen *Djocjocarta* en de *Kadoe*, stroomt, in een diep bed, de rivier *Krassak*.

Over dit ravijn had men eene lange brug gelegd, en wel, aan den kant van de *Kadoe*, eene jukbrug, terwijl men den tegenovergestelden oever van *Djocjo* met eene amerikaansche brug van vijf en twintig ellen spanning verbonden had.

Om deze echter tegen den invloed van zon en regen te beveiligen, had men nog een ligt houten dak er over gespannen. Hoe ligt dit nu ook wezen mogt, was het, voor de hangende brug, toch te zwaar, en op eenen goeden dag merkte de ingenieur HOLM met schrik op, dat ze begon

[1] De Heere God kan alles.

door te zakken. Zonder zich lang te bedenken voorzag hij onmiddelijk in dit gebrek, door in de haast aangesleepte klapperboomen, als stutten daaronder te zetten, en trok daarna, zonder eene verdere autorisatie van *Batavia* af te wachten [1] eenen steenen beer op, om zoo, bij voorkomende gevallen, de brug te redden. Daar dit met zekere haast moest geschieden en gelukkig het behoud van de zoo kostbare brug verzekerde, werd het kordate besluit van HOLM, niet alleen door zijne chefs, maar ook door ieder, die er van hoorde, zeer geroemd.

Zoodra de *hertog* aan de brug kwam, steeg hij uit den wagen, en deed zich door HOLM het voorval, en alles wat daarop betrekking had, uitleggen.

Toen HOLM alle bezwaren, welke hij, bij den zoo spoedigen opbouw van den hulpbeer, overwinnen moest, opgenoemd had, antwoordde Z. H. lagchende:

"Als ge wederom eens om eenen *beer* verlegen mogt zijn, "schrijf dan maar aan het militaire departement; wij weten "daar geenen raad met al de beeren."

Daar bestaat namelijk de loffelijke gewoonte, om, bij de conduitelijst van de officieren, nog een zoogenoemd beerenregister aan te houden, dat men, bij bevorderingen, wel eens gaat raadplegen. Wordt nu een officier wegens schulden aangeklaagd, dan geeft men zich de moeite, om voor de stipte betaling er van, te waken en te zorgen, dat den aangeklaagde om de maand, een gedeelte van zijn traktement, ingehouden worde. Op deze wijze neemt het militaire departement de geldelijke aangelegenheden van zijne officieren waar, en het is zeer bezorgd, dat de respectieve schuldeischers, volgens de ancienniteit van hunne vorderingen in de lijst geplaatst worden.

Kwam nu een tokohouder bij eenen van de heeren, dan

[1] HOLM is dood. Hij was een flinke vent en een goed kameraad.

gebeurde het wel eens dat hij hem naar zijnen gemagtigde, het militaire departement verwees, zeggende *„dat dit zijne betalingen regelde."*

„Maar," zeide Z. H. „zoo lang ik nog stukken *over eene „staartschroef*, in handen krijg en daarmede geplaagd word, „alsof er het welzijn van geheel *Nederlandsch Indie* mede „gemoeid ware, zoo lang ik nog een kwart riem papier „over dergelijke lappalien zie volkladden, zoo lang is er „nog niet veel aan te doen. „En, wie dragen de schuld „van dezen toestand? „*De tokohouders in Indie*, zij die „zoo gaarne krediet geven, maar, als zij niet onmiddelijk „betaling krijgen, wanneer zij dit verkiezen, met een ver„vaarlijk leven en den mond vol klagten, komen aange„loopen."

„Eene maand of vier geleden, werd een zeer oppassend „officier aangeklaagd, dat hij, zoo wat een jaar tevoren, een „stel japansche koffers gekocht had en die niet betalen „wilde."

„En wat denkt ge dat de luitenant antwoordde, toen hij „daarover in het verhoor werd genomen? Dat hij de koffers, „toen hij ze kocht, dadelijk betalen wilde, doch dat de toko„houder vriendelijk lagchende hem verzocht had, daarmede „maar te willen wachten, totdat men hem de rekening „zoude zenden."

„'s Lands wijs, 's lands eer, maar de duiv. . . . . .
. . . . . *schweinhunde!* . . . . . .

„Komt, heeren, laat ons opstappen. Ik dank u voor de „verklaring, heer W.., Ik kom in ieder geval, alvorens „ik naar *Europa* terugkeer, nog eens hier aan. Er ligt „voor mij een eigendommelijke tooverkracht in alle over„blijfselen uit den ouden tijd, en dit *Boro-Boedoer*, met „zijnen lapidairstijl, met zijne geschiedenis in beeldwerken,

„heeft zijn 'gelijke niet op aarde. De gedachte alleen, om „het geheele leven van een groot man, die een vorst was „en tevens een wijsg er — een SOCRATES, een PLATO, in „steen te bijtelen, zooals het hier is gedaan, verdient be„wondering.

„Neen, wij hebben hier met geen *Brahmaansch* veelgoden„dom, maar wel met de leer van eenen voorlooper van, — „laat het ons maar gul bekennen — van JEZUS te doen.

„Tot zien," . . . . . .

Gammelang, gezang, gekletter van sabels enz. enz. en de stoet verdween wederom achter den Z. W. hoek van *Boro-Boedoer*.

„Voilà un homme!" sprak NAPOLEON, toen hij den duitschen dichter GOETHE ontmoet had. Konde ik, de onbekende, niet adelijke, ja met hart en ziel kosmopolitisch denkende mensch — konde ik een beter oordeel over den hertog vellen, dan dit:

„Voilà un homme!"

Geloof mij, beste vriend, de groote of vorstelijke personen worden veelal te eenzijdig beoordeeld.

Maar wilt ge wel gelooven, dat ik, toen de vele rijtuigen en bereden volgelingen zich pijlsnel langs den grooten weg verwijderden en de stofwolken nog eenigen tijd boven de doorreden plaatsen bleven hangen, met zeker weemoedig gevoel dacht:

„Daar gaat hij heen, de oude tijd, met zijne prerogatieven."

Daar gaat alle statie, nasleep van hovelingen en helpers, het sectewezen onder de menschen, daar gaat alles heen! Wat zullen wij in de plaats daarvan krijgen?

En zoo, beste vriend, liep deze dag voor ons, of beter gezegd voor mij, af.

Hebt gij ook eenig berigt over CHRISTINE? Ik vrees

het ergste van haar te zullen hooren, en heb den moed niet bij vreemde menschen naar hare omstandigheden te gaan vernemen. Ge weet het. De wereld veroordeelt zoo gaarne eene vrouw, zonder naar de motieven te vragen, die haar tot de eene of andere handeling hebben geleid.

Wat zal er van haar worden? —

Wees met de uwen gegroet.

P.S.

Ik had bijna vergeten u iets over vriend HEIMES mede te deelen. Hij is nog zwaar ziek en bevindt zich in denzelfden zonderlingen en hoogst zorgwekkenden toestand, als voor eene maand geleden. Men vreest voor zijn leven.

Zeer opmerkenswaardig is het, dat hij nog altijd van meening is, dat hem iemand wil vermoorden. Dit brengt mij zijn verhaal voor den geest omtrent eene scene, die hij op zijne reis in het *Bondjolsche*, moet gehad hebben. Men wilde hem namelijk niet veroorloven om in eenen zekeren kampong, ik geloof *Tarantan toengang*, te blijven uitrusten, en dreigde hem, zoo als hij het deed voorkomen, met de krissen. Sedert dien tijd merkte ik somtijds, zekere achterdocht bij hem op.

Maar reeds vroeger gaf hij bij zekere gelegenheid, en vooral tegenover de inlanders, dergelijke blijken, welke ik aan de omstandigheid toeschreef, dat hij bijna geen woord maleisch verstond en zich ook zeer slecht in deze taal wist uit te drukken, waardoor hij wel eens het een en ander verkeerd begreep, en zich van handelingen en toestanden eene onjuiste voorstelling maakte.

Ik moet u een geval vertellen, dat mij daar juist te binnen schiet, en dat welligt eene eerste aanleiding tot zijne achterdocht geweest is.

Na zijne eerste, voorloopige inspectiereis, door de *padangsche bovenlanden*, wilde hij van *Solok* uit, zoo spoedig mogelijk terugkeeren en koos derhalve den korten weg over *Paya* naar *Padang*.

Zooals gewoonlijk koos hij eenen slechten tijd voor het op reis gaan, en kwam onder eene geduchte regenbui en laat in den avond aan de grens van het *Soloksche*, bij eene in het bosch liggende hut aan. Hij was moede, bond zijn rijpaard aan eenen boom vast en stapte de deur binnen.

Hij vond daar verscheidene kolenbranders, bij een helder brandend vuur zitten, en nam bij hen plaats.

Daar zij zich in de bergtaal, die hij niet verstond, met elkander onderhielden, kon hij geen woord verstaan van hetgeen zij zeiden; maar het kwam hem voor dat zij over hem spraken, daar zij dikwijls hunne oogen op hem gevestigd hielden. Toen nu een van hen, uit eenen bamboezen koker, een gedrukt stuk voor den dag haalde en hem dit, onder zekere gebaren, bijna onder den neus wreef, verbeeldde hij zich, dat ze hem naar zijnen *reispas* vroegen.

Hoe hij op deze gedachte kwam en welke gevolgtrekkingen hij er uit maakte, is mij een raadsel. Dat hij echter voor het een en ander begon te vreezen, naar buiten ging, zijn paard besteeg en in het holste van den nacht, op een voor hem geheel onbekend voetpad, over een hoogst geaccidenteerd terrein, ja door een bijna nog maagdelijk bosch trok en eerst des ochtends, om zes uur, half dood bij mij te *Padang* aankwam — dat is zeker.

Toen der tijd was ik met het land en volk van *Sumatra* nog bitter weinig bekend, en konde ik mij derhalve van dit nachtelijke voorval en dezen togt geene reden geven. Maar eenige maanden later maakte ik dezelfde route en bleef in dezelfde hut overnachten, waar zich de voor hem zoo omineuse personen ophielden.

Wat gebeurde er? Men kwam insgelijks met het gedrukte papier bij mij, en ik, die hierdoor eenigzins onthutste, nam het aan en las met verbazing dat het niet meer en niet minder was, dan eene *verklaring* van den *Resident der padangsche benedenlanden*, waarbij aan den gewezen oppasser, KERTO WIDJOJO, toegestaan werd, zich aan de grens, tusschen *Padang en Solok, als kolenbrander te vestigen.*

Arme HEIMES. En dit misverstand jaagde hem uit de nabijheid van menschen en natuurgenoten, naar buiten in de wildernis, die als het ware van tijgers vergiftigd was. Hier konde geene spraak zijn van vrees; in ieder geval, was de ruil die hij deed niet tot zijn voordeel, daar er meer kans bestond door de tijgers afgemaakt, dan aangehouden te worden omdat hij niet in het bezit was van eenen reispas; want hij verbeeldde zich, dat men hem naar dit dokument vroeg. —

Herinner u nog het een en ander, uit zijn avontuurlijk leven, op *Sumatra*, en gij zult hoogst waarschijnlijk, den draad vinden, die van eene kleine nietige omstandigheid, tot zijnen tegenwoordigen toestand leidt.

Moge deze slechts voorbijgaande zijn, DIRK!

Vaarwel!

81e BRIEF.

Koo Voortman aan Christine Benello.

Keboemen in Bagalen, den 21 *Augustus* 1850.

Beste Christi!

Ik haast mij u te berigten, dat wij ons sedert eenige dagen in ons nieuwe verblijf te *Keboemen* bevinden. Mijn man is tot *assistent resident* benoemd en hier geplaatst.

Daar uw proces tegen uwen man, wegens echtscheiding, nog niet afgeloopen is, en ge, zoo als ge mij meldt, niet langer wenscht gebruik te maken van de gastvrijheid van de familie A, zoo stel ik u voor, om voor den tijd dat er nog niet zeker bepaald is, wat de toekomst voor u heeft weggelegd, bij ons te komen logeren.

De weg naar herwaarts gaat over het steile gebergte van *Menoreh*. Dit gedeelte dient ge te paard of in eene tandoe af te leggen. Zoodra gij echter daarover heen zijt, komt ge op eenen breeden weg, waar u een rijtuig zal wachten.

Ik verlang u wederom te zien en te omhelsen. Schrijf dus spoedig.

Uwe Koo.

82e BRIEF.

Benello aan den assistent resident van Ledok, P. Blijfman.

Tirto-sarie, den 10 *September* 1850.

Waarde Piet!

Ik feliciteer u met uwe benoeming en overplaatsing naar *Wonsoobo*, als assistent resident van *Ledok*. Gij zijt er zoo gaauw van door gegaan, dat ik u niet eens kon komen groeten.

Het spijt mij bepaald dat gij weg zijt; want uwe ambtenaarssaaiheid afgerekend, waart ge een vrolijke snaak. Ik zal nu t'huis blijven zitten en de kat uit den boom kijken.

Met den *indigo* gaat het beroerd. Dit jaar is hij bijna geheel mislukt.

Ik begin te gelooven dat de grond uitgeput is en dat wij het niet langer, met de oude *indigo*kultuur, zullen kunnen volhouden. Wij moeten suiker gaan planten. *Suiker* is voor ons het redmiddel. Reeds hebben eenige landhuurders met geldschieters kontrakten aangegaan. Zij hebben machineriën uit *Engeland* doen overkomen en zijn reeds

aan het bouwen van fabrieken en het planten van riet. Over een jaar kunnen zij reeds voor het eerst malen.

Daar ik *vierhonderd* bouws voor deze kultuur kan afzonderen, zoo kan ik, in ieder geval er mede beginnen. Ik reken dan niet meer dan *veertig pikols op den bouw*, dat geeft *zestienduizend pikols* à *vijftien gulden*, of *tweehonderd en veertig duizend gulden in het jaar.*

Voor twee ton levert mij X... de machineriën en bouw ik tevens eene fabriek. Laat de inventaris nog *eene halve ton* kosten en reken *mijne halve ton schuld aan D... en Co.* daarbij, dan kom ik *met drie ton in de beeren.*

Dat is, wel is waar, een heele boel, maar niet zoo veel, als men berekent, wat ik er mede verdien.

Ik moet voor interest, afsluiten van het boekjaar en overschrijven op het nieuwe jaar, zoo wat *vijftien percent* terug betalen, dat geeft . . . . . *f* 45 000

tractementen voor mij, den machinist, de opzieners, den suikerkoker enz. . .	*f*	18 000
kalk, krandjangs, beenzwart, brandhout	*f*	20.000
afvoer naar Samarang.	*f*	20.000
kleinigheden	*f*	4 000
pachtgeld	*f*	21.000
diversen	*f*	10.000
te zamen	*f*	138 000

Blijft in ieder geval nog *eene ton zuivere winst over* [1].

Dat ziet er anders uit dan met den *indigo*, waarmede ik, gedurende de laatste jaren, toen hij op drie gulden vijftien heeft gestaan, als het ware, voor den geldschieter alleen heb gewerkt.

[1] Volgens zijne berekening. Maar in geval er maar twintig pikols per bouw gemaakt worden, wat dan?

De kwestie is nu alleen maar: *wie zal mij geld geven?* Mijn tegenwoordige geldschieter niet, dat staat vast; W... wil wel, doch maakt zulke bezwarende konditien voor mij, dat ik ze niet kan aannemen.

Ik weet dat gij geld bezit, en dat uw schoonpapa rijk is. Zie dat hij met eene ton, of iets meer, bijspringt en geef jou kapitaaltje insgelijks in mijne handen. Gij kunt uwe duiten nooit beter uitzetten dan bij eene suikerondernéming in de vorstenlanden, want niemand kan u meer procenten uitbetalen dan een van ons, landhuurders. De redenen zijn u bekend. Ik werk geheel en al met vrij volk, dat scheelt iets met de gouvernements kontraktanten. Bij de weeskamer krijg je *zeven* procent, en ik geef je er *tien*, dat scheelt op jou *veertigduizend gulden* reeds *twaalfhonderd*.

Dus denk er over na.

Ook moeten mij de ouders van mijne vrouw, zestigduizend gulden uitkeeren; ik heb er op aangedrongen en zal hun een proces aandoen, als ze niet onmiddelijk over de brug komen.

CHRISTINE is nog niet teruggekomen. Zij wil niets meer van haren CHARLES weten. Verbeeld je wat eene malle meid. Of ik haar nu beterschap beloof of niet, zij dringt op scheiding aan.

Nog nooit, in mijn geheele leven, is mij zulk een mensch voorgekomen. Zoo verregaande jaloersch heb ik nog geene vrouw ontmoet. Enfin, zij moet het weten. Als zij niet bij mij wil terug komen, zal ik mij wel weten te troosten. Van eene scheiding komt echter niets. Er bestaan, volgens onze wetgeving, geene termen voor, begrijpt gij. En daar ik haar geld noodig heb, zal ik mij wel wachten mijne toestemming tot scheiding te geven.

Het is wel jammer van die meid. Maar om zich nu eene zaak zoo erg aan te trekken, die niet van het minste belang is, moet men bepaald gek zijn.

MELATIE speelt nu wederom de baas in huis. Ik verzeker je dat zij dit perfect doet, en, op het stuk van mijne verpligtingen, niet zoo onpraktisch denkt als CHRISTINE.

Dus zoo staan de zaken. Denk er over na en schrijf mij onmiddelijk, op dat ik een besluit kunne nemen. Ik geef ulieden *elf procent*, wat zeg je daarvan? Dus kom gaauw tot eene conclusie.

Mijne groeten aan uwe vrouw.

83e BRIEF.

De assistent resident Blijfman aan den Heer Ch. Benello.

Wonosobo, den 28 *September* 1850.

Waarde Benello!

Ik heb aan mijnen schoonpapa geschreven en deze is niet ongenegen om uwe propositie aan te nemen, mits gij hem *even zoo vele procenten betault als gij aan eenen van de samarangsche geldschieters moet geven.* Neemt gij deze propositie aan, dan kunt gij ook mijn geld krijgen, natuurlijk onder dezelfde voorwaarden. Ga dus onmiddelijk op reis, naar *Batavia*, en zie dat je met den ouden klaar komt. Wees echter een beetje op uwe hoede en bedenk, dat hij een oudgast van het zuiverste water en door en door conservatief is. Sla dus geen bluf, maar toon u als een degelijk mensch. Ik hoop dat je mij begrijpt.

Komt ge klaar, dan kunt gij bij mijnen advokaat het nadere over mijne gelden bespreken.

Is het waar dat uwe vrouw naar *Keboemen*, bij mijnen vriend VOORTMAN, gaat logeren? Zij is bepaald gek, even als diens vrouw, de *scheele* Koo.

Laat haar maar haren gang gaan. Mogelijk komt gij nog eens in de gelegenheid om haar voor hare wijze van handelen, eene poets te spelen.

Wat zoudt gij er van denken als gij, in plaats van haar als aanklager voor den raad van justicie verscheent?

Vat je dit denkbeeld? Houd het eens goed in uwe gedachten, zij heeft bij u dat niet gevonden, wat zij dacht te vinden, zekere hartstogtelijke, opofferende liefde. Het zoude mij niet verwonderen, wanneer zij eens verliefd raakte. In ieder geval zal ik voor u een oog in het zeil houden. En dan is de tijd gekomen om haar te leeren wat het wil zeggen, dat eene vrouw van haren man wegloopt.

Het is hier een goed land. Ik heb koffij, thee en indigo. Jammer dat ik de procenten met nog twee kontrôleurs moet deelen.

Als je van *Batavia* terugkomt, ga dan over land en wel van af *Pekalongan*. Wij kunnen dan, op de *Diëng*, het een en ander bepraten, en daar eenen kleinen jool hebben.

Dus tot ziens.

84e BRIEF.

De Heer Houdvast aan Pieter Blijfman.

Batavia, den 5 *Febr.* 1851.

Waarde schoonzoon!

De zaken beginnen een meer en meer dreigend aanzien te krijgen. Men heeft ons eenen zoogenoemd *liberalen gouverneur generaal* gezonden.

Zijne eerste handeling, toen hij zijn koningrijk in *Indië* betrad, was het teekenen van het ontslag van eenen der residenten. Sedert dien tijd zit geen een ambtenaar, uit de oude school, vast op zijne stoel.

Dat is echter nog niet alles. Hij zal 's lands inkomsten verminderen en ons prestige vernietigen.

En deze schoone vooruitzigten hebben wij te danken aan den heer Professor Mr. J. R. THORBECKE.

Hij zoude niet zoo ultra liberaal zijn als hij, zoo als ik, zijn geld in eene suikerfabriek had zitten. Maar het is helaas eene waarheid dat de armste sukkels het liberaalste zijn.

Dat is de zegen die het ongelukkige Frankrijk al weder

over ons uitgestort heeft. Niet genoeg dat wij, door deze onbekookte ideën van vrijheid, reeds éénmaal aan den rand van den afgrond gebragt werden, en wij ons slechts met alle inspanning van kracht, voor eenen geheelen ondergang hebben weten te redden — nu beproeft het onze eigene minister, in hoe ver men dit experiment ook op de koloniën zoude kunnen toepassen.

Bazarpacht, opiumhandel, kultuurstelsel, heerendienst, alles staat op het punt om afgeschaft te worden, en ik zie den tijd aankomen, dat wij niet alleen geen cent naar *Holland* zullen kunnen zenden, maar nog geld zullen moeten opnemen, om onze soldaten en ambtenaren te kunnen betalen.

In geen geval zal echter de partij van de slopers aan het roer blijven. Reeds vertoont zich, in alle landen van *Europa*, eene verstandige reactie, en wordt het zesspan, dat de staatsmachine trekt, in het oude, veilige spoor teruggeleid. Bij ons volk kan een bedaard overleg niet uitblijven, en maar al te spoedig zal men inzien, dat men het europeesche liberalisme niet mag overplanten in onze koloniën.

Blijf dus standvastig bij uw principe. Gelukkig dat gij nog voor de komst van den Heer DUIMAER VAN TWIST, tot assistent resident zijt bevorderd.

Hij zal spoedig eene reis door *Java* doen, en stellig door uwe afdeeling komen. In dit geval is het zaak, dat gij u bij uwe kolega's informeert hoe hij gerecipieerd wordt, en waarmede hij zich, gedurende zijn verblijf, bezig houdt, met één woord, u op de hoogte stelt van hetgeen ge als een verstandig ambtenaar, dient te doen.

Ieder mensch heeft zijne zwakke zijde, en ook de republikeinen hebben deze. Hij is te *Deventer* geboren, welnu, laat eenige goede *deventerkoeken* bij het déjeuner op tafel brengen; mogelijk eet hij er zich een bult aan en dan zijn wij hem kwijt.

Men zegt dat hij zich, tegenover den *Hertog* niet zeer beleefd heeft getoond, en hem nooit anders dan generaal heeft genoemd. Ik vind dit niet alleen onbeleefd, maar ook flaauw. De *hertog* was, gedurende de belgische onlusten, reeds *generaal*, terwijl de heer DUIMAER, toen, als eenvoudig *schuttertje* medeliep. En nu schijnt hij revanche te willen nemen, dat hem de prins niet toen reeds aan zijnen knevel (hij heeft er niets van) konde aanzien, dat hij nog eens gouverneur generaal van nederlandsch Oost-Indië zoude worden.

Het doet mij derhalve genoegen dat zijne hoogheid naar *Europa* teruggekeerd is

Met betrekking tot de zaak met den heer BENELLO kan ik u alleen mededeelen, dat ik zeer blijde ben, hem mijn geld niet te hebben toevertrouwd. Ook gij zult later inzien, dat het zoo beter is. Wel is waar trekt gij maar zeven percent, maar deze zijn zoo zeker als de axiomas in de rekenkunde, terwijl de vijftien percenten welke hij wil geven, als het ware in de lucht zweven.

De man beviel mij niet. Zijne horlogieketting had het voorkomen van eenen uitdragerswinkel, en dronk hij mijne madeira als water en wilde mijne lekkere havanasigaren niet rooken.

Enfin, hij heeft, naar ik hoor, zijn anker bij eenen koopman te *Samarang* uitgeworpen en is daar teregt gekomen.

Vraag toch aan uwe vrouw, waarom zij mij niet schrijft. Zij is nu nog luijer geworden, dan zij vroeger was.

Houd je maar goed en doe het mij onmiddellijk weten als er iets gaande is.

Steeds uw toegenegen

Houdvast.

INTERMEZZO

Het was een schoone dag, een *Woensdag*.

In de dessa *Rawah-dodi*, ten Z. van *Boro Boedoer* zoude *bazar* gehouden worden. Dit gebeurt hier niet om de acht, maar, op oud hindoesche wijze, om de vijf dagen.

Heden zoude de bevolking *geen bazargeld* aan den chineschen pachter behoeven te betalen. Dit was door den nieuwen gouverneur generaal *afgeschaft geworden*.

Men konde en wilde het naauwelijks gelooven. Zoude het inderdaad waar zijn?

Een ieder wilde zich zelven hiervan gaan overtuigen.

Mannen, vrouwen en meisjes, met alle kinderen, begaven zich reeds vroeg op weg en overtuigden zich al dadelijk, dat aan den kruisweg, in den koffijtuin bij *Tjandibawon*, geen *chinees* zat, om de *bazar*gangers te visiteren. Ook bij het huis van den *demang* [1] was de oude TANG-SING met zijnen bril niet te zien. Van alle oorden van *Menoreh*, *Mendoet*, en zelfs uit het rijk van *Djocjocarta* kwamen er menschen, om zelven te zien in hoe verre het gerucht waarheid bevatte.

Ja, het was waar. Men kocht en verkocht zonder voor ieder stuk, aan de chinesen, eenige percenten te moeten betalen.

Overal zag men vrolijke gezigten, men lachte en maakte zich vrolijk over eenige chinezen, die vroeger met het *tjap* [2]

[1] Hoofd van een subdistrikt. [2] Zegel.

in de hand, op ieder hoekje van den *bazar* stonden, om het te verkoopen voorwerp te taxeren, en met hun zwart zegeltje te bekladden, doch nu zeer stil, onder de javaansche verkoopers zaten, om zelven het een en ander te verkoopen.

Nooit was het plein van den *bazar* zoo vol geweest, als heden, nooit bestond zoo veel animo bij het koopen, zoo veel toegevendheid bij het verkoopen, als heden.

Vrolijk liepen de vrouwen en meisjes, met hunne ledige mandjes, naar huis, zich innig verheugende over hetgeen zij hadden mogen beleven. Bijna in ieder huisgezin heerschte vreugde over de behaalde winst. En had men maar een *kobang* (twee duiten) meer naar huis gebragt, dan in vorige dagen, het was in ieder geval zuivere winst, en men kon er iets voor koopen.

Ik weet niet of er velen waren, die daarbij aan den gouverneur generaal dachten en hem in hunne ziel bedankten. Ja ik betwijfel het zeer of er wel een van hen geweest is, die hem iets goeds toewenschte.

Ook moet het ook geen bijzonder heldenstuk geweest zijn, deze pacht met eene pennestreek in te trekken, daar hem van geene enkele mogendheid eenige belooning is geworden. Niet eens de orde van het Zuider Kruis werd hem toegezonden, hetgeen toch een beetje sterk is!!

Maar de engel der vergelding verhief zich ten hemel, knielde neder voor den troon van den Almagtige en sprak:

„Heere, de Hollanders hebben een braaf mensch naar Indië gezonden, zal ik hem opschrijven?

„Schrijf hem op . . . . . en laat hun merken, dat zij zich hierover niet behoeven te schamen."

Op hetzelfde oogenblik, dat de engel deze kommissie kreeg, klommen twee dames en een heer de trappen op van den buitensten omgang van den tempel van *Boro-Boedoer*. Na hier het een en ander bezigtigd te hebben, klommen zij nog iets hooger en bewonderden de keurige *basreliefs*, van de eerste galerij.

Eenen hoek omslaande, stond men voor eene tent, waarin een *europeaan* zat te teekenen. De vooruitloopende dame, eene beeldschoone, ietwat bleeke blondine, slaakte op eens eenen doordringenden gil en viel in flaauwte, doch werd door den vreemdeling, die van zijne stoel was opgesprongen, en den medegekomen heer, opgevangen.

De heer uit de tent trok eenen zakdoek uit een reiszakje, bevochtigde dien met water, dat hij in eene gendie bij de hand had en legde hem op haar voorhoofd

Toen de dame wederom wat bijgekomen was, verzocht hij haar hem te vergunnen, haar naar beneden, in den pasangrahan, te brengen.

Zij sprak geen woord en liet hem begaan.

Men bereikte den pasangrahan. In een ommezien werden eenige ververschende dranken en thee voorgediend. Ook bragt de vreemde heer eenen flakon voor de dame.

Men sprak niet veel, het was alsof eene onheilzwangere wolk over deze vier menschen uitgespreid lag.

Na een klein kwartier te hebben gezeten, gelastte de heer met de beide dames, den koetsier de paarden in te spannen, want het was reeds laat, en de blondine moest nog een moeijelijk togtje te paard maken.

„Dag, mijnheer W..."

„Gelukkige reis!"

De reizigers stegen in den wagen en vertrokken.

De heer W... wierp zich in eenen leuningstoel en bleef, beide handen voor het aangezigt houdende, eenige minuten in diep gepeins zitten.

»O, kon ik haar redden uit dezen poel van ellende!'

En de engel der vergelding knielde wederom neder voor den troon van JEHOVA en sprak, met medelijdende stem: *»Help haar, Heer!"*

Daar liet zich eene stem hooren uit den tempel van BUDDHA roepende:

»De mensch heeft de goden niet noodig. Verstand en hart »zijn zijne beste raadgevers. Help u zelven!"

85e BRIEF.

Werner aan den assistent resident Dirk Voortman.

Boro-Boedoer, den 8 *December*, 1851.

Waarde Vriend!

Ik kom mij hier voor als een vreemdsoortig schilvertje metaal in eenen smeltkroes vol goud. Mijne persoonlijke, christelijke simpliciteit, in het midden van den overvloed van het *Buddhismus*.

Reeds heb ik mij zoo diep in de leer van de *brahmanen* en *buddhisten* gewerkt, dat mijn geheele denken daarvan is doorgedrongen. Ik droom van BUDDHA en zijne levensgeschiedenis, van zijne leer en zijnen dood. Het moet u derhalve niet verwonderen, beste vriend, dat ik u niet meer zoo druk schrijf als vroeger; daar ik mijne pen heb gewijd aan den voor mij zoo interessanten BUDDHA eerdienst.

Nog beseft men het gewigt niet van *Boro-Boedoer*, Nog houdt men dit bouwwerk voor niets anders dan voor eenen tempel of hoogstens eene *dagop* of relikwiekast, in welke een stuk van eene holle kies van BUDDHA, of een lapje van zijn kleed, bewaard werd. De basreliefs heeft nog niemand onderzocht.

Maar deze juist zijn het die mij zoo hoogst gewigtig

toeschijnen. Zij zijn de tekst van het in steen gebonden boek, het *lapidair*schrift, dat berigt geeft uit eenen ouden lang verdwenen tijd, en van een volk, in welks midden een der grootste wijsgeeren heeft geleefd

Alles wat wij uit de geschiedboeken van de *brahmanen* en *buddhisten* weten, is niet zoo volkomen een verhaal uit den ouden tijd, als het deze honderden van goed gehouwen basreliefs zijn. De geleerde wereld zal nog eenmaal hierheen komen om te zien en te onderzoeken, want hier zal zij meer vinden dan elders in *Indië*, op gedenkteekenen uit den ouden tijd, of in de boeken der *ceylonezen* of andere *buddhistische* volkeren te vinden is.

Ik wilde wel eenen van de strijders van ons modern christendom b. v. Dr. Strauss, den schrijver van het leven van Jezus, hier zien! Ik wenschte wel hem hier gade te slaan, wanneer ik hem op de basreliefs, de geschiedenis van Çakaja muni (Buddha), van zijne leerverkondiging tot aan zijnen dood, verklaarde en hem vroeg: "Wat zegt "ge hiervan? Vindt ge niet eene opvallende niet te mis"kennen overeenkomst met de geschiedenis van Jezus? "En als ge dit niet kunt ontkennen, en weet dat Buddha "vier honderd jaren voor hem geleefd en geleerd heeft, "wat zegt ge dan van ons nieuwe testament?"

Ja, vriend. Het ziet er met onze heilige schriften zonderling uit. Wij vinden hier, op *Boro-Boedoer*, de levensgeschiedenis van eenen profeet die op eene verwonderlijke wijze met de geschiedenis van onzen profeet, Jezus *van Nazareth*, overeenkomt, ofschoon een tijdperk van ten minste vier eeuwen tusschen beiden ligt: Het eenige hoofdverschil dat het leven van beiden karakteriseert, ligt daarin dat Buddha's geboorte, wel is waar, evenzoo als die van Jezus met wondervolle onnatuurlijke verschijningen vergezeld ging, maar dat hij zelf nooit wonderen verrigtte, zoo als men verhaalt dat Jezus zou hebben gedaan.

Men zegt van hem, even als van Jezus, dat reeds lang voor zijne geboorte, zijne familie en door deze het volk, op zijne komst oplettend gemaakt werden, en dat de godheid zelf zich in den coïtus met Maja vereenigde, terwijl ook bij de geboorte wonderen plaats hadden, om zijne hemelsche afkomst te staven, en op zijn toekomstig ambt, als profeet, te doelen.

Was echter Jezus, ofschoon uit den stam van David voortspruitende, in het huis van eene arme timmermansfamilie geboren, zoo zien wij hier Çakaja, in de familie en het vorstelijke paleis van de koningen van *Kapilavastu* ter wereld komen. Even als Jezus geeft hij reeds in zijne jonge jaren teekenen van groote verstandelijke vermogens, hij ziet in deze wereld niets als eene wereld vol verleiding en ellende, hij geeft zich aan een geheel beschouwend leven over, verzamelt om zich discipelen, leert het volk en verlaat de schouwplaats van zijne daden niet eerder, alvorens zijne leerstellingen volkomen ontwikkeld en begrepen zijn.

Het is hoogst interessant deze voorstellingen, hier op *Boro-Boedoer*, zoo ver van de schouwplaats van Buddha's leven en daden, met eene reinheid en waarheid teruggegeven te vinden, die men te vergeefs daar in *Bengalen*, het oude *Madhjadeça*, zoude zoeken.

Van alle gedenkteekenen welke men daar uit den *Bramanen* en *Buddhatijd* aantreft, is er van den *Indus* tot aan den *Brahmapoetra*, van *Langka* (Ceylon) tot *Kaçmira* geen een, dat nog zoo betrekkelijk goed onderhouden is, en zoo tezamenhangende en gewigtige verklaringen geeft, als dit. Even zoo is er geen een, waarop men zulke zuiver menschelijke vormen ontmoet, die niet alleen vrij zijn van alle onedele hartstogten, maar ook met eene kieschheid behandeld zijn, die men dikwijls bij de zoo ideale werken der grieken, te vergeefs zoekt.

Staan zij ook, ten opzigte van de kunstbewerking en het edele der vormen, ver achter die van de grieken, zoo verdienen zij toch eene eerste plaats voor alle andere natien uit den ouden tijd, die wij uit de overblijfselen van hunne kunstgewrochten kennen. Ik bedoel hiermede de *babyloniers*, *assyriers*, *persen*, *egyptenaren* enz. [1]

Zoudt gij het willen geloven, dat de beteekenis van dit reuzenwerk, geheel en al den *javanen* vreemd is geworden, dat het even zoo onbegrepen onder de twaalf milioenen javanen staat, als *Persepolis* onder de *persen*, *Philippopolis* en *Memphis* onder de *egyptenaren*.

Deze laatstgenoemden zijn echter ten minste nog eens zoo oud, en staan in landen, over welke herhaalde malen de woedende golfslagen van eenen hoogst bewogen tijd zijn heengetrokken, waar door de barbaarsche handen van veroverende geslachten, met geraffineerden overmoed, alles gedaan werd, om het bestaande, tot op de fondamenten toe, te vernielen.

Wij weten voorts dat ook hier de belijders van een ander geloof, de mohamedanen, tegen de belijders van het *brahmanismus* en *buddhismus*, te vuur en te zwaard zijn te velde getrokken, ja, dat de tempel van *Boro-Boedoer*, hoogst waarschijnlijk, het laatste bolwerk van de laatsgenoemden is geweest. Een blik in de galerijen van den tempel, zal ons echter de verzekering geven, dat hij niet door menschenhanden vernield is geworden.

Alle verplaatsingen zijn door ontzaggelijke vulkaansche krachten in het werk gesteld, of in eenen lateren, helaas,

[1] Zie het groote werk *Boro-Boedoer* op Java van F. C. Wilsen en J. F. G. Brumund, uitgegeven op last van Z. E. den minister van Koloniën, door Dr. C. Leemans, Directeur van het rijksmuseum te *Leiden*. *Leiden* bij E. J. Brill. 1869.

in onzen tijd, door onze beschaafde landslui, en, iets vroeger niet het minste, door de engelschen gedaan.

Alvorens deze van *Java* vertrokken, hebben zij nog zooveel als mogelijk, van de vervoerbare hindoesche oudheden weggehaald en naar Europa verzonden. Jammer dat het schip, waarop zij zich bevonden, totaal verongelukt en dus alles een prooi van de golven is geworden.

Maar niettegenstaande deze systematische opruiming zijn sommige residentiën nog rijk aan dergelijke voorwerpen. Het is verbazend, welk eene menigte van godenbeelden van koper en steen, ja ook van goud, van tijd tot tijd, onder de aarde gevonden worden. In ieder geval een teeken dat de landen, in vroegeren tijd, sterk bevolkt waren.

Het is wel jammer, dat het zachte, alle gewelddadige verspreiding verfoeijende, op zeer edele principen steunende *buddhismus*, zooals het uit de *Boro-Boedoer*basreliefs tot ons spreekt, door het onverdraaagzame, cynische mohamedaansche geloof aan *predestinatie*, verdrongen is.

Wel is waar heeft het laatste, bij al zijne materialistische strekking, toch nog verscheidene punten van aanraking met ons, en staat het zelfs met zijn *ner is maar één God*" hooger dan wij met onze onbegrijpelijke *drieenheid*, maar het is te uitsluitend, te materialistisch, te onesthetisch voor ons.

Wisten wij met zekerheid in welke verhouding het *Boro-Boedoer buddhismus* tot de instellingen van het *brahmanendom* gestaan heeft, en vooral tot het *kastenwezen*, dan zouden wij waarschijnlijk met grond kunnen zeggen en wenschen, *„Waren de mahomedanen maar van hier weg gebleven.*"

Maar hiervoor bestaat geene zekerheid, en nu onze indische onderdanen eenmaal Allah tot god en Mohamed tot hunnen profeet hebben gekozen, dienen wij hierin te berusten en ons toe te roepen:

„*Nec te vestigia terrent!*", of vrij vertaald:
„Wees niet bang voor uwe en anderer handelingen."

Ik heb CHRISTINE ontmoet! Schrijf mij het een en ander over haar, en vraag haar uit mijnen naam excuse, voor mijne stroefheid, toen ik haar in de galerij van *Boro-Boedoer* ontmoette.

Groet uwe vrouw.

Vaarwel!

86e BRIEF.

Mevrouw Koo Voortman aan Werner.

Keboemen, den 24 December 1851.

Geachte Vriend!

Op verzoek van mijne vriendin CHRISTINE, in wier lot ge zoo veel belang stelt, schrijf ik u dezen brief.

Waarschijnlijk zoude of mijn man of zij zelve deze taak op zich genomen hebben, ware het niet, dat de tijd en de opgewektheid hiertoe hun ontbroken hadden.

Naauwelijks eene week bij ons vertoevende, ontving zij eenen brief van haren advokaat te *Samarang*, die haar berigtte, dat hare *eisch van echtscheiding*, door den raad van justicie, *was gewezen van de hand.*

Reeds daarop voorbereid, trof haar deze tijding niet zoo gevoelig als ik had verwacht; zij bragt echter haar voornemen tot rijpheid, om terug te keeren naar het huis van haren papa, te *Batavia*, dat haar geene rust liet, totdat mijn man haar naar *Tjilatjap* bragt, waar toevallig een stoomboot verwacht werd, waarmede zij de terugreis naar *Batavia* wil doen.

Zij is sedert kort met mijnen man op reis en heeft mij, in antwoord op uwen brief, of beter gezegd uwe vraag hoe zij het maakte, verzocht u te berigten, dat zij u, alvorens zij naar *Europa* terugkeert, nog eenige regels zoude schrijven.

Zij is zoo veranderd, dat ik haar naauwelijks meer herkende en — helaas, na deze vreeselijke ondervinding — zeer te haren voordeele.

Alvorens zij in den wagen stapte, omhelsde zij mij en fluisterde zij mij in het oor:

„Groet WERNER en . . . . . ."

Zij konde van aandoening niet verder spreken, sprong in den wagen en vertrok.

Beklagenswaardig wezen!

Ik had niet gedacht, dat zij zich deze kwestie zoo ernstig zoude aantrekken. Ik hield haar voor te onnadenkend, voor te ligtzinnig. Hierin heb ik mij echter vergist en ik begin te gelooven, dat zij nooit meer in het huis van haren man zal terugkeeren.

De wereld zal dezen stap mogelijk afkeuren, en haar spotachtig lagchende willen vragen, wat er van ons familieleven zoude moeten worden, wanneer alle getrouwde vrouwen, bij eenen misstap van haren man, van hem wilden wegloopen . . . Bij mij vindt zij echter genade; ik veroordeel haar niet, te meer, daar er hoegenaamd geen band bestaat, die haar, van een zedelijk standpunt uit gezien, aan haren man bindt.

Mijn man heeft, op haar verzoek, in dezen zin aan BENELLO geschreven.

Waarlijk, geachte vriend, onze maatschappij is niet regtvaardig, in hare wetgeving, tegenover de vrouw. Het is te hopen dat het volgende geslacht, het zedelijke lot der vrouw, even als het materiele, met meer oplettendheid en onpartijdigheid mag onderzoeken. En hierbij is eene eerste pligt, om het aan de vrouw niet zoo moeijelijk te maken,

zich van haren man te doen scheiden, als het in onzen tijd plaats heeft.

Niemand kan dit meer beseffen dan ik, die zoo gelukkig gehuwd ben. Een tegenovergestelde toestand moet ondragelijk zijn.

Bij het nederschrijven van de bovenstaande regelen ontving ik een berigt van mijnen man, uit *Tjilatjap*, waarin hij mij mededeelt, dat de *assistent resident* BLIJFMAN, in zijne betrekking, door den landvoogd *geschorst is*, en dat mijn man onmiddelijk daarheen moet, om het bestuur over te nemen. Hij vreest dat het met zijne oude kennis slecht zal afloopen, en bejammert het, dat hem het toeval, juist op dit oogenblik, den gouverneur generaal onder het oog moest brengen, terwijl deze voornemens is eene reis naar de *Diëng* te maken. Hij moet dus onmiddelijk meê.

Ik ben druk aan het inpakken, en verheug mij in het vooruitzigt om wederom in eene koeler luchtstreek te komen.

De kinderen zijn uitgelaten van blijdschap, dat wij op reis gaan.

Hoe toch ons geheele leven door toevallige omstandigheden geregeerd wordt. Ware CHRISTINE niet bij ons gekomen, dan had mijn man den gouverneur generaal niet ontmoet, en konden wij hier, op *Keboemen*, nog God weet hoe lang blijven zitten.

Maar nog is de toekomst in eenen sluijer gehuld; — wat zal zij ons brengen? Kunnen wij later het daaruit voortkomende geluk of ongeluk aan haar wijten?

Het wordt tijd dat ik afbreek.

Zijn wij eens in *Wonosobo*, dan hopen wij u toch we-

derom te mogen ontmoeten, want daar bevinden zich vele voor u hoogst interessante overblijfselen uit den ouden tijd.

Dus ge komt dan bij ons, niet waar.

Ik groet u hartelijk.

87e BRIEF.

De assistent resident Voortman aan Werner

Wonosobo, den 3 October 1852.

Waarde Vriend!

Wij zijn een nieuw tijdperk ingetreden. Achter ons ligt het oude, versleten, onredelijke regime van de compagnie; voor ons het bestuur der regtvaardigheid. Wat het nageslacht over den heer DUYMAER VAN TWIST ook zegge, hoe het oordeel der partijen, in Nederland, ook over hem moge uitvallen, niemand zal hem den hoogen roem kunnen ontnemen, dat hij een regtschapen en *door en door eerlijk man is geweest.*

Men heeft zich over zijne eenvoudigheid, zijn kwakerchristendom, zijne onkunde van oostersche gebruiken, vrolijk gemaakt en hem verweten, dat hij daardoor ons prestige geheel en al den nekslag gaf.

Maar juist te dezen opzigte heeft hij getoond zijnen tijd, en de behoeften welke uit dezen voortvloeijen, te begrijpen.

Van zijn europeesch, beschaafd en zedelijk standpunt uit

gaande, moest hij een tegenstander van het tegendeel hiervan zijn, en alles wat dit niet was verfoeijen en verwijderen, of ten minste zoodanig zoeken te veranderen, dat eene successivelijke afschaffing daardoor voorbereid werd.

Hij wilde niets weten, van den grooten nasleep van volgelingen, bij europeesche en inlandsche ambtenaren, van de als voor- en narijders, in groote troepen, mooi gekleedde javaansche hoofden.

Hij drong daarop aan, dat alle onwettige heerediensten onmiddelijk moesten afgeschaft worden, zoo als het grassnijden, houtkappen, timmeren enz., dat bij de heeren ambtenaren, zonder vergoeding, moest verrigt worden Met één woord, hij wilde niet hebben dat iemand, iets, voor wien het ook zijn mogt, voor nietmetal mogt geven of doen. Daardoor gaf hij den doodslag aan vele onverantwoordelijke praktijken, en maakte hij zich vooral diegenen tot vijand, welke, zoo als vriend BLIJFMAN, alles voor niets wilden hebben.

Dat deze uit 's lands dienst ontslagen werd, heeft hij alleen aan zijne allermiserabelste knoeijerij en autokratische handelwijze te danken.

Het is onverantwoordelijk wat hij en zijne vrouw hier al uitgevoerd hebben, en ik weet waarlijk niet waarover men zich meer moet verwonderen, over deze handelingen of over de onnozelheid en het taaije geduld van de *javanen*.

Even als vroeger, te *Koeningan*, dwong hij ook hier de bevolking, om voor hem gras, hout, vruchten en voeder voor zijne wilde eenden, voor nietmetal te brengen, had steeds eenige van hunne koeijen, als melkbeesten, op stal, liet zich uit hunne boomen, voor nietmetal, stoelen en tafels maken enz. enz.

Niet minder lastig was zijne vrouw. Wanneer zij naar den *bazar* ging, moest haar een policiedienaar met den *distinctiven payong* (zonnescherm) van haren man, volgen.

Kocht zij iets, dan vroeg zij niet naar den prijs, maar betaalde zoo veel als haar goed dacht, natuurlijk nooit zoo veel als de verkoopster vroeg.

Wist zij dat bij eenen van de hoofden of ingezetenen een vruchtboom rijpe vruchten droeg, of eene van hare geliefkoosde bloemen ontlook, dan zond zij onmiddelijk eenen oppasser daarheen, met verzoek om aan haar, de *njonja assistent*, daarvan te zenden. Zij eigende zich van alle langs den grooten weg geplante *tamarinden-* en *kanari*-boomen de vruchten toe, en schaamde zich ook niet, om de opbrengst van haren tuin, aan rozen en *melaties*, door eene van hare meiden, langs de deuren van de europeesche ingezetenen te doen rondventen. Ja, wat nog meer is. Zij *deed sarongs* en *slendangs* uit *Rembang* komen en verkocht deze of aan de vrouwen van de voornaamste hoofden, of wel aan die van den *luitenant* en *wijkmeester* der *chinezen*.

Ja vriend, het ging hier erg toe. Geloof echter niet dat BLIJFMAN de eenige was, welke zoo geknoeid heeft. Ik ken eenen *resident*, die, toen hij overgeplaatst zijnde, vendutie hield, over de *tachtig paarden* verkocht, welke, voor het grootste gedeelte, jaren achtereen, in zijne residentie, bij de hoofden verspreid, ter opvoeding gestaan hadden. Er is er zelfs een geweest die landerijen aan de europeanen verhuurde en den huurprijs in zijnen zak stak.

Een even groot veld van knoeijerij en diefstal kwam bij de *koffijpakhuismeesters* voor. Deze kleine ambtenaartjes, met zestig tot honderd gulden inkomen in de maand, hadden de taak, om, van de bevolking, de gedroogde koffijboonen in te koopen. Zij ontvingen eenige duizende gulden in afrekening, gingen in het pakhuis naast eene groote weegschaal zitten en deden, door expres tot dit doel in dienst genomen lieden, de successivelijk aangebragte koffij wegen.

Kwam nu een *javaantje* met een paar zakken koffij, dan

werden die door den weger gewogen, doch op eene wijze, dat de pakhuismeester niet te kort kwam, en meestal zoo, dat de brenger op de honderd pond een pond of twee tot wie weet hoe veel, te min uitbetaald kreeg.

Wij willen redelijk zijn en aannemen, dat hij niet te grof wilde stelen, en maar *drie percent* overwigt voor zich behield, dan kwamen hem, op de *tienduizend pikols* die hij inkocht, *dertigduizend pond*, of, de pikol op 125 pond gerekend, *tweehonderd en veertig pikols, à f* 12, *te goed; hetgeen* het niet onaardige sommetje van *tweeduizend, achthonderd en tachtig gulden uitmaakte.*

Maar ik wil niet VOORTMAN heeten, wanneer allen zoo eerlijk zijn, en ik geloof dat in vele gevallen wel *tien percent* gestolen wordt.

Het geld valt hun, als het ware, in de geldkist, en niemand behoeft zich er ongerust over te maken, dat hij moeite heeft om te stelen. Hij weet à-peu-près steeds, hoeveel hij op eenen dag gekocht en tevens gestolen heeft, daar hij ter contrôle, na de levering, de ingekochte koffij doet overwegen.

Heeft hij, bij den inkoop, de namen der verkoopers een voor een, benevens het bedrag van de afgeleverde koffij, opgeschreven, dan valt het hem zeer gemakkelijk om, tot verantwoording van het gestolen surplus, nog eene reeks van gefingeerde namen en sommen er bij te voegen, tot dat al de voorhanden koffij met de uitgegeven koopsom klapt. Het niet uitbetaalde geld voor dit gestolen gedeelte valt dus van zelf in zijnen zak.

Iederen keer, wanneer het dienst- of afleveringsjaar voorbij is, nemen de heeren pakhuismeesters voor eenige dagen verlof, om het gestolen geld, hier of daar, op interest te gaan zetten.

Ik was eens in gezelschap met verscheidene hoofdambtenaren en een paar regtsgeleerden van het ommegaande

geregt, en ik geef u de verzekering, dat wij, met ons achten, al onze scherpzinnigheid te voorschijn riepen, om een onfeilbaar middel te bedenken, waardoor bij den inkoop van de koffij van de bevolking, iedere bedriegerij, van de zijde van onze ambtenaren, konde belet worden, zonder echter tot een volkomen resultaat te kunnen geraken.

Hoe treurig is dit, beste vriend! Niet alleen dat de arme menschen, voor hunne zorg voor aanplant, onderhoud, plukken, droogen, stampen en afleveren van het produkt zoo slecht betaald worden, maar nu worden zij nog door den schoft van eenen pakhuismeester in dit weinige bedrogen.

Het is dan ook niet te verwonderen dat de niet veel reklamerende, goedige javaan, wanner hij er kans toe ziet, zich op eene andere wijze zoekt schadeloos te stellen, en de koffij niet aan het gouvernement verkoopt, maar aan anderen, die beter betalen.

Laat mij u een aardig gevalletje van dien aard vertellen.

»In de nabijheid van *Salatiga* ligt een klein koffijland, dat op eene liederlijke wijze verwaarloosd werd. Men ging zoo ver dat men op eenen goeden dag, het in de koffijtuinen woekerende alang alang afbrandde, doch daardoor de boomen zelven, zooals niet anders konde, erg havende. Men verkocht het land daarna aan zekeren M . . . g. voor een paar duizend gulden.

Maar ziedaar, bij het invallen van den regentijd begonnen de afgebrande koffijstronken wederom te herleven, want, hier, in Indië, heerscht eene onbegrijpelijke groeikracht en, de heer M . . . g. maakte, in het eerste jaar, achthonderd pikols koffij, die hij à *f* 32,— te *Samarang* verkocht en waarop hij dus 25,600 gulden verdiende.

Ge zult het hoofd schudden en vragen, hoe dit mogelijk was.

Ja WERNER, dat zat hem in de vele gouvernementskoffij-

tuinen, die in den omtrek lagen van zijn land. Ieder die bij hem eenen pikol koffij bragt, ontving van hem *achttien gulden*, dus *zes gulden meer* dan in de gouvernements pakhuizen te *Salatiga*, *Ambarawa* of *Pakies*. Dat kon, niet waar? En men had, in zeker opzigt, zoo ook niet het regt, dan toch de vrijheid om zoo voordeelig mogelijk te gaan verkoopen.

O Kultuurstelsel!

Deed derhalve de G. G. DUYMAER VAN TWIST zoo onregt toen hij, met den groven bijl, er in hakte en iedereen wegjoeg die bedroog of slecht diende? Was het zoo belagchelijk, wanneer hij, aan tafel, in het bijzijn van vele europeesche en inlandsche notabiliteiten, voor en na het eten, de geïnviteerde heeren en dames even aankeek, hierop de handen vouwde, en met voorovergebogen hoofd, een stil gebed deed:

„*Heer*" zoo mogt hij wel gebeden hebben „*Heere, vergeef hun wat zij, tot nu toe, misdaan hebben, en maak dat ze bang worden . . . . . en mij ondersteunen in mijne moeijelijke roeping;*" opdat enz. [1] . . . . . .

. . . . . .

„Want, enz. . . . . .

. . . . . .

. . . . . ."

„*Dura lex, sed lex!*" [2]

Geloof mij, WERNER, deze openlijke tentoonstelling van godsdienstigheid, is vooral tegenover de regenten, volstekt niet kwaad.

Ik hoorde wel den een of ander van deze heeren zeggen: „*Saperti domine*" [3] maar dit meenden zij niet zoo woordelijk

[1] Matheus 5 vers 45 tot en met 48.

[2] Eene harde wet, maar eene wet!

[3] Evenals domine.

daar zij onze dominé's niet van hunne officiële zijde of uit de kerk kenden, maar enkel uit het burgerlijke buitenleven.

Het grootste gedeelte van deze geestelijke heeren is zeer meêgaande. Ik heb er b. v. verscheidene leeren kennen, die, als presidenten van leesclubs, hun best deden, om aan hunne leden steeds, zoo spoedig mogelijk, de nieuwste fransche en hollandsche romans en tijdschriften te doen bezorgen. Anderen wederom waren dolle liefhebbers van het edele kaartspel, en zaten liever des avond in de *societeit* te *quadrilleren* of te *whisten*, dan katechisatie te houden. Een van deze moet zoo verslaafd zijn geweest aan de gekleurde poppetjes, dat hij, op eenen goeden zondag ochtend, na zeer laat uit de kroeg naar huis te zijn gekomen, zich te eenen malen vergat, en de gemeente volgenderwijze toesprak.

„*Gelieve de gemeente mij te volgen en op te slaan psalm* „*vier, drie matadoors vijfde.*"

Ik behoef niet te zeggen, dat de gemeente hierdoor niet bijzonder gesticht werd. Gelukkig dachten de dames, dat dominé hiermede of de heilige drie koningen of het hoogerstaande drietal goden bedoelde, die niet in de bijbelsche geschiedenis voorkomen.

Het gevolg er van was, dat bijna niemand meer naar de kerk, bij dominé, kwam.

Voorzeker heeft men den goeden DUYMAER VAN TWIST dergelijke verhalen niet verteld; hij ware wel in staat geweest zulk een heer tot *indigofabrikant in Djocjo te degraderen* of tot nog minder.

Maar laat ons alwederom schappelijk zijn en zeggen: dat de dominé's, in ieder geval, ook menschen zijn, al staan hun de handen ook somtijd verkeerd, en al praten zij ook, voor eenen enkelen keer, iets, dat zij, *als protestantsche leeraren*, niet mogten praten.

„Ik hoop dat je mij zult begrijpen!!"

Het laat zich zeer goed nagaan dat deze eenvoudige, hollandsche patricier, geheel andere pincipen moest hebben, dan de in de diplomatische atmosfeer opgegroeide, afgetreden gouverneur. Even goed laat het zich begrijpen, dat hij datgene wat hij volgens zijne gestrenge godsdienstige rigting, voor goed beschouwde, in toepassing brengen, en wat hij daartegen strijdig vond, met wortel en tak uitroeijen wilde. Hier door kwam hij in erge conflicten met bestaande, ingewortelde gewoonten.

Neem maar alleen de gewoonte van het houden van *huishoudsters*, het leven in *concubinaat*. Niemand zag hierin eenig kwaad en de geestelijke heeren, van alle gezindheden, doopten de daaruit verwekte spruiten met hetzelfde water als de wettig geboren wormpjes, terwijl het in het extractum alleen heette:

... est nato N. N. filia naturalis N. N. et ex matre infideli libera N. N.

Ja, de wetgeving was steeds, in Indie, zoo verstandig en liberaal, dat deze natuurlijke kinderen onmiddelijk onnatuurlijk werden, [1] zoodra de vader met de natuurlijke moeder ging trouwen of deze tegen eene onnatuurlijke verruilde.

In mijnen tijd was ik de eenige wettig getrouwde europeaan, in de binnenlanden van *Sumatra*, het overige gedeelte leefde in wilden echt. Het was *usance*, en men leerde daardoor zeer vlug maleisch. Men voorzag zich alvorens men naar *Padang* ging, eerst van zulk eene levende spraakkunst, even als men van het warme *Indië* naar het koude *Nederland* gaande, zich tegen de kou, van eenen wollen deken (*kain pannas*) moest voorzien.

Het is nog geen half jaar geleden, dat zeker officier van gezondheid, van *Poerworedjo* naar *Batavia* overgeplaatst

[1] Lees wettig.

zijnde, aan zijnen opvolger, zijn huismeubilair, eenige groote katten, een rijpaard en zijne *huishoudster*, tegen *dertig percent overdeed*.

Te *Batavia* kon hij zich wederom geheel nieuw in het want zetten, zoo als het heette.

Ik geef toe dat deze geheel materialistische, onze zedelijke rigting met voeten tredende gewoonte, juist van dit standpunt uit gezien, niet te verdedigen is.

Dit zal ongetwijfeld bij zijne excellentie opgekomen zijn, toen hij, zoo als men zegt, verscheidene officieren van *Batavia* deed verwijderen, die er huishoudsters op nahielden. Daar er ook een bijzonder beminde doctor bij was, verwekte deze wijze van handelen nog al eenig gepruttel.

Had de *G. G.* van zijn standpunt uit gelijk?

Al zeg ik ja, dan toch stond hij tamelijk alleen; maar een verbieden van deze gewoonte had waarschijnlijk geen ander gevolg, dan het verbieden van het tweegevecht.

Het gaat met sommige dingen en gewoonten even als met de witte mieren. Men weet, tot nog toe, geen middeltje, om ze onschadelijk te maken.

En zoo gebeurt het dus dat de goede en regtschapen man, bij enkele gelegenheden, een beetje te ver gaat, waardoor de partij van behoud het regt vermeent te krijgen om al zijne daden te mogen afkeuren, en daaruit de ruïne van de koloniën te moeten voorspellen.

Beschouwt men echter, zonder vooroordeel, deze handelingen meer van nabij, dan verkrijgt men de overtuiging, dat zij allen de uitvloeisels zijn, van eene zuiver moderne, menschelijke staatkunde, en de preludien tot een daarop gebaseerd beleid op de regering.

Dat hij in deze ouderwetsche, onmenschelijke, zuiver egoïstische kruidenierswinkel, niet op eens het meubilair weggooijen en door andere kistjes en kastjes verwisselen kan, spreekt van zelf.

Maar ik geloof te kunnen voorspellen, dat het met het versleten en slaafsche compagniestelsel gedaan is. Reeds zijn hier en daar kundige schrijvers opgestaan, die, met kracht en talent op de vuile en rotte plekjes van de staatsmachine wijzen; reeds heeft de pers, in Indië, den moed gekregen onmiddelijk, op deze anomaliën haar oog te vestigen, en, laat het ons zeggen ter eere van onze indische ambtenaren, hebben ook een groot gedeelte van hen, de partij van den vooruitgang gekozen.

Wat er ook gebeuren moge, welke partij in *Nederland* ook aan het roer moge zitten, wat hier in *Indië* begonnen is, zal men onder gene omstandigheden meer, tot het oude kunnen terugvoeren.

O, vriend! als ik het talent had, om alles wat ik denk, met overtuigende woorden, mijnen landslieden onder de oogen en aan het verstand te brengen, ik zoude een boek schrijven en het hun voorhouden, roepende: Ziet wat onze voorvaderen gedaan hebben, ziet wat wij nog doen, en hoort wat wij verpligt zijn te doen.

Helaas, ik ben voor deze taak te zwak, en ik moet dagelijks zien, dat er zoo velen zijn, die, met eene vracht van schoonklinkende woorden gewapend, de onbekooktste plannen maken en, ofschoon met eene reeks van cijfers aankomende, niets anders bewijzen, dan dat zij niet te goeder trouw zijn.

„En is dit een van die landen, waar de inwoners, zoo „als Dr. B.. zegt, niet genoeg te eten hebben en per per„soon, jaarlijks, een of meer pikols rijst te kort moeten „komen?" zoo sprak de goede G. G. Duymaer, toen hij de *Kadoe*, van zeker hoog standpunt uit, beschouwde.

„Ik zie geen onbebouwd plekje gronds, overal sawas of „andere kulturen, overal vlijtige handen . . . . . mijn „God." . . . .

Hij moet wel gedacht hebben, dat de liberale schrijvers ook liegen, en, in zeker opzigt, niemand te vertrouwen *is*.

Maar genoeg, vriend. Houd mij mijne beschouwing ten goede en denk, die Voortman is een onverbeterlijke vitter en wereldverbeteraar.

Goed! Op deze wijze kunnen wij vooruit; zonder wrijving van denkbeelden geene waarheid, en zonder deze domheid, ellende, slavernij enz.

Kom bij ons, kom en verheug u in het geluk van mij en de mijnen.

Saluut!

88e BRIEF.

Majoor Heimes aan Dirk Voortman.

Batavia, den 185 .

Amice!

Wat verstaat men onder krankzinnigheid?"

Welke oorzaken leiden daartoe?

Dit zijn twee vragen, die ik mij herhaalde malen gedurende de laatste dagen gedaan heb.

Ge zult begrijpen welke redenen mij daartoe gebragt hebben. Zelf krankzinnig geweest zijnde, geef ik mij moeite om de redenen na te sporen, welke mij in dezen toestand gebragt hebben, en tevens ook den sluijer op te ligten, onder welken ik, gedurende een half jaar lang, geleefd heb.

Ik verwijs naar eene teekening van den vermaarden engelschen schilder HOGARTH en wel naar *"The rake's progress"*, blad VII.

Wij merken hier verscheidene soorten van gekken of krankzinnigen op; ieder rijdt op een ander stokpaardje en draagt als het ware, het herkenningsteeken van zijne ziekte, op een uithangbordje bij zich. De eene speelt op eene viool en verbeeldt zich een uitstekend virtuoos te zijn, een ander draagt eenen bisschopsstaf in de hand en eene bisschopsmuts op zijn hoofd, terwijl hij, met wijd geopenden mond, het *miserere nobis* zingt, in de meening, dat hij werkelijk een dienstdoende bisschop is; een derde kijkt door eene rol papier naar de sterren, een ander maakt spekulatieve berekeningen over de zeevaart, terwijl zich wederom een vijfde verbeeldt een regerend vorst te zijn, hoewel hij naakt, met eene papieren kroon op het hoofd, op eenen bos stroo zit, even als zijn buurman, die zoo gaarne voor eenen martelaar van het geloof wilde doorgaan, en niets doet als kermen en bidden.

De hoofdpersoon, onder deze heeren, is echter de held van de geschiedenis, M. RAKEWEL, de *lumpatius vagabundus*, wiens hersenen zoo gekrenkt zijn, dat hij niet eens zijne beminde herkent. Een wezenlooze lach is over zijn aangezigt verspreid, en zijn geheele voorkomen toont aan, dat het zelfbewuste zielsleven hem verlaten heeft.

Waardoor nu wordt zulk een toestand in het leven geroepen Hoe komt het dat wij alsdan geheel ons geregelde denkvermogen verliezen, ieder atoom van vernuft ons begeeft, en wij meestal ten prooi zijn van eene teugellooze verbeelding, die zich op één punt schijnt te concentreren.

Wanneer het waar is wat onze uitstekendste filosofen beweren, dat namelijk in iedere *monas* van ons materialistisch bestaan, ook een deel van onze geestelijke substantie ingesloten is, welke te zamen even zoo ons geestelijk *ik* uitmaken, als de millioenen stoffelijke *monaden* het doen in ons ligchaam, dan, beste vriend, kan men zich naauwelijks een begrip maken van de revolutie, welke in ons ligchaam en onzen geest moet hebben plaats gegrepen, alvorens wij tot krankzinnigheid vervielen.

Hoe kwam ik tot het *idee fixe*, mij te verbeelden, *dat mij*

de javanen wilden vermoorden; waardoor ik niets anders dacht, sprak en deed, dan wat betrekking had op dit idee?

Te vergeefs vraag ik mij dit af, en verg ik van mijne herinnering, dat zij mij den weg wijze, langs welken ik er toe ben geraakt.

„Want de mogelijkheid van alle erkentenis heeft haren „grond in indrukken, van buiten komende, of uit ons zelven „opwellende. Dit is *het idee, het goddelijke in ons*, dat wij „moeten erkennen, dat wij ons, zoo als de oude grieken „reeds leerden, alleen behoeven te *her-inneren* en waardoor „de mensch zich zelven langzamerhand kan waarnemen.

„De uiterlijke grond tot erkentenis ligt in het zamentreffen met andere ideen." [1]

„*Cogito ergo sum.*" [2]

Hier zoude ik de reden tot mijne krankzinnigheid moeten zoeken. Te eener zijde het goddelijke idee in mij, dat mij zegt dat alle menschen broeders zijn, dat wij niet het regt hebben om onze medemenschen te mishandelen, te plagen, voor ons te doen werken, uit te zuigen enz. en te anderer zijde, de van buitenaf komende overtuiging, dat juist het tegendeel van dit alles plaats heeft.

Het zamentreffen van deze beide, zoo tegenstrijdige gewaarwordingen, uit het onbewuste en bewuste zielsleven, moet zoo hevig zijn geweest, dat zich, als gevolg hiervan, de overtuiging opdrong, dat *ik* dit te verantwoorden had, en dat iedere *javaan* daarom het regt zou hebben, mij den kris in het hart te stooten.

Als ik nu b. v. *minister van koloniën* geweest ware, dan verklaarde zich deze aard van krankzinnigheid van zelf, want deze hooge dienaar van den staat had, in ieder geval, het regt, of laat mij slechts zeggen, meer aanspraak op krankzinnig worden dan ik.

[1] *Carus. Psyche*, zur Entwicklungsgeschichte der Seele. 360.

[2] Descartes.

Want, wat kunnen de *javanen*, redelijker wijze, van mij verlangen, en hoe willen zij mij, voor gedane misstappen op staatshuishoudelijk gebied, verantwoordelijk stellen, mij, die tot het inzigt ben gekomen, dat zij eenig regt hebben om ons . . . . . ik zal maar zeggen *minder lief te hebben dan zich zelven*?

En toch! Iedere javaan die bij mij kwam, verwekte bij mij het vermoeden, dat hij mij wilde vermoorden.

Ik zoude mij hoegenaamd niet kwaad er over kunnen maken, wanneer iemand verklaarde, dat ik mij, gedurende dit halve jaar, maar zoo aanstelde als ware ik krankzinnig, alleen om later, bij mijne terugkeer naar *Europa*, door de *ultraliberale partij, tot volksvertegenwoordiger gekozen te worden*.

Arme kerel!

Men behoeft juist geen minister van *koloniën* te zijn, om een *idee fixe* te krijgen, dat daarin bestaat, dat wij iets te vreezen zouden hebben.

Dat ik het gekregen heb, ligt in den god in mij en in den duivel daar buiten.

Ik ga wederom terug naar *Europa*, en, als het kan, ver, verre weg van alle politieke bewegingen, alle twistgedingen, alle polemiek over dogmen en maxiemen, met één woord weg van de menschen, mijne broedere — want ik kom mij voor als *de groene zwitsersche kaas* onder de tienduizend havanna cigaren. Ik wil niet hebben dat deze van mij zullen zeggen, dat ik het was, die hen bedorven heeft, terwijl ik het volste regt heb dit van hen te zeggen, daar ik mijne overstroomende, geestelijke hoedanigheid, over hunnen droogen philistijnenaard wilde uitgieten, terwijl zij getracht hebben mij te vergiftigen, met *het nikotine van hunnen aard*.

Weg van hier en weg van de menschen in het algemeen.

Ik wil mij begraven in een stil oord, en zal den dag zegenen, wanneer de *monaden* uit elkander vallen, uit welke

de mensch, HEIMES genaamd, bestaat, om over te gaan . . .

Maar alles . . . alles . . . lost zich hier op in eenen geheimzinnigen nevel, en wanneer wij den dichter veroorloven, zich over dit punt vrij en ongedwongen uit te laten, dan betaamt het den man van abstrakte wetenschap, hier bescheiden zijn boek te sluiten.

Vaarwel, voor . . . neen tot . . . morgen . . . morgen . . . morgen!

Groet uwe vrouw. Ook zij zal mij begrijpen. *Niet waar, ik ben niet meer krankzinnig?*

De Uwe!

89e BRIEF.

De resident Dirk Voortman aan Werner.

P . . . den 5 April 186. .

Waarde vriend!

Eindelijk mogt ik er in slagen, den MAX HAVELAAR magtig te worden. De faam van het boek was spoediger bij ons, dan het boek zelf.

Ons leesgezelschap had het niet uit *Europa* ontvangen, en ofschoon wij het onmiddelijk bij onzen boekhandelaar te *Batavia* aanvroegen, had deze zijnen kleinen voorraad reeds verkocht.

Nieuwsgierig gemaakt door dagbladartikelen en bekenden schreef ik naar eenige kennissen, die, zooals ik wist, steeds het nieuwste uit *Europa* ontvingen, en eerst gisteren mogt ik een exemplaar magtig worden, dat ik echter morgen al weder moet terugzenden.

Reeds door u op de strekking van het werk oplettend gemaakt en den schrijver zelven uit zijne Sumatra epoke kennende, was ik dus eenigzins op het een en ander voorbereid.

Ik beken u dat ik het boek al heb uitgelezen, en wat er nog bij gezegd moet worden, te zamen met Koo.

Toen zij mij daarmede naar mijn kantoor zag gaan, een teeken voor haar, dat ik niet zoo spoedig vandaar terugkwam, verzocht zij mij het dingske, gezamenlijk met haar te willen lezen.

En dat, vriend, hebben wij gedaan.

Zult ge ons niet uitlagchen, wanneer ik u verklaar, dat wij den geheelen nacht er over hebben zitten lagchen, en... dat Koo van het voorlezen heesch werd.

Ik kan u verder verzekeren, dat ik uwe meening over het boek ten volle beaam. Het is geestig en hoogst orgineel geschreven en beweegt zich, met kennis van zaken, op een terrein, dat nog nimmer zoo topografisch naauwkeurig is voorgesteld. Die arme SLIJMERING. Wat zal B... VAN K... het land hebben.

Voor ons, oudgasten, komt er, wat de zaak zelf aangaat die hij behandelt, niets nieuws in voor.

Wij zijn met de inlandsche huishouding en alles wat daarmede annex is, voldoende bekend en volkomen overtuigd dat niet alles zoo is als het zijn kon en zelfs zijn moest. De hoofden knoeijen overal, hier meer, daar minder, en vooral de hooggeplaatste regenten en *wedhono's*, welke toch het beste tractement genieten, doen het het ergste.

Dit weten wij zeer goed, maar wij zijn, in de meeste gevallen, niet in staat om daaraan paal en perk te stellen, en wel om reden, dat wij in de javaansch mohamedaansche huishouding met hare patriarchale hadats, deze soort van knoeijerij, als het ware, gewettigd vinden.

Ik durf te wedden, dat onder het honderdtal regenten, die wij hier op *Java* hebben, er zich geen twee bevinden die niet knoeijen, den kleinen man afzetten, of misbruik van hun gezag maken. In de meeste gevallen worden zij daartoe genoodzaakt.

Zulk eenen man te ontslaan, wanneer hij iets gedaan heeft, dat tegenstrijdig is met onze europeesche wetten, is niet steeds raadzaam en leidt dikwijls van den regen in de sloot.

Ik heb hier zelfs een paar van die gevallen voor mij, die ik u wil vertellen.

Ge weet dat de pangerang DIEPO NEGORO, gedurende langen tijd, in de *Bagalen* rondzwierf, waar hij veel aanhang had. Een van zijne meest getrouwe opperhoofden was de tegenwoordige regent van *K. . . . a.*, die eerst in onderwerping kwam, toen er geene kans meer bestond om tegenover ons het veld te blijven houden.

Ofschoon hij tot onze dapperste en hardnekkigste tegenstanders behoord had, werd hij toch bij ons in gratie opgenomen, en om hem door onze grootmoedigheid voor vast aan ons te verbinden, tot regent van K... benoemd.

Toen ik te *Keboemen* het gezag voerde, had ik met hem te doen. Hij was zeer schrander en werkzaam, maar eigendunkelijk en heerschzuchtig in den hoogsten graad, waartoe zich later nog eene zekere cynisch religieuse geestdrijverij voegde.

Ofschoon hij met een gezond oordeel, onmiddelijk al het goede begreep, dat onze moderne, europeesche beschaving naar *Java* had medegebragt, bleef hij toch, waar het hem mogelijk was, geheel en al getrouw aan de oud javaansche gebruiken.

Zijne woning was geheel en al volgens de *hadat* van *Djocjocarta* gebouwd en ingerigt, zijne vrouwen en kinderen, even zoo als hij, liepen in het kostuum dat daar aan het hof voorgeschreven was, en alleen bij, voor hem, hoogst gewigtige gelegenheden verscheen hij in zekere fantastische, oud spaansche kleeding, met een kort van goud en diamanten glinsterend zwaard op zijde, en eenen hoed met eene struisveder op het hoofd

Hij werd door de bevolking meer gevreesd dan geacht,

daar hij zich nog steeds veel deed voorstaan op zijne vroegere bekendheid met DIEPO NEGORO, en zich verbeeldde, dat hij, na diens verwijdering, de regtmatige bestuurder en opperheer zelfs van het gewest was, dat hem door het gouvernement was toevertrouwd. Op grond hiervan, bekommerde hij zich veelal niet het minste, of alleen voor zooveel als hij goed vond, om de bevelen der assistent-residenten van *Keboemen*.

Dit ging voor zoo langen tijd goed, als deze geen ander systema van regeren volgden, dan het oude, op heerendiensten gebaseerde, volgens hetgeen de bevolking alles, zonder betaling, moest doen. Het kwam er hierbij volstrekt niet op aan, hoe vele honderde menschen, behalve voor het gouvernement, ook nog voor hem mogten werken, en of hij een stuk of vijftig djatieboomen, voor zijn eigen gebruik, deed kappen, terwijl er toch reeds een paar honderd voor onze indigofabrieken gekapt waren. Hij bouwde pasangarahans van steen en hout, waar hij maar verkoos, deed de bevolking voor hem werken, in tuinen en op zijn erf, op sawas en tipars, met één woord, deed zoo als hij verkoos en evenzoo als het gouvernement, als ware hij de eigenaar van de afdeeling *Karang-anjer*.

Maar op eens begon het gouvernement liberaal te worden; de groote vragen van onzen tijd kwamen in de kamers van de staten-generaal en in geschriften op het tapijt. Hebben wij het regt om de javanen voor nietmetal te doen werken enz. enz

Men begon tarieven te maken voor alles wat men noodig had, en de waterstaat, welk vroeger in de binnenlanden bijna niet bekend was, en hoogstens de plannen voor bruggen en bouwwerken had opgemaakt, moest nu voor ieder bruggetje, over iedere waterleiding, eene begrooting maken en het getal pannen opgeven, dat bij het repareren van eene indigofabriek benoodigd was

Tevens begon men, bij het kappen van *djatie*boomen, ook een beetje uit zijne oogen te kijken, daar men begreep dat deze, wanneer men zoo met kappen voortging, op eenen goeden dag wel moesten opraken. Ook konde men zich niet ontveinzen, dat de heeren regenten, die men vroeger zoo hoog noodig had, bij het oude stelsel te veel geknoeid hadden, en dus een beetje op de vingers getikt moesten worden.

Dit deed men. Ik zelf heb toen der tijd den regent van *Karang-anjer*, met 's gouvernements veranderde wijze van zien en bestuur, met allen ijver, in kennis gebragt en ik zal nooit vergeten wat hij daarbij voor een gezigt trok. Ik verbeeldde mij daarop de woorden te kunnen lezen:

„Wij zullen zien wat langer zal duren, uwe filantropie, of onze hadats!"

Hij hield zich aan deze. Daar hij hierdoor alle dagen iets deed, dat met de nieuwe inrigtingen niet strookte, moest men hem dikwijls berispen, waardoor hij geraakt en wrevelig werd.

Hij zal zich wel eens hebben afgevraagd: „hoe komen zij „daaraan, zoo op eens, eene orde van zaken te verwerpen, „die gedurende zoo langen tijd, door hen gehandhaafd werd, „en waarom is nu slecht, wat vroeger goed was."

Hij konde zich maar niet begrijpen, dat wij zoo royaal, menschlievend en rijk waren geworden, evenmin als hij begreep hoe men in eene indigofabriek, waarvan het dak moest gerepareerd worden, liever het werk staakte, om zoo lang te wachten totdat de door den ingenieur opgemaakte begrooting van *Batavia* zoude terugkomen, alvorens men er toe overging het gat te stoppen.

Mogt hij voorheen, in zijne partikuliere tuinen, bij het bewerken van zijne sawas, zoo vele menschen bezigen, als hij maar verkoos, ja waren hem zelfs geheele *dessas* tot dit doel afgestaan, nu was opeens de grap uit en moest

hij de werklieden uit zijnen zak betalen. Ja, wat nog erger was en hem de meeste klagten en verwenschingen ontlokte, dat was de last, geen een werk, zonder onze toestemming te mogen doen.

Ge kunt begrijpen dat het hem tegen de borst stiet, voor iedere nietige zaak, bij mij te moeten komen vragen, of hij ze ook in heerendienst mogt doen verrigten. En werkelijk, waarde vriend, was het in enkele gevallen om helsch te worden.

Ik had met hem de noodzakelijkheid ingezien om, uit de, achter *Karang-anjar* loopende, kleine rivier eene waterleiding te doen graven, ten einde een gedeelte van de meer zuidelijk gelegen rijstvelden, die steeds gebrek aan water hadden, daarvan te kunnen voorzien. Reeds had ik een daarop betrekkelijk voorstel, aan den *directeur der kulturen*, naar *Batavia* opgezonden, maar kreeg, niettegenstaande mijn verzoek om spoedig antwoord, geen nader berigt.

Het was in den droogen tijd, het rijstgewas verlangde water. Van eene inspectiereis uit de koffijtuinen terugkomende, rijd ik, met mijne hoofden, door de kloof van *Wora-wari*, en zie, op eens, eenige honderde mannen, aan de helling van eenen bergwand, met houweel en schoffel, werken, terwijl mijn goede regent, onder een miserabel afdakje zittende, het werk bestuurde — dat hij niet doen mogt — Toen hij mij zoo onverwachts zag aankomen, daar hij niet wist dat ik dezen weg zoude uitkomen, stond hij op en kwam, met uiterst vriendelijke gebaren, op mij af.

Ik wachtte mij wel om hem, in tegenwoordigheid van zijne hoofden, een standje te schoppen, maar vroeg hem, zeer bedaard, hoe lang hij reeds daaraan werkte, en, wanneer hij dacht daarmede klaar te komen.

„Over vijf dagen komen wij klaar," antwoordde hij mij, met eenen flaauwen lach.

„En zal het water nog tijdig genoeg op de sawas kunnen komen?" vroeg ik hem.

„*Saya kira, toewan.*" [1]

„Als ge nu nog eens zoo vele menschen had"? vroeg ik hem, en keek hem van ter zijde aan.

„*O, toewan!* dan zijn wij morgen avond in de vlakte en „overmorgen ochtend aan de bedoelde sawas — als ik na„melijk des nachts ook mag doorwerken."

„En ge durft er voor in te staan, dat er eene genoeg„zame hoeveelheid water zal komen?" vroeg ik verder.

„*Soengoe, toewan!* daar geef ik u de verzekering van."

„Ga dan maar uwen gang, regent, en geef onmiddelijk uwe orders," gelastte ik met luider stemme; terwijl ik hem iets zachter beduidde om, zoodra het water vloeide, bij mij te komen, naar *Keboemen*.

Ik vraag u nu, of ik op eene andere wijze had moeten handelen? Volgens het eenvoudige, drooge regt, had ik het werk, dat hij, zonder mijne voorkennis had ondernomen, onmiddelijk moeten doen staken. Wat er ook van kwame, hoe beschaamd en vernederd hij ook, tegenover zijne ondergeschikte hoofden en de werklieden, gestaan hadde, volgens den letter van de wet had ik dit moeten doen, en hem de vernedering moeten bereiden, welke hij zich, door zijne eigenmagtige handelwijze, op den hals had gehaald.

Maar ik overlegde bij mij zelven, hoe noodzakelijk het werk was dat hij verrigtte, en dat, in ieder geval, over een paar dagen de toestemming van *Batavia* moest komen, terwijl iedere dag wachtens naar deze toestemming de sawas met een geheel misgewas bedreigde. Brengt hij het water over vijf dagen op de rijstvelden, zoo dacht ik, en hoopt hij daardoor op hun behoud, dan kan ik niet beter doen dan deze poging, tot een

[1] Ik geloof het, heer.

goed doel, al is dit ook niet gewettigd, zooveel mogelijk te ondersteunen. De regering zal mij dezen terugval in den ouden zondenpoel wel vergeven; ik neem zijne zonde op mij.

„Dag, regent! haast je wat!"

„*Aloh, aloh!*" riep hij

Ajo, ajo! gelis! (gaauw) werd van alle kanten met luider stem geroepen, en als werden de goede menschen er voor betaald, begonnen zij uit alle magt verder te werken.

De waterleiding kwam werkelijk klaar, maar het aangevoerde water bleek voor het beoogde doel niet voldoende te zijn. Wel is waar kwam het nog even tijdig genoeg, om het te velde staande rijstgewas van eenen geheelen ondergang te redden, maar als het niet tusschenbeiden wat geregend had, ware toch het geheele werk te vergeefsch geweest.

Niettegenstaande ik hem een duchtig standje gemaakt had, verviel hij spoedig daarop wederom in hetzelfde zwak, ja, begon hij nu, in plaats van met een paar honderd, met duizend menschen te werken. Wel is waar geschiedde dit met een goed doel, ook voor eene waterleiding, maar ik mogt hem niet verder den baas laten spelen.

Onmiddelijk zond ik hem eenen spoedbrief, door den hoofdoppasser te paard, waarin hij gelast werd om het werk oogenblikkelijk te staken. Een tweede brief ging aan den resident, waarbij ik van de zaak berigt gaf aan het gouvernement, dat hem van zijnen kant eene missive deed geworden, in welke hij met ontslag uit den dienst gedreigd werd, wanneer hij nog eens de vrijheid nam, eigenzinnig en eigenwijs, iets van dien aard te ondernemen.

Dit hielp . . . . , maar niet voor altijd. Hij was zoo gewend geraakt aan het oude stelsel van heerendienst, dat men hem op al zijne wegen moest doen bespieden, en dat mijne opvolgers dikwijls moeite hadden hem bij de regering vergiffenis te verschaffen. Zoodra zijn zoon oud

genoeg zoude zijn, wilde men hem pensioeneren en dezen tot regent maken. [1]

Intusschen deed hij al het mogelijke om ons gezag belagchelijk te maken, en maakte zich op eene eigenaardige wijze vrolijk over de wijze waarop wij gewoon waren de groote wegen aan te leggen. Zijn *kraton* of paleis lag in het midden van een uitgestrekt, met eenen hoogen muur omgeven, plein. Door de hoofdpoort leidde een breede weg, langs de verscheidene voorhoven, tot zijn verblijf. Deze weg was, volgens ons stelsel, gemacadamiseerd, maar niet onderhouden, terwijl het ommeliggende terrein zeer zorgvuldig schoon gehouden werd. Het gevolg er van was, dat op den weg het gras meer dan een voet hoog opgroeide, terwijl regts en links er van geen scheutje te zien was.

Nooit is eene meer bittere satire op ons bestuur gemaakt, want zij riep met groote stem:

„Ziet hier uwe groote wegen, *gemaakt in heerendienst,* „*maar . . . . . niet onderhouden . . . . . volgens uw nieuw stelsel.*"

„En daar, ziet mijn erf, hoe schoon ziet het er uit, want „wat gij ook pruttelt, ik laat het toch in heerendienst on„derhouden!"

„Hoe onhandig zijt gij toch. Aan den eenen kant geeft „gij iets, en aan den anderen kant neemt gij het wederom „terug."

Maar laat mij u het andere beeld voor oogen stellen.

Heb ik u zoo even eenen regent doen kennen, die zich met al zijne kracht, tegen onze betere inzigten en bedoelingen ging verzetten, overtuigd zijnde, dat het zoo moest blijven, omdat het voorheen zoo was — zoo zal ik u nu

[1] Dit laatste geschiedde; hij moest echter nog voor dien tijd ontslagen worden.

eenen anderen doen kennen, die in ieder opzigt, de slaaf was van het gouvernement en diens dienaren. Ik bedoel hiermede JANTJE, den regent van *A... l.*

Ook hij bezat, als regent, eenen fraaijen kraton, die in eenen ontzaggelijk grooten tuin lag, welke volgens JANTJES smaak aangelegd en met kostelijke vruchtboomen beplant was. Deze bestonden echter uitsluitend uit inheemsche species. Zoo had hij *manga's, sawoe's, kêppel* en *djamboe*-boomen, maar vooral eene rei van *Naga-saries.*

Maar hoe groot en doelmatig zijn paleis ook was, hij woonde er niet in, maar op eenen afstand daarvan in een klein nietig steenen huisje.

Over hoe vele *ponokawans* of volgelingen hij ook beschikken konde, hij verkoos er maar een paar op na te houden.

Hij deed zich niets uit de *dessa's* leveren, maar kocht alles, tot den rijst inkluis, op den *bazar*, en leefde eenvoudig en stil, bijna even zoo als een europeesch ambtenaar.

Maar hij had wederom eene groote fout. *Hij deed in vrouwen.* Hij had een onverwinnelijk zwak voor het schoone geslacht, in zijne jeugdige bloemachtige vertegenwoordigsters.

Dit kleine, dikke, oude manneke leefde en bewoog zich in het even kleine hokje, waarin men zich naauwelijks omdraaijen konde, met een of twee wijfjes naar zijnen smaak, en bekommerde zich om niets als waarover hij zich, volgens den nieuwen stand van zaken, moest bekommeren. Kwam eene van de beide wijfjes in zekere omstandigheden, welke haar, volgens zijn begrip van het schoone, voor zijn *Tuskulum* minder geschikt maakte, dan werd zij teruggezonden naar hare ouders, maar later niet meer terug genomen.

Hij was niet moeijelijk in zijne keuze en deed deze in alle standen der maatschappij, meer naar de natuurlijke

dan naar de verkregen eigenschappen ziende. Het is derhalve niet te verwonderen, dat hij vele kinderen verwekte, die echter allen bij de respectieve moeders bleven, en voor welke hij zorgde, dat ze eten, maar niets meer hadden, en eenige kleedjes.

Op deze wijze verknoeide hij zijn traktement en leefde als een echte mohamedaan, in eene niet verboden wijze van polygamie.

Het gevolg er van was, dat hij zijne kinderen niet kende of hen eerst op eenen leeftijd leerde kennen, op welken zij de vaderlijke zorg het meest noodig hebben. Van eene opvoeding was geene spraak, daar zij in de dessas, met de kinderen van de landbouwende bevolking opgroeiden, die ook hoegenaamd geene opvoeding genieten. Het gevolg er van was, dat deze wilde spruiten het hem lastig begonnen te maken. De meisjes lieten zich gaauw aan den man brengen, want naar zulke waar was en blijft, in ons gezegend Indie, steeds de meeste navraag; maar wat moest hij met de jonge heeren, de *radhens* (prinsen), beginnen? Geen mensch kon zeggen dat zij dit niet waren, want de mohamedaansche wet kent geene onechte kinderen.

Maar zij liepen overal rond, hingen den jan uit, zaten achter de vrouwen van de hoofden, ja ook van papa, speelden en tandakten, en leidden, met één woord, een ergerlijk leven.

Wat gebeurt er op eenen goeden dag?

Een van zijne beminnelijke heeren zonen, die hem reeds vele zorgen, neen, beter gezegd moeijelijkheden, berokkend had, kwam hem onverwachts eenige gouden sieraden voor zijne minnaresse en aanstaande vrouw vragen, want de jongen wilde trouwen.

De vader vroeg naar deze dame en hoorde met verbazing, dat het eene *tandakmeid* of *ronggeng* was, eene van die schepsels, welke de nachts, in de dessas, bij iedereen

kunnen geroepen worden, die maar een paar gulden er voor over heeft, en welke, in de meeste gevallen niet beter zijn dan hare europeesche zusjes van de orde der heilige PHRYNE.

Bij deze mededeeling ontwaakte, in des vaders hart, de *radhen adipatti*, of de man van hoogen stand, de aristokraat, en met verontwaardiging verwierp hij het verzoek van den jongeling.

Hij verweet hem zijne dolzinnige keuze, wees hem naar de *kratons* van den javaanschen adel, waar een honderdtal jeugdige maagden, als het ware tot zijne onmiddelijke beschikking waren, verklaarde ook zich zelven bereid eene keuze voor hem te doen, wanneer hij maar verkoos; — niets baatte — hij wilde met de publieke vrouw, met de ronggeng trouwen, en met geene andere, en vroeg, ja begeerde met trotsche brutaliteit, de gevraagde kostbaarheden

Niet zonder groote moeite mogt het een paar van des regenten getrouwe dienaren gelukken, den zoon aan des vaders gewapende vuist te ontrukken.

Des nachts, tegen een uur of twaalf, hoorde deze, terwijl hij aan de zijde lag van eene *veertienjarige prawan*, (maagd) die hij kort geleden als een bijzonder blijk van achting, van eenen zijner hoofden, uit het *karang-bollongsche* bergland, *cadeau* had gekregen, *een geweerschot vallen*. Het geluid kwam uit den *kraton*, zijn onbewoond vorstelijk paleis.

„Een van de bedienden zal eenen *kalong* [1] geschoten hebben," dacht hij.

„*Allah! Allah!!*

Men vernam een verward geschreeuw van vele stemmen en eindelijk naderende voetstappen.

„Wat is er toch gebeurd?" riep de regent van uit zijn bed, zonder de *prawan*, of het *cadeau* uit het *karang-bollongsche*, uit zijne omarming te verwijderen.

[1] Groote vleêrmuis.

„Hm... hm... *radhen Pandjie.*"

„Wat is het dan met den *radhen*?" vroeg hij wrevelig over de stoornis.

„... heeft zich doodgeschoten....

En met beide handen het cadeau van zich stotende, vloog de oude man, als hadde hem eene *oelar-walang* [1] gestoken in zijn bed overeind. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Ik herinner mij niet van een dergelijk geval, uit eenen vroegeren tijd, gehoord te hebben.

In *Europa* schiet men zich dood uit wanhopende liefde, maar niet omdat de vader aan de schoondochter een paar kostbaarheden weigert. Want u gelieft wel degelijk te begrijpen, dat zich prins *Pandjie* niet doodgeschoten had omdat papa hem niet met de dansmeid wilde laten trouwen..... trouwen?... liefde?....

O WERNER... zij had hem sedert zijn dertiende jaar les gegeven in de liefde; zij had het zoo gaarne als *nden*", [2] wanneer zij in de pondope van papa tot des ochtends gedanst had, dan nog een paar uurtjes naast haar kwan slapen...; zij had hem later oplettend gemaakt op zijne hooge geboorte, zijne vooruitzigten, des vaders positie in de maatschappij, diens rijkdom enz., zoude hij niet eenen gouden buikband voor haar kunnen krijgen, hij, de zoon van den *bopatti* [3] van *A*.., terwijl andere vrouwen, die met eenvoudige hoofden getrouwd waren, ten minste zilveren banden bezaten!

[1] Vergiftigde slang.

[2] Verkorting van Radhen.

[3] Titulatuur van eenen regent.

Laat mij echter van deze scene afscheid nemen. Zij is mogelijk, ten opzigte van den zelfmoord, in de javaansche maatschappij eenig, terwijl zij ons vergunt, ten opzigte van de veelwijverij, eenen blik te staan in de aristokratische huishouding.

Wees verzekerd dat daar, bijna overal, dingen gebeuren, die, letterlijk gemeend, iedere beschrijving trotseren. Men speelt, drinkt, verkwist geld aan vrouwen en honderd andere dingen, konkelt met aannemers, fabrikanten, *chinezen* en *hadjies*, en leidt in het algemeen en volgens onze begrippen, een zeer onzedelijk, bijna geheel materieel leven.

De oude javaansche adel deugt niets en de jonge, door ons geprovoceerde ambtenaren aristokratie, stelt er de grootste eer in, om met afstammelingen van eerstgenoemde in aliteratie te komen.

Waarom..., zoo vraagt ge misschien, verhaalt ge mij deze dingen?

Vriend WERNER, ik heb den MAX HAVELAAR gelezen en bevonden, dat deze een beetje voorbarig, den *gouverneur* DUYMAER VAN TWIST, zijn ontslag heeft gevraagd, want ik geloof niet zonder grond te mogen stellen, dat wanneer alle assistent-residenten hun ontslag wilden nemen wegens gebeurtenissen, zooals er toen der tijd in *Lebak* voorvielen, — het gouvernement zich op eenen goeden morgen, een geheel nieuw stel zoude moeten aanschaffen.

Gaat hier MAX in zijne missive dato 29 Maart 18.. met zijne aanvraag om eervol ontslag uit 's lands dienst, niet een beetje te ver?

Gaat hij niet te ver met TINE te doen uitroepen: »God-»dank, dat gij eindelijk uzelf kunt zijn!"

Zichzelf? Wat? een man met vrouw en kind, maar zonder brood.

Kwam hij, die reeds *zeventien* jaren in *Insulinde* gediend had, en de inlanders reeds door en door moest kennen *nu pas* tot de overtuiging, dat hij als regtschapen en edel mensch onder zekere omstandigheden, niet konde blijven dienen?

Ik besef zeer goed, hoe het daar in *Lebak* onder het bestuur van B... v. K... moet heben gegaan. Ik vind zijn voornemen om daar als hervormer op te treden, van een zedelijke standpunt beschouwd, zeer te prijzen, maar ..... daar wij..... ik vrees dat men mij bij het hooren van dit gezegde zal steenigen ..... noch in het algemeen, noch in het bijzonder tot op HAVELAAR's missive dato 29 *Maart* 18..... op een wezenlijk, waarachtig, heuschig zedelijk standpunt gestaan hebben, maar uitsluitend op eene materiele geldkist, zoo als hij, MAX, op bladzijde één van zijn onbetaalbaar werk over de koffijveilingen, zelf konstateert:

»Ik ben makelaar in koffij, en woon op de Lauriergracht N°. 37, *het is mijne gewoonte niet om romans te schrijven.*".. . zoo moet ik hem op grond van deze zijne eigene woorden, die volkomen toepasselijk zijn op zijne toenmalige positie, toeroepen, dat hij zeer onverstandig deed met zijn ontslag te vragen, om — *zelf een roman te gaan..... spelen.*

Ik roep met hem: *dood aan de droogstoppels, stik in koffij* enz. enz.; maar MAX had waarachtig niet noodig gehad zijne maatschappelijke positie, wegens de Lebaksche zaak, met voeten te treden en met TINE en kleinen MAX op reis te gaan, achter de blaauwe bergen van *Atlantis* — dat men te vergeefs zoekt in alle zeeën van onzen aardbol, terwijl de oude egyptenaren aan SOLON bewezen, dat het tusschen *Allexandrie* en *Syrie* gelegen had, *dus vlak bij.*

En de geschiedenis van ADINDA? van SAÏDJAH?

Zeer geloofwaardig, wanneer de schrijver die hier of daar in het beschaafde *Europa* had doen spelen, in het vaderland van den auteur van PAUL *en* VIRGINIA, of van *Kabale und Liebe*, maar op *Java*, onder de onbeschaafde, door en door materialistische mohamedanen, daar, beste, edelden-

kende MAX, bestaan, volgens mijne bescheiden meening, noch ADINDA's die naar SAÏDJAH's zuchten, noch SAÏDJAH's die op ADINDA's wachten. Om dit te kunnen doen, moet een volk beschaafd zijn en op zeker zedelijk standpunt staan. Daar dit echter bij geen moham daansch volk het geval is, ik tart u uit om mij dit tegen te spreken, zoo behooren alle sentimenteele voorstellingen, *omtrent de liefde* en de daarmede vergezeld gaande katzenjammer, in *javaansche, buddhistische, mohamedaansche wezens — tot de vertooningen op het gebied der hoogere phantasmagorie!*

Het spijt mij voor MAX, TINE, kleinen MAX en de beide geliefden: SAÏDJAH en ADINDA, maar wat waar is moet men zeggen, zeide ANTONIUS in den dood van CESAR: [1]

»Want BRUTUS *is een hoogst fatsoenlijk man.«*
»Dat zijn zij allen, hoogst fatsoenlijk!«

Hoe boeijend en geestig de MAX HAVELAAR dus ook moge geschreven zijn, met hoeveel regt de schrijver ook moge gerangschikt worden onder de grootste humoristen die ooit geleefd hebben, hoe groot en heilzaam de invloed zij, die zijn boek ontegenzeggelijk op onze nederlandsche maatschappij uitoefenen zal en moet .... *hij heeft ongelijk gehad met zijn ontslag te nemen ..... waardoor zijn geniaal werk toch .....* hij moge mij niet miskennen .... *eenigzins het karakter heeft gekregen van eene . . . reclame:*

En hiermede, beste vriend, heb ik u mijne meenig over een boek gezegd, dat door ieder beschaafd *Nederlander* op hoogen prijs wordt gesteld en dat nog leven zal, wanneer de meeste voortbrengselen van onze hedendaagsche litteratuur sedert lang zullen vergeten zijn.

[1] Julius Cesar van Shakespare, 3de bedrijf, 2de scene, vertaald in haagsche spreekwijze.

Mijne TINE of moedertje KOO, met hare zes spruiten, zenden u duizend groeten; WILLEM en MAURITS moeten over een maand of vier naar *Europa*. De eerste om naar *Delft*, de andere om naar *Breda* te gaan. Er zal een zware tijd voor ons komen. Maar de noodzakelijkheid verlangt dat de jongens naar *Europa* gaan. Hoe goed op dit oogenblik het lager onderwijs hier te lande ook zij, voor een hooger onderwijs en een te kiezen beroep, moeten zij naar het oude vaderland.

Ik verneem dat BENELLO geheel geruïneerd is, en dat BLIJFMAN het land voor een appel en een ei gekocht heeft. Ook meen ik van *Samarang* gehoord te hebben dat CHRISTINE eindelijk van hem gescheiden zal worden. Hebt ge iets hiervan vernomen?

Schrijf mij spoedig

Saluut!

90e BRIEF.

Werner aan den resident Dirk Voortman

Keboemen in Bagalen, in Mei 186 .

Waarde Vriend!

In haast eenige regels. Ik ga naar *Europa* met verlof. CHRISTINE is van haren man gescheiden, die, geheel geruïneerd, zijne zaken heeft moeten verkoopen, — ik hoor aan uwen vriend BLIJFMAN.

Over eenige dagen kom ik bij u om dan met de landmail terug te keeren naar het vaderland.

Ik heb nu, daar het besluit genomen is, geene rust meer in mijn huis. Gedurende mijn vijf-en-twintigjarig oponthoud in Indie was ik nog nooit ten prooi aan zulk eene onverdragelijke onrust. Houd mij dus dezen korten brief ten goede.

Groeten t'huis.

Steeds de Uwe.

NA TWINTIG JAREN.

De 3 September 1865.

De regen viel in stroomen van den hemel en sloeg, door eenen hevigen windvlaag voortgezweept, op en in de kleine, onvriendelijke, ja armoedige pondope, van het logement van den BECK, dat, zoo als de lezer uit den 59sten brief van dit boek reeds weet, op den kruisweg ligt, die, van *Samarang* komende, naar *Salatiga* en *Magelang* leidt.

Buiten op den breeden, in eene rivier herschapen, grooten weg, waren een aantal koelies, postloopers en koetsiers bezig, met twee reiswagens en een twaalftal paarden uit elkaar te werken, die, een paar minuten te voren, van de twee bovengenoemde rigtingen komende, hier zoo hevig tegen elkander ingerend waren, dat de van *Salatiga* afkomende ligtere char à bancs, door den van *Magelang* komenden engelschen reiswagen, als het ware, in den grond geboord werd.

De reizigers sprongen verschrikt uit de rijtuigen en snelden naar het vlak daarnaast liggende logement, het aan koetsiers, loopers en bijkomende javaantjes overlatende, om de paarden en wagens uit elkander te scharrelen.

De pondope van den BECKS verblijf binnenstormende, begonnen zij hunne kletsnat geworden kleeding, met handen en zakdoeken, een weinig van het regenwater te be-

vrijden. Al wrijvende en hoestende kwamen zij vlak naast elkander te staan, waardoor zij elkander voor het eerst, na de ongelukkige rencontre, naauwkeurig konden opnemen.

Terwijl de eene den pet, versierd met eenen breeden gouden band, dien hij op het hoofd had gehad, lagchende op eene tafel wierp, en daarbij van geluk sprak, niet uit den wagen in den modder te zijn gevallen, en de andere op de koetsiers, de loopers en de vier miserabele voorrijders schold, die een half uur, zooals hij beweerde, den wagen van zijnen ongeluksgenoot, vooruitreden, en hem hadden kunnen waarschuwen, werd voor een paar oogenblikken het terrein door het verblindende licht van den bliksem verhelderd, waarop onmiddelijk het kraken en rollen van den donder volgde, en de regen, die gedurende het weêrlichten voor eene poos had opgehouden, wederom met vernieuwde woede uit de donkere wolkenmassa naar beneden stortte.

Beide reizigers, de eenige die zich in de twee wagens bevonden hadden, waren bij de oorverdovende slagen van den donder, als door den elektrischen vonk getroffen, op zijde gesprongen, en bleven elkander fixerende en sprakeloos staan.

Dit had zoo wat eene kleine minuut geduurd, toen die met den gouden pet zijne regter hand uitstak, en op eens, niet zonder aandoening in zijne stem, riep:

„Vergis ik mij niet .... zijt gij niet PIET BLIJFMAN.

„En gij, riep de andere, de lange DIRK VOORTMAN, van den fluweelenburgwal, in den *Haag*?"

„PIET!"

„DIRK!"

„Dat noem ik een toeval, kerel," sprak de heer BLIJFMAN, terwijl hij de hand van den ouden vriend hevig schudde.

„Ja wel, een toeval!" antwoordde de andere, „dat ons „bijna hoogst noodlottig hadde kunnen worden. Wij hebben „elkaar in lang niet gezien, PIET; het zal niet minder dan

„twintig jaren zijn ... er is veel sedert dien tijd gebeurd."

„Veel" zuchtte BLIJFMAN en streek met de hand over zijn voorhoofd, als wilde hij de beelden verjagen, die zich plotseling aan zijne herinnering voordeden, „zeer veel. Gij „zijt tot resident van ... benoemd, ik feliciteer u."

„Hoe gaat het met u, PIET, wat voer je nu uit, kom, „laat ons een oogenblik bij elkaar gaan zitten, laat ons „van onze jongelingsjaren praten, van den *Haag*, van onze „togten naar de kermissen te *Voorburg* en *Rijswijk*."

„Waar gij eenen theeketel hebt gewonnen, dien ik met den „jongen BAU aan eenen wandelstok hangende, in navolging „van de joden, die den grooten druiventros bij MOZES bragten, „naar den *Haag* in den *Caveau de la renaissance*, heb gedragen."

„Wij zijn oud geworden, PIET;" zeide de resident, zijnen vriend met een weemoedig hoofdschudden beschouwende.

„Onder de met goud geborduurde muts, merkt men dit niet „zoo spoedig op — gij hebt het goed getroffen, alles liep u „meê, ge hadt er den slag van om er door heen te schar„relen — dat is niet aan een ieder gegeven — men moet „tot het ongeluk geboren zijn, getuige mijnen reiswagen, „dien gij in den modder hebt gereden."

„Maak u hierover niet ongerust, gij rijdt met mij tot „*Samarang*," antwoordde VOORTMAN, die, onaangenaam getroffen door PIET BLIJFMAN's bittere aanmerking, aan het „gesprek eene andere wending wenschte te geven. „Kom, „de haverij aan de wagens schijnt hersteld te zijn en de „regen heeft opgehouden. Laat ons zamen rijden Uw wa„gen zal wel teregt komen."

Beiden gaven de noodige orders aan de volgelingen, en stapten vervolgens in den wagen van VOORTMAN, den resident.

De lezer zal ligt bevroeden, dat de beide mannen, na elkaar sedert zoo langen tijd niet gezien te hebben, veel te vertellen hadden. BLIJFMAN was niet in zijn humeur en kwam altijd op het thema terug, dat hij door het gouvernement

slecht, ja onregtvaardig behandeld was geworden. De vriend van zijne jeugd liet hem maar praten, overtuigd als hij was dat men iemand, die wegens knoeijerijen ontslagen was, zoo als PIET, in geen geval overtuigen kon hoezeer hij ongelijk had.

„En zijn niet al deze autokratische besluiten voor niet-„metal geweest? Denkt gij dat het nieuwe stel ambtenaren „bij het binnenlandsche bestuur beter is dan vroeger; deze „gepromoveerde ploerten, deze meesters in de regten en in „de letteren, deze overgestudeerde, vitterige, half blinde „inktwellustelingen. Of heb ik hen niet leeren kennen, „hoe zij van de delftsche broeikast, *linea recta*, naar de bin-„nenlanden van Java gezonden werden; noch te paard rijden, „noch te voet loopen kunnen, kapellenverzamelingen aan-„leggen, een hertenkamp, tijgers en stekelvarkens er op na „houden, of den godganschelijken dag met een photographisch „toestel in hunne afdeeling rondscharrelen, botaniseren en „mineralogiseren, met één woord voor alles beter geschikt „zijn dan voor hetgene, waarvoor men hen in Europa dacht „op te voeden en hier te gebruiken.

„Ge gaat te ver, vriend," viel hem VOORTMAN in de rede, „er zijn . . .

„Ik ga niet te ver," vervolgde BLIJFMAN met eene groote opgewondenheid. „Ik heb hen maar al te goed leeren ken-„nen. De eene was niet in staat eenen behoorlijken brief op „te maken, kon niet eens eenen eenvoudigen veelhoek bere-„kenen en kreeg alle meetbrieven van *Batavia* terug; een „ander kende het onderscheid niet tusschen jonge djagan „en jong suikerriet, een derde wilde aan zijne hoofden be-„wijzen dat zij geen javaansch verstonden en *geger* (bergrug) „moesten uitspreken alsof het een hollandsch woord was, „terwijl weder een ander hoogst geleerd heertje, zelfs onze goede „hollandsche taal met *ch's* begon op te frisschen, en ons met „geweld wilde overhalen *Bandang* en, als ik mij niet vergis, „ook de goeje God, met een *ch* of *chod* te schrijven."

„En wat die heertjes al voor pretentiën hebben! Mijn he-„mel, als je hen zoo onder elkander hoordet spreken, dan „zou je denken, dat ze allen de wijsheid met lepels hadden „gegeten. Daarbij vonden zij steeds, dat zij, voor hunne „kunde, veel te slecht betaald werden; zij moesten onmid-„delijk als kontrôleurs van de tweede klasse ingedeeld wor-„den. En wat voor ziekelijke, kleinzeerige, weekelijke snui-„ters waren er onder enkele bezendingen. Naauwelijks waren „zij een jaartje in Indie, of zij moesten voor eene kommissie en „tot herstel van gezondheid, naar Europa gezonden worden; „ja, ik heb er een gekend, die, na twee maanden in het *Boemi*... „geweest te zijn, zoo door de herinnering aan zijne beide „oude tantes, te *Gouda*, geplaagd werd, dat hij het heimwee „kreeg en, wegens dringende familiezaken, op eigen kosten „terugmarcheerde naar Holland."

„Denk je dat dergelijk volk beter is dan het oude stel „ambtenaren? Gelooft gij dat door hunnen ijver en kunde „het gouvernement beter gedient wordt dan vroeger, en de „javanen minder last van ons hebben, of meer betaling voor „hunne koffij krijgen zullen?"

„Ge overdrijft, beste vriend, er schuilt meestal eene massa „goeds in deze jonge mannen."

„Niets schuilt er in als verbeelding, ingepompte half „wijsheid; — en voor dit geslacht heb ik moeten opgeofferd „worden; . . . het is infaam!" riep BLIJFMAN, en wierp zich wrevelig in den hoek van den wagen. „Ge hebt ge-„knoeid," riepen zij mij van *Batavia* toe, „niet willende be-„grijpen, dat ieder van ons, toen der tijd, hetzelfde deed „als ik. Mijn hoofd af, als er één kontrôleur of hoogere „ambtenaar in de binnenlanden gevonden werd, die anders „handelde dan ik. Maar er moest, bij de nieuwe kermis-„kraam, op den grooten trom geslagen worden, men moest „van zich doen hooren, men moest iets nieuws vertoonen „en daar men niemand naar de galg mogt zenden, om daar

»gehangen te worden als een hond, joeg men mij met staatsie »de deur uit, en plakte mij een liberaal besluit op mijnen »conservativen rug; .. ik heb het niet hier;.... maar je »zult het wel kennen. Miserabele domkoppen, die hun eigen »nest be...."

»PIET, PIET, je lastert!"

»Om den d.... niet!" riep deze. Wat heeft ooit meer »onheil over deze kolonien gebragt, het conservative ele»ment of het liberale? Ik zeg u dat het dit laatste is »geweest, en, als zendeling er van, de zoo hoog geprezen »DUYMAER VAN TWIST? Wie heeft de javanen op eene »grootere schaal uitgekleed, hij of een van zijne voorgan»gers? Ik zal het u met cijfers bewijzen, en wel uit het »werk van den nieuwen apostel van het geslacht der vet»mesters, uit de *Minnebrieven* van MULTATULI, die, in het »kapittel over de afgenomen buffels, klaar en duidelijk be»wijst, dat VAN TWIST voor duizend millioenen geldswaarde »aan de indische bevolking heeft afgenomen. Wat zeg je »er van? Wat kunt gij op deze beschuldiging van eenen ultra »liberaal, tegen den eerlijksten liberaal van de wereld, zoo »als gijlieden den beschuldigde noemt, antwoorden?"

»*Nos numerus sumus*," zegt HORATIUS, liet VOORTMAN hoofdschuddend zich ontvallen. »Wij tellen echter »anders op."

»Ja, dat zou je wel willen," vervolgde lagchende BLIJF»MAN, maar...."

»Laat mij insgelijks een paar woordjes in het midden brengen," verzocht VOORTMAN. »Ik begrijp wel, dat ulie»den deze berekening uitmuntend te pas komt. De som »bewijst echter niets, wanneer men de proef er op neemt, »en nog eens bij de eerste cijfers begint. Wie zegt u dat, »wanneer in één distrikt van *Lebak* den inlanders zes en »dertig buffels afgenomen werden, dit insgelijks in de overige »distrikten van *Java* moest plaats hebben."

»Het zou kluchtig wezen, als men op dit cijfer geene aan»merking mogt maken, geene aanmerking mogt maken op »de som, die het *bagatel* van *duizend millioen guldens* bedraagt, »en dat dit aan iemand verweten wordt, die de ambtenaren »ontsloeg, wanneer zij overtuigd werden, dat zij geknoeid »hadden."

»Gij haalt daar een slecht voorbeeld aan, want iedereen »weet, dat nog nooit door eenen schrijver een grootere canard »gedebiteerd is dan deze. Het was MULTATULI dan ook »minder te doen, daardoor het bewijs te leveren, hoe hemel»tergend wij met de javanen omspringen, dan wel hoe mi»serabel de gouverneur-generaal was, die dit gedoogde; maar »hij bedacht niet, dat te scherp gepunte griften, bij het »gebruik afbreken. Zijn haat tegen den landvoogd, die hem, »op zijn verzoek om eervol ontslag, niet gezegd of toegeroe»pen had: »Ach, wees toch zoo goed en blijf doordienen, »»MAX; *wij kunnen niet buiten u.*" kende paal noch perk, »en de zich telkens herhalende beschuldigingen en lasterlijke »verwijten worden op den duur vervelend, te meer daar »de man, wien zij naar het hoofd geworpen werden, ze niet »verdient."

»Maar laat ons over iets anders praten. Hoe staat het »met uwe zaken, uwe vrouw en kinderen?"

»Ik heb geene kinderen, mijne vrouw is te *Batavia*, bij »haar broer, en met mijne zaken gaat het perfekt," antwoordde BLIJFMAN. »En uwe familie?"

»Maakt het, goddank, goed. Mijne twee oudste zonen »bevinden zich in Europa, en als er niets tusschenbeiden »komt, gaan wij in Februarij insgelijks terug naar het »vaderland."

»Gelukkige reis," antwoordde BLIJFMAN, »dan kunt gij »van uwe duiten lekker gaan leven."

»Ik hoop dat mijn pensioen genoeg zal wezen. Waarom »doet ge niet zoo als ik. Men zegt dat ge rijk zijt."

//Rijk?" riep BLIJFMAN, en zag zijnen reisgenoot met eene onbeschrijfelijke grijns aan, //wat noemt gij rijk?"

//Dat is natuurlijk zeer betrekkelijk; volgens hooren zeg-//gen staan uwe zaken goed, en levert ge jaarlijks twin-//tig duizend pond indigo aan de maatschappij van lijfrenten; //dat geeft zoo wat zestig duizend gulden renten.... ik wou //dat ik zoo rijk was."

//Het is mij in *Europa* te koud," bromde PIET.

//Pas op, dat het u hier *niet te warm.... gemaakt wordt*" antwoordde zijn vriend.

//Hoe bedoelt ge dit?" vroeg BLIJFMAN, met een eenigzins verstoord gelaat.

//Men zegt, dat gij in een proces zijt gewikkeld, wegens //het.... hoe zal ik zeggen...."

//Zeg het maar ronduit, wegens het stelen van djatiehout; //is het niet zoo?" riep BLIJFMAN, terwijl zijne gelaatstrekken eene loodkleur verkregen.

//PIET, gij zijt een onbegrijpelijk kortzigtig mensch; //gedenk aan wat ik u reeds voor twintig jaar voorspeld heb, //gij zult nog hoogst ongelukkig worden."

//En gelooft gij aan de venijnige praatjes van wangun-//stige menschen? Kunt gij bewijzen dat ik het op mijn //land gevonden hout gestolen heb?" vroeg BLIJFMAN.

//Ik heb gehoord dat gij eene groote kwantiteit door het //gouvernement gekapt hout verkocht, en op de rivier, //naar *Soerabaya*, afgevoerd hebt. Zoo spreekt de wereld; ik //wensch voor u, dat zij moge gelogen hebben," sprak de resident.

Men bevond zich reeds in de nabijheid van *Samarang*.

//Waar logeert gij, BLIJFMAN,?"

//In het heerenlogement."

//Ik zal u daarheen brengen. Zie ik u van daag nog, //want ik ga morgen ochtend verder? vroeg VOORTMAN.

//Neen," antwoordde PIET, en vervolgde met eene eeni-

//germate gesmoorde stem. //Ik moet noodzakelijk met mijnen //advokaat spreken. Morgen begint mijn proces, het zal een //boel geld kosten."

Men hield voor het heerenlogement stil en toen nu BLIJFMAN daar den wagen wilde verlaten, kwam het zijnen vriend voor, alsof hem eene onzigtbare magt toeriep. //Gedenk aan uwe vriendschap van weleer." Deze omvatte daarop zijne rechter hand met beide handen, blikte hem, met zijne goedige en eerlijke oogen, in het bleeke gelaat en sprak, met eene van aandoening bewogene stem: //PIET, //volg mijnen raad op, geef uw halve vermogen weg, en zie //dat je niet op de bank der aangeklaagden behoeft te ver-//schijnen, offer alles op voor uwen goeden naam, denk aan //het verledene en de oude spreuk:

//*Non bis in idem.*" [1]

//Denk je dat ze mij nog eens zullen wegjagen?' antwoordde BLIJFMAN, maakte zijne hand los en verliet den wagen. //Met geld kan men hier in *Indië* alles gedaan //krijgen; gelukkige reis! ik wil met jou niet ruilen, *resident!*"

Eene maand daarna, werd de landhuurder, PIETER BLIJFMAN, door den raad van justicie te *Samarang*, wegens diefstal van gouvernements djatiehout, tot *vijf jaren tuchthuisstraf* veroordeeld.

//*Nemo ante mortem beatus!*" [2]

[1] Niet meer hetzelfde.

[2] Niemand achte zich voor zijnen dood gelukkig.

SAKARANG,

THANS.

1869.

Wanneer wij de voorgaande brieven en aanteekeningen nog eens, in hunne details, doorloopen, dan komen wij tot de overtuiging, dat het *dooeloe* of *voorheen* tamelijk naar gesteld was. De toestanden werden uit slechte principen geboren, en dikwijls door de handelingen van even slechte menschen verergerd. Zoowel bij de wetgevers, als bij de uitvoerders der wet heerschte willekeur, en de inlandsche maatschappij, niet gesteund door een groot verleden of door beschaving, had noch de kracht, noch den moed, ja niet eens den wil, om zich uit den poel van deze permanente ellende te verheffen.

Lijdelijk in de overgeërfde misère berustende, sleepte zich het volk, dat gebukt ging onder slechte hadats, heerendiensten en domheid, het volk, waarop de ijzeren handen van het geloof rustte, van geslacht tot geslacht voort, totdat eindelijk, uit het midden van zijne overheerschers, enkele mannen opstonden, die met krachtige armen in de spaken grepen van het monster, de gewoonte.

Het gouvernement zelf begon de toestanden naar alle kanten te polsen, en het verstand en hart van dit marmeren ligchaam, van dezen SATURNUS, die tot nu toe zijne eigene kinderen opat, begonnen in te zien en te gevoelen, dat het niet langer zoo kon duren.

Bij een nader onderzoek kwam men achter zaken, die men zich niet zoo slecht had voorgesteld, achter publieke geheimen en geheime wonden, zoo erg, dat de onderzoeker dikwijls de bevende hand, waarmede hij het verband wilde opligten, terugtrok, ontsteld terugdeinzende voor een beeld dat hem met afgrijzen vervulde.

Ja, dat kon niet langer zoo blijven; daar moest geholpen worden. Deze toestand van middeleeuwsche barbaarschheid, dit systema van uitzuiging, deze kastengeest, deze droogstoppelachtigheid moest men laten varen, en de *genius van Nederland moest passage nemen naar de Oost*, daar met onverbiddelijke regtvaardigheid den ouden en onhoudbaren kolonialen kruidenierswinkel in stukken slaan, en met genialen blik en vasten wil, een nieuw gebouw oprigten in Insulinde, geëvenredigd aan de behoeften, den geest en de ijzeren konsekwentie van onzen tijd!

»Dat zal geld kosten!"

Hemel, onze duiten! heilige God, mijn aandeel in de suikerfabriek van *X!* of in de paddi van *Tjili*.... of in de koffij van *Dja*.... God, God! God!!

Zoo zullen ze schreeuwen in Nederland, in de gestoffeerde huiskamers van alle droogstoppels, ja zoo hebben ze geschreeuwd en schreeuwen ze nog uit de keelen van hunne breedmuilige organen, en voorspellen den ondergang van batig slot, handel en nijverheid, en vreezen dat de BLIJFMANNEN en HOUDVASTEN, VOORTMANNEN zullen moeten worden.... en wat nog meer!

Bedaard, heeren! Leven en laten leven, dat staat vast;

maar niet het vleesch voor enkelen en de beenderen voor de menigte; eerlijk deelen, hoort ge, ieder een stukje van den stokvisch. Gaat zitten, mannen, en weest niet bang, het zal nog alles goed afloopen, als ge maar niet schreeuwt alvorens ge geslagen wordt.

Er moet leven komen in de brouwerij, nu wij weten waaraan het haperde, nu men ons de vuile plekjes in onze garderobe onmeêdoogend heeft aangewezen, nu zullen wij de fouten verbeteren en de vuile wasch, in onze eigen huizinge, uitwasschen. Groene zeep genoeg en aan waschvrouwen geen gebrek. Wel is waar doen zij mij, in plaats van veertien dagen, steeds zes weeken op mijn linnengoed wachten — men is uit *de Oost* en het kan lijden, meenen zij — maar het zal klaar komen.

Maar, vraagt de lezer, komen wij nu spoedig tot eene gevolgtrekking? ge hebt ons in twee lijvige boekdeelen, eene tijdruimte van meer dan twintig jaren leeren kennen, zonder verder te zijn gekomen dan tot en met de regering van den gouverneur-generaal DUYMAER VAN TWIST. Het voorheen is derhalve afgedaan, welnu kom nu tot het thans.

Ge hebt ons zonderlinge dingen van *Indië* verteld en rare menschen leeren kennen; spreek op, zijn er nog zulke menschen in *Indië*, welke zoo zonderling denken en handelen, waardoor zoo zonderlinge dingen gebeuren?

Is het stel ambtenaren en officieren beter geworden? Heeft het gouvernement voor de indische maatschappij, sedert dien tijd, iets gedaan, en wat heeft het in haar belang gedaan? [1]

Spreek schrijver, want uw boek deugt geen duit wanneer gij nu niet met uwe meening, omtrent den tegen-

[1] Eene prijsvraag, die men in Indie met een gouden medaille en *f* 1000 gratifikatie wil beloonen. Zie landmail etc. Februarij 1869.

woordigen toestand, even openhartig voor den dag komt, als gij dit gedaan hebt met den toestand van voorheen.

Vitten is geene kunst; wij bezitten sedert 1841 eene vittende en bitter kritiserende litteratuur, zoo als geen ander land der wereld er eene heeft. Deze kan en weet alles beter dan het gouvernement, staat altijd op een hoogst zedelijk standpunt en heeft, in den tijd van de laatste twintig jaren, zoo veel gepredikt en geschreven tegen het in Indië, door het gouvernement, toegepaste stelsel van beheer, dat men met regt mag vragen: Heeft het vitten geholpen? Is het beter geworden? En, hoe is het nu?

Laat ons een begin maken bij het begin?

Zijn onze ambtenaren beter en knapper geworden, sedert den tijd dat zij van *Delft* komen?

Ik kan u de heilige verzekering geven, dat ik vele jonge mannen uit *Delft* heb leeren kennen, welke men tegenover de vroegere, op ondervinding steunende ambtenaren, knappe jongens mogt noemen; maar ik heb er even vele ontmoet, die door zekere waanwijsheid of zelfvergoding al het goede bedierven, dat de opvoeding in hen had weten te leggen. Waren de *empirici*, ruw, onbeschoft en eigenwijs, tegenover de minder ruwe, maar aan ondervinding rijke, ja dikwijls meer beschaafde inlanders, zoo toonden zich onze jonge *Delftenaren* trotsch en afwerend, en niet zelden zoo verwaand en ingenomen met zich zelven, dat zij niets voor goed beschouwden dat niet gezogen had aan moeders borst, te *Delft*. Daar dit de javaansche hoofden niet gedaan hadden, zoo laat zich gemakkelijk begrijpen hoe het daar, op sommige plaatsen en bij zekere gelegenheden, ging, wanneer de geleerde, jonge ambtenaar, van ± drieëntwintigjarigen leeftijd, aan een hoofd, mogelijk aan eenen regent van vijftig jaren, eene verklaring wilde geven van de *monas* in al het levende, van de *proteine* in de voedingstoffen, van de *centrifugale* en *centripetale* krachten enz. enz.

terwijl hij, even zoo als zijn voorganger, die niet gestudeerd had, om bij de *monas* te beginnen, in iederen pasangrahan eene andere *ronggeng* bestudeerde, het toppen van de koffijboomen, omdat het door de speculative theorie geleerd werd, invoerde, ofschoon het bij eene gedwongene kultuur niet in praktijk is te brengen, en van zijnen javaanschen schrijver meer verlangde, dan sommige resident van zijnen sekretaris, dat hij namelijk van de conceptbrieven die, hij ter overschrijving kreeg, ook iets begrijpen moest.

Ik heb verscheidene van deze jonge heeren gekend, die van het vele schrijven op school en te *Delft*, zoo vermoeid waren, zoo eenen hekel hadden aan eenen brief, dien zij zelven moesten schrijven, dat zij het, met vele moeite, niet verder bragten, dan tot het hoogst slordige en met eene naauwelijks leesbare hand geschreven concept, dat dan door eenen javaanschen schrijver, die geen woord hollandsch verstond, in het net moest overgeschreven worden, terwijl een oude vriend van mij, een empiricus, zijne dienstbrieven zelf in het net schreef, om ze dan eerst door den armen schrijver, in het brievenboek te doen inschrijven.

Een even jonge heer klaagde steeds over de onbegrijpelijke domheid van zijnen regent en de overige hoofden, of verlangde bij de minste fout, die zij, volgens zijn inzien, begingen, dat zij moesten gestraft of ontslagen worden. Hij wilde alleen jonge ambtenaren hebben, heeren van zijne jaren, waarvan, zoo als hij beweerde, nog iets te maken was. Hij sprak altijd van uit de hoogte en presenteerde niet eens aan zijne oude *Wedhånås* eenen stoel, zooals dit toch zijn voorganger, de onbeschaafde empiricus, gedaan had, terwijl altijd een of twee van zijne mindere hoofden in arrest zaten, omdat zij hem niet hadden willen begrijpen en dus onwillig waren. Alsof men met *f* 25 traktement in de maand, twintig jaren dienst en eene opvoeding te zamen met de karbouwen, even veel begrip en goeden wil

konde bezitten, als men, voor een inkomen van *f* 400 in de maand, van iemand kan en moet verwachten, die te *Delft* de wijsheid heeft ingezogen, van de met zoo vele borsten voorziene moeder.

Het denkbeeld kwam soms wel bij mij op, dat, in de borsten van de *Delftsche* godin, niet veel melk moet gezeten hebben, toen de een of ander er aan gezogen had, wanneer ik de heeren ambtenaren, ter beschikking, op het eene of andere wetenschappelijke gebied, zoo grove misslagen zag begaan; b. v. dat de eene *zwavelzure* en *koolzure kalk* niet van elkander wist te onderscheiden, *mangaan*erts met *graphiet* en *bruinkool* met *steenkool* verwisselde, of, wat nog erger is, van eenen *aneroide*barometer beweerde, dat hij niet deugde, om dat hij, op zijne standplaats, steeds op eene en de zelfde hoogte, in centimeters, bleef staan.

Ik zoude nog meer van deze voorbeelden kunnen aanhalen, en wel in ieder vak dat te *Delft* geleerd wordt; maar mijn doel is niet om te vitten, en het onvolledige in de opvoeding van de jonge heeren aan te toonen, maar alleen hun onder het oog te brengen, dat zij zich niet moeten verbeelden alles beter te weten dan iemand, die, door eigene studie en uit de geschriften van wetenschappelijke mannen, hetzelfde in een half menschenleven geleerd heeft, wat zij in den tijd van drie of vier jaren, uit den mond van vele van deze mannen, hebben hooren voordragen.

Men kan in dezen korten tijd, met de grootste inspanning, niet alles hooren en leeren, wat daar voorgedragen wordt en aangeleerd kan worden, daar het bewezen is en geen verder bewijs vereischt, dat wij, op wetenschappelijk gebied, zoo ontzaggelijk vooruit gaan, dat men een geheel menschenleven noodig heeft, om, alleen in één vak, een geleerde te kunnen worden.

Dat derhalve noch onder de europeesche ambtenaren van den ouden stempel, noch onder de javaansche hoofden,

zulke kundige menschen, in het algemeen, gevonden worden, als onder de gestudeerden van *Delft*, spreekt als een boek, en moet dezen niet verwonderen en tot zekere, onoverlegde en niet gepaste wijze van spreken of handelen aanleiding geven.

Men heeft het vroeger zonder de akademisten gedaan en het marcheerde goed, terwijl het nog te bewijzen is of het thans, onder hun bestuur, beter gaat dan vroeger. De halve geleerdheid en waanwijsheid hebben reeds dikwijls meer kwaads gedaan, dan het eenvoudige, uit het eigene, onbewuste bestaan geputte verstand gedaan heeft, en de Heer Blijfman, hoe overdreven ongunstig hij zich ook hierover uitlaat, mag wel, voor eenen enkelen keer, gelijk gehad hebben, als zij ook zijn beweren onjuist, dat ze altemaal domkoppen zijn.

Neen, Blijfman, dat zijn zij niet. Want evenmin als reeds één zwaluw den zomer maakt, maakt ook één slecht studentje degenen, die met hem gestudeerd hebben, tot domkoppen.

Wat men ook over het nieuwe element gezegd hebbe, het moet in ieder geval, van eene betere gehalte zijn dan het oude, want het heeft al datgene geleerd, wat, volgens het program, een voor den dienst in *Indië* bestemd ambtenaar, dient te weten. Zij behoeven dus, in geen geval, dat nog te leeren wat zij reeds weten, en hebben alleen hunne herinnering te raadplegen, of gaauw een van hunne leerboeken op te slaan, om te weten wat er gedaan moet worden. Door hunne meerdere kunde kunnen zij dus, zonder vele en kostbare proefnemingen, onmiddelijk op het te bereiken doel losgaan; door hun meer verlicht verstand zijn zij instaat om bestaande gebreken te erkennen en uit den weg te ruimen; terwijl zij die moderne levenswijsheid moeten ingezogen hebben, welke hun den weg kan wijzen, dien zij tegenover het aan hunne zorg toevertrouwde javaansche volk dienen te volgen.

O, dat ik de pen hadde of de suada van eenen SENECA om u, jonge nederlanders, het pad te kunnen beschrijven, waarlangs gij het arme, nog steeds eene hoogere beschaving missende, javaansche volk, zoudet kunnen opvoeren tot een vrij overzigt en eenen gewenschten toestand. Dat ik de kracht van overreding bezate om u het bewijs te kunnen geven hoe dit volk dezelfde aanspraken heeft op eene behandeling, beoordeeling, opvoeding en, in het algemeen regering, als wij, hier, in het beschaafde *Europa*; dat noch hunne bruine kleur, noch hunne mindere beschaving, noch hun geloof, noch hunne materiele minderheid, ons het regt geven om hen te minachten of te gebruiken voor het eene of andere egoïstische doel, maar dat wij, wij, het blanke ras, het *dagvolk* der menschheid, verpligt zijn, om hen voor te lichten in de schemering, in welke zij, sedert eeuwen, zich ingesloten bevinden, tusschen ons en het *nachtvolk*, de *negers!*

Zonder beschaving geen vooruitgang! Zelf beschaafd zijnde en op de hoogste en tevens voornaamste sport staande, van den kosmischen trias, denken, gevoelen en willen, is ons, tegenover de javanen, als het ware, de weg voortgeteekend, welken wij, te hunnen opzigte, hebben af te leggen.

Voorwaarts dus, jonge *batavieren*. De tijd zal komen dat ge even zoo op uw verleden zult kunnen terugzien, als een van onze helden, BLIJFMAN of VOORTMAN, en gelukkig noem ik u, wanneer ge dan, met de hand op het hart, kunt zeggen: Ik ben blijde dat ik den weg van VOORTMAN heb bewandeld.

En het gouvernement zelf? Is dit ook en even zoo vooruit gegaan, of is het bij het oude stelsel, uit den kompagnietijd, gebleven? Heeft het, even als de BOURBONS „niets geleerd en niets vergeten" of heeft het, zijnen tijd begrijpende, de hand uitgestoken en een handje geholpen,

om de oude staatsiekoets uit den modder te helpen halen?

Zonder mij gestreng aan de volgorde te houden, waarin het een en ander gedaan is, zal ik aanstippen wat door het indische gouvernement, gedurende den door mij bedoelden tijd, is verrigt.

Pro primo is het *schoolwezen*, van 1840 tot 1869, zeer verbeterd. Het getal scholen en onderwijzers is vermeerderd, en zelfs zoo toegenomen, dat men het noodig geoordeeld heeft verscheidene, uit de onderwijzers zelven gekozen, inspecteurs te benoemen. Als deze ergens noodig zijn, dan is het hier, op dit gebied. Dit geldt vooral het lager onderwijs. Ook bestaat er, sedert eenige jaren, een *gymnasium* of hoogere burgerschool, waarop de jongelingen tot de hooge school voorbereid worden.

Met tamelijk verkwistende hand is dit instituut aangekocht en ingerigt; de jongelui hebben het daar beter dan op eenig *instituut*, van dien aard, in *Europa*. Mogen zij dit beseffen en zich met ernst er op toe leggen, om alles te leeren wat daar geleerd worden kan. Men maakt later, wanneer zij een voldoend examen hebben afgelegd, hoegenaamd geen onderscheid tusschen den eenen en den anderen, en ziet noch naar zijnen stamboom, noch naar zijn vel. In *Europa* is men, te dezen opzigte, nog ver bij *Indië* ten achter; dit kan ik met bewijzen staven.

Maar genoeg, men kan hier iets en veel leeren, als men wil.

Eene tweede instelling is de *pupillen*school.

Het doel dat men hierbij had, was, om aan de zonen van ondergeschikte militairen of andere onbemiddelde *europeanen*, een onderkomen en tevens eenig onderwijs te verschaffen, met één woord, om hen voor eenen materielen en intellektuelen ondergang te behoeden. Men wilde bruikbare onderofficieren uit hen maken. Dit doel is echter, zoo veel ik weet, niet bereikt. De kleurling mist, in de

meeste gevallen, de aangeborene energie, welke, vooral in *Indië*, onder het europeesche gemengde element, van eenen onderofficier gevergd wordt; want een slappe onderofficier deugt niets. Voor administratief werk, voor teekenwerk op de topographische bureaux, ja zelfs voor de topographische opnemingen, heeft men hen, met zeer goed gevolg, opgeleid en gebezigd. In ieder geval heeft de staat dienst van hen en is hij daardoor rijkelijk voor zijne offers betoond, — ofschoon de redoute *Gombang*, waar zij gehuisvest zijn, niet voor hen gebouwd is, — zoo als men zegt.

Het is zeer aardig deze kereltjes te zien exerceren, voltigeren, komedie spelen, tuinieren, en werken, en na te gaan hoe flink hun daar alles ingeprent wordt. Zegt er ook al een, wanneer hem de oorzaak gevraagd wordt van eene wond aan zijn voorhoofd: *„raak steen"*, in getrouwe vertaling van het maleische, *„kanal batoe"*, dan is dat nog geen teeken van domheid. Men lacht er over, even zoo als men er over moet lagchen, dat *lachje* zonder en *lagchende* met eene *g* geschreven wordt, en het een recensent kan in zijn hoofd krijgen, geleerde betogen te gaan schrijven, wanneer iemand deze spelling niet getrouw volgt.

„Sancta simplicita", riep Huss, toen hij het boertje, met een klein bundeltje hout, naar den brandstapel zag komen: „heilige eenvoud." En zoo roep ook ik, in het latijn, ofschoon het mij, door den recensent F. R. in den *Spectator* van den 10 April 1869, verboden is, om woorden uit eene vreemde taal aan te halen. Laat hem zijn bundeltje maar aanbrengen, en de boeken er bij, waaruit hij de aanmerkingen geput heeft.

„Raak steen." Maar ik verzeker u, aandachtige lezer, dat onder alle *europeanen*, die bij de topographische opneming geplaatst waren, geen een zoo korrekt heeft opgenomen en geteekend als de kleurling die „raak steen" had gezegd.

Ook herinner ik mij nog, met zeker genoegen, het oogenblik waarop ik aan mijnen chef, den toenmaligen kapitein R. F. D. S...., eenen dienstbrief van eenen der europeesche, en wel hollandsche landmeters, K.... konde vertoonen, waarin deze schreef, dat hij „van den *Pikkel* (het dorpshoofd) van *Worrawarrie*, niets gedaan konde krijgen." Dit *Pikkel* moest echter *Bĕkel* geschreven worden. Hij had het alleen volgens zijn gehoor opgeschreven, en dit misleidt zeer dikwijls ons, *europeanen*, van welken landaard wij ook zijn mogen, daar vooral onze germaansche volksstam de letters *B.* en *P.* in de uitspraak beter weet te accentueren, dan de maleijer en javaan, en het kleine verschil, dat deze daarbij maken, ook niet weet te onderscheiden. Aldus treft het door F. R aan de duitschers gemaakte verwijt, ook de hollanders even zeer.

Mogen zij zich dit niet erger aantrekken dan ik, toen ik het aan mij gedane verwijt las; dat ik *lain dooeloe* zonder *h* had geschreven. Neen, geachte recensent, het *lain dooeloe* dat ik hier op het oog heb, en dat rijmen moet op *lain Benkooeloe*, kan ik, uit achting voor de spelling van de stad *Benkoelen*, met geene mogelijkheid, met een *h* schrijven. Hoor maar zelf:

„Lain do-oeloe, lain sakarang."

„Lain Benko-oeloe, lain Samarang." [1]

Zoo heet het pantoen of zingedicht, dat men op *Sumatra* kent. Het zoude jammer wezen, wanner men daar nog eene *h* bijvoegde, niet waar, gemoedelijke lezer, die het mij mogelijk reeds tot zekere waanwijsheid heeft aangerekend dat ik in deze schetsen, die volstrekt geen geleerd kleed dragen en willen dragen, enkele *sanskrit* woorden, b v. *Mahâbhârata* en *Râmâjana*, met alle ap- en dependentiën heb geschreven, ofschoon ik, in eene schets als deze, even goed *Mahabarata* konde schrijven.

[1] Anders voorheen, anders thans; anders in Benkoelen, anders in Samarang.

Mijne vogels spreken of zingen zoo als zij gebekt zijn, en wanneer een van mijne helden, in eenen brief aan eenen vriend, iets van een *opstotertje* schrijft, dan konde hij niet over een oproer of opstand spreken, omdat ik mijnen held teeken, en hem pertinent *opstotertje* doe schrijven, omdat het daar te pas komt.

Even zoo gaat het met de aansporing tot het bezigen van eene *gekuischte taal*. Het lag volstrekt niet in mijne bedoeling eenen roman als LIDEWIJDE, of eene *geleerde* verhandeling te schrijven. Mijne schetsen zijn expeditiën in het rijk der waarheid en van den humor, en, even zoo als men, op eene expeditie tegen den *padrie* of *balinees*, de epauletten en de witte glaçé handschoenen t'huis laat, en zich met een minder gekuischt pakje vergenoegt, even zoo werp ik daar mijne *aesthetiek* over boord, waar zij *niet* te pas komt.

Dat ik ze echter ken en acht, zal ik mogelijk, bij eene andere gelegenheid, en daar waar zij *meer* te pas komt, dan in dit boek, de eer hebben aan F. R. te toonen. Voor het overige hoop ik, met afwijzing van zijnen goeden raad, omtrent mijne aanhalingen uit vreemde talen:

„Honny soit qui mal y pense,"

dat hij mij niet misverstaat of iets ergs er bij denken moge, wanneer ik terugkeer tot:

„Raak steen," en de pupillen.

Ofschoon men beweerde dat het doel, om bruikbare onderofficieren van hen te maken, mislukte, komen er echter toch ook officieren uit voort. Dit is werkelijk zonderling! Maar ik herinner mij hier, dat men in een burger weeshuis geene zeeofficieren kweekt, en toch is er een VAN SPEIJK uit gegroeid.

O die overtredingen van de wetten of statuten! Het is om er wanhopend over te worden.

Laat ons voortgaan, goedgunstige lezer. Wat heeft het gouvernement nog gedaan?

Het heeft eenen geregelden stoombootdienst, tusschen *Batavia* en de buitenbezittingen, ingevoerd, en zich tevens met de engelsche mail in aanraking gesteld. Dit is, wel is waar, volgens sommige vitterige menschen, niet genoeg; men wil eenen eigenen landmaildienst hebben; maar ik houd het met den vogel *koekoek*, — begrepen. Wie kan het zoo 'n vogel aanzien, dat hij in een ander nest is uitgebroeid, dan dat van moeder de vrouw. Hij vliegt even gaauw als een andere vogel.

Men heeft medelijden gekregen met de *djatiebosschen* en deze onder het geregelde beheer van deskundigen gebragt. Dit was hoog noodig; want men was goed aan den gang, om de prachtigste bosschen, te *Willem I*, voor gebakken steen, en elders, b. v. in het *Cheribonsche*, voor stroopsuiker te bewerken. De bosschen van *Djatirongo*, *Indramayoe* en *Madja-lengka*, weten hiervan te spreken.

Ook werd gelast, dat men geen wild hout, zoo als vroeger, mogt kappen, zonder hiertoe gemagtigd te zijn. Voor zekere houtsoorten, zoo als b. v. *kajoe sëno*, *wali-koekoen*, *nangka*, *sawo* — en andere, moet nu betaald worden. Dit is zeer verstandig, want men was op weg om alle boomen om te kappen, wier hout tot het vervaardigen van meubelen konde dienen, zonder te zorgen dat er op nieuw aangeplant werden. En dit deden, in de meeste gevallen, de heeren ambtenaren, en respectivelijk de *kontrôleurs*, *assistent-residenten* en anderen, uit de eerste hand. Een van hen had zich een geheel ameublement van *kajoe sawo* doen ververvaardigen, en, daar deze houtsoort zelden voorkomt, alle boomen van dien aard in zijne afdeeling doen kappen.

De inlanders zijn, in zulke gevallen, slimmer.

Te *Koeningan*, in *Cheribon*, is het namelijk verboden, een huis, uit *djatie*hout, te bouwen; niet omdat een nieuw geplantte boom honderd jaren noodig heeft om tot volle hoogte te geraken, maar omdat degene, die eenen djatieboom kapt, of iets daarvan maakt, ziek wordt en sterven moet.

Arme kontrôleurs; wanneer dit elders ook op *nangka*, *sĕno* en andere houtsoorten toepasselijk was, dan zou het geheele oude kader reeds sedert langen tijd uitgestorven zijn!

Wel is waar komt of kwam het den *javaantjes* in den beginne wat raar voor, dat men boomen ging planten, waarvan noch wij noch zij, zooals zij dachten, eenig nut konden trekken. Maar het nakomende geslacht zal er dienst van hebben en er ons voor zegenen.

Het volk is, in zijnen onnadenkenden aard, overal hetzelfde. Toen men den wurtembergschen boeren, na de bekendwording met de amerikaansche aardappelen, deze deed aanplanten, verzetteden zij zich met geweld er tegen. Wat zouden zij nu zonder aardappelen doen?

Vervolgens kwam men tot de overtuiging dat men, als eigenaar van zoo vele uitgestrekte landen, niet kwaad deed, om deze, door een *corps* van *ingenieurs*, voor den *bergbouw* te doen onderzoeken. Het corps werd te zamengesteld, kwam naar Indië, en moest onmiddelijk op reis, naar die bezittingen, waar men reeds iets gevonden had. Nu bleek het dat de meeste *steenkolen*, *bruinkolen* waren en van eenen grooten oogst van metaal, behalve van *tin*, heeft men, tot nu toe, nog niets vernomen dat niet reeds bekend was. Een beetje *ijzer* en *koper* is alles wat men vond, of vermeent nog te zullen vinden. *Goud* en *edelsteenen* zijn, vooral op *Sumatra* en *Borneo*, door de inlandsche, eerste ontdekkers, in beslag genomen, en het beetje *mangaanerts*,

marmer en *zwavelkies*, geeft niets als — verloren reizen voor de mijningenieurs en onnoodige schrijverij. Het is derhalve niet onwaarschijnlijk dat dit departement, hoe vele diensten het ook doet, behalve voor tin en steenkolen, nooit iets anders te doen zal krijgen — of het moest met petroleum zijn.

Reeds heeft het gouvernement concessiën tot het ontginnen hiervan gegeven, maar ofschoon het zich op vele plaatsen vertoont, heeft men het nog nergens in zijne onderaardsche reservoirs opgezocht of gevonden.

Maar *daarin*, vermeen ik met de meeste bescheidenheid te moeten opmerken, ligt de voornaamste *rijkdom van Indië niet*. *Onder den grond* moeten wij hem nooit zoeken, want daar ligt hij niet en dat zoude ons ook, in onze tegenwoordige omstandigheden, niet baten. Een blik naar *Australië* en *Californië* zal voldoende zijn, om dit beweren te staven. Voor kultuurlanden is minerale rijkdom een ongeluk!

En dit heeft ons gouvernement ook ingezien, dewijl het, met grooten ijver, daarheen zijnen blik heeft geslagen, waar het meeste voordeel te trekken is, van de landen zelven namelijk.

Om deze echter, in hunne uitgestrektheid en stoffelijke waarde, goed te kunnen beoordeelen, en tevens te weten te komen, hoe het met zekere partikuliere regten gesteld was, werden verscheidene commissiën tezamengesteld

Men verlangde, voor het eerst, *militaire kaarten* op groote schaal. Men wilde niet alleen het een en ander van het land weten, maar zooveel mogelijk *alles*, want het kwam wel voor, dat de *kontrôleurs* niet eens alle woonplaatsen van hunne afdeelingen kenden, ja, in het *cheribonsche* was zelfs eene onderafdeeling waar nooit een europeesch of inlandsch ambtenaar geweest was — om dat het daar *spookte! Spookte, in Nederlands Indië!*

Maar de geometrie kent geene spoken, en de meetketting verdreef spoedig overal het spooksel, waarachter meestal hoogst verdacht bijgeloof verscholen lag.

In verband met deze opmerking werd de *geographische dienst* georganiseerd.

Spoedig echter begreep men, dat men, van de zuiver militaire opneming, eenen maar betrekkelijk eenzijdigen dienst zoude hebben, en ging men er derhalve toe over, om nog eene derde commissie tezamen te stellen, welke, op grond van de militaire opnemingen, datgene moest behartigen en in de kaart voorstellen, wat den militair niet baatte, ja, zijn werk stellig onbruikbaar zoude maken, wanneer hij het laatste mogt willen doen.

Wat kan het namelijk den militair schelen, hoe ver zich de sawa's van de dessa *Andong* uitstrekken, en welke percelen in het gebied van de dessa *Bedong* liggen? Hij manoeuvreert er over heen, al behooren zij ook aan den keizer van *China*.

Maar dit is voor den *kontrôleur* van veel belang, want hij bepaalt de hoeveelheid van landrenten, welke iedere *dessa* betalen moet, volgens de uitgestrektheid van de aan haar toebehoorende gronden, en hij dient derhalve hare *capaciteit*, naar alle uitgestrektheden, te kennen. Hem was het verder niet onverschillig, tot welk doel de woeste gronden gebezigd werden, wien de bosschen toebehoorden, of er partikuliere eigendommen bestonden, servituten, plaatselijke eigenaardigheden van land, volk of gewoonten, afstammende van, of ook toebehoorende aan PLUTO, den god der metalen. Dit alles werd gewikt en gewogen, en hieruit werd de *statistische dienst* in het leven geroepen.

Jammer, dat men dit werk met onvoldoende kracht en met een zeker *vlaisser aller*" begon, en — helaas — jaren lang vervolgde. Men mat, wel is waar, de uitgestrektheid op

van de dessagronden en de partikuliere eigendommen, *sawa ayassa*", maar hield er geene leggers op na, of landmeters, om, de gedurig voorkomende veranderingen op te teekenen. Na dit tien jaren te hebben laten loopen, wilde men zeker stelsel op deze opmetingen toepassen of baseren, en vond dat men dit niet doen konde, op grond van de bestaande voorwaarden der grensbepalingen op de kaarten, daar deze, en de grond en bodem zelfs, in den stroom van den vooruitgang, door de menschen, op de origineele stukken, veranderd waren.

Eene *kadastrale* opmeting, op het rijstland *Indramayoe*, waar nooit servituten op den grond ingevoerd, maar alles in individueel eigendom bezeten werd, toonde aan, welk een vermoeijend en, in deze gewesten, bijna onmogelijk werk, men zich op den hals had gehaald. — Men begon er van af te zien de opmetingen, op de landen van ten minste *drie millioen* javaansche landbewoners, voort te zetten. *Drie millioenen* landjes, à één tot ± vijf vierkante bouws grond opmeten, in kaart brengen, berekenen, registreren enz., dat zoude geld, tijd en papier kosten. Want nemen wij aan, dat ieder landmeter, in éénen dag, met drie landjes konde kant en klaar komen, dan had hij *een millioen dagen* er voor noodig, of eene kleine *drie duizend jaren*; terwijl men met *honderd landmeters*, ook eerst in *dertig jaren* zijn doel bereikt had. En de kosten? Betaal *europeanen*, dan kost u de man ten minste *twee duizend gulden in het jaar*, dus te zamen *zes millioenen gulden*.

Dat zoude nog gaan, maar de chef, de souschef, de chef de bureau en de heeren kontrôleurs, die kosten natuurlijk meer, en zullen het cijfer, met de overige ap- en dependentiën, voor instrumenten, klerkengeld enz. enz. wel op het dubbele bedrag van *twaalf millioenen* opvoeren, zoo dat *iedere residentie*, wij zullen er maar *vierentwintig* stellen, *een half millioen* moet kosten.

Ik geloof niet dat ik ver mistasten zal, wanneer ik alle overige opmetingen, op welke deze steunt, zoo als de geographische en topographische en die zelve daarop moet steunen, zoo als die van de djati bosschen, in deze som ingesloten reken.

De vraag was dus, reeds van den beginne af, hoe de kosten konden goedgemaakt worden? Deze dacht men, na de proefneming in *Cheribon*, gevonden te hebben, daar het bleek dat de bevolking ± *vijftig percenten meer sawas bezat en bewerkte, dan waarvoor zij landrenten betaalde.* Laat ons verder gaan....

Cheribon bezat, in het jaar 1858, volgens aproximative opgave, *zesmaal honderd duizend* inwoners; of 120,000 *huisgezinnen*, waarvan ieder huisgezin ± *zeven gulden* landrenten op de in bezit hebbende bouw sawa betaalde; dus de som van *f* 840,000.

Waren er echter *vijftig percent* sawas meer gevonden, dan konde men *f* 420,000 meer aan landrenten heffen, dat van *eene halve millioen* niet veel scheelt, als men nagaat, waarop ik mijne eerstgenoemde cijfers gestemd heb — met één woord, „dat ging," de zaak was gezond.

Andere inzigten, overwegende bezwaren, vrees omtrent het aan te kweeken personeel enz. lieten de regering, omtrent de perceelsgewijze opmetingen, tot geen bepaald besluit komen....

„*Es ginge wohl, aber is geht nicht,*"... en men vergenoegde zich met het opmeten van het gebied, dat, *en bloc*, tot eene *dessa* behoort.

Weet men nu, dat zich in de *Kadoe* alleen 4000 *dessas* en, met de gehuchten, 7000 woonplaatsen bevinden, en dat dit gewest, op *Pekalongan* na, het kleinste op *Java* is, dan kan men zich tamelijk goed voorstellen, dat eene opmeting van deze blokken ook niet tot de kinderspelen behoort.

Op dezen weg worden echter, tot nu toe, de werkzaamheden met overleg en naauwgezetheid vervolgd. Mogen zij rijke vruchten dragen voor de toekomst, en eenen vasten grondslag worden, voor hetgeen de vooruitstrevende geest des tijds; het regt heeft te verwachten, want, *hier liggen de goud en zilvermijnen van Insulinde! hier ligt het geluk van het toekomstige geslacht.*

Slaan wij onze blikken nog verder, dan vinden wij *Java* en een gedeelte van *Sumatra* met een uitgebreid net van *telegraphische lijnen* bedekt, welke aan het land betrekkelijk weinig gekost hebben, — dan zien wij, op *Java*, nog verder, eene uitgebreider en spoediger werkende *verzending van brieven*; het stelsel van *postmerken* en *postwissels* ingevoerd, het *passenstelsel* afgeschaft; voorts kan men zich vrij bewegen, tot in de vroeger nog half en half gesloten vorstenlanden en... ijlt reeds de *locomotief*, van *Samarang* uit, door de vlakte van *Demak*, naar *Soerakarta* en *Djocjokarta*, om den lang niet in hunne volle kracht ontwikkelden kultuurlanden, eene nieuwe impulsie tot deze ontwikkeling te geven.

En heeft de *wetgever* niet redelijk het zijne verrigt, om, ook op zijn gebied, alles te doen wat regt en billijk is?

Waakt niet een onafhankelijk, gegradueërd corps van regtsgeleerden aan de balie; — heeft men niet reeds begonnen, om, zoo veel mogelijk ook in de binnenlanden, aan de residenten, die gelijktijdig *aanklagers en regters waren*, deze laatste *competentie* te *onttrekken*; — wordt niet streng toegezien, dat de ambtenaren niet knoeijen, zich niet laten omkoopen, door inlanders of chinezen; zijn de willekeurige *wegenmakerijen* niet verboden, de vele luxurieuse *passangarahans* niet *ingetrokken*, of, ziet men nog steeds iederen europeeschen ambtenaar, van den opziener over de

indigo-kultuur, tot den *inspecteur*, met eenen stoet van hoofden, *ponokawans*, *goelang-goelangs* en God weet wat voor dienstdoend gepeupel, over berg en dal trekken, en zich koesteren in de zon van *Insulinde!*

Zijn niet de *kaneel-*, *thee-* en *indigo*kulturen of geheel opgeheven of overgegeven aan de partikuliere nijverheid; is niet een imposant corps van *ingenieurs voor den waterstaat*, door alle landen verspreid, om, op gouvernementskosten, al die werken te doen of te besturen, welke vroeger in *heerendienst* moesten *verrigt worden?*

Kan ik niet wijzen op de *leerschoolen* voor *inlandsche doctoren en vroedvrouwen*, door welke men van lieverlede, het volk met eene meer rationele geneeskundige behandeling wil bekend maken, die, in ieder geval, de voortschrijdende beschaving in de hand werkt.

Bij iederen stap, welken wij op *Java* doen, komen wij in aanraking met *javanen*, die, door *ons toedoen*, iets *verdienen* of iets *geleerd hebben*. Wij vinden *vaccinateurs*, welke geheele distrikten bewaken, en daar, volgens een zeer eenvoudig en toch ingenieus stelsel, hun werk verrigten, dat, van tijd tot tijd, door eenen inspecteur, nagegaan wordt.

Wij ontmoeten *mantri landmeters* bij de *topographische*, *statistische* en *bosch-opnemingen*, die, in vele gevallen, niet onder doen voor de *europeanen*. Te *Batavia*, *Samarang*, *Soerabaya* en bijna op iedere hoofdplaats, in de binnenlanden, vinden wij knappe ambachtslieden, van den kleermaker tot den horlogiemaker, en ge kunt alles gemaakt krijgen, bij en door inlanders, wat men voor nog geen vijftig jaren, uit *Europa* moest doen komen, of door eenen der zonen van het hemelsche rijk moest doen vervaardigen.

»Gelooft mij, men gaat gindsch vooruit!"

Maar niet alleen op materieel gebied is dit het geval, ook op geestelijk gebied zoekt men de inlanders te verheffen. Dat dit echter niet zoo spoedig gaat of kan gaan,

als eene zekere partij het wenscht, ligt aan den toestand, waarin de *javanen*, en de overige onder ons beheer staande volkeren, tot voor korten tijd, verkeerd hebben.

Het is ontegenzeggelijk waar, dat door ons, tot niet lang geleden, voor de intellektuele beschaving van deze volkeren, weinig of niets gedaan is. Door echter op iedere bladzijde die men over *Indie* schrijft, steeds met bittere woorden te smalen dat het zoo geweest is, en nu in een paar jaren gedaan te willen hebben, wat wij, sedert een paar honderd jaren, niet den tijd of lust hadden om te doen, maakt men zich niet alleen bespottelijk, maar laadt men den schijn op zich van niet te kunnen bedenken, dat het onmogelijk is in een ommezien alles goed te maken, wat vroeger slecht was.

Wilde men slechts redelijk zijn in zijne eischen van vooruitgang, en niet vergeten, hoe lang onze europeesche maatschappij, met de kinderschoenen aan de voeten, en het juk der slavernij op de schouders, heeft geloopen, en hoe zij nog gebukt gaat onder onze *europeesche hadats*. Voorwaar, onze beschaving heeft ons veel gekost, en nog is de ware adem van eene hoogste beschaving, die alleen de *exclusive* klassen van onze maatschappij doordringt, lang niet doorgedrongen tot het volk.

Men verlange dus niet het onmogelijke of onzinnige. Wij moeten den inlanders, in ieder geval, vooreerst lezen, schrijven en rekenen leeren, alvorens wij er toe kunnen overgaan om hun grieksch te leeren of hollandsch, wat voor hen tamelijk hetzelfde is. Reeds bestaan eene menigte *schoolboeken* voor het lager onderwijs, en een *groot getal van scholen*, waar nog meer geleerd wordt, en die zeer weinig verschillen met onze elementaire schoolinrigtingen. Maar men kan, uit *twaalf millioenen domme javanen*, niet in *één dienstjaar knappe europeanen* maken, even min als men een kind van acht jaar, in een ommezien, tot eenen jongeling

kan maken. Van de schoolbank tot in de leerzaal van professor MULDER of LIEBICH, van de A tot de Z, is eene lange reeks van vraagstukken op te lossen, die MULTATULI in zijne Ideën niet opgelost heeft, al heeft hij ook daarover geschreven.

"Wij gaan vooruit!" Niet springende of loopende, maar in ieder geval met overleg, en op eene wijze, die de indische maatschappij kan verdragen.

Ik herhaal het nog eens, dat wij, voor het jaar 1858, niet veel meer voor het indische volk gedaan hebben dan *niets*, maar vind, dat men nu ook voor goed hierover dient te zwijgen, omdat daarin niets meer te veranderen valt. Maar, even als men den dom van *Keulen*, dien men, gedurende de middeneeuwen, vergeten heeft te voltooijen, nu alleen met groote inspanning van kracht, en een even zoo groot verlies van tijd, voltooijen kan, even zoo veel geld en tijd zal het ons kosten, alvorens wij een volk zullen beschaafd hebben, dat, om welke reden ook, achter de europeesche beschaving terug gebleven is.

Dat het aan *het gouvernement ernst is*, om den eens ingeslagen weg te blijven vervolgen, toonen de laatste besluiten, met betrekking tot het toelaten van *inlanders* op de voor *europeanen* bestemde scholen en het besluit omtrent het *landbezit* in *erfpacht*.

Wel is waar doet men iederen stap zeer voorzigtig en schoorvoetende, maar de leermeester, die hier leert, heeft niet alleen *pedagogiek*, maar in *Delft* ook *staathuishoudkunde moeten studeren*; den *laborant*, welke in het chemische laboratorium te *Batavia* werkt, wordt door de staten-generaal, in den *Haag*, als hij maar eventjes de hand naar een *zilver preparaat* wil uitsteken, aan de slippen van zijnen ministerielen *toga* getrokken, en *het volk van Nederland zelfs*, dat achter zijne lastgevers schuilt, ziet met leede oogen naar de bruine medemenschen, in *Indie*, nog steeds van

meening zijnde, dat deze menschen geschapen zijn om *voor hem te werken!*

Ziedaar, geachte lezer, in twee woorden, de *cauchemar* van onzen tijd. Achter deze ziet men aankomen, de *handelmaatschappij* en het *kultuurstelsel*, de *heerendiensten* en de *traktementsverhooging*, de *beschaving* en het *batig slot* — alles, wat, gedurende de laatste twintig jaren, gegist heeft, in den ketel van het staatsleven en de publieke meening, alles, alles krabbelt en fermenteert onder het hoofdkussen van den minister van kolonien en zuist hem in de ooren als een heer van muskieten, en flikkert hem voor de oogen, nu eens groen dan weder purper, naar mate het in zijne ziel eene gestalte heeft aangenomen, of maar het complement is van, of op de publieke kleur van het oogenblik.

Maar eene nachtmerrie heeft niet steeds eene gedrogtelijke gestalte, niet altijd beschouwt zij den sterveling met een gefronsd voorhoofd en dreigende gebaren; zij neemt wel eens edele vormen aan, en vertoont zich dan met een gelaat dat van diep nadenken getuigt en met den krans van klimop in de lokken.

Is het dan werkelijk zoo ver met ons gekomen *dat wij, wij hollanders*, zelven niet meer willen werken, en de *javaantjes* noodig hebben om *voor ons te werken?* Is het, ik vraag het u ernstig en opregtelijk, is het waar, *dat zij alles moeten doen en wij niets? dat zij koffij moeten planten* alleen met het doel, dat *wij hem kunnen verkoopen of drinken?*

Zitten wij met de handen in den schoot, terwijl zij in de koffijtuinen werken, zitten wij bij de warme kagchel, terwijl zij in de brandende zon staan te zweeten, krijgen wij

voor den arbeid van onze handen de volle waarde uitbetaald, of moeten wij niet ook de handen uit de mouwen steken, om ons dagelijksch brood te kunnen betalen, onze kleeding en schoeisel, onze turf en steenkolen, onze geneesheeren, het schoolgeld voor de kinderen, de belastingen op onze weinige meubelen, onze dienstboden, onze huizen en huisdieren, ja, zelfs *de plaats in de kerk*, als wij niet met huid en haar naar de hel willen varen, waarheen zij, van regtswege, alleen moesten vertrekken.,

Hebben zij hun land aan de golven van den oceaan moeten onttrekken, zoo als wij? Bewerkten zij eenen even dorren en schralen grond, met alle mogelijke zorg en vele kosten, zooals wij?

Hebben zij zoovele kleederen noodig, zulke stevige huizen, zooveel steenkolen in den guren winter, als wij nederlanders; met één woord, kunnen wij in waarheid zeggen dat wij, door den hemel, meer gezegend zijn, en voor ons vaderland en ons minder behoeven te doen dan zij?

Voorwaar, mijne overzeesche, bruine broeders, gijlieden hebt hoegenaamd geene reden tot klagen! Eene milde en rijke natuur leeft en werkt in uw vaderland, en met verkwistende hand heeft deze u alles geschonken, wat de mensch maar kan verlangen.

Honderdvoudig wordt u het gezaaide korreltje terug gegeven, en *gering is de arbeid dien gij daarvoor te verrijten hebt, en nog minder vergt de kroon van u, in ieder geval minder dan zij van ons vergt.*

Meer zegen rust op uwen grond en bodem, edeler gewassen spruiten uit uwe bergen dan uit het vlakke *Nederland* en niet zonder eenigen grond mogen wij wel vragen: *waarom wij zoo misdeeld zijn geworden*, de geurige specerijen en vruchten niet even goed bij ons groeijen als bij u, de zon niet steeds, met dezelfde kracht, op onzen zilten grond kan schijnen, als op uwe bergen en dalen.

Wel *schijnt bij ons eene andere zon*, wel doordringt *deze*, met schelle stralen, *ons verstand* en *vernuft*, maar dit geeft aan onze *polders* en *heilanden, niet de kracht om koffij en specerijen te kunnen voortbrengen Deze zon der hoogere ntelligentie* heeft echter onzen geest beschaafd en opgewekt tot groote ondernemingen en daden, en ons den weg gewezen, over den onmetelijken oceaan, tot in het verre Oosten, *tot u en uwe schatten.*

Welnu, daar zijn wij nu bij u. Wij brengen u de voortbrengselen van onze zon, geeft ons daarvoor, in ruil, die welke de uwe aan u heeft gegeven. Wij hebben uwe landen in bezit genomen, en daarvoor ons bloed en onze energie gegeven, en vergen niet meer van u, dan dat gij met ons de lasten helpt dragen, die de moderne staat van zijne burgers moet en kan vergen, wil hij zijnen pligt vervullen, tegenover de groote eischen van den tijd; met één woord: *„Daar zijn wij als de afgezanten van het hoogste gezag op aarde, de rede!"*

Zoo spreekt de *nachtmerrie* in hare edele gestalte.

Wat zal ik nog hierbij voegen?

. . . . . .

Is het thans hiermede afgesloten?

. . . . . .

Spreekt de nachtmerrie niets meer?

. . . . . .

„Is dit alles, wat het gouvernement, tot nu toe, gedaan

//heeft?" zoo hoor ik van alle kanten vragen, en, //wat heeft //het dan wel zoo voor de bevolking gedaan?"

Is het onderwijs voldoende, zijn de heerendiensten afgeschaft, wordt de regtspleging spoediger uitgeoefend, draagt men zorg dat zich overal een genoegzaam geneeskundig personeel bevinde?

Wij geven toe dat het gouvernement iets voor *Indië* gedaan heeft, maar dit strekt alleen ten voordeele van het europeesche element, en laat den inlander, onder den druk van de heerendiensten, in zijne vroegere domheid zuchten en vegeteren.

Wij willen *uitbreiding van het onderwijs* en *algeheele afschaffing* van de *heerendiensten*, en tot dit doel moeten, in *ieder district*, om te beginnen, ten minste *twee scholen* opgerigt worden voor het lager en, in *iedere residentie* eene voor het middelbare onderwijs, terwijl wij nog verder verlangen dat op ieder van de drie hoofdplaatsen van *Java*, een hooger colegie dient te komen, ten doel hebbende het meer ontwikkelde element dat te doen leeren, wat op onze hooge scholen geleerd wordt.

//Halte là! waar moet dat heen?" zoo schreeuwen nu, op hunne beurt, de droogstoppelianen. //Hooge scholen, //mogelijk ook instituten voor de jonge *radin-ayoes* (princessen) en wees- en ziekenhuizen — het is om te lagchen!"

//Lach maar, mijn beste HOUDVAST, maar ge hebt zoo'n //ongelijk niet, wanneeer ge van meisjesscholen en andere //dingen spreekt. Ook deze moeten wij hebben. Kom maar //met je duiten over de brug, manneke van de heerengracht //te *Amsterdam*. Daar zit geld genoeg, dat gijlieden van //de *javaantjes* verdient hebt; breng het maar naar *Indië*, //ga het daar in groote ondernemingen steken, leen het //aan het gouvernement, dat zoo gaarne iets doen wilde, als //het maar ruimer handen had. Er bestaat hoegenaamd //geene reden, dat gij uwe gelden liever voor *oostenrijkers*,

//*amerikanen* of *russische* staatsspoorwegen weggeeft, of — of- //schoon ge 't niet wilt weten, — voor *mexikanen* of *zuide- //lijken*. — Breng uwe kapitalen naar *Indië!*"

//Op grond van welke garantie?"

//Vraagt gij zoo iets, die weet hoeveel *Indie* jaarlijks //voor het moederland opbrengt? Is *Insulinde* niet schat- //rijk en onbezwaard en vol levenskracht, tintelt haar niet //magtig en trots het bloed door de aderen, die opzwellen //zullen door den adem der beschaving?"

//*En barsten*, mijn waarde. Wanneer zij eerst beschaafd //zijn, drinken zij hunne koffij alleen en jagen ons de //deur uit."

//HOUDVAST, HOUDVAST gij zijt een onverbeterlijke, //kortzigtige egoïst! Noch de geschiedboeken der volkeren, //noch de vertogen van de wetenschap en der menschen- //kunde, hebben u eenen stap vooruit gebragt, en niets, niets //beheerscht uw verstand meer, dan de verachtelijke vrees //voor het idee, dat men ons zal wegjagen, wanneer men //knap zal zijn geworden. Voorwaar deze wijnkoopersge- //dachte, die vreest dat hem de klanten zullen bedanken, //wanneer zij te weten krijgen, dat de jonge wijn moet //gisten en de oude gesneden moet worden, deze onophou- //delijke visite van de nachtmerrie, in hare droogstoppel- //achtige gestalte, deze, en niet de beschaafde inlander, zal //ons de stoel voor de deur zetten. Zij, de eeuwigdurende //vrees, dat uit het goede het kwade zal moeten komen!"

//Neen, HOUDVAST, de jongelingschap, die op de hooge //scholen, in de colegien, heeft gezeten, jaagt, als ze het //publieke leven intreedt, hare professoren niet weg. Met //tranen in de oogen en een vol gemoed, met eene van //aandoening bevende stem, neemt zij afscheid van die man- //nen, door welke zij, stap voor stap, is ingevoerd gewor- //den in de sfeer der wetenschap, en geen een zal ooit //vergeten, wat hij onder hunne leiding is geworden.

"Geloof mij, beste HOUDVAST, uwe vrees is geheel zonder "grond. Zij spruit niet voort uit uwen blik in eene verre "toekomst, maar kruipt van het eene mailberigt naar het "andere, en van het eene courantartikeltje naar het "andere."

"Leest ge slechts, dat in een hoekje van *Celebes* of "*Borneo* de eene of andere geestdrijver, of slimme kerel, "met eenen hoop kanailjes, krawal gemaakt heeft, dan trekt "gij een verbaasd gezigt en vreest voor eenen algemeenen "opstand; hoort ge uit de correspondentie van eenen "vriend, dat op een van de *indigo*landen, in de vorsten-"landen, eene *ketjoe*partij heeft plaats gehad, dan ziet gij "reeds een algemeen bloedbad, en verwacht niets meer en "niets minder, dan dat, op eenen goeden dag, de toevallig "ontsnapte laatste vier raden van Indië, met den gouver-"neur-generaal en de geestelijkheid op eenen gouvernements-"schoener, te Hellevoetsluis zullen binnenloopen, het be-"rigt medebrengende, dat *de winkel gesloten en de boedel "door de schuldeischers in beslag genomen is.*"

"Dat is het wat u het leven verbittert, de kleingeestige, "bekrompene, ongemotiveerde vrees, die van den dag van "morgen leeft, zoo als zij gedurende de twee laatste eeu-"wen geleefd heeft; deze is het tevens ook die onzen han-"del doet kwijnen, daar hij geenen steun vindt, waarheen "hij zijne oogen ook moge wenden. Kom met uwe kapi-"talen maar hierheen, steek ze maar hier in de koffij, in "de thee, in de suiker of in den indigo. Maar, wanneer "gij in Europa van uwe schuldbrieven en overige rente-"gevende papieren, maar vijf, of ten hoogste zes percent "kunt afknippen, verlang dan niet vijftien percent van "ons, en zijt tevreden met acht of tien percenten!"

"De ketel, waarin de toekomst van de volkeren gekookt "wordt, staat op het vuur. Men weet niet van welken "kant nieuwe brandstoffen daaronder zullen geworpen

"worden. Aan den eenen kant staat NAPOLEON met eenen "pook en brandstof gewapend, daar ginder loert VON BISMARCK "met een kannetje olie naast zich, en tusschen beiden in ligt "de *leeuw van Albion*, en steekt zijnen neus naar de geurige "dampen uit, welke uit den ketel opstijgen, hopende dat "er wat te happen zal wezen, als de beide stokersbazen, "met hunne brandstoffen, voor den dag komen."

"*Kom hier met uw geld! kom!*"

"*Geen schooner land dan Insulinde, geen rijker land dan "Java, — geen volk dat u later, voor de ontvangen weldaden, "meer dankbaar zal zijn, dan het volk, dat ge in den kring "der beschaving hebt ingeleid.* Kom! de tafel is gedekt, "de glazen zijn gevuld, laat ons genieten zoo lang het "goed gaat en zoo lang nog de Rijn, bij Katwijk, in onze "zee valt!"

"HOUDVAST, ik wensch u het beste, maar doe mij het "genoegen en koop je, alvorens je naar de beurs gaat, de "geschiedenis van de *stad Frankfort.* Leerzamer boek "bestaat er voor u niet!"

"En .... wat verder?"

Laat mij u nog iets vertellen, dat kort voor mijn vertrek uit *Indië*, te *Batavia* is voorgevallen.

In een der lokalen van de aan de groote rivier liggende pakhuizen, werden een stuk of vijftig tonnen bier, in publieke veiling, verkocht. Zij moesten vier douzijn, op flesschen getapt vocht van *Gambrinus*, of — ook minder bevatten, dat wist men niet. Enfin, het was er even zoo mede gesteld als met de edelgesteenten, welke, toen der tijd, de kompagnie te *Amsterdam* verkocht, zonder dat men bepaald wist hoe veel en wat er van in de digtgenaaide zakken zat.

De vaten gingen voor eenen appel en een ei heen. Een jonge kapitein had ook een vat gekocht, en, zoo als hij opmerkte, een volgeladen vat. Daar wilde op eens de verkooper hebben, dat hij dit vat tegen een ander zou verruilen, daar men zich vergist had en dit vat niet verkocht mogt worden. De kapitein echter ging op het vat zitten, sloeg de hand aan zijnen sabel en riep den koopman met donderende stem toe:

„Mijn bod is aangenomen, hier zit ik op mijn eigendom, „probeer het en haal het weg!"

En de helden van onze geschiedenis? Koo en Voortman, Christine, Werner en Heimes, waar zijn zij gebleven?

Het was op eenen zachten voorjaarsdag van het jaar 1868, dat zich vier personen, in een open rijtuig, naar de begraafplaats begaven, die even buiten *Arnhem* gelegen is.

Het waren de resident Voortman met zijne vrouw en Werner met Christine, zijne vrouw.

Aan het hek stonden reeds drie flinke, opgeschoten jongelingen en twee aanvallige meisjes, Koo's kinderen, te wachten, die de aangekomenen naar het binnenste van het kerkhof vergezelden.

Na eene korte informatie bij eenen van de wachters genomen te hebben, bevond men zich spoedig bij eene in antieken vorm vervaardigde tombe.

„Hier rust: H. J. Heimes, Majoor enz."

Voortman en Werner bleven in diepe gedachten voor het monument staan, ook Koo blikte met eene zekere deelneming op den kouden steen, onder welken de man lag die haar te *Moeka-Moeka* van het paard geholpen en in de armen had geleid van hem, met wien zij, sedert ruim twintig jaren, in den gelukkigsten echt geleefd had.

Toen zij zag dat de tranen uit de oogen van beide mannen vloeiden, en zij elkander de hand reikten en drukten, verwijderde zij zich met Christine en de kinderen.

„Hij was een braaf mensch," sprak Voortman.

„Een edel karakter!" vervolgde Werner. „Een volk kan „niet ten gronde gaan, dat zulke mannen de zijne mag „noemen."

„Dat vind ik ook," antwoordde Voortman.

„Wat wij ook voor misstappen mogen gedaan hebben, „wij hebben het meer aan den tijd te wijten, waarin zij

„geschied zijn, dan aan ons zelven; komt, kinderen, *be-*
„*looft mij*, bij deze rustplaats van mijnen vriend HEIMES,
„*dat gij even braaf en edeldenkend zult worden, als hij het*
„*is geweest.* Kunnen wij, in onze menschelijke zwakheid,
„ook niet steeds alles in het leven roepen, wat wij als
„goed erkennen, laat ons niettemin moedig voorwaarts stre-
„ven op den reeds ingeslagen weg, en *overal en bij elke*
„*gelegenheid, met hart en ziel optreden voor de zaak van de*
„*menscheid, de liefde, die het christendom leert en de waar-*
heid die voortvloeit uit de wetenschap!"

LAIN DOOELOE, LAIN SAKARANG!

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

		Blz.
Inleiding.	. . . . .	9.
1e Brief.	*Dirk Voortman aan Pieter Blijfman.* — Aankomst te Padang. Audientie bij den kolonel Michiels. Hebt u kennis van de hadats? Naar Singkel! Een contrôleur zonder tenue. Zend mij tandpoeder	12.
2e „	*Dirk V.. aan Pieter B..* — Het huis te Padangpandjang en hoe het gemeubeld was. Overgave en overname van het gezag en van de geldkas. Vergeefsche illusiën. Eene vergelijking met Julius Caesar. P. s. . .	20.
3e „	*Dirk V.. aan Pieter B..* — Op Fort de Kock. Men rigt zich in. Ontvlugt, er is opstand! Het ziet er bedroefd uit. De resident en de brandals. Naar wie Dirk verlangt.	28.
4e „	*Dirk V.. aan Pieter B..* — O Piet, waar zal mijn Latium zijn? O, Piet, als ik maar iets had te zeggen! De Bruin en wat een enkel man door zijne wilskracht doen kan. Pak je biezen, Alam-poeti! Dreigementen met betrekking tot eene rammeling en een vaatje buskruid. Die schoft! Het had slecht kunnen afloopen. Groet Koo!	38.
5e „	*Dirk V.. aan Pieter B..* — Op Matoea. Mijn eigen groentenboer. Hindoesche grafsteenen. Fiat justitia. De hadats. Druiven. Een idee over kolonisatie. O, had ik vleugelen	52.
6e „	*Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.* — Op Koeningan. Weg van de financien. Over een meisje dat loens kijkt. Beter Java dan Sumatra. De uitrekening. Hij moet over twintig jaren rijk zijn. Hoe men tandpoeder vervaardigt.	58.
7e „	*Luitenant H. J. Heimes aan Dirk Voortman.* — Wij hebben geen kaarten. Ik kom bij u. Bij den generalen en bij den algemeenen staf. Hij verkiest Sumatra. Een gluiperd	63.
8e „	*Luitenant H. J. H. aan Dirk V.* — De rekenkamer, een struikelblok. Hij blijft zijn eigen baas. De Luitenant Buis en de slavin. De domine's. Is dat niet sterk? Wanneer het niet stortregent, dan druppelt het toch.	67.
9e „	*Luitenant H. J. H. aan Dirk V.* — Wie moet de eerste viool spelen. De verscheiden rassen te Padang. Surprisen.	

Blz.

De kogel is door de kerk. Gevolgen hiervan. Vijfenveertig centen dagloon voor een topograaf. Gelukkige domine! 72.

10e Brief. *Koo van der Palm aan Dirk Voortman.* — Een rare brief van eene rare meid over een raar onderwerp . . . . . 77.

11e „ *Dirk Voortman aan Koo van der Palm.* — Ook voor u heeft de lente hare bloemen. Hij herhaalt zijn aanzoek. Vraag niemand als uw eigen hart. Schrijf mij! . . . . 80.

12e „ *Luitenant H. J. H. aan een lid van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.* — Wij zijn schatrijk maar maken er geen gebruik van Over Koloniſatie en Associatie. Arbeiders-Vereenigingen. Geen hartkloppingen s. v. p. . . 82.

13e „ *Dezelfde aan denzelfden.* — Plannen voor huizen en monumenten. Twee episodes uit den opstand van Batipo. Voor hem die hen navolgt. Hier stond Goegoe malintang. . . . . 89.

14e „ *Dezelfde aan denzelfden* — Stel u niet zonder reden aan gevaren bloot. Is ons lot voorbeschikt? Laat eens zien wiens paard beter kan loopen. Twee bijvoegsels. Met wien heb ik de eer te spreken . . . . . 96.

15e „ *Dezelfde aan denzelfden.* — De tjatja's. Iets over het huiselijke leven der Sumatranen, hunne kleeding. Over de erfopvolging. Eene legende. De stam Tjiniago, en eenige van zijne leden. Boca boca's. De goudmijnen van Paudjalajan . . . . . 103.

16e „ *Dirk Voortman aan Luitenant H. J. H.* — Over Koo. Lektuur en werk in overvloed. Schrijf maar op! Slechte betalers. Een omineus vraagteeken. Hoe men tegen iets kan aanloopen. Maas gossong. Hij gevoelt zich niet op zijne plaats . . . . . 113.

17e „ *Koo van der Palm aan Dirk Voortman.* — Koo koestert twijfel omtrent zekere waarheden. De tempel van Hymen, niet voor haar geopend. Verbeeld u Laura met eén oog. De Heer Blijfman afgeteekend, zonder kleuren. 122.

18e „ *Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.* — Piet's prachtige positie. Wat hij heeft, maar niet bezit. Zijne principen. Koo. Piet schrijft een boek over de Bajaderen. . . . . 128.

19e „ *Heimes aan Dirk Voortman.* — De gebroken barometer. Hoe iemand eene koe voor een hertebeest neemt en een bok schiet. Mea culpa. Er komen stoombooten . . . 134.

20e „ *Dirk Voortman aan Koo van der Palm.* — Dirk koestert ook twijfel, maar niet lang. Julie Capulet, Don Carlos, Othello en nog meer groote menschen. De maleische vrouwen. Pa Sinto en Asmina — Urania! . . . . . 143.

INTERMEZZO. 153.

21e „ *Heimes aan Dirk Voortman.* — Hertejagt. Maleische hoofden. Breng mijnheer naar het meer. Olifanten en olifantenleder. Soep van Olifanten. Het vraagteeken opgelost . . . . . 155.

22e „ *Dezelfde aan denzelfden.* — Het meer Taloe. Geblakerd en ingepekeld. Verlangen naar waterlaarzen en. . . . Er is veel poesie in het leven maar te veel balein in de korsetten . . . . . 166.

Blz

23e Brief. *Dirk Voortman aan Pieter Blijfman.* — Ik ga trouwen. Wij zijn niet zoo oneerlijk als de amerikanen, maar.. Dus houden ze zoo veel van u. Over ham en prestige. De lammeling . . . . . 174.

24e „ *Heimes aan Dirk Voortman.* — Wij verdienen beteren tabak. Sergeant Feliks. Boete. Warme bronnen. Een ombertje. De Kapitein De Baas. Mahi. De nieuwe brug. Batoe radja. Voor ons de boonen, voor jelui.. . 184.

25e „ *Dezelfde aan denzelfden.* — Dat gaat den koning van Holland niets aan. Nu moeten wij helpen. Geen werk, geen eten. Het gat in den berg, eene parabel. Heel aardig, maar.. De zieke vrouw . . . . . 198.

26e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — (1 + 1 = 2) Officieel en partikulier geluk. Manito-naoëwa-manilla! Smous en zijne opvoeding. De cigaren, maar — maar. Xenophon onder de tienduizend. Het noodlot . . . . . 208.

27e „ *Dirk Voortman aan Koo van der Palm.* — Voor den gelukkige slaat geen uur. Over papieren en overplaatsing. Heeft dit Blijfman gedaan. Mooi en leelijk. Veel melk en veel suiker . . . . . 216.

28e „ *Kapitein de Witte aan Kapitein Heimes.* — De duivel is los! Ga je gang de Witte! Los achteraan. Eene kleine expeditie bij nacht. A.. brengt uwe pistolen meê. . . 224.

29e „ *De la Geneste aan Dirk Voortman.* — Hoe iemand bang is. 229.

30e „ *Dirk Voortman aan de la Geneste.* — Hoe iemand niet bang is . . . . . 231.

DE EXPEDITIE IN DE XII KOTTAS EN SOENGI-PAGOE.

EPISODES UIT HET MILITAIRE LEVEN EN STREVEN.

31e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — Hij ranselt er op. De artisten bij het leger. De vuile E., een genie. De kaart is goed. Een prachtige weg. Dat zou ik in uwe plaats niet doen. Smous. . . . . 232.

32e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Reis in de rivier. Op den boom en onder den boom. Altijd met een goed, groot en verheven doel. Menschen en paarden van Celebes. Wij willen bras! bras! Korperaal Rakkidin in Indië, en wanneer deze man van principe te pas komt . . . . . 245.

33e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — Ik heb er genoeg van. Het stekelvarken. Daarop los. Foei dat was leelijk. Korporaal Rakkidin! Olifanten of karbouwen?. 261.

34e „ *Dezelfde aan denzelfden.* — Verzin voor gij begint. Waar zijn de beschuiten? De Heer Saulus. Die door eenen tijger moet worden opgevreten, sterft niet door honger. Wie ze verstaan kan, deze taal! Sinjo! Bawa tampat minoeman! Geene chinine . . . . . 271.

35e „ *Koo van der Palm aan Dirk Voortman.* — Verantwoording omtrent Blijfman. Gij hebt mij bemind in mijne ellende.. Is het rijk der vrouwen reeds ten einde? . . 283.

36e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Over Padang. Is dit fantasie? De stad Padang. Voorspelling. Eigenaardigheden van Padang. De Niasserinnen en de perzikken. Een huwelijk. Waria. Emmeline, Adeleide. 288

Blz.

37e **Brief.** *Dirk Voortman aan Kapitein H. J. Heimes.* — De Schoolmeester. Vijf vragen beantwoord. Hadatwegen, hanenvechten. Waartoe een aap al zoo in staat is. Kassi ayer wangi! Roozenstroop. Maak niet krom wat regt ligt. . 303.

38e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Wet en usance. Menschen in bruikleen. Hoe een ezel, als die wil, geleerd kan zijn. Vergeet-mij-nietjes. Liplap. Pretentie op mij. De overstrooming. Jocel. Het groote chemische laboratorium. Wat is eene kunst? De dief. . . . . 313.

39e „ *Kapitein Heimes aan het lid v. d. 2e Kamer in de Staten-Generaal.* — Zoo ziet het hier uit. Italiaan en Maleijers. Alle drie deugen niets. Genien en originelen. De vuile E. en de flankeur. Eene interessante correspondentie. Daar viel een schot... Geen zuiplappen! Wij zijn gulzig. Oewang bangan. Eene vechtpartij. Voor ons, niet voor hen. . . . . 328.

40e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Parvenus en bedriegers. Tien percent renten. Pisang gedang. Tripangs. Apenhistorie. Dieven en smokkelaars . . . . . 352.

41e „ *Dirk Voortman aan Koo v. d. Palm.* — Piet heeft slecht gehandeld. Madame de Genlis en Napoleon. Het zal u hier bevallen. Kijk naar uwe koffers. Maak een einde aan dezen toestand. . . . . 365.

42e „ *Dirk Voortman aan Pieter Blijfman.* — Ik bedank voor uwe vriendschap. Over twintig jaren rekenen wij af . . 371.

43e „ *Kapitein H. J. Heimes, aan het lid in de 2e Kamer van de Staten-Generaal.* — De standaardapen. Ik ga heen. Wij zijn rijk. De nieuwe en korte en de oude en lange weg. En gij hebt de brutaliteit .. Matta-api. Michiels. Wat willen wij op Sumatra? Waar niets te verdienen valt, daar blijf ik weg. Cijfers zijn overbodig . . . . . 373.

44e „ *Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.* — Er moet iets aan haperen. Bij mij is alles gebaseerd op berekening. Ik had hetzelfde regt op Koo als gij! Ik zal dezelfde blijven, gij niet. Wees niet te gek op uwe vrouw. Achtduizend gulden in kas; daar kan iets van groeijen. Onveranderlijk de uwe . . . . . 385.

45e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — De stoomboot is aan. Gij krijgt visite van een adjudant van generaal v. Gagern. 390.

INTERMEZZO.

Twee van onze helden. Bloemkransen en bloemruikers. Hou je goed, Dirk Voortman! Slamat! . . . . . 392.

INHOUD

VAN HET

TWEEDE DEEL.

SUMATRA en JAVA.

Blz.

46e **Brief.** *Mevrouw Koo Voortman aan Christine ten Oppelt.* — Indrukken op reis. Ik slaap slecht. Ontmoeting met Dirk. O Christi, hoe heerlijk is het hier. . . . . 7.

47e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Heimes, eene onverklaarbare verschijning. Zijn bediende, een doodeerlijke kerel. Generaal von Gagern. Goed machine. Booze gedachten. Koo en Dirk. . . . . 17.

48e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — Mij roept eene gebiedende stem. Ik kan mij niet in den beperkten kring van het alledaagsche leven schikken. Voort van hier. . 24.

49e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Voorbij! voorbij! Overste Poland en het beerenregister. Waar is mijne kaart? Elf gulden en wat een leven! Toontje op zee. Willen wij? Wie moet er nog? Christine! Onze adel . . . . . 27.

50e „ *Christine ten Oppelt aan Dirk Voortman.* — Is dat uw Werner? Koop 'n eene gelukkige toekomst. Uwe gevoelens s. v. p. Ik zal wel oppassen dat men mij niet snapt. Kan het u iets scheelen. . . . . 45.

51e „ *Dirk Voortman aan Werner.* — Brandy met peper. Mijne steenbokken. Gezellige genoegens. Geprovoceerde moordpartijen. Privaat genoegen tusschen twee goede vrienden. Zend den karbouw van avond bij mij. De dieren dikwijls wijzer dan wij. . . . . 52.

52e „ *Koo Voortman aan Christine ten Oppelt.* — De natuur is konsekwent. Mijn zingende man. Het leven is schoon. Deugdzaaam onder omstandigheden. De zeeman en de coup de main. Onze jonge mannen. Met hen arm, maar ook jong geweest. Paradise lost, all lost! . . . . . 61.

53e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Niets is vervelender dan een goed mensch. Wat zegt gij van een meisje met rood haar? Bijvoorbeeld, met deze booze zet? Veroordeelt tot drie dansen. Het is niet veel, maar genoeg. O die brief!! 73.

54e „ *Christine ten Oppelt aan Koo Voortman.* — De beste stuurlui zitten aan wal. Is dit een leven?... Tot zieus! Een allerliefste brief. Als hij zich maar niet voor den kop schiet. Twee honderd gulden! Raad eens . . . . . 79.

Blz.

55e **Brief.** *Werner aan Dirk Voortman.* — Het was een droom. Willem I. De grootste geldkist van de wereld. Driesen. Merkwaardige reis. Koeda aloes en koeda gladak, eene voorlezing die niet lang is. Hij liep op zijn tandvleesch. p. s. 84.

56e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Waar zit gij? De briefpost op Java. De benoemingen in de officiële courant. Blikslager en jagertje. Dan liever bij de Chinezen. Gouvernementshuizen en meubels. Banjoekoening . . . . . 100.

57e „ *Christine ten Oppelt aan Koo Voortman.* — Carolus Philippus Benello, respectief Charles. Tirto sari. Suikerbarons. Werner en hij. Rijk en jong. Niet uit Singapore . 112.

58e „ *Dirk Voortman aan Werner.* — Wimpie of Willem? Of de maleijers naar Mekka mogen gaan of niet? De zendelingen. Laat hun gaan waarheen ze willen. Een paar spreekwoorden hieromtrent 115

59e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Hij moet naar Delft. Naar Balie! Is het dat? Drie malen à bas! De vliering, de vleermuis en den Beek. De zangvereeniging en hare constitutie. Blijfman zonder drankenzetje. Zal den Beek een steenen logement krijgen . . . . . 123.

60e „ *Christine Bedello aan Koo Voortman.* — Beslommeringen van eene pas gehuwde vrouw . . . . . 139.

61e „ *Pieter Blijfman aan den Heer Houdvast.* — Hoe hij steeds gewerkt heeft. Ben ik te berispen, dat ik zoo deed. Koper of recepis? Ons prestige. Ik weet wat ik wil. Melanie . . . . . 149.

62e „ *De Heer Houdvast aan Pieter Blijfman.* — Ik begrijp u. To be or not to be. Melanie. . . . . 157.

63e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — Waarheen. De menschheid verdeeld in twee legerkampen. Wat kan ons Frankrijk schelen. Wat een bluf! Het begin van den strijd. Onze staatkunde. Hindoesche godinnen. Louis Philippe en Lamartine. . . . . 159.

64e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — De Februarij-revolutie. Lamartine in de societeit te Willem I en het jonge Holland. Het oude Holland te Batavia en de G. G. Rochussen. In Bezoeki. Bezopen ideeën bij bezopen menschen. De adel en de Willemsorde. Een briefje in potlood. Rijkdom, bluf en eer! . . . . . 169.

65e „ *Benello aan Pieter Blijfman.* — Invitatie op een surprise. Het souper . . . . . 182.

66e „ *Blijfman aan Benello.* — Ik kom, maar alleen . . . . 186.

67e „ *Benello aan den Luitenant A.* — Invitatie . . . . . 188.

INTERMEZZO. 189.

JAVA.

MENSCHEN EN ZAKEN IN DE VORSTENLANDEN.

68e „ *Kapitein de Witte aan Kapitein Heimes.* — Een feest met surprise in het rijk van Djokjokarta. (Zeer leerzaam om te lezen.) Op Balie . . . . . 192.

Blz.

69e **Brief.** *Dirk Voortman aan Werner.* — Alles in orde. Overdrijving van het kultuurstelsel. Koffiiboomen zonder boonen. Indigo zonder water. Over verscheidene zeer gewichtige zaken . . . . . 215.

70e „ *Benello aan de firma D.* — Ik heb geld noodig . . . . 225.

71e „ *De firma D. aan Benello.* — Wij geven geen geld. . . 226.

72e „ *Benello aan de firma D.* — Ik moet weten wat ik noodig heb . . . . . 227.

73e „ *De firma D. aan Benello.* — *f* 24,000 te kort. Hoe vaar je. 228.

74e „ *Christine Benello aan Koo Voortman.* — Een kreet uit de borst van eene bedrogen vrouw . . . . . 229.

75e „ *Koo Voortman aan Christine Benello.* — Ik beklaag u. Help yourself . . . . . 232.

76e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Is het mogelijk? Ongelukkige huwelijken. Haute comedie. En daarom? De zieke bedelaar en het jonge Holland. De formule. Over tweegevechten in voorbeelden beredeneerd. . . . . 236.

77e „ *Pieter Blijfman aan Dirk Voortman.* — Wat denkt gij van mij? Waar zet ge uwe duiten uit? . . . . . 251.

INTERMEZZO.

Reflexien . . . . . 258.

78e „ *Kapitein Heimes aan Dirk Voortman.* — Zij koopen, wij verkoopen. Een gulden per jaar. Rekenexempels. Ik ben bang dat men mij vermoordt. . . . . 261.

79e „ *Majoor de Witte aan Dirk Voortman.* — Expeditie naar Balie. 267.

80e „ *Werner aan Dirk Voortman.* — Een groot man van heden in de ruinen van vroegere grootheid. Natuurlijke bezems. Humoristische verklaringen van oude basreliefs. Drinkgeld op de piramide. Wien komt de fooi toe? Vlugge bouwerij. Het beerenmagazijn. *Voilà un homme!* Vrees vermoord te worden. . . . . 272.

81e „ *Koo Voortman aan Christine Benello.* — Kom bij ons logeren . . . . . 291.

82e „ *Benello aan den assistent-resident van Ledok, P. Blijfman.* Felicitatie. Ik ga suiker planten, dat geeft een ton winst. Kom over met je duiten. Tien en elf percent . . . . . 292.

83e „ *De assistent-resident Blijfman aan den Heer Ch. Benello.* Wij moeten nog meer interest hebben. Speel je vrouw eene poets. . . . . 296.

84e „ *De Heer Houdvast aan Pieter Blijfman.* — Een liberale gouverneur; wat zal er van de kolonie worden. Houd je maar constant . . . . . 298.

INTERMEZZO. 301.

85e „ *Werner aan den assistent-resident Dirk Voortman* — Buddhismus en Christendom . . . . . 305.

86e „ *Mevrouw Koo Voortman aan Werner.* — Onregtvaardigheid van onze maatschappij tegenover de vrouw. Alweder eene verhuizing. . . . . 311.

Blz.

87e **Brief.** *De assistent-resident Voortman aan Werner.* — Wij gaan vooruit. Het voor en tegen van het nieuwe kader ambtenaren met regtstreeksche aanvoer van Delft. . . . . 315.

88e „ *Majoor Heimes aan Dirk Voortman.* — Hoe wordt men krankzinnig? Kunnen de Javanen ons liefhebben? . . . 326.

89e „ *De resident Dirk Voortman aan Werner.* — Multatuli en de Max Havelaar. Een paar javaansche regenten en de nieuwe orde van zaken. — Moet ik mij altijd aan de letter van de wet houden? Een jurk of een kogel. Romans schrijven en romans spelen. Benello op den flacon en Christine vrij . . . . . 331.

90e „ *Werner aan den resident Dirk Voortman.* — Ik ga weg. 348.

NA TWINTIG JAREN.

Een carambole in den regen. — Herkenning. — Contrasten. — In den doos met den dief . . . . . 349.

SAKARANG, — THANS. 1869.

Wat heeft het liberalisme voor Indië en de Inlanders gedaan? — De empirici en de geleerden. — Raak steen. — Wat antikritiek. — Meubelmakerijen op groote schaal. — Het spookt er. — Dure opmeting. Uitmuntende geldbelegging. — Hier zit ik op mijn eigendom; haal het eens onder mij weg. — Een bezoek aan een graf . . . . . 358.